

Пролетарии от всички страни, съединявайте се!

МАТЕРИАЛИ
ПО ИСТОРИЯ
НА МЕЖДУНАРОДНОТО
РАБОТНИЧЕСКО
И КОМУНИСТИЧЕСКО
ДВИЖЕНИЕ

*Издателство на Българската комунистическа партия
София 1959*

РАЗДЕЛ I

МЕЖДУНАРОДНОТО РАБОТНИЧЕСКО И КОМУНИСТИЧЕСКО ДВИЖЕНИЕ В ПЕРИОДА НА ПОБЕДАТА И УТВЪРЖДАВАНЕТО НА КАПИТАЛИЗМА

ГЛАВА I

ФОРМИРАНЕ НА ПРОМИШЛЕНИЯ ПРОЛЕТАРИАТ И НАЧАЛО НА РАБОТНИЧЕСКОТО ДВИЖЕНИЕ (ОТ КРАЯ НА XVIII В. — НАЧАЛОТО НА 40-ТЕ ГОДИНИ на XIX В.)

I РАБОТНИЧЕСКОТО ДВИЖЕНИЕ В АНГЛИЯ ОТ КРАЯ НА XVIII ВЕК ДО 40-ТЕ ГОДИНИ НА XIX ВЕК

Историята на човечеството е непрекъснат и прогресивен закономерен процес. Човешките общества, гдето и да са се образували, последователно са преминавали и преминват закономерно през определени общественно-икономически формации — от първобитно-общинния строй през робовладелческия и феодалния към капиталистическия, за да стигнат неминуемо до социалистическия обществен строй.

Историческото развитие на човечеството върви напред заедно с растежа на производителните сили, с развитието и усъвършенствуването на оръдията и средствата за производство. Всеки общественно-икономически строй се характеризира с присъщ нему начин на производство на материални блага, с определени производителни сили и съответстващите им производствени отношения.

При първобитно-общинния строй оръдията и средствата за производство са крайно примитивни. Отделният индивид не е в състояние сам да осигури прехраната си. Поради това за първобитното общество общият, колективен труд е жизнена необходимост. Общият труд води

към обща, колективна собственост както върху средствата за производство, така и върху произведените продукти. Затова основа на производствените отношения при първобитно-общинния строй е общинната собственост върху средствата за производство. В него няма класи и разпределението на продуктите се извършва по равно. С нарастването на производителните сили, с разделението на труда, с разширението на натуралната размяна се появява частната собственост и се стига до класово разделение — основната предпоставка за появата на държавата като оръдие на класово потисничество.

Робовладелският строй — първата класова обществено-икономическа формация — се появява при сравнително по-високо развитие на производителните сили, когато човек може с труда си да задоволи не само своите нужди, но и да остави излишен продукт. Производството в робовладелския строй се основава върху неограничената експлоатация на робите. Робовладелецът е пълен притежател на всички средства за производство, включително и на роба, третиран като вещ или говорещо животно. Робовладелското общество се дели на две основни антагонистични класи: робовладелци и роби.

На смяна на робовладелческото общество идва феодализмът. Феодализмът се дели на две основни антагонистични класи: феодалите и крепостните селяни. Основа на производствените отношения при феодализма е пълната собственост на феодала върху земята и непълната му собственост върху закрепостения селянин. Макар и лично зависим и прикрепен към земята на феодала, селянинът има свое лично стопанство и затова за разлика от роба е заинтересован от увеличаването на производството.

Когато с нарастването на производителните сили, с отделянето на занаята от земеделието стоково-паричното стопанство почва да измества характерното за феодализма натурално стопанство и настъпват условия за разкрепостяване, *в недрата на феодализма почват да се зарождават нови, капиталистически отношения.* Дребните стокопроизводители непрекъснато се разслояват на богати и бедни. Богатите почват да използват наемен труд и постепенно се оформяват в капиталисти-буржоа, а бедните се лишават от средства за производство и стават наемни работници-пролетарии.

За преминаването към капиталистически начин на производство са нужни преди всичко капитал и свободна работна ръка. Начална форма на капиталистическото производство е т. н. проста капиталистическа кооперация — голяма работилница, в която под контрола и за сметка на капиталиста работят бивши самостоятелни дребни производители-занаятчии. С въвеждането на детайлното разделение на труда простата капиталистическа кооперация се превръща в по-голямо капиталистическо предприятие — в манифактура, при която производителността на труда значително се повишава. Манифактурата представлява преходен етап към машинно-фабричното капиталистическо производство.

Новите, характерни за капитализма производелни сили влизат в остро противоречие с господстващите феодални производствени отношения, които задържат по-нататъшното им развитие. В резултат на редица буржоазни революции феодалната система бе ликвидирана и капитализмът стана господстваща система.

При капиталистическия строй основа на производствените отношения е капиталистическата собственост върху средствата за производство. Наемните работници — пролетариите, са лично свободни, но лишени от средства за производство, са принудени да продават своята работна сила на капиталиста. При капиталистическия строй феодалната форма на експлоатация е заменена с капиталистическа. С развитието на капитализма се оформяват и двете основни антагонистични класи при капиталистическия строй — буржоазия и пролетариат.

Средновековният цехов занаятчия сам притежаваше средствата и оръдията за производство, но и сам вземаше непосредствено участие в производството. Средновековните калфи и чираци не притежаваха средства за производство, но не бяха и работници, а ученици, отишли при майстора-занаятчия да учат занаят. Отношенията между майстора, от една страна, и калфите и чираците — от друга, бяха сложени на патриархална основа. Калфите и чираците живееха и се хранеха в дома на майстора.

Наемни работници, т. е. хора, които не притежават средства и оръдия за производство и за да живеят, са принудени да продават своята работна сила, се появиха заедно с появата на капиталистическата манифактура и на организираните по капиталистически начин едри земе-

владелеки стопанства. Това бяха бивши самостоятелни производители, които по пътя на експроприацията бяха откъснати и лишени от средствата за производство. Работничеството като отделна обществена категория в съвременния смисъл на думата се оформи едва по време и в резултат на така наречената промишлена революция в края на XVIII в.

Промислена революция. Условия и предпоставки. Промислената революция по своята същност беше преход от манифактурния стадий на капитализма с неговата ръчна техника към фабричното капиталистическо производство, основано на машинната техника. Промисленият преврат почна и се извърши най-рано в Англия, а след това във всички западноевропейски страни. Английската буржоазна революция от средата на XVII в., макар и да не беше особено радикална, ликвидира с абсолютизма и феодализма и докара на власт блока на едрата буржоазия и обуржоазеното дворянство. В резултат на това в Англия беше разчистен пътят за по-бързото развитие на капитализма. Затова в Англия именно, а не другаде най-рано почна и се извърши промисленият преврат.

В периода от революцията в средата на XVII в. до 60-те години на XVIII в., т. е. до началото на промисления преврат, Англия затвърди своето господство над моретата и се превърна в най-голяма колониална империя. Англия по своята търговия и по своето манифактурно производство далеч изпревари всички останали страни в света. И все пак манифактурното производство не можеше вече да задоволи нарасналите нужди на пазара. Все по-остро се чувствуваше нуждата от нови начини на производство — от нова техника, която многократно би увеличила капацитета на промисленото производство и би дала несравнено по-големи печалби на капиталистите.

За да се премине към по-крупно капиталистическо производство и по-прогресивна техника в промислеността, необходимо беше наличието на следните три условия: *капитал, свободна работна ръка и пазар*, който да поеме увеличеното производство. Към средата на XVIII в. Англия единствена притежаваше и капитал, и свободна работна ръка, и неизмеримо широк пазар.

В Англия бяха натрупани грамадни капитали не само от експлоатацията на английските трудещи се и от редовната търговия. Английският капитал общо взето има-

ше доста тъмен произход. Капитали в Англия бяха натрупани от пиратството, упражнявано в голям стил от „най-почтени“ особи, от пряк грабеж на завоюваните колониални страни, от срамната търговия с роби-негри, от грабителската колониална търговия, която нерядко носеше печалби до 2,000%. В Англия още от XVI в. съществуваха могъщи търговски и пиратски акционерни компании. А в XVII в. почнаха да никнат промишлени акционерни компании. С една дума, в Англия бяха налице предостатъчни *свободни капитали* — първата основна *предпоставка за организиране на едро капиталистическо производство*.

В Англия беше налице и *втората предпоставка за организиране на едра промишленост* — *свободна работна сила*. Изобилието на свободна ръка беше в тясна връзка с така наречената аграрна революция или с масовото експроприране (обезземляване) на английското селячество. Аграрната революция почна в XV в. и завърши в началото на XIX в. с пълното изгонване на селяните от земите им. С развитието на вълнената промишленост на континента и в Англия търсенето на вълна се засили извънредно много. Английските земевладелци почнаха да голят от земите си селяните-арендатори и да превръщат земята си в грамадни пасища. Но и до края на XVII в. в Англия имаше не малко свободни селяни (йоменни), притежатели на собствена земя. В течение на XVIII в. и първата третина на XIX в. йомените изчезнаха, т. е. бяха експроприрани и прогонени от селата чрез така нареченото ограждане. Под ограждане в Англия се разбираше разделянето на общинската земя, като всеки член на общината получаваше къс, процентно съответен на неговата лична земя. Така че лъвският пай от общинската земя минаваше в ръцете на лендлордовете и на кулаците. Бедните селяни, лишени от паша и фураж за добитъка си, напуснаха стопанствата си, ставаха ратаи, отиваха да търсят работа по градовете или емигрираха в Америка. Този процес се разви в пълната си сила през първата половина на XVIII в., когато се засили преходът към капиталистическия начин на водене на селското стопанство. Решенията за ограждане се вземаха от парламента против волята на селяните.¹

¹ Виж К. Маркс, Капиталът, т. I, 1948 г., стр. 585—598.

Прогонени от земята си, пролетаризираните селски маси бяха основната маса на наемните работници за създадената през втората половина на XVIII в. едра индустрия. Аграрната революция ликвидира дребните селски стопанства, които сами консумираха голяма част от производството си, и създаде модерни едри стокови стопанства, които работеха изключително за пазара.

Разширеният вътрешен пазар и особено силното развитие на външната търговия дадоха мощен тласък за преустройството на промишлеността.

Преход от манифактура към едро машинно производство. Въвеждане на парната машина в производството. Манифактурата беше необходим етап за преминаването към машинно-фабрично производство. При манифактурното производство детайлното разделение на труда беше развито до краен предел. Производственият процес, необходим за произвеждането на един предмет, се разбиваше на редица отделни съвсем прости операции, извършвани от специални работници със специални инструменти. Както с удивление отбелязва Адам Смит, изработването на една карфица в манифактурата е преминавало през осемнадесет отделни операции. Но затова пък производството е било несравнено по-голямо от производството на работници, които биха изработвали карфицата от край до край. Безкрайно опростените производствени операции създаваха възможност дадена проста производствена операция да се извършва не от човек, а от машина.¹

Манифактурата не можеше да задоволи нарасналите нужди на пазара и не даваше възможност на буржоазията да разгъне широко стопанската си експанзия. Стимулирана от жаждата за големи печалби и в борба с конкуренцията, буржоазията се стремеше към нова техника, която да ѝ осигури господството на пазара.

Машинната техника най-рано се въведе в текстилната промишленост, по-специално в памучния текстил, който като нов бранш за Англия не попадеше под регламентите и цеховите ограничения, определени за вълнения текстил.² С въвеждането на „летящата“ совалка в тъкачния стан производството на тъкани чувствително нарасна и се яви „глад“ за прежда. Усилията бяха насочени към изнами-

¹ Виж К. Маркс, Капиталът, т. I, 1948 г., стр. 279—286.

ране на машини за по-бързо производство на прежда. Тъкачът Харгрифс създаде в 1764 г. първата предачна машина „Джени“. В 1769 г. Хейс създаде още по-съвършена предачна машина, карана с водна сила. Това изобретение бе използвано от Аркрайт, който в 1771 г. построи първата предачна фабрика. В 1779 г. механикът Кромптън изнамери така наречената мюлмашина, която даваше тънка и здрава нишка. „Гладът“ за прежда беше презадоволен. Но ръчните станове не бяха в състояние да изтъкат изпредената прежда. В 1785 г. механикът Картрайт изнамери механичен тъкачен стан. Новият тъкачен стан произвеждаше 40 пъти повече от обикновения. Подобни изобретения бяха въведени и в редица други отрасли на леката промишленост.

Новите фабрики използваха като двигател водната или вятърната сила. Но това беше свързано с много неудобства. Нужен беше двигател, който да може да се използва навсякъде. След много опити Джеймс Уат конструира в 1765 г. и в 1782 г. усъвършенствува парен двигател, който скоро измести всички други двигатели по фабрики и заводи в Англия. По същото време в далечния Алтайски край (гр. Бирнаул) **Ив. Ползунов** построи парна машина, която в крепостническа Русия за жалост не можеше да намери приложение.

Вниманието на парната машина, на механичните предачни и тъкачни станове, както и на други подобни машини даде тласък за развитието на металургията, на железорудната и каменовъглената промишленост. С ред нововъведения се ускори доменният процес, т. е. разтопяването на рудата, изтеглянето на металните форми и т. н. Камениите въглища почнаха да заменят дървените. Нуждите от метал и въглища растяха от ден на ден, а това плетеше след себе си разработване на рудници и каменовъглени мини. В 1807 г. американецът Фултон създаде първия параход. След четири години параход беше построен и в Англия. В 1812 г. Стефенсон (англичанин) построи първия локомотив, а в 1830 г. беше открита първата железопътна линия (Ливерпул—Манчестер) за речна експлоатация. За две-три десетилетия железопътни линии прорязаха цяла Европа. Към средата на XIX в., когато завършваше промишлената революция в Англия, бяха създадени и машини за производство на машини и с

това се постави начало на машиностроителната промишленост.¹

Обществено-икономически последици от промишлената революция. Поява и развитие на пролетариата. По такъв начин с появата на машината се появи и фабриката. Размерът и стойността на сложните машини, използването на двигатели в производството на всички детайли на произвежданите продукти наложи пренасянето на труда от домашната промишленост, от манифактурата във фабриката. Машината и фабриката обусловиха коренни обществени изменения по пътя към капитализма. Фабричното производство със своята несравнено по-евтина, а в много случаи и по-доброкачествена продукция измести ръчната промишленост — манифактурна или занаятчийска. Занаятчиите затваряха работилничките си и отиваха да търсят работа при новите фабриканти. Заедно с упадъка на манифактурата пропаднаха и много дребни селяни, които предяха или тъчеха по домовете си за манифактуриста-капиталист. Не можейки да се изхранят от малкото земя, те напуснаха домовете си и тръгнаха по градовете да търсят работа. Така промишлената революция довърши докрай аграрния преврат. Към 30-те години на XIX в. в Англия се създаде грамадна армия от пролетарии — лишени от средства за производство селяни и занаятчии, които предлагаха работната си сила на фабрикантите.

Енгелс нарича преминаването към машинното производство „промишлена революция“, тъй като то доведе до основно преустройство на феодалните обществени отношения в Англия в буржоазни обществени отношения. Манифактурата, колкото и да беше развита, не можеше да измести занаятчийското производство и да осигури пълното господство на капитализма в промишлеността. Едва машината наложи пълната власт на капитала над труда и улесни пълното изграждане на капиталистическата система. Промишлената революция коренно измени обществената структура на Англия — спомогна да се оформят двете основни класи на капиталистическото общество: индустриална буржоазия и индустриален пролетариат. Почнал в Англия, индустриалният преврат скоро обхваща Западна Европа, като навсякъде предизвик-

¹ Виж К. Маркс и Ф. Енгелс, Съч., т. 2, стр. 229—250.

ваше дълбоко преустройство в общественно-икономическия живот.

Гладните бунтове и лудизмът — първи прояви на остра класова борба. Промислената революция, макар и да беше сама по себе си изключително прогресивно явление, донесе за работничеството само злини. Масовото предлагане на работна ръка даваше възможност на фабрикантите да намаляват работната надница до минимум. В новите фабрики намери широко приложение женският и детският труд. Фабрикантите предпочитаха женския и детския труд, защото за него те плащаха двойно и тройно по-ниски заплати. В предачните фабрики 70% от работниците бяха жени и деца. При това положение мъжете-работници мъчно намираха работа. Работният ден продължаваше обикновено 15 часа, а често стигаше и до 18 часа. Работническите семейства живееха в нечувана мизерия — наблъскани човек до човек в тесни, влажни жилища, винаги недохранени, окъсани, жертва на разни епидемии. Работниците, особено децата, бяха подлагани и на жестоки телесни наказания.

Страшният гнет и безмилостната експлоатация, упражнявани от алчните за по-бързо забогатяване фабриканти над трудещите се, бяха непоносими. Поради своята политическа незрялост работниците виждаха първопричините на злото, което беше ги сполетяло, в машините и фабриките. Те не разбираха, че не машините са причина за тежкото им положение, а системата, която дава възможност на отделни капиталисти жестоко да ги експлоатират чрез машините. „Необходимо е време и опит — казва Маркс, — докато работникът се научи да прави разлика между машината и нейното капиталистическо приложение, а значи и да прехвърли своите нападки от самите материални средства за производство върху тяхната обществена форма на експлоатация.“¹

Борбата срещу машините почна веднага с появяването им. Работниците в Блекбърн разбиха на парчета машината на Харгрифс, а самият изобретател трябваше да бяга оттам. Въпреки че беше издаден закон, който предвиждаше смъртно наказание за разрушаване на машини, борбата против машините не спря. В разрушаването

¹ К. Маркс, Капиталът, т. I, 1948 г., стр. 350.

на машините в графството Ланкастер бяха взели участие осем хиляди души, частично въоръжени.

Гладните бунтове бяха друга форма на стихийната класова борба в Англия. Измъчени от глад работници нападаха продоволствените магазини и ги разграбваха. В защита на фабрикантите и фабриките — изобщо в защита на буржоазната собственост, властта поставяше и полиция, и войскови части, та даже и артилерия,

Положението на работническата класа още повече се влоши по време на войните, които капиталистическа Англия води с Франция в периода от 1793 до 1815 г. Накипялото недоволство на работниците се изля в още по-гневен пристъп срещу машините. Движението против машините, известно под названието „лудизъм“ (по името на някой си Нед Луд, който уж пръв бил ступил своя стан), взе особено широки размери в 1811 г. Разрушаването на машините нерядко се придружаваше от подпалване на фабриките, даже от убийства на фабриканти. Лудисткото движение беше взело такъв бурен и масов характер, че полицията не можеше да се справи с него и трябваше да вика на помощ големи войскови части. Властта преследваше лудистите с варварска жестокост. По делото за подпалването на някаква фабрика осем души бяха обесени и десетки други изпратени на каторга. Лудисткото движение продължи чак до 1816 г.

Гладните бунтове и лудизмът бяха неорганизирани, стихийни прояви на класово неосъзнати, гладни и измъчени работници, които не намираха друг начин да се противопоставят на безчовечната експлоатация.

Паралелно с лудисткото движение английските работници водеха упорита стачна борба за подобрене на тежкото си положение. Стачките се провеждаха от посъзнателната част на работничеството и се ръководеха от временни комитети, които по-късно послужиха като начални ядра на английските профсъюзи — трейдюнионите. Правителството в интерес на капиталистите забрани със закон от 1799 г. стачките и сдруженията на работниците. Този акт на правителството накара работниците да разберат, че трябва да насочат своята борба не към извоюване на политически права.

Работническото движение в Англия в борба за избирателно право (1815—1832). В 1815 г. приключи войната с революционна и Наполеонова Франция. Новата инду-

стриална буржоазия в Англия поведе кампания за парламентарна реформа, тъй като системата на „гнили места“ не ѝ даваше достъп до парламента, където господствуваха лендлордовете и шепа представители на финансовата олигархия. Установената преди 500 години парламентарна система даваше право на стотици обезлюдени избирателни окръзи (гнили места) да пращат депутати в парламента, докато новите многолюдни индустриални градове бяха лишени от това право.

В борбата за парламентарна реформа се увлече и работничеството. Английският пролетариат смяташе, че ако няма свои представители в парламента, положението му ще се подобри. Участието на работническата класа в борбата за парламентарна реформа ѝ придаде масов и бурен характер, като в някои случаи се стигаше до стълкновения с полицията и войската. Правителството се видя принудено в 1824 г. да разреши съществуването на трейд-юнионите (работнически профсъюзи). Но изплашено от новата стачна вълна, на следващата година то ограничи правата на трейд-юнионите. Тогава митингите, в които участваха стотици хиляди работници, взеха застрашителна форма. В 1831 г. в Бристол въстаналите работници нападнаха дома на мера (кмета) и правителствените учреждения и ги подпалиха. По същото време селските работници и бедни арендатори нападнаха домове на земевладелци, като палеха и разрушаваха господарския инвентар. Под натиска на раздвижилите се работнически маси торийският кабинет падна и новото правителство на вигите проведе през 1832 г. парламентарна реформа, с която достъп до парламента получи буржоазията, но не и работническата класа.

Утопически социализъм. Роберт Оуен (1771—1858). Тежкото положение на трудещите се караше мислещите умове да търсят причините на злините, които потискаха природните маси. Реакционният икономист Малтус се опита да докаже, че нищетата на народа се дължи не на създадените от капиталистическата система условия, а на препаселеността на земята. Според неговата „теория“ производството на средства за съществуване се увеличава в аритметична прогресия, а размножаването на хората — в геометрична прогресия. Изход от това положение Малтус сочи в безбрачието на работниците и особено във войните и епидемиите, които унищожават масово хората.

В Англия имаше, разбира се, прогресивни хора, които виждаха източника на злините за народните маси в капитализма и искрено търсеха лек за премахването им. Такъв беше великият социалист-утопист Роберт Оуен — притежател на текстилни фабрики. Изключително честен, хуманен и благороден като човек, Оуен създаде при фабриката си в Ню Ленарк селище, в което неговите работници в сравнение с останалите живееха като в „рай“. Те ползуваха безплатно квартира, училища и детски градини. Работният им ден беше 10¹/₂ часа. Получаваха възнаграждение и по време на безработица. И все пак според изчисленията на Оуен неговите работници получаваха незначителна част от стойността на произведеното с техния труд.

За борба с безработицата и пауперизма Оуен предложи държавата да изгради въз основа на колективен труд земеделски и промишлени колонии. Оуен се надяваше, че тези колонии постепенно ще изместят капиталистическите предприятия. Капиталистическата държава, разбира се, не прие предложението му. Тогава той закупи в Северна Америка и основа в 1824 г. комуната „Нова хармония“. В капиталистическото обкръжение комуната не можа дълго да просъществува. По-късно Оуен основа в Лондон „Банка за справедлива обмяна на труда“, но и тя след две години пропадна. През целия си живот Оуен води борба в защита на работниците. „Всички обществени движения — писа Енгелс, — всички действителни успехи, постигнати в Англия в интереса на работниците, са свързани с името на Оуен.“¹

Според Оуен три основни пречки спъваха реформирането на обществото в духа на комунизма: частната собственост, религията и сегашната форма на брака. Но Оуен не разбираше класовата борба като закон на развитието на класовото общество. Той беше против стачките и участието на работниците в политическите борби, отричаше революцията и експроприацията на буржоазията. За осъществяването на своите мечти той наивно очакваше съдействие от английската кралица, от Свещения съюз² и от временното правителство на Франция от 1848 г.

¹ Ф. Енгелс, Анти-Дюринг, 1950 г., стр. 306.

² Така бил наречен реакционният съюз, сключен в 1815 г. между Прусия, Австрия и Русия. *Ред.*

Чартистско движение. В началото на 30-те години на миналия век положението на английското работничество рязко се влоши. В 1834 г. правителството издаде закон, според който безработните се прибиха в „работни домове“, наречени от работниците „бастилни на бедните“. В тия домове режимът беше така пачовешки жесток, че работниците бяха готови да постъпват във фабриките при крайно ниски надници, само и само да не попаднат в „работните домове“. Към средата на 30-те години промишлената революция отиваше към своя завършек. Ръчните тъкачи, които в 1802 г. получаваха 29 шилинга седмично, в 1835 г. изкарваха само 5 шилинга. Фабричните работници не бяха в по-добро положение. При 16-часов работен ден те получаваха просяшко възнаграждение. От непосилен труд, от глад и от невъзможно лоши жилищни и санитарни условия английското работничество се израждаше не само физически, но и духовно. Настъпилата през 1836 г. криза в индустрията влоши още повече положението на трудещите се. Сега английското работничество наново потърси изход в политическата борба за избирателни реформи.

През юни 1836 г. английски работници и занаятчи наредно с дърводелеца Ловет основаха „Лондонска асоциация на работниците“ за извоюване на избирателно право. На голям работнически митинг беше приета петиция до парламента с искания за всеобщо избирателно право, ежегодни избори, тайно гласуване и т. н. В 1838 г. тези искания бяха публикувани като Народна харта (чартер). Оттук и името на движението — чартизм. По подобие на Лондонската асоциация бяха основани „Бирмингамски политически съюз“ и „Големият северен съюз“, чийто ръководител, адвокатът О'Конор, редактираше в. „Северна звезда“. Скоро чартисткото движение доби масов, народен характер. По цялата страна ставиха грамадни и внушителни нощни митинги (работниците бяха заети през деня), на които се събираха до 100 хиляди души и се произнасяха често революционни речи с открити призови за въоръжено въстание.

Чартизмът беше широко социално движение, което имаше за цел да осигури сносен човешки живот за работническата класа чрез извоюване на пълни политически права. Тази същност на чартизма добре изрази в една своя реч Стивънс — един от чартистките оратори.

„Въпросът за всеобщото изборително право, казва той, е в края на краищата въпрос за ножа и вилицата, за хляба и сиренето. Ако някой би ме попитал какво разбирам под всеобщо изборително право, аз бих отговорил: то означава всеки работник да носи приличен костюм и хубава шапка, да има хубава квартира и хубав обед на масата си, да работи само толкова, колкото е нужно за поддържането му в добро здраве, и да получава заплата, която би му дала възможност да се ползува от богатата на живота, над които всеки има право.“

По въпроса, с какви методи трябва да се действува в чартисткото движение, се оформиха две течения: на „физическата сила“, т. е. за въоръжено въстание, начело с О'Конор и на „моралната сила“, т. е. за мирна пропаганда, начело с Ловет. Най-последователни водители на лявото крило бяха Гарни и Джонс.

В 1839 г. се състоя първият чартистки конгрес — „Всеобщ конгрес на промишлените класи“. Конгресът, в който взе връх крилото на „физическата сила“, реши да премести заседанията си от Лондон в работнически Бирмингам. В Бирмингам станаха сериозни стълкновения между чартистите и полицията. Арестувани бяха мнозина чартисти и някои от водителите на движението, в това число и О'Конор. В отговор на правителствените провокации избухна стихийно работническо въстание, което бързо беше потушено. Чартисткия конгрес поднесе на парламента *петиция*, подписана от *1 милион и 250 хиляди души*. Конгресът възнамеряваше да призове работниците към всеобща стачка, която да продължи, докато парламентът даде исканата харта. Стачката обаче не можа да се осъществи. Мнозина чартистки водители бяха арестувани. Работниците все пак запазиха борческото си настроение и на места се опитаха с въоръжена сила да освободят арестуваните си другари.

В 1840 г. беше образувана чартистка партия — „Национална чартистка асоциация“. Начело на партията стоеше изпълнителен комитет, събрани бяха задължителни членски вноски и беше създадена партийна каса. Чартистката партия беше първата работническа партия в света.

В 1842 г. чартисткото движение избухна с нова сила. Класовото самосъзнание на чартистите беше пораснало. Във втората „национална петиция“ бяха включени не само политически, но и чисто пролетарски искания —

да се премахне монополът за владение на машини, на земя и на средствата за съобщения, да се намали работният ден, да се увеличат надниците. *Втората национална петиция*, подписана от *три милиона* души, също така беше отхвърлена от парламента. Опитът да се организира в отговор на това всеобща стачка не успя. Към 1843 година в Англия настъпи известен подем в икономическия живот, положението на работниците малко се подобри и заедно с това настъпи отлив в чартисткото движение.¹

Чартисткото движение наново се засили в 1848 г., когато цяла Западна Европа беше обхваната от бурни революции. Но и сега водителите на чартистите не съумяха да използват създалата се благоприятна обстановка. Беше приготвена *нова петиция*, подписана от *пет милиона* души. Петицията трябваше да се поднесе от грамадна манифестация. Невъоръжените манифестанти обаче лесно бяха разпръснати. Петицията беше разглеждана в парламента, но не приета.

Маркс и Енгелс проявяваха особено жив интерес към чартисткото движение. Енгелс, който сам се наричаше „чартист от главата до петите“, сътрудничесше в чартисткия вестник „Северна звезда“ и се мъчеше да предпази от грешки техните водачи. Левите чартистки лидери бяха привърженици на идеята за създаване на интернационално обединение на работниците. Те бяха активни участници в създаденото от група емигранти в Лондон „Дружество на братските демократи“. Марксизмът като теория едва тогава се оформяше и не беше възможно да обхване чартистката маса.

Чартисткото движение не успя главно защото нямаше изградена партия с научна, марксистка програма. То не успя още, защото опитната и гъвкава английска буржоазия умееше в критичните за нейното господство моменти да прави отстъпки. И все пак чартизмът има голямо историческо значение. Чартизмът беше „първото широко, действително масово, политически оформено, пролетарски революционно движение“². Чартисткото движение показва, че само с борба могат да се извоюват каквито и да е придобивки за работническата класа. По време на чартизма действително бяха извоювани сериозни

¹ Виж *К. Маркс и Ф. Енгелс*, Съч., т. 2, стр. 443 — 449.

² *В. И. Ленин*, Съч., т. 29, стр. 302.

придобивки: закон, забраняващ подземната работа за жени и деца; работният ден за деца в текстилните фабрики беше намален на 5½ часа; закон за 10-часов работен ден.

Фр. Енгелс, който пряко участвуваше в чартисткото движение, написа в 1845 година бележитото си съчинение „Положението на работническата класа в Англия“. Той даде потресающа картина на нечуваната мизерия, в която изпадна английският пролетариат по време и вследствие на промишлената революция. Книгата на Енгелс е страшен обвинителен акт против английската буржоазия. „Пред лицето на цял свят — писа Енгелс до Маркс по повод на своята книга — аз обвинявам английската буржоазия в масови убийства, в грабежи и други престъпления.“

Както се вижда, още в ранния период от историята на работническото движение в Англия ясно се очертават три основни степени в неговото развитие. В първата степен са първите стъпки на работническото движение. То се характеризира със стихийните гладни бунтове на работниците и с чупенето на машините (лудизъм). Втората степен — това е създаването на първите работнически сдружения (трейдюниони) с чисто икономически искания за известни материални придобивки. С това се слага началото на професионалните организации на работническата класа. В Англия, както и в други страни в Западна Европа, профсъюзното движение се появи, преди да се създадат работнически политически организации, и за известно време то остана настрана от политическите борби. Третата степен се характеризира с поставяне началото на борбата за политически права и с първите опити за създаване на самостоятелни революционни работнически политически организации (чартизма).

Развитието на капитализма в Англия заедно с всички негови общественно-икономически последици беше явление, характерно не само за Англия. Развитието на капитализма и на работническото движение в общи линии протече във всички страни по същия път, по силата на едни и същи общи и главни закономерности, макар че във всяка една отделна страна съобразно със специфичните ѝ условия то протичаше с по-бавни или по-бързи темпове, вземаше едни или други форми.

2. РАБОТНИЧЕСКОТО ДВИЖЕНИЕ ВЪВ ФРАНЦИЯ В ПЕРИОДА ОТ ФРЕНСКАТА БУРЖОАЗНА РЕВОЛЮЦИЯ (1789) ДО 40-ТЕ ГОДИНИ НА XIX ВЕК

Френската буржоазна революция и нейното историческо значение. Краят на XVIII век беше ознаменуван с едно изключително по своето историческо значение събитие — Великата френска буржоазна революция. Маркс учи, че „на известно стъпало от своето развитие материалните производителни сили на обществото влизат в противоречие със съществуващите производствени отношения... От форми на развитие на производителните сили тези отношения се превръщат в окови за същите. Тогава настъпва епоха на социална революция.“¹

Съществуващите във Франция феодални отношения в селското стопанство, цеховите ограничения, вътрешните митнически граници и редица феодални отживелици не даваха възможност да се развие вътрешен пазар, спъваха инициативата и дейността на промишленици и търговци — с една дума, бяха бариера за по-нататъшното развитие на капитализма. Кралският двор заедно с 300—400 хиляди дворяни-паразити господстваха над 25 милиона народ и като кърлежи изсмукваха жизнените му сокове.

Налице бяха растящият конфликт между старите, феодални производствени отношения и израсналите в недра на феодализма нови производителни сили, растящите противоречия между господстващата феодална класа (дворяни и висши духовници) и третото съсловие (буржоазия, занаятчии, работници и селяни).

Във Франция се създаде положение, при което „низините не искаха“, а „върховете не можеха да живеят по старому“².

Революцията избухна на 14 юли 1789 г. Буржоазията беше хегемон, а градската беднота (работници и занаятчии) и селячеството бяха главните нейни съюзници в тази революция. Работническата класа не беше се оформила още като самостоятелна политическа сила и не можеше да играе ролята на хегемон. Революцията беше буржоазна по своите задачи, но се разви като буржоаз-

¹ К. Маркс и Ф. Енгелс, Избр. произв., т. I, стр. 408.

² В. И. Ленин, Съч., т. 21, стр. 206.

нодемократическа. Участието на народните маси наложи свой отпечатък на целия ѝ ход. Под непрекъснатия натиск на плебейските маси революцията се разви по възходяща линия, премахна монархията и доведе до установяването на революционндемократическата якобинска диктатура. Френската буржоазна революция ликвидира без остатък феодализма и разчисти пътя за тържеството на капитализма, извика към активен политически живот широките народни маси, раздвижи умовете им и създаде трайни революционндемократически традиции, под чието въздействие се развиваше общественият живот на Франция и на Европа в течение на много десетилетия.

Френската буржоазна революция разреши задачите си така радикално благодарение на съюза между буржоазията и народните маси. „Френската буржоазия от 1789 г. — казва Маркс — нито за миг не изостави своите съюзници, селяните. Тя знаеше, че основата на нейното господство е премахването на феодализма в селото, създаването на свободна земевладелска селска класа.“¹ Както изтъква Ленин, „историческото величие на иезинските „якобинци“, на якобинците от 1793 г., се състоеше в това, че те бяха „якобинци с народа“, с революционното мнозинство на народа, с революционните прогресивни класи на своето време“².

Значението на френската буржоазна революция далеч надхвърля пределите на Франция. Революцията пробуди демократичните и антифеодални обществени сили в света, раздруса из основи феодално-монархическа Европа и със своите лозунги вдъхнови народните маси в борбата им против тиранията.

Ленин изтъкна най-добре световноисторическото значение на френската буржоазна революция. „Тя (френската революция. *Ред.*); писа Ленин, не напразно се нарича велика. За своята класа, за която тя работи, за буржоазията, тя направи толкова много, че целият ХІХ в., векът, който даде цивилизация и култура на цялото човечество, премина под знака на френската революция. Във всички краища на света той (ХІХ в. *Ред.*) правеше само едно — провеждаше, осъществяваше по

¹ К. Маркс и Ф. Енгелс, Съч., т. 5, стр. 292.

² В. И. Ленин, Съч., т. 24, стр. 551.

части, довършваше онова, което създадоха великите френски революционери на буржоазията...“¹ „Френската революция... направи за буржоазната демокрация толкова много, че цялото развитие на цялото цивилизовано човечество през целия ХІХ в. — всичко изхожда от великата френска революция, всичко се дължи на нея.“²

Участието на работничеството във френската буржоазна революция. В навечерието на революцията във Франция имаше сравнително малочислено работничество. В 1791 г. само в Париж имаше около 294 хиляди работници (мъже, жени и деца), от които около 63 хиляди мъже. Доста работници и работнички имаше в редица други промишлени центрове. Освен честите „гладни бунтове“ и селски въстания във втората половина на ХVІІІ в. избухваха често чисто работнически вълнения, локални въстания и стачки. Работниците стачкуваха за повишаване на надниците, за редовно плащане на възнаграждението, против страшно тежките трудови условия. В някои случаи стачниците принуждаваха собствениците и властите да отстъпят.

Когато в 1789 г. избухна френската буржоазна революция, френските работници, особено парижките, заедно с дребните занаятчии и с останалата градска беднота бяха в челните редици на борците против крепителите на феодално-абсолютичния строй. Те взеха най-активно участие в превземането на Бастилията и осигуриха победата на революцията. Властта мина автоматически към Учредителното събрание, а в него господствуваше крупната буржоазия. Дошла на власт, буржоазията прокара някои реформи колкото да осигури своето господство, а на народните маси не даде дори елементарни политически права. Конституцията от 1791 г. делеше гражданите на „активни“, т. е. такива, които имат изборителни права, и „пасивни“, лишени от това право. По-голямата част от народа, в това число и всички работници, бяха лишени от изборителни права.

С избухването на революцията стопанският живот в страната беше сериозно разстроен. Съществуващата финансова и икономическа криза се засили още повече. Маса работници — особено тези, които работеха в пред-

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 29, стр. 366.

² Там там, т. 28, стр. 441.

приятията за задоволяване нуждите на двора, дворянството и черквата, останаха без работа. Негодуванието на работниците намери израз в редица работнически вълнения и стачки. Но при масовата безработица и при пълната неорганизираност на работничеството стачното движение не доведе до никакви положителни за работниците резултати. По-будните работници разбираха причините за безрезултатността на борбата си и правеха опити да изградят работнически професионални организации.

През 1790—1791 г. във Франция настъпи известно съживяване на стопанския живот. Безработицата намаля. Работниците се дигнаха наново на стачна борба с искания за повишение на надниците и намаляване на работния ден от 15 на 13 часа. Стачката, която продължи два месеца, обхваща няколко десетки хиляди работници в Париж. Особена упоритост в стачната борба показаха печатарските, дърводелските и железарските работници, които под формата на благотворителни и взаимоспомагателни дружества бяха създали свои професионални организации. Печатарите бяха почнали да издават и свой печатен орган.

Широкото стачно движение сериозно изплаши властващата едра буржоазия. Учредителното събрание изработи закон, с който се забраняваха под страх на най-строгото наказание стачките и работническите сдружения, но не се забраняваха организациите на промишленици и търговци. Класовата борба на работниците, разбира се, не спря, но взе по-други форми.

Фреиското работничество не беше се осъзнало още като самостоятелна класа. Но то даваше всестранната си подкрепа на най-прогресивната и най-радикална в дадения момент партия — на Якобинския клуб. Якобинците групираха в редовете си най-революционната част от буржоазията и застъпваха интересите на народните маси. Работниците — по-специално парижките, винаги бяха в първите редици при всички провеждани от якобинците акции.

От пролетта на 1792 г. Франция влезе във война с контрареволуционна Европа за един значително дълъг период. При тези условия, когато заедно с настъплението на австро-пруските интервенти към Париж контрареволуцията вътре в страната надигна глава, парижки на-

родни маси начело с якобинците извършиха на 10. VIII. 1792 г. нова революция, която помете монархията и смъкна от власт едрата промонархическа буржоазия. В тази революция парижкото работничество взе особено активно участие. Властта обаче остана в ръцете на друга буржоазна прослойка, в ръцете на жирондистите, представителите на търговско-промишлената буржоазия. В обстановката на висок революционен подем беше въведено всеобщо изборително право за мъжете. В Конвента — новоизбраното учредително събрание, жирондистите бяха представени с близо двеста депутати, а якобинците с по-малко от сто. Грамадната част от депутатите — около 500 души, бяха партийно неопределени, заемаха центъра („равнината“ или „блатото“) и се кладушкаха между десницата (жирондистите) и левницата (якобинците). Буржоазията, представена в Конвента от жирондистите, беше получила всичко, което можеше да ѝ даде една буржоазна революция — власт и разчистен път за развитието на капитализма. Затова тя смяташе революцията за свършена. Народните маси, включително и работничеството, представени в Конвента от якобинците, почти нищо не бяха получили от революцията. Затова те искаха революцията да се задълбочава, докато бъдат извоювани действителни, реални придобивки. На основата на тези дълбоки принципни различия пламна жестокият двубой между жирондисти и якобинци.

Якобинците бяха само една осма част от общия брой на депутатите в Конвента. Но благодарение на непрекъснатата морална и физическа подкрепа на парижките народни маси, по-специално на революционното работничество от предградията Сен Антоан и Сен Марсо, якобинците съумяха да се наложат в Конвента, да изпратят Людовик XVI на ешафота и да прокарат редица мероприятия в полза на народа. Най-сетне, пак парижките работници и занаятчии извършиха нова революция на 31 май — 2 юни 1793 г., която помете жирондистите.

С революцията на 31 май — 2 юни 1793 г. във Франция беше установена революционндемократическата диктатура на якобинците. Ленин считаше якобинската диктатура за „диктатура на низините, т. е. на най-низните слоеве на градската и селската беднота“. В Конвента по думите на Ленин господствуваше „простият на-

род, беднотата, т. е. именно това, което ние наричаме „пролетариат и селячество“¹. Якобинската диктатура разреши, макар и временно, продоволствената криза в полза на народните маси, ликвидира без остатък феодалните отношения и даде възможност селяните да се сдобият със земя. С тези мероприятия якобинците спечелиха масите, създадоха небивал патриотичен подем и с революционните си армии разгромиха контрареволуцията във Франция и интервентските войски на буржоазна Англия и на феодално-монархична Европа. Якобинците създадоха нова, демократична конституция, която даваше пълни и широки политически права на всички граждани, обещавахе работа за всички граждани и всеобщо обучение. Запазвайки обаче частната собственост като свещена и неприкосновена, което характеризира тяхната дребнобуржоазна класова ограниченост, якобинците не можеха да изпълнят дадените от конституцията обещания. Но работниците все пак поддържаха якобинската диктатура, докато контрареволуционната опасност беше налице. Когато обаче контрареволуцията беше смазана и ограничителните закони спрямо трудещите се останаха пак в сила, работничеството почна да става индиферентно към якобинската диктатура.

Крайни социални течения и тяхната роля по време на якобинската диктатура. Изразители на недоволството сред бедните слоеве станаха някои крайни социални течения. „Бесните“ (наречени така заради непримиримата им омраза към богатите) — крайното революционно течение, което застъпваше интересите на работниците и безимотните, остро разкритikuваха якобинската конституция от 1793 г. „Каква е тази свобода — казваше водителят на „бесните“ Жак Ру, — щом една класа от хора може да накара друга да гладува? Какво е това равенство, щом богатите посредством своя монопол (над богатствата) могат да се разпореждат с правото на живот и смърт? Свобода, равенство, република — това са празни думи.“ „Бесните“ разбираха, че политическото равенство не е още никакво равенство. „Бесните“ искаха коренни социални реформи, които да гарантират сносен живот на трудещите се. Те бяха в същото време най-прямолинейни революционери и защитници

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 10, стр. 378.

ни революцията. Те искаха безпощадна разправа с контрреволюцията, със спекулантите и с всички явни и прикрити врагове. Ебертистите, които образуваха лявото крило в Якобинския клуб, бяха възприели социалната програма на „бесните“. Когато революционните армии почнаха да търпят поражения, „бесните“ и ебертистите остро критикуваха Конвента за нерешително водене на войната, а работниците от Сенантоанското предградие се явиха въоръжени пред Комуната и предложиха „своите сили, своето време и своя живот“. Ебертистите водеха непримирима борба срещу черквата и религията.

Революцията раздвижи умовете на плебейските маси. Все по-често социални проблеми се поставяха на дневен ред. Доливие даде идея за национализация на земята и раздаването ѝ безплатно на дребни арендатори. „Ако в промишлените има злато и асигнации — беше казал прокурорът на Парижката комуна Шомет, — републиката има нещо повече — тя има работническите ръце. Не златото, а работническите ръце привеждат в движение фабриките и манифактурите.“ Народните маси бяха изработили и обща формула за своите социални искания: „Благосъстояние за всички въз основа на труда.“

Управляващото якобинско ядро начело с Робеспьер, уплашено от социалните искания и от растящото влияние на „бесните“ и ебертистите, успя да инсценира лъжливи обвинения срещу техните ръководители Жак Ру, Ебер, Шомет и др. и да ги прати на гилотината.

„Бесните“ и ебертистите видяха първи противоположността между интересите на буржоазията и интересите на народните маси. Те видяха още, че с придобиването на политическа свобода и политическо равенство не може основно да се подобри положението на народните маси. Маркс и Енгелс считаха, че те с тия си възгледи са се доближили до *комунистическата идея*. „Бесните“ разбираха тази идея съвсем примитивно. Те бяха груби уравнители и проповедници на всеобщ аскетизъм.

Ликвидирането на „бесните“ и ебертистите и противороботническата политика на Робеспьеровото ядро отблъснаха най-революционните елементи — работниците — от якобинската диктатура. Това стесни базата на якобинската революционндемократическа диктатура и даде възможност на реакцията да извърши преврат на 9 Термидор (27. VII. 1794 г.) — да тури край на якобин-

ската диктатура. Работниците от Сен Антоан и от другите работнически предградия на два пъти въстанаха (на 1. IV. и на 20. V. 1795 г.), като дори нахлуха в Конвента, за да наложат своите искания. Въстанията обаче бяха жестоко смазани от организираните сили на реакцията.

Заговорът на Бабьоф и неговото историческо значение. След смазването на въстанията от 1795 г. положението на трудещите се се влоши още повече. В 1796 г. *Графх Бабьоф (1760—1797)*, активен участник в революцията от първите ѝ дни, създаде тайна революционна организация (Дружество на равните) с цел да подготви свалянето на самозабравилата се буржоазия от власт и да установи „фактическо равенство“. Бабьоф и неговите привърженици смятаха да постигнат това с премахването на частната собственост, със създаването на „голяма национална комуна“. Според проекта на Бабьоф всички до 60-годишна възраст, с изключение на болните и инвалидите, трябва да работят, като всеки член на комуната трябва да получава всичко, което му е необходимо за живот. Бабьоф предвиждаше производството предварително да се планира, парите да се премахнат и да се въведе монопол на външната търговия. В „републиката на равните“ политически права можеха да имат само трудещите се. Така че новият строй трябваше да представлява нещо като диктатура на трудещите се.

Бабьовистите водеха широка агитация сред работниците и сред войниците от парижкия гарнизон. В агитационните позивчета се излагаше „доктрината на Бабьоф“ в отделни пунктове: „Никой не може, без да извърши престъпление, да присвоява като своя собственост продуктите на земята и промишлеността“; „в истинското общество не трябва да има ни богати, ни бедни“; „богатите, които не желаят да се откажат от излишъка си в полза на нямащите, са врагове на народа“; „целта на революцията е да унищожи неравенството и да създаде общо щастие“; „революцията още не е завършена, защото богатите заграбват всички блага и се ползват от изключителна власт, докато бедните работят като истински роби, изнемогват в мизерия и нямат никакво значение в държавата“.

Преди още да подготвят проектираното въстание, заговорниците-бабьовисти бяха издадени от провокатор и

арестувани. Опитът да се вдигне въстание за освобождаването им не успя. В 1797 г. Бабоф и най-близкият му сътрудник Дарте бяха екзекутирани, а останалите — осъдени на заточение. Бабовисткото движение остана тясно заговорническо и въпреки направените опити не можа да се превърне в масово движение — работниците, на които би могло да се разчита, бяха само преди една година жестоко разгромени.

Историческото значение на бабовизма е голямо. Бабовистите виждаха буржоазната ограниченост на френската революция и схващаха, макар и смътно, класовите противоречия и класовата борба между бедни и богати. „Френската революция, беше писал Бабоф, е само предшественица на друга, която ще бъде и по-величествена, и по-тържествена, и тази революция ще бъде последна.“ Под тази „последна“ революция Бабоф разбираше революцията, която ще доведе до мечтания от него обществен строй. Маркс най-добре оцени историческото значение на „бесните“ и на бабовистите. „Революционното движение — писа Маркс, — което започна в 1789 г. в „Социалния кръг“ (един от най-крайните революционни клубове. *Ред.*), което в средата на своя път имаше за свои главни представители *Льоклерк* и *Ру* („бесните“. *Ред.*), и най-сетне със заговора на Бабоф... това движение породило комунистическата идея, която след революцията от 1830 г. наново беше въведена във Франция от приятеля на Бабоф, *Буонароти*. Тази идея, последователно разработена, е именно *идеята за нов световен порядък.*“¹

Положението на работниците по време на Наполеоновото господство. Френската едра буржоазия, атакувана ту отляво, ту отдясно, не можа да създаде здрава власт, нито пък да организира войната с капиталистическа Англия и феодално-монархическа Европа и за да запази своето класово господство, прибягна до откритата военна диктатура на Наполеон.

Укрепвайки господството на буржоазията, Наполеоновата диктатура постави работниците в положението на безправни работи. С углавния Наполеонов кодекс участието в стачки и работнически сдружения се забраняваше под страх на тъмничен затвор. Въведени бяха т. н.

¹ К. Маркс и Ф. Енгелс, Съч., т. 2, стр. 129.

работнически книжки, в които работодателите вписваха характеристики за работниците. Работници без книжки или с неблагоприятни характеристики не се приемаха на работа. Те биваха третирани като скитници и по силата на кодекса принуждавани да работят при затворнически режим в т. н. „работнически домове“. Но глухото недоволство на работническата маса плашеше господстващата класа, поради това наред с терора правителството полагаше грижи да създаде и работа на безработните.

По време на Наполеоновите войни френските буржоазни порядки се разпространиха почти във всички страни на Западна и Средна Европа. На старите, феодални отношения беше нанесен сериозен удар, разчисти се пътят за развитието на капитализма, а заедно с това се създадоха условия за появата на новите, присъщи на капитализма класи — буржоазия и пролетариат, и в редица други страни на Европа.

- **Условия за появата на утопичния социализъм.** Във Франция през първите три десетилетия на XIX в. борбата между буржоазията и дворянството още не беше завършена; далеч не беше завършена и промишлената революция, а оттук следваше и политическата незрелост на работническата класа и неразвитостта на класовата борба между буржоазията и пролетариата. Тази обстановка определяше и характера на появилите се социалистически учения във Франция. Социалистите от този период можеха да бъдат само утописти.

С развитието на капитализма изобщо и по-специално на индустриалния капитализъм общият национален доход бързо нарастваше, богатствата се увеличаваха, а положението на работниците не само не се подобряваше, но рязко се влошаваше. Най-прогресивните представители на тогавашното общество бяха просто озадачени от този наглед парадоксален факт. И те дойдоха до извода, че капиталистическата система е нечувано зло, от което светът по един или друг начин трябва да се отърве. Утопическите социалистически учения намериха широко разпространение във Франция, тъй като френската буржоазна революция беше повдигнала редица проблеми от социален характер и беше изострила особено силно общественно-политическата мисъл.

Един от най-големите френски социалисти-утописти беше *Клод Анри Сен Симон (1760—1825)*. Той делеше

обществото на паразити и работещи (индустрнали). Аристокрацията, бюрократите и духовенството са ненужни паразити в тялото на нацията. Полезни, пълноценни граждани са хората на науката и техниката, на труда, на индустрията и търговията. Бъдещето принадлежи не на „феодалите“, а на „индустриалите“ (производителите). Политическата власт над хората трябва според Сен Симон да се обърне в управление на вещите, на процесите на производството. Сен Симон смяташе, че основна предпоставка за щастието на човечеството е да се засили производството колкото се може повече. За да се постигне това, според него трябваше да се развият особено физико-математическите и техническите науки. Още в 1802 г. Сен Симон изказа мисълта, че „всички хора са длъжни да работят“. В същата година той отбеляза, че господството на терора по време на френската революция е било господство на безимотните класи. Във връзка с тази мисъл на Сен Симон Енгелс писа: „Да се схване френската революция като класова борба, и то не само между аристокрацията и буржоазията, но и между аристокрацията, буржоазията и *безимотните* — това в 1802 г. е било извънредно гениално откритие.“¹ Учениците на Сен Симон — Базар и Анфантен — издигнаха лозунга: „На всеки според способностите, на всяка способност според нейните дела“ — лозунг, характерен за първия стадий на социализма.

Както се вижда, в работите на Сен Симон има безспорно много положителни страни и на места гениални догадки. Но Сен Симон не прави разлика между фабриканти и работници — не схваща остриите класови противоречия между тях; той не е за обобществяване на средствата за производство — за експроприацията на буржоазията, не е за революцията.

Шарл Фурие (1772—1837), вторият велик френски социалист-утопист, не беше граф като Сен Симон. В качеството си на търговски служащ и борсов посредник той бе врял и кипял между борсовите акули и спекуланти и беше видял язвите и порочността на капиталистическата система в цялата ѝ голота. Затова Фурие даде пълно-безпощадна критика на капитализма и присъщите му анархия в производството, антагонизъм между гра-

¹ Ф. Енгелс, *Анти-Дюринг*, 1950 г., стр. 300.

да и селото, конкуренция, кризи, рязко разграничение между бедни и богати, безправие и експлоатация на трудещите се, мошеничество от всякакъв род и т. н. Фурие разкрива също и цялата морална поквара на капиталистическата цивилизация. Според него капиталистическата система е зло за всички; от нея еднакво страдат бедни и богати. Всички недостатъци на тази порочна система могат според Фурие да се преодолеят само с преминаване към нов социален ред, изграден на принципа на сдружението (асоциацията). Основната ядка на тази асоциация е комуната — фалангата, съединяваща в себе си селскостопанска и промишлена дейност. Във фалангата могат да участвуват и трудещи се, и капиталисти. Една част от брутният доход отива за нуждите от обществен характер, а другата се разпределя между капитала, таланта и труда.

Фурие познаваше диалектиката и както казва Енгелс, майсторски си служеше с нея. „Най-високо се издига Фурие — пише Енгелс — в своето схващане за историята на обществото. Той разделя целия ѝ досегашен ход на четири стъпала на развитие: дивачество, варварство, патриархат и цивилизация, като последната съвпада с така нареченото сега буржоазно общество.“¹ Но и Фурие не разбираше значението на класовата борба, необходимостта от насилствена експроприация и отхвърляше революционните методи на действие. С учудваща наивност той се обръщаше ту към един, ту към друг милионер с молба да му отпусне някой и друг милион за изграждане на мечтаната от него социалистическа фаланга.

Социалистите-утописти първи подложиха на остра критика капиталистическото общество, отрекоха капиталистическата система и поставиха настойчиво въпроса за преустройството на капиталистическото общество в социалистическо. Те налучкаха някои от елементите на социализма и смътно се досещаха за съществуващите класови противоречия. Социалистите-утописти обаче не познаваха законите на общественото развитие. Тук се криеше тяхната основна слабост. Те не можеха да схванат основните противоречия на капиталистическото общество, нито да разберат историческата роля на проле-

¹ Ф. Енгелс, Анти-Дюринг, цит. изд., стр. 302.

тариата. Утопическият социализъм „не умееше нито да разясни същността на наемното робство при капитализма, нито да открие законите на неговото развитие, нито да открие оная *обществена сила*, която е способна да стане творец на новото общество“¹. Откъснати от масите, социалистите-утописти живееха с надеждата, че хората, включително и капиталистите, ще разберат правотата на ученията им и доброволно ще съдействуват за тържеството на новия строй.

Работническото движение във Франция (1815—1834). Първи работнически въстания. В 1815 г., след разгрома на Наполеоновата империя, във Франция беше възстановена бурбонската династия. Заедно с нея се завърнаха прогонените от революцията контрареволуционери — емигрантите-дворяни. Но да върнат колелото на историята назад беше невъзможно. Земята остана в ръцете на новите притежатели — селяните. Въпреки феодалната реакция капитализмът продължаваше да се развива, а заедно с това да расте числено и работническата класа. Когато реакционното правителство отпусна един милиард златни франка за обезщетяване на пострадалите от революцията емигранти-дворяни и възприе курс за възстановяване на абсолютизма, избухна Юлската революция от 1830 г., която помете Бурбоните и управляващата дворянска клика.

Революцията беше извършена от трудещите се маси, но на власт се настани крупната буржоазия начело с „краля на банкерите и борсовите спекуланти“ Луи Филип. Станалата промяна не измени положението на работническото. „Ние смъкнахме игото на родовата аристокрация — се казваше в една писана от работника Огюст Колен брошура, — за да попаднем под игото на финансовата аристокрация, ние прогонихме тираните с титли, за да се намерим под властта на тираните с милиони.“

По време на Юлската монархия (1830—1848), при господството на едрата буржоазия, капиталистическото развитие взе особено бурни форми — промишлената революция във Франция беше вече в пълен ход. Всичко това беше свързано с чудовищни финансови спекулации, с ограбване на държавните средства, с масовото

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 19, стр. 7—8.

разоряване на дребните производители и с крайното обедняване на трудещите се маси. Надниците бяха така ниски, храната така оскъдна, че работниците приличаха по-скоро на призраци, а не на живи хора. При тези условия още в началото на 30-те години класовите противоречия придобиха изключителна острота. През 1831 г. Париж беше обхванат от улични вълнения — протест против кървавото потушаване на полското въстание от Николай I и против реакционната външна политика на Луи Филип. През ноември 1831 г. работниците от принената индустрия в Лион обявиха протестна стачка против намалението на възнаграждението им и въстанаха с лозунга „Да живеем, работейки, или да умрем, сражавайки се.“ След тридневни сражения въстаниците прогониха правителствените войски и овладяха града. Поради липсата на всякаква организация те не използваха победата си, не взеха сами властта в града, а установиха само известен контрол над префекта (областен управител). След десет дни изпратените от Париж войски влезнаха в града и потушиха въстанието. *Това беше първото чисто работническо въстание.* То беше предвестник, че на историческата сцена се явява нова самостоятелна сила — работническата класа.

През 1832 г. републиканската партия вдигна в Париж въстание против монархията. И в това въстание най-дейно участие взеха работническите квартали. В 1834 г. избухна второ работническо въстание в Лион, вече с ясно подчертан политически характер. Въстаниците с червено знаме начело се сражаваха против монархията, за установяване на буржоазнодемократическа република. Въстанието намери отклик и в Париж, но беше потушено с голяма жестокост.

Лионските въстания показаха на света, че работническата класа сама поставя на дневен ред работническия въпрос и търси неговото радикално решение във въоръжената борба против господстващата класа. Работническото обаче нямаше своя организация и своя конструктивна програма, в името на която да води последователно борба докрай.

Тайни сдружения през 30-те години на XIX в. Бланкизъм. С потушаването на въстанията революционното движение не спря, но взе по-други форми. От 1835 г. почнаха да шикнат тайни заговорнически организации (сдру-

жения), които по класовия си състав бяха предимно пролетарски. В 1837 г. *Огюст Бланки (1805—1881)* и Барбес основаха тайната организация „Дружество на годишните времена“. Това чудновато наименование е в тясна връзка със заговорническата структура на организацията.

Бланки беше смел революционер и заклет враг на властващата буржоазия, непримирим борец за освобождението на трудещите се от гнета на капитала, прекарал половината си живот в тюрмите. При всичките си качества на голям революционер Бланки не създаде завършена социално-политическа програма и си остана убеден привърженик на заговорническата тактика. Той вярваше, че шепа смели революционери-заговорници могат да вземат властта, да установят революционна диктатура и комунизмът да настъпи автоматически.

На 12 май 1839 г. 1,200 революционери, разделени на три отряда начело с Бланки, Барбес и Бернар, с лозунга „Смърт на експлоатацията, да живее равенството“ атакува един полицейски пост и ударието на Градския съвет в Париж. ~~Работническите маси, неосведомени за целите на тази операция, останаха пасивни.~~ На следния ден ~~Бланки и Барбес~~ ~~получиха смъртна присъда,~~ ~~заменена~~ с доживотен затвор.

Франският социализъм от 40-те години. Протестът на трудещите се против капиталистическия гнет намираще отражение в широко разпространените социалистически идеи „Унищожаване експлоатацията на човек от човек“, „право на труд“, „организация на труда“ — бяха лозунги, широко известни сред трудещите се. В началото на 40-те години работниците заедно с дребната буржоазия се включиха в борбата за избирателна реформа. В същото време стачната борба вземаше все по-широки размери. При широкото активизиране на масите се появиха редица социалистически теории, които по свой начин се опитваха да посочат на трудещите се маси как трябва да се измени общественият строй в тяхна полза.

Етиен Кабе в книгата си „Пътешествие в Икария“ (1849) описваше живота в несъществуващия о-в Икария, където вече е осъществен комунизмът. Но Кабе е противник на революционните методи, привърженик на мирната пропаганда.

Теодор Дезами (1803—1850) в книгата си „Кодекс на общността“ пропагандира основните принципи на комунистическия (общинния) строй: „Обща собственост, общ труд и общо възпитание“. Според Дезами до комунистическо преустройство не може да се стигне без революция, без да се унищожи „нервът на тиранията“ — частната собственост. Но подобно на Бланки той не разбира значението на пролетариата като отделна класа, нито ролята на пролетарската партия в бъдещата социалистическа революция.

Особено популярен в 40-те години беше дребнобуржоазният социалист-реформист *Луи Блан* (1811—1882), наречен от Ленин „баща на опортюнизма“. В книгата си „Организация на труда“ (1840), изтъквайки конкуренцията и анархията в производството като слаби страни на капиталистическата система, Луи Блан намираше изход в образуването на работнически сдружения, които, субсидирани от държавата, да създадат обществени работилници. Последните според него трябваше постепенно да изместят капиталистическите предприятия. Той не разбираше класовата природа на държавата и смяташе, че като се въведе всеобщо изборително право и се установи републиканско управление, буржоазната държава сама ще улесни работниците в осъществяване на стремежите им. Луи Блан беше много популярен сред работниците, тъй като за разлика от останалите тогавашни социалисти призоваваше работниците към политическа борба за демократизация на режима. Съглашателската тактика на Луи Блан го доведе до предателство спрямо работническата класа по време на революцията в 1848 г.

Типичен представител на дребнобуржоазния социализъм беше *Прудон* (1809—1865). Той е представител на ония дребни собственици, които, застрашени от едрият капитал, се обявяват против него и в същото време гледат с всички средства да запазят своята частна собственост. Прудон търси изход в запазването и укрепването на индивидуалната дребна собственост и затова той е против всяко вмешателство на държавата в отношенията между труда и капитала, противник на работническите сдружения и на политическата борба, противник и на държавата — за „свободни“ общини. С тия си възгледи той се явява един от родоначалниците на анархизма.

Маркс в отговор на Прудоновата книга „Философия на мизерията“ написа „Мизерия на философията“, в която из основи разкритикува Прудоновите „теории“ и показва, че Прудон не е нищо друго освен един обикновен идеолог на дребната буржоазия, който иска да върне колелото на историята назад, и че Прудоновият социализъм е „социализъм“ на занаятчии и селяни, а не на работници.

8. РАБОТНИЧЕСКОТО ДВИЖЕНИЕ В ГЕРМАНИЯ ОТ КРАЯ НА XVIII в. до 1848 г.

Развитие на промишлеността в Германия. Формиране на работническата класа и начало на работническо движение. В края на XVIII и началото на XIX в. под прякото въздействие на френската буржоазна революция и на Наполеоновите войни феодалните отношения в Германия бяха отчасти разрушени и се създадоха известни условия за развитието на капитализма, за прехода от манифактурния стадий на капиталистическо производство към машинното, фабричното производство. За развитието на германската промишленост спомогна доста много въведената от Наполеон и насочена против Англия континентална блокада, благодарение на която за един период от десет години не се внасяха в Германия английски фабрични стоки. Към 20-те години на XIX в. машинното производство в Германия доста се засили и се оформиха значителни промишлени райони като Рейнската област, Саксония и Силезия. В 1824 г. по Рейн тръгна първият параход, а в 1835 г. беше открита първата ж.-п. линия. В 1834 г. 18 немски държавици сключиха помежду си митнически съюз, което даде нов тласък за развитието на търговията и индустрията. В индустриалните райони и в търговските градове буржоазията значително нарасна и укрепна. Заедно с развитието на промишлеността на сцената излезе и германският пролетариат.

В сравнение с Англия и Франция обаче развитието на капиталистическата промишленост в Германия все още изоставаше и вървеше бавно. Преобладаваха занаятите и домашната промишленост, основани на ръч-

ния труд. Това се дължеше главно на многобройните остатъци от феодалния начин на производство, на икономическото и политическото господство на феодалните класи, както и на свързаната с това господство национална разпокъсаност на страната.

Капиталистическата форма на експлоатация при тези условия се преплиташе с феодално-крепостническата. Работническата класа се намираше под двойния гнет на буржоазията и на помещиците. „Съчетанието на различните класи на народа, които образуват основата на всяка политическа организация, беше в Германия по-сложно, отколкото в която и да било друга страна. Докато в Англия и Франция силната и богата буржоазия, концентрирана в големите градове, особено в столицата, беше съвсем унищожила феодализма или най-малко, както в Англия, го беше свела до малко на брой нищожни остатъци, в Германия феодалното дворянство запазваше значителна част от своите стари привилегии.“¹

Развитието на капитализма в Германия следователно беше свързано с ликвидирането на господството на феодално-помешчическите класи и с обединението на страната в единна национална германска държава. Ето защо в 40-те години на миналия век в Германия назряваха условия за буржоазна революция. Тази революция, както посочват Маркс и Енгелс, назряваше при по-развити международни отношения, при по-прогресивни исторически условия, отколкото в Англия през XVII век — в условията на нарастване на противоречията между труда и капитала, когато буржоазията не беше вече революционна класа, а пролетариатът представляваше по-организирана сила, отколкото в периода на буржоазните революции в Англия и Франция. Докато в тези революции пролетариатът беше използван от буржоазията, то в 40—50-те години на миналия век пролетариатът, в това число и германският, излезе на историческата сцена като самостоятелна политическа сила. Точно поради тези обективни и закономерни условия на общественото развитие в средата на XIX век центърът на революционното движение се премести в Германия и тя стана родина на марксизма.

¹ К. Маркс и Ф. Енгелс, Революцията и контрареволуцията в Германия, стр. 5—6.

Както в Англия и Франция, така и в Германия с развитието на промишлеността положението на трудещите се рязко се влоши. Силезийските тъкачи на ленени платна бяха подложени едновременно на най-жестока феодална и капиталистическа експлоатация. Приблизително такава беше положението и на работниците в Саксония. В Хемниц (Карлмарксщадт) броят на работниците в отделни текстилни фабрики достигаше до 3,000 души. Повечето работници обаче работеха по домовете си срещу крайно ниски надници. В Рейнско-Вестфалската област, където едрокапиталистическата индустрия беше най-развита, работниците работеха до пълно изтощение срещу просяшко възнаграждение. Но особено плачевно бе положението на заетите в производството невръстни деца. И в Германия, както в Англия и Франция, недоволството на класово неосъзналите се още работнически маси се изразяваше в чупене на машините и гладни бунтове.

„Съюзът на справедливите“. Вилхелм Вайтлинг. Въстанието на силезийските тъкачи. При дивата феодално-абсолютистка реакция работническото движение в Германия не можеше открито да се прояви. Първите самостоятелни работнически организации бяха създадени от немските работници-емигранти във Франция и Швейцария. В Париж беше основан „Съюз на преследваните“ (1831), преустроен и преименуван в 1836 г. в „Съюз на справедливите“. „Съюзът на справедливите“ беше в тесни връзки с бабьовистките тайни групи и с бланкисткото „Дружество на годишните времена“, а за известно време попадна под влиянието на видния немски утопист-комунист Вилхелм Вайтлинг. Членове на съюза взеха участие в бланкисткото въстание през 1839 г. След провалянето на въстанието мнозина от тях минаха в Швейцария и Англия. Лондон стана център на съюза. Членове на съюза основаваха през 1840 г. „Комунистическо просветно дружество“, в което освен немски работници членуваха и работници от редица други нации. „Съюзът на справедливите“ доби по такъв начин интернационален характер и под влияние на Маркс и Енгелс почна да се освобождава от утопическите наслоения.

Работническото движение в Германия през този период беше тясно свързано с дейността на Вилхелм Вайтлинг. Като работник-шивач Вайтлинг сам изпита ужасите

на капиталистическата система. Запознат добре с ученията на френските социалисти-утописти, Вайтлинг създаде своя социална система. Дотогавашните социалистически системи изхождаха от схващането, че трудещите се ще могат да се избавят от експлоатация със съдействието на имотните класи. Вайтлинг отхвърли тази „безсмислица“ и стигна до разбирането, че работническата класа сама, със собствени сили, ще може да се освободи от капиталистическия ярем. Вайтлинг прозря, че противоречията между трудещите се и имотните класи са непримирими, и затова смяташе, че преходът към социализма може да се извърши само чрез революция. Но Вайтлинг беше изразител не на осъзналото се класово работничество, а на пролетаризиращите се и изпаднали в безпътица занаятчии. Затова той схващаше революцията като стихияен бунт на декласираните елементи, на лумпените, които според него като най-унижени и озлобени против капиталистическото общество ще бъдат и най-отчаяни борци за новото, социалистическо общество. Той проповядваше груб уравнителен комунизъм.

Маркс и Енгелс остро критикуваха погрешните, утопическите схващания на Вайтлинг, но в същото време те го сочат като един от първите борци за комунистическия идеал.

По време, когато в Германия се ширеха идеите на Вайтлинг, всред работниците зрееха вече революционни настроения. Особено остър характер имаше недоволството на силезийските тъкачи от домашната промишленост и от първите фабрики в Силезия. Поради силните феодални остатъци в Силезия тъкачите бяха подложени на двойна експлоатация — и от страна на предприемачите, които им даваха прежда за тъкане, и от страна на помещиците, които събираха данък за правото им да се занимават със занаят, с промишленост. За да устоят на конкуренцията на английските фабрики в началото на 40-те години, местните предприемачи — капиталисти, започнаха рязко да намаляват възнаграждението за изтъканата прежда. Това носеше глад за тъкачите и техните семейства. Непогодородните години влошиха още повече тяхното и без това тежко положение. През юни 1844 г. силезийските тъкачи предявиха исканията си на господарите-манифактуристи, като открито ги заплашваха с „кървав съд“. Въстаналите работници разгромиха

дома на един особено жесток фабрикант и почнаха да разгромяват предприятията в селищата Петерсвалдау и Лангебилау. Въстанието беше жестоко потушено от войската. Но то показва, че германският пролетариат е готов да брани с оръжие интересите си. Макар че въстанието протече стихийно, в него имаше и значителни елементи на съзнателност и организираност. Въстаниците издигнаха общи искания, направиха опит да координират своите действия в борбата против капиталистите и т. н. Маркс даде висока оценка на силезийското въстание. „Ни едно от френските и английски въстания — казва той — не носеше такъв теоретически и съзнателен характер като въстанието на силезийските тъкачи.“¹

Под влияние на Силезийското въстание по цяла Германия и Австрия избухнаха стачки и работнически вълнения. То оказва влияние и върху борбите на младия полски пролетариат против неговите господари. Въстанието на силезийските тъкачи изигра голяма роля за издигане на класовото съзнание не само на германския, но и на австрийския и полския пролетариат.

¹ К. Маркс и Ф. Енгелс, Съч., т. 3, стр. 15.

Г Л А В А II

ВЪЗНИКВАНЕ НА НАУЧНИЯ КОМУНИЗЪМ. БОРБАТА НА К. МАРКС И Ф. ЕНГЕЛС ЗА СЪЗДАВАНЕ НА РЕВОЛЮЦИОННА ПАРТИЯ НА РАБОТНИЧЕСКАТА КЛАСА

Предпоставки за появата на научния комунизъм. Научният комунизъм се появи през 40-те години на XIX в., когато в Западна Европа се оформи капиталистическият строй, класовите противоречия се изостриха и пролетариатът се включи в обществено-политическите борби като самостоятелна сила.

Първите социалистически теории отразяваха глухия ропот на трудещите се против капиталистическата експлоатация и политическото безправие. Протестът против капиталистическата система се изразяваше, от една страна, в пряката и неизяснена добре класова борба на пролетариата против капиталистите и, от друга, в създаване на социалистически утопически теории и системи. Домарксовите социалистически системи се появиха при незрялото състояние на капиталистическото производство, при незрелите, не напълно изяснени класови отношения и затова самите социалистически теории бяха незрели. Както бележи Енгелс в „Развитието на социализма от утопия в наука“, „решаването на обществените задачи, още скрито в неразвитите икономически отношения, трябвало да бъде изобретено, създадено от главата. Общественият строй предлагал само недостатъци; тяхното премахване станало задача на мислещия разум. Трябвало да се измисли нова, по-съвършена система на обществения строй и тя да бъде наложена на съществуващото обще-

ство отвън чрез пропаганда . . ."¹ Създавайки своите социалистически системи, социалистите-утописти дълбоко вярваха, че са открили лекарство против всички обществени злини. Те считаха, че е достатъчно светът да се запознае с тяхната рецепта, за да се оправи всичко като с магическа пръчка. При това между работническото движение и тогавашния социализъм нямаше връзка. Социалистите не схващаха пролетариата като обществена сила, като отделна класа, която има да играе решаваща роля в историческото развитие. Те виждаха в работниците нещастни бедняци, жертва на капиталистическата система, обект за състрадание.

През 40-те години на XIX в. капитализмът беше се наложил като господстваща система в Западна Европа и САЩ. Пролетариатът беше излязъл на историческата арена като самостоятелна политическа сила. Армиите на работническата класа от година на година нарастваха и постепенно класово се осъзнаваха. През 30-те и 40-те години пролетариатът в Англия и Франция стана значителна политическа сила. Класовата борба между пролетариата и буржоазията в тези страни взе доста остри форми. Дълбоките противоречия между двете антагонистически класи все по-ясно се очертаваха, особено при периодическите икономически кризи, когато маса безработни се изхвърляха на улицата. Стачките станаха обикновено явление за Западна Европа. От опита на всекидневната борба работниците схванаха необходимостта от професионални сдружения за успешно водене на икономическа борба. В същото време те почнаха да разбират, че само с борба за икономически придобивки не ще се освободят от гнета на господарите-капиталисти. Работническите въстания в Лион, чаргисткото движение, въстанието на силезийските тъкачи бяха първите сериозни признаци за самостоятелното надигане на работническата класа. Но това бяха движения, несвързани със социалистическа цел и теория. Тогавашните социалистически школи не почиваха на научна основа. Ни една от тях не можеше да покаже на работническото действителния изход от тежкото му положение, „ни то да разясни същността на наемното робство при капитализма, ни то да открие законите на неговото развитие, ни то да открие

¹ К. Маркс и Ф. Енгелс, Избр. произв., т. II, стр. 135.

оная *обществена сила*, която е способна да стане творец на новото общество“¹. Настъпило беше време да се обоснове борбата на пролетариата теоретически; нужно беше работническата класа да си създаде своя идеология, своя теория, свое оръжие в борбата за освобождение от капиталистическия гнет.

Острите класови борби, изразени така ярко в бурното чаргистко движение и в първите пролетарски въстания, „все по-очевидно показваха цялата фалшивост на учението на буржоазната икономия за еднаквост на интересите на капитала и труда, за обща хармония и за общо благосъстояние на народа“². Изследванията върху историческото минало показаха, че цялата история, с изключение на първобитното общество, е история на класови борби, че борещите се една против друга обществени класи винаги са продукт на икономическите отношения на своята епоха. „Затова — казва Енгелс — социализмът вече не се разглеждаше като случайно откритие на този или онзи гениален ум, а като неизбежен резултат от борбата между две исторически възникнали класи — пролетариата и буржоазията. Неговата задача вече не беше да конструира една колкото може по-съвършена обществена система, а да изследва историко-икономическия процес, от който по необходимост са произлезли тези класи с тяхната взаимна борба, и в създаденото от този процес икономическо положение да открие средствата за разрешаването на този конфликт.“³

Тъкмо през 40-те години Маркс и Енгелс станаха изразители на задачите, поставени обективно от историческото развитие, и дадоха на пролетариата необходимото му оръжие за успешна борба — теорията на научния комунизъм.

Основоположниците на комунизма се родиха в Германия и именно Германия стана родина на марксизма, тъй като в 40-те години там се пренасяше центърът на революционното движение в Европа. Като се казва обаче, че Германия е родина на марксизма, това не означава, че марксизмът се ограничава само в рамките на историческия опит на германския пролетариат, в рамките на историческите изменения в Германия. Напротив, марк-

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 19, стр. 7–8.

² К. Маркс и Ф. Енгелс, Избр. произв., т. II, стр. 151.

³ Пак там, стр. 152.

сизмът е научно обобщение на опита не само на германската работническа класа, но и на цялото световно работническо движение.

Маркс и Енгелс за пръв път дадоха отговор на въпросите, възникнали стихийно в хода на освободителната борба на пролетариата. Значението на този велик теоретически подвиг на Маркс и Енгелс се състои в това, че само чрез съединението с теорията на научния комунизъм работническото движение може да се издигне до равнището на съзнателна политическа сила и с това работническата класа да осигури не само своето освобождение, но и освобождението на всички трудещи се и угнетени.

Карл Маркс е роден на 5 март 1818 г. в град Трир — Германия. Още като ученик той показва изключителните си способности. В едно свое съчинение на тема „Размисъл на юношата при избора на професия“ (1835) младият Маркс изказва забележителната мисъл, че хората не са свободни при избора на професия, тъй като зависят от окръжаващите ги условия. В 1835 г. Маркс постъпва като студент по право в Бонския университет, откъдето след една година се премества в Берлин. Той изучава задълбочено философия и история, литература и изкуство, стари и нови езици. В Берлин се запознава основно с философията на Хегел и за известно време споделя възгледите на младохегелианското течение, което отразява революционната страна на Хегеловата философия. По това време той се запознава и с философията на Фойербах. В 1841 г. Маркс завършва университета с докторат по философия.

В 1842 г. той става редактор на опозиционния „Рейнски вестник“ в гр. Кьолн. От колоните на вестника Маркс подлага на остра критика от позицията на революционната демокрация реакционната пруска правителствена система. „Рейнски вестник“ става за Маркс трибуна за пропагандиране на най-прогресивните по това време идеи в борбата против реакцията. Под редакцията на Маркс и при сътрудничеството на Енгелс вестникът става фактически орган на германските революционндемократически среди. На следната година (1843) вестникът бива спрял заради революционндемократическото си направление. Като редактор на вестника Маркс проявява жив интерес към икономическите въпроси и сериозно се заема с изучаването на английската политическа икономия.

Статиите на Маркс, печатани във вестника, отразяват прехода му от идеализма към материализма, от революционния демократизъм към комунизма.

Към края на 1843 г. Маркс се преселва в Париж. Там той влиза във връзка с немските работници-емигранти, с мнозина френски социалисти и се включва във френското работническо движение. В Париж Маркс се заема основно да изучи историята на френската революция, произведенията на френските материалисти от XVIII в. и на френските социалисти, като в същото време продължава да изучава английската политическа икономия. В Париж Маркс се отърсва напълно от влиянието на Хегеловата идеалистическа философия и преминава от идеализма към материализма, от революционния демократизъм към революционния комунизъм.

В 1843 г. Маркс работи върху труда си „Към критиката на Хегеловата философия на правото“, а в 1844 г. публикува статията си „Въведение към критиката на Хегеловата философия на правото“. В нея той стига до извода, че *правните отношения, както и формата на държавната власт се определят от икономическата основа на обществото*, че анагомията на буржоазното общество трябва да се търси в политическата икономия. Той посочва непримиримите противоречия в буржоазното общество и изгъква, че пролетариатът е единствената класа, способна да осъществи истинското освобождение на човечеството. В статиите си от това време той идва до извода, че „материалната сила трябва да бъде съборена с материална сила; но и теорията става материална сила, щом овладее масите“¹. Още в първите си работи Маркс се очертава като гениален мислител, който с могъща сила тласка напред развитието на науката.

Фридрих Енгелс е роден на 28 ноември 1820 г. в гр. Бармен — Германия, в семейството на богат, реакционно настроен фабрикант. Седемнадесетгодишният Енгелс, преди още да завърши гимназия, бива заставен да работи в кантората на баща си. Високонадареният младеж не прекъсва обаче своите интелектуални занимания и на 18-годишна възраст излиза в печата със сериозни очерци. В 1841 г. Енгелс отива в Берлин да отбива воен-

¹ К. Маркс и Ф. Енгелс, Съч., т. I, стр. 407.

ната си служба. В Берлин той се заема със страст да изучава философия, история, политическа икономия и чужди езици. Подобно на Маркс и той попада за известно време под влиянието на младохегелианския кръг. През 1841—1842 г. Енгелс написва три памфлета против реакционния философ Шелинг. Към края на 1842 г. Енгелс заминава за Лондон и Манчестер и постъпва на работа във фабриката на баща си. В Манчестер, център на памучната индустрия и на чартясткото движение, Енгелс прекарва две години. Тук той опознава същността на капитализма и на класовите противоречия между пролетариата и буржоазията. Станал сам чартист, Енгелс пише статии в чартисткия печат и праща дописки в редактирания от Маркс „Рейнски вестник“. В 1844 г. Енгелс публикува труда си „Очерци към критиката на политическата икономия“, в който с гениална прозорливост разкрива класовата същност и ограниченост на буржоазната икономическа мисъл и за пръв път дава някои основни положения на марксистката икономическа наука. През същата година Енгелс написва книгата си „Положението на работническата класа в Англия“ (издадена в 1845 г.): Подобно на Маркс, в този свой труд Енгелс дойде до извода, че само пролетариатът може да извърши коренен преврат в обществените отношения, да извърши социалистическа революция.

Основни идеи и съставни части на марксизма. Маркс и Енгелс, още преди да се срещнат, всеки по свой път бяха стигнали до едни и същи основни изводи в областта на философията, политическата икономия и научния комунизъм. Те стигнаха до тези изводи, след като бяха опознали общественно-икономическия живот на Германия, Франция и Англия, след като бяха обобщили опита на работническото движение, след като основно бяха изучили немската философия — идеалистическата диалектика на Хегел и материалистическия подход към природните явления на Фойербах, — теориите на английските икономисти и френските социалисти. Марксовото учение — както казва Ленин в своята статия „Трите източника и трите съставни части на марксизма“ — „е законен приемник на най-доброто, което е създало човечеството през ХІХ в. в лицето на немската философия, английската политическа икономия и френския социали-

зъм“¹. Но Маркс и Енгелс не усвоиха просто философията на Хегел и Фойербах, теориите на английските икономисти и френските социалисти. Те преработиха критически тези теории — взеха това, което е здраво, научно, положително, отхвърлиха всичко друго като ненужен баласт и създадоха нещо ново, гениално — създадоха теорията на изучения комунизъм. Когато Маркс и Енгелс се срещнаха и заработиха заедно, те бяха вече комунисти.

Първата съставна част на марксизма е *диалектическият и историческият материализъм*.

Френските просветители от XVIII в. в борба с мракобесническата идеология на феодализма и абсолютизма стигнаха в областта на философията до материализма. Но материализмът на XVIII в. беше метафизичен и не беше в състояние да посочи и обясни закономерностите в природата и в обществения живот.

Маркс и Енгелс не се задоволиха с материализма на XVIII в., а творчески използваха постиженията на немската идеалистическа философия, която в лицето на *Хегел* (1770—1831) беше стигнала до върха на развитието си. Хегел схващаше развитието на света като постъпателно движение на „абсолютния дух“. Той беше диалектик-идеалист. Цялата история на човечеството според него е диалектически процес, в който се осъзнава и проявява „световният абсолютен дух“, преминаващ постепенно от низши форми към висши, въплъщавайки се ту в един, ту в друг народ. Хегел „за пръв път представя целия природен, исторически и духовен свят като процес, т. е. като намиращ се в непрекъснато движение, изменение, преобразуване и развой, и направи опит да разкрие вътрешната взаимна връзка в това движение и развой“² чрез борбата на противоречията. С тези си схващания Хегел въведе диалектическия метод във философията. Това е основната заслуга на Хегел. В това се изразява революционната страна на неговата система. Според него обаче противоречията не са в обективната действителност — в природата и обществото, а в идеята, в някакъв абсолютен дух, т. е. в Хегеловия философски бог. Хегел си остана на чисто идеалистически позиции. „За него — казва Енгелс — мислите на нашата глава не бя-

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 19, стр. 4.

² Ф. Енгелс, Анти-Дюринг, 1950 г., стр. 28.

ха повече или по-малко абстрактни отражения на действителните неща и процеси, а, напротив, нещата и тяхното развитие за Хегел бяха осъществени отражения на някаква „идея“, която е съществувала някъде още преди възникването на света. По такъв начин у него всичко беше обърнато надолу с главага и действителната връзка на световните явления е напълно извратена.“¹ За Хегел „духът“, мисълта, идеята са първичното, а действителният свят е само отражение на идеите.

Със своите идеалистически схващания Хегел стигна дотам, че в края на краищата стана апологет на крайно реакционната пруска монархия — в нея именно той намери въплъщение на „абсолютния дух“. Това беше консервативната и реакционна страна на Хегеловата система. Философията на Хегел страдаше от едно основно противоречие — от една страна, светът и историята на човечеството се схващаха диалектически, т. е. като процес на непрекъснато движение и развитие, а, от друга страна, се твърдеше, че този процес е стигнал до абсолютното си съвършенство в тогавашната пруска действителност и там е спрял.

Изхождайки от революционната страна на Хегеловата философия, младохегелианците превърнаха философията на примирението и политическия застои във философия на преобразованието. Но да се освободят напълно от наслоенията на идеализма те не успяха. Измежду младохегелианците единствен *Лудвиг Фойербах* (1804—1872) решително скъса с идеалистическата философия и противно на Хегел стигна до материалистическата теза, че мисленето се поражда от битието, а не битието от мисленето; „че извън природата и човека няма нищо“. Така Фойербах стигна до материализма. Неговият материализъм обаче беше пасивен, съзерцателен. Във връзка с тази особеност на Фойербаховия материализъм *Маркс* изтъкна в своите „Тезиси за Фойербах“, че „философите само по различни начини са *обяснявали* света; но задачата се състои в това, той да бъде *променен*“². Той схващаше човека абстрактно, откъснат от средата си. Подобно на всички младохегелианци той не се интересуваше от обществените отношения, от обществе-

¹ Ф. *Енгелс*, *Анти-Дюринг*, 1950 г., стр. 29.

² *К. Маркс* и *Ф. Енгелс*, *Избр. произв.*, т. II, стр. 459.

но-историческата практика, не разбираше значението и ролята на народните маси в историческото развитие, не познаваше класовата борба.

Маркс и Енгелс взеха от Хегел диалектическият метод и като отхвърлиха Хегеловите идеалистически схващания, поставиха го на материалистическа основа. Те приеха материализма на Фойербах, но отхвърлиха неговия метафизически метод. Така Маркс и Енгелс създадоха *философския диалектически материализъм*. Задълбочавайки и развивайки философския материализъм, те разпространиха неговите положения не само върху познаването на природата, но и върху познаването на човешкото общество, върху познаването на явленията в обществения живот. Така Маркс и Енгелс създадоха *историческия материализъм*, който, по израза на Ленин, е „най-велико завоевание на научната мисъл“¹. Хаосът и произволът, царуващи дотогава във възгледите върху историята и политиката, се смениха с поразително цялостна и стройна теория, която показва как от един строй на обществения живот се развива вследствие растежа на производителните сили друг, по-прогресивен.

Разкривайки закономерностите на общественото развитие, историческият материализъм показва, че всички промени в общественно-политическия и културен живот са отражение на промените в икономическия строй, че икономическият строй е базата, над която се издига цялата надстройка.

Друга основна съставна част на марксизма е *марксисткото икономическо учение*. Марксистката политическа икономия намери своя завършен вид в гениалния труд на Маркс „Капиталът“. Но още през 40-те години на XIX в. Маркс и Енгелс бяха изградили основните положения на марксисткото икономическо учение.

Политическата икономия се разви като наука в Англия — по онова време най-развитата капиталистическа страна в света. Английските буржоазни икономисти *Адам Смит* (1723—1790) и *Давид Рикардо* (1772—1823) поставиха начало на трудовата теория за стойността, без да могат обаче да обяснят как става натрупването на богатствата при капитализма. Маркс доразви и научно обоснова теорията за стойността и създаде

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 19, стр. 5.

теорията за принадлежната стойност. Той доказва, че „стойността на всяка стока се определя от количеството обществено необходимо работно време, което отива за произвеждането на стоката... Една част от работния ден работникът употребява, за да покрие разходите за своята и на семейството си издръжка (работната заплата), а през другата част на деня работникът се труди даром, като създава *принадена стойност* за капиталиста, източник на печалбата, източник на богатството на капиталистическия клас.“¹ Теорията за принадлежната стойност извърши революция в политическата икономия и стана крайъгълен камък на марксисткото икономическо учение.

Третата съставна част на марксизма е научният социализъм като *теория и програма на работническото движение, като учение за класовата борба, за пролетарската революция, за диктатурата на пролетариата*, която е и главното в марксизма. Ленин считаше домарксовия социализъм (утопическия и френския социализъм) за един от трите източника на марксизма. Маркс и Енгелс основно познаваха всички дотогавашни социалистически школи. Домарксовите социалисти, колкото и да ненавиждаха капиталистическата система, не бяха в състояние да разяснят същността на наемното робство при капитализма, да открият законите на неговото развитие, да намерят *обществената сила*, която е способна да стане творец на новото общество.

Изучавайки основно световната история, особено историята на революциите, които пометоха феодализма в Европа и по-специално във Франция, Маркс и Енгелс стигнаха до извода, че класовата борба е движещата сила в историческото развитие. Те доказаха, че откакто съществува класово общество, цялата история на човечеството всъщност е история на класови борби, че борбите се една против друга обществени класи винаги са продукт на производствените отношения, с една дума — на икономическите отношения на своята епоха², и че заменянето на капиталистическия строй със социалистически може да стане само по пътя на социалистическата революция, в резултат на която ще се установи диктатурата на пролетариата. Те откриха световноисторичес-

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 19, стр. 6.

² Виж К. Маркс и Ф. Енгелс, Избр. произв., т. II, стр. 151.

ката роля на пролетариата и показаха, че творец на новото, безкласово комунистическо общество може да бъде само работническата класа.

Създаденото от Маркс и Енгелс учение посочи класовата борба като една от главните закономерности на общественото развитие.

Поставяйки основите на диалектическия и историческия материализъм, на марксистката политическа икономия, на учението за класовата борба и диктатурата на пролетариата, т. е. на научния социализъм, Маркс и Енгелс още в ранните години на своята дейност създадоха трите основни съставни части на марксизма като единно и цялостно учение.

Марксизмът следователно е наука за законите на развитието на природата и обществото, наука за революциите на угнетените и експлоатирани маси, наука за победата на социализма във всички страни, наука за строителството на комунизма, за неговата победа в световен мащаб.

Възникването на марксизма представлява дълбок революционен преврат в развитието на обществените науки, тъй като за пръв път върху теоретическата основа на марксизма те се превърнаха в истински науки и придобиха онази сила и значение за опознаването и изменението на обществения живот, каквато сила и значение имаха естествените науки за опознаването и изменението на природата.

Начало на общата дейност на Маркс и Енгелс. За пръв път Маркс и Енгелс се срещнаха в Париж през есента на 1844 г. и оттогава почна великата дружба между двамата гиганти на мисълта и революцията. При срещата си Маркс и Енгелс установиха единомислие както по въпроса за произхода и характера на капиталистическото общество, така и по теорията и практиката на работническото движение. Оттогава почна съвместната работа на Маркс и Енгелс.

Първите общи трудове на Маркс и Енгелс се появиха, когато в Германия във връзка с въстанието на силезийските тъкачи в 1844 г. излезе на сцената работническият въпрос. В това време в Германия интересът към съществуващите в Европа социалистически теории бързо нарасна. От друга страна, първото работническо въстание изплаши германската буржоазия, в това число

и представителите на радикалнодемократическото течение. Младохегелианските бивши приятели на Маркс и Енгелс като Бруно Бауер, Руге и др. се възвърнаха към „възвишения хегеловски дух“ и обсипаха с хули „групата тълпа“, която беше се осмелила да се вдигне против експлоататорите. Бруно Бауер отправи остри нападки и против комунизма на Маркс и Енгелс. В унисон с младохегелианците така наречените „истински социалисти“ проповядваха, че освобождението на човечеството ще се постигне чрез християнската „любов“. Първите общи трудове на Маркс и Енгелс имаха за цел да разобличат реакционната класова природа и на левохегелианците, и на „истинските социалисти“.

В 1845 г. излезе от печат първото общо произведение на Маркс и Енгелс — *„Светото семейство, или критика на критическата критика“*. В 1845—1846 г. Маркс и Енгелс написаха забележителния си общ труд *„Немска идеология“*. В тези свои трудове, подлагайки на остра критика идеалистическата философия, те изложиха основите на материалистическата диалектика и дадоха принципите на историческия материализъм. Те доказаха, че не „духът“, не избраните личности-герои движат историята, а народните маси. Маркс и Енгелс създадоха стройна теория, която показва как от една форма на обществен живот се развива вследствие на растежа на производителните сили друга, по-висша. Те обосноваха, че в основата на общественото развитие лежи начинът на производството на материални блага, формата на собствеността върху средствата за производство, че историческият процес е смяна на общественоекономическите формации. Те неопровержимо доказаха, че икономическите отношения се явяват основа на обществения живот и че съзнанието на човека зависи от неговата класова принадлежност. „Не съзнанието определя живота, а животът определя съзнанието“ — казва Маркс¹. Те разработиха теорията за класите и класовата борба и доказаха, че хората са се разделили на класи заедно с появата на частната собственост върху средствата за производство, че противоречията между производителните сили и производствените отношения пораждат класовата борба, която води неизбежно към

¹ К. Маркс и Ф. Енгелс, Съч., т. 3, стр. 27.

революция, а революцията движи историческото развитие напред.

Съюзът на комунистите. В края на 1845 г. Маркс по настояването на пруското правителство беше изгонен от Париж. Той се пресели в Брюксел. Развивайки по-нататък своето учение, Маркс и Енгелс се заеха да пропагандират комунизма сред по-будните работници. Тяхната цел беше да направят своята революционна теория достояние на работническите маси, да разяснят на пролетариата целите и средствата на борбата. Така те поставиха началото на съединението на революционната теория с практиката на класовата борба на пролетариата.

В 1846 г. Маркс и Енгелс основаха в Брюксел „Комунистически кореспондентски комитет“. Подобни комитети се основаха и в други градове на Западна Европа. Чрез тях трябваше да се пропагандират комунистическите идеи и да се подготви образуването на комунистическа партия, интернационална по идеология и по организация, представляваща съединение на марксизма с революционното работническо движение. Тази пропаганда даде резултати. Ръководството на „Съюза на справедливите“ покани Маркс и Енгелс да влязат в съюза и да вземат участие в реорганизирането му.

През юни 1847 г. в Лондон се откри конгресът на „Съюза на справедливите“. По предложение на Маркс и Енгелс съюзът беше преименуван в „Съюз на комунистите“. Според проекта за устав целта на съюза, формулирана от Енгелс, се определяше така: „събаряне на буржоазията, господство на пролетариата, унищожаване на старото, основано на антагонизма на класите буржоазно общество и основаване на ново общество, без класи и без частна собственост“¹. Утопическият лозунг „Всички хора — братя“ беше заменен с лозунга „Пролетарии от всички страни, съединявайте се!“ Това е първата международна комунистическа организация, предшественик на Първия интернационал, организиран в 1864 г. На 29 ноември 1847 г. в Лондон състоя Вторият конгрес на „Съюза на комунистите“. Конгресът натовари Маркс и Енгелс да изработят програма на съюза. Тази програма беше „Манифестът на Комунистическата партия“.

¹ К. Маркс и Ф. Енгелс, Съч., т. 4, стр. 520.

„Манифестът на Комунистическата партия“ е първото зряло произведение на марксизма. В него е научно обобщен опитът на международното работническо и комунистическо движение. В това произведение Маркс и Енгелс дадоха в общодостъпна форма теоретическите изводи, които бяха направили в дотогавашните свои произведения относно закономерностите на общественото развитие, ролята на пролетариата в капиталистическото общество и ролята на комунистите в работническото движение. Те дадоха на комунистическата партия програма, стратегия и тактика в борбата ѝ за победата на социалистическата революция.

„Манифестът“ е разделен на четири глави. В първата глава „Буржоа и пролетарии“ — поставяйки си за цел да проследят появата и развитието на капиталистическото общество, Маркс и Енгелс разкриват законите на общественото развитие, излагат основните принципи на историческия материализъм. Те решително отхвърлят идеалистическите схващания, че историята творят отделни, особено забележителни личности, и научно обосновават положението, че историята творят и тикат по пътя на прогреса прогресивните, борещи се класи — трудещите се. Те изтъкват, че „историята на всички съществуващи досега общества е била история на класовите борби“, че експлоататорите (угнетителите) и експлоатираните (угнетяваните) са се намирали във вечен антагонизъм един към други, водили са непрекъсната ту скрита, ту явна борба, която винаги е завършвала с революционно преустройство на цялото общество или с гибел на борещите се класи. Маркс и Енгелс посочват как с развитието на производителните сили в недра на феодална Европа се развиват две нови основни класи на буржоазното общество — буржоазията и пролетариатът, борбата на които запълва цялата история на съвременното общество. Опряна на икономическата си мощ, буржоазията измества на заден план наследените от средновековието класи и в резултат на упоритата революционна борба заема мястото на феодалите, става господстваща класа. Но буржоазното общество не премахва класовите противоречия.

Като изтъкват, че капиталистическият строй е по-прогресивен от феодалния, че капитализмът дава за известен период простор за бурното развитие на производи-

телните сили, Маркс и Енгелс разкриват дълбоките вътрешни противоречия на капиталистическата система, които се проявяват особено остро при периодично повтарящите се икономически кризи и поставят на изпитание съществуването на самата капиталистическа система: „Десетилетия вече историята на промишлеността и търговията представлява само история на възмущението на производителните сили против съвременните производствени отношения, против тези отношения на собственост, които се явяват условия за съществуването на буржоазията и на нейното господство.“

Както на времето феодалният строй беше победен, защото беше станал пречка за развитието на производителните сили, така ще загине и капитализмът, който спъва развитието на съвременните производствени сили, надхвърлили рамките на капитализма.

Маркс и Енгелс посочиха, че развитието на капитализма е свързано с все повече растящия процес на разделение на труда и концентрация на производството. Това определя и обществения характер на производството, изискващ закономерно ликвидирането на буржоазната собственост и установяване на обществена собственост върху средствата за производство. Това главно противоречие на капиталистическия начин на производство — между обществения характер на производството и частния характер на присвояването, намира израз в борбата между труда и капитала, между буржоазията и пролетариата. То не може да бъде разрешено на базата на капитализма и представлява икономическа основа на социалистическата революция като неизбежен и закономерен резултат от обективното развитие на капитализма. Победата на социализма следователно е историческа необходимост. Тя ще даде пълен простор за развитието на производителните сили.

Така Маркс и Енгелс научно доказаха, че комунизмът неизбежно и закономерно ще замени капитализма. „Маркс, пише Ленин, поставя въпроса за комунизма, както естествоизпитателят би поставил въпроса за развитието на нова, да кажем биологическа разновидност, щом ние знаем, че тя така и така е възникнала и в такава и такава определена посока се видоизменя.“¹

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 25, стр. 486.

Огромно значение за борбата на работническата класа има научното изясняване от Маркс и Енгелс на образуването на нацията и държавата на основата на икономическото развитие. На тази основа капитализмът сплоти в буржоазни нации и държави раздробените преди и обособени княжества. А след като утвърди своето икономическо господство, буржоазията завоюва и политическото господство, превръщайки държавата в комитет за уреждане делата на буржоазията като класа, а правото издигна в закон, изразяващ волята на буржоазната класа. Разкривайки действителната класова същност и роля на буржоазната държава като класов орган, изразяващ и защитаващ интересите на буржоазията, Маркс и Енгелс разобличиха още тогава лъжливите теории за надкласовия характер на буржоазната държава и твърденията, че тя уж действувала в интерес на цялото общество. Това марксистко определение на буржоазната държава като комитет, който ръководи работите на буржоазията като класа, остава непоклатимо и в днешни дни.

Капиталистическият строй създаде и хората, които ще насочат зръжнето си против него — работниците, пролетариата. „Манифестът“ за пръв път посочи световно-историческата роля на работническата класа в борбата против буржоазията и капиталистическата система и изтъкна пролетариата като единствена докрай революционна класа, на която принадлежи бъдещето, която се бори не само за своето освобождение, но и за освобождението на цялото човечество — за създаване на безкласово общество.

В „Манифеста“ се посочва, че борбата на пролетариата против буржоазията се започва още от началото на формирането му като класа, тъй като самите условия на неговото съществуване го карат да се бори против буржоазията. В началото тази борба има стихийен характер, но с натрупването на опит, с изострянето на класовата борба, с развитието и съзряването на капиталистическите обществени отношения, с растежа на организираността на работническата класа и въоръжаването ѝ с освободителните идеи на научния комунизъм, който разкрива законите на общественото развитие, неизбежната гибел на капитализма и необходимостта от заменянето му със социализма, класовата борба на пролетариата придобива все по-съзнателен и по-организиран характер.

В „Манифеста“ е разкрита историческата роля на работническата класа. Маркс и Енгелс доказват, че от всички класи на капиталистическото общество единствен пролетариатът е докрай последователна в своята революционност класа, тъй като не е свързан с частната собственост върху средствата за производство. Свързана с фабричния начин на производство, с обществения характер на производството, работническата класа е кръвно заинтересована от прехода към социалистическия начин на производство, без капиталисти и против капиталистите. Маркс и Енгелс посочват убедително, че по силата на самия характер на развитието на капиталистическото производство, на крупната промишленост, всички други класи на буржоазното общество са обречени на упадък и унищожение, докато пролетариатът е продукт на тази крупна промишленост. Затова всички останали класи на капиталистическото общество са революционни само до толкова, доколкото им предстои, в резултат на разорването им, свързано с развитието на капитализма, да минат в редовете на пролетариата. Ето защо при изпълнението на своето световноисторическо призвание да унищожи капитализма и да построи комунизма работническата класа излиза на историческата сцена в ролята на естествен водач, в ролята на класа-хегемон по отношение на останалите трудещи се и угнетени маси.

На тази основа Маркс и Енгелс правят извода, че всички досегашни движения са били движения на малцинството или са се извършвали в интерес на малцинството. „Пролетарското движение е самостоятелно движение на огромното мнозинство в интерес на огромното мнозинство.“ Освобождението на работническата класа от гнета на капитализма, от капиталистическата експлоатация е невъзможно без премахването на всякакъв вид експлоатация и угнетяване, а следователно и пълното освобождение на всички трудещи се от всякакъв вид експлоатация и гнет. Едва с победата на пролетариата трудещите се стават истински свободни творци и господари на материалните и духовните блага в своята страна.

В „Комунистическия манифест“ за пръв път научно бе обоснована неизбежността от насилствено събаряне на капитализма, неизбежността от пролетарската революция, която трябва да доведе до завземането на властта

от работническата класа, до създаването на ново, комунистическо общество.

Във втората глава — „Пролетарии и комунисти“ — Маркс и Енгелс разглеждат отношенията между комунистите и работническата класа и изтъкват ръководната роля на комунистите в работническото движение. Комунистите нямат интереси, които да не съвпадат с интересите на пролетариата; те са авангардът на работническата класа. Целта на комунистите е да превърнат пролетариата в осъзнала своите интереси и своята историческа мисия класа, да смъкнат господството на буржоазията, да се завоюва политическата власт за пролетариата. Първата задача на пролетарската революция е превръщането на пролетариата в господстваща класа, т. е. пролетариатът сам да вземе властта, да експроприира буржоазията и по-бързо да развие производителните сили. Тук е формулирана напълно идеята за диктатура на пролетариата, макар че терминът „диктатура на пролетариата“ не се споменава.

Историческата задача на диктатурата на пролетариата, както се посочва в „Манифеста“, се заключава преди всичко в унищожаването на буржоазната собственост и превръщането ѝ в обществена, в експроприацията на експроприаторите, т. е. унищожаването на частната собственост върху оръдията и средствата на производство като основа на експлоатацията на човек от човека и превръщането им в обществена собственост. „Пролетариатът ще използва своето политическо господство, за да изтръгне постепенно от буржоазията целия капитал, да централизира в ръцете на държавата, т. е. на организирания като господстваща класа пролетариат, всички средства за производство.“

Излагайки в „Манифеста“ учението за комунизма, Маркс и Енгелс същевременно решително отхвърлят и разобличават измислиците на буржоазията за комунистическото учение, за призрака на комунизма. В „Манифеста“ те определят най-близките задачи на комунистическата партия — формиране на пролетариата в класа, смъкване господството на буржоазията, завоюване на политическата власт от пролетариата. Последното те считат като първа стъпка на пролетарската революция.

Авторите на „Манифеста“ подчертават основното марксистко положение при победата на социалистиче-

ската революция, отнасящо се до унищожаването на частната собственост. При това, като разобличават клеветите на буржоазията, че комунистите щели да унищожат собствеността, изтъкват, „че отличителна черта на комунизма се явява не отмяната на собствеността въобще, а отмяната на буржоазната собственост“.

В тясна връзка с това положение Маркс и Енгелс разобличават измислиците на буржоазията, че комунизмът представлявал всеобща бедност, че комунизмът искал да направи всички бедни. „Комунизмът на никого не отнема възможността да присвоява обществени продукти, той отнема само възможността посредством това присвояване да се поробва чужди труд.“

Изключително значение има указанието на Маркс и Енгелс, че само комунистическата революция ще ликвидира националното потисничество. „В онази степен, казват те, в каквата бъде унищожена експлоатацията на един индивид от други, ще бъде унищожена и експлоатацията на една нация от друга.“

Най-сетне в разкриването на основните черти на комунистическото общество авторите на „Манифеста“ посочиха, че не може, като се изменят най-радикално условията на съществуването на хората, да не се измени заедно с това и тяхното обществено съзнание. В това отношение „комунистическата революция е най-решителният разрыв с онаследените от миналото отношения на собственост; поради това не е удивително, че в хода на нейното развитие тя по най-решителен начин скъсва с идеите, онаследени от миналото“.

Заедно с това Маркс и Енгелс набелязаха и конкретна програма на практическите мероприятия, които пролетариатът трябва да осъществи след завземането на властта, за да си осигури победата и построяването на комунистическото общество. Тези мероприятия имат предимно преходен характер, но в своята същност те са израз на дълбокото разбиране на общите закономерности на преходния период от капитализма към комунизма, които са задължителни за всяка страна, встъпила на пътя към комунизма. Те обаче подчертават, че за различните страни тези мероприятия ще бъдат различни. В „Комунистическия манифест“ тези мероприятия са формулирани в 10 пункта:

1. Експроприация на поземлената собственост и употреба на поземлената рента за покриване на държавните разходи.

2. Висок прогресивен данък.

3. Отмяна на правото на наследство.

4. Конфискация на собствеността на всички емигранти и бунтовници.

5. Централизация на кредита в ръцете на държавата чрез една национална банка с държавен капитал и изключителен монопол.

6. Централизация на целия транспорт в ръцете на държавата.

7. Увеличаване броя на националните фабрики, на средствата за производство, увеличаване и подобряване на обработваемите земи по общ план.

8. Задължителен труд за всички, създаване на индустриални армии, особено в земеделието.

9. Съединяване на земеделието с индустрията, мерки за постепенното отстраняване на противоположността между града и селото.

10. Обществено и безплатно възпитание на всички деца. Премахване на фабричния труд за децата в сегашната му форма. Съвързване на възпитанието с материалното производство и т. н.¹

В тези конкретни мероприятия, издигнати в „Манифеста“, не е трудно да се видят общите идеи за прехода от капитализма към комунизма след установяването на политическата власт на пролетариата. Тези идеи лежат в основата на програмата на всяка комунистическа партия, а именно: обобществяване на средствата за производство, задължителност на труда за всички, бързо развитие на производителните сили, унищожаване на противоположността между града и селото, между умствения и физическия труд, премахване на националния гнет (или принципът на пролетарския интернационализъм) и т. н.

Както се вижда, тази програма коренно се отличава от измислените от домарксовите социалисти обществени строеве. Тук се разкриват основните закони на развитието и главните сили, с които ще се осъществи комунизмът. Разкрива се дълбоко световноисторическата, революцион-

¹ Виж *К. Маркс и Ф. Енгелс*, Избр. произв., т. I, стр. 46—47.

на и съзидателна роля на работническата класа, ръководена от идеите на комунизма.

В третата глава Маркс и Енгелс подлагат на критика социалистическите теории от 40-те години на XIX в., които бяха една от главните пречки за разпространяването на марксизма сред пролетариата и прогресивната интелигенция. Те осмяха опитите на свалената от власт аристокрацията да спечели симпатиите на трудещите се с нападките си против буржоазията, в защита уж на интересите на работническото. Маркс и Енгелс нарекоха тези опити „феодален социализъм“. „Аристокрацията — се казва в „Манифеста“ — размахваше като знаме пролетарската просяшка торба, за да събере народа подир себе си. Но винаги, когато той тръгваше подир нея, той съглеждаше на задника ѝ старите феодални гербове и се разбягваше със силни и непочтителни смях.“ Те осмяха и опитите на поповете да дадат на християнския аскетизъм социална окраска и по такъв начин да отклонят пролетариата от революционната му борба.

В „Манифеста“ се изтъква, че дребнобуржоазният социализъм се появява в страни, където селяните, т. е. дребнобуржоазните елементи, са мнозинство. В такива страни естествено беше, „че писатели, заставайки на страната на пролетариата, против буржоазията, в своята критика на буржоазния режим прилагаха към него дребнобуржоазен и дребноселски мащаб и защитаваха делото на работниците от дребнобуржоазно гледище“. В „Манифеста“ се изтъква, че дребнобуржоазният социализъм е реакционен и утопичен.

Маркс и Енгелс подчертават заслугите на критично-утопичния социализъм и комунизъм за времето си. Но в същото време те изтъкват, че значението на критично-утопичния социализъм и комунизъм стои в обратно отношение към историческото развитие. „Колкото повече — се казва в „Манифеста“ — класовата борба се развива и взема все по-определена форма, това фантастично отрицателно отношение към нея загубва всяка практическа стойност, всяко теоретическо оправдание. Затова, макар че основателите на тези системи в много отношения бяха революционни, техните ученици винаги образуват реакционни секти... те последователно се стремят да притъпят класовата борба и да примирят противоположностите.“

С това си отношение към критично-утопичния социализъм и комунизъм Маркс и Енгелс още в „Манифеста“ подчертаха, че трябва да се води непримирима борба срещу всички идеологически извращения на научния комунизъм, срещу всички опити да се внесат буржоазни идеи и теории в работническото движение.

В четвъртата глава — „Отношенията на комунистите към различните опозиционни партии“ — Маркс и Енгелс разглеждат въпроса за стратегията и тактиката на комунистите. Комунистите, се казва в „Манифеста“, могат да поддържат левите буржоазни партии, когато тези партии се борят против реакционни режими, за демократични реформи. Те ясно посочват при какви случаи трябва да се прилага тактиката на революционните компромиси, но в същото време предпазват от безпринципно съглашателство и сътрудничество с буржоазията. Комунистите не трябва нито за момент да прекратяват своята борба за постигане на крайните си цели, се казва в „Манифеста“. Те трябва да помогнат на работническата класа да осъзнае съществуващата враждебна противоположност между буржоазията и пролетариата. Целта на комунистите може да се постигне само с насилствено смъкване на целия съществуващ обществен строй. „Ника господстващите класи да треперят пред комунистическата революция. В нея пролетариите няма какво да загубят освен своите вериги. Но ще спечелят цял свят.“

„Манифестът“ завършва с бойния призив: „Пролетарии от всички страни, съединявайте се!“ Издигайки високо този лозунг, основоположниците на научния комунизъм подчертават изрично, че работническото и комунистическо движение не може да се затвори в национални рамки, че то е международно, че борбата на работническата класа за освобождение ще бъде успешна при пълна международна класова солидарност и взаимна помощ на пролетариата от всички страни. Оттук следва и изводът, че „национален социализъм или комунизъм“ не може да има, че това е буржоазна фалшификация на марксизма, която води направо в блатото на буржоазния национализъм и шовинизъм.

„Манифестът на Комунистическата партия“ е безсмъртно произведение, в което за пръв път се дават обобщено основните принципи на марксистката теория, разкриват се обективните закони на историческото раз-

витие. „Манифестът“ е програма на първата пролетарска партия, която начерта пътя за освобождението на работническата класа от капиталистическия гнет. Световноисторическото значение на „Манифеста“ най-добре беше изтъкнато от Ленин: „Тази малка книжка — пише Ленин — струва колкото цели томове: с нейния дух живее и се движи и до днес целият организиран и борещ се пролетариат в цивилизования свят.“¹

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 2, стр. 10—11.

Г Л А В А III

РАБОТНИЧЕСКОТО И КОМУНИСТИЧЕСКОТО ДВИЖЕНИЕ В РЕВОЛЮЦИИТЕ ОТ 1848—1849 г.

Общи причини за избухването на революциите. Когато Маркс и Енгелс изковаваха теоретическото оръжие на работническата класа и се бореха за изграждането на комунистическата партия като авангард на пролетариата, Западна Европа беше обхваната от дълбока революционна криза.

Настъпилата криза през 40-те години на XIX в. и революциите от 1848—1849 г. бяха резултат на цялостното общественно-икономическо и общественно-политическо развитие на Западна Европа от Виенския конгрес насам. След разгрома на Наполеон победителите направиха на Виенския конгрес в 1815 г. сериозен опит да унищожат резултатите от френската буржоазна революция и да върнат господстващия преди революцията феодално-абсолютически строй. Изгонените династии бяха възвърнати на тронове, привилегиите на дворянството и духовенството възстановени, крепостническите отношения и средновековните цехови организации в повечето страни запазени, а училищата дадени в ръцете на черквата. Виенският конгрес постави цели народи под властта на един или друг владетел. Под гнета на Австрийската феодална империя пъшкаха цяла дузина покорени народности.

Установеният от Виенския конгрес ред беше в най-остро противоречие с общественно-икономическото и поли-

тическото развитие на света. Капитализмът продължаваше да се развива, позициите на буржоазията укрепваха, а работничеството, макар и класово неосъзнато, от година на година числено нарастваше.

В отговор на настъпващата реакция либералната буржоазия и нейното по-радикално дребнобуржоазно крило, подкрепяни от работничеството, се раздвижиха и дадоха открит израз на недоволството си. В Германия опозицията срещу Метерниховата система се изрази в бурни демонстрации. През 1820 г. избухнаха буржоазни революции в Испания и Италия. Реакционните сили в Европа, организирани в „Свещения съюз“, побързаха да влязат в ролята си. Опозицията в Германия беше задушена със засилен до крайни предели полицейски терор, революцията в Италия беше смазана от войските на австрийските, а в Испания на френските интервенти.

Юлската революция от 1830 г., която помете Бурбоните и осуети опитите да бъдат наложени феодално-абсолютните порядки във Франция, съвсем разбърка плановете на „Свещения съюз“. Под влияние на Юлската революция избухнаха революции в Белгия, въстания в някои германски и италиански държавици, поляците въстанаха против руския царизъм, а националноосвободителните и националнообединителни движения чувствително се засилиха. Все пак реакцията запази позициите си и успя да се справи с революционните движения. Крайно реакционният режим на банкерската върхушка във Франция и феодално-абсолютните режими в Германия, Италия и Австрия еднакво спъваха развитието на производителните сили и угнетяваха широките народни маси. Изход от това положение можеше да се намери само в един революционен преврат, с който да се ликвидира изкуствено създадената от Виенския конгрес система.

Буржоазните и буржоазнодемократическите революции в 40-те години на XIX в. налягаха при обстановка и разположение на класовите сили, съвсем различни от ония, при които избухна Френската буржоазна революция (1789—1793). В края на XVIII в. френската буржоазия водеше смела и безкомпромисна борба против абсолютизма и феодализма и в тази си борба търсеше и намираще подкрепа в народните маси. Тогава работничеството, класово неосъзнато и неорганизирано, не отделяше своите интереси от тези на буржоазията.

Друго беше положението в навечерието на революцията от 1848—1849 г. С развитието на капитализма класовите противоречия между буржоазията и пролетариата ставаха все по-дълбоки и по-остри. Работническата класа, числено нараснала, беше почнала класово да се осъзнава. Ученията на социалистите-утописти и на разните социалистически школи бяха израз на умственото брожение сред пролетариата. Лионските и парижките въстания и въстанието на силезийските тъкачи показваха ясно, че работническата класа повежда самостоятелна борба против експлоататорската буржоазна класа. Това беше времето, когато Маркс и Енгелс изграждаха своята гениална теория, ковяха идейното оръжие за пролетариата — марксизма, в борбата му против буржоазията. Това беше обстановка, в която възникването на марксизма и свързването му с революционното работническо движение представлява истински, велик революционен преврат във философията, в науката и в освободителното движение на експлоатираните и угнетените народни маси. Най-сетне това беше времето, когато в навечерието на самата революция от 1848 г. те основаха боева международна пролетарска организация — „Съюза на комунистите“, и издигнаха високо лозунга на международната пролетарска солидарност, на пролетарския интернационализъм: „Пролетарии от всички страни, съединявайте се!“

Появата на пролетариата на историческата арена като самостоятелна класа със свои класови искания определи до голяма степен поведението на буржоазията в предстоящите революции. Буржоазията, от една страна, беше кръвно заинтересована да се ликвидира с господството на финансовата олигархия във Франция и с феодално-абсолютните режими в другите страни — основна пречка за развитието на капитализма, за свободно разгръщане на стопанската ѝ дейност. Тя се стремеше с всички сили към властта. Да се справи обаче сама с господстващите класи не беше по силите ѝ. А да потърси съюза на пролетариата и селячеството буржоазията не се решаваше от страх да не би в хода на революцията работническата класа да вземе връх. Тя се боеше повече от трудещите се маси. На това се дължеше нейната половничатост и колебливост, нейната склонност към компромис с династиите и господстващите класи.

Буржоазията не можеше да играе такава прогресивна роля, каквато игра по време на Великата френска буржоазна революция. От друга страна, развитието на работническото движение през последните две десетилетия обуславяше активното участие на работническата класа в предстоящите революции. Колкото по-силно пролетариатът изявяваше своите класови стремежи, толкова по-реакционна ставаше буржоазията.

Характеризирайки взаимоотношението между работническата класа и буржоазията в 1847 г., Енгелс пише: „Навсякъде зад гърба на буржоата стои пролетариатът, който или споделя техните стремежи и отчасти техните илюзии както в Италия и Швейцария, или се държи мълчаливо и въздържано, но постепенно подготвя събарянето на буржоата, както е във Франция и Германия, или най-сетне е в открито въстание против господстващата буржоазия, както е в Англия и Америка.“¹

Бързото формиране на пролетариата в 40-те години на миналия век и възникването на самостоятелни пролетарски движения представлява най-важната особеност на историческите условия на развитие на буржоазните и буржоазнодемократическите революции от 1848—1849 г. в сравнение с всички по-раншни буржоазни революции.

Пряката, непосредствена причина за избухването на революцията от 1848—1849 г. трябва да се търси във влошеното положение на широките народни маси. Годишите 1845—1846 бяха неурожайни за зърнените храни и картофите — основната храна на населението в Западна Европа. Положението на народните маси стана непоносимо тежко, когато в 1847 г. остра икономическа криза обхвана цяла Западна Европа, в резултат на която маса работници в непознати в миналото размери останаха без работа. Храните станаха извънредно скъпи, а в някои области съвсем изчезнаха от пазара. Стотици хиляди трудеши се умираха от глад или загиваха от тиф и холера. Зачестиха продоволствени вълнения, „гладни“ или „картофени“ бунтове. Гладните маси нападаха складове или транспорти с храни, влизаха в „саморазправа“ със земевладелци и търговци-спекуланти, заставяха ги да продават на ниски цени или пък разграбваха намерените у тях храни, а в някои случаи и ги убиваха. „Покачването

¹ К. Маркс и Ф. Енгелс, Съч., т. 4, стр. 468.

на цените през 1847 г., казва Енгелс, предизвика във Франция, както и по целия континент, кървави сблъсквания.“¹

Повсеместното повишаване активността на народните маси в различните страни на Европа през 1847 г. бе закономерен резултат от усилената експлоатация, от поскъпването на основните продукти за прехрана, от търговско-промишлената криза.

По такъв начин в Западна Европа беше вече налице революционната ситуация, която всеки момент можеше да се разрази в революции.

Февруарската революция във Франция и участието на работническата класа в нея. Господстващата финансова олигархия начело с кабинета Гизо здраво държеше властта и не даваше и дума да става за някакви реформи. Изхождайки от тесноегоистичните си интереси, банкерската върхушка спъваше развитието на промишлеността и търговията и не допускаше до участие в управлението дори търговско-промишлената буржоазия. Положението на многолюдната дребна буржоазия непрекъснато се влошаваше вследствие на развиващия се промишлен преврат. Но най-тежко беше положението на работническата класа, над която най-много тегнеше засилената капиталистическа експлоатация. При такова положение през 40-те години буржоазията почна усилен кампания за избирателна реформа, в която взе участие и работническото. И до революция не би се стигнало, ако народните маси и преди всичко работническата класа не бяха се включили активно в борбата против законстения реакционен режим на Гизо. Революцията избухна, въпреки желанието на буржоазията, по повод насрочения във връзка с кампанията за избирателна реформа банкет-митинг. Правителството забрани банкета. Буржоазията се подчини на забраната и се отказа от участие в него. Народните маси обаче в уреченото време (на 22 февруари вечерта) излязоха на демонстрация. Ядрото в тази демонстрация бяха прогресивните работници, повечето от които участваха в тайните комунистически организации. На тяхна страна мина Националната гвардия. На 23 февруари, когато паднаха убити и ранени демонстранти, Париж се покри с барикади.

¹ К. Маркс и Ф. Енгелс, Избр. произв., т. I, стр. 152.

На 24 февруари въстаналият народ (работници и занаятчии) превзе казармите и овладя столицата. Крал Луи Филип избяга в Англия. Революцията победи.

Революцията беше дело преди всичко на работниците, бедните занаятчии и студентите. Работничеството обаче поради своята неорганизираност не можа да създаде свое революционно правителство. В излъченото от опозицията на Националното събрание временно правителство влязоха седем буржоазни републиканци, двама дребнобуржоазни демократи и по искането на работниците — дребнобуржоазният социалист Луи Блан и работникът Александър Албер. Това правителство по определението на Маркс представляваше „компромис между различните класи, които смъкнаха с общи усилия юлската монархия, чиито интереси бяха враждебни“¹. Ръководна роля във Временното правителство играеха десните буржоазни републиканци, представители на търговско-промишлената буржоазия. Участието на Луи Блан и Албер в кабинета по-скоро създаваше лъжлива илюзия, че и работничеството има свои представители в правителството. „Февруарската република — казва Маркс — действително не беше и не можеше да бъде нищо друго освен *буржоазна република*, но че под непосредствения натиск на пролетариата Временното правителство бе принудено да я обяви като *република със социални учреждения*; че парижкият пролетариат още не бе в състояние да излезе от рамките на буржоазната република иначе освен *в мечтанията си, във въображението*, а в действителност той с цялата си дейност служеше на нея...“ „... февруарската революция трябваше преди всичко да *наприви по-пълно господството на буржоазията*; благодарение на нея редом с финансовата аристокрация получиха достъп до политическата власт *всички имотни класи*“².

В първите дни на революцията революционното работничество, което се бореше за социални преобразования, успя да наложи много от своите искания само под натиска на въоръжения пролетариат. Едва на 26. II. Временното правителство провъзгласи Франция за република, издаде декрет за „право на труд“ и декрет за орга-

¹ К. Маркс и Ф. Енгелс, Избр. произв., т. I, стр. 153.

² Пак там, стр. 155.

низиране на „национални работилници“ за безработни — държавни стопански предприятия. На 28 февруари нова работническа демонстрация поиска да се създаде министерство на труда и да се унищожи „експлоатацията на човека от човека“. Френското работничество не разбираше, че не може да се осигури „правото на труд“, т. е. „да се даде работа на всички граждани“, и да се унищожи „експлоатацията на човека от човека“, докато обществото и държавата се основават на частната собственост, че това са мероприятия, осъществими само в социалистическа държава, където средствата за производство са обобществени. Вместо министерство на труда по предложение на опортюниста Луи Блан се взе компромисно решение — създаде се правителствена комисия по работническия въпрос начело с Луи Блан и Албер със седалище в двореца Люксембург. Пак под натиска на работничеството Временното правителство издаде декрет за 10-часов работен ден и декрет за всеобщо избирателно право, но само за мъже.

Февруарската революция в самото си начало доби характер на буржоазнодемократическа революция. Работническата класа излезе в тази революция като самостоятелна и за известен период решаваща политическа сила. Революционното работничество с оръжие в ръка наложи редица свои искания.

Отстъпвайки пред непрекъснатия натиск на пролетариата, Временното правителство правеше всичко възможно да компрометира социалните мероприятия, да насъска селяните против работниците, да събере сили и да нанесе удар на революционното работничество. „Националните работилници“, наречени от Маркс *„английски трудови домове“* под открито небе¹, чрез които по замисъла на работниците трябваше да бъдат изместени капиталистическите предприятия, бяха същинска карикатура на стопанско предприятие. Заетите в тях работници без оглед на квалификацията им безцелно копаеха на Марсово поле. В същото време Временното правителство наложи нови данъци, засягащи главно селяните и занаятчиите, обяснявайки това с нуждата да бъдат заплащани „социалистите“ от „националните работилници“. Специално на селяните беше наложен данък от 45 сантима

¹ К. Маркс и Ф. Енгелс, Избр. произв., т. I, стр. 166.

върху всеки франк от заплащаните от тях данъци. „От този момент — пише Маркс — в очите на френския селянин *републиката* се олицетворяваше от допълнителния *налог от 45 сантима*, а парижкият пролетариат му се представяше като прахосник, който си създава удобства за негова сметка.“¹

Така, прикривайки се зад гърба на Люксембургската комисия, възглавявана от „работническите представителни“ Луи Блан и Албер, буржоазията успя да вбие клин в отношенията между пролетариата и селяните, между пролетариата и занаятчиите.

Люксембургската комисия, която уж трябваше да пази интересите на трудещите се, практически имаше за цел да примирява работници и господари, да притъпява класовата борба и революционната непримиримост на пролетариата. „Задачата на дребнобуржоазните луйблановци — казва Ленин — е: да замазват различията между класовите интереси и да убеждават известни слоеве на буржоазията . . . да се „споразумяват“ с работниците, да убеждават работниците да се „споразумяват“ с капиталистите, да убеждават селяните да се „споразумяват“ с помещиците.“² Представяйки себе си за вожд на „социалистическата демокрация“, Луи Блан на дело служеше на буржоазията и обективно вършеше истинско предателство спрямо работническата класа. Затова Ленин го наричаше опашка на буржоазията, играчка в нейните ръце. Неосвободен от илюзията за мирното преустройство на капиталистическото общество в социалистическо, пролетариатът наивно вярваше, че революцията от 1848 г. е начало на бленувания от него социален преврат.

Подготвяйки удара срещу работничеството, Временното правителство създаде така наречената подвижна гвардия, комплектувана от декласирани наемници, и съсредоточи около Париж командувани от реакционни офицери войскови части. В същото време Временното правителство бързаше да насрочи избори за учредително събрание, преди пролетариатът да се е организирал. Схващайки тези намерения на правителството, парижките революционни клубове призоваха народните маси на демонстрация и наложиха отсрочването на изборите

¹ К. Маркс и Ф. Енгелс, Избр. произв., т. 1., стр. 164.

² В. И. Ленин, Съч., т. 24, стр. 330.

от 9 на 23 април. Но когато за втори път поискаха да отсрочат изборите, демонстрантите бяха разгонени от правителствените войски. Работническата класа претърпя първото си поражение след революцията. В станалите избори пролетариатът се оказа изолиран. В учредителното събрание бяха избрани предимно десни републиканци.

С победата в изборите буржоазията заздрави позициите си. Новото правителство, от което бяха изхвърлени Луи Блан и Ал. Албер, възприе открит реакционен курс спрямо революционните сили. На 15 май пролетарските маси се дигнаха на демонстрация, нахлуха в учредителното събрание, обявиха го за разпуснато и избраха свое революционно правителство. Скоро обаче правителствените войски разгромиха демонстрантите, арестуваха водителите им — Бланки, Распай, Барбес, Албер и др. — и бяха отменени извоюваните дотогава демократични придобивки. Но революцията още не беше победена. Решителната схватка между пролетариата и буржоазията още не се беше състояла. Това стана по-късно, по време на юнското въстание.

Маркс оцени събитията от 15 май 1848 г. като безуспешен опит на пролетариата да си върне предишното революционно влияние.

Юнско работническо въстание. Почувствувало се достатъчно силно, правителството побърза да провокира пролетариата към преждевременно въстание, за да се разправи с него, преди да се е организирал. С декрет от 22 юни 1848 г. националните работилници бяха разтурени и десетки хиляди работници бяха изхвърлени на улицата. В отговор на тази груба провокация на 23 юни парижките работници се дигнаха масово на въоръжено въстание. Общата численост на въстаниците достигна 40—45 хиляди души. Въстаналите работници искаха да се запазят националните работилници и да се осъществи на дело декретът за правото на труд, арестуване и съд за членовете на правителството, разпускане на учредителното събрание и изработване на нова конституция от самия народ. Над барикадите се развяваха червени знамена. Въстаниците се биеха под лозунгите: „Долу експлоатацията на човека от човека“, „Да живее демократическата и социална република“. Те изтъкваха имената на Бланки, Барбес, Распай, Кабе и Албер като евен-

туални членове на едно ново, революционно правителство.

В продължение на четири дни (23—26 юни) парижките работници се биха с нечуван героизъм. Избухнало стихийно, въстанието нямаше общо централно ръководство. То се направляваше от местни ръководители — работници-комунисти, бланкисти и др., които нямаха връзка помежду си. За военен ръководител на въстаналия парижки пролетариат се наложи активният деец на революционното движение и бивш офицер Керсози. Разработеният от него план предвиждаше концентрично настъпление на въстаниците към центъра на града, към двореца Тюйлери и другите правителствени здания в четири колони, опиращи се на работническите квартали по левия и десния бряг на река Сена. Оценявайки високо стратегическия план на Керсози, Енгелс писа, че името на този френски революционер ще „влезе в историята като име на първия барикаден пълководец“, който „за пръв път организира улични боеве“¹. Действайки по този план, въстаниците правилно се насочиха към центъра и бяха на път вече да завладеят зданието на Народния съвет. Но в последния момент силите на реакцията надделяха. Правителството даде диктаторски пълномощия на военния министър генерал Кавеняк. Срещу въстаниците беше хвърлена 250-хилядна армия. Въпреки изключителното си себепотрицание, въстаниците не можаха да устоят срещу правителствената артилерия, която помиташе барикадите и домовете им. На 26 юни падна и центърът на въстанието — знаменитото Сен-антоанско предградие. Въстанието беше потушено със страшна жестокост. Хиляди работници бяха разстреляни и хвърлени в Сена. Разстрелваха за мазолести ръце, за работнически блузи и опушени от барута лица. Около 12 хиляди души бяха арестувани, 3,500 души бяха изпратени на каторга.

Юнското въстание завърши с поражение преди всичко поради недостатъчната политическа зрелост на пролетариата. То избухна стихийно, липсваше ръководна пролетарска партия, дори и единно военно ръководство. Въстанието не успя, понеже в момента френският пролетариат се оказа напълно изолиран — не намери ни-

¹ К. Маркс и Ф. Енгелс, Съч., т. 5, стр. 155, 154.

каква поддръжка от страна на градската дребна буржоазия и даже срещна враждебността на селячеството, излъгано от контрареволуционната пропаганда. На страната на буржоазната република, против парижкия пролетариат бяха всички: всички буржоазни прослойки — от финансовата аристокрация до дребните буржоа, селяните, интелигенцията и лумпенпролетариите.

Образец на последователен пролетарски интернационализъм представляваше отношението на Маркс и Енгелс към юнското въстание. Макар и да считаха, че състоянието на икономическото развитие на европейския континент по онова време далеч още не беше узряло за премахване на капиталистическия начин на производство, те още от самото начало на въстанието застанаха на страната на въстаниците. В „Нов рейнски вестник“ бяха публикувани редица статии, в които беше направен анализ на причините и същността на Юнското въстание.

Юнското въстание, макар че завърши с поражение, има извънредно голямо историческо значение. Това въстание беше първият опит за пролетарска революция и за унищожаването на буржоазния строй, „първата голяма гражданска война между пролетариата и буржоазията“¹. В тази война ставаше въпрос не за отделни, частични изменения на политическите форми на буржоазния строй, а за ликвидиране на класовото господство на буржоазията, за премахване робството на работниците. „Това беше борба — казва Маркс — за запазване или унищожаване на буржоазния строй.“² Юнските боеве в Париж имаха голямо значение за по-сетнешните борби на френската работническа класа. Опитът на Юнското въстание добре беше използван от парижкия пролетариат по време на Парижката комуна в 1871 г.

След смазването на Юнското въстание пътят на контрареволуцията беше разчистен. От страх пред народните маси контрареволуционната буржоазия с конституцията на Втората република съсредоточи извънредно голяма власт в ръцете на президента на републиката. Силната изпълнителна власт трябваше да държи в респект революционните сили. Избраният за президент Луи

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 29, стр. 302.

² К. Маркс и Ф. Енгелс, Избр. произв., т. 1, стр. 172.

Наполеон Бонапарт при условията на изострените класови борби, опрян на армията и на най-реакционните сили, извърши два държавни преврата и сам се провъзгласи за император. Империята по същество бе открита военно-буржоазна диктатура.

В своя труд „Осемнадесети брюмер на Луи Бонапарт“ Маркс охарактеризира блестящо както хода на Великата френска буржоазна революция, така и събитията по време и след Февруарската революция. „В първата френска революция — казва Маркс — след господството на конституционалистите идва господството на жирондистите, а след господството на жирондистите — господството на якобинците. Всяка от тези партии се опира на по-прогресивната. Щом една от тях довежда революцията толкова далече, че не може вече да я следва, а още по-малко да я предвожда, тогава стоящият след нея по-смел съюзник я отстранява и изпраща на гилотината. По такъв начин революцията се движи по възходяща линия.

В революцията от 1848 г. става обратното. Пролетарската партия се явява като придатък на дребнобуржоазната демократическа партия. Последната ѝ изменя и съдействува за нейното поражение от 16 април, 15 май и през юнските дни. Демократическата партия от своя страна се обляга на плещите на буржоазно-республиканската партия. Едва почувствували, че стоят твърдо на краката си, буржоазните республиканци отхвърлят от себе си своя досаден другар и се опират на плещите на партията на реда. Партията на реда свива рамене, катурва буржоазните республиканци и сама се обляга на плещите на въоръжената сила. Тя продължава да мисли, че още седи на нейните плещи, когато едно прекрасно утро забелязва, че тези плещи са се превърнали в щикове. Всяка партия рита назад срещу напирещата напред партия и се обляга отпред върху стремящата се назад партия. . . . Така революцията се движи по низходяща линия.“¹

Тази образна характеристика на революцията от 1848 г. във Франция е ярко отражение на разположението на класовите сили през онзи период от развитието на страната. Това означава, че пролетариатът, макар да беше главната движеща сила в революцията, не можеше

¹ К. Маркс и Ф. Енгелс, Избр. произв., т. I, стр. 297—298.

да завоюва хегемонна роля в нея, тъй като му липсваше ясно класово съзнание, нямаше своя боева, революционна партия. Предателска, отрицателна роля изигра политиката на дребнобуржоазните демократи и социалисти, които внушаваха у пролетариата доверие към буржоазията и проповядваха сътрудничество на класите в демократическата република. Тази политика на дребнобуржоазните демократи и социалисти даде възможност на буржоазията да сплоти всички класи против пролетариата и да установи своята диктатура. Главната причина за поражението на пролетариата, а след това и на дребнобуржоазните демократи в революцията от 1848 г. обаче се състои в това, че селските резерви, както пише И. В. Сталин, се оказаха на страната на буржоазията.

Революцията от 1848—1849 г. в Германия и участието на работничеството в нея. Многобройните германски държавици — напълно самостоятелни монархии — бяха номинално свързани с т. н. Германски съюз. Дворяните-помещици бяха господстващата класа във всички германски държави.

В Германия отдавна назряваше буржоазна революция. Основна задача на революцията в Германия беше въпросът за политическото и национално обединение. Ликвидирането на феодалните отношения се явяваше задача на революцията, която много по-лесно би била осъществена при политически и стопански обединена Германия.

Към началото на 1848 г. революционната ситуация в Германия, по-специално в Прусия, беше стигнала до своята връхна точка. Бурното недоволство на народните маси и на умерената буржоазия се подсилваше от тъпата неотстъпчивост на пруския крал. Вестта за избухналата в Париж Февруарска революция послужи като сигнал за избухването на революция в Германия.

В края на февруари 1848 г. революционни вълнения обхванаха южногерманските държави. Въстаналите маси демонстрираха с лозунга „Да живее републиката“ и искаха свикването на общогермански парламент въз основа на всеобщо избирателно право. На 2 март избухна революция в Бавария. Работниците и студентите превзеха арсенала, издигнаха барикади и принудиха краля да абдикира. В Кьолн работниците, ръководени от членовете на „Съюза на комунистите“ Потшалх и

Вилих, демонстрираха с искания за всеобщо изборително право, за защита на труда и за премахване на постоянната армия. Паралелно с революционните вълнения в градовете почна широко антифеодално движение по селата. Селяните нападаха дворяните-земевладелци, унищожаваша документите, в които бяха вписани феодалните им задължения, а някъде палеха и замъци. В тези райони на Германия либералната буржоазия фактически беше завзела в свои ръце властта още в средата на месец март. Нейните бързи успехи се дължаха не на петициите, които тя изпращаше до краля, а на дружителните действия на народните маси, на широкия размах, на селското движение.

В първите дни на март революционното движение обхвана и столицата на Прусия — Берлин. Работническите маси активно се включиха в революционното движение и излязоха със свои специфични искания. Раздвижването на широките трудещи се маси сериозно изплаши и пруската буржоазия, и пруските юнкери начело с краля. От страх да не се повторят и в Берлин парижките събития от февруари 1848 г. короната и либералната буржоазия бяха готови да се разберат помежду си.

На 18 март грамадна демонстрация обгради кралския дворец и поиска извеждането на кралските войски от Берлин. В отговор на това войската откри огън. Паднаха убити и ранени. Възмутеният народ грабна оръжието. В барикадните боеве, в които работническите маси взеха особено голямо участие, народът излезе победител. Изплашеният крал отстъпи. Войските бяха изтеглени от Берлин, дадена беше амнистия, реакционното юнкерско правителство беше заменено с „либерално“ правителство начело с представителите на едрата буржоазия. Революционното движение в Прусия обхвана и селата, но не се разгърна широко, тъй като не намери никаква подкрепа в буржоазните среди. Въстанаха и поляците в Познанската област. Те си създадоха свои национални въоръжени отряди и издигнаха искането за пълна политическа автономия. С избухването на революцията бяха създадени в Берлин, Кьолн и други градове първите работнически организации в Германия.

Но от тази революция, която се изнесе от трудещите се маси, главно от берлинските работници, спечели буржоазията. Добрала се един път до власт, тя с всички си-

ли се стремеше да не допусне по-нататъшното развитие на революцията. От страх пред надигащата се работническа класа буржоазията и реакционното дворянство бързо се разбраха за обща борба против народните маси. Едрата буржоазия помоли краля да върне обратно в Берлин изтеглената извън града войска. Буржоазното правителство запази непокътнат кралския държавен апарат, смаза жестоко полското националноосвободително движение и селските въстания, като „даде право“ на селяните да откупват при най-тежки условия феодалните си задължения, без да им даде земя. По отношение на пролетариата буржоазното правителство водеше явно враждебна политика.

Реакционният курс на правителството предизвика бурно недоволство сред народните маси. На 14 юни 1848 г. работниците и градската беднота в Берлин въстанаха и превзеха арсенала, без да срещнат особена съпротива от охраната. Работниците турнаха ръка на съхраняваното там оръжие. Но вместо да продължат и разширят така успешно започналото въстание, работниците останаха пасивни и се оставиха да бъдат разгромени от правителствените войски. Маркс и Енгелс прецениха Юнското въстание в Берлин като революция, спряла на половината си път.

Тръгнала по пътя на компромиса с династиите и господстващата дворянска класа, заела открито враждебни позиции спрямо народните маси, буржоазията не беше способна да разреши основната задача на революцията — обединението на Германия. Свиканият във Франкфурт на Майн общогермански парламент, лишен от всякаква реална власт, се обърна в безпредметна „говорилня“. Във Франкфурт беше направен опит да се постигне обединението на Германия по пътя на компромиса. Династиите и дворяните обаче предпочитаха да остане старото положение.

Маркс и Енгелс и революцията в Германия. С избухването на революцията Маркс и Енгелс побързаха да се завърнат в Германия и се установиха в Кьолн, главен град на Рейнската област. Те имаха за цел да съдействуват за по-радикалното разрешение на задачите, които трябваше да разреши буржоазнодемократическата революция в Германия — обединението на страната и пълно ликвидиране на феодалните отношения. В същото

време те подготвяха работническите маси с оглед перспективата революцията да премине към по-висок етап на развитие, за да стигне един ден до пълна победа на пролетариата, да се извоюва „демократическата и социална червена република“.

Маркс и Енгелс разбираха добре, че в изостанала Германия няма още условия за организирането на една действително работническа партия. „Пролетариатът — бележи Енгелс, — който не съзнаваше още своята собствена историческа роля, беше принуден на първо време в преобладаващата си маса да изпълнява ролята на най-напредничаво, крайно ляво крило на буржоазията.“¹ Затова Маркс и Енгелс сметнаха, че борбата трябва да се води под общодемократически лозунги, които могат да обединят пролетариата и буржоазните демократи против общия враг — феодално-абсолютисткия строй.

В началото на април 1848 г. Маркс и Енгелс публикуваха един изключително важен документ — „Искания на комунистическата партия в Германия“, с който насочваха борбата на пролетариата към осъществяването на следните лозунги: единна неразделна република; всеобщо избирателно право; въоръжаване на народа; отмяна на всички феодални задължения без всякакъв откуп; национализация на княжеските имения, на рудниците и мините, на ж.-п. линии, канали и пощи; отделяне на църквата от държавата; безплатно общо образование; въвеждане на прогресивен според дохода данък и премахване на данъка върху предмети за широко потребление; намиране работа на безработните и т. н.² За да успее напълно революцията, Маркс и Енгелс смятаха за необходимо да се подкрепят всички революционни народи в борбата им против техните угнетители и да се организира всеобща война на революционна Европа против царска Русия. Маркс и Енгелс вярваха, че с разгрома на царска Русия — най-силния стълб на контрареволуцията в Европа — ще се сгромолясат и Хабсбургите (австрийските императори), и Хохенцолерните (пруските крале) и революцията би победила по всички линии.³

Програмата на Маркс и Енгелс, ако би се осъществила, би довела до дълбоки демократични преобразования

¹ К. Маркс и Ф. Енгелс, Избр. произв., т. II, стр. 374.

² Виж К. Маркс и Ф. Енгелс, Съч., т. 5, стр. 1—3.

³ Виж К. Маркс и Ф. Енгелс, Избр. произв., т. II, стр. 380.

в държавния и обществен строй в Германия и би създа-
ла благоприятни условия за по-нататъшната борба на
пролетариата.

Маркс и Енгелс поведоха упорита борба за обедине-
нието на всички демократични сили — работническата
класа, дребната буржоазия, селячеството, прогресивната
интелигенция — в името на съвместната борба против
дворянско-буржоазната контрареволуция. На 1 юни
1848 г. те почнаха да издават „Нов рейнски вестник“ ка-
то орган на буржоазнодемократическия съюз. До 1848 г.
Маркс и Енгелс разработваха предимно философските
основи на научния комунизъм. В епохата на революциите
от 1848—1849 г. особено място зае в тяхната дейност
разработката на политическите идеи на марксизма, при-
ложението на историческия материализъм към анализа
на текущите събития, определянето тактиката на проле-
тариата при всички етапи на революционната борба.
„Нов рейнски вестник“ отрази тази именно дейност на
Маркс и Енгелс. Той стана орган на революцията. Чрез
него Маркс и Енгелс ръководеха революционната бор-
ба на пролетариата и демократичните сили. Във вестни-
ка те отделяха много място за всички революционни
прояви — за Юнското въстание в Париж, за чартисткото
движение, разобличаваха измяната на буржоазията и ко-
лебливостта на дребнобуржоазните демократи. Още в
„Нов рейнски вестник“ Маркс и Енгелс застъпват тезата,
че след революцията е необходима енергична диктатура,
която да разгроми и да премахне остатъците от старите
учреждения.

Маркс и Енгелс трябваше да водят борба вътре в
работническото движение, и то на два фронта: против
десните начело със Стефан Борн, които издигаха на пре-
ден план икономическата борба, подценявайки полити-
ческата борба, и с това отклоняваха пролетариата от
основните задачи на революцията, и против левите на
Готшалк, които смятаха, че феодално-монархическа Гер-
мания веднага, без всякакъв преход може да стане ра-
ботническа комунистическа република. Критиката на
Маркс и Енгелс даде известни резултати. Готшалк
беше снет като председател на работническото дружест-
во в Кьолн и на негово място беше избран Маркс, а Сте-
фан Борн сам взе активно участие в революционните
борби.

Предателството на буржоазията. Контрареволуцията в настъпление. Основната задача на революцията — политическото и икономическо обединение на страната — можеше да се постигне много лесно, ако както препоръчваха Маркс и Енгелс, всички антифеодални сили действуваха задружно, ако германската буржоазия беше подала ръка на работничеството и селячеството, та с общи сили да бъдат пометени династиите и феодално-дворянските клики. Германската буржоазия обаче се страхуваше повече от надигащата се работническа класа, отколкото от кралете, херцозите и дворяните. Тя беше „наплашена — казва Енгелс — не от това, което беше германският пролетариат, а от онова, което застрашаваше да стане и което френският пролетариат вече беше“¹. Затова тя измени на народа и потърси начин да се разбере с реакцията.

Провежданата от буржоазията политика на компромис водеше към предателство спрямо нацията и обективно разчистваше пътя на контрареволуцията. Монарсите и господстващата дворянска класа, след като успяха при помощта на буржоазните правителства да отбият революционните пристъпи на масите и да заздравят положението си, изгониха буржоазните министри и минаха в настъпление веднага след потушаването на юнските въстания в Берлин и Париж. През септември 1848 г. бяха потушени локалните въстания във Франкфурт и Баден. През ноември буржоазните министри в Берлин бяха уволнени. Новото пруско правителство, съставено от представителите на феодалната аристокрация, разтури демократическите организации, забрани прогресивната преса и разгони Националното събрание. В някои части на Германия — Рейнската област, Вестфалия, Саксония, Бавария и Баден — избухнаха през май 1849 г. местни въстания в подкрепа на изработената от Франкфуртския парламент имперска буржоазна конституция. Ръководени от колебливата дребна буржоазия, въстанията не се разгърнаха широко и лесно бяха потушени. Правителството на дребнобуржоазните демократи в Пфалц не можа дори да използва и военните успехи на командувания от комуниста Вилих отряд, в който се числеше като доброволец и Енгелс.

¹ К. Маркс и Ф. Енгелс, Избр. произв., т. II, стр. 374.

Буржоазните и дребнобуржоазните демократи се оказаха ненадеждни съюзници в борбата срещу пруско-юнкерския феодален строй в Германия. През април 1849 г. Маркс и Енгелс скъсаха организационно с тях и се заеха да сплотят работниците-революционери в отделна пролетарска организация. Но тържествуващата реакция осуети намеренията им. „Нов рейнски вестник“ беше спрял — последният му брой бе отпечатан с червено мастило. Маркс бе поканен да напусне Кьолн. Скоро Маркс и Енгелс напуснаха Германия.

Революцията в Германия не постигна задачите си — не доведе нито до национално обединение, нито до премахване на феодалните отношения. По своите задачи тя бе буржоазнодемократическа, а по резултатите си незавършена буржоазна революция. Революцията в Германия завърши с поражение главно поради измяната на буржоазията, поради крайната колебливост и нерешителност на дребната буржоазия и поради слабостта и политическата незрелост на германския пролетариат. В тази революция нямаше класа, способна да възглави движението и да доведе докрай буржоазнодемократическия преврат. Селското движение не можа да вземе такъв размах, какъвто взе във Франция в края на XVIII век. В Германия то се оказа откъснато от общото демократическо движение в града и лишено от всякакво ръководство.

Революцията от 1848—1849 г. има важно значение за по-нататъшното развитие на самостоятелното пролетарско движение. В постановлението на ЦК на Германската единна социалистическа партия по случай сто години от революцията се казва: „В Германия през 1848 г. възникна младото социалистическо работническо движение с неговото ляво, последователно крило. То се бореше за неразделна демократическа република. Най-последователен изразител на неговите интереси беше „Нов рейнски вестник“, редактиран от К. Маркс.“

Революцията от 1848 г. в Австрийската империя и участието на работничеството в нея. Австрийската централизирана феодална и многонационална империя беше създадена още през XV—XVII в. при пълното господство на феодалните отношения. В навечерието на революцията Хабсбургската империя беше крайно изостанала в икономическо отношение, но в отделни градове и области — Чехия с Прага, Виена, Милано и др. — съществу-

ваше значително развита промишленост. В тези промишлени центрове имаше и значителни пролетарски маси. Под владичеството на Хабсбургската монархия се намираха народи с богато и славно историческо минало — унгарци, чехи, поляци, хървати, украинци, италианци, румъни и др., които през първата половина на XIX в. изживяваха вече периода на своето национално възраждане. Докато за немците политическото обединение беше въпрос от жизнено значение, за подвластните на Австрия народи основна задача на революцията беше унищожаването на феодалните порядки, разгромът на феодално-абсолютическата империя и създаването на отделни национални независими буржоазни държави.

В многонационална и феодална Австрия Метерниховата мракобесническа система с мъка задържаше бушувашото недоволство на потиснатите народности, на австро-немската буржоазия, на крепостното селячество и на градските трудещи се маси. Вестта за избухналата в Париж Февруарска революция подеждва като искра и запали революционния пожар в земите на империята.

На 11 март 1848 г. масово народно събрание в Прага поиска автономия за Чехия и унищожаването на феодалните отношения.

На 13 март 1848 г. избухна революция в столицата на империята — Виена. Въстаналите работници, запаятчийци и студенти издигнаха барикади и поискаха уволнението на омразния Метерних.

Виенската революция беше извършена почти от цялото население. Буржоазията с изключение на банкерите и борсаджиите, дребната буржоазия, работниците — всички като един човек въстанаха против правителството, ненавиждано от всички. Изплашеният от революционната активност на масите император беше принуден да назначи ново правителство и да даде конституция. Избирателни права получиха имотните класи, а пролетарските маси, които извършиха революцията, бяха лишени от това право.

На 15 март по призива на знаменития унгарски поет-революционер Шандор Петьофи избухна революция в Будапеща. В началото на април беше образувано самостоятелно унгарско правителство, в което влезе като министър водителят на либералнобуржоазната опозиция Лайош Кошут. Под натиска на вълнуващите се селски

маси бяха отменени феодалните повинности срещу откупване. Това естествено не задоволи селяните и селските вълнения не престанаха.

На 18 март 1848 г. в Милано, главния град на Ломбардия, избухна грамадно по размери народно въстание. В петдневни кървави боеве въстаналите италиански народни маси разбиха и прогониха от града голямата, командувана от фелдмаршал Радецки австрийска армия. Енгелс прецени революцията в Милано като най-блестяща военна операция по време на революцията от 1848—1849 г.

Революционното движение обхвана и всички славянски земи в Хабсбургската империя. В Прага, центъра на славянското национално движение, беше открит през юни 1848 г. славянски събор с цел да бъде даден отпор на агресивните планове за включването на Австрия заедно с всичките славянски земи в бъдещата германска империя.

Във всички революционни движения в градовете работничеството, макар и неорганизирано, беше винаги на първа бойна линия. През пролетта на 1848 г. почти цялата територия на империята беше обхваната от селски антифеодални въстания.

С все по-широкото разгръщане на революционното движение все по-ясно изпъкнаха дълбоките класови и национални противоречия. *Австрийската буржоазия* се бореше против абсолютизма и се стремеше да измести дворянството от власт, но в същото време държеше за целостта на империята и искаше да запази само за себе си положението на господстваща нация в държавата. *Унгарската буржоазия* и унгарското либерално дворянство желяеха независимост за Унгария, но не признаваха това право на хървати, словаци, румъни, сърби — изобщо на народи, които някога са били подвластни на унгарското феодално кралство. *Всяка народност* и *всяка класа* влагаше в революцията свое съдържание и чрез нея искаше да постигне цели, които бяха в остро противоречие с целите и стремежите на останалите класи и народности. Крайно сложните противоречия в Австрийската империя улесняваха задачата на контрареволуцията. *Единствена работническата класа от всички народности* имаше еднакви интереси и цели, но тя беше още слаба, неорганизирана, класово неосъзната, за да играе ръководна роля в революцията.

Либералната буржоазия и либералното дворянство, добрили се до власт в резултат на революцията, се оказаха неспособни да преодолееят класовата си ограниченост и буржоазния си национализъм. Под натиска на бурните селски вълнения феодаалните повинности бяха отменени, но само срещу откуп. В полза на работниците не бяха прокарани никакви социални реформи. С тази тясно класова, егонстична политика буржоазията отблъсна от себе си и направи индиферентни към революцията народните маси.

Виенското правителство направи опит да сведе резултатите от революцията до нула, да разоръжи работниците и студентите. На 15 май 10 хиляди работници и студентският отряд се вдигнаха в защита на революцията. На 26 май Виена се покри с барикади. Въстаналите работници и студенти принудиха правителството да отстъпи: войските бяха изтеглени от Виена и беше издаден закон за всеобщо избирателно право.

В отговор на настъпващата реакция на 12 юни 1848 г. избухна въстание в Прага. То намери отражение и в други чешки градове. Пражките работници, занаятчии и народни интелегенти упорито се сражаваха в продължение на пет дни. Въстанието беше потушено едва след като австрийската армия подложи града на жестока артилерийска бомбардировка. Маркс и Енгелс дадоха висока оценка на Пражкото въстание. През август 1848 г. беше сломена съпротивата на италианците и Радецки отново влезе в Милано.

Окуражена от смазването на Юнското въстание в Париж и от първите си успехи против революцията в Австрийската империя, реакцията посегна и върху извоюваните през март придобивки. Намалени бяха и без това ниските надници на работниците. В отговор на тази провокация на 23 август работниците във Виена въстанаха. Виенското работническо въстание подобно на Парижкото беше жестоко потушено. Маркс прецени това въстание като сериозна крачка към класовото осъзнаване на работниците и веднага, на 28 август, се озова във Виена и остана там до 6 септември, за да окаже помощ на виенския пролетариат. Маркс считаше, че въстанието на виенските работници против буржоазията се явява като предвестник на бъдещите класови борби на пролетариата. Той сравняваше Виенското въстание от 23 август с Юн-

ското въстание в Париж, с чартисткото движение — с движенията, насочени към една цел — освобождението на пролетариата.

Пред работническите и демократически съюзи във Виена Маркс прочете редица доклади, в които осветли основните въпроси на революционната борба и разкри главните задачи на трудещите се в революцията. Той критикуваше дребнобуржоазната демокрация в Австрия за нейната непоследователност и за неразбирането на класовата природа на някои събития, в това число и на пролетарските борби от 21—23 август. Маркс предупреждаваше пролетариите и демократите във Виена за предстоящото настъпление на контрареволуцията и ги призоваваше да се готвят за борба против нея.

Контрареволуцията набираше сили, за да смаже и революцията в Унгария. За главнокомандуващ на действащата срещу Унгария войска беше назначен банът на Хърватско Йелачич. Войскови части във Виена се готвеха да тръгнат в помощ на хърватските полкове. В такъв един момент виенските трудещи се маси проявиха високо класово съзнание и солидарност с революционните сили в Унгария. На 6 октомври 1848 г. работниците, занаятчиите и студентите се дигнаха на оръжие, препречиха пътя на заминаващите за Унгария войски и почнаха да се побратимяват с войниците. Въстаналият народ с атака превзе арсенала. Със заловеното оръжие бяха въоръжени сто хиляди души. Императорът избяга от Виена. Властта мина в опиращите се на работниците и занаятчиите демократически организации.

Срещу въстанала Виена се групираха всички реакционни сили. Организирана беше голяма контрареволуционна армия. Обаче нито виенчанин, нито унгарци не направиха сериозен опит да се свържат и да съгласуват действията си. Виена беше изолирана и обсадена. Буржоазните и дребнобуржоазните среди, вместо да се заемат с организирането на отбраната, търсеха начин да се разберат с реакцията. Единствени работниците и студентите упорито защитаваха града. Обстрелвана от 200 оръдия, Виена капитулира. Въстанието беше жестоко потушено.

Въстанието във Виена беше най-крупното събитие в историята на революцията от 1848 г. в Австрия. То имаше огромно международно значение. Разстроени бяха военните планове на контрареволуцията и бе предотвратено

настъплението ѝ против Унгария, Италия и Германия в този момент.

След смазването на Виенското въстание всички сили на контрареволуцията бяха хвърлени срещу Унгария. Националното правителство начело с Кошут организира голяма революционна армия. Под натиска на унгарската армия австрийците почнаха да се оттеглят. Тогава в подкрепа на контрареволуцията в Австрия Николай I изпрати над стохилядна армия, която смаза унгарската революция.

Причината за неуспеха на революцията се крие в измената и предателството на буржоазията, в колебливостта на дребната буржоазия, в слабостта на пролетариата и в острия национално-класов антагонизъм между отделните народности в империята, който често противопоставя революционерите от една народност срещу революционерите от друга народност. В Австрия и Германия революционното движение беше напълно разединено. По думите на Енгелс там имаше не една, а сто революции и сто контрареволуции, избухнали в различни времена и на различни места. Във всички тях обаче главната роля принадлежеше на пролетариата.

Макар че претърпя поражение, революцията в Австрийската империя не мина без последствия. Тя спомогна за формирането и укрепването на класовото съзнание на пролетариата, подкопа крепостническите порядки в страната и подготви условията за ускоряването на капиталистическото ѝ развитие. Революцията изигра голяма роля за културното възраждане на славянските народи в империята и за тяхното сближение.

Революцията от 1848 г. в Италия. В навечерието на революцията Италия беше политически разпокъсана и икономически изостанала страна със силни феодални остатъци. Капиталистическите отношения бяха сравнително по-развити само в Северна Италия — в кралство Пиемонт и подвластните на Австрия Ломбардия и Венецианската област. В Италия отдавна назряваше буржоазна революция. От 30-те години на XIX в. съществуваше нелегално националноосвободително движение начело с Мацини. Първа и основна задача на революцията беше въпросът за политическо и национално обединение на страната, неразделно свързан с премахването на чуждоземното австрийско владичество. Премахването на фео-

далните остатъци се явяваше като втора задача на революцията в Италия.

Революцията в Италия започна с избухналото на 12 януари 1848 г. масово народно въстание в остров Сицилия, където феодалният гнет над крепостните селяни и експлоатацията на работниците от рудниците бяха най-жестоки. На 18 март 1848 г. избухна масово народно противоавстрийско въстание в Милано, последвано от подобни въстания във Венеция и в цялата област, в резултат на които австрийците бяха изгонени, а властта мина в ръцете на умерените буржоазни либерали.

Под натиска на ентузиазираните маси кралят на Пиемонт, а след него и останалите владетели, включително и папата, пратиха войските си против Австрия. Участие във войната взеха много доброволци начело с прославения революционер-демократ Джузепе Гарибалди, който се стремеше да въвлече в революцията широките народни маси и особено селяните. Войната взе да добива народен, революционен характер. Това именно изплаши владетелите, дворянските клики и част от буржоазията. От страх да не би заедно с победата над австрийците да бъдат пометени и троновете владетелите и техните крепители побързаха да прекратят войната.

През есента на 1848 г. избухна революция в Рим. Папата избяга. Свиканото през февруари 1848 г. учредително събрание лиши папата от светска власт и обяви Рим за република. Републиканските власти в Рим прокараха значителни буржоазнодемократични реформи — обявени бяха църковните имоти за държавни, обложиха богатите с принудителен данък, камбаните претопиха на топове, настаниха бедняци в квартири на богати, но не разрешиха аграрния въпрос — не дадоха земя на селяните. Революция избухна и във Флоренция, столица на херцогството Тоскана. Тоскана също така беше обявена за република. Но и там, както и във Венецианската република, не беше направено нищо съществено за широките народни маси. При новия революционен подем под натиска на народа кралят на Пиемонт поднови войната с Австрия, но беше разбит.

След разгрома на Пиемонт при нерешителната и съгласителска политика на републиканските власти външната и вътрешна контрареволуция мина в настъпление. През май 1849 г. австрийците заеха Тоскана. На 3 юли

френски, австрийски, испански и неаполитански интервентни разгромиха Римската република, на 22 август капитулира изгладняла и полуразрушена от австрийската артилерия Венеция.

Главната причина за неуспеха на революцията и в Италия се крие в страха на буржоазията и дребнобуржоазните демократи от надигането на народните маси. Те не свързаха борбата за обединение с борбата на селяните за земя и с борбата на градската беднота за широки демократични и социални преобразования. По такъв начин те се лишиха от съюзниците, с чиято активна помощ биха могли да разрешат задачите на революцията. Масите, по-специално селяните, не взеха активно участие в революцията. С изключение на Милано, Рим, Венеция и Флоренция в Италия не се създаде широко демократично движение. Революцията в Италия си остана само буржоазна революция — при това незавършена.

*

Всички революции в Европа от 1848—1849 г. завършиха с неуспех. Във Франция буржоазнодемократическата революция, извършена фактически от работничеството в името на дълбоки социални преобразования, завърши с диктатурата на Луи Бонапарт. Буржоазнодемократически по своя характер, извършени при активното участие на трудещите се, революциите в Германия и Австрия също не постигнаха основните си задачи, не доведоха до демократическо преустройство на обществото. В Германия, Австрия и Италия със смазването на революциите беше възстановено старото положение.

Революциите не успяха, както Маркс и Енгелс изясниха, главно поради измяната и предателството на либералната буржоазия; поради нерешителността и двойствеността на дребната буржоазия, водещи обективно пак до измяна спрямо народа; поради слабостта и неорганизираността на пролетарната. Основна причина за неуспеха на революциите беше, че общественоекономическото развитие на Европа все още не позволяваше да се извърши един коренен обществен преврат.

Въпреки неуспеха си революциите от 1848—1849 г. имат голямо историческо значение. По време на Февруарската революция работническата класа за пръв път в

историята излезе като самостоятелна сила със своя програма и с цел да замени капитализма с по-прогресивен строй. В Германия и Австрия — в Рейнската област, Саксония, Берлин, Виена и Прага — работничеството също така се прояви като основен фактор в революцията, макар да не издигна специфични пролетарски искания. В Германия, Австрия и в Италия феодално-крепостническите отношения, макар и неликвидирани, бяха сериозно разклатени и при развиващия се капитализъм бяха обречени на неминуема гибел. Революциите дадоха възможност да се проверят на практика и теоретически да се обогатят някои положения на научния комунизъм.

Маркс и Енгелс взеха пряко участие в революцията в Германия и в Австрия. Но те бяха косвени участници във всички други революционни движения. Те следяха с жив интерес Февруарската революция във Франция, на страниците на „Нов рейнски вестник“ заклеяваха реакционните маневри на буржоазията, остро критикуваха опортюнистическата линия на Луи Блан, която обективно водеше към предателство спрямо пролетариата, с възторг описваха героизма на френския пролетариат по време на юнските дни. Маркс и Енгелс проявиха жив интерес и към революцията в Италия между другото и затова, защото тя беше насочена срещу Австрия, крепителката на реакцията в Европа. Те остро порицаха италианските дребнобуржоазни демократи заради тяхната късогледа и реакционна по същество политика по отношение на селячеството.

В статиите си в „Нов рейнски вестник“, в книгите на Маркс „Класовата борба във Франция“ и „Осемнадесет брюмер на Луи Бонапарт“ и в работите на Енгелс „Положението в Германия“ и „Революция и контрареволюция в Германия“ основоположниците на научния комунизъм направиха дълбок анализ на революциите от 1848—1849 г. и достигнаха до изводи, които допълваха и обогатяваха теорията на научния комунизъм.

В обръщението на Централния комитет на „Съюза на комунистите“ от 1850 г. Маркс и Енгелс направиха важни изводи по въпроса за тактиката на работническата класа в буржоазнодемократическите революции. Те изтъкваха, че в бъдещите революции дребнобуржоазните демократи ще играят такава предателска роля, каквато игра либералната буржоазия в 1848 г., и ще се опитат да

сведат ролята на работническите маси до придатак на дребнобуржоазната демокрация. Те посочваха още, че докато дребнобуржоазните демократи ще се стремят да реформират буржоазния строй, но да запазят неговата основна същност, „нашите интереси и нашите задачи се заключават в това, да направим революцията непрекъсната дотогава, докато всички повече или по-малко имотни класи не бъдат свалени от господство, докато пролетариатът не завоюва държавната власт... За нас въпросът е не за изменение на частната собственост, а за нейното унищожаване, не за забулване на класовите противоречия, а за унищожаване на класите, не за подобряване на съществуващото общество, а за основаване на ново общество.“¹

В обръщението се посочва как практически трябва да се провежда тактиката на пролетариата при бъдещите революции и се поставя като основна задача пролетариатът да запази своята политическа самостоятелност — да създаде редом с официалното буржоазнодемократическо правителство и свое революционно работническо правителство, своя въоръжена сила — пролетарска гвардия, своя самостоятелна масова работническа партия; да издигне отделни работнически кандидати в изборите за Национално събрание, да изработи по възможност по-радикална икономическа програма и да се бори за провеждането ѝ на дело; да осигури съюза на работническата класа със селячеството. Обръщението на ЦК завършваше с основния извод, че непрекъснатата (перманентната) революция трябва да бъде боевият лозунг на работниците.²

Учението за перманентната, или непрекъснатата, революция беше доразвито от Ленин като теория за прерастването на буржоазнодемократическата революция в социалистическа.

По време на революциите през 1848—1849 г. Маркс напълно конкретно изясни въпроса за диктатурата на пролетариата. В „Манифеста“ ясно се посочваше, че пролетариатът има за задача да събори господството на буржоазията, да овладее политическата власт, да стане господстваща класа и да изтръгне целия капитал от бур-

¹ К. Маркс и Ф. Енгелс, Избр. произв., т. I, стр. 114.

² Пак там, стр. 115—122.

жоазията, без да се спомене терминът „диктатура на пролетариата“. В 1850 г. в своя труд „Класовата борба във Франция от 1848 до 1850 г.“ Маркс ясно посочва, че пролетарската революция трябва да се извърши под лозунга „Събаряне на буржоазията! Диктатура на работническата класа!“¹. Говорейки за това, което отличава научния комунизъм от другите социалистически учения, Маркс определи задачата на пролетарската диктатура: „Този социализъм е *обявяването на непрекъснатата революция на класовата диктатура на пролетариата* като необходимо преходно стъпало към *унищожаването на класовите различия изобщо*.“² В писмото си до Вайдемайер Маркс подчертава: „1) че *съществуването на класите* е свързано само с *определени исторически фази в развитието на производството*, 2) че класовата борба необходимо води към *диктатура на пролетариата*, 3) че сама тази диктатура е само преход към *унищожаване на всякакви класи и към общество без класи*“³. Сам Маркс пределно ясно посочи, че диктатурата на пролетариата се явява като основна, главна закономерност в общественно-историческото развитие при прехода към социализъм и комунизъм.

Анализирайки събитията във Франция по време на революцията от 1848—1849 г., Маркс направи и друг изключително важен теоретически извод: „Парламентарната република — пише той в „Осемнадесети брюмер на Луи Бонапарт“ — се оказа в своята борба против революцията принудена да усили заедно с репресивните мероприятия ередствата и централизацията на правителствената власт. Всички преврати усъвършенствуваха тази машина, вместо да я разбият.“⁴ Подчертавайки това място в едно писмо до Кугелман, Маркс писа: „Ако погледнеш в последната глава на моя „18 брюмер“, ще видиш, че за следващ опит на Френската революция аз обявявам: не да предаде от едни ръце в други бюрократически-военната машина, както е бивало досега, а да я *разруши*, и именно това е предварителното условие за всяка действително народна революция.“⁵ Цитирайки

¹ К. Маркс и Ф. Енгелс, Избр. произв., т. I, стр. 174.

² Пак там, стр. 245.

³ Пак там, т. II, стр. 520.

⁴ Пак там, т. I, стр. 371.

⁵ Пак там, т. II, стр. 531.

въпросния пасаж от „18-и брюмер“, Ленин писа в труда си „Държавата и революцията“: „В това забележително разсъждение марксизмът прави грамадна крачка напред в сравнение с „Комунистическия манифест“. Там въпросът за държавата се поставя още крайно абстрактно, в най-общи понятия и изрази. Тук въпросът се поставя конкретно и се прави извънредно точен, определен, практически осезателен извод: всички предишни революции усъвършенствуваха държавната машина, а тя трябва да се разбие, да се разруши.“¹

Маркс върху опита на революцията от 1848—1849 г. направи извънредно важния извод, че социалистическата революция не може да успее, докато не разруши стария държавен апарат.

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 25, стр. 429.

Г Л А В А IV

МЕЖДУНАРОДНОТО РАБОТНИЧЕСКО ДВИЖЕНИЕ ПРЕЗ 50-ТЕ И 60-ТЕ ГОДИНИ НА XIX В. ПЪРВИ ИНТЕРНАЦИОНАЛ

I. РАЗВИТИЕТО НА КАПИТАЛИЗМА И ПОЛОЖЕНИЕТО НА РАБОТНИЧЕСКАТА КЛАСА ОТ 1850 ДО 1870 г. РАБОТНИЧЕСКОТО ДВИЖЕНИЕ ПРЕЗ 50-ТЕ ГОДИНИ

Растежът на капитализма в света и положението на работническата класа през 1850—1870 г. Двадесетте години след поражението на революциите от 1848—1849 г. бяха години на бурен растеж на капитализма. От Западна Европа и САЩ капитализмът се разпростря с могъщите си лапи по цялата земя, предизвиквайки сериозни обществени промени и политически сътресения. През тези години Англия, в която промишлената революция беше завършена още през първата четвърт на XIX в., стана най-могъщата капиталистическа страна, истинска „работилница на света“, с растяща машиностроителна промишленост. Промишлената революция във Франция, Германия, Италия, САЩ и други страни се извършваше с ускорени темпове на основата на техническите постижения в Англия. Това им даваше възможност бързо да догонят нейното промишлено развитие. Последното особено важи за такива страни като САЩ и Германия.

За промишленото развитие на света след 1848 г. беше характерно относително по-бързото развитие на тежката промишленост — металургия, машиностроене, ж.-п. строителство. Тогава бяха положени основите на съвременното леене на стомана чрез бесемеровския и мартеповския процеси. Бързото развитие на металургията доведе до огромно увеличение на добива на желязна руда — седем пъти и половина в 1870 г. в сравнение с

1850 г. (от 4 млн. т на 30 млн. т). Железопътната мрежа порасна над 5 пъти.

Евтините стоки на фабричното производство наводниха световния пазар. Необходимостта от неговото постоянно разширение „подгонва буржоазията по цялото земно кълбо“. Сега колониите станаха естествен и дълбок резерв на развитите капиталистически страни, особено на Англия. Световната търговия порасна повече от два и половина пъти. Англия зае положение на истински монополист на световната търговия, на световен преносвач на стоки и господар на моретата. Още тогава, както изтъква В. И. Ленин, някои черти на монополистическия капитализъм характеризираха английския капитализъм.

Бързото нарастване на капитализма предизвика дълбоки обществени и политически изменения в света. Породената от капитализма неудържима колониална експанзия на развитите капиталистически страни и засилената експлоатация на природните богатства в колониите и изостаналите страни предизвика въвличането им по пътя на капиталистическото развитие. Английските и френски капиталисти здраво бяха вече стъпили в такива огромни и несравнимо богати страни като Индия, Китай, Близкия Изток и т. н. Като израз на колониалната капиталистическа експанзия Англия и Франция водиха Кримската война (1853—1856 г.) против Русия и втората и третата опиумни войни против Китай (1856—1858, 1860 г.). Отслабено от военното поражение в Кримската война и изплашено от нарастващите селски бунтове против помещиците, царското правителство в Русия се видя принудено да отмени крепостното право, което създаде благоприятни условия за бързото развитие на капитализма и в тази необятна страна. Турция след Кримската война стана мушия на англо-френските капиталисти.

Растежът на капитализма в Германия и Италия създаде всички необходими условия за тяхното национално обединение. Последното от своя страна още повече благоприятствуваше процеса на капиталистическото развитие на тези страни. Обединението на Германия чрез завоевателните войни на Прусия даде възможност на пруските юнкери да разпрострат своето влияние върху територията на цяла Германия.

Бързото капиталистическо развитие на САЩ и специално на Северните щати направи нетърпима по-ната-

тък робовладелската система в Южните щати. Опитът на робовладелците-плантатори да запазят робството на негрите доведе до гражданската война (1861—1865 г.), която унищожи робството в САЩ. В хода на тази гражданска война американската промишлена и финансова буржоазия не само разпростря влиянието си върху цялата територия на щатите, но и забогатя още повече.

В резултат на всички тези събития и на бързото развитие на фабричната промишленост капитализмът се превърна във всеобхватна световна система. В тази система особено бързо се издигаха шепата „цивилизовани“ страни в Западна Европа и САЩ в Америка. Те растяха за сметка на експлоатацията на целия останал свят и се превърнаха в истински господари на света. Капиталистическото общество в Западна Европа и САЩ придоби още по-ярка физиономия. Оформи се двете основни и противоположни една на друга класи — капиталистическата класа и промишленият пролетариат. Отношенията между тези две класи станаха главният двигател на обществения и политическия живот в капиталистическите страни.

Бързото капиталистическо развитие на Западна Европа и САЩ носеше несметни богатства на капиталистите и се съпровождаше с масовото разорение на дребните и даже средни собственици, тяхната собственост минаваше в ръцете на крупния капитал. Развитието на капитализма носеше още по-голяма мизерия и бедност сред широките народни маси. Експлоатацията на работническата класа непрекъснато растеше. Работният ден във всички капиталистически страни беше по 12—16 часа. Дори в Англия, където работниците бяха вече извоювали ограничение на работния ден до 10 часа, капиталистите удължаваха работния ден до 12, 14 и повече часа. Условието за работа и живот на работниците бяха ужасни. В капиталистическите фабрики и предприятия липсваха елементарни условия за хигиената и за безопасността на труда. Работниците живеяха в бордеи, които по-скоро приличаха на кочини, отколкото на жилища. В тях живеяха по 10—15, дори до 20 души в една стая — мъже, жени и деца. В годините на кризата (1857 и 1866—1867 г.) положението на работниците се влоши още повече. Тези непоносими условия принуждаваха работниците да се вдигнат на борба за защита на своите интереси.

Работническото движение през 50-те години. След поражението на революционната борба на работниците по време на революциите от 1848—1849 г. работническото движение преживяваше дълбок упадък. Този упадък се дължеше както на самото поражение на революциите, така и на сериозните изменения в положението и състава на работническата класа. В повечето страни в това време се завършваше процесът на формирането на промишления пролетариат като напълно самостоятелна обществена класа, която постоянно се попълваше с пришълци из средата на разоряващите се занаятчии, дребни буржоа, бедни и средни селяни. Тези нови пролетарии идваха в редиците на работническата класа със своите дребнобуржоазни разбираня и идеи. В Англия поради нейното монополно положение на световния капиталистически пазар и в промишленото производство и поради това, че беше най-голямата колониална държава, буржоазията можеше да подхвърля подавания на част от работниците от своите печалби. В резултат на това в редовете на работническата класа се появиха първите елементи на работническата аристокрация, състоящи се от най-висококвалифицираните и най-добре платените работници в света. Тези работници се заразяваха от буржоазната идеология и се превръщаха в агенти на буржоазията в работническото движение. Както отбеляза Енгелс, *най-буржоазната нация си създаваше наред с обуржоазената аристокрация и обуржоазен пролетариат.*

В средите на работническата класа през 50-те години господствуваха идеите на утопичния социализъм и утопичния комунизъм, а също така различни други направления на дребнобуржоазната идеология. Идейното разноезичие на пролетариите се допълваше от пълната разпокъсаност или от липса на работнически организации. Само в Англия най-квалифицираните работници бяха организирани в професионални съюзи — трейдюниони. Основните техни лозунги бяха: „отбрана, а не настъпление“, „справедлива заплата за честна работа“. Но и английските трейдюниони бяха разпокъсани в организационно отношение. След промишлената криза в 1857 г. започна тяхното обединение в по-широки, национални организации.

Във Франция професионалните работнически организации едва се зараждаха. Първите работнически дру-

жества в Италия, трейдюнионите в САЩ, възникналите в края на 50-те години работнически просветни дружества в Германия бяха под влиянието или ръководството на радикалната или либералната буржоазия.

Работническата класа в Западна Европа и САЩ през тези години нямаше свои революционни организации. Чартисткото движение в Англия се намираше в период на разложение и упадък. „Чартистите — писа Енгелс до Маркс на 18 март 1852 г. — се намират в състояние на такова пълно разложение и разпадане . . . че те или съвсем ще се разпръснат на разни страни и ще се разпаднат на отделни клики . . . или някой способен човек ще реорганизира движението върху свършено нова основа.“¹ Опитът на Ернст Джонс, подтикван енергично от Маркс и Енгелс, да съживи чартисткото движение не успя. Стотици активни чартисти бяха хвърлени в тюрмите. Освен това бурният промишлен подем в Англия предизвика отлив в революционното движение на английската работническа класа. Засилилото се влияние на трейдюнионите сред английския пролетариат спомогна за упадъка на чартизма. От тайните революционни работнически дружества във Франция бяха останали жалки останки. Буржоазно-помешчическата реакция се нахвърли с особена сила против първата революционна международна организация на пролетариата — „Съюза на комунистите“. Във всички страни на Западна Европа реакцията предприе бясна кампания и преследвания на вождовете на работническата класа Маркс и Енгелс. Тя с право виждаше в тях най-опасните врагове на съществуващия строй. Първенството обаче в преследването на участниците в революционното работническо и комунистическо движение се паднаше на управляващите класи в германските държави и преди всичко на Прусия.

Когато пруското правителство се убеди, че е невъзможно да се снабди с материал за организиране на антикомунистически съдебен процес чрез изпращане на шпioni в общините на „Съюза на комунистите“, то реши да подготви такъв процес чрез открита фалшификация. Тази задача трябваше да извърши пруската полиция. За целта тя възложи на един от своите шпioni — Хирш, да „сфабрикува“ „протоколна книга“ „на тайните за-

¹ К. Маркс и Ф. Енгелс, Избрани писма, стр. 69.

седания на партията на Маркс“. Въз основа на тази фалшификация беше организирана съдебна разправа с ръководителите на „Съюза на комунистите“. Макар че Маркс и Енгелс, както и самите подсъдими, твърде лесно разобличиха фалшивостта на основното обвинение и разкриха явно провокаторския характер на процеса, арестуваните от по-рано ръководители на „Съюза на комунистите“ бяха осъдени.

Със своята брошура „Разобличение на Кьолнския процес на комунистите“ Карл Маркс заклея пред целия свят управляващите класи в Прусия, разкривайки гнусните методи, с които те си служеха в борбата против напредничавите работници. В същото време „Съюзът на комунистите“ широко използва самия процес за пропагандиране идеите на комунизма. Ползвайки се от действащия по това време закон за гласността на съдопроизводството, вестниците поместваха всички материали по процеса: речите и репликите на подсъдимите членове на „Съюза на комунистите“, програмата на „Съюза“ — „Манифеста на Комунистическата партия“, и други документи. Тези материали привличаха вниманието не само на широките пролетарски слоеве и прогресивната интелигенция в Германия, но и на пролетариата от другите страни. Ето защо с право може да се каже, че моралната и политическа победа в този процес беше на страната на комунистите. Все пак полицейският терор направи невъзможна по-нататъшната дейност на „Съюза“. На 13 ноември 1852 г., след завършване на процеса, „Съюзът на комунистите“ прие решение за своето само-разпусчане.

Характеризирайки обстановката, в която се развиваше работническото движение през това време, Маркс писа, че след поражението на революцията от 1848 г. европейската буржоазия с помощта на грубото насилие унищожи партийните организации и органите на партийния печат на работническата класа. В тази обстановка „най-издигнатите синове на работническата класа — пише Маркс — отчаяни избягаха в задатлантическата република и недълготрайните мечти за освобождение изчезваха с настъпването на индустриалната треска, нравственото разложение и политическата реакция“¹.

¹ К. Маркс и Ф. Енгелс, Избр. произв., т. I, стр. 430.

Революционната дейност на Маркс и Енгелс през 50-те години беше затруднена. Но те нито за момент не престанаха да се борят за защита и развитие на своето учение, за събиране и сплотяване на революционните елементи в пролетарското движение. Главните техни усилия в тези години бяха насочени да обобщят опита от революциите в 1848—1849 г. и да развият по-нататък марксистката революционна теория. В 1859 г. се появи книгата на Маркс „Към критика на политическата икономия“, която е предвестник на гениалния му труд „Капиталът“. Тук Маркс изложи основните си възгледи за същността на капиталистическото общество и показа, че в своето историческо развитие хората влизат в определени производствени отношения, които не зависят от тяхната воля и които съответствуват на определена степен на развитие на материалните производителни сили. „Начинът на производството на материалния живот — писа Маркс — обуславя процеса на социалния, политическия и духовния живот изобщо.“¹ По-нататък Маркс доказва, че обществените преврати се извършват тогава, когато материалните производителни сили се развият дотолкова, че не могат да се поберат в рамките на съществуващите производствени отношения. Тогава и социалната революция става неизбежна.

Като последователни пролетарски революционери Маркс и Енгелс водеха упорита борба за сплотяване на революционните пролетарски елементи във всички страни и преди всичко в Германия. Те разобличаваха най-последователно и безпощадно реакционната политика на с ропейските правителства и чертаеха пролетарската линия по всички важни политически въпроси.

2. ПОДЕМ НА РАБОТНИЧЕСКОТО ДВИЖЕНИЕ И ОСНОВАВАНЕ НА ПЪРВИЯ ИНТЕРНАЦИОНАЛ

Подем на демократическото и работническото движение в началото на 60-те години. В края на 50-те години под влияние на промишлената криза в 1857 г. демократическите сили в Европа се надигнаха на по-активна бор-

¹ К. Маркс и Ф. Енгелс, Избр. произв., т. I, стр. 408.

ба срещу реакцията. Назряваше нов революционен подем. Обстановката потвърждаваше думите на Маркс и Енгелс от 1850 г.: *„Нова революция е възможна само след нова криза. Но настъпването ѝ е също тъй неизбежно, както и настъпването на последната.“* През 1859 г. демократичните сили на италианския народ начело с Джузепе Гарибалди започнаха революционна борба за обединението на Италия. Избухналото въоръжено въстание в Сицилия под ръководството на Гарибалди скоро обхвана цяла Южна Италия и стана главен фактор за обединението на италианския народ в единна национална държава. Масовото движение на руското селячество против царско-помешчическия гнет беше главната сила, която принуди руския царизъм да премахне крепостното право в Русия в началото на 1861 г. Подемът на демократичните сили в Прусия доведе до конфликт между пруския ландтаг и пруското правителство по въпроса за военната реформа и военните кредити. Конфликтът заплашваше да се разрази в дълбока политическа криза и революционна борба, но германската буржоазия и го-зи път показа своята страхливост и съгласителство с помешчиците. Германската работническа класа беше още слаба, за да може да окаже решително влияние върху хода на събитията. Борбата на германския народ за обединение по демократичен път поради слабостта на революционните сили и явната капитулация на буржоазията пред реакционното прусачество се оказа без перспектива. Израз на растежа на демократичното движение беше и героичното въстание на полския народ в 1863 г. против руския царизъм. В гражданската война в САЩ (1861—1865 г.) американските работници, фермерите и негрите-робни водиха героична борба за унищожението на позорната система на робството и с кръвта си разчистиха пътя за бързото развитие на капитализма в САЩ.

Подемът на демократичното движение в Европа и САЩ в началото на 60-те години оказва значително влияние за бързото осъзнаване на работническата класа и за нейното политическо възпитание. Зачестиха стачните борби на работниците в Западна Европа. Сред работниците започна да се проявява по-голяма солидарност и сплотеност в борбата. Икономическата борба на работниците неизбежно ги водеше към създаването на по-

здравни работнически организации, към осъзнаването на тяхната историческа мисия. Но работническата класа все още се намираше под влиянието на различни дребнобуржоазни идеи. Марксизмът още не беше проникнал в недра на пролетариата. Учейки се от своя опит обаче, работниците все по-често насочваха своята дейност по правилен път.

В края на 50-те и началото на 60-те години на 19 в. английските работници започнаха активна икономическа и политическа борба. Стачките на лондонските строителни работници в 1859 и 1861 г. се отличаваха с бойкост и настъпателен дух въпреки съглашателската политика на ръководителите на трейдюнионите на строителните работници, в които членуваха само квалифицираните работници. Бойкостта на редовите работници принуди работодателите да се откажат от намерението си да увеличат работния ден. В същото време растеше и организираността на английската работническа класа. В 1860 г. бяха обединени всички трейдюниони в областта на Лондон начело с Лондонския съвет на трейдюнионите. Ръководителите на Лондонския съвет поддържаха тесни връзки с К. Маркс и често действуваха под негово влияние. В 1863 г. възникна и „Общоанглийската федерация на миньорите“.

Английските работници се активизираха и политически. Те енергично протестираха против намеренията на английското правителство да се намеси в американската гражданска война в помощ на робовладелците и оказаха морална подкрепа на националното движение на италианския народ. На масови събрания и митинги английското работничество подкрепи полското въстание и протестира срещу реакционната политика на английското правителство по полския въпрос. Но английската работническа класа, до голяма степен под влияние на трейдюнионите, не действуваше като самостоятелна политическа сила, а вървеше след английските либерали. В това се състоеше основната слабост на английското работническо движение, срещу която Маркс и Енгелс водеха упорита борба.

Реакционният бонапартистки режим във Франция не даваше възможност за легално развитие на френското работническо движение. Стачките и работническите организации бяха забранени със закона от юни 1791 г. Се-

риозна пречка за разгъване на стачната борба беше и широкото влияние на прудонистите, които бяха против създаването на професионални работнически организации. Въпреки това в края на 50-те и началото на 60-те години стачната борба на работниците получи широко разпространение. Парижките работници започнаха да проявяват и по-високо политическо съзнание. По време на парламентарните избори в Париж през 1864 г. те издигнаха свой работнически кандидат и публикуваха предизборно обръщение — „Манифест на 60-те“, в което се казваше, че работническата класа има свои собствени интереси и трябва да действа като самостоятелна политическа сила. Оживяването на работническото движение и политическата нестабилност на бонапартизма принудиха Наполеон III да отмени в 1864 г. закона за забрана на стачките и работническите организации.

В Германия възникналите под ръководството на буржоазните демократи работнически просветителни дружества в началото на 60-те години започнаха постепенно да се освобождават от буржоазното влияние. Сред работниците все по-голямо влияние започнаха да придобиват последователите на Маркс и Енгелс. Серioзна пречка за разпространение идеите на научния комунизъм в Германия представляваха разпространените по това време възгледи на германския демократ и публицист Фердинанд Ласал (1825—1864 г.), който се представяше не само за социалист, но даже и за последовател на Маркс. Разпространението на ласалианските възгледи съвпадна с движението на работниците за създаване на самостоятелна работническа организация. Така в 1863 г., по инициатива на редица местни работнически дружества, в Лайпциг беше създаден „Общият германски работнически съюз“, начело на който застана Ф. Ласал. Както изтъква Маркс, създаването на „Общия германски работнически съюз“ разбуди германската работническа класа от 50-годишен сън. Ласал обаче никога не е бил за създаване на самостоятелна пролетарска партия. Сам той казва: „Колкото повече членове из средата на буржоазията има съюзът — толкова по-добре.“ Тази организация той се стремеше да подчини на политиката на пруското юнкерско правителство начело с канцлера Бисмарк.

Ласал проповядваше уголичната теория за замяна на капитализма със социализма чрез субсидирани от държавата работнически производителни кооперации. По такъв начин по мирен път, чрез въвеждане на всеобщо изборително право, той считаше да превърне реакционната пруска държава в „свободна народна държава“. Поради това Ласал се обявяваше против класовата борба и пролетарската революция, а диктатурата на пролетариата заменяше с лозунга „за свободна народна държава“. Ласал не разбираше класовата същност на пруската държава. Той гледаше на нея като на надкласов институт, чието „социалистическо“ вмешателство ще осигури разрешаването на социалните противоречия. Едновременно той отричаше стачките и икономическата борба изобщо, като обявяваше за невъзможно повишаването на работната заплата при капитализма.

Ласалианците изобразяваха селячеството като изцяло реакционна маса и за това смятаха за невъзможен съюза между работници и селяни. Във връзка с това Маркс подчертава, че Ласал е извършил „обективна измяна на работническото движение в полза на Прусия“, като отклонява социалистическия пролетариат от развитието на демократическата енергия на селячеството в незавършената буржоазна революция в Германия. А Енгелс нарича отношението на Ласал към селяните „подло“. „Подло е — пише той — в една земеделска страна да нападаш от името на индустриалните работници само буржоазията, като забравяш патриархалната „сопанджийска експлоатация“ над селските работници от феодалното дворянство.“ Прогивно на Ласал, Маркс и Енгелс считаха, че всичко в Германия зависи от възможността да се подкрепи пролетарската революция с някакво второ издание на Селската война.

По въпроса за обединението на Германия, който възбуждаше целия германски народ, ласалианците подкрепиха реакционния пруски път „отгоре“, провеждан от канцлера Бисмарк чрез „огън и меч“.

Ласал се стремеше с всички сили да откъсне и изолира германското работническо движение от международното работническо движение, от влиянието на Първия интернационал. Като враг на пролетарския интернационализъм Ласал подкрепяше агресивната националистическа политика на Бисмарк.

Без да отричат ролята на Ласал за изграждането на самостоятелна работническа организация в Германия, Маркс и Енгелс, както се вижда, решително разобличаваха неговите възгледи като опортюнистически и с всички сили оказаха подкрепа на революционното крило в работническото движение, което водеше борба против ласалианството. Маркс и Енгелс не знаеха тогава, че Ласал беше сключил съюз с Бисмарк и кореспондира с него, но разбираха, че той прави това. Характеризирайки отношението на Ласал към марксизма, Енгелс пише: „Той беше за нас тогава съвсем ненадежден другар, в бъдеще — твърде несъмнен враг.“¹

Ласал и ласалианците в Германия изразяваха интересите на разоряващата се дребна буржоазия, която в борбата против капитализма, за запазване на своето положение беше готова да отиде на съюз и с най-реакционните кръгове на пруските юнкери. Такъв именно съюз се мъчеше да осъществи Ласал със своята тайна кореспонденция с Бисмарк.

Както се вижда, ласалианството представлява чужда агентура в германското работническо движение; неговата политика бе политика на предателство спрямо интересите на работническото движение в Германия. Затова Маркс и Енгелс нарекоха социализма на Ласал „кралско-пруски правителствен социализъм“, а самия Ласал — кралскопруско-юнкерски демократ“. Оценявайки възгледите на Ласал и ласалианството, Енгелс пише, че Ласал е „създал в Германия такова течение, каквото до този момент не е известно никъде сред работниците. Навсякъде проличава това отвратително пълзене пред реакцията.“

Маркс и Енгелс със своята решителна борба разобличиха ласалианството и с това съдействуваха работническата класа в Германия да премине на позициите на революционната борба и ускори създаването на революционно-марксистическа партия. Като участваха масово в революционната борба на работническата класа в Германия против реакцията, редовите ласалианци-работници напуснаха съюза на Ласал и заставаха на позициите на революционната борба.

¹ К. Маркс и Ф. Енгелс, Соч., I изд., т. 23, стр. 199.

Създаване на Международното дружество на работниците — I Интернационал. Учредителен манифест и устав на Интернационала. Възникването и съществуването на Първия интернационал стана на границата на два исторически периода в развитието на капитализма. Това беше, от една страна, края на епохата на пълната победа на капитализма в напредналите страни и, от друга страна, началото на следващата епоха, началото на империализма, която започва от героичното въстание на парижките комунари. Образуването на Първия интернационал беше исторически подготвено от цялостното икономическо и политическо развитие на страните от Западна Европа и Америка.

В 60-те години след кризата от 1857—1858 г. заедно с изострянето на борбата на работниците против капиталистическата експлоатация пред тях изникна нова задача — да се обединят в международен мащаб за защита на интересите си. В борбата си против стачкуващите работници английските капиталисти все по-често прибегваха до набирането на работници от континента. А това показваше ясно на английските работници, че те не могат да водят успешна борба без подкрепата на своите френски, германски, белгийски и др. братя. По това време вече се създаваха здрави връзки между западноевропейските работници. В 1863 г. в Лондон беше организиран международен протестен митинг в защита на полското въстание. Във връзка с този митинг възникна идеята за създаване на постоянна международна работническа организация. Беше съставен инициативен комитет от членове на Лондонския съвет на трейдюнионите, който да подготви нейното създаване. Този комитет изпрати специално обръщение до френските работници, в което ги призоваваше за братско сътрудничество в борбата против капиталистическата експлоатация. Френските работници се отзоваха на призива на английските си другари и сами призоваха работниците от всички страни към обединение и солидарност.

Английските трейдюниони под ръководството на Лондонския съвет организираха на 28 септември 1864 г. в Лондон, в залата Сен Мартин, голям международен митинг за връчването на френския отговор, на който присъствуваха представители на работниците от Англия, Франция, Германия и Италия. На него присъствува и

К. Маркс като един от представителите на германските работници. На този митинг беше прието единодушно и с голямо въодушевление решението да се основе „Международно дружество на работниците“, станало известно като Първи интернационал. Още тук беше избран ръководен център на бъдещото дружество — Централен съвет (по-късно наречен Генерален съвет). За член на Централния съвет беше избран и К. Маркс. Така се създаде първата действително работническа и свързана с борбите на работническата класа международна политическа организация — Първият интернационал.

За подготовката на първия редовен конгрес на Интернационала беше необходимо да се изработят програма и устав на организацията и да се създадат връзки с работническите организации в различните страни. Програмите и организационни принципи на Първия интернационал бяха разработени от К. Маркс. Той написа „Учредителния манифест“ и устава на „Международното дружество на работниците“, които бяха приети с голям ентузиазъм и единодушие от Централния съвет.

Тези основни документи на Интернационала Маркс написа в много достъпна за работниците форма, стремежи се да даде правилна политическа насока на цялото движение, да сплоти около действителните интереси на пролетарната различните работнически организации. В „Учредителния манифест“ и във временния устав Маркс разви основните принципи на „Комунистическия манифест“.

На примера на Англия в „Учредителния манифест“ Маркс посочи, че върху основата на капитализма всяко ново развитие на производителната сила на труда неизбежно задълбочава обществените противоречия и изостря обществените антагонизми. Земевладелците и капиталистите „всякога ще използват своите политически привилегии“ за увсковечаването на своята собственост. Затова и главната историческа задача на работническата класа се състои в „завоюването на политическата власт“¹. За тази цел работническата класа трябва да се организира и ръководи със знание, да действа като активна политическа сила в обществото. Нейната освободителна борба може да се увенчае с успех, подчертава Маркс, само ако

¹ К. Маркс и Ф. Енгелс, Избр. произв., т. I, стр. 432—433.

тя противопостави на реакционната буржоазна външна политика идеята за братство и мир между всички народи. Затова и основен лозунг на борбата на работниците, изразяващ най-дълбоко принципите на пролетарския интернационализъм, е лозунгът „Пролетарии от всички страни, съединявайте се!“.

Във временния устав на I Интернационал Маркс вложи основните принципи на марксизма за пролетарската класова борба и за демократическия централизъм в изграждането на пролетарската партия. В увода на устава се изтъква: *първо*, че освобождението на работническата класа е дело на самите работници; *второ*, че икономическото подчинение на трудещите се е основа на всяко социално, умствено и политическо робство. Поради това „икономическото освобождение на работническата класа е . . . великата цел, на която трябва да бъде подчинено като средство всяко политическо движение“; *трето*, че освобождението на работническата класа „не е местна и национална, а социална проблема“ и нейното решение зависи „от практическото и теоретическото сътрудничество на най-напредналите страни“¹.

Правата и задълженията на членовете на Международното дружество на работниците се определяха от принципа „*няма права без задължения и няма задължения без права*“². Интернационалът е център за сношения и сътрудничество между работническите дружества в различните страни. Негов висш орган е конгресът, свикван всяка година. Конгресът определя политиката и избира Генералния съвет на Международното дружество на работниците. Генералният съвет е международен представителен и ръководен орган на работническите дружества. Той съдействува за обмяна на опит между работниците от различните страни, за единодействие и сътрудничество в тяхната борба. За своята дейност той се отчита пред конгреса. За по-успешна дейност на Генералния съвет уставът препоръчва работническите дружества да се обединяват в национални организации. Основна организация на Интернационала е секцията, която назначава свой секретар-кореспондент за връзка с Генералния съвет. Член на Интернационала може да бъде

¹ К. Маркс и Ф. Енгелс, Избр. произв., т. I, стр. 435—436.

² Пак там, стр. 436.

всеки, който признава и защитава неговите принципи. Всяка секция е автономна в своята дейност, но за нея са задължителни общите принципи на Интернационала и постановленията на неговите конгреси. Измененията в устава се допускат само от конгресите, и то с одобрението на две трети от делегатите.

Начало на дейността на Интернационала. Лондонска конференция в 1865 г. Началото на дейността на Първия интернационал беше доста трудно. Преди всичко в неговия Генерален съвет още нямаше идейно и организационно единство. Той не разполагаше с никакви материални средства и печатен орган. Единствена масова опора на Интернационала бяха английските трейд-юниони и главно Лондонският съвет на трейд-юнионите. Ръководителите на този съвет бяха членове и на Генералния съвет. Самите вождове на Лондонския съвет пазеха ревниво независимостта на трейд-юнионите от I Интернационал и искаха да го използват само за борбата си против набирането на стачкозаместници от континенталните държави.

В борбата за преодоляване на тези трудности Маркс стана признат ръководител на Генералния съвет на Първия интернационал.

Маркс насочи дейността на Интернационала към активна подкрепа на стачните борби и на местните организации на работниците, към борба за неговото идейно и организационно укрепване и към практическо провеждане на самостоятелна работническа линия в политическата борба. Целта на Маркс беше Интернационалът да стане действителен и авторитетен представител на международния пролетариат, да стане център за сплотяване на работническите организации около принципите на научния комунизъм. По такъв начин работническата класа най-лесно и най-пълно можеше да бъде подготвена за успешна революционна борба против капиталистическия строй.

В началото на 1865 г. английските членове на Генералния съвет под ръководството на Маркс застанаха начело на масовото движение на английските трудещи се за избирателна реформа, за въвеждане на общо избирателно право в Англия. Като ръководен център на това движение беше създадена в 1865 г. Лигата за реформи. По този начин Маркс се стремеше да насочи английския пролетариат към самостоятелни политически действия.

Усилията на Маркс и Енгелс да привлекат в Интернационала „Общия германски работнически съюз“ срещнаха упоритата съпротива на неговото ласалианско ръководство. Това ги принуди да скъсат с ласалианците и още по-активно да заработят за укрепването на южногерманските работнически дружества, начело на които стояха Август Бебел (1840—1913) и Вилхелм Либкнехт (1826—1900). Тези дружества — въпреки редицата грешки и опущения в работата на Бебел и Либкнехт: недостатъчно разграничаване от германските либерали и известно австрешфилство — под влиянието на Маркс и Енгелс в хода на борбата за защита на интересите на работническата класа постепенно се доближаваха до марксистката политическа линия и станаха основа за изграждането на Германската социалдемократическа партия, свързана с Марксовото революционно работническо движение.

Критикувайки техните грешки, класиците на марксизма заедно с това с особена сила подчертаваха техните заслуги пред германското революционно социалдемократическо движение главно през първия период от тяхната дейност, когато бяха под влиянието на Маркс.

А. Бебел и В. Либкнехт под влияние на Маркс водеха упоритата борба против ласалианските опити на Всеобщия германски работнически съюз да подчини работническото движение на пруско-юнкерската държава.

Следвайки указанията на Маркс, в борба и против Бисмарк, и против ласалианството те отстояваха революционндемократическия път на обединение на Германия „отдолу“, чрез революцията на масите. Заедно с това те стояха на интернационалистически позиции по време на войните, които Прусия води. „... Историята оправда Бебел и Либкнехт, *въпреки* че Германия се обедини по бисмарковски. Само последователно-демократичната и революционна тактика на Бебел и Либкнехт, само тяхната „неотстъпчивост“ спрямо национализма, само тяхната непримиримост по отношение на обединението на Германия и обновяването ѝ „отгоре“ помогнаха да се положи здрав фундамент на действително социалдемократическа работническа партия. А въпросът тогава беше именно за *фундамента* на партията.“¹

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 19, стр. 293.

Карл Маркс поддържаше най-тесни връзки и с френските работници. Той подкрепи ръководителите на парижката секция на Интернационала, прудонистите-работници Толен и Фрибур, в борбата им срещу буржоазните републиканци. В същото време Маркс осъждаше техните прудонистки възгледи против стачната борба на работниците.

В самия Генерален съвет Маркс водеше енергична борба против всички прояви на прудонистите и други течения, защитавайки правилна пролетарска политическа линия. Той даде решителен отпор на разпространената по това време вредна ласалианска „теория“ за невъзможността да бъде увеличена работната заплата при капитализма. Тази „теория“ обосноваваше отказа от икономическата борба на работническата класа, от професионалните работнически организации. Тя бе разобличена от Маркс на едно от заседанията на Генералния съвет през пролетта на 1865 г. в специален доклад на тема „Работна заплата, цена и печалба“. В него той доказва, че борбата на работниците за по-високи работни заплати при капитализма съвсем не е безнадеждна и излишна, а може значително да подобри тяхното материално положение. Генералният съвет на Интернационала прие единодушно тезисите на Маркс и постанови неговият доклад да бъде издаден в специална брошура, която да служи като ръководство на работническите дружества.

Организационните връзки на Интернационала с работническите организации през 1865 г. бяха още много слаби. Секции на Интернационала имаше само във Франция, Швейцария, Белгия, Италия и Англия, но и те не бяха укрепнали идейно и организационно. Поради опасност да не бъде свикан достатъчно представителен конгрес по инициатива на Маркс Генералният съвет свика само закрыта конференция с представителите на съществуващите секции. Конференцията се състоя в Лондон на 25—29 септември 1865 г. Тя се занима с въпроса за свикването на конгреса и с определянето на неговия дневен ред. Още тук главният удар на Маркс бе насочен против прудонистите по редица важни политически въпроси. Прудонистите се обявяваха решително против включването на въпроса за Полша в дневния ред на конгреса, като се мотивираха с това, че работниците

трябва да се борят за икономическо освобождение от капиталистите. Маркс настояваше този въпрос да бъде включен в дневния ред, защото това ще даде възможност на работниците от всички страни да разберат и разобличат реакционната външна политика на буржоазните правителства и да поведат активна борба против завоевателната политика на руския царизъм. По-късно във връзка с този спор Маркс и Енгелс показаха колко вредна и несъстоятелна е прудонистката теория, според която нацията е остаряло понятие и работниците не трябвало да се интересуват от националния въпрос. Маркс и Енгелс изтъкваха, че правилното отношение на работническата класа към националния въпрос има голямо значение за нейното собствено освобождение от капиталистически гнет, че работниците са длъжни да подкрепят всяко национално движение, което отслабва реакцията и помага за победата на демокрацията.

3. ПЪРВИЯТ ИНТЕРНАЦИОНАЛ — РЪКОВОДИТЕЛ НА МЕЖДУНАРОДНОТО РАБОТНИЧЕСКО ДВИЖЕНИЕ

Женевският конгрес на Първия интернационал. През 1866 г. Интернационалът започна да се развива по-успешно. Връзките на Генералния съвет с работническите организации в различните страни се разшириха. В редица западноевропейски страни бяха образувани секции на Интернационала, които започнаха оживена дейност. Голяма активност проявяваха секциите в Швейцария и особено немската секция, начело на която стоеше последователят на Маркс И. Ф. Бекер. Тази секция ръководеше борбите на говорещите немски швейцарски работници и поддържаше връзки с работническите дружества в Германия и Австрия. Подкрепата, която Генералният съвет на Интернационала оказва на стачкуващите лондонски шивачи, като организира чрез белгийската секция борба против набирането на стачкозаместници в Белгия, издигна авторитета на Интернационала сред английските трейдюниони. Затова и техният конгрес в Шефилд през 1866 г. отправи апел към всички трейдюниони да се присъединят към Интернационала, изразявайки

„увереност, че това ще донесе огромна полза на цялата работническа класа“.

В САЩ Интернационалът също получи подкрепа от страна на работническите организации. Първият национален конгрес на американските работници в гр. Балтимор през август 1866 г. прие боева програма за 8-часов работен ден и реши да се присъедини към Интернационала.

Всичко това създаде благоприятни условия за свикването на Първия (учредителен) конгрес на Международното работническо дружество (I Интернационал).

„... Интернационалът беше основан — писа К. Маркс, — за да замести социалистическите и полусоциалистически секти“¹ с действителна организация на работническата класа за борба. Първоначалният устав и Учредителният манифест веднага показват това. От друга страна, Интернационалът не би могъл да се затвърди, ако сектанството не беше вече разбито от хода на историята. Развитието на социалистическото сектанство и развитието на действителното работническо движение винаги се намират в обратни отношения едно към друго. Сектите имат свое историческо оправдание дотогава, докато работническата класа още не е узряла за самостоятелно историческо движение. Достигне ли тя такава зрелост, всички секти стават всъщност реакционни.“²

„Историята на Интернационала — продължава понататък Маркс — също беше една *непрекъсната борба на Генералния съвет* против сектите и дилетантските опити, които се стремяха да се затвърдят вътре в самия Интернационал против истинското движение на работническата класа.“³ Тази борба беше насочена главно против трейдюнионизма, прудонистите, ласалианците и бакунистите. Тя се прояви особено ярко както в работата на конгресите на Интернационала, така и в съвещанията на Генералния съвет с отделните секции.

Учредителният конгрес на Първия интернационал, състоял се в Женева от 3 до 8 септември 1866 г.⁴, мина в

¹ Маркс употребява думата „секта“ в смисъл на идейно течение във или вън от работническото движение.

² К. Маркс и Ф. Енгелс, Избр. произв., т. II, стр. 534.

³ Пак там.

⁴ В работата на конгреса взеха участие 60 души представители на 25 секции от Германия, Англия, Франция и Швейцария.

обстановката на ожесточена борба против опитите на прудонистите да насочат дейността на международното работническо движение по прудонистки път. Конгресът трябваше да реши редица основни въпроси на международното работническо движение: да приеме устава и платформата за дейност на Интернационала, да изясни пътищата и целите на работническото движение и да посочи различни средства за борба на работническата класа.

Маркс не взе участие в работата на конгреса, но той положи максимални усилия за неговата подготовка. За лондонските делегати той написа специална инструкция по основните въпроси от дневния ред на конгреса. Тази инструкция стана основа за най-важните решения на конгреса.

Въпреки сериозните и основателни опасения на Маркс Женевският конгрес премина напълно успешно. Прудонистите, които се явиха на конгреса с разработена реформистка и реакционна програма, в която се обявяваха против политическата и стачната борба на пролетариата, прегърпяха първото сериозно поражение. Конгресът прие почти без изменение написаните от Маркс Учредителен манифест и устав на Интернационала и с това го утвърди като международна политическа организация на пролетариата.

Женевският конгрес обсъди и прие решения в духа на инструкцията на Маркс по всички въпроси, поставени в дневния ред. В тези решения беше посочена необходимостта от международно сътрудничество и взаимопомощ на работниците в борбата срещу капиталистическата експлоатация и за законодателно въвеждане на 8-часов работен ден, против хищническата капиталистическа експлоатация на женския и детския труд. Конгресът възприе изцяло разработените от Маркс принципи за обучение и възпитание на децата и юношите и за тяхното участие в производителния труд на обществото. „При разумен обществен строй — писа Маркс — всяко дете от 9-годишна възраст трябва да стане производителен работник също тъй, както и всеки трудоспособен възрастен човек е длъжен да се подчинява на общия закон на природата, а именно, за да яде, той трябва да работи, и да работи не само с ума, но и с ръцете.“¹ Цялата си-

¹ К. Маркс и Ф. Енгелс, Соч., I изд., т. 13, ч. I, стр. 198.

стема на обучение и възпитание на децата и юношите трябва да бъде основана върху правилното съчетание на интелектуалното обучение с производителния труд съобразно възрастта им. А всеки производителен труд на децата и юношите, от друга страна, трябва непременно да се съпровожда с умствено, физическо и техническо обучение и възпитание. Работниците трябва да се борят най-енергично, подчертава Маркс, за прилагане на тези принципи и в условията на капитализма.

Особено важно за развигието на международното работническо движение беше решението на Женевския конгрес за ролята и мястото на професионалните съюзи на работниците в класовата борба между пролетариата и буржоазията. В решението, съгласно инструкцията на Маркс, се изтъква, че професионалните съюзи са водили само икономическа борба и са стояли настрана от „общото социално и политическо движение“. В бъдеще те трябва да „действуват съзнателно като центрове на организация на работническата класа . . . да поддържат всяко обществено и политическо движение“, насочено към освобождението на труда, „да се разглеждат като активни челни борци на цялата работническа класа“ и да се борят за „освобождението на всички угнетени маси на народа“. В. И. Ленин пише: „Резолюцията на този конгрес точно посочваше значението на икономическата борба, като предупреждаваше социалистите и работниците, от една страна, от преувеличаване на нейното значение . . . от друга страна, от недостатъчна оценка на нейното значение . . .“¹ Тя беше насочена против английския трейдюнионизъм, който преувеличаваше значението на икономическата борба, и против прудонизма и ласалианството, които отричаха професионалните съюзи и стачната борба.

Цялата работа на Женевския конгрес беше израз на растежа и зрелостта на работническото движение и неговите ръководители. Той се оказа на висотата на задачите, които стояха пред международното работническо движение. Тук марксизмът нанесе първото голямо поражение на различните течения на дребнобуржоазния социализъм. Но главния удар конгресът насочи против платформата на прудонистите, сред които започна да се

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 4, стр. 174—175.

отделя ляво крило. Неговите решения бяха победа и утвърждаване на програмните и организационни принципи на марксизма в Интернационала. Тези решения затвърдиха още повече ръководната роля на Маркс в Първия интернационал.

Женевският конгрес на Първия интернационал показва, че за изграждането на международното единство на работническото движение беше необходимо пълното разгромяване на прудонисти, ласалианци и др. опортюнистически антмарксистки течения и организации.

Лозанският конгрес на I Интернационал. „Капиталът“, т. I, на К. Маркс. След Женевския конгрес на Интернационала в международното работническо движение настъпи подем. Влиянието и връзките на Интернационала се разширяваха и укрепваха заедно с разрастването на класовата борба на пролетариата.

Обективна основа за подема на работническото движение беше изострянето на класовите противоречия между буржоазията и пролетариата във връзка с избухналата икономическа криза през 1866—1867 г. Буржоазията отново се опита да стовари върху гърба на работниците нейните тежести. Бедствията на работниците ставаха все по-непоносими и те започнаха активна стачна борба против капиталистите. Първата голяма стачка избухна в парижката бронзова промишленост през февруари 1867 г. Благодарение на организираната от Генералния съвет на Интернационала помощ от английските грейдюниони стачниците извоюваха победа над капиталистите. „Нашият Интернационал — пише Маркс в едно писмо до Енгелс — тържествува голяма победа. На стачкуващите парижки работници от бронзовата промишленост ние предоставихме парична поддръжка от английските трейдюниони. Узнавайки това, собствениците веднага отстъпиха. Тази история предизвика много шум във френските весници и сега ние във Франция сме призната сила.“¹ Стачното движение в другите капиталистически страни — главно в Белгия, Швейцария и САЩ, също се засили. Към Интернационала се обръщаха за помощ работниците от много страни. Неговият авторитет растеше.

¹ К. Маркс и Ф. Енгелс, Соч., I изд., т. 23, стр. 399.

Като резултат от усилващото се влияние на освободителните идеи и на мероприятията за укрепване на боевата международна пролетарска солидарност и братска взаимопомощ през август 1866 г. в САЩ, в Балтимор, беше основан Национален работнически съюз. В неговия състав влязоха представители на 59 професионални организации с 60,000 членове. Маркс приветствува създаването на съюза и видния деятел на работническото движение в САЩ леяря Силвис. Генералният съвет установи връзка с Националния работнически съюз и систематически му даваше своите указания и му оказваше помощ.

В огъня на стачната борба и в организирането на работническата взаимопомощ Генералният съвет начело с Маркс изковаваше международната солидарност на пролетариата и възпитаваше работниците в дух на пролетарски интернационализъм.

В работническото движение обаче още беше силно влиянието на някои дребнобуржоазни социалистически течения, особено на прудонизма във Франция, Белгия, Швейцария. Това даде известно отражение и в работата на Втория конгрес на Първия интернационал, който се състоя в Лозана (2—8 септември 1867 г.).¹ На този конгрес не присъствуваха достатъчно представители от Англия, а мнозинството от делегатите бяха от Франция и Швейцария, прудонисти по своята идеология. Генералният съвет под ръководството на Маркс излезе с предварително уточнен дневен ред, с който се целеше да се съсредоточи вниманието на делегатите върху най-важните практически и организационни въпроси за превръщането на I Интернационал в общ център на борба за освобождаването на пролетариата. С тази мярка Маркс смяташе да предпази конгреса от превръщането му в дискуссионен клуб. Прудонистите обаче този път успяха да внесат в дневния ред на конгреса редица второстепенни въпроси, с което целеха да изместят неговата работа от набелязания от Генералния съвет дневен ред. Едновременно те поведоха борба против участието на умствените работници в работата на конгреса, с което се стремяха да отстранят Маркс от Генералния съвет и по този начин да ликвидират неговата ръководна роля

¹ На конгреса присъствуваха 71 делегати от 6 страни.

в Интернационала. Въпреки усилията на прудонистите по най-важните въпроси и този конгрес взе правилни решения в духа на марксистките разбирания. И те претърпяха ново поражение.

По въпроса за това, дали липсата на политическа свобода не се явява пречка за социалното освобождение на пролетариата, конгресът взе правилна пролетарска позиция. В резолюцията по този въпрос се казваше: „Като взе под внимание, че липсата на политическа свобода в страната е пречка за социалното освобождение на пролетариата, конгресът заявява: 1) че социалното освобождение на трудещите се е неотделимо от политическото им освобождение, 2) че установяването на политическа свобода е първата и безусловна необходимост за всяка нация.“ Това решение беше сериозен удар върху прудонисткото отричане на политическата борба.

Лозанският конгрес набеляза правилна линия и по въпроса за отношението към собствеността, като се изказа за превръщане в държавна собственост на средствата за транспорт и размяна. Това беше първото решение на Първия интернационал в полза на премахването на частната собственост. Упоритата съпротива на прудонистите срещу предложението за национализация на земята показва още един път тяхната дребнобуржоазна същност като защитници на буржоазната частна собственост.

Лозанският конгрес взе правилно становище и по въпроса за борбата против войната, като заяви, че борбата за мир може да се води успешно само върху принципите на Интернационала. Избирането на Генералния съвет в предишния му състав беше също така сериозен удар против прудонистите.

Непосредствено след Лозанския конгрес международното работническо движение наред с успехите на своята борба против капиталистическата експлоатация постигна и важна теоретическа победа. Излезе от печат т. I от „Капиталът“ на Карл Маркс. Това епохално произведение на Маркс беше плод на огромен труд и стана здрава теоретическа основа на международното работническо движение. Въз основа на дълбок научен анализ на същността на капиталистическите обществени отношения Маркс разкри картината на възникването, раз-

витието и неизбежната гибел на капитализма. Капиталът възниква, расте и се умножава на основата на експлоатацията на наемните работници чрез присвояване част от продуктите на труда, произведени от наетите от капиталиста работници, така наречената принадена стойност (принаден труд). И главната тенденция на капитала е да капитализира част от тази принадена стойност, като я превръща в средство за получаване на нова принадена стойност. Развитието на капиталистическия начин на производство непрекъснато води към разоряване на дребните стокотроизводители, към концентрация и централизация на производството и капиталите. Заедно с това и работническата класа се умножава и концентрира във все по-едри промишлени предприятия, които изграждат производствения си процес на научна основа. Но капитализмът не само умножава редиците на пролетариата, но непрекъснато увеличава бедствията на работниците и с това буди тяхното възмущение, подтиква ги към борба за унищожение на капиталистическата експлоатация. Самият капитал е обществена сила, ограничена в рамките на частния интерес на капиталистите. Когато развитието на производителните сили на капиталистическото общество достигне определена висока степен на развитие, рамките на капиталистическата частна собственост се превръщат в пречка за по-нататъшното развитие на производителните сили. Тогава революцията за унищожение на тези рамки става неизбежна. И това, както подчертава Маркс, се извършва по вътрешните закономерности на самото капиталистическо производство. „Централизацията на средствата за производство и обобществяването на труда достигат до една точка, когато те повече не се побират в своята капиталистическа черупка. Тя бива пръсната. Удря часът на капиталистическата частна собственост. Експроприаторите биват експроприирани.“¹

Буржоазните икономисти и социолози се опитаха да погребат този труд с мълчанието си. Но работническата класа и нейните най-съзнателни представители посрещнаха с възторг излизането на това гениално произведение на Маркс и го оцениха като велик принос и могъщо оръжие в освободителната борба на пролетариата.

¹ К. Маркс и Ф. Енгелс, Избр. произв., т. I, стр. 527—528.

Подем на международното работническо движение. Брюкселският и Базелският конгреси на I Интернационал. Излизането от печат и разпространението на том I на „Капиталът“ съвпадна с бурния подем на работническото движение. През 1868 и 1869 г. стачките на западноевропейските работници станаха още по-масови и се отличаваха с боеви и настъпателен дух. Стачките на женевските строителни работници (пролетта на 1868 г.) и на базелските сърмаджии и копринено-бойджийски работници (есента на 1868 и пролетта на 1869 г.) минаха много бурно. Стачниците получиха мощна подкрепа от Генералния съвет на Интернационала, който организира помощта на работниците от много страни. Победата на стачниците още повече издигна авторитета на Интернационала.

През 1869 г. стачната борба на работниците още повече се изостри. Срещу стачниците във Франция, Белгия и Англия бяха изпратени войници. В каменовъгления басейн на Лоара, при Рикмари, тълпа пияни войници стреляха срещу стачкуващите миньори. Двадесет души бяха убити, между които две жени и едно дете. Белгийското правителство устрои кървава разправа със стачкуващите работници в Серен и Боринаж. В Англия, която се смяташе за класическа страна на буржоазната демокрация, срещу миньорите в Уелс бяха изпратени войници, които най-хладнокръвно разстрелваха стачниците. А английският съд прояви изключителна жестокост срещу стачниците, които бяха осъдени на каторжен труд като бунтовници. Тази кървава разправа с работниците им показва истинската класова същност на буржоазната демокрация.

Стачните борби на работниците, съпроводени с голямо напрежение на силите им, служеха като сурова школа за политическото и класовото им възпитание. Големите усилия на Интернационала да организира братската солидарност на европейските работници не отиваха напразно. Работническото движение се издигаше все повече както в организационно, така и в политическо отношение. В него настъпиха нови качествени изменения. То все повече се развиваше под влияние на идеите на марксизма. Авторитетът на самия Интернационал растеше непрекъснато. Към него се присъединяваха хиляди работници от всички страни. Той ставаше действителен

ръководител и организатор на работническата класа в Европа и Америка. Непрекъснато се създаваха нови секции на Интернационала. В 1870 г. беше създадена и руска секция на Интернационала от руски емигранти, последователи на Н. Г. Чернишевски. В I Интернационал вече членуваха стотици хиляди работници от различни страни.

Подемът на стачното движение в цяла Европа предизвика прелом в германското работническо движение.

Съюзът на работническите дружества в Южна Германия начело с В. Либкнехт и А. Бебел на Нюрнбергския си конгрес се присъедини към Интернационала, като прие неговите принципи и устав. Нарасна влиянието на марксизма и сред редовите работници на ласалианския „Общ германски работнически съюз“. Конгресът на тръйдюнионите в Бирмингам отправи призив към работническите организации в Англия да се присъединят към Интернационала не само защото интересите на работниците навсякъде са еднакви, но и защото принципите на Интернационала могат да осигурят траен мир между народите. Във Франция се стесняваше кръгът на последователите на прудонизма и растеше влиянието на марксизма.

Подемът на работническото движение се отрази благотворно върху работата на Третия (Брюкселски) конгрес на Първия интернационал (6—13 септември 1868 г.).¹ Конгресът прие обширна резолюция по въпроса за собствеността, в която се обяви за колективна собственост на кариерите, каменовъглените и други мини, железниците, земята, горите, каналите, пътищата, телеграфа. Чрез своите бурни протести обаче френските прудонисти успяха да постигнат този въпрос да бъде обсъден отново на следващия конгрес на Интернационала. Конгресът нанесе още веднаж поражение на прудонистите, като потвърди решенията на Женевския конгрес за професионалните съюзи и стачките. Прудонистите все повече губеха почва и влияние в Интернационала. Приета бе и резолюция против войната. В специална резолюция конгресът поздравя К. Маркс за написването на „Капиталът“ и постанови неговият том I да бъде изучаван от работниците, като се осигури превеждането му на всички езици.

¹ На Брюкселския конгрес присъствуваха 99 делегати.

Нов успех на международното работническо движение след Брюкселския конгрес на Интернационала беше образуването на социалдемократическата партия в Германия — партията на айзенахците. През 1869 г. в ласалианския Общ германски работнически съюз настъпи разложение. Една част от революционните ласалианци заедно с южногерманските работнически дружества свика работнически конгрес в гр. Айзенах (август 1869 г.) и основа Германската социалдемократическа партия. Начело на партията застанаха В. Либкнех и А. Бебел. Като се освободиха от някои свои демократически илюзии с помощта на Маркс и Енгелс, Либкнехт и Бебел поведе новата партия по правилен, марксистки път. Този факт имаше голямо историческо значение, като се има предвид, че след Френско-пруската война Германия стана център на пролетарското революционно движение.

В същото време обаче в Интернационала се появи ново, враждебно на марксизма течение — бакунизмът. Идеолог на бакунизма беше Михаил Бакунин, бивш руски дворянин, неуравновесен „революционер“ и авантюрист. Като идеолог на анархизма Бакунин се обявяваше против всякакви организации, против всяка власт, включително и против диктатурата на пролетариата. Той отричаше политическата борба и проповядваше незабавно въстание, в което главна роля определяше на интелигенцията и лумпенпролетарските слоеве. Той проповядваше утопичната теория за „изравняване на класите“ и за отмяна на частната собственост чрез „премахване правото на наследство“. Бакунин, както писа Маркс, беше „в теоретическо отношение нула“, а „като интригант — в стихията си“¹. „Неговата програма беше една повърхностно отвсякъде награвена смесница — *равенство на класите* (1), *премахване правото на наследяване* като *изходна точка* на социалното движение (сенсимонистка глупост), *атеизъм*, предписван на членовете на Интернационала като догма, и т. н., а като *главна догма* (по прудоновски) — *въздържане от политическа дейност*.“²

Бакунин създаде своя „Алианс на социалистическата демокрация“ (в 1868 г.) за пропаганда на своята забъркана и враждебна на марксизма теория. Генералният

¹ К. Маркс и Ф. Енгелс, Избр. произв., 1951 г., т. II, стр. 533.

² Пак там, стр. 532.

съвет на Интернационала прие Бакунин в Интернационала при условие, че ще разпусне своя „Алианс“. Но той го запази като тайна организация вътре в Интернационала с цел да завладее неговото ръководство.

Бакунизмът намираще подкрепа главно сред работниците в изостаналите в промишлено отношение страни. Той беше много опасно течение, срещу което Маркс и Енгелс трябваше да водят дълга и ожесточена борба. Разгромът на бакунизма беше едно от главните условия за успешното развитие на цялото международно работническо движение и на самия Първи интернационал.

Пред Четвъртия конгрес на Първия интернационал в Базел (6—12 септември 1869 г.) стояха важни задачи за разрешение. Конгресът трябваше да набележи редица практически мерки за организационното и идейното укрепване на Интернационала, за да може той да обхване под свое ръководство растящото международно работническо движение. За тази цел Базелският конгрес реши да увеличи пълномощията на Генералния съвет, като му предостави правото да изключва до следващия конгрес всяка секция, която наруши принципите на Интернационала. Той се обяви против частната собственост върху земята, като изтъкна, че обществото има право да унищожи частната собственост и да въведе обществена собственост на земята. Във връзка с този въпрос беше поставен на обсъждане и въпросът за правото на наследяване, наложен на конгреса от бакунистите. Те твърдяха, че премахването на наследственото право е начало на социалния преврат. Маркс написа специален доклад за конгреса по този въпрос, в който разби тази реакционна ненаучна теория на Бакунин. В него той доказа, че правото на наследяване е резултат на съществуването на частната собственост. Наследственото право е само надстройка над базата. Затова то не може да бъде унищожено без премахването на частната собственост, без унищожаването на базата. След ожесточени разисквания конгресът не взе никакви решения по този въпрос. На Четвъртия конгрес на I Интернационал Маркс нанесе първия удар на бакунизма.

Базелският конгрес предизвика дълбок отзвук както в работническите среди и особено сред селскостопанските работници, така и сред буржоазията и земевладелците. Решението на конгреса за национализация на земята

сложи началото на самостоятелната политика на работническата класа по аграрния въпрос. В Испания и Италия възникнаха и първите секции на Интернационала сред земеделските работници. В Лондон беше основана Лигата на земята и труда, която започна борба за обобществяване на земята под лозунга „Земята трябва да принадлежи на народа!“

След поражението на бакунистите на Базелския конгрес Бакунин и неговите последователи започнаха фракционна борба против Генералния съвет на Интернационала, като се опряха на Федералния съвет на романската секция на Интернационала в Швейцария. Бакунин отпрати публични обвинения против Генералния съвет, че не изпълнявал задълженията си, не се отчитал пред секциите, пречел да бъде създаден федерален съвет в Англия, намесвал се неправилно в ирландския въпрос и не полагал усилия за обединението на германското работническо движение. Генералният съвет със специално постановление от 1 януари 1870 г., написано от Маркс, отхвърли тези обвинения като клеветнически. Под влияние на това постановление романската секция осъди разколниците и смени редакцията на в. „Равенство“, в който бяха публикувани обвиненията против Генералния съвет на Интернационала. Но бакунистите не прекратиха разколническата си дейност.

В 1870 г. беше създадена и руската секция на Интернационала, представлявана по предложение на членовете на секцията от Маркс. Секцията оказва голяма помощ в борбата на Маркс против бакунистите.

По това време важно място в дейността на Първия интернационал зае и ирландският въпрос. Под ръководството на Маркс и Енгелс Генералният съвет подкрепи решително борбата на ирландския народ за независимост. При това Маркс и Енгелс се ръководеха не просто от сантиментално съчувствие към поробенния ирландски народ, а преди всичко от интересите на пролетарската революция. *Националното освобождение на Ирландия*, писа Маркс, е първото условие за собственото социално освобождение на английския пролетариат. Ленин оцени политиката на Маркс и Енгелс по ирландския въпрос като „прекрасен образец, как пролетариатът от угнетяващите нации трябва да се отнася към националните движения“.

Политиката на Генералния съвет по ирландския и по полския въпроси изигра много важна роля не само за непосредствената борба на работническата класа тогава, но и за формирането на правилна самостоятелна политика на международното работническо движение по националния въпрос. Основа на тази политика бяха принципите на пролетарския интернационализъм.

Принципите на пролетарския интернационализъм в дейността на Първия интернационал и в работническото движение се проявиха особено ярко във връзка с борбата против опасността от война и по-конкретно във връзка с борбата против избухналата през 1870 г. Френско-пруска война. През май 1869 г. Генералният съвет разобличи в специално обръщение до американските работници опасността от война между САЩ и Англия. В същото време той непрекъснато разобличаваше подготовката на война от Наполеон III и Бисмарк. Когато войната между Франция и Прусия избухна, Генералният съвет отпрати специално възвание до членовете на Интернационала, в което осъди завоевателните стремежи на Наполеон III и посочи опасността отбранителната война на Прусия да се превърне в завоевателна. Френските и германските работници от своя страна също заклеиха завоевателните стремежи на своите правителства и се обявиха за братска солидарност помежду си. В този факт Генералният съвет видя залога за светлото бъдеще в отношенията между народите. Като оцени високо проявената пролетарска солидарност на германските и френските работници, Маркс подчерта, че „в противоположност на старото общество с неговата икономическа мизерия и политическо безумие възниква едно ново общество, чийто интернационален принцип ще бъде *мирът*, защото у всеки народ ще господствува един и същ принцип — *трудът!*“¹

По-късно Генералният съвет заклеи завоевателната политика на пруските юнкери и предупреди френските работници да не се увличат по буржоазния патриотизъм и да укрепват още повече работническите си класови организации.

Това отношение на Генералния съвет и на френските и германските работници към войната стана здрава основа на пролетарската политика към войната.

¹ К. Маркс и Ф. Енгелс, Избр. произв., т. I, стр. 562.

РАЗДЕЛ II

МЕЖДУНАРОДНОТО РАБОТНИЧЕСКО И КОМУНИСТИЧЕСКО ДВИЖЕНИЕ В ПЕРИОДА НА ПРЕРАСТВАНЕТО НА КАПИТАЛИЗМА В МОНОПОЛИСТИЧЕСКИЯ СТАДИЙ — ИМПЕРИАЛИЗМА

ГЛАВА V

ПАРИЖКАТА КОМУНА И НЕЙНОТО ЗНАЧЕНИЕ В ИСТОРИЯТА НА МЕЖДУНАРОДНОТО РАБОТНИЧЕСКО ДВИЖЕНИЕ

I. РЕВОЛЮЦИЯТА НА ПРОЛЕТАРИАТА В ПАРИЖ НА 18 МАРТ 1871 г. ПАРИЖКАТА КОМУНА

Изострянето на класовата борба между пролетариата и буржоазията по време на Френско-пруската война. По време на Френско-пруската война (1870—1871) под ръководството на Първия интернационал достигна своята най-висока точка.

След поражението на Юнското въстание на парижкия пролетариат в 1848 г. във Франция се създаде такъв положение, че „ако пролетариатът *все още* не можеше, то буржоазията *вече* не можеше да управлява“¹. На тази основа израсна бонапартистският режим на Наполеон III, който се развиваше върху противоречията между буржоазията и пролетариата, представяйки се за покровител и на двете класи едновременно. От друга страна, господството на бонапартизма във Франция съдействува за „разбогатяването на цялата буржоазия в нечувани дотогава размери“². Наред с това Втората импе-

¹ К. Маркс и Ф. Енгелс, Избр. произв., т. I, стр. 545.

² Там там.

рия беше израз на френския шовинизъм и войната става постоянен и неизбежен неин спътник. Но войните на Наполеон III носеха икономическо разорение на Франция. А започнатата от него с голяма самоувереност в победата Френско-пруска война в 1870 г. донесе поражение, икономическо разоряване и национално унижение на Франция. На 2 септември 1870 г. френската армия при Седан начело със самия император Наполеон III беше разбита и пленена. Като последица от това поражение на Френската империя беше парижката революция от 4 септември, извършена от парижките работници. „Империята рухна като картонена къща; републиката бе отново провъзгласена.“¹ Тази революция предаде властта в ръцете на „правителството на националната отбрана“, съставено от буржоазни политици и генерали.

След провъзгласяването на републиката на 4 септември Генералният съвет на Първия интернационал в своето възвание от 9 септември, написано от Маркс, посочи, че за Германия отбранителната война завърши, и призова работниците от всички страни да се вдигнат за защита на френската република и да настояват за справедлив мир с нея.

В същото време Маркс предупреждаваше френските работници да не се доверяват на правителството „на националната отбрана“, което „унаследи от империята не само купища развалини, но също така и нейния страх от работническата класа“².

Под натиска на парижките пролетарии за отбрана на Париж бяха създадени нови 200 батальона, съставени от работници, занаятчии и чиновници. По такъв начин пролетарият стана болшинство в Националната гвардия. Съществуващите от по-рано 60 батальона бяха сформирани главно от представители на буржоазията. Буржоазията беше принудена да въоръжи парижките трудещи се маси, което означаваше да въоръжи и самата революция. А тъй като националните гвардейци сами си избираха командирите, скоро Националната гвардия се превърна във военна организация на парижкия пролетариат.

¹ К. Маркс и Ф. Енгелс, Избр. произв., т. I, стр. 546.

² К. Маркс и Ф. Енгелс, Соч., I изд., т. 13, ч. 2, стр. 99.

От 4 септември 1870 г. до 28 януари 1871 г. парижките работници настояваха най-енергично за борба против външния неприятел — пруската армия. Парижките пролетарии бяха обхванати от високопатриотично настроение. Най-добрите синове на френския народ се обърнаха към населението на страната за отбранителна, отечествена война. „Нека всеки дом да даде войник... нека всеки град се превърне в армия... нека селото да грабне вилите... Да водим война ден и нощ, война в планините, война в равнината, война в горите! Вдигайте се! Не давайте на врага отдых, покой и сън... Да дадем страшен бой за родината...“ — писа Виктор Юго.

Една от парижките секции на Първия интернационал имаше свой вестник под названието „Борба докрай“. Пратеникът на Генералния съвет на Интернационала в Париж Серраје пишеше до Маркс, че парижани „живеят със спомените от 1792 година“.

Но това патриотично движение на парижкия пролетариат и на дребнобуржоазната маса в Париж съвсем не допаднаше на френската буржоазия, която повече се страхуваше от въоръжения пролетариат, отколкото от пруската победа. „Победата на Париж над пруския нападател — писа К. Маркс — би била победа на френския работник над френския капиталист и неговите държавни паразити. Принудено да избира между национален дълг и класов интерес, правителството на националната отбрана не се поколеба нито за миг — то се превърна в правителство на национална измяна.“¹ Антагонизмът между въоръжения и патриотично настроен пролетариат и предателската буржоазия породил остри сблъсквания между тях още докато траеше петмесечната обсада на Париж от прусците. На 5 и 8 октомври 1870 г. парижките национални гвардейци демонстрираха пред парижкото кметство под патриотични лозунги с цел да принудят правителството да води по-енергично войната против прусците. На 31 октомври с. г., движен от патриотични чувства, парижкият пролетариат се вдигна на въоръжено въстание против правителството. Въпреки първоначалния успех на въстаниците, поради намесата на няколко батальона дребни буржоа, те оставиха правителството на власт, за да избягнат гражданската вой-

¹ К. Маркс и Ф. Енгелс, Избр. произв., т. I, стр. 572—573.

на. Новият опит за въстание на 23 януари 1871 г. завърши с неуспех за парижките работници. Под влияние на въстанието в Париж се вдигнаха на въоръжена борба работниците и занаятчиите в Марсилия, Тулуза, Сен Етиен и други. Но и тяхната борба завърши с неуспех.

На 28 януари 1871 г. буржоазното правителство на ген. Трошю предаде революционния Париж на прусациите. „Измъченият от глад Париж — писа Маркс — капитулира, но с нечувана досега във военната история чест. Фортовете бяха предадени, от околоръстния вал бяха снети оръдията, оръжието на бойните полкове и на мобилната гвардия беше предадено, а самите те бяха обявени за военнопленници. Но Националната гвардия запази оръжието и топовете си и сключи само примирие с победителите. А те самите не посмяха да влязат триумфално в Париж. Те се осмелиха да заемат само едно малко кътче от Париж, което се състоеше отчасти от обществени паркове — но и това кътче те заеха само за няколко дни! И през това време победителите, които в продължение на 131 дни държаха Париж в обсада, бяха сами обкръжени от въоръжените парижки работници, които грижливо следяха нито един „прусак“ да не прекрачи тесните граници на предоставеното на чуждия завоевател кътче. Такъв респект вдъхваха парижките работници на войската, пред която бяха сложили оръжие всички армии на империята; а пруските юнкери, които бяха дошли тук, за да отмъстят на огнището на революцията, трябваше почтително да се спрат тъкмо пред тази въоръжена революция и да ѝ отдадат чест!“¹ След националната измяна и предателство на френската буржоазия Националната гвардия още повече стегна редиците си. Тя избра свой ръководен център в лицето на Централния комитет (24 февруари) и не позволи да бъде разпусната. С въвеждането на демократичен устав тя се превърна в истинска въоръжена организация на парижкия пролетариат. Централният комитет на Националната гвардия след примирieto се превърна в истински ръководител на парижките работници и към него с надежда да продължи войната се обръщаха всички патриоти.

¹ К. Маркс и Ф. Енгелс, Избр. произв., т. I, стр. 547.

Революцията на 18 март 1871 г. в Париж. След капитулацията на буржоазното правителство пред прусациите антагонизмът между революционния и въоръжен парижки пролетариат и контрареволуционната буржоазия се изостри още повече. Чрез предписаните от Бисмарк избори набързо беше избрано крайно реакционно Национално събрание, в което огромно мнозинство имаха монархистите. Това събрание отказа да признае републиката, огнесе се рязко враждебно към революционния Париж и създаде контрареволуционно правителство начело с монархиста Тиер. Тиер, това джудже-изрод, по думите на Маркс, беше верен само на своята ненаситна жажда за богатство и на ненавистта към хората, които създават това богатство. Правителството на Тиер си постави за главна задача да обезоръжи парижкия пролетариат. То разбираше прекрасно, че „господството на имотните класи — едни земевладелци и капиталисти — ще бъде изложено на постоянна опасност, докато парижките работници държат оръжието в ръцете си“¹. Затова и първите негови действия бяха насочени срещу парижките работници. То отказа да отсрочи изплащането на жилищните наеми, което застрашаваше повече от половината население на Париж да бъде изхвърлено на улицата — без квартира (не само работниците, но и дребнобуржоазните слоеве).

В началото на месец март беше издаден декрет за изплащане на всички просрочени дългове в двунеделен срок. Това предизвика страшно смущение в икономиката на Париж. Този декрет дълбоко засегна предимно дребната и средната буржоазия: мнозинството техни предприятия бяха закрити или банкрутираха. За да предизвика разпускането на Националната гвардия, го лиши националните гвардейци от мизерната заплата, която те получаваха за своята издръжка, и назначи реакционния генерал Орел де Паладин за неин главнокомандуващ. Бяха спрени демократическите вестници в Париж. Правителството предприе арести на революционните дейци. На 17 март 1871 г. бе арестуван и хвърлен в затвора Бланки.

Парижкният пролетариат търпеливо се бореше за защита на своите права и интереси. Той не искаше да до-

¹ К. Маркс и Ф. Енгелс, Избр. произв., т. I, стр. 547.

пусне разпалването на гражданска война, когато неприятелят е окупира значителна част от френската територия и блокирал от север и изток Париж. Но реакционното правителство на Тиер бързаше да провокира парижките работници на въоръжено въстание и да разпали гражданска война. То открито постави наглото искане те да предадат доброволно оръжието си под предлог, че то било държавно оръжие. Но Националната гвардия твърдо и решително отхвърли всяка мисъл за разоръжаване.

Тогава Тиер извърши най-голямата провокация срещу парижани. На 17 срещу 18 март той изпрати тайно няколко части от редовната армия да заграбят оръдията на Националната гвардия. Но срещу тях се вдигнаха народните маси — жени, старци, деца, които оказаха първата решителна съпротива. Много войници минаха на страната на народа. На въоръжено въстание се вдигна цялата парижка Национална гвардия. Само за един ден тя овладя целия град и принуди правителството и правителствените войски да избягат във Версай. Властта в Париж мина в ръцете на работниците. ЦК на Националната гвардия стана временно правителство на пролетариата, което стана орган на властта, на диктатурата на пролетариата. Така на 18 март 1871 г. беше извършена първата пролетарска революция, която роди славната Парижка комуна.

Ръководната роля в революцията от 18 март 1871 г. принадлежеше на парижките работници. В нея активно участвуват дребната буржоазия и дори част от патриотичните елементи на буржоазията, които се опасяваха за съдбата на републиката и се стремяха към организиране на нова националноотбранителна война против прусаците. „Въстанието против стария режим пролетариат — писа В. И. Ленин — се зае с двете задачи — общонационалната и класовата: освобождението на Франция от нашествието на Германия и социалистическото освобождение на работниците от капитализма.“¹ Това беше особеност на Парижката комуна.

Революцията от 18 март 1871 г. се ограничи само в Париж, макар че Националната гвардия имаше възможност да разгроми напълно контрареволуционното

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 13, стр. 489.

правителство на Тиер и да разгони монархическото Национално събрание. Но ЦК на Националната гвардия допусна сериозна грешка, като не доведе докрай гражданската война против правителството и не ликвидира неговите въоръжени сили и поради това не успя да стане единствено правителство на Франция. Това даде възможност на правителството да изтегли от Париж редовната армия, войниците на която бяха готови да минат на страната на народа, да събере тъмните сили на реакцията за разправа с въстаналите парижки пролетарии. Членовете на ЦК на Националната гвардия не разбираха, че „чудовищният изрод Тиер“ е започнал гражданска война и опитите да се водят преговори с нейните инициатори ще ползват само реакцията. Те не разбираха, че в гражданската война тактиката на отбрана и изчакване от страна на въстаналия пролетариат е равностепенна на самоубийство.

2. ПАРИЖКАТА КОМУНА ОТ 1871 г. — ПЪРВООБРАЗ НА ДИКТАТУРА НА ПРОЛЕТАРИАТА

Парижката комуна — държава от нов тип. На 26 март 1871 г. бяха проведени избори за Съвети на Комуната. В изборите участвуваше мнозинството от трудещите се на Париж.

В Съвета на Комуната бяха избрани 86 души. От тях 28 бяха работници (от тях 18 членове на I Интернационал). Останалите представители в Съвета бяха интелегенти, служещи, учители и др. Мнозинството в Комуната се състоеше от работници и признати представители на работническата класа. Ръководна сила в Комуната бяха работниците. На 28 март в присъствието на много граждани тържествено беше провъзгласена Комуната и властта беше предадена на Съвета.

Членовете на Съвета бяха разделени на две основни групи — на „малцинство“ и „мнозинство“. От всички 86 членове на Комуната 25 принадлежаха към „малцинството“. Те от своя страна се деляха на десни и леви. Към първите спадаха десните прудонисти, които бяха противници на суровата и решителна разправа с враговете на пролетарската революция: те отричаха необходимост-

та от политическа борба, а с това и необходимостта от организиране на твърда революционна власт. В левията на „малцинството“ влизаха „левите прудонистиколективисти“. Отстъпвайки от прудонизма, те се бореха за превръщане на средствата за производство в обществена собственост, имаха широки връзки с професионалните организации и с демократическите клубове. По-голямата част от левите прудонисти бяха активни членове на I Интернационал и поддържаха лична връзка с него.

„Към мнозинството“ на Съвета на Комуната спадаха така наречените „нови якобинци“ (36 члена) и бланкисти (12 члена). Новите якобинци не разбираха, че революцията от 18 март се отличава по своя характер коренно от всички революции в миналото. Те се бореха за увековечаване дребната собственост и за ограничаване на крупния капитал. В революцията те проявяваха колебание. Сред мнозинството обаче ръководна роля играеха бланкистите, които действуваха в революцията много по-решително. Отбраната на Париж беше под тяхно ръководство. Те бяха за силна централна власт, за революционна диктатура. Но поради тяхната сектантска политика те нямаха връзки с работническите маси и с това революционната диктатура според тях бе не диктатура на класата, а диктатура на шепа активни революционери. Видна роля в Парижката комуна сред бланкистите игра прокурорът на Париж Раул Риго, който, макар и с известно закъснение, приложи класов терор срещу контрареволуцията в отговор на зверствата на версайци.

На първото си заседание Съветът на Комуната провъзгласи тържествено своята привързаност към пролетарския интернационализъм, като прие в редиците си няколко чуждестранни работници и революционери и провъзгласи, че „знамето на Комуната е и знаме на световната република“. Във връзка с това К. Маркс писа: „Пред очите на пруската армия, която беше присъединила към Германия две френски провинции, Комуната присъедини към Франция работниците от целия свят.“¹

Въпреки идейните различия и борбите между партиите и отделните групички в Комуната, тя се прояви на дело като *власт на работническата класа*, политическа

¹ К. Маркс и Ф. Енгелс, Избр. произв., т. I, стр. 605.

форма, при която можеше да се извърши икономическото освобождение на труда. Здравият революционен инстинкт на пролетариата разкъсваше догмите на прудонисти и бланкисти и насочваше Комуната по верен класов път.

Парижката комуна разруши буржоазната държава и потвърди на дело мисълта на Маркс, изказана още в „18 брюмер на Луи Бонапарт“, че задачата на пролетарската революция е да разбие експлоататорската държавна машина. Тя унищожи преди всичко главните органи на буржоазната държава — армията, полицията и бюрократичния апарат. Полицията беше лишена от политически функции и подчинена направо на Комуната. На мястото на старото чиновничество Комуната въведе изборност на всички чиновници с правото на народа да ги сменя през всяко време. Парижката комуна отдели църквата от държавата и училището от църквата. За оперативно ръководство на държавните дела бяха създадени 10 комисии: военна и по вътрешните работи и обществената безопасност, по международните връзки, съдебна, финансова и др. В работата на комисиите към Комуната участваха най-широки слоеве на трудещите се — главно работници. Между членовете на комисиите имаше и жени.

Тези демократически мероприятия, които обединяваха интересите на работниците и селяните, Ленин окачестви като мостче, водещо от капитализма към социализма, най-дълбока проява на пролетарския демократизъм. „Тук ние виждаме — пише В. И. Ленин — именно един от случаите на „превръщането на количеството в качество“: демокрацията, проведена с такава най-голяма пълнота и последователност, с каквато това изобщо е мислимо, се превръща от буржоазна демокрация в пролетарска...“¹

Като власт на пролетариата Парижката комуна беше пълна противоположност на буржоазния парламентаризъм. Тя беше не парламентарна, а работеща корпорация, едновременно изпълнителна и законодателна. Цялата нейна законодателна и практическа дейност се опираше на активната подкрепа на широките работнически маси.

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 25, стр. 443.

Демократизмът на Парижката комуна, съчетан с централизма в решаването на най-важните въпроси, я превърна в качествено нов тип държава.

Главните нейни признаци, както посочва Ленин, са следните: „1) източник на властта е не законът, предварително обсъден и прокаран от парламента, а непосредственият почин на народните маси отдолу и по места, непосредственото „завземане“, употребявайки разпространения израз; 2) заместване на полицията и армията, като отделени от народа и противопоставени на народа учреждения, с прякото въоръжаване на целия народ; държавният ред при такава власт се охранява от *самите* въоръжени работници и селяни, от *самия* въоръжен народ; 3) чиновничеството, бюрокрацията или се заменят пак с непосредствената власт на самия народ, или най-малко се поставят под специален контрол, превръщат се не само в изборни, но и в *сменяеми* по първото искане на народа, свеждат се до положението на обикновени пълномощници; от привилегирован слой с високо, буржоазно заплащане на „местенцата“ те се превръщат в работници от специален „род оръжие“, получаващи *не повече* от обикновената заплата на добър работник.

В това и *само* в това е *същността* на Парижката комуна като особен тип държава.“¹

Парижката комуна — оръдие на пролетарската социалистическа революция. Цялата социална дейност на Комуната, всички нейни действия и стремежи бяха насочени към защита на интересите на пролетариата. Нейната крайна цел беше построяването на безкласово, комунистическо общество.

Въпреки извънредно тежките условия и краткото време на съществуване и дейност, Парижката комуна направи много важни практически крачки за защита на интересите на пролетариата и за неговото освобождение от капиталистическа експлоатация. Тя не само отсрочи вноските за дълговете, но анулира и задълженията на наемателите към собствениците. По нейно постановление бяха върнати безвъзмездно на собствениците им заложените в зложните къщи вещи на стойност до 20 франка. Заплатите на нископлатените работници бя-

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 24, стр. 21.

ха повишени, глобите и различните видове удръжки на работниците забранени, нощният труд на хлебопекарите отменен. Със специален декрет от 12 май Комуната установи задължителен минимум на работната заплата на работниците, изпълняващи нейни поръчки. Тя въведе пенсии за ранените национални гвардейци и за семействата на убитите и пристъпи към реквизиции на квартирите на буржоата и аристократите, като настаняваше в тях нуждаещите се бедняци.

Комуната направи и първите стъпки към по-дълбоки социално-икономически преобразования. Тя издаде своя знаменит декрет от 16 април 1871 г., според който се обобществяваха спрените и изоставени от собствениците предприятия. По-нататък Комуната пристъпи към организиране участието на работниците в управлението на предприятията, към установяване държавен и работнически контрол в производството. Същността на тези действия на Комуната беше явно социалистическа.

Израз на нейния стремеж да се бори за траен мир и братство между народите беше разрушаването на прочутата Вандомска колона, построена от Наполеон I и явяваща се символ на милитаризма и войната.

Комуната положи грижи и за народното образование и култура. В училищата беше въведено безплатно обучение, заплатите на учителите бяха повишени. Тя създаде професионални училища; откри нови библиотеки и читални.

Комуната направи жените равноправни членове на обществото. В нейната дейност жените взеха активно участие и рамо до рамо с мъжете се сражаваха за нейната защита от версайската контрареволуция.

Макар и със сериозно закъснение, парижките комунари се опитаха да привлекат на своя страна и френското селячество. Създаването на братски съюз между работници и селяни при тогавашните условия беше едно от най-важните условия за една победоносна пролетарска революция. Най-съзнателните комунари разбраха това и на 1 април се обърнаха към селяните с призив да подкрепят тяхната революционна борба, защото тя се води не само за освобождението на работниците, но и за освобождението на селяните. Комуната обаче нямаше време да установи по-тесни връзки със селяните.

Борбата на Парижката комуна срещу версайската контрареволуция. Причини за нейното поражение. Всички сили и средства на Парижката комуна бяха впрегнати в борбата против буржоазната контрареволуция. От нейния изход зависеше не само нейното съществуване, но и до голяма степен бъдещето на френското работническо движение. И тук най-ярко изпъкнаха основните слабости на Комуната и на парижкия пролетариат, които до голяма степен обусловиха и нейното поражение.

Преди всичко Комуната прояви недостатъчна решителност в борбата както срещу съпротивата на вътрешната контрареволуция в Париж, така и срещу правителството на Тиер и контрареволуционните войски. В Париж шпионите и диверсантите на версайци вършеха своята контрареволуционна дейност почти безнаказано. Тук се издаваха много буржоазни вестници, които непрекъснато клеветяха делото на Комуната и парижкия пролетариат. Докато версайци тероризираха зверски комунарите, Комуната много плахо пристъпи към революционен терор. Едва когато версайци зверски убиха комунарите Дювал и Флуранс, беше издаден декретът за заложниците, който постановяваше, че всяко убийство на пленник или привърженик на Комуната от версайци ще бъде последвано от разстрел на тройно число контрареволуционери. Но на дело този декрет не се прилагаше. Комунарите бяха рядко великодушни.

Ръководството на военните работи на Комуната и военната подготовка на Националната гвардия далеч не бяха на нужната висота. Ръководителят на военното ведомство Кюзере нямаше нито организаторски, нито пълководчески способности. Сменилият го офицер Росел се оказа враг и беше арестуван. Издигането на храбривия и предан на революцията демократ Шарл Делеклюз като военен ръководител на Комуната не подобри положението. Той не съумя да внесе ред и дисциплина в редиците на Националната гвардия. А неговата заповед да се води само барикадна борба срещу настъпващите версайци още повече разпокъса нейните сили и я лиши от възможност да маневрира и настъпва.

Въпреки това парижките комунари проявяваха масов героизъм в гражданската война против версайци. Във военните действия наред с парижките пролетарии се отличиха и много чужденци и особено руските и полските

емигранти. С това още веднаж беше подчертан непоколебимият интернационален дух на Комуната.

Версайските контрареволуционери начело с правителството на Тиер мобилизираха всички сили на реакцията във Франция. Те сключиха договор с пруското правителство на Бисмарк за съвместни действия срещу революционен Париж. Бисмарк пусна пленените при Седан и Мец френски войски, които попълниха версайската контрареволуционерна армия: В помощ на френската контрареволуция се притекоха всички реакционни европейски правителства. Срещу Комуната се обединиха всички врагове на пролетариата. А в същото време дребнобуржоазните и буржоазните републиканци позорно дезертираха от борбата и оставиха парижките пролетарии сами да бранят своята Комуна.

С огромното превъзходство на силите и с жестокия артилерийски обстрел версайци успяха в края на май да пробият отбраната на Париж и да нахлуят в града. От 21 май 1871 г. започна последният етап на въоръжената борба между парижките комунари и версайските войски — кървавата майска седмица. Комунарите се сражаваха с невиждан героизъм. Целият град беше покрит с барикади. Всяка къща се отбраняваше като крепост. Сред пламъците и дима на пожарите комунарите умираха до последния човек на барикадите, но не отстъпваха и не се предаваха. И в самия разгар на сраженията прусаците нанесоха подъл удар в гърба на Комуната, като пропуснаха през своите позиции версайските войски. На 27 и 28 май бяха разбити главните опорни пунктове на последната активна съпротива на комунарите в предградията Белвил и Сен Антоан. В гробището Пер Лашез бяха разстреляни последните защитници на Комуната.

Комуната беше сразена. В барикадните боеве и от бесния бял терор на версайци загинаха над 30 хиляди нейни защитници. Десетки хиляди парижки работници бяха арестувани и със съд и без съд изпратени на заточение. Общо около 100 хиляди работници и занаятчии изчезнаха от Париж. „Цивилизацията и справедливостта на буржоазния строй — писа Маркс — се проявяват в своята истинска зловеща светлина, когато робите и угнетените въстат против господарите. Тогава тази цивилизация и тази справедливост се явяват с нищо неприкрита варварска и беззаконна отмъстителност.“

Парижката комуна загина поради крайно тежките условия, при които тя беше създадена, и недостатъчната подготвеност на френския пролетариат за социалистическата революция. Победата на революцията на 18 март 1871 г. създаде известни благоприятни условия за нейното успешно развитие. Но липсата на единна революционна партия на пролетариата и на ясна перспектива за развитието на революцията се оказаха решаващи за поражението на Комуната.

Парижките пролетарии допуснаха също редица сериозни грешки, от които Ленин посочва главно две: нерешителността на пролетариата в социалистическите преобразования и излишното му великодушие към враговете. Парижкят пролетариат се увлече в мечти за вдвояване на висша справедливост в страната и не завзе банката, в която се намираще златото на френската буржоазия. От друга страна, вместо да „изтребва враговете си“, той се стараше да им повлияе морално, той пренебрегна значението на чисто военните действия в гражданската война, като не предприе решително настъпление срещу Версай, за да увенчае своята победа в Париж.

За поражението на Комуната решаващо значение имаха изолираността на Париж от провинцията и липсата на съюз между френския пролетариат и френското селячество.

Първият интернационал и Парижката комуна. Парижката комуна, както казва Ф. Енгелс, беше духовна рожба на Интернационала. В цялата своя дейност тя се ръководеше от принципите на пролетарския интернационализъм, които проникваха цялото нейно съществуване, цялата ѝ дейност, нейните декрети, нейните лозунги, нейния състав.

Отчитайки слабостта на френските секции на Първия интернационал и неблагоприятната за пролетарско въстание обстановка, Маркс предупреждаваше френската работническа класа да не бърза с незабавното започване на въстанието. Но когато на 18 март въстанието стана факт, Маркс не осъди парижките комунари, разбирайки световноисторическото значение на Парижката комуна. Генералният съвет и лично Маркс и Енгелс напрегнаха всички сили, за да поддържат революционната инициатива на парижките пролетарии, да мобилизи-

рат силите за пълна победа на Комуната и за нейното развитие по правилен път. Без да обръща внимание на разклатеното си здраве, Маркс прояви свръхчовешка работоспособност. Той установи редовни връзки с дейците на Комуната, водеше с тях огромна преписка. От протоколите на заседанията на Генералния съвет и от писмата на неговите дейци се вижда, че Парижката комуна е стояла в центъра на вниманието в цялата работа на ръководството на Първия интернационал. Така на заседанието на Генералния съвет от 21 март Енгелс направи подробна информация за положението на Париж, като подчерта пролетарския характер на движението. На това заседание беше прието предложението на Маркс на всички работнически събрания да се гласуват декларации, изразяващи солидарност с парижките комунари.

На 28 март на заседание на Генералния съвет Маркс съобщи, че за установяване на пряка връзка с Париж бил изпратен Серраје Огюст. Въпросът за Комуната се обсъждаше и в следващите заседания на Генералния съвет. На 25 април подробно съобщение за Комуната направи Маркс, а на 9 май — Енгелс.

От Париж се обръщаха към Маркс, Енгелс и други ръководители на Интернационала — видни дейци на Комуната: комисарят на труда при Комуната — Лео Франкел, членката на руската секция при Интернационала и участница в Комуната — Елизавета Дмитриевна, Виктор Шилии — член на Интернационала, и др. Маркс отговаряше на всички писма на парижките комунари, даваше им указания и съвети, показваше им допуснатите грешки и ги предпазваше от нови. В. И. Ленин подчертава, че намирайки се в изгнание в Лондон, Маркс преживявал парижките събития „... като участник в масовата борба ... със собствените нему жар и страст“¹.

По инициатива на Маркс Генералният съвет проведе огромна кампания сред работниците в Европа и Америка за разширяване на движението за солидарност с Комуната. „Аз написах по вашето дело няколкостотин писма по всички краища на света, където съществуват наши секции“², съобщава Маркс в едно свое писмо от 13 май 1871 г.

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 12, стр. 97.

² К. Маркс и Ф. Енгелс, Съч., I изд., т. XXVI, ч. 2, стр. 118.

Два дни след нахлуването на версайските войски в Париж, на 23 май, на заседание на Генералния съвет, като изрази опасение, че краят е близък, Маркс подчерта, че „ако Комуната бъде разбита, то борбата ще бъде само отсрочена“. „Принципите на Комуната — заяви той — са вечни и не могат да бъдат унищожени; те отново и отново ще напомнят за себе си дотогава, докато работническата класа не завоюва своето освобождение.“¹

Два дни след падането на Комуната на заседание на Генералния съвет на Интернационала Маркс прочете написаното от него Възвание по повод гражданската война във Франция. В него Маркс разкрива ярко картината на възникването и борбите на Парижката комуна, дава гениален анализ на нейното съдържание и световноисторическото ѝ значение като първо работническо правителство, заклеява ужасите на версайския терор и вероломните действия на пруските окупатори. Маркс завършва своето възвание с думите: „Париж на работниците с неговата Комуна всякога ще бъде чествуван като славен предвестник на новото общество. Неговите мъченици навеки са запечатани във величавото сърце на работническата класа. Неговите палачи историята още сега е приковала към този позорен стълб, от който всички молитви на техните попове не са в състояние да ги освободят.“²

Публикуването на това гениално произведение на Маркс буржоазията посрещна с бясно негодувание и се нахвърли срещу Маркс и Интернационала, пускайки в ход заплахи и клевети. „Аз имам честта — пише Маркс — да бъда в настоящия момент човек, когото в Лондон от всичко най-много клеветят и когото повече от всичко най-много заплашват. Това наистина е чудесно след двадесетгодишната блатна идилия. Правителственият орган „Обзървър“ ме заплашва със съдебно преследване. Нека се опита! Плюя аз на тези канали!“³

След разгрома на Парижката комуна и настъплението на реакцията в Европа Маркс и Енгелс организираха широка помощ за жертвите на версайския терор. Генералният съвет на Интернационала за няколко месеца

¹ К. Маркс и Ф. Енгелс, Соч., I изд., т. XXVI, ч. 2, стр. 655.

² К. Маркс и Ф. Енгелс, Соч., I изд., т. XXIII, ч. 2, стр. 335.

³ К. Маркс и Ф. Енгелс, Соч., I изд., т. XXIV, стр. 126.

беше превърнат в „комитет за помощ“, възглавяван от Маркс.

Както се вижда, създателите на марксизма бяха не само теоретици на пролетарската революция, но вземаха и най-дейно участие в революционните борби на работническата класа. На основата на тази връзка с практическата борба на пролетариата и специално в резултат на тяхната връзка с парижките комунари Маркс и Енгелс издигнаха на още по-висока степен марксистката наука, като направиха нови, дълбоко научни изводи от нейния опит, извлякоха нови закономерности на пролетарските революции. Заедно с това те способствуваха за издигането на по-високо ниво класовата съзнателност на международния пролетариат.

Историческото значение на Парижката комуна. Парижката комуна има огромно значение в историята на международното работническо движение както с огромния революционен опит, с който тя въоръжи световния пролетариат, така и с героизма на своите защитници.

Комуната показва величието и растежа на работническата класа и работническото движение през 19 в. В нея се проявиха великите творчески сили на пролетариата като най-прогресивна класа в историята на човечеството. „Каква гъвкавост — писа за комунарите Маркс, — каква историческа инициатива, каква способност за самопожертвувателност у тези парижани! . . . Историята не познава още пример на такъв героизъм!“¹

Комуната показва огромното значение на активната борба на пролетариата против буржоазията за неговото революционно възпитание. Както отбелязва Ленин, отказът на парижкия пролетариат от революционната борба против настъпващата контрареволуция би бил стократно по-гибелен за него и за международното работническо движение поради неизбежната деморализация, която би настъпила сред работниците, отколкото загубите и жертвите, които той даде в боя. Комуната издигна Интернационала като велика морално-политическа сила в Европа и засили неговия авторитет сред пролетариите. Комуната беше гробът на Прудоновата социалистическа школа, както и на всички други школи на домарксовия социализъм (бланкизъм, бакунизъм и др.).

¹ К. Маркс и Ф. Енгелс, Избрани писма, стр. 296.

Парижката комуна раздвижи социалистическото движение в цяла Европа и предизвика възторга на всички истински революционери. Българските националреволюционери, начело с Хр. Ботев, поздравиха пламеннио парижките комунари.

Комуната постави на практическа проверка принципите на марксисткото учение за пролетарската революция и диктатурата на пролетариата. Тя не само потвърди основните принципи на марксизма, но и стана база за тяхното по-нататъшно творческо развитие. На революционния пролетариат тя показва желязната необходимост да бъде организиран в здрава политическа партия, която да умее с достатъчна смелост и гъвкавост да го води в борбата за власт. В гражданската война, във въоръженото въстание пролетариатът не бива да се спира наред път и да живее с илюзии, че врагът ще се примири с първите му победи, а да бъде готов за безпощадно унищожение на враговете в открити боеви схватки.

Разкривайки социалистическото съдържание на Комуната, Маркс подчертава, че тя е искала да унищожи „онази класова собственост, която превръща труда на мнозинството в богатство на малцинството. Тя искаше да експроприира експроприаторите.“¹ Маркс подчертава особена сила, че Комуната на практика доказва историческата неизбежност от разбиването на буржоазната държавна машина. Именно тя за пръв път доказва на практика марксисткото положение, че „работническата класа не може просто да завладее готовата държавна машина и да я постави в движение за своите собствени цели“². В своето гениално произведение „Възвание на Генералния съвет на международното дружество на работниците“, станало известно по-късно под названието „Гражданската война във Франция“, Маркс отново посочва необходимостта да бъдат привлечени селяните като съюзник на пролетариата в пролетарската революция. „Комуната беше напълно права — пише Маркс, — когато заяви на селяните: „Нашата победа е вашата единствена надежда!““³

Маркс провъзгласи Парижката комуна като велико наследство на световното революционно работническо движение. Тя беше първообраз на диктатурата на проле-

¹ К. Маркс и Ф. Енгелс, Избр. произв., т. I, стр. 601.

² Пак там, стр. 593.

³ Пак там, стр. 604.

тариата и на съветската власт. Тя направи първата практическа крачка към социализма. „Делото на Комуната — пише В. И. Ленин — е дело на социалната революция, дело на пълното политическо и икономическо освобождение на трудещите се, това е дело на световния пролетариат. И в този смисъл то е безсмъртно.“¹

3. МЕЖДУНАРОДНОТО РАБОТНИЧЕСКО ДВИЖЕНИЕ СЛЕД КОМУНАТА. ИСТОРИЧЕСКОТО ЗНАЧЕНИЕ НА ПЪРВИЯ ИНТЕРНАЦИОНАЛ

Настъплението на реакцията. Борбата на Маркс и Енгелс за революционно единство на международното работническо движение. Поражението на Парижката комуна изправи международното работническо движение пред сериозни трудности и изпитания. Смъртен страх и животинска злоба обхванаха буржоазията и буржоазните правителства във всички европейски страни. Дейците и организациите на международното работническо движение бяха подложени на жестоко преследване. Първият интернационал стана главен обект на нападите на буржоазната преса, на преследванията на буржоазните правителства. Възторжената оценка на славното дело на Комуната от Генералния съвет на Интернационала предизвика злобния вой на буржоазията и контрареволуционерите срещу Интернационала. За всички мними и действителни „грехове“ на Комуната буржоазните правителства търсеха отговорност от Интернационала и от неговия вожд К. Маркс, от всички членове на Интернационала. Полицанте от всички страни се занимаваха главно с преследване на комунарите. Генералният съвет на Интернационала и особено Маркс и Енгелс трябваше да водят денонощна борба за защита на дейците на Комуната. Намесата на Интернационала и организираната от него протестна акция на демократичната общественост спасиха заловените от швейцарската полиция комунари от опасността да бъдат предадени на френските палачи.

Преследванията срещу Интернационала още повече издигнаха неговия авторитет сред работниците. Но те, от

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 17, стр. 133.

друга страна, затрудниха неговата дейност. Буржоазните правителства обявяваха за бунт и заговор и най-малката проява на Интернационала и на неговите секции. В тази обстановка Интернационалът можеше да се запази от ударите на реакцията само ако беше монолитна, добре сплотена и дисциплинирана централистична организация. А Първият интернационал не беше израсъл като такава мощна организация. Той беше по-скоро още нездравосъединение на различни и разпородни работнически организации и социалистически течения. Чрез Генералния съвет на Интернационала Маркс и Енгелс бяха успели значително да преодолеят сектантските прояви на различните работнически организации, но все още не бяха постигнали истинско идейно и организационно единство на работниците от всички страни. В много страни работническата класа едва пристъпваше към самостоятелна обществена и политическа дейност. Работниците нямаша още достатъчен политически и организационен опит. А в техните редици постоянно прииждаха нови пришълци от дребнобуржоазните класи и внасяха колебание в революционната борба на пролетариата.

Парижката комуна пробуди към активна дейност различните прослойки на работническата класа и различните течения на социалистическата мисъл. Раздвижиха се и разколниците-бакунисти. Те започнаха още по-усилена поразителна дейност в Интернационала, като се стремяха да обединят около себе си всички опортюнисти и сектантите — прудонисти, ласалианци, бланкисти и пр. Съществуването на Интернационала като действително пролетарска социалистическа организация на международния пролетариат беше поставено на карта. А преследванията срещу него във връзка с възвръщането на Генералния съвет за Парижката комуна породиха разложение и в самия Генерален съвет. Пред бесния нападък на реакцията редица дейци на Интернационала не можаха да устоят и капитулираха, дезертираха от неговите редове. Видните водачи на английските трейдюниони, лидерите на работническата аристокрация в Англия Оджър и Лекрафт под влиянието на тези преследвания се обявиха против възвръщането. Те бяха изключени от Интернационала като опортюнисти.

Маркс и Енгелс успяха да отбил атаките на бакунистите и техните съюзници, насочени към превръщането на

Интернационала в аморфна организация, без ясни цели и задачи. Още преди Парижката комуна, по време на Френско-пруската война, докато Маркс и Енгелс полагаха всички усилия, за да окажат помощ на парижките пролетарии, бакунистите се бореха против Маркс и Комуната, действайки на един фронт с международната реакция. След поражението на Комуната те се опитваха да използват настъплението на реакцията, за да заграбят ръководството на Интернационала.

Нещо повече, вървейки по пътя на разкола в Интернационала, през есента на 1871 г. бакунистите организираха анархистки конгрес в Швейцария. „Конгресът“ имаше жалък вид — на него присъствуваха всичко 16 делегати. В действителност те не представляваха никакви работнически маси. Давайки воля на най-гнусни клевети против Генералния съвет, против Маркс и Енгелс, това сборище на изменници на пролетарските интереси прие решение, с което бакунистите открито отхвърляха необходимостта от политическа борба на пролетариата, от диктатура на пролетариата.

Необходимостта от решителен отпор против общия фронт на настъпление на международната буржоазна полиция, на реакцията и на разколниците-бакунисти (анархисти) наложи да бъде свикана конференция на Интернационала.

На Лондонската конференция в 1871 г. (17—23 септември) и на Хагския конгрес в 1872 г. (2—7 септември) Маркс и Енгелс отбиха атаките на разколниците и изработиха решения, които бяха насочени към превръщането на Интернационала в сплотена марксистка политическа партия на пролетариата.

Цялата работа на Лондонската конференция беше насочена към идейното и организационно укрепване на Интернационала. Тук най-оживено и горещо бяха обсъждани два основни въпроса: въпросът за диктатурата на пролетариата, за политическата борба на пролетариата и въпросът за необходимостта от създаване на самостоятелна партия. Бакунистите отричаха политическата борба и искаха да насочат революционната борба на пролетариата към създаване на безвластническо общество, без ръководство и дисциплина. Маркс и Енгелс и цялата конференция осъдиха решително всички антимарксистки, опортюнистически течения и преди всичко нанесоха съ-

крушителен удар срещу догмите и проявите на бакунистите. Конференцията анализира внимателно опита и уроците на Парижката комуна и взе решение, че е необходимо във всяка страна работниците да се организират в самостоятелна политическа партия.

В резолюцията на политическите действия на работническата класа конференцията подчерта, че „против колективната власт на имуците класи пролетариатът може да действа като класа само като се организира като политическа партия. . .

Че това организиране на работническата класа в политическа партия е необходимо, за да се обезпечи победата на социалната революция и нейната крайна цел — унищожаването на класите. . . “¹.

Обявявайки се на конференцията решително против анархистическите разсъждения, че работническата класа не трябва да се занимава с политика, Маркс посочва, че в момент, когато правителствата преследват Интернационала, работническата класа трябва с още по-големи сили да противодейства на тези преследвания, т. е. тя трябва да стои непоколебимо на пътя на политическата борба. „След Комуната — казва Енгелс, — която постави на дневен ред политическите действия на работниците, въздържането е невъзможно. . . Можем ли ние да не се занимаваме с политика? . . . Революцията — това е висша проява на политика, и този, който се стреми към нея, трябва да признава и тези средства, които подготвят революцията, които възпитават работниците за революция. Работата е само в това, *каква* политика да се провежда — изключително *пролетарска*, а не в опашката на буржоазията.“² Заедно с това конференцията посочи необходимостта Интернационалът да поддържа най-тесни връзки с работническите маси, с масите на всички трудещи се. Затова тя задължи членовете на Интернационала да работят активно в профсъюзите, сред жените и селскостопанските работници.

Пълен разгром марксистите нанесоха на бакунизма на Хагския конгрес. За времето от Лондонската конференция до Хагския конгрес в международното работническо движение не настъпи обрат. Разколническата

¹ Лондонская конференция первого Интернационала, Партиздат, 1936 г., стр. 127—128.

² *Пак там*, стр. 200.

дейност на опортюнистите се засили още повече. Недоволни от решенията на конференцията на Интернационала, бакунистите все повече се превръщаха от злостни фракционери в съюзници и помощници на полицията в борбата ѝ срещу Интернационала. Маркс и Енгелс енергично отбиваха атаките на бакунистите и окуражаваха честните пролетарски дейци.

Хагският конгрес на Първия интернационал беше първият и единствен конгрес, на който присъствуваха заедно К. Маркс и Ф. Енгелс. Основният въпрос на конгреса беше организационното укрепване на Интернационала. По този въпрос се разрази ожесточена борба между Маркс и Енгелс, от една страна, и бакунистите, от друга. Бакунистите отново се обявиха против създаването на политическа партия на пролетариата, против усилията на марксистите да се изгради такава партия. Маркс и Енгелс извоюваха решителна победа. Конгресът потвърди решенията на Лондонската конференция по този въпрос и постанови в устава на Интернационала да бъде включен *специален член, който да задължава неговите членове във всяка страна да се борят за създаването на самостоятелна революционна партия на пролетариата, която да противостои на всички политически партии на господстващите класи.* Това беше най-забележителната победа на марксизма над антимарксистките течения в работническото движение и специално над бакунизма. Конгресът приложи и организационни мерки, като прие решение за изключването от I Интернационал на Бакунин и неговите последователи за тяхната разколническа дейност.

Като отчете тежките условия за работа на Интернационала в Европа и опасността от разколническата дейност на бакунистите, по предложение на Маркс и Енгелс конгресът реши да премести седалището на Интернационала от Лондон в Ню Йорк.

Хагският конгрес изигра историческа роля в борбата на марксизма против сектантството и специално против бакунизма. Той защити правилната марксистка линия на Първия интернационал и сложи началото на борбата за изграждането на политически партии на пролетариата в отделните страни.

След този конгрес Първият интернационал фактически престана да съществува. Бакунистите продължиха

разколническата си дейност в международното работническо движение и се опитаха да използват знамето на Интернационала за своите разколнически действия.

Унищожителен удар на бакунизма нанесе брошурата на Маркс и Енгелс „Съюзът на социалистическата демокрация и международното дружество на работниците“, написана по поръчение на Хагския конгрес. В нея вождовете на международния пролетариат разкриха пълната антинаучност на възгледите на бакунистите и огромната вреда, която нанася на международното работническо движение бакунизмът (анархизмът). Като разобличават техните гнусни методи на борба с Интернационала, те документално доказват връзките на редица бакунисти (анархисти), мнозина от които на ръководни места в техния съюз (Алианс), с полицията. Тази енергична борба на Маркс и Енгелс против бакунизма и подкрепата, която те получаваха от секциите в отделните страни, принудиха самия Бакунин публично да заяви, че се отказва от по-нататъшна политическа дейност. Бакунизмът (анархизмът) обаче остана да съществува като течение, изразяващо възгледите на определени социални групи.

В същото време Маркс и Енгелс окончателно се убедили, че възстановяването на Интернационала в съществуващата форма на организация е невъзможно, и решиха той да бъде разпуснат. Разпускането му обаче не означаваше неговия крах. Разпускането на Интернационала беше извършено, когато той изпълни с чест поставените пред него исторически задачи. Главната задача — в борба с различните антимарксовски течения в работническото движение (прудонизъм, ласалианство, бакунизъм, трейдюнионизъм и др.) да изкове единна марксовска тактика на революционното работническо движение, беше изпълнена.

Освен това при новите условия, предвид отсъствието в състава на Интернационала на укрепнали пролетарски партии, той не можеше да устои против ударите на развилнялата се реакция след падането на Парижката комуна. Новите условия налагаха нови методи и форми на организация и ръководство на работническото движение. За тях Първият интернационал беше подготвил всички предпоставки. Ето защо Първият интернационал слезе от историческата сцена като победител и, по ду-

мите на Енгелс, той имаше пълно право да се гордее с изминатия от него път.

Официалното разпускане на Първия интернационал стана на последния му конгрес в гр. Филадельфия (САЩ) в края на юли 1876 г. С участието само на представител на Германската социалдемократическа партия от Европа конгресът прие декларация за разпускането на Интернационала.

Конгресът се обърна с горещ апел към световния пролетариат. В него се казва: „Ние разпуснахме организацията на Интернационала по причини, които произтичат от съвременното политическо положение в Европа; но в замяна на това ние виждаме как неговите принципи на организация се признават и защитават от напредничавите работници от целия свят. Ще дадем на нашите другари — на европейските работници — не много време за усиление на своите национални организации и несъмнено те в скоро време ще се окажат в състояние да разрушат барьерите, които ги отделят от работниците в другите части на света... По-благоприятни условия пак ще съберат работниците от всички страни под общото знаме на борбата и отново с още по-голяма сила ще се издигне лозунгът: „Пролетарии от всички страни, съединявайте се!“

Историческото значение на Първия интернационал. Първият интернационал отрази в своята дейност първия етап на самостоятелното класово и политическо движение на пролетариата в условията на възхода на капитализма. В него се събраха в една световна организация работници от различни страни, намиращи се под влиянието на най-различни, често враждебни на марксизма и пролетарските интереси идейни течения и организации. Първият интернационал показва на работниците от цял свят, че те имат еднакви интереси и едни и същи врагове — капиталистите. В ожесточените идейни борби вътре в Интернационала беше разкрита пълната погрешност и реакционност на прудонизма, бакунизма, ласалианството и отчасти на трейдюнионизма. Заедно с това научният комунизъм (марксизмът) все по-дълбоко проникваше в пролетарските маси и се превръщаше в тяхна идеология. Първият интернационал беше ярко въплъщение на съединението на марксизма с масовото революционно работническо движение. В него бяха заложили основите на

истинската пролетарска партия, основите за пълната победа на марксизма в работническото движение. Той постави основите на единната революционна стратегия и тактиката на международното работническо движение, което се ръководи от тях в продължение на повече от 110 години в борбата против буржоазния строй, за социализъм, и на тази основа завоюва своите световноисторически успехи. Същевременно повечето от враждебните на Интернационала течения по това време или съвсем изчезнаха от политическата арена, или губеха все повече своята социална опора и се превръщаха в открити буржоазни партии.

Първият интернационал показва, че международното обединение и сплотяване на работниците е необходимо условие за успешната борба на пролетариата както против капиталистическата експлоатация, така и против политическото безправие. Той изгради основите на „международната организация на работниците за подготвянето на техния революционен натиск върху капитала“, на „пролетарската, международната борба за социализъм“¹.

„Първият интернационал — писа Ленин — завършва своята историческа роля, като отстъпва място на епоха на неизмеримо по-голямо разрастване на работническото движение във всички страни на света, именно на епоха на негов растеж в *ширина*, на създаване *масови* социалистически работнически партии на базата на отделните национални държави.“²

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 29, стр. 299—300.

² В. И. Ленин, Съч., т. 21, стр. 38.

Г Л А В А VI

МЕЖДУНАРОДНОТО РАБОТНИЧЕСКО ДВИЖЕНИЕ В КРАЯ НА XIX В. СЪЗДАВАНЕ НА ВТОРИЯ ИНТЕРНАЦИОНАЛ И НЕГОВАТА ДЕЙНОСТ ПРЕЗ ПЕРИОДА 1889—1896 г.

I. МЕЖДУНАРОДНОТО РАБОТНИЧЕСКО И СОЦИАЛИСТИЧЕСКО ДВИЖЕНИЕ ПРЕЗ 70-ТЕ И 80-ТЕ ГОДИНИ НА XIX В.

Обществено-икономически условия през 70-те и 80-те години за развитието на международното работническо движение. Седемдесетте и осемдесетте години на миналия век бяха период на дълбоки икономически и политически промени, особено в напредналите капиталистически страни.

След Парижката комуна и до Първата руска революция настъпи период на сравнително „мирно“ развитие на капитализма. Той се характеризира с мощно развитие на производителните сили, с бурен растеж на тежката промишленост. От 70-те години започна преходът от доминиристическия към империалистическия стадий на капитализма. Този процес завърши за Европа през последните години на XIX в. През това време се прояви ярко неравномерното развитие на капитализма. С бурни темпове се развиваха младите капиталистически държави Германия, САЩ, Италия и Япония. Германия и САЩ изпревариха по добив на стомана старите капиталистически страни Англия и Франция. Икономическите кризи, които разтърсиха капиталистическите страни през 70-те и 80-те години, ускори процеса на формирането и укрепването на монополите.

През тези години се ускори развитието на капитализма в Русия, Австро-Унгария, балканските и други страни,

в които съществуваха феодални остатъци в икономиката и политическото устройство.

През този период се разви процесът на усъвършенствуване на буржоазния държавен апарат. Значително нарасна ролята на чиновничеството, полицията и военщината като органи на буржоазната диктатура над трудещите се.

Времето непосредствено след Парижката комуна беше период на политическа реакция във всички страни. Буржоазията преследваше жестоко видните прогресивни обществени дейци, изтъкнатите представители на пролетариата, членовете и съмишлениците на Първия интернационал. В Англия политиката на буржоазията да развъртава пролетариата от огромните колониални печалби даваше гибелни последици за английското работническо движение; във Франция поражението на Парижката комуна извади от строя цяла редица изпитани пролетарски революционери; победата на буржоазно-националното движение в Германия и обединението на страната „по бисмарковски“ временно създаваха неблагоприятни условия за открити революционни действия; полукрепостна Русия, по израза на К. Маркс, все още не беше разбудена за политически и революционни борби.

Непосредствено след Парижката комуна работническата класа трябваше да даде отпор на редица активизирани се след поражението на Комуната антиработнически и антимарксистки течения и преди всичко на анархистите (бакунистите). Пред работническата класа и социалистическото движение стоеше задачата да запазят силите си, да сплотят своите редици, да дадат отпор на пристъпа на реакцията, да създадат и укрепят самостоятелни революционни работнически партии.

Това бяха основните черти, които според К. Маркс определяха неблагоприятната обстановка за революция на пролетариата непосредствено след Парижката комуна.

Тези икономически и политически промени дадоха своето отражение върху по-нататъшното формиране на работническата класа и върху развитието на работническото движение. Работническата класа числено нарасна, като укрепна и доби определен класов облик, особено промишленият пролетариат. В предишния период потомствен промишлен пролетариат имаше главно в Англия, след това в Западна Германия — Рейнско-Вестфалската област, и Франция. Сега се оформи потомствен промишлен про-

летариат в Германия, Италия, САЩ и в редица други страни. Концентрацията на производството доведе до производственото сплотяване на промишления пролетариат, до избистряне на неговото класово съзнание. Икономическите кризи от 70-те и 80-те години нанесоха тежки поражения на работническата класа, изхвърлиха хиляди работници на улицата, доведоха до намаляване на надниците и засилване на експлоатацията. Всичко това обуслови мощния подем на борбата на пролетариата през 70-те и особено през 80-те години в защита на неговите професионални интереси. Стачното движение доби небивал дотогава размах във Франция, Англия, Германия и особено в САЩ. Едно от основните искания на пролетариата през този период на работническото движение беше искането за 8-часов работен ден. Този лозунг обединяваше многобройни работнически маси, сплотяваше ги и ги изправяше в борба срещу капиталистическата експлоатация.

Във *Франция* в 1886 г. избухна голямата стачка на миньорите в Деказвил¹. Стачката бе предизвикана от крайно ниските надници на миньорите. Правителството на буржоазните републиканци изпрати войски срещу стачкуващите работници. Извършени бяха арести. В палатата на депутатите представителите на всички буржоазни партии, включително и радикалната, одобриха репресиите срещу стачкуващите работници. В тези дни обаче за пръв път във френския парламент работническите депутати се оттеглиха от радикалите и образуваха самостоятелна работническа парламентарна група.

В *Англия* известна част от пролетариата също започна да се отърсва постепенно от политическото равнодушие, настъпило след неуспеха на чартизма. Недоволни от открито опортюнистическата тактика на трейдюнионите, част от английските работници поведоха борба за нови трейдюниони. В това движение участваха предимно неквалифицираните работници. Един от най-активните нови трейдюниони — Съюзът на работниците от газовите заводи — организира стачка и извоюва 8-часов работен ден. Новите трейдюниони проведоха и голямата стачка на лондонските докери, която продължи четири седмици и парализира лондонското пристанище.

¹ В департамента Айверон в Южна Франция.

Особено голям размах доби по това време стачното движение в САЩ. Икономическата криза от 1873 г. доведе до огромна безработица и рязко спадане на надниците. Стачката на миньорите в Пенсилвания (1875) постави началото на масовата борба на американския пролетариат. Голямата железничарска стачка (1877) се разпространи като „степен пожар“ по много железопътни линии от Атлантическия до Тихия океан. Особено мощен размах доби стачното движение в САЩ през 1886 г., свързано тясно с борбата за 8-часов работен ден. На 1 май 1886 г. мощна стачна вълна заля цялата страна. В Чикаго стачката обхваща всички индустриални предприятия на този крупен промишлен център. Чикагските власти, насърчавани от капиталистите, които нарекоха борбата за 8-часов работен ден „осемчасово безумие“, предприеха жестоки репресии срещу работниците, участващи в движението. Извършени бяха арести на по-видните профсъюзни дейци. Четирма от тях (Парсън, Спайс, Енгел и Фишер), обвинени, че са организирали атентат срещу представителите на властта, бяха осъдени на смърт. Произнасяйки последната си дума, един от подсъдимите отправи следното предупреждение към американската буржоазия: „Ако смятате, че с нашата смърт ще смажете работническото движение . . . движение, в което угнетените милиони трудещи се, живеещи в нужда и нищета, виждат своето спасение, обесете ни! Но знайте, че вие ще стъпчете само искрата, а навсякъде — зад вас и пред вас — се разгаря пламък. Този пламък се заражда в недрата на масите и вие не сте в състояние да го изгасите . . .“

Чикагските събития от 1 до 4 май дълбоко отекнаха в европейските страни, ставайки повод за нови вълнения сред работниците. Те подпомогнаха растежа на международната солидарност на пролетариата в общата му масова борба против капиталистите за извоюване на 8-часов работен ден.

Борбата за 8-часов работен ден продължи да се разраства, като в нея се включи пролетариатът от всички страни. Стачното движение се засили и в Италия, в страните от Средна Европа (Австрия, Чехия, Унгария), и в Русия.

Стачките през този период имаха чисто икономически характер. Работниците не издигаха още политически ис-

клия. Но масовото участие на работниците в тях, тяхната продължителност и упоритост свидетелстваха за изострящата се класова борба. Стачките сплотяваха огромни пролетарски маси, приучаваха ги на организирана не само икономическа, но и политическа борба, закаляваха ценни революционни качества у тях. Денят 1 май, в който избухна стачката на чикагските работници, по-късно бе определен като боеви празник на международната работническа солидарност в борбата срещу капиталистическия гнет.

Стачната борба на пролетариата доведе до активизиране на професионалното движение. Първите по-значителни профсъюзи във Франция се появиха наскоро след Парижката комуна. В 1884 г. бе издаден закон, който призна правото на френските работници да се обединяват в профсъюзи. Но още преди 1884 г. само в Париж имаше 5 национални профсъюзни федерации. Английските трейдюниони обхванаха над 1½ милиона работници. Стачната борба в САЩ също така укрепи в съзнанието на фабричния пролетариат необходимостта от създаване на професионални организации. В 1886 г. след бурните Чикагски събития беше създадена Американската федерация на труда (АФТ). Макар че от самото начало АФТ застана на опортюнистически позиции, обективно нейното възникване означаваше победа на масовата борба на американския пролетариат през 80-те години на XIX в., разкриваше неговия стремеж към организирана борба срещу капиталистическата експлоатация.

Възникване на първите масови политически работнически партии. Периодът от 70-те и 80-те години на XIX в. се характеризира и със създаването на първите масови политически партии на пролетариата.

В Германия айзенахци постепенно се освобождаваха от домарксовата дребнобуржоазна идеология и възприемаха принципите на революционния марксизъм. Неоченима помощ в тази насока оказаха на айзенахци Маркс и Енгелс, които сътрудничеха в централния орган на партията и поддържаха редовна кореспонденция с Бебел и Либкнехт.

Работническите маси, които вървяха след айзенахци и ласалианци, се стремяха към организационно единство. За такова единство водеха непрекъснатата борба и

Маркс и Енгелс, като посочваха, че то трябва да се осъществи само на базата на националното обединение на работническите организации.

В 1875 г. на конгреса в Гота айзенахци и ласалианци се обединиха върху основата на една обща програма и поставиха началото на Социалистическата работническа партия в Германия, наречена в 1890 г. Германска социал-демократическа партия. Но при изработването на тази програма, наречена Готска, айзенахците направиха недопустими отстъпки на ласалианците. Енгелс характеризира тази програма като смес от ласалиански фрази, дребнобуржоазни искания и отделни идеи от „Комунистическия манифест“, но изопачени в опортюнистически дух. В труда си „Критика на Готската програма“ Маркс разкритикува основно проекта на Готската програма още преди свикването на конгреса, като разкри нейните антимиарксистки положения. В Готската програма са залегнали ласалианските схващания, че „преходът към социализма е възможен чрез организиране производителни работнически сдружения“, създадени с помощта на държавата, че е невъзможно увеличението на работната заплата при капитализма и че селячеството представлявало „реакционна маса“.

Острието на своята критика на проекта на Готската програма Маркс насочи против ласалианското схващане за „народна държава“, с което схващане се подменяше борбата за пролетарска държава, която е главното условие за победата на пролетарската революция и строителството на социализма. В „Критика на Готската програма“, разбивайки ласалианските възгледи, Маркс разви редица основни положения на теорията на научния комунизъм и тактиката на класовата борба на пролетариата. Той обоснова и разви въпросите за класовата борба, за неизбежността на пролетарската революция, за диктатурата на пролетариата, за преходния период от капитализма към социализма, за двете фази на комунистическото общество — низша (социализъм) и висша (комунизъм), за разпределението на обществения продукт при социализма и т. н. Маркс даде характеристика на важни закономерности на прехода от капитализма към комунистическото общество. За първи път тук той развива идеята, че *социализмът и комунизмът са две фази на единната комунистическа формация, че социа-*

лизмът е преходен период, през който се извършва революционното унищожаване на капитализма и изграждането на комунистическото общество. В борба срещу анархистите, които отричаха необходимостта от държавата, включително и от пролетарската държава, както и срещу възгледите на ласалианците „свободна народна държава“, Маркс посочи, че в преходния период от капитализма към социализма държавата не отмира, а остава като историческа необходимост. Той обоснова ролята на пролетарската държава за изграждането на комунистическото общество. Маркс категорично подчертава, че държавата през преходния период не може да бъде нищо друго освен *диктатура на пролетариата*. „Между капиталистическото и комунистическото общество, пише Маркс, лежи период на революционно превръщане на първото във второто. На този период съответствува и политически преходен период и държавата на този период не може да бъде нищо друго освен *революционна диктатура на пролетариата*.“¹

Маркс подложи на сурова критика ласалианското схващане за правото на работника върху „неорязан“ или „пълнен продукт на труда“. Той посочи, че то води до дребнобуржоазни разбирания за разпределянето на богатата при социализма по пътя на уравниловката и че разглежда разпределението като нещо независимо и отделно от производството. Маркс изтъкна, че в социалистическото общество равенството между хората се осъществява в такъв смисъл, че се ликвидира частната собственост върху средствата за производство и се премахва експлоатацията на човека от човека, като се осъществява принципът: „За равен труд равна заплата.“ Той подчертава, че пълно равенство ще се постигне в комунистическото общество, когато трудът от средство за набавяне средства за живот се превърне сам в първа жизнена необходимост, когато при разпределянето на богатата се осъществи принципът: „Всеки според способностите си, на всекиго според нуждите.“² В тази връзка Маркс даде научен анализ на начина на разпределението на богатата при социализма. Той изтъкна, че известна част от целокупния обществен продукт ще отива за по-

¹ К. Маркс и Ф. Енгелс, Избр. произв., т. II, стр. 27.

² Пак там, стр. 18.

криване на разходите за възстановяване на средствата за производство, за разширяване на производството и за създаване на резервен фонд. Останалата част от обществения продукт е предназначена за потребление от производителите.

В „Критика на Готската програма“ Маркс сурово осъди ръководителите на германската социалдемократия за това, че под влиянието на ласалианците те отстъпиха от пролетарския интернационализъм. „В противоположност на „Комунистическия манифест“, пише Маркс ... Ласал гледаше на работническото движение от най-ограничено национално гледище. В това му подражават — и то след дейността на Интернационала!“¹ Под влияние на критиката на Маркс към проекта на Готската програма Готският конгрес включи в програмата пункт за международния характер на борбата на работническата класа и произтичащите оттук задължения за социалдемократическата партия.

„Критика на Готската програма“ на Маркс е един от важните програмни документи на марксизма и наред с това образец на непримирима борба против опортюнизма в работническото движение.

Ръководителите на айзенахци не взеха под внимание критиката на Маркс към проекта на Готската програма. Те я скриха от широките социалистически среди в Германия. В 1891 г. по настояване на Енгелс „Критика на Готската програма“ беше публикувана. Приемането на Готската програма от конгреса свидетелствуваше все още за марксихеската незрелост на айзенахци.

Въпреки посочените по-горе слабости на Готската програма конгресът даде тласък на организираната политическа борба на германския пролетариат. При подема, който настъпи през 70-те и 80-те години в германското работническо движение, и при реакционния пруско-юнкерски режим работниците виждаха в Готската програма израз на своите стремежи към социализъм.

В късо време Германската социалдемократическа партия доби голямо влияние сред работниците и отбеляза сериозни политически успехи. В изборите от 1877 г. социалистите в Германия получиха половин милион гласа и изпратиха в Райхстага 12 депутати. Наплашени от

¹ К. Маркс и Ф. Енгелс, Избр. произв., т. II, стр. 20.

нарастващото влияние на Германската социалдемократическа партия, юнкерите и буржоазията проведоха в 1878 г. така наречения „изключителен закон“ срещу социалистите, който постави партията в нелегалност. Този закон бе в сила до 1890 г.

Сериозна опасност за Германската социалдемократическа партия в края на 70-те години представляваха и дребнобуржоазните антимарксихески схващания на Дюринг¹. Последният претендираше, че е създал собствени теории за политическата икономия и за социализма, с които фактически целеше да отклони пролетариата от пътя на революционната борба. Разобличаването на Дюринг и неговите привърженици стана актуална партийно-политическа задача. В борба срещу Дюринг Енгелс написа през 1877—1878 г. своето бележито произведение „Анти-Дюринг“. Енгелс нанесе съкрушителна критика на Дюринговите „теории“, като системно изложи и обоснова основните положения на марксихеската философия, политическата икономия и теорията на научния социализъм. С „Анти-Дюринг“ Енгелс значително спомогна за преодоляването на идейните лутания в Германската социалдемократическа партия през 70-те и 80-те години на XIX в. В борба с вредните Дюрингови „теории“ Енгелс разработи редица нови въпроси на революционната теория и тактика. С подкрепата на Маркс и Енгелс партията съумя да даде отпор на първите опити на Бернщайн да я тласне по пътя на открития опортюнизъм.

Наред с борбата за теоретическата чистота на партията Маркс и Енгелс помагаша и за изработването на правилна тактика в борбата на германския пролетариат. С тяхна помощ Германската социалдемократическа партия успя да сплоти и запази кадрите си, да увеличи броя на своите членове в годините на изключителния закон. Нелегалната дейност на Германската социалдемократическа партия, борбата на работническата класа в Германия срещу „изключителния закон“ представляват една от героичните страници на германското революционно работническо движение. По преценка на Маркс то се развиваше „непоколебимо и в правилна насока“.

¹ *Евгени Дюринг*, немски дребнобуржоазен реакционен идеолог, чистен доцент в Берлинския университет, присъединил се към Германската социалдемократическа партия.

Във Франция в 1879 г. (на Марсилския конгрес) беше създадена Френската работническа партия. На конгреса в Хавър в 1880 г. беше приета и нейната програма. Главно участие в организирането на партията взеха видните пролетарски дейци и близки последователи на Маркс и Енгелс — Жюл Гед и Пол Лафарг. Теоретическата част от Хавърската програма, написана от К. Маркс, отбелязваше основните цели на борбата на работническата класа. Тази програма стоеше значително по-високо от Готската програма: Хавърската програма изигра важна роля за разпространяването на марксизма сред френските работници, за преодоляване влиянието на прудонизма и идеите на утопическия социализъм.

Против Хавърската програма не закъсняха да се обявят всевъзможните антмарксовски течения във Франция. Опортюнистическите елементи в партията поведоха борба срещу нейната революционна марксовска програма. Малон (бакунист) публикува „Забележки към Хавърската програма“, в които предложи напълно опортюнистическа платформа и отрече необходимостта от пролетарска революция. Малон, Брус (ляв прудонист) и други опортюнисти искаха партията да нагажда своята политика към буржоазната власт, т. е. да води политика на „възможностите“. Затова те бяха наречени „посибилисти“. Посибилистите бяха привърженици на политиката на постепенни реформи, осъществявани в рамките на капиталистическия строй и провеждани главно чрез градските и селските общински съвети („муниципален социализъм“).

На конгреса в 1882 г. (в Сен Етиен) Френската работническа партия се разцепи. Марксистите се отделиха и образуваха Социалистическа работническа партия, а посибилистите останаха във Френската работническа партия. За това разцепление Ф. Енгелс пише: „... Във Франция се извърши дългоочакваното разцепление. Сътрудничеството на Гед и Лафарг с Малон и Брус беше впрочем при организацията на партията неизбежно, но Маркс и аз никога не сме хранили илюзии относно дълговечността на този съюз. Различието е чисто принципно: трябва ли борбата да се води като *класова борба* на пролетариата против буржоазията, или е допустимо опортюнистически... да се отказваме от класовия характер на движението и от програмата във всички случаи.

когато благодарение на това отказване могат да се добият повече гласове, повече привърженици? Малон и Брус се изказаха за последното; по такъв начин те пожертвуваха пролетарския, класовия характер на движението и направиха разцеплението неизбежно. . . “¹

Социалистически партии бяха образувани по това време и в някои други страни (Холандия, Дания, Чехия, Испания, Норвегия, Швейцария, Австрия, Швеция). През 80-те години бяха направени опити за създаване на политически партии на пролетариата в Англия и САЩ.

В 1882 г. в Англия беше организирана Социалдемократическата федерация. В нея обаче надделяха антимарксистки, сектантски методи на работа. Тя не успя да се превърне в масова партия на пролетариата. В 1884 г. от Социалдемократическата федерация се отцепи Социалистическата лига, която по-късно изпадна под влияние на анархистите. В началото на 80-те години в Англия беше създадено обществото на фабианците². Фабианците отричаха марксизма, разпространяваха дребнобуржоазния социализъм, не признаваха класовата борба. Според тях борбата трябвало да се води не между капитала и труда, а между подавяващото мнозинство на нацията и рентниерите. Кооперация и муниципален социализъм — това се заключаваше социалистическата програма на фабианците. Според тях за изграждането на социализма не е необходимо премахването на частната собственост. Справедлива надница, регулирана от държавата, и държавен контрол, постепенни реформи при запазването на цялата капиталистическа система — това бяха най-крайните обществено-икономически „социалистически“ възгледи на фабианците. Фабианското общество със своята открито реформистка и антимарксистка програма не се превърна в по-широка политическа организация. Опитите в Англия през 80-те години да се създаде масова политическа партия бяха в тясна връзка с политическото активизиране на пролетариата. Но укрепналите вече трейдюниони, както и опортюнизмът, по който се плъзнаха създадените социалистически организации, осъди-

¹ К. Маркс и Ф. Енгелс, Избрани писма, 1952 г., стр. 401—402.

² Фабианското общество бе наречено така по името на римския мълководец Фабий Кунктатор, известен с изчаквателната си тактика, с отклоняването от решителни боеве.

ха на неуспех опитите за създаване на работническа партия в Англия.

В САЩ също не беше създадена през този период масова политическа партия на пролетариата. В 1876 г. бе основана Социалистическа работническа партия (Американска работническа партия) в резултат на обединяването на привържениците на Първия интернационал в САЩ. Тази организация отначало стоеше на правилни, марксистки позиции. Но тя бе съставена почти изключително от чужденци, преселници от Европа, предимно немци, и поради това не успя да добие влияние сред американския пролетариат. По-късно тя изпадна под влияние на ласалианството и постепенно се превърна в незначителна група.

Опортюнизмът на влиятелните и нарастващи профсъюзи и двупартийната система бяха главните пречки, които спъваха разрастването на социалистическото движение в САЩ и осуетяваха създаването на масова политическа организация на пролетариата.

Начало на работническото движение и на разпространението на марксизма в Русия. След премахването на крепостното право в Русия през 1861 г. капитализмът започна бързо да се развива. С напредъка на капиталистическото производство растеше числено и се развиваше промишленият пролетариат. Многобройните феодални остатъци обаче, които аграрната реформа запази, спъваха икономическото развитие на страната.

През 70-те години на XIX в. се развиваше силно революционно движение в Русия, което се изразяваше в борбата на селячеството срещу гнета на помещиците, в борбата на революционната демократична интелигенция срещу царизма и в първите стъпки в борбата на работническата класа срещу капиталистическата експлоатация и политическата реакция.

В началото и средата на 70-те години на XIX в. народничеството зае важно място в руското революционно движение. След създаването на работническата класа в Русия и началото на работническото движение народничеството със своите погрешни теории за перспективите на икономическото развитие и на революционното движение в страната, със своята заговорническа и терористическа тактика беше голяма пречка за развитието на революционната борба в страната.

През 70-те години започна стихийната борба на руския пролетариат. През периода от 1870—1879 г. в Русия по непълни данни са били проведени 326 стачки и вълнения на работниците. Под влияние на идеите на I Интернационал през тези години бяха направени и първите опити за самостоятелна организация на пролетариата в Русия. В Одеса в 1875 г. беше създаден „Южно-руският съюз на работниците“, а в 1878 г. в Петербург „Северният съюз на руските работници“. Двата съюза преследваха почти еднакви цели: да пропагандират идеите за освобождението на пролетариата от капиталистическия гнет, да сплотят работниците в борба срещу капитализма. И двата съюза просъществуваха само по една година и бяха разгромени от царската полиция. Те представляват *началните стъпки*, които правеше руското работническо движение в стремежа си да намери свой самостоятелен път на борба.

През 80-те години на 19 в. върху основата на разрастващото се революционно движение и под влиянието на успехите на работническото движение в западно-европейските страни беше поставено началото на разпространението на марксизма в Русия. Още в 1872 г. бе издаден на руски първият том от „Капиталът“.

Разпространението на марксизма в Русия се извършише в упорита борба срещу теориите, тактиката и влиянието на народничеството. Първите удари върху народничеството бяха нанесени още от Маркс и Енгелс. В своето произведение „За обществените отношения в Русия“ Енгелс подложи на критика основните теоретически положения на народничеството.

Много внимание на растящото революционно движение в Русия отделяха К. Маркс и Ф. Енгелс. Маркс генерално предвиждаше, че центърът на революцията ще се премести в Русия, че революционното движение в Русия ще даде тласък на революционното движение във всички страни. В писмата си към руските революционери К. Маркс им даваше ценни съвети и приветствуваше първите успехи в разпространението на марксизма в Русия.

Началото на разпространението на марксизма в Русия е тясно свързано с дейността на Георги Валентинович Плеханов (1856—1918 г.) и основаната от него в

чужбина група „Освобождение на труда“ (1883 г.). Програмната декларация на тази група прокламира като своя основна задача разпространението на марксизма в Русия, подчерта необходимостта от скъсването с народничеството и повеждане борба за изграждането на самостоятелна политическа партия на руския пролетариат. За кратко време бяха преведени на руски и разпространени редица произведения на Маркс и Енгелс като „Комунистическия манифест“, „Наемен труд и капитал“, „Нищета на философията“, „Лудвиг Фойербах“ и др. Брошурата на Плеханов „Социализмът и политическата борба“ (1883 г.) беше първото произведение на руските марксисти. Анализирайки руското революционно движение, Плеханов защити марксисткото положение за неразривната връзка между борбата за социализъм и политическата борба на пролетариата, необходимостта пролетариатът да завоюва политическата власт. В „Нашите разногласия“ (1884 г.) Плеханов правилно прецени, че за да се разобличат неправилните възгледи на народниците, беше необходимо преди всичко да се анализират икономическите процеси в Русия, да се докаже, че капитализмът не беше „случайно“ явление и не означаваше „упадък“ в развитието на страната. Плеханов посочи значението на появата на работническата класа в Русия и нейната роля в борбата срещу самодържавието и капитализма. Той подчерта, че най-важната непосредствена задача пред руското работническо движение е да се разширява и засилва съзнателността, самостоятелната борба и организираността на работническата класа, да се създаде политическа партия на руския пролетариат.

Голяма роля за идейното разгромяване на народничеството изигра и книгата на Плеханов „Към въпроса за развитието на монистическия възглед върху историята“ (1895 г.), в която той разкритикува от марксистки позиции неправилните възгледи на народниците за общественото развитие. Ленин писа, че по тая книга се възпита цяло поколение руски марксисти.

Групата „Освобождение на труда“ изработи своя програма, която в общи линии правилно определи пътя на борбата и задачите на руските марксисти. Програмата посочваше, че само работническата класа е самостоятелен борец за социализъм, че крайната цел на борба-

и на пролетариата е да замени капитализма с нов обществен строй — комунизма, по пътя на революционна политическа борба и извоюването на политическата власт. Програмата постави като първа непосредствена задача създаването на революционна партия на пролетариата. Тук безспорно е отразено благотворното влияние на успехите на работническата класа от западните страни, където по това време вече бяха възникнали масови политически партии на пролетариата с марксистическа програма.

Дейността на Плеханов през 70-те години на XIX в. допринесе много за ограничаване влиянието на народниците в Русия, за разпространението на марксизма. В резултат на дейността на ръководената от него група „Освобождение на труда“ марксизмът стана течение в руската обществена и революционна мисъл.

Но още тогава в своята теоретическа работа Плеханов и групата „Освобождение на труда“ допуснаха сериозни грешки, които бяха зародиш на бъдещите схващания на меншевиките. Те не разбраха мястото и ролята на селячеството в предстоящата в Русия революция и като вероятен съюзник на пролетариата смятаха либералната буржоазия. Те не забелязаха опасността от опортюнистическите прояви в западноевропейските социалдемократически партии. Групата „Освобождение на труда“ не беше практически свързана с масовото работническо движение в Русия.

„Групата „Освобождение на труда“, пише Ленин, основа само теоретически социалдемократията и направи първата крачка към работническото движение.“¹

През 80-те години възникнаха марксистки групи и в самата Русия. Първата марксистка група в Русия беше основана в Петербург през зимата на 1883—1884 г. от Димитър Благоев (1856—1924), тогава студент в Петербургския университет. Тя беше наречена „Партия на руските социалдемократи“ и е известна под названието „Благоевска група“. Групата на Благоев установи връзка с групата „Освобождение на труда“; тя пропагандираше марксизма сред работниците и студентите в Петербург. Под ръководството на Благоев групата организира първо работнически марксистически кръжок. Тя постави и на-

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 20, стр. 283.

чалото на социалистическия печат в Русия, като започна да издава в. „Работник“ — първия социалдемократически работнически вестник в Русия, от който излязоха два броя. Групата на Благоев има тази заслуга, че през време на своята тригодишна дейност тя постави началото на системна пропаганда на марксизма сред работниците в Петербург.

В резултат на дейността на Плеханов, на групата „Освобождение на труда“ и на групата на Благоев в Русия възникнаха десетки марксистически кръжоци. Освен в Петербург през 80-те години такива кръжоци бяха организирани в Москва, в Поволжието — Казан, Самара, Нижни-Новгород, в Украйна. В марксистическите кръжоци се разгаряше борбата срещу народничеството, те разпространяваха марксизма сред по-изтъкнатите представители на пролетариата; но те все още оставаха откъснати от практическото масово движение на работническата класа.

За разпространението на марксизма в Русия, за развитието на руската революционна марксистка мисъл допринесе и подемът на масовото работническо движение през 80-те години на XIX в. Масовата борба на пролетариата се разрастваше въпреки репресиите на царизма. През 80-те години на XIX в. в Русия се наброяваха 446 стачки и вълнения на работниците. Важно място в масовата борба на пролетариата в Русия през 80-те години на XIX в. заемаше *стачката в Орехово-Зуево* в 1885 г., в която участваха около 8 хиляди работници. Тази стачка беше организирана в знак на протест срещу понижаването на надниците и системата на глоби. Стачката в Орехово-Зуево беше предварително организирана от активни работници, участвували в работническото движение през 70-те години (Пьотр Мойсеенко и Василий Волков). Планът за стачката и исканията на работниците бяха разработени на предварително съвещание. Стачката беше смазана с въоръжена сила, 600 работника бяха изпратени на заточение, 33 работника бяха изправени пред съда.

В стачката в Орехово-Зуево за пръв път ярко се проявиха политическите тенденции на руското работническо движение: Стачкуващите работници се противопоставиха не само срещу капиталистите-господари, но и срещу самодържавието.

През 70-те и 80-те години на XIX в. международното работническо движение отбеляза важни успехи. Масовото движение на пролетариата доби невиждан дотогава размах. Пролетариатът натрупваше ценен опит в масовата стачна и профсъюзна борба. Марксизмът проникваше сред все по-широки работнически маси в целия свят. Със създаването на масовите политически социалдемократически партии растеше политическата организираност на пролетариата. Борбата на работническата класа се превръщаше в мощно самостоятелно политическо движение.

Тези успехи бяха тясно свързани с дейността на К. Маркс и Ф. Енгелс, признатите вождове на международния пролетариат. Те следяха отблизо социалистическото движение в отделните страни, особено в Германия, Франция и Англия, и полагаха големи усилия, за да насочат международното работническо движение към осъществяване на основната му задача тогава — изграждане на масови революционни политически партии.

В последните години на своя живот К. Маркс продължаваше да води непрекъснатата борба срещу всички разновидности на опортюнизма, срещу всички остатъци на домарксовия социализъм. Въпреки лошото си здравословно състояние Маркс непрекъснато работеше над II и III том от „Капиталът“. В това основно произведение на марксизма гениалният вожд на пролетариата разви и изясни цялостно марксисткото учение за противоречията в капиталистическото общество, за неговата неминуема гибел, за революционната победа на социализма.

До последните си дни Маркс не престана да следи и да насочва работническото и социалистическото движение във всички страни. На 14 март 1883 г. престана да бие сърцето на най-великия мислител.

За борещия се пролетариат, за научната мисъл смъртта на Маркс бе неизмерима загуба. „Още в най-близко време — казва Енгелс — ще се почувствува празногата, която се образува след смъртта на този гинт.“¹

¹ К. Маркс и Ф. Енгелс, Избр. произв., т. II, стр. 191.

Именно като гигант на науката, която той считаше исторически движеща, революционна сила, и като гигант в революцията, защото той беше преди всичко революционер, като вожд на световния пролетариат, на който той пръв даде съзнание за неговото положение и за условията на неговото освобождение, К. Маркс умря почитан и любим, оплакван от всички трудещи се — от сибирските рудници до Калифорния. „Той може да имаше много противници, писа по този случай Енгелс, но едва ли имаше макар и един само личен враг.

Неговото име и неговото дело ще преживеят вековете!“

2. ОСНОВАВАНЕ НА ВТОРИЯ ИНТЕРНАЦИОНАЛ

Полагане основите на Втори интернационал — 14. VII. 1889 г. С началото на преминаването на капитализма в неговия последен стадий на развитие — империализма, при подема на масовото работническо движение и нарастването политическа организираност на работническата класа пред пролетариата от всички страни възникнаха много нови общи задачи.

Образуването на масови политически партии на пролетариата в големите империалистически страни, бързият растеж на тези партии, разширяването на професионалните съюзи — всичко това създаваше вече в края на 80-те години благоприятна база за изграждането на нова международна работническа организация.

След смъртта на Маркс Енгелс взема цялата онази огромна работа, която преди вършеха заедно с Маркс, по оказване бърза и действена помощ на създадените и създаващите се национални работнически партии. „След смъртта на Маркс — пише Ленин — Енгелс продължава сам да бъде съветник и ръководител на европейските социалисти. Към него еднакво се обръщат за съвети и указания и немските социалисти, силата на които, въпреки правителствените преследвания, бързо и непрекъснато се увеличава, и представителите на изостаналите страни — напр. испанци, румъни, руси, които е трябвало да обмислят и да претеглят своите първи крачки. Те всички черпят от богатата съкровищница на знания и опит на стария Енгелс.“¹

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 2, стр. 13.

Енгелс помагаше на работническите и социалистическите партии да застанат на правилен път, да разгърнат пропагандата на марксизма, да засилят влиянието си над работниците, да ги привлекат в своите редове.

Подемът на работническото движение изискваше от пролетарските партии енергични и решителни съвместни действия. Ръководителите на тези партии обаче бяха още недостатъчно опитни и теоретически слаби. Ето защо Енгелс, както и най-изтъкнатите ръководители на международното социалистическо движение считаха, че е нужна организация, способна да координира тяхната дейност и да осигури обмяната на опит.

Съществуваха и други обстоятелства, които правеха създаването на такава организация наложителна задача за международното работническо движение. Създадени и възпитани от Първия интернационал марксистки ядра в социалистическите партии бяха застрашени от левите и десните опортюнисти. Една от най-важните задачи на работническото движение по това време се състоеше в това, марксистките сили в социалистическите партии да се разраснат и да запазят ръководното си положение. Тази задача можеше да бъде изпълнена с помощта на една нова революционна марксистка международна пролетарска организация.

Така в резултат на общественоекономическото развитие и подема на работническото движение в края на 80-те години на XIX в. създаването на нов Интернационал стана неотложна задача на международното работническо движение.

Съществуваше опасност френските посибилисти и Английската социалдемократическа федерация да вземат инициативата за организирането на нов Интернационал. Енгелс схвана опасността, която застрашаваше международното работническо движение. Затова той положи големи усилия новата международна организация на пролетариата да бъде основана от последователите на Маркс, да бъде изградена като революционна марксистка организация. Макар и в напредналия възраст, Енгелс, по израза на В. И. Ленин, се хвърли в борбата за създаване на нов Интернационал като „младеж“.

На международната социалистическа конференция в Лондон (1888) френските посибилисти получиха мандат

да свикат конгрес за организирането на нова пролетарска международна организация. По настояването на Енгелс във Франция беше свикана конференция на френските социалисти, на която френските марксисти получиха мандат да свикат международен социалистически конгрес, на който да се обсъди въпросът за изграждането на нов Интернационал.

На 14. VII. 1889 г. — в деня на 100-годишнината от шурмуването на Бастилията — в Париж бе открит международният конгрес на марксистите. На него присъствуваха 395 делегата, между които имаше представители на социалистическите партии и групи от 22 страни.¹

Същия ден в Париж бе свикан и конгресът, организиран от посибилистите. На него присъствуваха 606 делегата, от които 524 французи. По своя състав този конгрес нямаше характер на международен социалистически конгрес.

Конгресът, организиран от френските и немските марксисти, имаше действително международен характер. Тук присъствуваха най-видните по това време социалистически дейци: Вилхелм Либкнехт, Август Бебел, Жул Гед, Пол Лафарг, Георги Плеханов и др. Енгелс не присъствува на конгреса. Но той участва активно в неговото организиране и направляваше отблизо дейността му. Този международен социалистически конгрес беше *учредителният конгрес* на Втория интернационал. На него бяха поставени основите на новата международна работническа организация.

Учредителният конгрес на Втория интернационал се свика в момент, когато отношенията между френските реваншисти и германските милитаристи бяха така обтегнати, че съществуваше опасност от война между Франция и Германия. Конгресът продемонстрира пролетарската солидарност между френските и немските социалисти. В президиума на конгреса бяха избрани покрай представителите на парижките комунари и В. Либкнехт,

¹ На този конгрес присъствуваха 210 делегата от Франция, 81 — от Германия, 20 — от Англия, 14 — от Белгия, 12 — от Италия, 8 — от Австрия, 6 — от Русия, 4 — от Полша, 3 — от Унгария, 4 — от Холандия, 2 — от Швеция, 3 — от Норвегия, 3 — от Дания, 6 — от Швейцария, 2 — от Испания, 5 — от Румъния, 1 — от Португалия, 1 — от Чехия, 1 — от България, 1 — от Финландия, 1 — от Аржентина и 5 — от САЩ.

Август Бебел, Жул Гед и Пол Лафарг, признатите водачи на германските и френските социалисти.

Конгресът беше открит от Пол Лафарг. Френските социалисти приветствуваха конгреса с развято червено знаме, на което личеше надписът: „От името на Париж от 1848 г. и от март, април и май 1871 г., от името на Франция на Бабьоф, Бланки и Варлен привет на социалистическите работници от двата свята (от Европа и Америка. *Ред.*).“

Докладите, които бяха изнесени на Парижкия конгрес, отразяваха започналия подем в международното работническо движение през 80-те години на XIX в. В тях се констатираше засилването на профсъюзите, създаването и укрепването на социалистическите партии, оформянето на парламентарни групи на социалистическите партии в някои страни.

Приетите от конгреса резолюции също така свидетелствуваха за ръста на работническото движение, за борческото настроение на пролетариата. Конгресът потвърди необходимостта работниците да водят политическа борба. Във връзка с това беше взето решение да се укрепват политическите партии на пролетариата.

Приета беше резолюция пролетариатът да засили борбата срещу капиталистическата експлоатация, да воюва за международно трудово законодателство. Като основа на това трудово законодателство конгресът прие искането за 8-часов работен ден. Конгресът гласува резолюции да се засили борбата за забрана на детския труд, за забрана на женския труд в производствата, които оказват вредно въздействие върху женския организъм, за отменяване на нощната работа за жените и юношите, за въвеждане на 6-часов работен ден за последните и пр.

Конгресът изрази и стремежа на работническата класа да се бори против милитаризма и грабителските войни. Гласувана беше резолюция, в която се подчертаваше необходимостта пролетариатът да води борба за премахването на постоянните армии.

Едно от най-важните решения обаче на Първия конгрес на Втория интернационал бе ежегодно да се чествува 1 май като боен празник на международната пролетарска солидарност, в защита на професионалните и политическите искания на трудещите се. Това решение

най-ярко изрази подема на работническото движение, борческия устрем на пролетариата и неговата международна солидарност.¹

Най-слаба страна в работата на конгреса беше тази, че той не създаде ръководен орган на новия, социалистически Интернационал. Поради това връзките между отделните социалистически партии бяха слаби. Не се създаде център, който в периода между конгресите да направлява социалистическото движение в различните страни.

На 21. VII. при закриването на конгреса бе още веднаж ярко демонстрирана боевата международна солидарност на пролетариата, в името на която бе създаден и Вторият интернационал. На този ден всички делегати на конгреса се отправиха към гробищата Пер Лашез, където в дните на „кървавата майска седмица“ в 1871 г. се бориха и геройски загънаха на последната барикада парижките комунари. Германската делегация положи на братската могила на комунарите огромен венец. В речите, произнесени тук, пролича една основна революционна мисъл: „Комуната загина! Да живее Комуната!“

Учредителният конгрес на Втория интернационал привлече вниманието на работниците от всички страни, породил у тях огромен ентузиазъм, тласна напред организираната борба на работническата класа във всички страни.

3. ДЕЯНОСТТА НА ВТОРИЯ ИНТЕРНАЦИОНАЛ ОТ 1889 ДО 1896 г.

Международното работническо движение през 90-те години на XIX в. В 90-те години на XIX в. подемот на международното работническо движение продължи. Засилването на борбата на работническата класа в Гер-

¹ У нас първи опити за празнуване на 1 май като ден на международната пролетарска солидарност бяха направени в 1890 г. в София и Сливен. Те обаче бяха осуетени от полицията. БРСДП (създадена в 1891 г.) възприне решенията на учредителния конгрес на Втория интернационал и въпреки терора на Стамболовия режим успя да организира за пръв път чествуването на 1 май у нас в 1893 г. в София, Пловдив, Видин и Хасково.

мания застави буржоазията да отмени в 1890 г. „изключителния закон“ против социалистите и доведе до падението на Бисмарк. Германската социалдемократическа партия доби отново възможност да се развива при легална обстановка. През 1891 г. беше свикан в гр. Ерфурт конгрес на партията, който прие нова програма, наречена *Ерфуртска програма*. Ласалианските схващания бяха отстранени от нея. Затова тя представляваше крачка напред в сравнение с Готската програма. Но в Ерфуртската програма имаше сериозни опортюнистически влияния: в нея не се говореше нищо за пролетарската революция и диктатурата на пролетариата, не се поставяше такъв важен за германските работници политически въпрос, какъвто беше борбата против монархията, за република.

В труда на Енгелс „Към критиката на социалдемократическата програма от 1891 г.“, написан същата година и публикуван едва десет години по-късно, бяха основно разкриткувани опортюнистическите грешки на Ерфуртската програма. В центъра на своята критика Енгелс постави политическите въпроси и задачите на политическата борба на Германската социалдемократическа партия. „Политическите искания на проекта, пише Енгелс, страдат от голям недостатък. В него няма онава, което всъщност е трябвало да се каже.“¹ Разкривайки реакционния характер на политическото устройство на Германия, Енгелс посочи като една от най-важните политически революционни задачи на пролетариата да води борба срещу пруско-германския абсолютизъм, за република. Страхът на ръководството на партията да издигне искането за република и да постави конкретни политически революционни задачи пред пролетариата под предлог, че това можело да доведе до нови репресии срещу социалистите от рода на Бисмарковия „изключителен закон“, Енгелс определено и ясно нарече проява на опортюнизъм. „Това забравяне на големите основни съображения заради минутните интереси на деня, пише Енгелс, този ламтеж за минутни успехи и борбата за такива, без да се вземат предвид по-нататъшните последствия, това принасяне бъдещето на движението в жертва на настоящето може би става и от „че-

¹ К. Маркс и Ф. Енгелс, Соч., I изд., т. XVI, ч. II, стр. 107.

стни“ подбуди. Но това е опортюнизъм и си остава опортюнизъм . . .“¹

Разкривайки опортюнистическите грешки на Ерфуртската програма, Енгелс подчерта, че те представляват сериозен недостатък, отстъпление от основните принципи на марксизма.

В Германия се разрастваше масовата борба на работниците. Наред с това се засилваше и политическото влияние на Германската социалдемократическа партия.

Растеше и стачното движение във всички империалистически страни. Особено мощно беше през 90-те години стачното движение във Франция и САЩ. Под лозунга за 8-часов работен ден се разгаряше масовата борба на работническата класа. Даже в Англия, при опортюнистическо ръководство на профсъюзите, конгресът на трейдюнионите в 1890 г. се изказа за въвеждане на 8-часов работен ден. В повечето страни въпреки репресиите на правителствата бяха проведени първомайски демонстрации.

Засилваше се и профсъюзното движение. Във Франция в 1895 г. бе създадена Всеобщата конфедерация на труда (ВКТ). Особено се разрасна през 90-те години профсъюзното движение в Германия след отменяването на „изключителния закон“. В 1890 г. бе създадена Общата федерация на профсъюзите, членовете на която наброяваха 280 хиляди души, организирани в 58 национални съюза.

Към 1900 г. германските профсъюзи наброяваха вече 680,000 души.

Напредък отбелязваше и социалистическото движение, и стремежът на пролетариата към организирана политическа борба. Социалистическите партии растяха числено, увеличаваше се пролетарският им членски състав. В 90-те години на XIX в. бяха създадени и в други страни политически партии на пролетарната: в Австрия и Финландия (1890), в България (1891), в Полша и Италия (1892), в Аржентина (1896) и други. Самото създаване на Втория интернационал спомогна за укрепването на политическата организираност на международния пролетариат.

¹ К. Маркс и Ф. Енгелс, Соч., I изд., т. XVI, ч. II, стр. 109.

През този период бяха свикани три конгреса на Втория интернационал: Брюкселският конгрес (16—22. VIII. 1891 г.), Цюрихският конгрес (6—12. VIII. 1893 г.) и Лондонският конгрес (27. VII — 1. VIII. 1896 г.).¹ В днешния ред на тези конгреси бяха поставени въпроси, свързани с икономическата борба на работническата класа, разглеждани бяха въпросите, свързани с борбата за 8-часов работен ден и отпразнуването на 1 май като празник на международната пролетарска солидарност, аграрният въпрос, отношението на пролетариата към военната опасност, милитаризма и колониалната политика и др. При разглеждането на тези въпроси се разгоря решителна борба на марксистите срещу анархистите. По същото време се очертаха както в международното работническо движение, така и в самия Интернационал първите по-сериозни опортюнистически прояви, срещу които Енгелс води през последните години на своята дейност упорита борба.

Борбата на Втория интернационал срещу анархизма. Още на Първия конгрес на Втория интернационал анархистите се опитаха да упражнят влияние върху хода на неговата работа. Те се обявиха против необходимостта пролетариатът да води политическа борба, против създаването на политически партии на пролетариата, против борбата за 8-часов работен ден. Енгелс, който беше идейният ръководител на работата на конгреса, както и марксистите на самия конгрес дадоха сериозен отпор на анархистите. Гласуваните резолюции показват, че на учредителния конгрес анархистите претърпяха поражение.

През периода на сравнително мирното развитие на капитализма както през 80-те, така и през 90-те години на XIX в. професионалното движение и парламентарната борба се очертаваха като две важни средства за борба на пролетариата. Анархистите обаче отричаха тези две форми на борба и провеждаха тактиката на индивидуален терор. Тази тактика даде гибелни последици за работническата класа, особено във Франция и Испания. След терористическите акции на анархистите буржоазията стоварваше тежки репресии върху трудещите

¹ На Брюкселския конгрес присъствуваха 380 делегата от 15 страни, на Цюрихския — 411 делегата от 18 страни и на Лондонския — 535 делегата от 18 страни.

се, арестуваше техните най-видни дейци. С безсмислените си атентати анархистите разстройваха работническото движение, разоръжаваха работническата класа пред лицето на буржоазията, като подхранваха вредната илюзия, че героите правят историята, пречеха на работническата класа да организира и сплоти своите сили. Вторият интернационал под ръководството на Енгелс поведе решителна борба срещу анархистите. На следващите два конгреса на Втория интернационал — конгреса в Брюксел и конгреса в Цюрих — борбата срещу анархизма зае централно място. На Брюкселския конгрес основните решения бяха взети под знака на борбата срещу анархистите. Решено бе, че на конгреса могат да бъдат допуснати само ония делегации, които признават необходимостта пролетариатът да води политическа борба. На Цюрихския конгрес присъствуваше и Енгелс. Той произнесе бойка реч, в която припомни борбата на Първия интернационал под ръководството на Маркс против анархистите. Решителен удар на анархистите беше нанесен малко по-късно, на Лондонския конгрес в 1896 г. Лондонският конгрес прие резолюция, която поставяше като условие за членуване във Втория интернационал признаването на политическата борба на пролетариата. Тази резолюция фактически изключи анархистите от редиците на Интернационала. Освен това резолюцията потвърди решително, че работническите партии трябва да водят политическа борба за завземането на политическата власт, като използват „всички форми на организирана борба“. Тези решения на Лондонския конгрес разгромиха анархистите в самия Интернационал. Загубили възможност да упражняват влияние върху международното работническо движение чрез Интернационала, след Лондонския конгрес анархистите насочиха своето внимание към професионалните съюзи в някои страни като Франция, Испания, Италия, страните от Латинска Америка.

Успешната борба срещу анархизма беше важно завоевание на Втория интернационал, на марксистическите ядра в работническите партии. Заслугата за този успех принадлежи главно на Ф. Енгелс, който ръководеше борбата срещу анархистите.

Борбата против военната опасност. През 90-те години на XIX в. всички капиталистически страни водеха откри-

то агресивна империалистическа външна политика. Германският империализъм укрепваше все повече и издигаше глас за насилствено заграбване на колонии. Старите империалистически държави разширяваха своите колониални владения и се готвеха с оръжие да запазят своите колониални империи. В усилен ход бе борбата за окончателната подялба на света. Почти бе завършена подялбата на Африка, като империалистическа Англия доби господстващо положение в Египет. Изостриха се противоречията между империалистическите държави за подялбата на Азия. В последната четвърт на XIX в. се оформиха първите империалистически военни съюзи: в 1879 г. бе създаден Австро-германският съюз, към който в 1882 г. се присъедини Италия, и той се превърна в троен съюз, в 1891—1893 г. бе оформен вторият военен империалистически съюз — съюзът между Франция и Русия.

Пред пролетариата от всички страни и пред Втория интернационал в 90-те години се поставяше вече сериозно въпросът за отношението към войната, към военната опасност. Един от централните въпроси на трите конгреса на Интернационала през този период беше въпросът за отношението на пролетариата към милитаризма и войната. Брюкселският конгрес гласува резолюция, в която призоваваше работниците от всички страни „енергично да протестираат против всякакви войнствени попълзновения и съюзите, които ги подкрепят“. В резолюцията, гласувана от Цюрихския конгрес, се изтъкна необходимостта пролетариатът да „води неуморно борба против капитализма, който разделя човечеството на два враждуващи големи лагера и ги провокира един срещу друг. . . “ Представителите на работническата класа в парламентарите се задължаваха да водят борба против военните кредити, да настояват за общо разоръжаване. Лондонският конгрес прие резолюция, която призоваваше работниците от всички страни да водят борба за премахването на постоянните армии, за създаване на народни армии. Резолюцията предвиждаше да се създаде арбитражен съд за разрешаване по мирен начин на спорните международни въпроси и да се проведе референдум по въпросите на войната. Поставянето на въпроса за отношението към военната опасност пред конгресите на Втория интернационал свидетелствуваше за политическо-

то съзнание и нарасналата политическа активност на пролетариата.

Лондонският конгрес наред с въпроса за отношението на пролетариата към военната опасност разгледа и въпроса за отношението към колониалната политика на империалистическите страни. Конгресът призна правото на нациите на самоопределение и осъди колониалната политика, под каквито и „цивилизаторски методи“ да се прикрива.

Борбата на Ф. Енгелс срещу опортюнистическите прояви в международното работническо движение и във Втория интернационал в 90-те години. Фридрих Енгелс, който посвети целия си съзнателен живот на делото на работническата класа, след смъртта на Маркс беше ръководител на международното работническо и социалистическо движение. Последните години от своя живот той посвети на борбата за развитието и разпространението на великото учение на Карл Маркс. Той лично подготви за печат последния том от гениалното произведение на своя боен другар „Капиталът“.

През последните години от своя живот Енгелс водеше упорита борба за разобличаването на различните антмарксистки възгледи и тактически похвати, проявяващи се в работническото движение, в социалистическите партии и в самия Интернационал. Наред с борбата срещу анархизма Енгелс не остави без внимание и опасността, която застрашаваше международното работническо движение отдясно, от страна на опортюнизма.

През този период опортюнизмът като определено направление в работническото движение, с открито реформистка и антмарксистическа тактика и програма, беше оформен само в Англия и в професионалното движение в САЩ — в Американската федерация на труда (АФТ). Английската буржоазия имаше огромни възможности да подкупва все по-широки кръгове от квалифицираните работници благодарение на пребогатите печалби от жестоката експлоатация на населението в колониите. През 90-те години на XIX в. всяка политическа дейност сред работниците беше почти забравена. Наистина през 1893 г. Кейр Харди постави основите на „Независимата работническа партия“, но той отказа да включи социалистическите искания в програмата на партията от страх да не отблъсне либералната партия. Независимата ра-

ботническа партия се превърна в опортюнистическа партия. Отдавна оформена антисоциалистическа и опортюнистическа програма и тактика имаха и английските трейдюниони. „Не бива да се замълчава обстоятелството, отбелязваше Енгелс по това време, че истинско работническо движение, в континенталния смисъл на думата, тук в тоя момент не съществува . . .“¹

В Европа по това време опортюнизмът все още не беше развит като направление. В Германия бяха още пресни впечатления от борбата срещу „изключителния закон“, завършила с победа благодарение на единството на пролетариата, във Франция буржоазията беше принудена да издига революционни лозунги и да укрепва републиката с помощта на трудещите се. В Италия открити опортюнистически схващания още по-трудно се възприемаха, тъй като в бедна страна работническата аристокрация бавно се създаваше. Въпреки това и в Европа в работническото движение, в строителството на партиите и в тяхната практическа дейност, в дейността на профсъюзите и най-вече в самия Интернационал имаше опортюнистически прояви, които криеха в себе си голяма опасност за революционното работническо движение. Последните години от живота на Енгелс бяха посветени именно на борбата срещу тия опортюнистически прояви. Енгелс следеше отблизо английското работническо движение и критикуваше опортюнизма в него. Той насърчаваше френските марксисти в борбата им срещу посибилистите.

Енгелс критикуваше остро опортюнистическите прояви и в Германската социалдемократическа партия. В борбата срещу опортюнизма в германското работническо движение Енгелс наложи да бъде публикувана в германския партиен печат работата на Карл Маркс „Критика на Готската програма“. Той написа специален увод за германското издание от 1891 г. на „Класовата борба във Франция“ от Карл Маркс, в който допълни анализа, направен от К. Маркс за същността на Парижката комуна като пролетарска революция, като първи опит за диктатура на пролетариата. „Социалдемократическият филистер, казва Енгелс в този увод, напоследък пак е изпаднал в спасителен страх при думите: диктатура на

¹ К. Маркс и Ф. Енгелс, Избрани писма, 1952 г., стр. 362.

пролетариата. Е добре, господа, искате ли да знаете как изглежда тази диктатура? Погледнете Парижката комуна! Тя беше тази диктатура на пролетариата.“¹

В случая Енгелс водеше борба не само срещу отделни опортюнистически прояви в германското работническо движение. Той страстно защитаваше от домогванията на опортюнистите именно революционната същност на учението на Маркс — революционната победа на социализма, неизбежността на пролетарската революция, на диктатурата на пролетариата. Той защитаваше революционния принцип на Маркс за изграждането на действително революционна партия на пролетариата, в чиято програма борбата за диктатурата на пролетариата трябва да заема централно място.

Енгелс водеше борба и срещу опортюнистическите прояви в самия Интернационал. В самото начало от дейността на Втория интернационал, още на учредителния конгрес в Париж, пролича тенденцията да се обединят двата конгреса — конгресът на посибилистите с този на марксистите. Енгелс решително се обяви против тези примиренчески стремежи.

Проява на опортюнизъм бе и искането на някои социалистически партии 1 май да се празнува първия неделен ден на месец май. Това бе искане главно на немските и английските опортюнисти. Приемането на това искане можеше да доведе до притъпяване бойния характер на този празник. Въпреки това на конгреса в Цюрих германската делегация успя да наложи решение отделните партии да организират празнуването на 1 май, както те намерят за добре.

Друга опортюнистическа проява бе приемането в 1894 г. във Втория интернационал, въпреки съветите на Енгелс, френската опортюнистическа група на така наречените „независими социалисти“. Тази група се ръководеше от Жорес, Милеран и Вивиани — известни водачи на опортюнистите във Франция. Тя бе съставена от 30 души депутати в парламента, отцепили се от радикалната партия.

Когато, противопоставяйки се срещу анархистите, Вторият интернационал посочи парламентарната борба като едно от важните средства за борба на пролетариата,

¹ К. Маркс и Ф. Енгелс, Избр. произв., т. I, стр. 555—556.

Енгелс прозря опасността тази тактика да се превърне в опортюнистическа. Затова, защитавайки революционното учение и революционната тактика на Маркс, в увода към немското издание на „Гражданската война във Франция“, написан през 1891 г., той посочи гнилостта, порочността и корупцията на двупартийната система в Англия и САЩ, класическите страни на парламентаризма.

Последните години от живота на бележития съратник на Маркс бяха посветени на борбата за опазването, развитието и разпространението на марксизма, на борбата за създаване на революционни партии на пролетариата и на действително революционна международна организация на работническата класа. На 5 август 1895 г. Фридрих Енгелс почина в Лондон. „След своя приятел Карл Маркс, писа по този случай В. И. Ленин, Енгелс бе най-забележителният учен и учител на съвременния пролетариат в целия цивилизован свят.“

След смъртта на Енгелс (1895) опортюнистическите прояви станаха по-открити както в отделните социалистически партии, така и в самия Интернационал. Това пролича още на Лондонския конгрес (1896). Конгресът заобиколи въпроса за революционната тактика на борба за събаряне господството на буржоазията и установяване диктатура на пролетариата. Освен това той отхвърли общата стачка като средство за борба. Лондонският конгрес отказа да разработи и приеме революционна постановка на аграрния въпрос, както и обща аграрна програма на Интернационала. По този начин Лондонският конгрес отстъпи от революционното учение и революционната тактика на марксизма и разтвори вратите за засилването на опортюнизма в работата на Интернационала, в работата на социалдемократическите работнически партии.

Начало на революционната дейност на В. И. Ленин. През 90-те години започна своята революционна дейност В. И. Ленин, който израсна като гениален вожд на революционното работническо социалистическо движение. В. И. Ленин е роден на 22 април 1870 г. в гр. Симбирск (сега Уляновск) в скромно учителско семейство, закърмено с идеите на руските революционни демократи. Брат му Александър, един от най-активните членове на организацията „Народна воля“, бил обесен от царските вла-

сти в 1887 г. В същата година Ленин постъпва в Казанския университет, но скоро бива изключен за участие в студентски революционни вълнения. По това време Ленин усилено изучава великите произведения на К. Маркс и Ф. Енгелс, организира първия кръжок на самарските марксистки и установява връзка с марксистките кръжоци в Нижни Новгород и Петербург.

Към края на 1893 г. Ленин се установява в Петербург и застава начело на петербургските марксистки. Тук той неуморно изучава марксизма и повежда борба срещу неговите врагове в Русия, на първо място — народниците.

В своето произведение „Какво представляват „приятелите на народа“ и как те воюват срещу социалдемократите?“ (1894) Ленин разкритикува миогледа, икономическите възгледи, политическата програма и тактика на народниците през 90-те години. Разкривайки пълната несъстоятелност на идеалистическите възгледи на народниците, Ленин разясни марксисткото, материалистическото схващане за развитието на обществения живот. Той посочи, че в 90-те години народничеството се беше окончателно изродило в либерално буржоазно течение. Народниците се отказаха от борбата срещу царизма, развиваха теорията за неговия „надкласов“ характер, отвлечаха вниманието на селяните от революционната борба, изразяваха интересите на кулачеството и се превърнаха във фалшиви „приятели на народа“.

Нанасяйки окончателен идеологически разгром на народниците, Ленин набеляза историческия път на руската работническа класа. Той посочи ролята и задачите на пролетариата като политически вожд на народа, постави въпроса за хегемонията на пролетариата в революцията и въпроса за неговите съюзници. Ленин учеше руските марксистки да разбират, ценят и правилно да използват огромните революционни възможности на народните маси. Той пръв от руските марксистки формулира идеята за революционния съюз между работническата класа и селяните като главно средство за свалянето както на царизма и свързаните с него феодални остатъци в Русия, така и на господството на буржоазията. Тези идеи на Ленин бяха ценен принос в развитието на марксистката теория.

В тази книга Ленин набеляза и най-важната — непосредствена — задача на руския пролетариат — създава-

нето на самостоятелна работническа партия чрез обединяването на разпръснатите марксистки кръжоци.

В. И. Ленин се включи в практическите революционни борби на руските трудещи се и поведе борба за съединяването на марксизма с работническото движение. Заедно с другите петербургски марксисти Ленин поведе активна политическа агитация сред работническите маси. Той участва активно във вълненията на работниците от Семяниковския завод в Петербург (сега завод „В. И. Ленин“). По негови указания в своята борба марксистите започнаха да използват разпространението на позиви сред работниците, в които се издигаха не само икономически искания, но и политически. Така в Петербург заедно с пропагандирането на марксизма сред по-изтъкнатите работници в кръжоците под ръководството на Ленин започна неговото разпространение и сред широките пролетарски маси. Поставено беше началото на систематичната работа на руските марксисти за политическото възпитание и организиране на руския пролетариат.

В 1895 г. под ръководството на Ленин марксистките кръжоци в Петербург се обединиха в нелегалната организация „Съюз за борба за освобождение на работническата класа“. Съюзът бе изграден върху принципите на демократическия централизъм и се опираше главно върху работническите марксистки кръжоци във фабриките и заводите.

Съюзът водеше своята революционна дейност при жестоки репресии и преследвания от царската полиция. На 9. XII. 1895 г. беше арестувано ръководството на съюза начело с В. И. Ленин. Ленин беше хвърлен в затвора, а в 1897 г. изпратен на заточение в Сибир.

Въпреки това руските марксисти не преустановиха своята дейност. Съюзът взе активно участие в подема на стачното движение в Петербург през 1896—1897 г., като ръководи голямата стачка на петербургските текстилци в 1896 г. „Съюзът за борба за освобождението на работническата класа“ представляваше, по изреча на Ленин, зачатък на революционна марксистка партия в Русия, която се опира на работническото движение и ръководи класовата борба на пролетариата.

Идеологическата и практическата революционна дейност на В. И. Ленин през 90-те години постави началото на ленинския етап в развитието на марксизма.

Начало на социалистическото движение в България. Във втората половина на 80-те години в България бяха преведени редица произведения на Маркс и Енгелс: „Наеман труд и капитал“, „Развитие на научния социализъм“, „Комунистическият манифест“ и други. Началото на социалистическото движение у нас беше поставено от *Димитър Благоев (Дядо)*, най-видния марксист на Балканите, създателя и вожда на революционната марксистка партия на българския пролетариат. Важна роля за разпространението на марксизма изигра издаваното по това време от Благоев списание „Съвременен показател“. Благоев поведе борба за сплотяването на марксистките групи в политическа партия на пролетариата, изградена на основата на марксизма. На Бузлуджанския конгрес (1891 г.) бяха поставени основите на Българската социалдемократическа партия (БСДП). Сериозна пречка по пътя на изграждането на партията представляваха народническите възгледи, които се разпространяваха у нас през 90-те години.

За идейното разгромяване на народниците у нас допринесе много книгата на Благоев „Що е социализъм и има ли той почва у нас?“, издадена през 1891 г. Това беше първото самостоятелно произведение на българските марксисти.

Друга сериозна спънка по пътя на развитието на партията беше дейността на опортюнистите-„съюзисти“, които водеха упорита борба против изграждането на революционна марксистка партия на пролетариата. Важно място в борбата срещу антимарксистките течения у нас заема в. „Работник“, който започна да излиза като орган на партията през 1892 г. Уводната статия на първия брой на вестника, която имаше характер на програмна декларация, показва, че българските марксисти начело с Д. Благоев виждаха в политическата партия на пролетариата авангард на работническата класа и ѝ поставяха за основна цел революционната борба за освобождението на пролетариата. В 1894 г., след обединяването на съюзисти и партисти, беше създадена Българската работническа социалдемократическа партия (БРСДП), след което започна упоритата борба на марксистите (тесните социалисти) срещу опортюнистите („общоделците“ — широките социалисти) за изграждането на революционна марксистка партия.

В своята революционна дейност Д. Благоев и групираниите около него български марксисти възприемаха положителния опит на международното революционно работническо движение по това време. Създаването на Втория интернационал, борбата на Енгелс през 90-те години срещу опортюнистическите прояви в международното работническо движение дадоха тласък на социалистическото движение в България. Още от самото начало на своето съществуване БРСДП застана на позициите на пролетарския интернационализъм и се присъедини към Втория интернационал, възприемайки решенията на неговия учредителен конгрес и на конгреса в Брюксел.

Със смъртта на Ф. Енгелс и с Лондонския конгрес завърши първият период от дейността на Втория интернационал. През този период Вторият интернационал изигра прогресивна, положителна роля за международното работническо движение. Под идейното ръководство на Ф. Енгелс Интернационалът спомогна за разпространяването на великото марксистко учение сред работниците от целия свят, съдействува за опазване на неговата чистота, за укрепването на социалистическите партии и на марксистките ядра в тях, за сплотяване революционните сили на трудещите се в международен мащаб.

ГЛАВА VII

МЕЖДУНАРОДНОТО РАБОТНИЧЕСКО ДВИЖЕНИЕ ПРЕЗ 1896—1904 г. СЪЗДАВАНЕТО НА БОЛШЕВИШКАТА ПАРТИЯ — ПРЕЛОМЕН МОМЕНТ В РАЗВИТИЕТО НА МЕЖДУНАРОДНОТО РАБОТНИЧЕСКО ДВИЖЕНИЕ

I. ЗАСИЛВАНЕ НА ДЕСНИЯ ОПОРТЮНИЗЪМ В МЕЖДУНАРОДНОТО РАБОТНИЧЕСКО ДВИЖЕНИЕ

Същност и социални корени на ревизионизма. Маркс и Енгелс от самото начало на своята дейност като вождове на комунистическото работническо движение водиха непримирима борба срещу всички дребнобуржоазни, опортюнистически по своята същност идейни течения и организации в работническото движение (трейдюнионизма, прудоизма, ласалнаството, бакунизма и др.), които провеждаха буржоазна политика в работническото движение. През 90-те години на XIX в. тази борба в основни линии завърши с успех: дребнобуржоазните лъжесоциалистически схващания бяха идейно и политически разбити и марксизмът стана господстваща идеология в работническото движение. „Но когато марксизмът изтика всички що-годе цялостни враждебни нему учения, казва Ленин, тенденциите, които се изразяваха в тези учения, започнаха да си търсят други пътища. Измениха се формите и походите за борба, но борбата продължаваше.“¹ От 90-те години на миналия век развитието на марксизма се извършваше в борба против враждебното нему десноопортюнистическо течение вътре в марксизма. Име на това течение даде германският социалдемократ-опортюнист Едуард Бернщайн, който под предлог на „творческо развитие“ на марксизма, под предлог на борба против догматизма и

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 15, стр. 20.

под лозунга за свобода на критиката, под предлог, че е необходимо да се внесат известни „поправки“ в учението на Маркс и Енгелс, внасяше буржоазни идеи в работническото движение, като обяви *ревизия* на марксизма. Оттук и самото течение получи своето название *ревизионизъм*. „Диалектиката на историята е такава — пише Ленин, — че теоретическата победа на марксизма заставя враговете му да се *пременят* като марксисти.“¹

От втората половина на 90-те години на XIX в. влиянието на ревизионизма, т. е. десния опортюнизъм, се засили в международната социалдемокрация, а от средата на 10-те години на XX в. той добиваше все по-голямо надмощие.

Какви са условията, които пораждаат ревизионизма? Какви са неговите социално-икономически и идейни корени?

На първо място това е нееднородният състав на работническата класа. В нея, от една страна, има един немалък основен отряд от потомствени пролетарии или както още са известни, „чистокръвни пролетарии“. Този отряд се явява най-здравата основа на комунистическите партии. Но, от друга страна, този отряд е обкръжен от дребнобуржоазните класи, от които в армията на пролетариата постоянно преминават отделни елементи, а в години на криза или при ускоряване развитието на капитализма преминават и цели групи. Този процес е закономерен и е резултат от самото развитие на капитализма. Със себе си тези „нови пролетарии“ носят сред пролетариата психиката, настроенята, неустойчивостта, навиците, идеите и илюзиите на дребния буржоа — да се върнат отново „сред хората“, т. е. сред буржоазията. Тези настроения повече или по-малко се предават на известна част от работническата класа и предизвикват сред нея колебания по въпросите на теорията и тактиката на пролетариата, а понякога се изразяват в опити открито да се обоснове приспособяването на теорията и тактиката на пролетариата към интересите на буржоазията, към буржоазния строй.¹

Засилването на опортюнизма в края на XIX в. не беше случайно явление. То беше свързано с окончателното оформяване на империализма. Ленин подчертава, че

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 18, стр. 595,

между империализма и надмощието на опортюнизма, което той доби през този период в работническото движение, съществува органическа връзка. За сметка на огромните печалби на монополите, натрупани от експлоатацията на колониите, империалистическата буржоазия имаше възможност да подкупва върхушката от работническата класа под формата на по-високи заплати, известни привилегии и улеснения. Така се оформи отделна прослойка в работническата класа — работническата аристокрация, чиито интереси се свързваха с експлоататорската класа. Ленин пише, че „... монополът дава *свърхпечалба*, т. е. излишък от печалба над нормалната, обикновената в целия свят капиталистическа печалба. От тази свърхпечалба капиталистите могат да подхвърлят частичка (и даже немалка!), за да подкупят *своите* работници, да създадат нещо подобно на съюз... на работниците от дадена нация с техните капиталисти *против* другите страни.“¹ Обуржоазяващата се работническа аристокрация беше най-важният социален източник на опортюнизма.

Тактиката на буржоазията, която при империализма е принудена все по-често да провежда политика на „социални“ реформи и временни отстъпки, също допринесе много за засилването на десния опортюнизъм. Зигзагите на буржоазната тактика, подчертава Ленин, улесняват засилването на опортюнизма в международното работническо движение.

Опортюнизмът в германското работническо движение. Вземайки повод от някои временни прояви на обществения и икономическия живот в началния стадий на империализма като относително мирното развитие на капитализма, увеличаването на работническите надници в някои отрасли на производството, разширяването на изборителното право и оформяването на парламентарни групи на социалдемократическите партии, Берищайн ревизира учението на Маркс в областта на политическата икономия, на политическата теория и тактика. За разлика от марксизма, който разграничава постоянните от временните явления в развитието на капитализма, ревизионистите „постепенно преувеличават, издигат в едностранчива теория, в едностранчива система на тактиката ту една, ту друга черта на капиталистическото развитие“².

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 23, стр. 117; виж и т. 21, стр. 215—216.

² В. И. Ленин, Съч., т. 16, стр. 361.

Бернщайн разви теорията, че картелите и монополите отстраняват анархията в производството, че те водят към „демократизиране“ на капиталистическото общество. Отричайки марксисткия закон за капиталистическото натрупване, Бернщайн разви „теорията“, че развитието на капитализма създава благоприятни условия за появяване на многобройна класа от дребни собственици и за намаляване класата на едрите капиталисти. Той отрече тенденцията на капитала да разорява средните слоеве. Оттук Бернщайн изведе икономическата основа на „теорията“ за мирното стихийно превръщане на капитализма в социализъм.

Бернщайн разви „теорията“, че и в областта на политиката развитието на капитализма във всички напреднали страни води до демократизация, до социална демокрация, като привилегиите на капиталистите отстъпвали място на демократично устройство на обществото. Оттук Бернщайн изведе политическата основа на „теорията“ за мирното стихийно вращаване на капитализма в социализма. Така Бернщайн стигна до всеобща апология на капитализма. Това е характерна черта на ревизионизма — преклонението пред капитализма, стремещт да се облагороди капитализмът, като се прикриват неговите язви и противоречия, стремещт да се прикрие коренната противоположност между труда и капитала, между капитализма и социализма.

Изхождайки от „теорията“ за непрекъснатото демократизиране на капитализма, Бернщайн отрече марксистката теория за абсолютното и относителното обедняване на пролетарната; оттук той направи извода, че при капитализма класовите противоречия не се изострят, а непрекъснато се смекчават и изглаждат, в резултат на което и класовата борба не се изостряла, а, напротив, се смекчавала с тенденция напълно да изчезне. Следователно според Бернщайн пролетарската революция ставала не само излишна, но и невъзможна. От друга страна, щом като развитието на капитализма води до политическо демократизиране, буржоазният държавен апарат трябвало, според Бернщайн, не да бъде разрушен, а възприет и развит от работническата класа. Бернщайн разглежда буржоазната демократическа държава като надкласов „демократичен“ институт, който, естествено, се развивал към социалистическа демократическа държава. Той стига до

извода, че диктатурата на пролетариата е не само излишна, но и невъзможна. Така Бернщайн, под предлог, че „творчески развива“ марксизма, отрече в интерес на буржоазията неговата основна революционна ядка, учението за класовата борба, за неизбежността на пролетарската революция, за историческата необходимост от диктатурата на пролетариата.

Въз основа на своите антимарксистки, буржоазни по същество „теории“ Бернщайн предложи и изцяло *опортюнистическа програма* за работническото движение. Като основна задача на социалдемократическите партии и на работническото движение Бернщайн постави борбата за реформи — социални и политически, — които той представя като крайна цел на работническото движение. „Крайната цел, казва Бернщайн, е нищо, движението е всичко.“ Този израз на Бернщайн най-добре разкрива опортюнистическата програма и тактика на ревизионизма. „Да определяме своето поведение от случай на случай, пише Ленин, да се приспособяваме към събитията на деня, към дребните политически завой, да забравяме коренните интереси на пролетариата и основните черти на целия капиталистически строй, на цялата капиталистическа еволюция, да жертвуваме тия коренни интереси заради действителни или предполагаеми изгоди на момента — ето каква е ревизионистичната политика.“¹

Отхвърляйки революционната програма на социалистическата партия, Бернщайн разви цяла система на опортюнистическа тактика на партията. Реформизмът, парламентаризмът и профсъюзната борба бяха издигнати от Бернщайн като основни и единствено приемливи средства за борба.

Тази тактика няма нищо общо с отношението на марксизма към реформите, към парламентарната и профсъюзна борба. Марксизмът гледа на реформите като на страничен продукт на революционната борба на пролетариата, като на средство, което би могло да осигури по-благоприятна основа за разгръщането на революционната борба. Ревизионистите, напротив, „приемат реформите за частично осъществяване на социализма“² и заблуждавайки по този начин работническите маси, те ги отклоняват от

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 15, стр. 26.

² Пак там, т. 16, стр. 361.

революционната класова борба. „В Европа, пише Ленин, реформизмът означава на дело отказване от марксизма и подменяването му с буржоазна „социална политика“.“¹ Бернщайн твърдеше, че посредством парламентаризма се ограничавал постепенно експлоататорският характер на капиталистическото общество. Тази опортюнистическа тактика няма нищо общо с отношението на Маркс и Енгелс към парламентарната борба. Те гледаха на нея като на едно от важните легални средства, което трябва да се използва в борбата за по-близките задачи на партията, което дава възможност за пропагандиране на революционните принципи, за разобличаване на буржоазията, за използване на пролетариата. Ревизионистите, напротив, виждат в парламентарната борба средство за мирно развитие на капитализма към социализъм. Парламентаризмът не премахва, а разголва същността на демократичната буржоазна република като орган за класово господство и потисничество на буржоазията. Помагайки за просвещаването и организирането на широките маси от населението, парламентаризмът подготвя не премахане на кризите и политическите революции, а най-голямо изостряне на гражданската война през тия революции.

Стремежът на ревизионизма да разоръжи пролетариата, като го лиши от революционна марксистка политическа партия — партия на пролетарската революция и диктатура на пролетариата, е една от съществените черти на ревизионизма. Ленин посочи, че ревизионистите „... спъват най-важната, най-съществената работа: сплотяването на работниците в големи, силни, добре функциониращи, умеещи при *всякакви* условия добре да функционират организации, проникнати от духа на класовата борба, ясно осъзнаващи своите цели, възпитавани в действително марксистически миросглед“².

Бернщайн се обяви против влиянието на марксистката идеология в работническото движение. Той пропагандираше сред работническата класа буржоазна идеология, с помощта на която целеше да разврати пролетариата, да го отклони от марксизма и революционната борба. Ревизионизмът, както изтъква Ленин, е една от главните, ако

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 19, стр. 372.

² Пак там, т. 16, стр. 361—362.

не и най-главната проява на буржоазното влияние върху пролетариата и на буржоазното развращаване на пролетариата.

Ревизионизмът обслужва изцяло целите на империалистическата буржоазия. Той означава пълно отричане на самата същност, на основните революционни положения на марксизма, превръща учението на Маркс, изтръгвайки неговата революционна душа, в приемлива за буржоазията „свята икона“. Той отвлича пролетариата от революционната борба. Подменяйки марксистката теория и идеология с буржоазна, превръщайки социалистическите партии в реформистки партии на класовото сътрудничество, той разоръжава идейно, политически и организационно работническата класа, парализира, скована революционната енергия на пролетариата. Ето защо десният опортюнизъм — ревизионизмът, е агентура на буржоазията сътре в самото работническо движение.

Ревизионизмът представлява висш израз на десния опортюнизъм. Поради обстоятелството, че се прикрива с марксистка мантия, че действа под знамето на марксизма, ревизионизмът беше многократно по-опасен от старите десноопортюнистически течения, които водеха опортюнистическа политика от позициите на домарксовия социализъм. Една от основните задачи на пролетариата след появата на ревизионизма стана борбата за запазване чистотата на своята революционна идеология, теория и тактика, чистотата на марксизма. Изпълнението на тази задача беше важен залог за успеха на борбата срещу буржоазията, на революционната борба за социализъм. Ленин сочи, че *без освобождението на работническото движение от опортюнистите то си остава буржоазно работническо движение*¹.

Под влияние на ревизионизма Германската социалдемократическа партия постепенно изоставяше революционната борба и насочваше своето внимание към изборните успехи и парламентарната дейност.

Върховното ръководство на германските профсъюзи начело с Карл Легин стана по това време изцяло опортюнистическо и се превърна в най-силния център на опортюнизма в германското работническо движение. То системно проваляше борческите начинания на работни-

¹ Виж В. И. Ленин, Съч., т. 23, стр. 114.

ците. Възприетият от ръководството принцип на „неутралност“ на профсъюзите улесняваше засилването на опортюнизма.

Опортюнистическа проява в германското работническо движение по онова време беше и реформистката програма на Фолмар¹ за преустройство на обществото. Той развиваше теорията, че социалистическото преустройство на обществото може да се постигне чрез постепенно осъществявани реформи. Фолмар се обявяваше за политика на сътрудничество между Германската социалдемократическа партия и буржоазните партии и особено настояваше за съюз между пролетариата и богатите селяни.

В 1903 г. Германската социалдемократическа партия отбеляза нови изборни успехи — тя спечели 55 депутатски места. Бернщайн предложи на партийния конгрес в Дрезден в 1903 г. партията да настоява да участва в управлението, като си осигури поста подпредседател на Райхстага. Конгресът отхвърли предложението на Бернщайн.

Официално Германската социалдемократическа партия не възприсе по това време „теорията“ на Бернщайн, но тя не го отстрани от своите редове. В скоро време бернщайнианството стана знаме на опортюнистите в германското работническо движение.

Макар и да се прояви най-напред в Германия, ревизионизмът не беше само немско явление. Бернщайнианството, т. е. ревизионизмът, стана в скоро време знаме на десните опортюнисти във всички страни. Ревизионизмът беше явление, неизбежно свързано с развитието на империализма, извикано на живот от борбата на буржоазията срещу разрастването на работническото движение и срещу марксизма.

Опортюнизмът във френското работническо движение. Най-ярка проява на десния опортюнизъм във френското работническо движение беше *милеранизмът*. В 1899 г. под предлог за борба срещу монархистите, за защита на републиката, във Франция бе съставено правителството на Валдек Русо, което обедини всички буржоазни партии (десни и леви) и бе наречено правителство на „национал-

¹ Г. Х. Фолмар — един от лидерите на дясното опортюнистическо крило в Германската социалдемократическа партия.

на концентрация“. В това правителство, създадено в действителност срещу нарастващата борба на френските трудещи се, заедно с палача на френските комунари — генерал Галифе — влезе и Милераи. Правителството на Валдек Русо проведе някои демагогски социални реформи, за да засили разкола в редиците на пролетариата. Работният ден за малолетните бе намален; гласуван бе закон, според който работодателите се задължаваха да въведат в срок от 4 години 10-часов работен ден. В същото време правителството продължи политиката на репресии спрямо работническата класа. Това правителство с участието в него на „социалиста“ Милераи изпрати войски срещу стачкуващите работници в Мартиника и Шалон. С влизането си в правителството на Валдек Русо Милераи се стремеше да отклони пролетариата от самостоятелна политическа борба, което беше изцяло изгодно за френската буржоазия. Той влезе в едно буржоазно реакционно правителство. В. И. Ленин заклейми постъпката на Милераи като открито предателство, нарече я ревизионизъм на практика и посочи връзката между бернщайнианството и милеранизма. Ленин писа по този повод: „Ако теоретическата критика на Бернщайн и неговите политически възделения оставаха още за някого неясни, то французите се погрижиха за една нагледна демонстрация на „новата метода“ . . . Френските социалисти почнаха не да теоретизират, а направо да действуват; по-развитите в демократическо отношение политически условия във Франция им позволиха да преминат изведнаж към „практическо бернщайнианство“ с всичките му последици. Милераи даде прекрасен образец на това практическо бернщайнианство.“¹

Особено голямо влияние сред пролетариата имаше Жан Жорес, лидер на дясното крило на Френската социалистическа партия. Бивш радикал, Жорес стоеше на реформистки позиции по най-важните програмни и тактически въпроси на работническото и социалистическото движение във Франция. Той смяташе, че към социалистическо общество може да се стигне чрез постепенно изкупуване и национализиране на големите капиталистически предприятия и чрез провеждане на социални реформи по парламентарен път.

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 5, стр. 367.

Опортюнизмът на лейбъристката партия в Англия. В 1900 г. в Англия беше създадена работническа политическа партия — „Комитет на работническото представителство“, преименуван през 1906 г. в „Лейбъристка партия“. Тази партия възникна като резултат на политическото активизиране на английския пролетариат в началото на ХХ в. Освен това нейното създаване стана възможно и поради политическото дискредитиране на либералната партия пред широките трудещи се маси. Лейбъристката партия, която имаше напълно опортюнистическа програма и тактика, се оказа по-надеждно прикритие на буржоазията. Идеологическият кадър на партията беше попълнен от фабианците. Един от лидерите на партията декларира, че лейбъристката партия е социалистическа, но не е марксистка, защото Карл Маркс бил живял в друга епоха и принципите на марксизма не прилягали към новите условия. Като главни средства за борба лейбъристката партия признава изключително парламентарната и професионалната борба. Идеологията, програмата и тактиката на лейбъристката партия почиват изцяло върху опортюнистическата теория за класовото сътрудничество. „Английският социализъм“ бе включен в програмата на партията само за измама на работническата класа.

Ленин нарече лейбъристката партия „изцяло буржоазна партия, тъй като макар и да се състои от работници, тя се ръководи от реакционери — най-лоши реакционери, които действуват напълно в духа на буржоазията“¹.

Десният опортюнизъм в Австрийската социалдемократическа партия. Австромарксизъм. Към края на ХІХ в. десният опортюнизъм се засили и в Австрийската социалдемократическа партия. Ръководителите на партията Ото Бауер, Карл Ренер, Виктор и Фридрих Адлер създадоха опортюнистическа теория и тактика за работническото движение в Австро-Унгария, наречена австромарксизъм. Лидерите на Австрийската социалдемократическа партия се обявиха против марксисткия философски материализъм, пропагандираха реформистката теория за мирното „социализиране“ на капиталистическата буржоазна държава чрез „експроприация посредством прогресивно-подоходния данък“. Задача на революционната партия на пролетариата в Австро-Унгария беше да подкрепи нацио-

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 31, стр. 253.

налноосвободителното движение на угнетените народи, да признае правото на нациите на самоопределение. Вместо това австромарксистите развиха опортюнистическата „теория“ за културна автономия. Те предлагаха националният въпрос в Австро-Унгария да се разреши чрез създаване на национални съвети, в които населението да се зачислява по желание. Националните съвети според тази теория трябваше да представляват нещо като парламент, в който да се разглеждат само културни въпроси, но не и въпроси, свързани с политическия живот на народите, включени в Австрийската империя. Теорията за културната автономия беше включена в програмата на Австрийската социалистическа партия на конгреса ѝ в 1899 г. (Брюнска програма). Опортюнизмът на австромарксистите доведе до засилването на национализма в социалистическото и работническото движение в Австро-Унгария, до обособяването на отделни, често пъти враждуващи помежду си социалистически партии и профсъюзи, изградени на основата на националния признак. Така общото класово движение в империята се разцепи на отделни национални течения и организации. Това отслабваше революционната борба срещу феодалната и капиталистическата експлоатация в империята и срещу националния гнет. Австромарксизмът застана на стража на интересите на буржоазията от австрийската господстваща нация и тласна работническото движение в Австро-Унгария по пътя на буржоазния национализъм.

Опортюнизмът в работническото движение в САЩ. В САЩ Американската федерация на труда (АФТ) стана основен проводник на опортюнизма в работническото движение. Ръководството на АФТ начело с Г. Гомпърс, силно враждебно на марксизма, провеждаше политика на класово сътрудничество, отвличаше работниците от класовата борба, дезорганизираше работническите маси, осуетяваше стачките. Опортюнистическата програма и тактика беше ясно формулирана от един от ръководителите на американските профсъюзи: „Ние нямаме никакви крайни цели. Ние вървим напред ден за ден. Ние се борим за осъществяването само на такива задачи, които могат да бъдат постигнати незабавно — в течение на няколко години.“

Програмата на АФТ се превърна напълно в програма за приспособяване на работническото движение към интересите на монополистическата буржоазия.

В АФТ по това време и до Първата световна война имаше и революционно течение. Но последното нямаше марксистическо ръководство, бе крайно слабо и не бе в състояние да отстрани опортюнистическото ръководство, нито да обезсили неговата дейност. Създадената в 1901 г. Американска социалистическа партия¹ начело с опортюниста М. Хилкуит представляваше блок на пролетарски и дребнобуржоазни елементи. Ръководството на партията беше привърженик на реформистката програма и тактика и признаваше парламентаризма за най-важно средство за борба на пролетариата. Партията възприе опортюнистическата „теория“ за неутралност на профсъюзите, като улесни реформистката дейност на АФТ. Постепенно ръководството на партията се сближи тясно с бернщайнианците в Европа и ревизионизмът стана основна идеология на десните елементи в нея. Открито шовинистическото отношение на партията към негърския въпрос в САЩ също така свидетелствува за опортюнизма на Социалистическата партия. Един от лидерите на партията беше писал в 1902 г.: „Не може и да има съмнение, че негрите и мулатите са по-низша раса.“

Социалдемократическите партии в Европа и САЩ, набъбнали прекалено много през периода на относително „мирното“ развитие на капитализма, се превърнаха в края на XIX в. и началото на XX в. в социалреформистки партии, партии на класовото сътрудничество.

2. ЗАСИЛВАНЕ НА ОПОРТЮНИЗМА В ДЕЙНОСТТА "А ВТОРИЯ ИНТЕРНАЦИОНАЛ. ПАРИЖКИ КОНГРЕС (1900)

Засилването на опортюнизма в работническото и социалистическото движение даде отражение и в дейността на Втория интернационал. Това пролича особено ярко

¹ В 1899 г. в САЩ се извърши разцепление сред социалистическата партия, като от нея се откъснаха десните елементи начело с М. Хилкуит. Преди това в 1898 г. видният пролетарски деятел в САЩ Ю. Дебс бе основал Американската социалдемократическа партия. В 1901 г. отцепилото се дясно крило на Социалистическата работническа партия (М. Хилкуит) се обедини със социалдемократическата партия (Ю. Дебс), като бе образувана Американската социалистическа партия.

от отношението на Парижкия конгрес (23—27. IX. 1900 г.) на Втория интернационал към предателството на Милеран.

На Парижкия конгрес „случаят Милеран“ зае централно място. По този въпрос бяха представени три резолюции. Изхождайки от тезата, че влизането на Милеран в правителството на Валдек Русо спасило републиката от домогванията на монархистите, Ж. Жорес предложи резолюция, в която одобряваше напълно постъпката на Милеран и подкрепяше изобщо коалициите на социалистическите партии с буржоазните политически партии.

Втората резолюция, предложена от Жюл Гед, порицаваше поведението на Милеран. Но изхождайки от неправилни позиции, Ж. Гед твърдеше, че социалистическите партии могат да влизат в буржоазните правителства само ако са спечелили необходимите гласове в избори.

Третата резолюция беше предложена от Карл Кауцки. Той застава на становището, че Интернационалът не трябва да се занимава със „случая Милеран“, че конгресът не е длъжен да се произнася и взема решение по този въпрос, тъй като се касаело за тактически, а не за принципен въпрос.

Тази резолюция можеше да бъде изтълкувана и в защита на Милеран, и против него. Затова тя беше наречена „кауцуква резолюция“. В действителност К. Кауцки одобри и подкрепи предателството на Милеран. Предложената от него резолюция беше гласувана от конгреса. С това Вторият интернационал застава на опортюнистически, антимарксистки позиции по отношение предателството на Милеран.

Парижкия конгрес осъди колониалната политика и милитаризма на буржоазията. В резолюцията по този въпрос се казваше, че „... политиката на агресия и колониален грабеж... изостря международното положение и предизвиква стълкновения, като носи опасност да направи войната постоянно явление“. В резолюцията, предложена от Роза Люксембург, бяха анализирани причините, поради които капитализмът поражда войните. В нея бяха предложени три главни мерки за борба против войната и милитаризма: да се просвети и организира младежта, социалистическите депутати да гласуват против военните кредити и в случай на международна криза да

бъдат организирани съгласувани демонстрации против войната. Решено бе също така работниците във всички страни да се борят срещу колониалната политика на империалистическите държави и да се започне борба за организиране на социалистически партии в колониалните страни.

Слабостта и опортюнизмът на Втория интернационал проличаваха и в неговата организационна структура. До 1900 г. Интернационалът нямаше постоянен ръководен орган. Политическата и практическата дейност на Интернационала изцяло се направляваха от парламентарните групи на социалистическите партии. На Парижкия конгрес беше създаден постоянен изпълнителен орган на Интернационала, наречен Международно социалистическо бюро (МСБ), начело на което стоеше секретар. Но това бюро не се превърна в ръководещ орган на социалистическите партии. То имаше за задача само да събира сведения за положението на работническата класа, да разпраща протоколите от конгресите, да изготвя доклади за конгресите и пр. Ленин го нарече „пощенска кутия на Втори интернационал“.

Вторият интернационал се отказа от демократическия централизъм, въз основа на който бе изградена структурата на Първия интернационал. Организационната структура на Втория интернационал напълно отразяваше неговата програмна и тактическа слабост.

3. РЕВОЛЮЦИОННАТА ТЕНДЕНЦИЯ В МЕЖДУНАРОДНОТО РАБОТНИЧЕСКО ДВИЖЕНИЕ, ВЪЗНИКВАНЕТО НА БОЛШЕВИШКАТА ПАРТИЯ — ПОВРАТЕН МОМЕНТ В МЕЖДУНАРОДНОТО РАБОТНИЧЕСКО ДВИЖЕНИЕ

Русия — център на международното работническо движение. Макар опортюнизмът все повече да се засилваше в международното работническо движение, той не беше всеобща и единствена тенденция в него. В работническото движение се развиваше и здрава революционна тенденция, която все повече се засилваше. Основата, върху която се развиваше революционната тенденция, беше окончателното прерастване на капитализма в него-

вия монополистически стадий — империализма. При империализма основните прогиворечия на капитализма се изостриха до краен предел. Империализмът — това е умиращ, загниващ капитализъм — навечерие на пролетарската революция. При империализма пролетарската революция стана въпрос на непосредствена практика, което налагаше да се развие марксисткото учение съобразно с новата обстановка и новите исторически условия. Развитието на марксизма в епохата на империализма и пролетарските революции е ленинизмът. „Ленинизмът израсна и се оформи в условията на империализма, когато противоречията на капитализма достигнаха до най-високата си точка, когато пролетарската революция стана въпрос на непосредствена практика, когато старият период на подготвяне работническата класа за революция се опря и прерасна в новия период на пряк шурм срещу капитализма.“¹

Ленинизмът възникна именно в Русия поради редица исторически причини. В края на XIX и началото на XX в. Русия навлезе, подобно на страните от Западна Европа, в империалистическия стадий на развитие. Но империалистическото развитие на Русия се извършваше при своеобразна обстановка. В страната се запазваха значителни феодални остатъци в аграрните отношения и в нейното политическо устройство. Русия беше през този период средище на всякакъв вид потисничество — феодално, капиталистическо и национално, — съчетано с полицейския деспотизъм на самодържавието. Русия се намираше пред буржоазнодемократическа революция. Тази революция назряваше в обстановка, когато империализмът се беше вече напълно оформил в западноевропейските страни, а в самата Русия беше налице революционен пролетариат, чиято борба непрекъснато се разрастваше. Това, безспорно, придаваше на революционната борба по-остри форми, създаваше предпоставки за разгръщането на революцията като народна, буржоазнодемократическа революция, в която пролетариатът имаше хегемонна роля.

Русия беше *възлов пункт на империалистическите противоречия*. Царска Русия беше най-големият резерв на западния империализъм, негов посредник при експлоати-

¹ И. В. Сталин, Съч., т. 6, стр. 63.

рането на Източна Европа и негов съюзник в колониалната политика спрямо източните народи. Царизмът беше най-важната опора на западния империализъм, опора, която съединяваше финансовия капитал на Запад с колониите на Изток. Поради това интересите на царизма се преплитаха помежду си и в края на краищата се сливаха в общото кълбо на интересите на империализма. Ето защо борбата срещу царизма при една буржоазно-демократическа революция беше борба и срещу империализма. Успехът на една буржоазно-демократическа революция означаваше разклащане позициите на западния империализъм, създаваше предпоставка за прерастването на революцията в пролетарска, социалистическа революция, която още от първите дни неизбежно трябваше да добие международен характер. Поради това революционното движение в Русия добиваше *световно-историческо значение*. Още Маркс и Енгелс предвиждаха, че революционните събития, които назряват в Русия, ще надхвърлят нейните граници. Ленин в 1902 г. предвидя огромното международно значение на предстоящите борби на руския пролетариат. „Историята, писа той, е поставила сега пред нас най-непосредствена задача, която е *най-революционна* от всички *най-непосредствени* задачи на пролетариата в коя да е друга страна. Осъществяването на тази задача, разрушаването на най-могъщата опора не само на европейската, но също (можем да кажем сега) и на азиатската реакция, би направило от руския пролетариат авангард на международния революционен пролетариат.“¹

Преместването на центъра на революционното движение в края на XIX в. от Германия в Русия, приближаването на Русия плътно до пролетарската революция и международното значение на революционната борба на руския пролетариат дадоха възможност на руските революционни марксисти начело с В. И. Ленин да издигнат високо знамето на революционното учение на Маркс, да развият това учение съобразно с новите задачи и изисквания. Затова Русия стана родина на ленинизма — „теория и тактика на пролетарската революция изобщо, теория и тактика на пролетарската диктатура в частност“².

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 5, стр. 387.

² И. В. Сталин, Съч., т. 6, стр. 62.

Борбата на В. И. Ленин за изграждане на нов тип революционна партия (1896—1904). II конгрес на РСДРП. Разпространението на марксизма в Русия, разрастването на борбата на руския пролетариат през 90-те години и дейността на „Съюза за борба за освобождението на работническата класа“ тласнаха напред социалистическото движение в Русия. През 1898 г. в Минск се състоя I конгрес на РСДРП, на който беше направен опит за обединяването на марксистките кръжоци в политическа партия. Конгресът провъзгласи създаването на Руската социалдемократическа партия (РСДРП). I конгрес обаче не успя да обедини организационно отделните марксистически групи в Русия; той не изработи партийна програма и устав, не беше осъществено ръководство на партията, което да изхожда от един център, нямаше идейно и организационно единство на социалдемократическите организации. Фактически партията не беше създадена.

Най-сериозна пречка в края на 90-те години за изграждането на революционна организация на пролетариата в Русия бяха „икономистите“.

Икономистите смятаха, че политическата борба против царизма трябва да се води предимно от либералната буржоазия, а работниците да водят само икономическа борба с капиталистите, главно за увеличаване на надниците и подобрене условията на труда. Те настояваха следователно пролетариатът да се откаже от най-важната тогава в Русия политическа задача — борбата за събарянето на царизма. Икономистите отричаха значението на революционната теория за издигане класовото социалистическо съзнание на пролетариата, прекланяха се пред стихийността в работническото движение и се обявяваха решително против единна, централизирана политическа организация на пролетариата. „Икономизмът“ беше руска разновидност на международния опортюнизъм.

В края на XIX в. „икономистите“ преобладаваха в руското социалистическо движение. След I конгрес те активизираха своята дейност. В 1899 г. те обнародваха официално своята програма-манифест, в която пропагандираха опортюнистическия принцип: „За работниците — икономическа борба, за либералната буржоазия — политическа борба“. Ленин, който по това време се намирал в заточение в Сибир, написа „Протест на руски-

те социалдемократи“ (1899). В него той се обяви решително против опортюнизма на „икономистите“ като разновидност на бернщайнианството, на ревизионизма. „Прословутата бернщайниада — пише в „Протеста“ — означава опит да се стесни теорията на марксизма, опит да се превърне революционната работническа партия в реформаторска.“ За разлика от западноевропейските социалдемократи Ленин още от самото начало пренесе борбата против бернщайнианството в Русия на политическа основа. Изхождайки от тази основа, Ленин подчерта необходимостта от решително разграничаване на социалдемократията от икономистите и издигна искането за незабавно скъсване на всякакви организационни връзки с тях. „Протестът“ бе разпространен в социалдемократическите организации. Той активизира борбата срещу „икономистите“ и изигра голяма роля за изграждането на марксистка партия в Русия.

В началото на ХХ век необходимостта от създаване на революционна марксистка партия ставаше все по-остра. В условията на империализма, при изострянето на всички противоречия в Русия, когато въпросът за пролетарска революция стана въпрос на непосредствената практика, необходимо беше да се създаде масова политическа партия на пролетариата не по образеца на социалдемократическите партии на Втория интернационал. Конкретните исторически условия и задачите на пролетариата изискваха да се изгради действително революционна партия, партия от нов тип, въоръжена с марксистка теория и тактика, съобразена със закономерностите на общественото развитие при империализма. За изграждането на такава партия беше необходимо да се преодолеят огромни трудности, произхождащи от конкретните условия на Русия, да се преодолеят всички опортюнистически догми на Втория интернационал, да се развие Марксовото учение при новите условия на империализма. „Ние съвсем не гледаме на Марксовата теория, ниса по това време Ленин, като на нещо завършено и неприкосновено; напротив, ние сме убедени, че тя е положила само крайъгълните камъни на оная наука, която социалистите са длъжни да движат по-нататък във всички посоки, ако те не искат да изостанат от живота.“¹

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 4, стр. 212.

В. И. Ленин пръв обоснова необходимостта от *нов тип* революционна партия на пролетариата.

Развивайки марксизма при новите условия, той създаде цялостно учение за партията като революционизираща, ръководеща и организираща сила на работническото движение.

Но преди да се организира партията от нов тип, Ленин смяташе за необходимо докрай да се разграничат революционните социалдемократи от опортюнистите, от икономистите в социалистическото движение. Необходимо беше предварително да се изкове идейното и политическото единство на революционните социалдемократи, да се изкове в борба против опортюнизма, в революционната борба на работническата класа.

Важна роля в борбата за изграждането на революционна партия на руския пролетариат в този период изигра в. „Искра“, организиран и ръководен от Ленин.

Вестник „Искра“, чийто първи брой излезе на 24. XII. 1900 г., се редактираше зад граница и разпространяваше нелегално в Русия. Това беше първият общоруски политически вестник на руските марксисти. В. „Искра“ разпространяваше сред руските социалдемократи великото Марксово учение за социалистическата революция и пролетарската диктатура, пропагандираше сред тях учението на Ленин за новия тип революционна партия на пролетариата. Той изигра главна роля за сплотяването на разединените социалдемократически организации в Русия в една революционна партия с единна марксистко-ленинска програма.

В уводната статия на вестника — „Насъщните задачи на нашето движение“, Ленин постави като основна, непосредствена задача пред руския пролетариат изграждането на своя революционна политическа партия, без която той не би могъл да изпълни своята велика историческа мисия. „Пред нас стои, пише Ленин в тази статия, непокътната неприятелска крепост, от която се сипят върху нас облаци снаряди и куршуми, отнасящи най-добрите борци. Ние трябва да превземем тази крепост и ние ще я превземем, ако съединим всичките сили на пробуждащия се пролетариат с всичките сили на руските революционери в една партия, която ще притегли към себе си всичко, което е здраво и честно в Русия.“¹

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 4, стр. 381—382.

На страниците на „Искра“ Ленин поведе решителна борба против враждебните на партията опортюнистически течения, за идейното разгромяване на „икономистите“ и международния опортюнизъм, за защита на чистотата на революционната теория на пролетариата. Във връзка с пренасянето и разпространяването на „Искра“ беше организирана цяла мрежа от предани, безстрашни и опитни революционери, в които Ленин виждаше скелета и ядрото на бъдещата партия. Дейността на „Искра“ даде възможност при тогавашните условия в Русия „да се създаде сплотено партийно ядро, способно да свърже в едно цяло безбройните кръжоци и организации, да подготви условията за идейното и тактическото единство и по такъв начин да сложи фундамента за изграждане на истинска партия“¹.

„Искра“ спомогна много за възпитаването на смели революционери и в страните, през които трябваше да се организира прехвърлянето на вестника, за разпространението на ленинските идеи и извън пределите на Русия. Те виждаха в делото на „Искра“ свое, пролетарско дело и му служеха беззаветно. „Искра“ служеше смело на делото на пролетарската революция и пролетарския интернационализъм.

В борбата за революционна марксистка партия много важна роля изигра трудът на В. И. Ленин „Какво да се прави?“, излязъл през март 1902 г. Историческото значение на книгата „Какво да се прави?“ се състои в това, че в нея Ленин, развивайки идеите на Маркс и Енгелс за пролетарската партия, разработи основите на учението за революционната марксистка партия, обоснова коренното марксистко положение, че марксистката партия е съединение на работническото движение със социализма; разкри великото значение на теорията на научния социализъм за стихийното работническо движение и за цялага дейност на партията; разработи въпроса за партията като политически вожд на пролетариата, като ръководеща сила на работническото движение, обединяваща и направляваща сила на класовата борба на пролетариата, доказва необходимостта да се преустрои цялата работа на партията в дух на възпитаване и подготовка на масите към революцията; показва, че идейните източ-

¹ И. В. Сталин, Съч., т. 6, стр. 138.

ници на опортюнизма се заключават преди всичко в преклонението пред стихийността на работническото движение и в принизяване ролята на социалистическото съзнание в работническото движение.

Този труд на В. И. Ленин е ценен принос в разработването на идеологическите основи на марксистката революционна партия — партия от нов тип. Ленин разкри гибелните последици от преклонението на „икономистите“ (ревизионистите) пред стихийността в работническото движение, което улесняваше проникването на буржоазната идеология сред пролетариата и целеше да превърне работническото движение в пасивна сила, безвредна за буржоазията и за реакционните сили на самодържавието. Всяко преклонение пред стихийността в работническото движение означава, подчертава Ленин, *„засилване влиянието на буржоазната идеология сред работниците“*. „... въпросът, пише Ленин, стои само така: буржоазна или социалистическа идеология? Средно положение тук няма... *всякакво* омаловажаване на социалистическата идеология, *всякакво отдалечаване* от нея означава заедно с това засилване на буржоазната идеология.“¹ Ленин посочи като една от най-важните задачи на партията да пази идейната самостоятелност на партията, да води борба срещу буржоазната идеология.

Ленин обоснова в този свой труд мястото, ролята и значението на марксистката идеология в работническото движение, разработи основите на учението за партията в борба срещу опортюнизма не само в Русия, но и в международен мащаб. Критиката срещу „икономизма“ като чужда на марксизма идеология беше критика срещу международния опортюнизъм. „Теорията“ на „икономистите“ представляваше основна ядка на опортюнизма. Под различни форми тя беше разпространена във всички партии на Втория интернационал.

Учението на Ленин за ролята и мястото на марксистката съзнателност в работническото движение, за идеологическата борба, за революционната партия от нов тип беше принципиално ново, свършено чуждо на мнозинството от партиите на Втория интернационал, които тъкмо по същото време не съумяха да запазят чистотата

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 5, стр. 397, 398—399.

на Марксовата революционна теория, не съумяха да дадат отпор на ревизионизма, сами се свлякоха в тресавището на опортюнизма, спомогнаха за разпространението на буржоазната идеология и по този начин се превърнаха в безкръвни, безсилни, безопасни за буржоазията партии.

Идейното разгромяване на „икономистите“, ликвидирването на идейното разноезичие сред болшинството социалдемократи на основата на марксистката идеология, създаването на единство във възгледите сред тях за изграждането, за ролята и мястото на партията от нов тип сред работническото движение, на основата на ленинското учение за партията и дейността на „Искра“ създадоха реална основа за свикването на II конгрес на РСДРП, който трябваше да положи основите на действително революционната партия на руския пролетариат.

II конгрес на РСДРП (17. VII. — 10. VIII. 1903 г.) заседаваше тайно в Брюксел, а след това в Лондон. На конгреса бяха представени 43 делегати, които представляваха 23 социалдемократически организации и имаха 51 решаващи гласа. По щателната си подготовка, по пълнотата на представителството, по обширността на кръга въпроси, които предстоеше да разреши, II конгрес на РСДРП беше невиджано явление в цялата история на руското революционно движение.

Основният въпрос, който предстоеше да се разреши на конгреса, беше приемането на революционна програма на партията.

Проектът за революционната програма на партията беше набелязан от Ленини в основни линии на страниците на „Искра“ още през юни 1902 г.

Основна особеност на проектопрограмата, както и на приетата от II конгрес програма на партията, беше ясната формулировка за неизбежността на пролетарската революция и диктатурата на пролетариата, ясно поставената задача пред партията да подготви пролетариата за тази революция, да го ръководи в нея. „За да извърши тая социална революция, казва се в проектопрограмата, пролетариатът трябва да завоюва политическата власт, която ще го направи господар на положението и ще му позволи да отстрани всички препятствия, стоящи на пътя към неговата велика цел. В този смисъл дикта-

турата на пролетариата съставлява необходимо политическо условие на социалната революция.“¹

По този начин беше ясно подчертан *революционният пролетарски* характер на партията, нейната *революционно-пролетарска* крайна цел — унищожаване на капиталистическата експлоатация, борба за социалистическо преустройство на обществото, *революционно-пролетарският* път в тази борба: борба за завоюване на политическата власт, за диктатура на пролетариата.

Приетата от конгреса програма, която включваше основното марксистко положение за диктатурата на пролетариата като основен пункт в нея, беше коренно различна от програмите на партиите на Втория интернационал. Нито една от тези партии, въпреки ясното и конкретно настояване на Маркс и Енгелс, не признаваше неизбежността на диктатурата на пролетариата. Партиите на Втория интернационал по това време се превръщаха вече в социалреформистки партии, които признаваха само мирната, легална борба за социални реформи. Нещо повече. Точно по това време партиите на Втория интернационал не дадоха отпор на ревизионизма, който се обяви преди всичко против Марксовото учение за диктатурата на пролетариата, „ревизираще“ марксизма преди всичко по този пункт и изграждаше програмата на социалдемократията върху основата на класовото сътрудничество.

В „Към историята на въпроса за диктатурата“ Ленин пише: „Въпросът за диктатурата на пролетариата е поставен в тази програма ясно и определено и е поставен именно във връзка с борбата против Бернщайн, против опортюнизма.“²

Отличителна черта на програмата на партията от нов тип беше нейното свършено ново и различно от партиите на Втория интернационал отношение към селския въпрос. Още преди II конгрес на страниците на „Искра“ Ленин набеляза в основни линии и аграрната програма на партията, разяснея след това в брошурата му „Към селската беднота“ (1903).

„Първата крачка на село — пише Ленин — е пълното освобождаване на селяните, добиване пълни права, създаването на селски комитети за връщане на отрезки-

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 6, стр. 13.

² Пак там, т. 31, стр. 342.

те. А последната наша крачка и в града, и в селото ще бъде само тая: *да отнемем цялата земя, всички фабрики от помещиците и от буржоазията и да устроим социалистическото общество.*¹ Тази програма произтичаше от марксистко-ленинското положение, че в борбата за завоюване на политическата власт селячеството представлява мощен революционен резерв, който трябва да бъде използван; аграрната програма на партията се определяше и от ръководещата роля на работническата класа и нейния авангард в буржоазнодемократическата и пролетарската революция.

Социалдемократическите партии от Втория интернационал не изработиха своя революционна аграрна програма. Те не възнамсряваха да водят пролетариата на борба за завоюване на политическата власт и затова пред тях не стоеше аграрният въпрос като въпрос за резервите на пролетариата, като въпрос за неговия съюзник.

Изхождайки от принципите на пролетарския интернационализъм, програмата на партията включи като основно искане по националния въпрос признаване правото на самоопределение за всички нации, които влизат в състава на държавата. Възгледите на Ленин по националния въпрос, залегнали в програмата на партията, представляваха важна крачка в разработването на марксистко-ленинската теория и политика на партията по национално-колониалния въпрос. Ленин разшири понятието „самоопределение“ като право и на народите от зависимите и колониалните страни на пълно отделяне в самостоятелни държави и посочи, че националноосвободителното движение е мощен резерв на пролетарската революция. Коренно противоположно беше отношението на Втория интернационал и неговите партии към националния въпрос. Ревизионистите развиваха „теории“ за „социалистическа“ колониална политика, за „културна автономия“, одобряваха колониалната експлоатация, измениха на революционните принципи на пролетарския интернационализъм.

По всички свои основни принципни положения и пунктове програмата на партията се ръководеше от революционната теория, поставяше тази теория в действие, на-

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 6, стр. 421.

белязвайки революционната тактика на партията. Програмата на партията беше оформена в ожесточена борба срещу опортюнистите.

При обсъждането на основните положения в програмата на партията на II конгрес се очертаха две направления: привържениците на Ленин, които имаха мнозинство и бяха наречени болшевики, и противниците на Ленин, които се превърнаха в опортюнистическо, враждебно на партията течение, меншевики. На II конгрес Плеханов провеждаше линия на отстъпки, на търпимост спрямо опортюнистите. Наскоро след конгреса Плеханов напълно отстъпи от позициите на марксизма, затъна в опортюнизма и стана един от най-отявлените меншевики.

Названието „болшевик“ стана синоним на последователен марксист-революционер, предан докрай на делото на работническата класа, на делото на комунизма.

Изключително важно място Ленин отделяше на организационните въпроси, свързани със строителството на партията. Още преди конгреса Ленин разработи на страниците на „Искра“ по-важните организационни черти и структурата на партията. В основата на предложения от Ленин на II конгрес устав на партията залегнаха принципите на демократическия централизъм, възприети от организационната структура на I Интернационал. Ленинските организационни принципи се създаваха в непримирима борба срещу опортюнизма и на основата на пролетарския интернационализъм. Те изхождаха от задачата да се изгради монолитна и боева, здраво организирана и дисциплинирана организация на пролетариата, без оглед на национална принадлежност, и съответстваща на нейната революционна теория и тактика. В. И. Ленин считаше партията за най-важното оръжие на пролетариата в борбата за социализъм. „Пролетариатът няма друго оръжие в своята борба за власт освен организацията“¹ — пише Ленин.

Ленин водеше борба за такава организация, която да дава възможност на партията да пази своята идейно-теоретическа чистота, както и твърдостта на своята непоколебимо революционна линия.

„Нашата задача е, заяви Ленин в речта си на II конгрес при обсъждането на устава на партията, да пазим

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 7, стр. 419.

твърдостта, издържаността, чистотата на нашата партия. Ние трябва да се старасм да издигнем званieto и значението на партийния член по-високо, по-високо и по-високо...“¹

Създаването на революционна марксистка партия, на болшевишката партия, е основен резултат от работата на II конгрес на РСДРП. Това беше съвършено нов тип партия, съответствуваща на задачите, които стояха пред работническото движение в епохата на империализма в която и да било страна; това беше партия на пролетарската революция и диктатурата на пролетариата, „боева партия, революционна партия, достатъчно смела, за да поведе пролетариите на борба за власт, достатъчно опитна, за да се ориентира в сложните условия на революционната обстановка, и достатъчно гъвкава, за да заобиколи всички и всякакви подводни камъни по пътя към целта.“² Тази партия, като вземаше критически всичко най-ценно от опита на социалдемократическите партии на западноевропейските страни, първа се издигна на равнището на изискванията на новия етап в развитието на международното работническо движение, при условията на империализма. На тази основа тя се оказа единствената партия, способна да преодолее догматизма и да развие марксизма в новите условия, да даде отпор на опортюнистите от всички разновидности и да доведе революционното движение до победата на диктатурата на пролетариата. Тази партия дълбоко се различаваше от партиите на Втория интернационал. Тя стана образец за изграждането на революционни марксистки партии на работническата класа във всички други страни. Ето защо Втория конгрес на РСДРП е повратен пункт в световното работническо и социалистическо движение.

В своя труд „Крчка напред, две крачки назад“ (1904) Ленин разви, обоснова и защити организационните основи на *революционната* партия на пролетариата от нов тип. Марксистката революционна партия е *преден, организиран* отряд на работническата класа. Тя е част от класата и се създава по пътя на подбора на най-добрите и най-напредничавите нейни представители, проявили се в революционната борба. Партията е висше проявление

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 6, стр. 508.

² И. В. Сталин, Съч., т. 6, стр. 142—143.

ние на революционната съзнателност на пролетариата, тя концентрира и обобщава в себе си богатия опит, революционните традиции и добродетели на работническата класа. Въоръжена с революционна теория, със знанието на законите за общественото развитие, тя е в състояние да изпълнява ролята на преден отряд на класата.

Ленин учи, че партията е не само преден марксистки отряд, но и организиран отряд на класата, споен не само от единството на идеите, но и от единството на волята и действията.

Между съзнателността на партията, на пролетариата, от една страна, и организираността им, от друга, съществува тясна взаимна зависимост. Колкото по-висока е революционната, марксистка съзнателност, толкова по-висока е организираността и дисциплината в редовете на партията, което ѝ дава възможност да осъществява своята авангардна роля в класата.

Партията от нов тип се изгражда върху принципа на централизма. Това означава, че тя се ръководи от единна програма, от единен устав, че се ръководи от един център — конгреса, а между конгресите — от Централния комитет. При наличие на демократични условия, когато партията съществува и работи легално, тя трябва да се изгражда върху принципа на демократическия централизъм.

Ленин учи, че не е възможно осъществяването на идейното и организационно единство без единна дисциплина, задължителна за всички нейни членове.

По-нататък Ленин посочва, че партията от нов тип е възплъщение на връзките на предния отряд с милионните маси на работническата класа. Колкото по-здрави са връзките на партията с масите, колкото повече тя умножава тези връзки с масите, завоюва тяхното доверие и подкрепя, толкова по-силна е тази партия. Силата на партията е в нейните връзки с масите.

Важно условие и характерна черта за развиване на връзките на партията с масите е осъществяването на вътрешнопартийната демокрация и самокритиката.

В. И. Ленин посочва също, че партията от нов тип е висша форма на класова организация, тъй като пролетариатът има и други свои организации — професионални, културно-просветни, младежки и други. Но партията е единствената школа, където пролетарските дейци

могат да усвоят законите на общественото развитие, да се въоръжат с ясна програма и тактика на действие, да придобият организационни навици като дейци на най-прогресивната, най-революционната класа — пролетариата. Единствено такива дейци могат правилно да насочват дейността на всички организации на работническата класа по пътя към събарянето на капитализма и победата на социализма.

Развивайки организационните основи на партията, В. И. Ленин за пръв път в историята на марксизма направи безпощадна критика на опортюнизма по организационните въпроси.

Против болшевиките по организационните въпроси се вдигнаха опортюнистите от всички разновидности във Втория интернационал — както откритите опортюнисти, така и центрите. Кауцки, нападайки Ленин за неговата непримиримост към опортюнизма и вземайки явно страната на меншевиките, се опитваше да склони болшевиките към примиренчество с меншевиките по организационните въпроси.

Против Ленин се обявиха и германските леви социалдемократи. Изопачавайки мислите на Ленин, Роза Люксембург го обвини върху страниците на партийния орган „Нойе цайт“ в прекален центризм и бланкизм.

Кауцки, който беше редактор на „Нойе цайт“, отказа да помести отговора на Ленин. В своя отговор Ленин изтъква, че неговите критици не са могли да се ориентират правилно в неговия труд „Крчка напред, две крачки назад“, не са могли да разберат новата обстановка и новите задачи в епохата на империализма.

Възникването на партията от нов тип под ръководството на Ленин, твърдата борба на болшевиките против опортюнизма в Русия и във Втория интернационал и развитието на марксистките идеи, отговарящи на задачите и на борбите на пролетариата, оказаха огромно влияние за укрепване позициите на революционното течение във Втория интернационал, начело на което стоеше болшевишката партия.

Образуване на левици в социалдемократическите партии. Израз на революционната тенденция в международното работническо движение беше и образуването на левици в социалистическите партии. Левиците критикуваха ревизионизма, стремяха се да запазят революцион-

ното марксистко учение и революционната марксистка тактика. От левиците в западноевропейските партии най-дейна беше левицата в Германската социалдемократическа партия. Тя даваше отпор на бернщайнианството и защитаваше учението на Маркс за пролетарската революция. През този период левиците действаха все още неуверено и неорганизирано. Значително слаба и лошо организирана беше тяхната дейност във Втория интернационал. Все пак тяхното оформяване в резултат на борбата срещу открития опортюнизъм свидетелствуваше за наличието на революционна тенденция в международното работническо движение.

Важно място сред левиците в социалистическите партии заемаха „тесните социалисти“, които представляваха марксисткото, революционното течение в БРСДП. Тесните социалисти начело с Д. Благоев водеха упорита борба както срещу българските опортюнисти — „общоделците“, така и срещу опортюнизма в международното работническо движение. Статиите на Д. Благоев срещу българските опортюнисти начело с Я. Сакъзов — „Pro domo sua“, „Марксовото учение и др. Сакъзов“, „Социализъм или демократизъм“, поставиха началото на критиката на ревизионизма у нас. В тази борба растеше и укрепваше марксисткото тесносоциалистическо течение в БРСДП, изграждаха се идеологическите, тактическите и организационните основи на революционната марксистка партия на тесните социалисти.

В 1901 г. Благоев написа статията „Марксизъм или бернщайнианство“, в която направи обстоен преглед и критика на ревизионизма на Бернщайн. Тази статия представлява сериозен принос в борбата на революционния марксизъм срещу опортюнизма и ревизионизма в международното работническо движение по това време.

Голямо значение в борбата срещу опортюнизма имаше и статията на Д. Благоев „Опортюнизъм или социализъм“, написана в 1902 г. Критиката на българските марксисти начело с Д. Благоев срещу опортюнизма се развиваше под благотворното влияние на ленинската „Искра“ и на труда на Ленин „Какво да се прави?“.

През периода от 1901—1903 г. работническото движение в нашата страна се засили, нарасна пролетарският състав на партията, засили се и тесносоциалистическото, марксисткото, революционно течение в нея. IX конгрес на

БРСДП в 1902 г. отхвърли антима̀рксистските теории на общоделците за класовото сътрудничество. Разцеплението на партията, оформено окончателно на X конгрес на БРСДП в 1903 г., положи здравите основи на марксистката партия на работническата класа в България и показа непоколебимата вя̀рност на тесните социалисти към марксизма и тяхната класова непримиримост към буржоазията и нейните опортюнистически оръдия в работническото движение.

Челно място сред левиците в международното работническо и социалистическо движение зае болшевишката партия пачело с В. И. Ленин. Неприми́римата борба на Ленин против опортюнистите, в защита на идейните и организационните принципи на болшевизма беше мощен удар върху ревизионистите, върху целия международен опортюнизъм и имаше огромно значение за развитието на революционното движение във всички страни.

Израз на революционната тенденция в международното работническо движение в периода от 1896—1904 г. беше и поде́мът на стачната борба на пролетариата. Протестни стачки срещу империалистическата политика бяха организирани във всички западноевропейски страни. Тези стачки се провеждаха обикновено през главата на партийното и профсъюзно ръководство, което не признаваше и спъваше масовата стачна борба. Стачното движение в западноевропейските страни се засили особено през 1904 г. в резултат на икономическата криза от 1901—1903 г. и под влияние на разрастващата се революционна борба на руския пролетариат.

4. АМСТЕРДАМСКИЯТ КОНГРЕС НА ВТОРИЯ ИНТЕРНАЦИОНАЛЪ (1904)

Амстердамският конгрес на Втория интернационал се състоя от 14 до 20 август 1904 г. На конгреса присъстваха 476 делегати от повече от 24 страни. Амстердамският конгрес беше първият конгрес на Втория интернационал, на който присъстваха делегати на болшевишката партия. Още II конгрес на РСДРП по предложение на Ленин възложи на централните органи на партията да организират нейното участие на предстоящия международен социалистически конгрес.

Ленин беше получил мандат за участие в конгреса от Одеската организация на РСДРП, но той не можа да присъствува лично на конгреса. Като делегати на большевишката партия на Амстердамския конгрес присъствуваха большевиките Лядов и Красиков. Въпреки интригите на Плеханов техните пълномощия бяха заверени и те участваха в работата на конгреса. В навечерието на конгреса Воровски, Красиков и Лядов при непосредственото сътрудничество на Ленин написват и превеждат на немски подробно изложение-брошура за същността на разногласията между большевики и меншевики, за принципите на большевишката партия. Брошурата беше озаглавена „Материали за изяснение на партийната криза в Руската социалдемократическа партия“¹. Тя беше раздадена на всички делегати, преди конгресът да приключи своята работа.

Амстердамският конгрес бе свикан в много напрегната обстановка на международното положение и на самото работническо и социалистическо движение. Току-що бе започнала Руско-японската война, която работниците от всички страни възприемаха като несправедлива, грабителска война. Левите групи в социалистическите партии надигаха глас против ревизионизма и искаха Интернационалът да вземе решително отношение към него. Възникването на большевишката партия в Русия, както и основаването на партията на тесните социалисти в България, хвърли в тревога опортюнистическите ръководства на европейските социалистически партии. Масовата борба на пролетариата добиваше значителен размах и работниците искаха Интернационалът да вземе отношение към въпроса за общата стачка като средство за борба.

По-важните въпроси, включени в дневния ред на конгреса, бяха следните: международните правила на социалистическата тактика, колониалната политика, общата стачка, единството на социалистическите партии и пр.

На Амстердамския конгрес едно от централните места зае въпросът за отношението на социалистическите партии към ревизионизма на Бернщайн. Бебел, Роза Люксембург, Гед и др. осъдиха рязко бернщайнианството. В

¹ Брошурата е била отпечатана под тогавашния псевдоним на Лядов — М. Лидин. Според спомените на Лядов Ленин сам е написал една от четирите глави от съдържанието на брошурата — виж „Большевизм на международной арене“. Доклад большевикова Амстердамскому конгрессу в 1904 г., М. 1932, с предговор от Лядов.

подкрепа на Бернщайн на конгреса се обявиха Жорес и Вандервелд — белгийски социалист-опортюнист. Конгресът гласува резолюция, която фактически повтаряше резолюцията на Германската социалдемократическа партия, приета на конгреса в Дрезден в 1903 г. Резолюцията „Дрезден—Амстердам“ порицаваше ревизионистите и осъждаше стремежа им да превърнат революционните партии на пролетариата в партии, „които се задоволяват с реформирането на буржоазното общество“, но не взе никакви конкретни организационни мерки за борба с тях. Ревизионистите можеха да продължават своята ревизионистка дейност в социалистическите партии и в Интернационала.

В тясна връзка с бернщайнианството на конгреса отново беше разгледан въпросът за участието на социалистическите партии в буржоазните правителства. Този път конгресът осъди постъпката на Милеран. В резолюцията против ревизионистите имаше пункт, който гласеше: „Социалдемократията не може да се стреми към участие в управлението при буржоазното общество.“ Амстердамският конгрес обаче само формално, чисто външно осъди предателството на Милеран. Освен това в този пункт резолюцията гласеше още: „Настоящото решение е в съответствие с резолюцията на Кауцки, приета на международния конгрес в Париж 1900 г.“

Макар и формално, осъждането на ревизионизма се дължеше на обстоятелството, че конгресът заседаваше в обстановка на революционен подем на трудещите се, на явно изразено недоволство на работническите маси и партийните среди от засилването на ревизионизма. Резолюцията против бернщайнианството и милеранизма разкриваше слабостта на левиците в социалистическите партии. Те не преценяваха все още действителната опасност от ревизионизма.

На Амстердамския конгрес болшевиките заеха принципиално и непримиримо становище по отношение на опортюнизма. На половинчатата, плаха и непоследователна критика, която резолюцията „Дрезден—Амстердам“ упражни върху ревизионизма, болшевиките противопоставиха последователна, решителна, безкомпромисна борба против ревизионизма, в защита на революционните принципи на марксизма. В доклада на партията до конгреса се изтъкваше, че теоретическата част от програмата на пар-

тията е изградена изцяло върху основата на революционния марксизъм и че тя решително отхвърля всички „поправки, които ревизионизмът се опитваше да внесе във великото Марксово учение“. Докладът разясняваше борбата на болшевиките срещу опортюнизма на руска почва — „икономистите“, разкриваше международния характер на ревизионизма.

Амстердамският конгрес прие резолюция за „единството на социалистическото движение“, която препоръчваше на различните социалистически партии в отделните страни да се обединят. Този въпрос беше разглеждан по повод възникването на болшевишката партия на II конгрес на РСДРП. Вторият интернационал не оцени борбата на Ленин срещу опортюнизма на меншевиките, не разбра значението на борбата на Ленин за изграждане на действително революционна партия на пролетариата. Това не оцениха и представителите на левниците в европейските социалдемократически партии. Роза Люксембург упорито настояваше за сливането на болшевики и меншевики. Резолюцията на Амстердамския конгрес за единството на социалистическото движение не посочи, че единството е възможно само върху базата на революционния марксизъм. Ето защо решението на Амстердамския конгрес за „единството на социалистическото движение“ улесни опортюнистите. Във Франция в изпълнение на това решение отделните социалистически партии и групи се сляха в една партия. Сливането се извърши върху опортюнистическа платформа.

В 1905 г. Международното социалистическо бюро избра арбитражна комисия начело с А. Бебел, която да разгледа положението в РСДРП. Болшевиките не приеха решението на Амстердамския конгрес и не се съгласиха да поставят този въпрос пред арбитражната комисия. Болшевиките начело с В. И. Ленин продължиха борбата с меншевишките опортюнисти за изграждането на нов тип революционна партия. Опортюнистите представяха Ленин като „разколник“ на социалистическото движение. В действителност, продължавайки делото на Маркс и Енгелс и прилагайки творчески марксизма, Ленин се бореше за истинско единство на работническата класа и на социалистическото движение върху революционна основа.

Тесните социалисти начело с Д. Благоев, също така не приеха решението на Амстердамския конгрес и про-

дължиха решително борбата против „общоделците“. В Декларацията на ЦК на БРСДП от 22. IX. 1904 г. за отношението на партията към решението на Амстердамския конгрес се посочи ясно, че „общоделците“ не представляват нищо друго „освен една ревизионистическа партия с дребнобуржоазни стремежи, която под булото на социализма прокарва идеите и практиката на класовото сътрудничество („общо дело“) с буржоазията, като по такъв начин притъпява класовата борба и замъглява класовото съзнание на пролетариата... между БРСДП и фракцията на общоделците не може и дума да става за каквото и да било обединение, защото подобна една постъпка би била измяна на принципите, установени от международните социалистически конгреси, измяна на революционното социалистическо знаме“¹.

Под влияние на бурното стачно движение в Русия и Европа на Амстердамския конгрес беше поставен и въпросът за общата стачка. Конгресът прие резолюция, с която признаваше масовата стачка като средство за пролетарска борба. Но конгресът не посмя да употреби термина „обща стачка“, а прие термина „масова стачка“, което разявяваше страха на опортюнистите от революционните методи на борба. На Амстердамския конгрес Бернщайн гласува за тази резолюция, като изрази увереността си, че масовата стачка ще замени въоръженото въстание.

На Амстердамския конгрес особено ясно пролича опортюнизмът на десните социалисти по колониалния въпрос. Докладчикът на този конгрес по колониалния въпрос, холандският реформист Ван Кол, открито защити колониалната политика и колониалната експлоатация. Задачата на социалистите по колониалния въпрос според него се свеждаше до това, да настояват само за „покултурна“ експлоатация на колониите. Конгресът прие резолюция, според която на населението в колониите трябва да се даде свобода и самостоятелност в размери, пропорционални на културното им развитие. С приемането на тази резолюция конгресът фактически осъди националноосвободителното движение в колониалните и зависимите страни.

¹ БРП (к) и резолюции и решения, т. I, Изд. БКП, 1947 г., стр. 239.

На Амстердамския конгрес въпросът за борбата против империалистическата война заемаше важно място. На този конгрес Плеханов и бележитият японски социалист-марксист Сен Катаяма тържествено декларираха, че осъждат политиката на царизма и японските агресори, осъждат Руско-японската война. Амстердамският конгрес също не се оказа в състояние да разработи конкретни мерки за борбата на пролетариата и на социалистическите партии против агресивната политика на буржоазията и против грабителските войни.

От всички социалдемократически партии само болшевишката партия още в 1904 г. — във връзка с империалистическия характер на Руско-японската война — посочи, че пролетариатът трябва да води борба за поражението на правителството на своята страна в империалистическата война, свързвайки тази тактика с разрастването на революционната борба против царизма, с развитието на революцията. „Делото на руската свобода, пише Ленин, и на борбата на руския (и световния) пролетариат за социализъм зависи твърде много от военните поражения на самодържавието.“¹

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 8, стр. 39.

ГЛАВА VIII

МЕЖДУНАРОДНОТО РАБОТНИЧЕСКО ДВИЖЕНИЕ И ДЕЙНОСТТА НА ВТОРИЯ ИНТЕРНАЦИОНАЛ ОТ 1905—1914 г. БОРБАТА НА БОЛШЕВИКИТЕ НАЧЕЛО С В. И. ЛЕНИН ПРОТИВ ОПОРТЮНИЗМА НА ВТОРИЯ ИНТЕРНАЦИОНАЛ

1. ПЪРВАТА РУСКА БУРЖОАЗНОДЕМОКРАТИЧЕСКА РЕВОЛЮЦИЯ (1905—1907) И НЕЙНОТО ОТРАЖЕНИЕ ВЪРХУ МЕЖДУНАРОДНОТО РАБОТНИЧЕСКО ДВИЖЕНИЕ

От началото на ХХ в. в Русия се изостриха противоречията между развиващия се капитализъм и остатъците от феодално-помешчическия строй. Наред с това се задълбочаваха и противоречията между развитието на производителните сили и капиталистическите производствени отношения. Преминаването на Русия в империалистическия стадий на развитие още повече изостри тия противоречия. Империализмът се преплиташе с големи остатъци от крепостничеството в икономиката на страната и в нейното политическо устройство, най-главните от които бяха царизмът и помешчическото земевладение. Тези феодални остатъци създаваха особено жестоки форми на експлоатация на пролетариата, крайна нищета на селячеството и най-грубо потискане на неруските националности.

Кризата от 1900—1903 г. влоши още повече положението на трудещите се. Самите условия довеждаха руския пролетариат непосредствено до най-радикалните средства за борба, като се започне от икономическата стачка и се стигне до въоръженото въстание. Периодът от 1901 г. до самата революция се характеризира с непрекъснато нарастване на участието на работническите маси в революционната борба.

Под влиянието на революционното работническо движение се разрастваше борбата на селячеството против по-

мешчиците и на национално угнетените народи против руския царизъм.

Съчетаването на всички видове потисничество в Руския — феодално, капиталистическо и национално — с деспотизма на самодържавието придаваше на класовите и националните противоречия особено остър характер. В края на 1903 г. Русия се приближаваше към буржоазно-демократическа революция. Царското правителство обаче смяташе да издигне престижа на самодържавието и да задуши революцията посредством империалистическа война с Япония.

Напрежението, с което беше свързана войната, бедствията, които тя донесе за трудещите се маси, както и самото поражение на царизма във войната — всичко, това изостри до краен предел съществуващите противоречия, разкри гнилостта на самодържавието и доведе масите до самата революция. Поражението на Русия в Руско-японската война разклати до основи моралната сила на царизма, произнесе присъда, според израза на Ленин, над цялата политическа система на царизма, разкри неговите престъпления и засили революционното движение. „... Военният крах — писа Ленин — не можеше да не се яви начало на дълбока политическа криза... Капитулацията на Порт Артур е пролог на капитулацията на царизма.“¹

Начало на революцията в Русия поставиха събитията от 9. I. 1905 г. в Петербург („Кървавата неделя“), когато царските войски разгониха мирната демонстрация на пролетариата и заляха улиците на града с кръвта на невъоръжените работници. Революционното движение обхвана от самото начало цялата страна и още първите вълни на революцията въвлякоха в политическата борба против царизма милионни работнически и селски маси. Само през м. януари стачкуваха 440 хил. работници, т. е. повече, отколкото за 10 години преди революцията. Икономическите стачки прерастаха в политически, работниците организираха внушителни протестни демонстрации, които често завършваха с кървави стълкновения с полицията.

Стачната вълна през 1905 г., работническите вълнения в Лодз, общата стачка, стачката в Иваново-Вознесенск и

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 8, стр. 38, 40.

др. бяха мощна проява на класовата борба на руския пролетариат. Въръженото декемврийско въстание на пролетариата в Москва през 1905 г. бе върхът на революционната борба.

Широк размах получи и селското движение, което доби определен политически характер. Още през февруари 1905 г. започнаха селски вълнения в Орловска, Воронежска и Курска губернии. Особено силно беше селското движение в Поволжието, Прибалтийския край, Закавказието и Полша. Стачкуваха селскостопанските работници. С изключителна сила се разрасна и националноосвободителното движение на потиснатите народи в многонационалната Руска империя. Революционното движение обхвана и армията: през юни 1905 г. избухна въстание на броненосца „Потьомкин“ — първото масово революционно вълнение в руската армия и флота.

Първата руска революция продължи в течение на 1905—1907 г. В нея руският пролетариат даде образци на революционно творчество и героизъм.

Характер и движещи сили на революцията. Трудът на Ленин „Две тактики на социалдемократията в демократическата революция“. По своите причини и непосредствени задачи революцията от 1905 г. имаше *буржоазен характер*. Тя трябваше да събори властта на царското самодържавие като власт на старите, реакционни феодално-помешчески класи. Революцията трябваше да установи 8-часов работен ден, демократическа република, да осигури на народа граждански права и свободи. Тя трябваше да ликвидира помешчическото земевладение. В навечерието на революцията 10 и половина милиона селяни имаха 75 милиона десетини¹ земя, а само 30 хиляди най-едри помешчици имаха 70 милиона десетини земя. Кулаците съсредоточаваха в ръцете си половината от земята на селяните и повече от половината от работния добитък. Аграрният въпрос беше основен въпрос на революцията. Ето защо още от самото начало селячеството масово участвуваше в революцията. То беше една от главните движещи сили на революцията. Поради това Ленин отбелязва като национална особеност на първата руска революция нейния селски, аграрен характер.

¹ 1 десетина = 1,09 хектара, *Ред.*

Друга основна задача на революцията в Русия от 1905 г. беше да даде на угнетените народи равноправие и право на национално самоопределение, на национална независимост.

По участието на народните маси в революционната борба, по формите на това участие, по размаха си първата руска революция имаше народен, демократичен характер. В нея, както казва Ленин, „най-дълбоките обществени „низини“, задушавани от гнета и експлоатацията, се вдигаха самостоятелно, наложиха на целия ход на революцията отпечатъка на *своите* искания, на *своите* опити да построят по своему новото общество на мястото на разрушаваното старо“¹.

Въпреки че в Русия беше назрял вече конфликтът между производителните сили и буржоазните производствени отношения, въпреки че пролетариатът беше излязъл на сцената на политическата борба със своя революционна партия и своя революционна социалистическа програма, въпреки че участието на пролетариата даваше отпечатък върху формите на борбата и върху хода на революционните събития, В. И. Ленин изрично подчерта, че революцията не може да прескочи задачите на буржоазнодемократическия преврат.

Но революцията в Русия от 1905—1907 г., макар и да беше буржоазнодемократическа по своите причини и непосредствени задачи, твърде много се различаваше от буржоазните революции в Западна Европа, тя имаше свои *характерни, особени черти*. Главната нейна особеност се състои в това, че тя е първата буржоазна революция в *епохата на империализма*, което означава, че тя се извършва при по-напреднали обществени условия, т. е. при наличие на развити капиталистически обществени отношения, при укрепнала политически работническа класа, с богат революционен опит, със своя самостоятелна революционна марксистка партия. Тази главна особеност я отличава твърде много от всички буржоазни революции на Запад в миналото. Оттук произтичаха и други особени черти на революцията от 1905 г. в Русия. „Преобладанието на селското население — пише Ленин, — страшната му потиснатост от крепостническото (наполовина) едро земевладение, силата и съзнателността на организирания

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 25, стр. 440.

вече в социалистическа партия пролетариат — всички тия обстоятелства придават на *нашата* буржоазна революция *особен* характер.“¹

В епохата на империализма буржоазията, наплагена от размаха на класовата борба на пролетариата, се превръщаше не само в класа нерешителна и плаха, но тя беше и класа определено контрареволуционна. В борбата си срещу пролетариата тя търсеше и намираще опора в царизма и помещиците. Либералната буржоазия, свързана с хиляди нишки със западните империалистически финансови среди, не можеше да се обяви решително против царизма, тъй като последният беше резерв на западноевропейския империализъм и имаше неговата мощна подкрепа. Ето защо тя беше склонна на компромис, на сделка с царизма и феодалните помещнически сили. Буржоазията като класа не беше заинтересована в радикалното разрешаване на основните въпроси на революцията, в пълното унищожаване на феодално-крепостническите остатъци в икономиката и политическото устройство на страната. Въз основа на марксисткия анализ на социално-икономическите условия в Русия Ленин направи извода, че буржоазията не може да бъде хегемон в буржоазнодемократическата революция, развиваща се в епохата на империализма. Това е една от особените черти на първата руска революция.

Руската революция от 1905 г. се разгърна при най-активно и масово участие на работническите маси в нея. Руският пролетариат имаше вече оформена революционна политическа партия — партия от нов тип, въоръжена с действително революционна теория и програма. Революционната борба на пролетариата в Русия показваше, че революционното работническо движение по интензивност, революционна активност на работническите маси и значение на революционните цели далеч надхвърля движенията на пролетариата в Западна Европа. Руският пролетариат беше най-последователен, непримирим и решителен противник на самодържавието. Събарянето на царизма беше една от първите непосредствени задачи, които пролетариатът в Русия трябваше да осъществи в борбата за своята крайна велика цел — социализма. Работническата класа в Русия беше кръвно заинтересована от

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 15, стр. 47.

радикалното разрешаване на основните задачи на буржоазнодемократическата революция: тя страдаше не само от капиталистическата експлоатация, но и от феодалните остатъци, които придаваха още по-ожесточен характер на тази експлоатация, тя страдаше следователно от недостатъчното развитие на капитализма. Ето защо Ленин посочи, че пролетариатът беше единствената революционна сила, способна да стане *хегемон в буржоазнодемократическата революция, извършваща се в епохата на империализма*.

Най-ярките моменти на цялата революция бяха свързани с най-мощните прояви на борбата на работническата класа, която приложи специфично пролетарско средство на борба — стачката. Във връзка с това Ленин нарече революцията от 1905 г. пролетарска. „Руската революция беше . . . — казва Ленин — пролетарска не само в смисъл, че пролетариатът беше ръководната сила, авангардът на движението, но и в смисъл, че специфично пролетарското средство за борба, именно стачката, беше главното средство за раздвижване на масите . . .“¹ Това беше характерна особеност на първата руска революция.

Ленин разкри и особените черти на аграрния характер на руската революция. Селячеството беше една от главните движещи сили на революцията, заинтересовано от радикалното разрешаване на аграрния въпрос, от ликвидирането на помещическото земевладение. Революционното селячество в Русия *не можеше да бъде съюзник на буржоазията, нито неин резерв в буржоазнодемократическата революция*. То беше естествен съюзник на пролетариата в нея.

Меншевиките и опортюнистите от Втория интернационал смятаха, че революцията от 1905 г. в Русия е буржоазна революция от типа на революциите в Западна Европа и че поради това ръководна роля в нея трябва да изпълнява либералната буржоазия.

В съответствие с този характер на революцията и нейните особености В. И. Ленин начерта и обоснова стратегическия план на болшевишката партия в революцията.

Според този план пролетариатът трябваше да поеме ръководната, хегемонната роля в революцията и да поведе решително борбата за пълното унищожаване на ца-

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 23, стр. 257.

ризма, за изграждането на демократическа република. Лозунгът за демократическа република беше революционен лозунг, чието осъществяване означаваше пълно унищожаване на феодално-помешчическите порядки в страната, разрешаване на всички основни задачи на буржоазнодемократическата революция, т. е. осъществяване на програмата-минимум на партията. Наред с това осъществяването на този лозунг трябваше да създаде най-благоприятни общественно-политически условия за разгръщане на борбата на работническата класа за социализъм.

Но за да може да осъществи своята роля на хегемон в революцията, пролетариатът трябваше да се съюзи с онази сила, която беше заинтересована от радикалното провеждане на буржоазнодемократическата революция. Такава сила беше селячеството в неговата цялост, което се бореше против вековните си потисници — помешчиците и царизма. Съюзът между пролетариата и селяните трябваше да се осъществи обаче при ръководната роля на работническата класа. „Последователен борец за демократизъм — сочи Ленин — можеше да бъде само пролетариатът. Той може да се окаже победоносен борец за демократизъм само при условие, че към неговата революционна борба се присъединят селските маси.“¹ Създаването на такъв съюз беше неизбежно, защото в хода на революцията селяните се убеждаваха, че буржоазията не може да им даде нито земя, нито свобода, че царят стои зад помешчиците, а либералната буржоазия поддържа царя, че единствената сила, която може да подкрепи борбата на селяните, е пролетариатът. Само пълната победа на революцията можеше да снабди селяните със земя.

Научната основа на необходимостта от съюз между работническата класа и селячеството, обусловен от обективното положение на работниците и селяните и от развитието на класовата борба в Русия, беше разработена в аграрната програма на болшевишката партия. Болшевиките изхождаха от това, че от гледна точка на перспективите на развитието на класовата борба аграрният въпрос е част от общия въпрос на борбата против царизма, за победата на революционнодемократическата диктатура на пролетариата и селяните, а след това и за победата на социалистическата революция, на пролетарската дик-

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 9, стр. 50.

татура. Болшевиките начело с Ленин издигаха лозунга за национализация на цялата земя, което предполага преди всичко конфискуване, т. е. изземване безвъзмездно цялата помещническа земя от революционните селски комитети и предаването ѝ на новата революционна власт на работниците и селяните. Политическото значение на лозунга за национализация на земята се състои в това, че той развързва революционната енергия, революционните резерви в село, че той разпалва класовата борба в село под ръководството на работническата класа. Същевременно провеждането на национализация на земята в буржоазнодемократическата революция от революционните селски комитети би разклатило основите на частната собственост и би облекчило борбата на пролетариата в съюз с бедните селяни против капитализма по пътя на прерастването на буржоазнодемократическата революция в социалистическа при хегемонната роля на пролетариата.

За осъществяване на своята хегемония в революцията пролетариатът трябва да изолира политически либералната буржоазия, да разкрие пред трудещите се нейната неустойчивост и нерешителност, да изолира нейното влияние върху полупролетарските елементи от града и преди всичко върху селячеството.

Това беше същността на Лениновия стратегически план, приет на III конгрес на РСДРП, състоял се в Лондон през април 1905 г. и обосноваан от В. И. Ленин в неговия труд „Две тактики на социалдемократията в демократическата революция“.

Меншевиките и опортюнистите от Втория интернационал не можаха да разберат ленинската идея за хегемонията на работническата класа в революцията. Те продължиха да смятат, че хегемон в революцията е либералната буржоазия. Оттук произхождаше и меншевишкият стратегически план, според който борбата срещу царизма трябва да води само буржоазията. Пролетариатът и селяните според тях трябва да се сплотят около буржоазията, без да дават размах на борбата за своите искания, което можело да изплаши буржоазията и да ограничи революцията. Меншевиките смятаха, че размахът на революцията зависи само от по-широкото участие на буржоазията в революцията.

Стратегическият план на болшевиките изхождаше от реалното развитие на революцията в Русия, от реал-

ните условия при конкретната историческа обстановка, докато меншевиките и опортюнистите от Втория интернационал се придържаха към остарели схеми и изкуствено ги налагаха върху коренно различната действителност.

За пръв път след Маркс и Енгелс Ленин постави в своя гениален труд „Две тактики на социалдемократията в демократическата революция“ въпроса за *въоръженото въстание* като главно средство за събарянето на царизма и за победата на революцията. На въоръженото въстание като практическа задача трябва да бъде подчинена цялата дейност на партията през време на революцията. Изучавайки опита на декемврийското въстание в Москва, Ленин в статията „Поуките от Московското въстание“ прави извода, че „общата стачка е изживяла времето си като самостоятелна и главна форма на борбата, че движението със стихийна, неудържима сила се изтръгва от тия тесни рамки и поражда по-висока форма на борба — въстанието“¹. В пълна противоположност на бланкистите Ленин сочи, че въоръженото въстание трябва да се опира на революционното работническо движение, на революционните маси, че то е резултат от обективното и закономерно развитие на класовата борба. В същото време обаче Ленин гледаше на въоръженото въстание като на висша форма на класова борба на пролетариата, ръководена и организирана от марксистката партия на работническата класа. Ленин разви и конкретизира учението на Маркс и Енгелс за въоръженото въстание като истинско изкуство, чието главно правило, забравено от опортюнистите, е решителното *настъпление*. Ето защо той обръщаше особено внимание на най-грижливата и умела политическа и военно-техническа подготовка на въстанието. Въоръженото въстание трябва да се опира на въоръжената сила на революционния народ, без което е невъзможна победата на революцията.

Марксистко-ленинското учение за въоръженото въстание имаше огромно значение не само за буржоазнодемократическата революция в Русия, но преди всичко за революционната борба на пролетариата за социализъм, за пролетарската революция и диктатурата на пролетариата. Опитът от въоръжената борба на руския проле-

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 11, стр. 160.

тариат в революцията от 1905 г. има световно значение за всички пролетарски революции.

Меншевиките отрекоха ролята и значението на въоръженото въстание, като застанаха на опортюнистически позиции. Думите на Плеханов: „Не трябваше да се залавяме за оръжието“, бяха най-ярък израз на опортюнистическата позиция на меншевиките. Ревизионистите от Втория интернационал направиха всичко възможно, за да скрият от работниците в западните страни огромното значение на въоръженото въстание, разкрито и доказано от опита на руската революция от 1905 г., дълбоко научно разяснено и обосновано от Ленин. Те се вкопчиха за предателските думи на Плеханов и направиха всичко, за да омаловажат революционните битки в Русия. Те възприеха ревизионистичната теория и тактика на Бернщайн, че подобни революционни средства за борба можели да се прилагат само в изостаналите страни със силни феодални остатъци, че в напредналите капиталистически страни, където работниците имали изборителни права, въоръженото въстание било невъзможно и неприложимо като средство за борба. Ленин сурово разкритикува опортюнистите, посочи, че техните възгледи са вредни за интересите на пролетариата и борбата за социализъм. „Не е достатъчно — писа Ленин — групирането ни само около политическите лозунги, необходимо е още да се групираме и около въоръженото въстание. Който е против него, който не се готви за него — той трябва безпощадно да бъде изхвърлян вън от редовете на привържениците на революцията, да бъде изхвърлян при нейните противници, при предателите или страхливците, защото приближава денят, когато силата на събитията, когато обстановката на борбата ще ни накара да различаваме враговете от приятелите по този признак.“¹

При подготовката на пролетариата за въоръженото въстание Ленин отдаваше особено внимание на *масовата или общата политическа стачка* като на едно от първостепенните средства за раздвижване и мобилизиране на масите и довеждането им до въоръженото въстание. В борбата с опортюнизма на меншевиките Ленин дебело подчерта, че всеобщата политическа стачка трябва да бъде разглеждана в дадения момент на движението не тол-

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 11, стр. 165.

кова като самостоятелно средство за борба, колкото като помощно средство по отношение на въстанието. Общата политическа стачка беше ново революционно средство за борба, приложено за пръв път от руските работници в революцията от 1905 г. и неизвестно дотогава в практиката на работническите партии.

Изхождайки от особеностите на руската революция от 1905 г., развивайки и конкретизирайки указанията на Маркс и Енгелс, направени въз основа на опита на революциите от 1848—1849 г., Ленин по новому разработи въпроса за властта, главния въпрос на всяка революция. Той разкри, че за революцията от 1905 г. като буржоазнодемократическа, извършваща се в епохата на империализма, беше закономерно нейната решителна победа да се увенчае с *революционна демократическа диктатура на пролетариата и селячеството*.

„И такава победа ще бъде именно диктатура, т. е. тя неизбежно трябва да се опира на военна сила, на въоръжените маси, на въстанието — пише Ленин, — а не на едни или други създадени по „легален“, по „мирен път“ институти.“¹

Революционндемократическата диктатура имаше за задача: *да сломи съпротивата на смъкнатите от власт реакционни класи, да смаже техните опити за реставрация на царизма и крепостничеството, да затвърди постиженията на доведения докрай буржоазнодемократичен преврат — републиката, премахване на крепостничеството, — да осигури условията за осъществяване програмата-минимум на партията и да разшири завоеванията на революцията*.

Ленин обаче предупреди, че тази диктатура не е и не може да бъде социалистическа диктатура на пролетариата, защото революцията си остава в рамките на капитализма, тя не засяга основите на капитализма.

Политически орган на революционндемократическата диктатура трябваше да бъде временното революционно правителство. Ленин извеждаше необходимостта от създаването на такова правителство от самото развитие на въоръженото въстание. Той посочи, че по своя произход то е орган на въоръженото въстание. По своя произход и по основния си характер това правителство

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 9, стр. 45.

трябва да бъде орган на народното въстание. Без съдействието на временното правителство въстанието не може да бъде нито общонародно, нито победоносно. По формалното си предназначение то трябва да бъде оръдие за свикване на общонародно учредително събрание. По съдържание на дейността си то трябва да затвърди постиженията на революцията, да осъществи минималната програма на пролетарската демокрация като единствено способна да осигури интересите на въстаналия против самодържавието народ.

Ленин смяташе участието на представители на партията на пролетариата във временното революционно правителство не само възможно, но даже и необходимо. Участието на представители на партията в това правителство нямаше нищо общо с реформистката тактика на западните социалдемократически партии, с милеранизма, насърчаван от Втория интернационал. Това участие се определяше от ръководната роля на пролетариата в революцията. То имаше за задача да улесни безпощадната борба с контрареволуцията, да упражнява натиск „отгоре“ върху временното революционно правителство, да осигури, затвърди и разшири завоеванията на буржоазнодемократическата революция, да отстоява самостоятелните интереси на работническата класа, да подготви условия за по-нататъшното развитие на борбата на пролетариата за социализъм. Необходимо условие за таква участие във временното правителство Ленин считаше строгия контрол на партията над нейните пълномощници и неоглното охраняване независимостта на социалдемократията, която се стреми към пълен социалистически преврат и е непримиримо враждебна на всички буржоазни партии.

Ленин посочи наред с това, че не беше възможно да се осигури революционна демократична диктатура без постоянен и енергичен натиск „отдолу“, провеждан *при всички обстоятелства* (дори и ако представители на партията не участвуват във временното революционно правителство) от страна на въоръжения пролетариат.

Но перспективите за развитието на революцията не спираха дотук. Ленин в своя труд „Две тактики на социалдемократията в демократическата революция“ подобно на Маркс и Енгелс в 1848 г. гледаше на буржоазнодемократическата революция само като на необходим

етап, като на една от стъпките към великия социалистически преврат, към пролетарската революция. „... От демократическата революция — пише Ленин — ние веднага ще започнем да преминаваме и именно в зависимост от нашата сила, от силата на съзнателния и организиран пролетариат, ще започнем да преминаваме към социалистическата революция. Ние сме за непрекъснатата революция. Ние няма да се спрем насред пътя.“¹ В своя труд „Две тактики на социалдемократията в демократическата революция“ Ленин разви идеите на Маркс и Енгелс за непрекъснатата революция в *теория за прерастването на буржоазнодемократическата революция в социалистическа революция*.

Той обоснова тази теория, като изхождаше от марксисткия анализ на конкретните социално-икономически условия в Русия. Характерно за тези условия беше наличието на двете социални войни на базата на две основни противоречия: първото — противоречието между достигнатото развитие на производителните сили и полукрепостническите производствени отношения, и второто — противоречието между по-нататъшното разрастване на производителните сили и капиталистическите производствени отношения в града и в селото. След приключването на първата социална война с победоносната буржоазнодемократическа революция естествено трябваше да се развие и излезе на преден план втората социална война, която можеше да приключи чрез победоносна пролетарска революция. Наличието на втората социална война беше важна и необходима социално-икономическа предпоставка за прерастването на буржоазнодемократическата революция в пролетарска.

Изхождайки от конкретните социално-икономически условия в Русия, Ленин разви и конкретизира указанията на Маркс и Енгелс, че борбата на бедните селяни против експлоатацията на капитализма може да стигне до победоносен край само ако тя бъде ръководена от работническата класа, че следователно за победата на социалистическата революция необходимо условие се явява съюзът на пролетариата с бедното селячество. Така Ленин разви теорията за съюза на работническата класа с бедните селяни при хегемонията на работниче-

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 9, стр. 237.

ската класа като едно от най-важните необходими условия за победата на пролетарската революция. Той изтъкна, че след победата на буржоазнодемократическата революция пътищата на пролетариата и на „селячеството като цяло“ се разделят. С пролетариата след това в борбата за социализъм ще тръгне само бедното селячество. Средният селянин ще се колебае. Задачата на пролетариата ще се състои в това, да неутрализира средното селячество, т. е. да изолира влиянието на буржоазията върху него и да изгради здравия съюз с бедното селячество, да включи в борбата за социализъм революционните резерви на бедното селячество.

„Пролетариатът — пише Ленин — трябва да проведе докрай демократическия преврат, като присъедини към себе си селските маси, за да смаже със сила съпротивата на самодържавието и да парализира неустойчивостта на буржоазията. Пролетариатът трябва да избърши социалистическия преврат, като присъедини към себе си масата на полупролетарските елементи от населението, за да сломи със сила съпротивата на буржоазията и да парализира неустойчивостта на селячеството и дребната буржоазия.“¹

Като едно от важните условия за прерастването на буржоазнодемократическата революция в пролетарска Ленин смяташе наличието на революционна политическа партия от нов тип, която да изпълнява ръководна роля в революцията.

В ленинската теория за прерастването на буржоазнодемократическата революция в епохата на империализма в пролетарска се съдържаха и основните елементи за извода, който Ленин направи в 1915 г. за възможността пролетарската революция да победи първоначално в една отделна капиталистическа страна.

Теорията за прерастването на буржоазнодемократическата революция в пролетарска бе изградена в борба срещу ревизионизма, който добиваше все по-голямо влияние в партиите на Втория интернационал. Ревизионистите отхвърляха идеите на Маркс за непрекъснатото развитие на революцията, за съюза на пролетариата със селячеството като необходимо условие за пролетарската революция. Те отделяха с китайска стена буржоазната

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 9, стр. 92.

революция от пролетарската, твърдяха, че между едната и другата трябва да се простира продължителен период — от 50—100 години. В основата на тези опортюнистически възгледи стоеше отрицателното отношение към ръководната роля на партията на пролетариата в революцията, както и отрицателното отношение към революционните резерви на борбата на селячеството. Те продължаваха да смятат селячеството за „реакционна маса“. Опортюнистите смятаха, че пролетариатът трябва да води борба за социализъм сам, без съюзници. Оттук те стигнаха до извода, че условията за пролетарската революция ще назреят едва тогава, когато пролетариатът стане в резултат на икономическото развитие мнозинство от населението. Тяхната главна задача беше: да отклонят вниманието на пролетариата от намерените политически революционни задачи, да го отклонят от революционната борба за социализъм под предлог, че условията за пролетарска революция не са намерени.

Ленинската теория, стратегия и тактика за революцията обогати съкровищницата на марксизма. Тя представлява важен момент в развитието на болшевишката партия като нов тип партия на пролетариата, в развитието на марксизма при условията на империализма. Революцията от 1905 г. в Русия създаде условията за изграждането на ленинската теория, стратегия и тактика за революцията. Тези теория, стратегия и тактика отговаряха на коренните интереси на делото на пролетариата и социализма. Ходът и опитът на революцията от 1905—1907 г. потвърдиха правилността на тази теория. В това се заключава между другото и огромното историческо значение на тази революция за руското и международното революционно движение.

Отражение на първата руска революция от 1905 — 1907 г. върху международното работническо движение. Ударът, който Първата руска революция от 1905—1907 г. нанесе върху царизма, беше същевременно удар и върху цялата империалистическа система. Тя даде мощен гласък на националноосвободителното движение в зависимите и колониалните страни. Революцията в Иран (1905—1911), революцията в Турция (1908), революцията в Китай (1911—1913), подемот на националното движение на угнетените народи в Австро-Унгария показаха, че многомилionenното потиснато и експлоатирано население

се вдигаше по примера на руските селяни и работници на решителна политическа борба. „Руската революция — пише В. И. Ленин — породила движение в цяла Азия. Революциите в Турция, Персия, Китай доказват, че могъщото въстание от 1905 г. остави дълбоки следи и че неговото влияние, което се проявява в движението напред на *стотици и стотици* милиони хора, е неизкоренимо.“¹

Революцията от 1905 г. даде гласък на демократичното движение в Европа — по-специално засили борбата за всеобщо изборително право, особено в Германия и Австро-Унгария.

Силно отражение даде руската революция от 1905—1907 г. върху международното работническо движение. Тя ознаменува откритата се в началото на ХХ в. нова ера в световната история. Относително мирният период в развитието на капитализма (1872 до към 1904 г.) отмина в историята. Настъпи епоха на изострени политически борби и революционни бури.

Първата руска революция даде пример на международното работническо движение за решителна революционна борба в името на най-важните *политически* задачи, показва му как да прилага изпитаните средства за революционна борба: общата политическа стачка и въоръженото въстание.

Всички основни въпроси на революцията в Русия от 1905 г. бяха основни въпроси и на международното работническо движение. Изводите, които Ленин направи от революцията, бяха изключително важни за борбата на работническата класа от всички страни. Роза Люксембург изтъкна още по време на революцията, че работническото движение дълго ще черпи поуки от великата борба на руския пролетариат. „Ако ние придобихме нещо благодарение на руската революция — казва Роза Люксембург, — това не е песимизъм, а огромен оптимизъм. Ние смело можем да погледнем бъдещето в очите и да извикаме с удесеторена сила: „Въпреки всичко, ние ще победим!““ Пролетариатът от всички страни посрещна Първата руска буржоазнодемократическа революция с ентузиазъм; той прояви открито своята солидарност с борбата на руските грудещи се против царизма. Вълна от протестни стачки и демонстрации заля всички

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 23, стр. 272.

страни в Европа. На събрания и митинги, на конгреси и конференции работниците гласуваха резолюции в защита на руския пролетариат, събираха помощи, изразяваха своята солидарност с революцията. Под напора на работническите маси опортюнистическото ръководство на Германската социалдемократическа партия беше принудено на конгреса в Йена (1905) да гласува резолюция, в която бе изразено възхищението на германските работници от революционните борби в Русия.

Във Франция „Съюзът на синдикатите от Сена“ — професионалното обединение на парижките работници — организира свикването на голям митинг, на който бе приет Манифест до руските трудещи се. „Трудещите се в Париж, града на революцията — казваше се в този манифест, — са с цялото си сърце с вас и се обръщат към вас с думите: разчитайте на нас! Нашата помощ ви е обезпечена! Долу царизмът! Долу експлоататорите! Да живее социалната революция!“

В борба срещу подкрепата, която френските империалисти оказваха на царизма, френският пролетариат организира „Общество за защита на руския народ“ начело с Марсел Кашен. В защита на руската революция се обявиха работниците и от останалите страни — Италия, Чехия, Унгария, Австрия и САЩ и т. н.

Българската работническа социалдемократическа партия (тесни социалисти) разви огромна разяснителна дейност в защита на руската революция. Партийният печат отразяваше събитията в Русия и запознаваше с тях българските трудещи се. Партията проведе помощна акция за събиране материални средства в подкрепа на жертвите на царизма. На събрания в отделните градове се гласуваха резолюции, които изразяваха солидарността на работниците в България с борбата на руския пролетариат срещу царизма. Цялата агитационно-пропагандаторска и масово-политическа работа на тесните социалисти през 1905—1907 г. минаваше под знака на революцията в Русия.

Въпреки така ярко изразената солидарност и съчувствие на международния пролетариат с революционните борби на руските работници и селяни, Вторият интернационал посрещна изключително хладно руската революция от 1905 г. И това не беше случайно. Революцията потвърди правилността на болшевишката теория и так-

тика и нанесе сериозен удар върху идейните, политическите и тактическите опортюнистически догми на Втория интернационал.

Опортюнистите от Втория интернационал не направиха нищо, за да подпомогнат революцията в Русия. Ленин се обърна с призив към Втория интернационал да публикува възвание към работниците от целия свят и да предотврати по този начин опасността от интервенция или от отпускане кредити на царизма. Призивът на Ленин беше оставен без последствие. Вторият интернационал не призова народните маси и обществените организации на мощен протест срещу политиката на царизма и на империалистическите правителства. Социалдемократическите фракции се задоволиха само с плахи интерпелации в парламентите. Наистина колко безпомощен и хилав изглежда в това отношение Вторият интернационал, ако се сравни с гигантската дейност, която извърши Първият интернационал под ръководството на К. Маркс в защита на Парижката комуна!

Отражението на руската революция върху международното работническо движение намери израз в решителния подем на масовата борба на пролетариата и особено в разрастването на стачното движение.

Особено голям подем на стачното движение настъпи в Германия. Докато в 1900 г. в Германия имаше 852 стачки със 115,711 участници в тях, то в 1905 г. се наброяваха 2,323 стачки с 507,964 стачкуващи. Разрасна се стачното движение и в останалите империалистически страни. Влиянието на руската революция върху стачната борба на пролетариата продължи както през 1906 и 1907 г., така и след поражението на революцията. Във Франция в 1909—1910 г. избухнаха големите стачки на железничарите, а в 1912 г. обявиха обща стачка английските миньори. Мощни стачки избухнаха в Германия и Белгия.

Стачките все повече се водеха в името не само на икономически, но и на политически искания. Така напр. в Прусия и отделните страни на Австрийската империя (Чехия, Унгария, Австрия) започна масово движение за демократизиране на изборителната система, за общо изборително право. Стачките се съпровождаха с грандиозни протестни демонстрации и завършваха със стълкновения с полицията (Висна и Прага). Под напора на мощното народно движение, начело на което стоеше ра-

ботническата класа, австрийското правителство беше принудено да въведе, макар и само в Австрия, общо избирателно право.

Под влияние на руската революция от 1905—1907 г. се засили борбата на лявото революционно крило в профсъюзите срещу опортюнистическата тактика на официалното профсъюзно ръководство. Това се отнася особено за САЩ, където в 1905 г. се състоя учредителният конгрес на Съюза на индустриалните работници, който изрази своята солидарност с руската революция, застана на позициите на класовата борба и поведе борба срещу опортюнизма на АФТ.

През време на подема на стачното движение, под непосредственото влияние на руската революция, въпросът за признаването на общата политическа стачка като важно средство за борба все повече занимаваше работническите и социалистическите среди. Сред работниците все по-често се забелязваше готовност да използват това оръжие. Сред германския пролетариат се засили стремежът да се прилагат „руските“ средства за борба и по-специално общата стачка. Роза Люксембург, Клара Цеткин, Карл Либкнехт и Франц Меринг горещо пропагандираха опита на руската революция и разобличаваха твърдението на опортюнистите, че в Германия общата стачка била невъзможна.

„Сега общата стачка — писа Р. Люксембург — стои в центъра на насъщните интереси на германския и международния пролетариат, тя означава нова форма на борба и е верен симптом за дълбокия вътрешен прелом в класовите отношения и в условията на класовата борба.“

Опортюнистите обаче упорито се противопоставяха на прилагането на общата политическа стачка от пролетариата в неговата борба. Ето защо след Амстердамския конгрес въпросът за общата стачка не бе поставен в дневния ред на конгресите на Втория интернационал. Независимо от това той беше обсъждан оживено в социалдемократическите партии.

Под натиска на германските работници ръководството на германските профсъюзи беше принудено да включи този въпрос в дневния ред на V конгрес на профсъюзите в Кьолн (1905). Резолюцията на конгреса обаче отхвърли общата стачка като „неприемливо“ за Герма-

ния средство за пролетарска борба. На партийния конгрес в Йена (1905), след ожесточени спорове между опортюнистите и левицата, бе гласувана резолюция, в която общата стачка беше призната официално като средство за борба. Въпреки някои недостатъци в тази резолюция приемането ѝ представляваше победа на революционните сили в Германия над реформистите. Ленин така оцени значението на работата на Йенския конгрес на Германската социалдемократическа партия: „Въпросът за масовата политическа стачка — главният въпрос на Йенския конгрес — вълнува цялата международна социалдемократия. Той е издигнат на преден план през последно време от събитията в цяла редица страни, в това число и може би даже особено в Русия. И решението на германската социалдемократия ще окаже, без съмнение, немалко влияние върху цялото международно работническо движение в смисъл на поддръжка и укрепване на революционния дух на борещите се работници.“¹

На 17. I. 1906 г. за пръв път в Германия беше проведена обща политическа стачка.

Профсъюзното опортюнистическо ръководство обаче направи всичко възможно да анулира резолюцията за общата стачка на Йенския конгрес. В 1906 г. на конференцията в Манхайм, на която присъствуваха ръководителите на профсъюзите и на Германската социалдемократическа партия, резолюцията на конгреса от 1905 г. беше погребана. На тази конференция Бебел и Кауцки се съгласиха да се откажат от проектираните стачки и да не поставят въпроса за масовата стачка на дискутиране сред членовете на германските профсъюзи. Капитулацията на Бебел и Кауцки засили още повече позициите на откритите опортюнисти в Германската социалдемократическа партия.

На партийния конгрес в Манхайм (1906) резолюцията на Йенския конгрес по въпроса за общата политическа стачка фактически бе отменена.

Във Франция Всеобщата конференция на труда подкрепяше общата политическа стачка. Но ВКТ, намираща се под влиянието на анархосиндикализма, гледаше на общата политическа стачка като на универсално

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 9, стр. 292.

средство за борба. Това схващане на ВКТ се превърна в средство за борба против марксистко-ленинското учение за пролетарската революция и причини големи вреди на френското работническо движение.

Ръководството на Френската социалистическа партия смяташе, че общата политическа стачка трябва да се съчетава не с въоръжено въстание, а само с парламентарната борба. В Англия ръководството на трейдюнионите решително се обяви против общата политическа стачка, като имаше подкрепата на лейбъристите, на Независимата работническа партия и на Социалдемократическата федерация.

Тесните социалисти приветствуваха революционната борба на руския пролетариат, в това число и масовата политическа стачка. В партийния печат на тесните социалисти бяха поместени редица статии, посветени на масовата политическа стачка. Обаче тесните социалисти разбираха масовата политическа стачка само като едно от най-ефикасните легални средства за борба на пролетариата, като продължение на икономическата стачка.

2. НАДМОЩИЕ НА ОПОРТЮНИЗМА ВЪВ ВТОРИЯ ИНТЕРНАЦИОНАЛ. БОРБАТА НА В. И. ЛЕНИН СРЕЩУ ОПОРТЮНИЗМА СЛЕД РУСКАТА РЕВОЛЮЦИЯ ДО ПЪРВАТА СВЕТОВНА ВОЙНА (1907—1914)

Три течения във Втория интернационал: ревизионизъм, центризм, левица. Революцията от 1905 г. в Русия изостри борбата между идейните течения в партиите на Втория интернационал. Окончателно се оформи течението на откритите опортюнисти, или ревизионистите, начело с Ед. Бернщайн, което отхвърли всички идейно-теоретически и програмно-тактически основи на марксизма. Ревизионизмът стана официална идеология на Втория интернационал.

След революцията от 1905 г. се оформи напълно опортюнистическото течение на *центристите* начело с Карл Кауцки. Центристите външно се придържаха към учението на К. Маркс и наричаха себе си „ортодоксални“ („правоверни“) марксисти. В практическата борба на

пролетариата обаче центристите избягваха да прилагат революционното учение на Маркс, като в края на краищата подкрепяха откритите опортюнисти. Центризмът е прикрит опортюнизъм, крайно опасен за работническото движение. „Не е така страшен и вреден — казва В. И. Ленин — откритият опортюнизъм, който отблъсква от себе си изведнаж работническата маса, както тази теория за златната среда...“¹ Теоретик на центристите беше К. Кауцки. Кауцки избягваше да излиза с някаква определена теория за програмата и тактиката на работническото движение, за характера и проявите на общественото развитие при империализма. Това той направи по-късно, когато В. И. Ленин посочи характера и закономерностите на империализма. Като главно средство за борба Кауцки, подобно на ревизионистите, посочваше борбата за мнозинство в парламента. Привидно Кауцки изхождаше от указанията на Маркс и Енгелс, че пролетариатът трябва да използва парламентаризма. Но в действителност тактиката, която препоръчва Кауцки, няма нищо общо с революционната тактика на Маркс. Със засилването на революционната борба на пролетариата центристите преминаха все по-явно на позициите на откритите опортюнисти. В този именно смисъл Ленин пише, че кауцкианството не представлява никакво самостоятелно течение, гъй като няма корени нито в масите, нито в преминалия към буржоазията привилегирован слой.

Центристски прояви във Втория интернационал имаше и в предшествувания период. Центристка беше позицията на Кауцки на Парижкия конгрес (1900) при разглеждането на „случая Милеран“, изразена в прословутата „каучукова резолюция“. Но като отделно определено течение центризмът се оформи след 1907 г., когато масовото движение на пролетариата се засили и откритите опортюнисти губеха постепенно своето влияние сред него. Центризмът начело с Кауцки имаше за цел да примири под прикритието на марксистки фрази пролетариата с работническата аристокрация, с буржоазните работнически партии, да защитава единството между пролетариата и тези партии и така да повдига техния авторитет. „Центризмът — пише Сталин — е понятие по-

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 21, стр. 252.

литическо. Неговата идеология е идеология на приспособяване, идеология на подчиняване пролетарските интереси на интересите на дребната буржоазия в *състава на една обща партия*. Тази идеология е чужда и противна на ленинизма.¹

Центризмът подобно на ревизионизма не беше чисто германско явление. Той, както и откритият опортюнизъм, беше рожба на империализма и се проявяваше в социалистическите партии в другите империалистически страни. Някои работнически дейци-марксиста не можаха своевременно да различат опасността от центризма и сами по редица въпроси на работническото движение се плъзгаха на центристски позиции (Гед, Бебел и др.).

В борба срещу опортюнизма след 1905 г. се очертава по-ясно и третото течение в социалистическите партии и във Втория интернационал — левията, централно място в която заемаха болшевиките начело с В. И. Ленин. Левията все по-смело водеше борбата против открития опортюнизъм, непримиримо защитаваше революционното учение на Маркс и Енгелс, беше предана и вярна на делото на пролетариата, вярваше в неизбежността и победата на пролетарската революция, пропагандираше революционните средства за борба.

Важно място сред левите групи в социалистическите партии и в Интернационала заемаше левията в Германската социалдемократическа партия. Най-видни представители на германската левица бяха Карл Либкнехт, Роза Люксембург и Клара Цеткин.

Германската левица остави героични дела след себе си. Тя посрещна възторжено руската революция от 1905 г., води упорита борба за прилагането на масовата политическа стачка, решително и смело се обяви против военните кредити, милитаризма и подготовката на империалистическата война. Но германската левица допускаше сериозни грешки и слабости. В условията на империализма не беше достатъчно марксизмът да се прилага догматично. Той трябваше да се развива, а германската левица не разбра до Октомврийската революция великото учение на Ленин и революционната тактика на болшевишката партия. Разбирайки неправилно единството в партията, германската левица не се реши да скъса ор-

¹ И. В. Сталин, Съч., т. 11, стр. 239.

ганизационно с „вонящия труп“, както Роза Люксембург нарече затъналата в опортюнизъм Германска социалдемократическа партия, и не постави преди Октомврийската революция основите на една революционна партия на германския пролетариат.

По-късно, след Първата световна война, под влиянието на Октомврийската социалистическа революция германската левица започна да осъзнава своите грешки, възприе ленинизма и постави основите на Германската комунистическа партия.

Силна левица представляваше във Втория интернационал и нашата партия — партията на тесните социалисти, която по своята програма и тактика стоеше най-близо до болшевиките. Левици се оформиха и в другите социалистически партии — френската, италианската, унгарската, австрийската и американската.

С изострянето на вътрешната и външната обстановка борбата между опортюнистите и левиците в партиите на работническата класа от различните страни се засилваше. Тази борба предшествуваше мощните класови битки, разгорели се през време и след Първата световна война, които под влиянието на Великия октомври доведоха до оформяването на революционни — комунистически партии на Запад.

Борбата между ревизионистите и революционната левица се прояви особено ярко на конгреса на Втория интернационал в Щутгарт, който се състоя от 18 до 24 август 1907 г. На него присъствуваха 886 делегати от 24 страни.¹ Това беше първият конгрес на II Интернационал, на който присъствува В. И. Ленин.

Един от най-важните въпроси от дневния ред на конгреса, по който се водиха остри спорове между опортюнистите и левицата, беше въпросът за отношението на пролетариата, на социалдемократическите партии и на Втория интернационал към колониалната политика на империалистическите държави, към освободителното движение на колониалните и зависимите страни, т. е. към *национално-колониалния* въпрос.

Нарастващото недоволство на широките работнически маси от колониалната политика на империализма,

¹ XIV конгрес на БРСДП (21—24. VII. 1907 г.) избра за делегати на партията на Щутгартския конгрес Г. Кирков, Васил Коларов, Христо Кабакчиев и К. Илнев (Н. Сакаров).

получило още по-голям размах под влияние на първата руска революция, съчувствието им към борбата на угнетените народи, от една страна, и стремежът на опортюнистите да „узаконят“ и натрапят „теорията“ за „социалистическата колониална политика“ — наложи поставянето на национално-колониалния въпрос пред вниманието на Втория интернационал.

В официалните докладни и проекторезолюции по колониалния въпрос на Щутгартския конгрес пролича опортюнизмът на ръководствата на социалистическите партии от империалистическите страни. Докладчикът по национално-колониалния въпрос, холандският опортюнист Ван Кол, разви пред конгреса теорията, че е възможна и необходима „социалистическа колониална политика“. Той получи пълната подкрепа на германските опортюнисти. Бернщайн заяви, че социалистическите партии трябва да участвуват в колониалната политика, че напредналите нации трябва да отиват в колонии с оръжие в ръка. Докладът на Ван Кол и изказванията на Бернщайн представляваха пропагандиране на колониалната политика на империалистическите държави сред работническата класа.

На конгреса беше предложена за гласуване централна резолюция, в която между другото се казваше: „... конгресът не отхвърля по принцип и завинаги колониалната политика, защото при един социалистически режим тази политика може да бъде в интерес на цивилизацията.“

Болшевиките начело с Ленин заедно с левиците от другите социалистически партии се обявиха против предложената проекторезолюция. Те разобличиха лъжата за цивилизаторската роля на колонизаторите и обрисоваха варварството на „цивилизованите“ капиталисти над милионите колониални роби.

Последователно правилно революционно отношение към национално-колониалния въпрос имаха обаче само болшевиките начело с Ленин. Ленин посочи, че успехът на борбата на пролетариата за социализъм е немислим без успешното развитие на революционното национално-освободително движение на зависимите и колониалните народи, че антиколониалната борба е резерв на пролетарската революция, че пролетариатът трябва да подкрепя революционното националноосвободително движение.

Предложената резолюция не беше приета, но за нея гласуваха почти половината от делегатите на конгреса, предимно делегатите на партиите от империалистическите страни. Те изразяваха отношението на работническата аристокрация в тези страни към колониалната политика.

Непосредствено след Руско-японската война над света надвисна опасност от империалистическа война. От 1898 г. Германия започна осъществяването на голяма военна програма; тя се готвеше усилено за война, за преразпределение на света. Старите империалистически държави Англия и Франция се готвеха да запазят с оръжие своите колосални колониални империи и да ограничат разширяващото се влияние на империалистическа Германия. В 1904 г. бе постигнато споразумение и подписан военен съюз между Англия и Франция за съвместна борба срещу Германия, а в 1907 г. се оформи напълно военният съюз на Англия, Франция и Русия (Съглашението), на който се противопоставяше Тройният съюз. Конфликтите в Мароко (1905) и на Балканите разкриха задълбочаващите се противоречия между империалистическите страни и надвисналата опасност от световна империалистическа война. Ето защо един от най-важните въпроси в дневния ред на конгреса беше въпросът за отношението на работническата класа, на социалдемократическите партии и на Интернационала към *милитаризма*, към опасността от империалистическа война. По доклада на А. Бебел върху този въпрос се разгоря остър двубой между двете тенденции в международното работническо движение — опортюнистическата и революционната. Откритите опортюнисти отхвърляха необходимостта от всякаква антимилитаристична и антивоенна дейност на пролетариата и социалистическите партии. Като изхождаха от правилното марксистко положение, че милитаризмът и войната са „законна рожба“ на капитализма и че ще изчезнат едновременно с него, те неправилно отричаха всякакви средства за борба против войната; смятаха тази борба за излишна. Германският опортюнист Фолмар разви теорията, че пролетариатът не трябва да води борба срещу войната, а, напротив, трябвало да бъде готов да отбранява своето отечество. „Цялата обич към човечеството — заяви той — не може да ни попречи да бъдем добри немци.“ Тази предателска позиция на реформистите разчистваше пътя на милитаристите, на войнолюбците.

В доклада и проекторезолюцията Бебел повтаряше известните марксихески положения за отбранителните и нападателните войни, като изхождаше от становището на К. Маркс за националните войни по време на Френската буржоазна революция. Обстановката в Европа в 1907 г. обаче беше съвсем друга. В Европа нямаше изправени един срещу друг в евентуален въоръжен конфликт революционен и контрареволуционен лагер, както през време на Френската буржоазна революция. Сега един срещу друг се изправяха, дебнеха и готвеха война за насилствено преразпределяне на света два империалистически лагера — Съглашението и Централните сили.

Резолюцията на Бебел предлагаше пролетариатът да застане в защита на „своето“ отечество, ако то бъде поставено в положение на отбрана. Тази резолюция не съдържаха никакви указания за конкретните задачи на пролетариата в борбата срещу империалистическата война. Бебел приемаше, че дори и империалистическа Германия може да води „отбранителна“ война, понеже главната опасност идвала от Русия. Той не разбираше, че назрява империалистическа война, в която най-главна роля играеха противоречията между Германия и Англия. Ленин характеризира това гледище на Бебел като догматически едностранчиво, мъртво, допускащо фолмаровско тълкуване в духа на защита на буржоазното отечество. Резолюцията на Бебел, която на вид имаше марксихеска постановка, в действителност беше центристка. Тя също улесняваше буржоазията и нейната империалистическа политика.

Заедно с Роза Люксембург Ленин разработи и предложи допълнение към проекторезолюцията на Бебел, която заедно с допълненията беше приета от конгреса. В това допълнение се посочваше недвусмислено, че социалистическите партии са длъжни „да положат всички усилия, за да предотвратят избухването на войната“, а в случай, че войната избухне, работническата класа и нейните парламентарни представители се задължават „да се намесят за нейното прекратяване“.

Социалистическите партии се задължаваха да използват „причинената от войната икономическа и политическа криза, за да пробудят политическото съзнание на народните маси, като по този начин ускорят събарянето на капиталистическата класа от власт“. Допълнението на Ленин и Роза Люксембург към резолюцията на Бебел опре-

деляше ясно задачите на пролетарната и социалдемократическите партии в борбата против империалистическата война. В този вид резолюцията не даваше възможност за фолмаровско тълкуване.

Всъщност в това допълнение към проекторезолюцията на Бебел беше формулиран един от важните ленински тактически принципи: превръщането на империалистическата война в гражданска.

Друг важен въпрос, по който на Шутгартския конгрес се водиха остри спорове между ревизионистите и левницата начело с Ленин, беше въпросът за взаимоотношенията между социалдемократическите партии и *профсъюзите*. По този въпрос левницата отбеляза сериозен успех, като с голямо мнозинство (212 срещу 18 гласа) конгресът прие резолюция, която подчертаваше необходимостта професионалните съюзи да признаят социалистическите принципи, социалистическата програма, както и необходимостта да се установят тесни връзки между професионалните съюзи и социалдемократическите партии. Ленин посочи, че тази резолюция нанесе поражение на привържениците на теорията за „неутралността“ на професионалните съюзи. Това безспорно беше важна крачка на левницата срещу опортюнизма, главно срещу трейдюнионизма. Но Вторият интернационал не стигна до ленинската идея за ръководещата роля на партията по отношение на професионалните съюзи.

Като важна проява на борбата на революционната социалдемократия срещу опортюнизма трябва да се разглежда и работата на *Първата балканска социалистическа конференция*. Тази конференция беше свикана през декември 1909 г. в Белград по предложение на Българската работническа социалдемократическа партия (тесни социалисти). Работата на конференцията съвпаднаше с изострянето на международната обстановка на Балканите след анексията на Босна и Херцеговина от Австро-Унгария в 1908 г. и след Младотурската революция (1908), когато в този район възникна сериозна опасност от война. Първата балканска социалистическа конференция изигра важна роля за разобличаване плановете на буржоазните правителства на Балканите и представляваше важен етап от борбата на революционните марксисти на Балканите за укрепване на революционните тенденции в работническото движение.

В обстановка на още по-голямо засилване на въоръженията, при изостряне на международното положение и при назрялата опасност от война в 1910 г. бе свикан Копенхагенският конгрес на II Интернационал от 28. VIII. до 3. IX. На него присъствуваха 880 делегати от 33 страни.¹ Това беше вторият конгрес, на който присъствува В. И. Ленин. Въпросът за отношението на социалдемократическите партии към опасността от империалистическа война зае отново централно място в работата на конгреса. Копенхагенският конгрес потвърди Щутгартската резолюция заедно с допълнението, направено от Ленин и Роза Люксембург. Но поради опозицията на опортюнистите конгресът не изработи никакви нови и ефикасни предложения за борбата на социалистическите партии против приближаваната се империалистическа война. Той включи в гласуваната резолюция решението на Лондонския конгрес от 1896 г. за международен арбитражен съд. Новото в Копенхагенската резолюция беше предложението да се свика конференция по разоръжаването, да се води борба против тайната дипломация, както и препоръката да се организират солидарни протести на работниците от всички страни против военните приготовления. Но искането за ограничаване на въоръженията се сведе до обикновени запитвания на социалистите в парламентите. След избухването на Итало-турската война (1911) не последваха солидарни протестни акции на социалистите, както препоръчваше копенхагенската резолюция.

Копенхагенският конгрес разглеждаше въпроса за опасността от империалистическа война до голяма степен формално. Той не схвана, че по това време на Балканите назряваха събития, които представляваха опасност за мира, че в този район се създаваше военно огнище. Този въпрос беше наистина разглеждан от конгреса, но не в конкретна връзка с основния, централния въпрос за борбата срещу империалистическата война, а свършено отделно и откъснато — в „Комисията по разните въпроси“ — под формата на „турски въпрос“.

Делегатите на партията на тесните социалисти на Копенхагенския конгрес направиха декларация по този въпрос, в която пролича стремежът да се поставят конкретни

¹ XVII конгрес на БРСДП (23—26. VII. 1910 г.) избра за делегати на партията на Копенхагенския конгрес Д. Благоев, В. Коларов, Г. Кирков и Хр. Кабакчиев.

политически задачи в борбата срещу империалистическата война, като изхождаха от позициите на революционния марксизъм и пролетарския интернационализъм. Това беше линия съвършено различна от линията на Втория интернационал. Обявявайки се против шовинизма и милитаризма както на Турция, така и на балканските държави, декларацията подчерта, че обединението на всички балкански народи в една федеративна република ще тури край на тяхното несигурно международно положение, ще премахне една от причините за война и ще обезпечи тяхното нормално политическо и социално развитие, че „... само непрестанната класова борба на пролетариата от балканските страни, поддържана от борбата на всеобщия пролетариат против колониалната и завоевателната политика на абсолютистическите държави и капиталистическите страни, ще създаде действителни условия за обединението на славянските народи“. Към тази декларация се присъедини и делегацията на сръбската социалдемокрация. К. Раковски, който представляваше румънската социалдемокрация, отказа да подкрепи декларацията.

Опортюнизмът на Втория интернационал се прояви на Копенхагенския конгрес и по въпроса за *единството* на социалистическото движение, като ръководството на Интернационала отново направи натиск върху партията на тесните социалисти за сливане с общоделците. Васил Коларов още веднаж изложи твърдото становище на партията по този въпрос и решително отхвърли предложението за обединяване с опортюнистите.

След конгреса в Копенхаген Д. Благоев написа статията „Копенхагенският конгрес“, в която отправи остър упрек към Интернационала, който не даваше отпор на опортюнизма и сам провеждаше опортюнистическа линия по най-важните въпроси на международното работническо движение. Благоев писа в тази статия, че „... в Интернационала влизат и работнически организации, които се намират под пълното влияние на буржоазни идеолози, които нямат нищо общо със социализма, може би врагове на социализма, влизат и такива групи, които представляват един своеобразен „социализъм“ — смесица от анархизъм, буржоазен демократизъм и радикализъм, и изобщо групи, които се представляват от идеолози, в главата на които има просто един хаос от най-смътни понятия.“

Партията даде решителен отпор на Втория интернационал и тогава, когато той изпрати свои представители в България, за да направят опити да слоят тесните социалисти с общоделците (мисията на Троцки — 1910 г., и мисията на К. Раковски — 1911 г.).

При изострянето на класовата борба в навечерието на Първата световна война особено важно значение добиваха масовите организации на пролетариата. Ето защо един от въпросите, по които се водиха на Копенхагенския конгрес остри спорове между левицата и ревизионистите, беше въпросът за взаимните отношения между социалдемократическите партии и *кооперациите*. Жорес предложи на конгреса реформистка проекторезолюция по този въпрос. Белгийските делегати и Жюл Гед предложиха проекторезолюция, която изхождаше от позициите на класовата борба и признаваше значението на кооперациите като едно от спомагателните средства в тази борба. Но и тази проекторезолюция не даваше докрай правилна и последователна марксистка постановка по този въпрос. На конгреса беше представена и трета проекторезолюция — от РСДРП, защитавана от Ленин. Тази резолюция даде изчерпателно определение на задачите и ролята на кооперациите в класовата борба. В нея се казваше, че подобренията, които могат да бъдат постигнати с помощта на потребителните дружества, могат да бъдат само много незначителни дотогава, докато средствата за производство се намират в ръцете на класата, без експроприацията на която не може да бъде осъществен социализмът. Тази проекторезолюция не беше приета от конгреса. В резултат обаче на острата борба на левицата срещу ревизионистите в резолюцията, гласувана от конгреса, залегнаха някои от положенията на проекторезолюцията, представена от РСДРП, и по този начин, както отбелязва Ленин, „Интернационалът даде правилно в основните линии определение на задачите на пролетарските кооперации“¹.

След конгреса в Копенхаген международното положение се рязко влоши. Изостри се конфликтът между Германия и Франция в Мароко (1911). Същата година избухна Итало-турската война. В 1912—1913 г. Балканите станаха арена на две войни — Балканската и

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 16, стр. 290—291.

Междусъюзническата, представляващи пролог към на- зряващата империалистическа война. В тази обстанов- ка беше свикан извънреден конгрес на Втория интер- национал в Базел (11—12. XI. 1912 г.), който прне известния Базелски манифест, разработен въз основа на поправката на Ленин и Роза Люксембург към Щут- гартската резолюция. Манифестът се обръща към ра- ботниците в Германия, Англия и Франция да направят всичко възможно, за да заставят своите правителства да не оказват военна и дипломатическа подкрепа на Австро-Унгария или Русия, да осуетят интервенцията на Балканите, да не разрешат Балканските войни да се разраснат в световен въоръжен конфликт. Базел- ският манифест *отправи апел към пролетариата да пре- върне империалистическата война в гражданска.* „Не- ка правителствата добре запомнят, се казваше в мани- феста, че при съвременното състояние на Европа и настроението на умовете сред работниците всяка война ще бъде опасна за тях самите. Нека си спомнят, че Френско-германската война причини революционния взрив на Парижката комуна, че Руско-японската война постави в движение революционните сили на руския народ.“ Ленин оцени високо тази част от манифеста, с която се признаваше възможността от пролетарска ре- волюция.

Партията на тесните социалисти през целия период на войната води непримирима борба за мир, за демо- кратично обединение на балканските народи, изхождай- ки от принципите на пролетарския интернационализъм. Тези принципи залегнаха здраво в проекта-обръщение на ЦК на партията до Базелския конгрес, представен от делегата на партията на конгреса — Хр. Кабакчиев.

Щутгартската резолюция и Базелският манифест предвиждаха решителни мерки срещу подготовката на империалистическата война. Но това съвсем не озна- чаваше, че Вторият интернационал пред лицето на военната опасност беше преодолял опортюнизма. Откри- тите и прикритите опортюнисти продължаваха своята политика на съглашателство с буржоазията.

За действителното отношение на опортюнистите във Втория интернационал към милитаризма и военната опасност трябва да се съди не от гласуваните резолю- ции на Щутгартския и Копенхагенския, както и на

Базелския конгрес, а от отношението им към цялостната политика на буржоазията и главно от отношението им към колониалната политика. Опортюнистите гласуваха тези резолюции, защото пролетариатът във всички страни все по-открито и по-решително се надигаше против политиката на война. Масовото движение против войната нарастваше. Да се обявят в тази обстановка открито против това движение и в защита на империалистическата война означаваше да надигнат против себе си цялото работническо движение, да се дискредитират пред пролетариата, да загубят всякакво влияние сред него. Опортюнистите гласуваха резолюциите и манифеста против войната, за да прикрият своето предателство и запазят своето влияние в социалистическите партии и сред пролетариата.

Щутгартската резолюция заедно с допълнението, направено от Ленин и Роза Люксембург, потвърждаването на това допълнение от Копенхагенската резолюция и, най-сетне, Базелският манифест представляваха победа на левията във Втория интернационал, бяха израз на революционното настроение на работническите маси. Ако бяха осъществени техните указания, империалистите трудно щяха да запалят Първата световна война или пък последната не би взела размерите, които в действителност взе. Работата обаче е там, че откритите и прикритите опортюнисти гласуваха тези резолюции, без да смятат да ги прилагат, и в действителност не ги приложиха. Депутатите на Германската социалдемократическа партия в 1913 г. не се обявиха против военните кредити и по този начин улесниха милитаристичната политика на германската буржоазия. След смъртта на Август Бебел в 1913 г. ръководството на партията премина в ръцете на открити ревизионисти, които още по-усърдно улесняваха германския империализъм.

В навечерието на Първата световна империалистическа война във всички империалистически държави се разгърна масово движение на пролетариата против войната. В Германия и Англия избухнаха мощни стачки на миньорите, във Франция се разрасна масовото движение на пролетариата, служащите и селяните, в Италия избухнаха стачки, които на редица места доведоха до кървави стълкновения. Вторият интернационал не само

че не ръководеше това масово движение, но остана настрана от него.

Дейността на В. И. Ленин през този период беше неразривно свързана с борбата против всички разновидности на опортюнизма в международното работническо движение. От 1905 г. Ленин беше представител на РСДРП в Международното социалистическо бюро на Втория интернационал. На заседанията на Международното социалистическо бюро Ленин винаги заемаше последователно революционна позиция и бичуваше смело ревизионистите и центристите, които спъваха революционното работническо движение на Запад.

В. И. Ленин оказваше непосредствена идейна помощ на левичите в партиите на Втория интернационал. На конгреса в Щутгарт, както и на конгреса в Копенхаген В. И. Ленин организира съвещания на левичите; той се стремеше да засили връзките помежду им и да им помогне да скъсат с опортюнистическите реформистки партии. Тези съвещания не дадоха резултати, защото нито германската левица, нито левичите от другите партии не схванаха тогава необходимостта от изграждането на нова революционна партия на пролетариата. Поради това левичите във Втория интернационал останаха немощна група, организационно неоформена и идеологически слаба.

В. И. Ленин продължи да развива марксизма в условията на империализма. В 1908 г. Ленин написа своя гениален труд „Материализъм и емпириокритицизъм“, който бе нов принос в борбата срещу опортюнизма на философска почва. С него той защити теоретическите основи на марксистката партия и разви по-нататък диалектическия и историческия материализъм.

В борбата с реформистите от Втория интернационал, както и с опортюнистите в Русия Ленин продължи делото за изграждане действително революционна партия на руския пролетариат. На конференцията в Прага (1912) болшевиките изгониха от партията меншевиките. Партията бе наименувана Руска социалдемократическа работническа партия (болшевики).

В този период болшевиките внесоха нов ценен принос в развитието на тактиката на пролетариата в борбата против реакцията и капитализма. В условията на настъпилата реакция след поражението на Първата руска ре-

волюция болшевиките начело с В. И. Ленин, за разлика от всички опортюнисти, и руски, и европейски, издигнаха принципа за съчетаване на нелегалните форми на борба с легалните. Докато партиите на Втори интернационал, както и руските меншевики-ликвидатори, отричаха нелегалната работа на социалдемократията, стигайки даже до съгласие да бъде ликвидирана партията, Ленин изискваше запазване на нелегалните партийни организации, тяхното укрепване в общоруски мащаб и развиване на тяхната нелегална дейност сред работническите маси. Същевременно обаче Ленин постави въпроса партията да използва всички възможни форми на работа — Държавната дума, профсъюзите, — такива каквито са масовите организации, легалните вестници, вечерните училища, народните университети и всички други форми на организации, били те трайни или временни. Задачата, която Ленин постави, беше — партията да работи навсякъде, където има маси, да не робува на никакви догми, да не изпада в положението на секта, затворила се в своята черупка на нелегална организация, което фактически би я довело до ликвидиране. Така наречените отзовисти в Русия искаха отзоваването на депутатите на партията от Думата, както и от профсъюзите, от масовите организации на пролетариата. Такова затваряне на партията в своята нелегална черупка означаваше нейното самоизолиране, откъсване от масите, т. е. ликвидиране. По искане на В. И. Ленин тази незначителна група бе навреме отстранена от партията.

В самото навечерие на войната болшевишката партия разви по-нататък марксистко-ленинската теория по национално-колониалния въпрос. Това се налагаше от обективното общественосторическо развитие както на Европа, така и на Русия, където неруските народности се вдигнаха на революционна националноосвободителна борба, и социалдемократите от тези народности, както и цялата болшевишка партия трябваше да имат революционно-марксистката тактика по този сложен въпрос. Разработката на национално-колониалния въпрос, която дадоха В. И. Ленин и И. В. Сталин през този период, легна в основата на програмата на партията. Тази програма е единствената последователна марксистка програма по национално-колониалния въпрос. Тя изцяло е подчинена на общия въпрос за революцията и е насочена

на против културно-националната автономия на австромарксистите, против „социалистическата колониална политика“ на ревизионистите от Втори интернационал, която фактически беше станала официална политика на Интернационала.

И тъй, докато на Запад социалдемократическите партии затъваха в блатото на опортюнизма и социалшовинизма, РСДРП (б), изградена върху теорията и тактиката на революционния марксизъм, на ленинизма, издигна високо знамето на марксизма, знамето на пролетарската революция и диктатурата на пролетариата.

Г Л А В А І Х

МЕЖДУНАРОДНОТО РАБОТНИЧЕСКО ДВИЖЕНИЕ В ГОДИНИТЕ НА ПЪРВАТА СВЕТОВНА ВОЙНА. КРАХЪТ НА ВТОРИЯ ИНТЕРНАЦИОНАЛ. БОРБАТА НА РЕВОЛЮЦИОННИТЕ МАРКСИСТИ НАЧЕЛО С В. И. ЛЕНИН ЗА СЪЗДАВАНЕ ТРЕТИ ИНТЕРНАЦИОНАЛ (1914—1917)

І. КРАХЪТ НА ВТОРИЯ ИНТЕРНАЦИОНАЛ

Социалшовинизъм. Първата световна империалистическа война избухна на 1 август 1914 г., когато Германия обяви война на Русия. Тя избухна вследствие неравномерното скокообразно развитие на капитализма в епохата на империализма, което доведе до нарушаването на равновесието между големите империалистически държави, до крайното изостряне на противоречията между тях, и особено до изострянето на противоречията между Германия и Англия. Към тази война се подготвяха всички империалистически държави, включени в двата империалистически военни съюза или присъединили се покъсно към тях. Тя беше израз на империалистическата политика на големите държави, които се стремяха към ново разпределение на вече разпределените територии между капиталистическите страни в света. Но Германия беше главният подпалвач на войната. Най-крупните представители на германския империализъм виждаха в тази война средство за установяване световно господство на германските монополи. Съюзниците на Германия участваха във войната, за да разширят своето влияние над Балканите, Близкия Изток и Средиземноморието. Англия и Франция се готвеха за войната с цел да разгромят своя съперник — империалистическа Германия, да отграбят нейните колонии и близоизточните територии на Турската империя; царска Русия също се стремеше

да заграби нови територии; Япония и САЩ искаха да установят своето влияние главно в Тихия океан и Китай. Освен това с войната буржоазията смяташе да задуши нарастващата революционна криза. По своите причини, както и по своите цели Първата световна война беше грабителска, несправедлива, империалистическа война.

Опортюнистите от всички страни подкрепиха своите правителства в империалистическата война. На 4 август 1914 г. парламентарната група на Германската социал-демократическа партия гласува военните кредити. Същото направиха мнозинството от социалистите във Франция, Англия, Белгия и други страни. Опортюнистите във всички страни обявиха, че преустановяват борбата за класовите интереси на пролетариата, прокламирайки настъпването на „граждански мир“, в угода на буржоазния лозунг за „защита на отечеството“.

Наскоро след това десните социалисти във Франция — Жюл Гед, Самба, а по-късно и А. Тома, влязоха в състава на правителството; в английското правителство влязоха представители на лейбъристката партия; белгийският социалист Вандервелд също беше включен в състава на буржоазното правителство. Кандидати за министри бяха и лидерите на германските социалдемократи.

Социалистическите партии от всички воюващи страни в лицето на своите ръководства измениха на резолюцията на Щутгартския конгрес, на Базелския манифест, на делото на социализма, на интересите на пролетариата и на пролетарския интернационализъм. *Социалистическите партии от социалреформистки се превърнаха в социалшовинистически.*

Откритите опортюнисти в Германия, за да оправдаят своето предателство пред народните маси, измислиха „теорията“, че империализмът бил необходима степен на общественото развитие към социализма, че Първата световна война била прогресивна война за Германия, защото тя била насочена срещу руския царизъм. Социалшовинистите от страните на Съглашението развиха „теорията“, че войната имала прогресивен характер, защото била насочена срещу пруския абсолютизъм и щяла да спаси „западната демокрация“, да освободи угнетените народи в Европа — чехи, поляци и унгарци. Изхождайки от такива „теории“ за характера и целите на войната,

социалшовинистите от всички страни издигнаха лозунга за „защита на отечеството“ като основен тактически лозунг за пролетариата и работническите партии през време на империалистическата война. Така те започнаха да насъскват работниците от своите страни срещу работниците от „неприятелските“ страни, заставайки открито на позициите на социалшовинизма и в защита на империалистическата буржоазия. Това беше измяна на пролетарския интернационализъм. II Интернационал престана да съществува. Съществуваха само отделни социалшовинистически партии, които воюваха помежду си.

Но особено опасни за международното работническо движение бяха „теориите“ на центристите, на прикритите социалшовинисти. Най-ярък израз те имаха в Германия. Видни теоретици на центризма в международната социалдемократия бяха К. Кауцки и Г. В. Плеханов.

Германските центристи¹ премълчаваха Базелския манифест или развиваха теорията, че той не можел да се прилага, защото войната не била създала революционна обстановка в Германия. Центристите начело с Кауцки и Плеханов поддържаха „теориите“ на откритите социалшовинисти за характера и целите на Първата световна война, като прикриваха тези „теории“ с лява, лъжемарксистическа фразеология и аргументация. Кауцки смяташе, че истинският интернационализъм трябвало да признае правото и задължението на социалистите от всички нации да защитават своето отечество. Ленин писа по този повод: „Това безподобно разсъждение е така безгранично пошла гавра със социализма, че най-добър отговор на него би било да се поръча медал с фигурите на Вилхелм II и Николай II на едната страна, на Плеханов и Кауцки от другата.“¹

За да оправдаят и обосновават своите „теории“ за войната, откритите и прикритите социалшовинисти от всички страни се позоваваха на К. Маркс и Ф. Енгелс, които, както особено подчертаваше Плеханов, били подкрепили войната на Германия срещу Франция в 1870 г. В. И. Ленин разобличи тези фалшификации, разясни смисъла на преценките на Маркс, направени за друга епоха, при друго съотношение на класовите сили. Социалшовинистите прикриваха обстоятелството, че по времето на Маркс и Ен-

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 21, стр. 213.

гелс „нямаше *нищо* съвременния империализъм, *нищо* незрелите обективни условия за социализъм, *нищо* масовите социалистически партии във *всички* воюващи страни, т. е. нямаше именно ония условия, от които Базелският манифест извеждаше тактиката на „пролетарската революция“ *във връзка* с войната между великите държави.“¹

В редица статии, написани през време на войната, В. И. Ленин разясни същността на корените на социалшовинизма. Предателството на лидерите на Втория интернационал не беше случайно и неочаквано явление. То бе обосновано от цялата предишна дейност на Интернационала, от постепенното преминаване на неговото ръководство, както и на ръководствата на най-влиятелните социалдемократически партии на позициите на дребната буржоазия и съюзяването им с едрата империалистическа буржоазия, от това, че той бе „заразен“ от опортюнизъм. Ленин посочи, че основното идейно-политическо съдържание на социалшовинизма напълно съвпада с основите на опортюнизма, че социалшовинизмът е пряко продължение и завършек на английската либерална работническа политика, на милеранизма, на бернщайнианството. Социалшовинизмът е опортюнизъм в обстановката на империалистическата война.

Главната причина следователно за предателството на Втория интернационал, за неговия крах, бе пълната победа в него на опортюнизма, на социалшовинизма.

Болшевишката партия начело с В. И. Ленин зае от самото начало на войната дълбоко принципиално и последователно революционно становище. В началото на септември 1914 г. В. И. Ленин написа „Тезиси за войната“ („Задачите на революционната социалдемократия в Европейската война“), които представляват най-ранният документ, излагащ отношението на болшевиките към Първата световна война. На 1. XI. 1914 г. бе публикуван Манифест на ЦК на болшевишката партия под заглавието „Войната и руската социалдемократия“. По-подробно Ленин обоснова тактиката на болшевишката партия през годините на войната в брошурата „Социализмът и войната“, написана през 1915 г.

В тези документи В. И. Ленин доказва, че Първата световна война не е прогресивна и освободителна, както

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 21, стр. 307.

гвърдяха социалшовинистите, а грабителска, реакционна, империалистическа война. Той посочи, че историята познава примери и на прогресивни войни: гражданските войни, които рушат устоите на отмиращия реакционен строй, или националноосвободителните войни.

В епохата на империализма прогресивни са войните за национална независимост на угнетените и колониалните народи. Революционните марксисти трябва да определят своето отношение към войната конкретно-исторически, като подкрепят прогресивните войни. Що се отнася до реакционните, грабителските, империалистическите войни, каквато беше Първата световна война, болшевиките смятаха, че против тях трябва да се води решителна борба, до свалянето на империалистическото правителство. Ленин подчерта, че тактиката на опортюнистите по време на войната, лозунгите за „защита на отечеството“ и „граждански мир“ са не само неправилни, фалшиви, но представляват „чиста измяна спрямо социализма“, предателство спрямо интересите на пролетариата. В „Тезисите за войната“ Ленин набеляза в общи линии тактиката на революционния пролетариат във войната, която се изразяваше не в споразумение с буржоазията, а в решителна и смела борба за разобличаване на империалистическия характер на войната, в гласуване против военните кредити, в създаване на революционни нелегални организации в армията, в побратимяване по фронтовете, в организиране и възглавяване на протестни акции на работниците и селяните против войната. Въпреки репресиите на царизма в Русия болшевиките водеха смела борба против империалистическата война. Болшевишките депутати в Думата и някои членове на ЦК на партията бяха хвърлени в затвора, но болшевиките не промениха своята тактика.

Ленин посочи, че войната ще създаде обективно революционна ситуация, че революционното движение на масите ще се разраства и разширява. Ето защо лозунгът за „превръщането на съвременната империалистическа война в гражданска война“, както подчертава той, е единствено правилният пролетарски лозунг, сочен от опита на Комуната, набелязан от Базелската (1912) резолюция и произтичащ от всички условия на империалистическата война между високоразвитите буржоазни страни. Този лозунг означаваше, че трудещите се,

работниците и селяните, облечени във войнишки шинели, трябва да обърнат оръжието против своята буржоазия, да съборят нейната власт, да се избавят от войната и да установят справедлив мир. В мобилизиране и организиране революционните борби на масите против войната болшевиките използваха всички легални средства за борба. Но наред с тях те търсеха и прилагаха и нелегални форми на революционна борба.

Лозунгът „Поражение на своето правителство в империалистическата война“ бе издигнат от Ленин като задължителен лозунг за всички социалдемократи в обстановката на Първата световна война. Този лозунг на болшевиките не само отговаряше на обективното развитие на революционното движение и на коренните интереси на работническата класа, но определяше и основата за осъществяване на международната пролетарска солидарност на пролетариата от всички страни, въввлечени във войната.

Като решаващо условие за успеха на тази революционна тактика на болшевиките В. И. Ленин считаше революционната социалдемократия да води непримирима борба със социалшовинистите от всички страни: „Единството с опортюнистите, учи Ленин, означава сега на дело подчинение на работническата класа на „своята“ национална буржоазия, съюз с нея за потискане на други нации и за борба за великодържавни привилегии, представлявайки *разцепление* на революционния пролетариат от всички страни.“¹ Левицата в социалдемократическите партии осъди решително войната, разобличаваше империалистическите цели на буржоазията, издигаше лозунги за смела революционна борба на пролетариата срещу войната и буржоазията, остана вярна на международния революционен интернационализъм и заклейми предателството на опортюнистите от Втория интернационал. Но левицата не разбра и не приложи ленинския лозунг за превръщане империалистическата война в гражданска война.

Германската левица начело с Карл Либкнехт, Роза Люксембург, Франц Меринг и Клара Цеткин осъди империалистическата война. В 1914 г. в Германия се появи

¹ В. И. Ленин, Съч. т. 21, стр. 309.

нелегална антивоенна литература. В организациите на социалдемократическата партия в Щутгарт, Бремен, Хамбург и др. се оформиха постепенно леви опозиционни групи. Наскоро след започването на войната водачите на левицата бяха хвърлени в затвора.

Сериозен недостатък в работата на левицата бе това, че тя дълго не можа да разбере предателството на централните начело с К. Кауцки и насочваше своята борба само срещу откритите социалшовинисти. Но главният недостатък в дейността на левицата против войната беше теоретическата и организационната ѝ слабост. Ръководителите на левицата не съумяха да направят марксистки анализ на обстановката при започването на войната и поради това не бяха в състояние да набележат правилна революционна тактика на германския пролетариат.

Против войната се обявиха Италианската социалистическа партия, сръбските социалдемократи, социалистическите партии в някои неутрални страни и др., без обаче да възприемат болшевишката тактика.

Важно място между социалистическите сили, които останаха верни на марксизма и пролетарския интернационализъм, зае партията на тесните социалисти в своята цялост. В самото начало на войната Д. Благоев изтъкна, че причините за войната трябва да се търсят в империалистическите противоречия между големите държави, като посочи, че войната има империалистически и завоевателен характер, че тя не е национална и отбранителна война, както твърдяха социалшовинистите.

Партията на тесните социалисти поведе решителна борба против намесата на България във войната, като се обяви против двете воюващи групировки — Съглашението и Централните сили. В статията си „Magister dixit“ Д. Благоев разкритикува социалшовинистите от Съглашението в лицето на Плеханов, а в статията си „Плеханов и Парвус“ той се обяви решително против германските социалшовинисти.

По оценката на характера и целите на Първата световна война партията на тесните социалисти стоеше най-близо до болшевиките от цялата международна левица. В същото време партията се различаваше от болшевиките. Тя не разбра и не поведе борба за осъще-

ствяването на най-важното положение в болшевишката тактика в империалистическата война — превръщането на империалистическата война в гражданска.

2. МЕЖДУНАРОДНОТО РАБОТНИЧЕСКО И СОЦИАЛИСТИЧЕСКО ДВИЖЕНИЕ ПРЕЗ ВРЕМЕ НА ПЪРВАТА СВЕТОВНА ВОЙНА

Подем на революционното движение и борбата против империалистическата война. Първата световна империалистическа война влоши многократно положението на работниците във всички страни. В предприятията, работещи за войната, работният ден беше увеличен. Специални военновременни закони орязаха политическите права на пролетариата, влошиха неговите трудови и жизнени условия.

В Германия бяха отменени законите за охрана на труда, работниците бяха лишени от правото да преминават на работа от едно предприятие в друго, а законът от 1916 г. за „Помощен труд в полза на отечеството“ въведе почти каторжен режим в предприятията.

Френските социалисти заявиха в началото на войната, че „в името на националното единство трябва временно да се прекрати борбата за законните искания на работническата класа“, че по въпросите за понижаването на надниците и безработицата пролетариатът трябвало да се споразумее с капиталистите.

В Англия трейдюнионите сключиха споразумение с представители на капиталистите за „социален мир“ и се отказаха от спазването на правилата за регламентация на труда. На конференция на лидерите на трейдюнионите бе взето решение да не се допускат стачки и всички разногласия относно надниците и трудовите условия да се разрешават постепенно, без да се нарушава процесът на производството. Това предателско поведение на ръководството на английските трейдюниони улесни английското правителство да проведе в 1915 г. закона за милитаризация на труда и на закрепяване на работниците към предприятията.

През време на войната реалната работническа заплата значително спадна. В същото време цените на

продуктите от първа необходимост се повишиха многократно. Докато трудещите се мъкнеха цялото време на войната, капиталистите натрупваха баснословни печалби. Монополистическите предприятия в Англия, Франция и Германия удвоиха и утроиха своите доходи.

Наскоро след започването на войната, в 1915 г., настъпи подем в работническото движение. Работниците започнаха все по-осезателно да чувствуват последиците от войната и постепенно да долавят действителните ѝ цели. Въпреки законите, които затрудняваха стачките, стачното движение непрекъснато нарастваше с всяка измината военна година. Най-силно беше революционното движение в царска Русия. Стачките в Кострома и Иваново-Вознесенск, Петроград и Москва в 1915 г. бележеха началото на героичната борба на руския революционен пролетариат през годините на войната. През 1916 г. стачките в Русия се удвоиха, засили се техният политически характер. След Русия Германия беше страната с най-мощно движение на трудещите се през годините на войната. В 1914 г. в Германия стачкуваха 21,000 души, в 1916 г. — 129,000, а в 1917 г. — 700,000 души. Във Франция в 1915 г. вече се наброяваха 98 стачки с 9,500 стачкуващи, в 1916 г. — 314 стачки с 41,000 стачкуващи, а в 1917 г. — 696 стачки с 294,000 стачкуващи.

Засили се работническото движение и в Англия. В Шотландия избухнаха редица стачки. Особено място сред тях зае стачката на работниците от машиностроителните заводи в Глазгоу и стачката на работниците от каменовъглената промишленост в Клайд, организирани в знак на протест срещу понижаването на надниците и военния режим в предприятията. Издигнато бе искането за национализация на мините.

Революционната борба на пролетариата във всички страни бе тясно свързана с масовото движение против войната. Първите прояви на масовата борба против империалистическата война — антивоенните демонстрации — се появиха още през пролетта на 1915 г. Такива демонстрации бяха организирани почти във всички воюващи страни. През есента на 1915 г. особено в Русия, Германия и Австро-Унгария избухнаха т. н. „гладни бунтове“, насочени против империалистическата война. Антивоенното движение се пренасяше и в самата вой-

ска. В Австро-Унгария войниците масово напуснаха фронта и отказваха да се бият в интерес на Хабсбургите. Революционизирането на войнишките маси, дезертирането от войската и побратимяването между войниците от враждуващите страни свидетелствуваха за ръста на антивоенното движение.

Първата световна империалистическа война влоши положението и на средните слоеве от града и селото и доведе до значителното им олевяване. Ленин сочи, че милионните народни маси, които гладуват, които жертвуват своя живот в окопите, не само страдат, но и събират сили, размишляват над действителните причини за войната и все повече се революционизират.

Войната доведе до политическа криза почти във всички воюващи страни. Всяко правителство се чувствуваше неуверено, притиснато от нарастващото революционно движение, от стопанските затруднения и опасността от поражение.

Първата световна империалистическа война доведе до засилването и на националния гнет в зависимите и колониалните страни и активизира националноосвободителното движение. Тя разтърси цялата система на световния капитализъм и положи началото на *общата криза на капитализма*. Изостряйки всички противоречия на капитализма, Първата световна война ускори и улесни революционната борба на пролетариата. Развитието на работническото и масовото движение против войната разкри дълбоката погрешност на „теорията“ на Кауцки, че войната не водела към революционна ситуация, и потвърди анализа на В. И. Ленин за перспективите на общественото развитие в годините на войната и правилността на революционната тактика на болшевишката партия.

Разрастващият се революционен подем в Европа будеше тревога както у буржоазията, така и у нейните помощници — социалшовинистите. Ето защо последните полагаха усилия да задържат в сила мита за „справедливия и прогресивен“ характер на войната. Тази роля трябваше да изпълни измислената от Кауцки в 1915 г. центристка „теория“ за ултраимпериализма. Кауцки твърдеше, че съвременната империалистическа политика на буржоазията можела да бъде заменена с нова, ултраимпериалистическа, когато монополите от отдел-

ните страни бъдат обединени в международен мащаб. В такъв случай ставало възможно да се създаде по-демократичен политически и обществен ред. Войната, според Кауцки, можела да засили зачатъците на ултраимпериализма и да доведе до сближение между отделните нации. В. И. Ленин подчертава: „Теорията на ултраимпериализма“ служи на Кауцки за *оправдаване на опортюнистите*, за представяне на работата в такава светлина, че те съвсем не са минали на страната на буржоазията, а просто „не вярват“ в незабавния социализъм...“¹ Кауцки прикриваше същността на империализма и неговите язви (войните, икономическите кризи, национално-колониалния гнет), като рисувахе възможността чрез обединяване на монополите капиталистическото общество да навлезе в епоха на безконфликтно и безкризисно развитие. Това украсяване на империализма беше необходимо на Кауцки, за да разоръжи работническата класа, да притъпи нейната революционна борба, да я отклони от лозунга на болшевиките за „превръщане на империалистическата война в гражданска“, който насочваше правилно революционната дейност на пролетариата и застрашаваше политическото господство на буржоазията.

От средата на 1915 г. към опортюнистическия арсенал на кауцкианците бяха прибавени и пацифистки лозунги, разширени особено от 1916 г. в пацифистка програма. Пацифизмът на кауцкианците се намираще в тясна връзка с подема на движението против войната и особено със засилването на буржоазния пацифизъм по това време, когато ясно се очерта в международната политика повратът от империалистическата война към империалистически мир.

Кауцкианците като верни помощници на буржоазията подкрепиха лозунгите на буржоазния пацифизъм. Те се стремяха да убедят народните маси, че правителствата, които водеха войната, се стремели към сключването на „демократичен“ мир. Със социалпацифистките си лозунги центристите, кауцкианците целяха да запазят своето влияние сред работническите маси, сред които войната ставаше все по-непопулярна и които решително засилиха борбата си срещу нея, да отклонят

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 21, стр. 218.

революционното движение от ленинската революционна тактика, от пътя на пролетарската революция. Със затягането на войната, със засилването на революционното настроение на масите, центризмът, прикривайки се с марксистка фразеология, все повече беше заставен да „заеме опозиционна“ поза спрямо откритите социалшовинисти. Тази игра на опозиция беше продиктувана от страха, че революционният пролетариат, особено след войната, ще обърне гръб на предателите от партинте на II Интернационал и ще тръгне по пътя на откритите революционни битки, против империалистическата буржоазия, против водената от нея война. Ленин разобличи центристката линия на кауцкианците като „прикрит, боязлив, лицемерен, сладникав опортюнизъм“¹, който се стреми да обедини масите с опортюнистите.

Ленинската теория за империализма и победата на социализма в една отделно взета страна. Бушуващата война нагледно показва ужасите, които носи за човечеството империализмът. Пред революционното международно работническо движение с цялата си острота се поставяше въпросът за изясняване същността на империализма, неговото историческо място и оттук перспективите на борбата за социализъм. Назряващата революционна буря в Русия, елементите на политическа криза в Европа с още по-голяма острота поставяха тези въпроси.

„Теориите“ на лидерите на II Интернационал за същността на империализма разоръжаваха работническата класа, всяваха в нея неувереност в собствените ѝ сили, страх и нерешителност пред назряващите революционни събития.

Марксистически анализ на монополистическия стадий на капитализма за първи път даде В. И. Ленин в своя класически труд „Империализмът като най-висок стадий на капитализма“ (1916). Ленин посочи, че монополистическият стадий на капитализма е неизбежен резултат от развитието на капитализма, от действието на неговите основни закони. Той разкри основните признаци, които определят същността на империализма, а именно: „1) концентрация на производството и капи-

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 21, стр. 451.

тала, стигнала до такава висока степен на развитие, че е създала монополите, които играят решаваща роля в стопанския живот; 2) сливане на банковия капитал с индустриалния и създаване, на базата на тоя „финансов капитал“, финансова олигархия; 3) износът на капитал за разлика от износа на стоки придобива особено важно значение; 4) образуват се международни монополистически съюзи на капиталистите, които поделят света, и 5) завършена е териториалната подялба на земята от най-големите капиталистически държави“¹.

Изхождайки от анализа на същността на империализма, от неговото място, както и от перспективите на социалистическата революция в условията на империализма, Ленин характеризира империализма като висш и последен стадий в развитието на капитализма, като загиващ, умиращ капитализъм, навечерие на пролетарските революции. Ленин подчертава, че империализмът подготвя материалните предпоставки за социализма и приближава победата на социалистическата революция.

Той посочи, че в условията на империализма основните противоречия, присъщи на капитализма, между труда и капитала, между колонии и метрополиите и между капиталистическите страни стават още по-дълбоки. Господството и потисничеството на капиталистическите тръстове и синдикати довежда масите от главните капиталистически страни до пролетарската революция като единствено спасително средство против капиталистическия гнет.

Господството на шепа напреднали капиталистически страни над колониалните и зависими страни, грабежите на техните природни богатства и труд предизвикват сред грамадното население в колониалните и зависимите страни революционно движение за унищожаване на колониализма на империалистическите държави. Това противоречие отслабва империалистическата система и улеснява борбата на пролетариата от главните империалистически страни против господството на буржоазията.

Империалистическата система още повече отслабва в резултат на действието на закона за неравномерното

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 22, стр. 276.

и скокообразно развитие на капитализма през епохата на империализма, закон, открит от В. И. Ленин през 1915 г. Според този закон икономическото и политическото развитие на капиталистическите страни не се извършва равномерно, така че една страна да върви през всичкото време само напред, а други страни да изостават последователно една след друга. Обратно, то се извършва скокообразно, с прекъсвания в развитието на едни страни и със скокове в развитието на други страни. Това води неизбежно до нарушаване равновесието в съотношението на силите между капиталистическите страни. Напредналите държави, които в миналото не са имали колонии, източници на сурови материали и евтина работна ръка в колониите, се стремят към ново преразпределение на света, което довежда до военни сблъсквания между империалистическите страни. Тези сблъсквания водят до това, че световният империалистически фронт става лесно уязвим за революцията, а пробиването на този фронт в отделни страни — вероятно. Този пробив може да бъде извършен успешно в онези страни от империалистическата верига, в които империализмът се окаже най-слаб, т. е. вътрешните противоречия се окажат най-дълбоки, където има налице революционна работническа класа, революционен съюзник в лицето на селячеството и съществува революционна марксистическа партия. По такъв начин Ленин стигна до теорията за възможността да победи революцията в няколко или даже в една отделно взета страна. При това не непременно в напреднала капиталистическа страна. Ленин счита, че революцията при тези условия може да победи и в страна по-слабо развита капиталистически, при запазването на капитализма в другите страни.

С това откритие В. И. Ленин обогати съкровищницата на марксизма с нова теория за пролетарската революция. Тази теория имаше голямо практическо значение за революционната борба на пролетариата, тя разкри революционни перспективи пред работническата класа във всички страни, вдъхна ѝ вяра в успеха на борбата.

Теорията на Ленин за същността на империализма и за възможността за победата на революцията в една отделно взета страна нанесе решителен удар на опортю-

нистическата тактика, която социалшовинистите и социалпацифистите се мъчеха да натрапят на международното работническо движение. Тя спомогна за правилното конкретно набеязване и дълбоко научно обосноваване на революционната тактика на пролетариата, в основата на която залегна принципът за превръщането на империалистическата война в гражданска, принципът за разгръщане на революционната борба на пролетариата против икономическото и политическото господство на буржоазията, за разгръщане на великата борба на работническата класа за социализъм.

Болшевишката програма за действително демократичен мир беше в същото време революционна програма, неразривно свързана с революционната борба на пролетариата за социализъм, за събарянето на империализма. Осъществяването на тази програма изискваше непримирима борба с влиянието на откритите и прикритите опортюнисти, непримирима борба с кауцкианския социалшовинизъм и социалпацифизъм.

Идеологическата и теоретическата борба на В. И. Ленин в годините на Първата световна империалистическа война спомогна за разрастването на международното революционно движение, за разобличаване на откритите социалшовинисти и центристите, за опазване чистотата на марксизма, за неговото правилно прилагане в обстановката на Първата световна империалистическа война. Тази дейност на В. И. Ленин имаше огромно значение за борбата на революционните сили против империалистическата война, за идейния разгром на социалшовинизма и центризма, за победата на социалистическата революция.

Революционно развитие на левиците в социалдемократическите партии. Със засилването на народното недоволство все повече се изостряше борбата на левите революционни елементи в социалистическите партии срещу социалшовинизма. В социалдемократическите партии в отделните страни назряваше дълбок разкол.

Най-активна беше левицата в Германската социалдемократическа партия. Но тя не представляваше единна, сплотена група. Тя беше съставена от редица опозиционни групи, възникнали в местните организации на партията. Най-голяма и най-влиятелна беше групата, сформирана около Карл Либкнехт, Роза Люксембург, Франц

Меринг и Клара Цеткин. Отначало тя носеше названието „Интернационал“, по името на списанието, което тя издаваше. По-късно тя образува „Съюза Спартак“. Център на спартаковци беше Щутгарт, но те имаха значителен брой привърженици в Берлин и в редица други индустриални градове. Спартаковци водеха упорита борба против империалистическата война и се обявиха рязко против социалшовинистическите „теории“ за характера и целите на войната, както и против лозунгите за „защита на отечеството“ и „граждански мир“. Спартаковци решително се обявиха против стремежа да се приключи войната чрез мир с анексии.

Спартаковци водеха смела борба против опортюнизма и социалшовинизма на ръководството на социалдемократическата партия и профсъюзите, те развиваха огромна нелегална дейност сред работническите маси при крайно тежки условия, зовяха работниците на революционна борба, организираха протестни демонстрации, печатаха и разпространяваха революционни брошури и позиви, организираха издаването на нелегален революционен печат. Ленин високо ценеше борбата на спартаковци и цялата им дейност против империалистическата война. „Работата на германската група Спартак, писател, който води систематическа революционна пропаганда при най-трудни условия, действително спаси честта на германския социализъм и на германския пролетариат.“¹

В своята теоретическа и практическа работа обаче спартаковци допускаха сериозни грешки, които спъваха тяхната дейност сред работническите маси в Германия. Изходна точка на тези грешки беше неправилното им схващане за същността на империализма. Според Р. Люксембург империализмът не е последен стадий на капитализма, а политика на капиталистическите държави в борбата им за овладяване на остатъците от „световната некапиталистическа среда“, т. е. стопанството на селяните и занаятчиите. Изхождайки от тази погрешна теория за империализма, спартаковци считаха, че капитализмът ще рухне сам след изчезването на некапиталистическата среда, в резултат на своите вътрешни противоречия. Поради това те подценяваха ролята на субек-

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 35, стр. 352.

тивния фактор, на партията, историческата мисия на пролетариата, игнорираха изцяло значението на селския и национално-колониалния въпрос, пренебрегваха въпроса за съюзниците на пролетариата в неговата революционна борба.

Спартакoвци не схващаха правилно същността на социалшовинизма, не виждаха връзката между социалшовинизма и опортюнизма, не разбираха, че предаването на лидерите на социалистическите партии през време на войната беше последица от тяхната опортюнистическа политика преди войната. Особено отрицателни последици за дейността на спартакoвци имаше обстоятелството, че те не виждаха в лицето на центристите, на кауцкианците, прикрити социалшовинисти и опортюнисти и ги критикуваха само за тяхната „непоследователност, нерешителност и безпринципност“, оставайки тясно организационно свързани с тях.

През целия период на войната спартакoвци не можаха да преодолеят своето неправилно схващане за единството на партията, не се решиха да се отцепят от Германската социалдемократическа партия и не създадоха революционна партия на германския пролетариат. Тя си остана „слаба и немощна, организационно неоформена и идеологично неподкована група, която се боеше дори да произнесе думата „скъсване“, „разцепление“ ...“¹

С разрастването на революционното движение в Германия и в другите воюващи страни спартакoвци започнаха постепенно да се разграничават идейно от кауцкианците. Този процес беше обаче много бавен и завърши напълно след победата на Великата октомврийска социалистическа революция. Сравнително най-рано правилно започна да се ориентира Карл Либкнехт, който за разлика от другите вождове на спартакoвци стоеше най-близко до схващанията на Ленин. В писмо до Цимервалдската конференция, писано в 1916 г. от затвора, Либкнехт настояваше за пълно скъсване с опортюнистите и издигна лозунга „Гражданска война, а не граждански мир“. Ленин много ценеше дейността на Либкнехт и го сочеше на социалистите от другите страни като образец на пролетарски революционер и интернационалист.

¹ *И. В. Сталин, Съч., т. 13, стр. 75.*

Във Франция левицата се оформи най-рано във Всеобщата конфедерация на труда. В 1916 г. бе създаден „Комитет за синдикална защита“; той публикува протестна декларация против официалната политика на ВКТ, настояваше за професионална борба, която да почива върху принципите на класовата борба. Тази декларация беше подкрепена от редица синдикати. Тя обаче нямаше подкрепата на по-голямата част от индустриалния пролетариат. Независимо от това декларацията изигра важна роля в работническото движение във Франция през време на войната.

Активна борба против империалистическата война и социалшовинизма водеха и левиците в Сръбската и Румънската социалдемократически партии. Партията на тесните социалисти остана докрай вярна на марксизма и пролетарския интернационализъм и провеждаше последователна революционна борба.

Тесните социалисти смело осъдиха предателството на лидерите на Втория интернационал, обявиха се решително против социалшовинизма, изхождайки от позициите на революционния марксизъм и пролетарския интернационализъм. Партията на тесните социалисти застана на становището, че Вторият интернационал е претърпял позорен крах и е изневерил на великото дело на пролетариата. Тя посочи, че опортюнизмът бе основната причина за провала на Втория интернационал. „Вторият интернационал се разруши, писа сп. „Ново време“ на 15. II. 1915 г., обаче социализмът, думата ни е за революционния марксизъм-социализъм, не е пропаднал. Провалянето на Втория интернационал означава само проваляне на опортюнизма в социалдемократията.“

Макар и да се приближаваше твърде много до ленинските схващания за характера на войната и перспективите за развитието на революционното движение, партията на тесните социалисти не схвана и не възприе и през годините на войната болшевишката тактика. Тя не разбра преди всичко ленинския анализ на империализма като последен етап на капитализма и навечерие на пролетарската революция. Благоев наистина смяташе, че войната ще задълбочи противоречията в капиталистическата система, ще създаде условия за победата на социалистическата революция. В редица свои изказвания Д. Благоев даже достигаше до схващането, че пролета-

риятът трябва да обърне оръжието, което е получил във войната, срещу своята буржоазия. В една своя реч на 26. X. 1914 г. Д. Благоев каза: „Нека да искаме и да желаем горещо, щото след тази война пролетариатът да намери достатъчно сили в себе си, за да наложи своята диктатура. Аз вярвам, че пролетариатът ще бъде силен и оръжието, което го носи сега, ще употреби за катурване на своите противници и ще тури край на днешния кървав строй.“

В рапорта на ЦК на партията до МСБ, подписан от Георги Кирков и отпечатан в „Работнически вестник“ на 21. II. 1915 г., се казва, че „настоящата война — война на империализма за господство над света и за унищожение на социализма — трябва да послужи като изходна точка за социалната революция“.

Но това все още бяха само догадки, до които тесните социалисти достигнаха, без обаче да усвояват цялостната ленинска теория и тактика, без да достигнат до ленинското учение за превръщането на империалистическата война в гражданска и за ролята на партията в революцията. Тесните социалисти не свързваха борбата против войната с организирането и ръководенето на революцията в България. Избухването на революцията те смятаха за възможно предимно в Европа, и то като стихен процес.

Ленин подпомагаше неуморно левиците в социалдемократическите партии. Той следеше отблизо тяхната борба против империалистическата война и социалшовинизма, посочваше и критикуваше съвременните грешки, сплотяваше техните сили. С цялата си неуморна идеологическа борба през годините на войната В. И. Ленин спомогна за укрепването на революционната левица в международното социалистическо движение.

Втората руска буржоазнодемократическа революция и нейното значение за международното революционно движение. През 1917 г. революционната криза, причинена от Първата световна империалистическа война, вече ясно назряваше. В началото на 1917 г. в Русия избухна втората буржоазнодемократическа революция, която помете царизма, приведе в движение много милионни маси в Русия, измъчени от войната, и създаде условия за по-нататъшното развитие на революцията в социалистическа.

Втората буржоазнодемократическа революция в Русия беше първата революция, извършила се в годините на световната война. Тя потвърди предвиждането на Ленин, че войната ще задълбочи революционната криза, ще засили революционното движение, и постави началото на осъществяването на издигнатия от болшевиките лозунг за превръщане на империалистическата война в гражданска.

Февруарската революция в Русия оказва силно влияние върху борбата на трудещите се против империалистическата война и класовия гнет: Преценявайки международното значение на тази революция, В. И. Ленин пише: „Работниците от целия свят с възторг и надежда гледат на революционните работници и войници на Русия като на чели отряд на световната освободителна армия на работническата класа.“¹

Под влиянието на Февруарската революция се засили революционното движение преди всичко в Германия и в страните, воюващи на нейна страна. В Германия през април 1917 г. започна голямата стачка на работниците от военните заводи в Берлин, Лайпциг, Хале, Магдебург и Брауншвайг. Стачката явно беше насочена против империалистическата война. Стачкуващите работници искаха правителството да сключи мир без анексии, да освободи политическите затворници, да възстанови демократическите политически права и пр. Още тогава германските работници издигнаха лозунга за създаването на съвети.

Революционно брожение обхвана и страните от Съглашението. В Англия, Франция и САЩ се засили стачната борба, общото недоволство нарастваше.

Февруарската революция даде тласък и на борбата против империалистическата война. На Източния фронт войниците от враждуващите страни се побратимяваха. Искрите на руската революция преминаха в германската флота, опора дотогава на германския империализъм. В Австро-Унгария войници от австро-унгарската армия масово дезертираха от Източния фронт. Антивоенното движение се разрастваше и в армиите на Съглашението. Особено силно то бе във Франция. През есента на 1917 г. революционното движение се развихри с необикновена

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 24, стр. 92.

сила. Русия беше пред социалистическа революция. В Германия и страните, воюващи на нейна страна, назряваха също революции, в страните на Съглашението се засилваше недоволството от продължаването на войната. Челното място в приближаващата се революционна буря заемаше работническата класа.

3. БОРБАТА НА В. И. ЛЕНИН ПРЕЗ ГОДИНИТЕ НА ПЪРВАТА СВЕТОВНА ИМПЕРИАЛИСТИЧЕСКА ВОЙНА ЗА ИЗГРАЖДАНЕ НА ТРЕТИ, КОМУНИСТИЧЕСКИ ИНТЕРНАЦИОНАЛ

Борбата срещу империалистическата война и социалшовинизма поставяше сериозно задачата за обединение силите на пролетариата от всички страни. На тази основа още непосредствено след войната паралелно с развитието на революционната борба на пролетариата се развиваше и растеше и интернационалисткото революционно движение.

Начело на революционното интернационалистко движение стояха болшевиките. Интернационализмът на болшевиките произтичаше от тяхната последователно революционна марксистка програма, от тяхната вярност към марксизма, от правилната им и последователна революционна тактика, от целеустремената им борба за диктатура на пролетариата.

Веднага след започването на войната и краха на Втория интернационал болшевиките начело с Ленин поставиха като една от най-важните задачи пред международния революционен пролетариат създаването на нов Интернационал върху революционна основа, върху основата на непримиримата класова борба срещу буржоазията, за победата на социализма. „На III Интернационал, писа Ленин в 1914 г., предстои задачата да организира силите на пролетариата за революционен натиск над капиталистическите правителства, за гражданска война против буржоазията на всички страни за политическа власт, за победа на социализма!“¹

Откритите и прикрити социалшовинисти използваха стремежа на революционните работнически маси за ук-

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 21, стр. 28.

репване на международните връзки на пролетариата и се опитаха да възстановят авторитета на банкрутирания Втори интернационал. Особено активна и вредна дейност в тази насока развиваха центристите, кауцкианците. Кауцки разви „теорията“, че Интернационалът не е претърпял крах, че той бил оръдие за мирновременна обстановка и че неправилно от него се изисквало да води борба срещу империалистическата война.

Кауцкианците поведоха борба за възстановяването на Интернационала върху основата на „всеобщото опрощаване“. Това означаваше възстановяването на Интернационала върху гнилата основа на опортюнизма. Възстановеният по този начин Интернационал трябваше да изпълнява ролята на оръдие на международния опортюнизъм за заблуждаване на работническата класа, за подчиняване работническото движение на интересите на буржоазията в обстановката на бушуващата империалистическа война. Той трябваше да ограничи въздействието над революционните маси на ленинската революционна теория за войната, революцията и мира, прилагането на революционната болшевишка тактика.

Ленин страстно разобличи плановете и целите на социалшовинистите и центристите за възстановяването на Интернационала върху основата на опортюнизма, на „взаимното опрощаване“. Той поведе енергична и неморна борба изграждането на новия, Третия интернационал да стане на основата на пълния разрыв със социалшовинизма, с опортюнизма.

Ленин посочи, че изграждането на Интернационала трябва да се извърши върху революционна програма, която да разяснява на масите каква е същността на империализма и как трябва да се води борбата против него, да признае открито, че опортюнизмът доведе до краха на Втория интернационал, да призове към изграждането на марксистки Интернационал без и *против* опортюнистите.

Планът на болшевиките за изграждане на III Интернационал изхождаше от марксистко-ленинския анализ на общественото развитие и по-специално от марксистко-ленинския анализ за перспективите на развитието на революционното движение в обстановката на империализма и световната война. Този план беше непосредствено свързан с революционната болшевишка тактика и корен-

но враждебен на опортюнистическата тактика на социалшовинистите.

Първите опити за свикване международни социалистически конференции ясно показаха трудностите, които социалпацифизмът създаваше на движението за изграждането на нов, действително революционен Интернационал. Така напр. *конференцията в Лугано* (Италия), свикана през септември 1914 г., на която присъствуваха представители на италианските и швейцарските социалисти, макар че призна империалистическия характер на войната, взе решение да се свика незабавно МСБ. Италианските и швейцарските социалисти следователно не бяха разбрали предателството на лидерите на Втория интернационал и причините за неговия крах; те не бяха разбрали необходимостта от разрива със социалшовинистите в борбата за революционен Интернационал. *Конференцията в Копенхаген* (януари 1915 г.), на която присъствуваха социалисти от северните неутрални страни (Швеция, Норвегия, Дания и Холандия), също не успя да надхвърли границите на обикновените пацифистки лозунги, нито да схване основните и сериозни задачи, които стояха пред революционното международно работническо движение.

Социалшовинистите от страните на двете воюващи империалистически групировки направиха опит да използват усилията за изграждането на нов Интернационал, за да популяризират под знамето на интернационализма своята социалшовинистическа програма. *Лондонската конференция*¹ на социалистите от страните на Съглашението (февруари 1915 г.) и *Виенската конференция* на социалистите от Германия и Австро-Унгария приеха напълно социалшовинистически резолюции. На тези конференции се събраха, както посочи Ленин, определени шовинисти, за да помогнат на своите генерални щабове и на своята буржоазия.

¹ Лондонската конференция имаше за задача да засили войнствените настроения на социалистите от страните на Съглашението, по-специално да убеди Независимата работническа партия в Англия начело с Кейр Харди, която дотогава не подкрепяше безусловно участието на Англия във войната, да се присъедини към съглашенската социалшовинистическа позиция за характера и целите на войната. Тя успя да сплоти по-тясно английските и френските социалшовинисти с английската и френската буржоазия.

Въпреки това болшевиките участваха в Лондонската конференция. Тя беше първата трибуна, от която те разясниха ленинската платформа за изграждането на нов, революционен Интернационал. Отхвърляйки всяко сектантство, Ленин се стремеше да използува всеки случай, който даваше възможност на болшевиките да доведат до народните маси своите революционни възгледи по въпросите за войната, мира и революцията, да използват всяка трибуна за разобличаването на вредата от опортюнизма, социалшовинизма и социалпацифизма. Ленин прецени, че в международното социалистическо движение против войната имаше значителен брой колебливи пацифистки елементи, които можеха да бъдат привлечени на страната на революционната борба. Той изтъкваше, че отношението на революционните интернационалисти към колебливите елементи в международното революционно движение е от огромна важност. Тия елементи могат да бъдат спечелени за съюзници. Сближенето с тях против социалшовинистите, казва той, е необходимо.

Проектодекларацията на болшевиките на Лондонската конференция набелязваше конкретни мероприятия за борба против войната, против социалшовинистите и за сплотяване на революционните елементи. Социалшовинистите обаче на конференцията не присъха болшевишките принципи. Представителят на болшевиките разкритикува и отхвърли приетата резолюция и напусна конференцията.

Съществуваше и трета твърде сериозна пречка по пътя на борбата за изграждането на Трети интернационал. Левицата, която стоеше на позициите на пролетарския интернационализъм, беше идейно-теоретически разнородна и слаба, организационно неоформена и разединена. Френската левица се намираше под влиянието на анархосиндикализма и отчасти на социалпацифизма; италианската, швейцарската левица и левиците на социалдемократическите партии от северните неутрални страни — под влиянието на социалпацифизма; германската левица — сравнително най-активната, все още се намираше под идейното влияние на центризма, кауцкианството, и не можеше да разбере неговото предателство. Трудностите, които възникваха за интернационалисткото движение от идейно-теоретическата слабост на между-

народната левица, проличаха особено ярко от работата на конференциите на жените-социалистки и на социалистическата младеж, състояли се в Берн на 26—28. III. и 5 и 6. IV. 1915 г. Ленин, като отбелязва, че конференциите в Лугано, Копенхаген, Лондон и Берн се въодушевяваха от най-добри намерения, подчертава, че те не забелязаха боева линия на интернационалисти, не забелязаха опасността от опитите на социалшовинистите да възстановят претърпелия крах II Интернационал. Той оценява резултатите от тези конференции „в най-добрия случай като *ходом на място*“.¹

Интернационалисткото революционно движение в навечерието на Цимервалдската конференция. Борбата на В. И. Ленин за идейното сплотяване на левицата. Като първа непосредствена стъпка в борбата за изграждането на революционен комунистически Интернационал Ленин посочи необходимостта да се сплотят идейно революционните интернационалистски елементи в международното работническо движение, колкото и малочислени да са те, върху революционна марксистка платформа.

Голяма роля за решаването на тази задача изигра организираната от Ленин *конференция на задграничните секции на болшевиките*, състояла се на 27. II. — 4. III. 1915 г. в Берн. Конференцията напълно се солидаризира с манифеста на ЦК на РСДРП (б) за войната и взе решение за изработване тезиси за резолюция в рамките на този манифест. Тя застана категорично на становището, че е необходимо да се води борба за нов, революционен Интернационал при пълно скъсване със социалшовинистите. На тази конференция бяха уточнени принципите, които залегнаха по-късно в основата на платформата на Цимервалдската левица, а впоследствие и на Третия интернационал.

В борбата за идейното и организационно укрепване на левицата Ленин фактически подготви почвата за скъсването на революционните левици със социалреформистките и социалшовинистическите партии, като едно от важните условия за създаване на нов тип революционни партии на пролетариата, без наличието на каквито в отделните страни бе невъзможно изграждането на нов, революционен Интернационал.

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 21, стр. 324.

През 1915 г. затягането на войната засили народното недоволство, активизира борбата на левиците против социалшовинистите и стремежа на революционния пролетариат от всички страни към сближение. Израз на този стремеж беше решението да се свика през 1915 г. международна социалистическа конференция в Цимервалд (Швейцария). Инициативата за свикването на такава конференция принадлежеше на италианската левица.

За подготовката на конференцията бе свикано предварително съвещание в Берн. На Бернското съвещание бяха поканени ония организации, които имаха представители в МСБ. В него не участваха левиците от неутралните страни, германската левица и тесните социалисти. На това съвещание стана ясно, че центристите се стремяха да заемат ръководещо положение в предстоящата конференция, за да задушат нарастващото революционно настроение и да подготвят почвата за възстановяване на Втория интернационал върху старата, гнила, опортюнистическа база. От друга страна, германската левица даде съгласието си да участва на предстоящата конференция при условие, че на нея ще се разглежда само въпросът за мира, за приключването на войната. Тя настояваше да се установят връзки с Кауцки, за да се тласнела неговата група наляво.

Голямо значение имаше работата на В. И. Ленин в подготовката на Цимервалдската конференция. Линията, към която революционните марксисти трябваше да се придържат на конференцията, Ленин начерта по следния начин: да участвуват на конференцията, като се сплотят *предварително*; да противопоставят на кауцкианците *свой* проект на резолюция и разяснят на конференцията предателския лозунг на пацифистите за възможността на демократичен мир при условията на капитализма. Той извърши разяснителна работа сред левицата и особено сред германските революционни интернационалисти, подчерта необходимостта да се изработи предварително обща *декларация на левицата* за конференцията, както и необходимостта левицата да мине в идеологическо и теоретическо настъпление. Ленин разясни значението на революционната теория и тактика за оформяването и насочването на обективно развиващото се революционно движение. „Какво беше в 1847 г. Коммунистическият манифест и неговата група?? — писа

Ленин. — Продукт на брожението сред масите?? Или ориентировка на малка група революционери?? или и едното, и другото???... За развитието на брожението сред масите е нужна лява декларация и програма. *Предвид* на такова брожение тя е нужна. За превръщането на „брожението“ в „движение“ тя е нужна. За развитието на „брожението“ в гнилия интернационал *тя е нужна*. И незабавно!!!“¹

През август 1915 г. Ленин написа проекторезолюция за левицата на предстоящата Цимервалдска конференция, в която бяха поставени всички основни теоретически и тактически въпроси, свързани с борбата за революционен интернационал.

Особено силно беше в 1915 г. интернационалисткото движение в Балканските страни. Челно място в това движение заемаше партията на тесните социалисти начело с Д. Благоев. Още в началото на 1915 г. тесните социалисти поставиха въпроса за създаването на нов интернационал върху революционна марксистка основа, в решителен разрив с опортюнистите. Те смятаха абсолютно недопустимо възстановяването на банкрутиралия Втори интернационал. По своите възгледи за непосредствените задачи на интернационалисткото движение, за изграждането на нов интернационал, партията на тесните социалисти значително се приближаваше до болшевиките.

Ленин познаваше и ценеше борбата на тесните социалисти против империалистическата война, против опортюнизма и социалшовинизма. Партията на тесните социалисти беше поканена да участва в Цимервалдската конференция по инициативата на Ленин. Той беше предложил Д. Благоев да бъде поканен да участва в подготовката на конференцията, но центристите отклониха това предложение.

Съвместно с румънската, сръбската и гръцката революционна социалдемокрация тесните социалисти водеха енергична борба за сплотяването на пролетариата от всички балкански страни в борбата срещу империалистическата война и социалшовинизма. На тази цел служеше и организираната Втора балканска международна социалистическа конференция в Букурещ (6—8. VII.

¹ В. И. Ленин, Соч., т. XXIX (изд. 3-е.), стр. 301.

1915 г.). В тази конференция взеха участие партията на тесните социалисти¹, румънската и гръцката социалдемократически партии.

Конференцията единодушно прие резолюция за създаването на нов, революционен Интернационал „върху базата на *революционния социализъм и пролетарския интернационализъм*...“², която значително се приближаваше до ленинския план. Втората балканска конференция подчерта необходимостта да се скъса незабавно с политиката на „*граждански мир*“, за преминаването на позициите на непримиримата класова борба, да се води „безпощадна повсеместна борба против *опортюнизма, социалимпериализма и всички отклоняващи тенденции в Интернационала*“³, като необходимо, задължително условие за изграждане на Третия интернационал.

Конференцията взе решение за образуване Балканска социалдемократическа федерация със свой печатен орган, върху принципите на пролетарския интернационализъм и непримиримата класова борба. Създаването на Балканската социалдемократическа федерация представляваше важна крачка напред в борбата за изграждане на революционен Интернационал.

Цимервалдската конференция. Международната социалистическа конференция се състоя в швейцарското село Цимервалд, близо до Берп (5—8. IX. 1915 г.). На нея присъствуваха 38 делегата от 11 страни (Русия, Полша, Италия, България⁴, Румъния, Германия, Франция, Швейцария, Холандия, Швеция и Норвегия). Към левницата се числяха 8 делегати: делегатите на болшевишката партия, на германската група „Интернационал“, на полската, швейцарската, шведската и норвежката левица. Центристите и полуцентристите имаха мнозинство.

На конференцията се водеше упорита борба между революционните интернационалисти и кауцкианското мнозинство. Групата на левницата, макар и малобройна, беше добре сплотена и тя фактически определи целия ход на работата на конференцията.

¹ Делегати на партията на тесните социалисти на конференцията бяха Д. Благов, Васил Коларов, Г. Димитров и Кр. Тихчев.

² *Георги Димитров*, Съч., т. 4, стр. 110.

³ *Пак там*.

⁴ Делегат на партията на тесните социалисти на Цимервалдската конференция беше Васил Коларов.

Левицата начело с В. И. Ленин предложи конференцията да приеме специална принципна резолюция, която да определи точно отношението на интернационалистите към войната, към позорния крах на Втория интернационал и която да обоснове тактиката на революционната социалдемокрация. Кауцкианците се обявиха решително против приемането на принципна резолюция. Официално центрстите се прикриваха зад претекста, че те нямали необходимите пълномощия за това, и твърдяха, че била необходима само „обща манифестация против войната“. В действителност те се ръководеха от опортюнистическата линия да се отрича крахът на Втория интернационал, да се води борба против болшевишката тактика за разрыв с откритите и прикритите социалшовинисти и против създаването на нов, революционен Интернационал. Цимервалдската конференция отхвърли с 19 гласа срещу 12 предложението на левицата за принципна резолюция да бъде предадено за обсъждане.

Остра борба се води на конференцията и при обсъждането на манифеста. В комисията бяха представени три проекта — на левицата, на десницата и един компромисен проект. Комисията, в която участвуваше и Ленин, прие компромисния проект, в който обаче бяха включени редица важни моменти от проекта, предложен от левицата.

Манифестът, приет единодушно от Цимервалдската конференция, признаваше империалистическия характер на войната. В него се осъждаше поведението на социалшовинистите, гласували за военните кредити и участващи в буржоазните правителства. Той осъди политиката на „граждански мир“ и заста на позициите на класовата борба. Манифестът призова работниците да поведат борба за мир без анкесии и контрибуции, признавайки самоопределението на нациите за непоклатима основа на международните отношения. Той издигна отново революционния лозунг на международната солидарност „Пролетарии от всички страни, съединявайте се!“.

Левицата гласува за манифеста, защото по преценката на Ленин той фактически означаваше стъпка към идейното и практическо скъсване с опортюнизма и социалшовинизма. В специалната декларация обаче, направена на самата конференция и подписана и от Ленин,

както и в статията на Ленин „Първата стъпка“ е даден пълен анализ на положителните и отрицателните страни на манифеста. Ленин изтъкна, че манифестът наистина казваше най-същественото за империалистическия характер на войната, но той не споменава, че са назрели предпоставките за пролетарска социалистическа революция; той разобличаваше буржоазните фалшификации за характера и целите на войната, но не споменава, че нищо за фалшификациите на социалшовинистите, които доведоха до остра криза в социалистическото движение; той обвиняваше лидерите на Втория интернационал за това, че те потъпкаха задълженията, произтичащи от резолюциите, гласувани на конгресите в Щутгарт, Копенхаген и Базел, но не обясняваше причината за това; той признаваше, че борбата за мир остава празна фраза без призива за революционни действия на масите, но не посочваше ясно, открито и определено революционните средства за борба. Той не прие болшевишката тактика за превръщане империалистическата война в гражданска.

В историята на международното социалистическо движение през годините на войната Цимервалдската конференция заема важно място. Тя създаде обединение на онези социалистически партии и групи, които стояха на интернационалистски позиции. На конференцията беше избран и ръководещ орган на Цимервалдското обединение — Международна социалистическа комисия (МСК); което нанасяше сериозен удар върху остатъците от банкрутиралия Втори интернационал. Цимервалдското обединение (известно още под названието Цимервалдски интернационал) просъществува до 1919 г. и неговата история представлява борба между кауцкианското мнозинство в него и революционните леви елементи за създаване на действително революционен Интернационал.

Най-важният резултат от Цимервалдската конференция беше организационното оформяване на *цимервалдската левица*. Тя се ръководеше от бюро, начело на което стоеше В. И. Ленин, и започна издаването на свой орган — „Предвестник“ („Форботе“). В резултат на неуморната борба на В. И. Ленин цимервалдската левица беше организирана за борба срещу опортюнизма, срещу социалшовинизма и социалпацифизма.

Цимервалдската левица не беше еднородна. Наред с последователните интернационалисти към нея се числяха и непоследователни, колебливи елементи. Единствено правилна и докрай последователна позиция в Цимервалдската левица заемаше само болшевишката партия. Ленин полагаше огромни усилия за правилното ориентиране, идейното и организационно сплотяване на цимервалдската левица. Цимервалдската левица, чието основно ядро съставляваха болшевиките, представляваше зачатъкът на бъдещия комунистически Интернационал.

Партията на тесните социалисти решително се различаваше от цимервалдското мнозинство по смелата си и решителна борба срещу социалшовинизма до пълно скъсване с него, по решителната си борба срещу опортюнистическата политика на „граждански мир“, с преценката си за предателството на Втория интернационал и неговия крах и по борбата си за създаване на нов, революционен Интернационал, напълно очистен от опортюнизма и социалшовинизма.

Кинталската конференция (1916 г.). Разрастващото се революционно движение и укрепването на интернационалистките социалистически сили даде своето отражение върху работата на Втората международна социалистическа конференция (II Цимервалдска конференция), състояла се в Кинтал (Швейцария) (24—30 април 1916 г.) и организирана от МСК. На Кинталската конференция присъствуваха 43 делегати, от които 12 принадлежаха към цимервалдската левица¹. Поканените социалистически организации трябваше да дойдат със свои предложения по въпросите за борбата срещу империалистическата война, отношението към въпросите на мира, дейността на парламентарните социалдемократически фракции, масовата борба и свикването на МСБ.

Най-остри спорове на конференцията станаха при разискванията по въпроса за свикването на МСБ. Всъщност това беше въпрос за отношението на социалистите-интернационалисти към социалшовинизма. В международно отношение въпросът за скъсване със социалшовинистите поставяше ребром и въпроса за създаването на нов, революционен интернационал. Кинтал-

¹ Освен представителите на болшевишката партия тук се числяха трима представители на полската левица, трима — на швейцарската, двама — на германската, и един — на сръбската левица.

ската конференция гласува резолюция за свикване на МСБ, но под натиска на левицата тази резолюция остро критикуваше МСБ за провежданата от него политика на „граждански мир“, за това, че представителите на МСБ не само изневериха на делото на пролетариата, но и оказваха своята подкрепа на правителствата за преследването на революционните социалисти. Резолюцията задължаваше социалистите да разобличават социалшовинизма.

Въпреки тази критика обаче Кинталската конференция остави въпроса за свикването на МСБ открит. Последователно революционно беше „Предложението на Централния комитет на РСДРП на 2-та социалистическа конференция“, написано от Ленин. В него Ленин ясно посочи, че „въпросът за свикването на Международното социалистическо бюро се свежда до основния и принципиен въпрос, възможно ли е единството на старите партии и на II Интернационал“¹.

Кинталската конференция гласува и резолюция по въпроса за мира. За разлика от цимервалдския манифест тази резолюция се обяви против пацифизма, проповядван от кауцкианците. „Работническата класа, гласеше резолюцията, трябва да отклонява утопическите искания на буржоазния пацифизъм и на социалпацифизма. Борбата за траен мир може да се заключава само в борбата за осъществяване на социализма.“ Тази резолюция значително се приближаваше до болшевишкото становище по въпросите за мира.

Резолюцията за свикването на МСБ, както и резолюцията за мира, против социалпацифизма представляваха въпреки недостатъците си крачка напред към скъсването със социалшовинистите.

Кинталската конференция спомогна за сплотяването на интернационалистическите сили, от които по-късно беше образуван Третият интернационал. Но въпреки това и тя не възприе болшевишката тактика и особено лозунга за превръщането на империалистическата война в гражданска, както и революционния план на Ленин за изграждането на Трети интернационал.

За делегати на партията на тесните социалисти на Кинталската конференция бяха определени Васил Ко-

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 22, стр. 180.

ларов и Георги Кирков. Те обаче не можаха да вземат участие в работата на конференцията, защото швейцарското правителство им отказа входни визи. Но както пише В. Коларов, нашата партия по това време се ориентираше към болшевиките по въпросите за изграждането на Третия интернационал. Тесните социалисти открито се солидаризираха с решенията на Кинталската конференция.

След Кинталската конференция Ленин трябваше да води борбата за създаване на революционен интернационал на два фронта: срещу колебливите елементи в самото Цимервалдско обединение, които лесно се поддаваха на влиянието на кауцкианците, и срещу кауцкианската десница в цимервалдското движение.

Към началото на 1917 г., особено след Февруарската буржоазнодемократическа революция в Русия, става ясно, че болшинството от Цимервалдското обединение беше преминало на социалшовинистически позиции под прикритието на центризма. То се превърна в пречка за преминаването на революционното интернационалистко движение на по-висок етап, съответстващ на изострянето на класовата борба, на засилващите се революционни настроения на масите. Главната причина за краха на Цимервалдското обединение се коренеше в обстоятелството, че то не зае последователно марксистко, революционно становище към борбата срещу опортюнизма, а тази борба беше, както посочи Ленин, „главната непосредствена задача на Интернационала“. В редица страни — Германия, Франция и Италия — цимервалдската десница премина напълно на позициите на социалпацифизма, макар че той беше осъден от Кинталската конференция. Това доведе Цимервалдското обединение до задънена улица, до пълен крах. „Цимервалдската десница, писа през февруари 1917 г. Ленин, идейно погребва Цимервалд.“¹

Февруарската буржоазнодемократическа революция в Русия засили революционното интернационалистко движение. Създаването на нов тип революционна партия на пролетариата, решителният разрив с опортюнистите, социалшовинистите и социалпацифистите и наред с това създаването на нов, революционен интернационал

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 35, стр. 268.

станаха *непосредствени задачи* на международното социалистическо движение.

В знаменитите Априлски тезиси Ленин настоя цимервалдската левица незабавно да основе революционен интернационал против *социалшовинистите* и против *центристите*, като скъса решително с кауцкианското мнозинство на Цимервалдското обединение. „Цимервалдското блато, писа Ленин, не може да се търпи повече. Не може заради цимервалдските „кауцкианци“ да се поддържат по-нататък полувръзки с шовинистическия интернационал на плехановци и шайдемановци. Трябва веднага да се скъса с този интернационал.“¹ Ленин смяташе, че основаването на Третия интернационал ще подкрепи революционните интернационалисти, срещу които се бяха засилили преследванията на буржоазните правителства, ще даде тласък на революционната борба в един решителен момент.

„Нашата партия, казва Ленин, трябва не да „чака“, а веднага да основе Трети интернационал — и стотици социалисти в германските и английските затвори ще въздъхнат с облекчение — хиляди и хиляди германски работници, които сега устройват стачки и демонстрации... ще прочетат в *нелегалните* позиви за нашето решение, за нашето братско доверие към Карл Либкнехт... за нашето решение да се борим и *сега* против „революционното оборончество“ — ще прочетат това и ще укрепят своя революционен интернационализъм.“²

Пълният крах на Цимервалдското обединение се прояви особено ярко при подготовката на *Стокхолмската международна социалистическа конференция*. Свикването на тази конференция беше насрочено за началото на лятото на 1917 г. Конференцията беше обаче няколко пъти отлагана поради настъпилото разложение в Цимервалдското обединение. През 1917 г. социалшовинистите насрочиха своя международна конференция също в Стокхолм и поведоха шумна кампания за нейната подготовка. Кауцкианското мнозинство от Цимервалдското обединение изяви съгласието си да участва в работата на конференцията на социалшовинистите за *обсъждането на въпросите на мира*. Това беше ярко до-

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 24, стр. 67.

² Пак там, стр. 69.

казателство за идейния крах на Цимервалдското обединение, за това, че цимервалдската десница, цялото цимервалдско болшинство се е свлякло на позициите на социалшовинизма. Обстановката, при която се подготвяше свикването на Стокхолмската конференция, беше изключително напрегната. Революционната борба срещу империалистическата война достигаше своята върхна точка. Създаваха се благоприятни условия за прерастването на тази борба в гражданска. От друга страна, и двете воюващи групировки полагаха върховни усилия да изтръгнат победата във войната чрез напрежение, чрез решителна офанзива. По това време социалпацифистите развиха най-усилена дейност, за да прикрият империалистическата политика на буржоазията, за да отклонят пролетариата от революционна борба и за да замаскират своите собствени социалшовинистически позиции. Кризата, която войната породила, се приближаваше към своята развръзка.

Ленин с непримирима упоритост и последователност разобличи целите на социалшовинистите и социалпацифистите. При така очертаната международна обстановка той положи огромни усилия да изтръгне работническите революционни сили от мътния поток на социалпацифизма. Той се бореше за сплотяването на цимервалдската левица и пълното ѝ обособяване от цимервалдската десница.

Ленин успя да разкрие замислите на социалшовинистите в подготвяната от тях международна конференция. Той разобличи и идейния крах на кауцкианското мнозинство в Цимервалдското обединение. През юли 1917 г. в Стокхолм по инициативата на болшевишката партия беше свикано съвещание на цимервалдската левица, на което беше прието възванието „Към Социалистическия интернационал“. В това възвание левията заяви, че тя няма да участва в конференцията на социалшовинистите. Тя призова пролетариата на революционна борба за мир без анексии и контрибуции, да скъса с цимервалдската десница. Възванието беше подписано от представителите на болшевишката партия, на социалистическата партия на Полша и Литва, партията на тесните социалисти, левията на Шведската социалдемократическа партия и Шведския младежки съюз. Работата на съвещанието на левията в Стокхолм бележи

сериозен успех в борбата за разграничаването и обособяването на действително и последователно революционните пролетарски интернационалистки сили от Цимервалдското обединение, представлява важен етап в борбата за изграждане на революционен интернационал.

Едва на 5. IX. 1917 г. се състоя *Третата цимервалдска конференция в Стокхолм*. Представителите на редица партии обаче не успяха да пристигнат на конференцията поради засилилия се терор във всички воюващи страни.

Делегатите на БРСДП (т. с.) под благотворното влияние на болшевиките не участваха в Третата цимервалдска конференция, като същевременно заедно с болшевиките засилиха още повече критиката против цимервалдската десница, против нейните представители Кауцки, Хаазе и др.

Конференцията не можа да се откъсне от социалпацифистките позиции на кауцкианците. Призивът за всеобща международна стачка против войната и в защита на революцията в Русия беше единственото конкретно постижение на конференцията. Но този манифест поради колебанията и страхливостта на значителна част от делегатите беше публикуван едва след Великата октомврийска революция и затова той загуби своето практическо значение.

Партията на тесните социалисти подкрепи борбата на болшевиките за пълното идейно разграничаване на цимервалдската левица. През периода от Кинталската конференция до 1917 г. партията на тесните социалисти все по-ясно се разграничаваше от цимервалдската десница и се приближаваше до левицата, до болшевиките. Благотворното въздействие на болшевишката партия върху тесните социалисти пролича особено ярко през лятото на 1917 г., когато партията се ориентира към решително скъсване с центристите от Цимервалдското обединение. Този процес в развитието на борбата на тесните социалисти за нов, революционен интернационал е ярко отразен в статията на Васил Коларов „От Цимервалд до Стокхолм“, както и в кореспонденцията на Г. Кирков от Стокхолм, в която е дадена остра критика на кауцкианството. „Третият интернационал, пише Г. Кирков, ще се роди извън усилията на социалшовинистите и разните „умерени“ — той ще се роди в атмосферата

*на разпалващата се класова борба в големите капиталистически страни и върху почвата на събуждащото се работническо съзнание за еднаквостта и общността на класовите интереси и историческите задачи на работническата класа.*¹

Характерно е обстоятелството, че не само отделни лица, а цялата партия на тесните социалисти премина на позициите на цимервалдската левица. По същото време партията на тесните социалисти се приближаваше все повече до ленинското разбиране на въпросите за мира. В отговор на социалшовинистическата програма на широките социалисти, ярко изразена при пребиваването на тяхната делегация в Стокхолм, за проектираната международна конференция на социалшовинистите В. Коляров и Г. Кирков направиха декларация по въпроса за условията за мира. В нея се казваше: „Работническата социалдемократическа партия в България е за незабавно сключване на мира на основата „без анексии и без контрибуции“. Всеки опит да се пригоди към тази основа завладяването на чужди територии е препятствие за сключването на мира . . . Тя признава правото на самоопределение на българския народ, както и на всички народи . . . Но правото на национално самоопределение не може да бъде проведено при условията на военна окупация и военно положение. Народите трябва да бъдат освободени, за да определят свободно своята съдба. Но тази задача е невъзможно да се разреши иначе освен чрез революционна борба против империализма и империалистическата война.“² Тази декларация ясно показва, че партията на тесните социалисти решително се присъединява към болшевиките.

В Стокхолм намериха проява интернационалистическите връзки между революционното работническо движение в България и борбата на болшевишката партия. В Декларацията за преговорите между делегациите на КПСС и БКП, състояли се на 20. II. 1957 г., публикувана във в. „Правда“ от 21. II. 1957 г., се подчертава, че комунистите и всички трудещи се в Съветския съюз високо ценят „революционната и интернационалистическа позиция, която заеха българските „тесни“ социалисти,

¹ Г. Кирков, Избрани произведения, т. I, стр. 218—219.

² БКП в резолюции и решения, т. I, 2 издание, стр. 450.

които се бореха против империалистическата война в 1914—1918 г. и оказваха подкрепа на руските болшевики на международната арена“.

*
* *
*

Идеологическата и теоретическата борба на болшевиките начело с В. И. Ленин от началото на войната до извършването на пролетарска революция в Русия разчисти пътя за основаването на Третия интернационал. Революционната борба на пролетарските маси, развихрила се под непосредственото влияние на Великата октомврийска социалистическа революция, ускори неговото създаване на дело.

РАЗДЕЛ III

МЕЖДУНАРОДНОТО РАБОТНИЧЕСКО И КОМУНИСТИЧЕСКО ДВИЖЕНИЕ В ПЕРИОДА НА ОБЩАТА КРИЗА НА КАПИТАЛИЗМА, ПОБЕДАТА И УТВЪРЖДАВАНЕТО НА СОЦИАЛИЗМА И КОМУНИЗМА

А. МЕЖДУНАРОДНОТО РАБОТНИЧЕСКО И КОМУНИСТИЧЕСКО ДВИЖЕНИЕ ПРЕЗ ПЪРВИЯ ЕТАП НА ОБЩАТА КРИЗА НА КАПИТАЛИЗМА

ГЛАВА X

ВЕЛИКАТА ОКТОМВРИЙСКА СОЦИАЛИСТИЧЕСКА РЕВОЛЮЦИЯ И НЕЙНОТО ВЛИЯНИЕ ВЪРХУ РАЗВИТИЕТО НА МЕЖДУНАРОДНОТО РАБОТНИЧЕСКО И НАЦИОНАЛНООСВОБОДИТЕЛ- НО ДВИЖЕНИЕ (1917—1918 г.)

1. БОРБАТА НА БОЛШЕВИШКАТА ПАРТИЯ ЗА ПОБЕДАТА НА ВЕЛИКАТА ОКТОМВРИЙСКА СОЦИАЛИСТИЧЕСКА РЕВОЛЮЦИЯ

С победата на Февруарската революция в Русия от 1917 г. властта мина в ръцете на буржоазията. С това буржоазнодемократическата революция, т. е. първият етап на революцията, в Русия завърши. Откри се вторият етап на революцията, който трябваше да завърши с преминаване властта в ръцете на пролетариата в съюз с трудещите се от града и селото, т. е. с победата на пролетарската революция и с установяването на диктатурата на пролетариата. Най-забележителната особеност обаче на Февруарската революция, без отчитането и дълбокото разбиране на която не можеше да се определи линията на партията за развитието по-нататък

на революцията, е *двувластието*. Същността на двувластието се състои в това, че наред с Временното буржоазно правителство се създаде и още слабо, в зачатъчна форма, но все пак реално съществуващо друго правителство в лицето на Съветите на работническите и войнишките депутати. С други думи, създаде се неவிжданo в историята преплитане една с друга в едно цяло на две диктатури: диктатурата на буржоазията, която се стреми да спре революцията, да задържи нейното развитие към втория етап, и диктатурата на работниците и селяните в лицето на Съвета на работническите и войнишките депутати, която е революционна диктатура, опираща се на революционния фронт, създаден в първия етап на революцията между пролетариата и селяните.

Друга важна особеност на революцията се състои в това, че тази революционна власт, в която преобладаваха представителите на съглашателските партии на есери и меншевики, доброволно предава държавната власт в ръцете на буржоазията и нейното Временно правителство, отстъпва му първенството, сключва с него съглашение да го поддържа, като ограничава своята роля на наблюдател над временното правителство.

На каква класова, общественоекономическа основа можа да възникне двувластието в Русия? Както всяка истинска революция, така и особено Февруарската революция в Русия раздвижи най-широко народните маси в борбата против кървавия царизъм. Тя въввлече изведнаж и бурно в революционното движение, в политиката неவிжданo грамаден брой дребни буржоа, които стоят по средата между капиталистите и работниците. Русия бе най-дребнобуржоазната страна от всички европейски страни. А дребната буржоазия в условията на капитализма зависи от буржоазията. По своя начин на живот и мислене тя върви след буржоазията. *Ето защо „гигантската дребнобуржоазна вълна заля всичко, задуши съзнателния пролетариат не само с числеността си, но и идейно, т. е. зарази, предаде — казва Ленин — на много широки работнически кръгове дребнобуржоазните възгледи върху политиката“.*¹ (Курсивът наш. Ред.) Именно с това се обяснява защо масите в този период избраха в съветите есери-меншевишко мнозинство.

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 24, стр. 46.

На тази основа се разви несъзнателното, доверчиво, отношение на масите, в това число и на широк кръг работници и бедни селяни към капиталните. *Такава е класовата основа на двувластието*, на съглашението на работническите и войнишките съвети с Временното правителство на буржоазията. То се поддържаше и от лъжиге и измамите, от ласкателствата и обещанията на буржоазията, подпомагана активно от дребнобуржоазната политика на съглашателските партии на меншевики и есери. Буржоазията временно, докато прегрупира своите сили, докато отнеме от въоръжения народ оръжието, бе сменила метода на насието над народа с метода на измамата с обещания, с малки отстъпки по маловажните въпроси, за да задържи в свои ръце главното — властта.

За проиикването сред работниците и бедните селяни на дребнобуржоазната политика способствуваше сериозно и недостатъчната численост, съзнателност и организираност на пролетариата, поради което той не можеше да бъде мощна бариера срещу дребнобуржоазното влияние над масите. Именно при такива условия може да възникне преплитането на две диктатури, на две власти в една страна. Такова преплитане не може да се задържи дълго, защото две власти в една страна не могат да съществуват. В една страна може да господствува само една класа, тъй като властта, това е комитет, който урежда всички въпроси на господстващата класа. Дувластието в Русия следователно е преходен момент в революцията, когато тя е отишла по-напред от обикновената и известна до 1905 г. буржоазна революция, но не са ѝ стигнали сили да изолира буржоазията от революцията, за да стигне до революцията от типа на 1905 г., т. е. да стигне до „чистата“ диктатура на работниците и селяните.

При тези условия буржоазията се стремеше да излезе от преходното състояние, като установи единовластие на буржоазията в полза на Временното правителство. От друга страна, съзнателният пролетариат, начело с болшевиките, също се стремеше да завърши преходното състояние на двувластието с единовластие, но в полза на Съветите на работническите, рагайските, селските и войнишките депутати. Това обаче можеше да стане, както учи Ленин, само с проясняване на пролетарското съзнание, с освобождаването му от несъзнателната довер

чивост към буржоазията, от нейното влияние. В. И. Ленин изключваше при тези условия други пътища за ликвидиране на двувластието.

Изходът от двувластието обаче зависеше от поведението на дребната буржоазия. Именно колебанието на дребната буржоазия пречеше да се освободи и пролетариатът от влиянието на буржоазията.

Непосредствено след Февруарската революция партията на болшевиките не можа веднага да се ориентира в създадената сложна обстановка на двувластието и да определи ясно своята линия на преход към втория етап на революцията в Русия — към социалистическата революция. Това тя правеше в началото с опипване, с неувереност. Единствено В. И. Ленин, още в чужбина, в „Писма отдалеч“ категорично заяви, че е завършил само първият етап на революцията и че работниците трябва да проявят максимум героизъм, за да завършат и втория етап на революцията с пълна победа.

Завръщането на вожда на партията и революцията в Русия в началото на април изигра решаваща роля за правилната ориентировка на партията в новата обстановка. В своите гениални Априлски тезиси — „За задачите на пролетариата в настоящата революция“ — В. И. Ленин определи курса на партията за мирното преграждане на революцията в Русия от буржоазнодемократическия ѝ етап към социалистическия ѝ етап на развитие, към установяване на диктатурата на пролетариата. Той разработи въпроса за движещите сили, конкретните мероприятия и лозунги на партията за решаване по мирен път на главния въпрос на революцията — въпроса за властта.

Движещите сили в новия етап на революцията бяха пролетариатът и бедните селяни. Средният селянин като трудещ се клонеше към беднотата, а като собственик — поддържаше кулака, т. е. заемаше колеблива позиция в революцията. Затова партията водеше борба за неутрализиране на средните селяни. Но тази неутрализация коренно се отличаваше от неутрализацията на буржоазията през първия етап на революцията. Тогава политиката на болшевиките за неутрализация на буржоазията означаваше разобличаване сговора ѝ с царизма, изолиране нейното влияние над селяните в революцията, докато през нейния втори етап неутрализацията

на средния селянин означаваше, че партията прави всичко възможно да изолира влиянието на буржоазията и съглашателските партии върху него, да го откъсне от кулака и ако може, да го привлече активно на страната на революцията.

Като изхождаше от опита на Парижката комуна и на революцията от 1905 г., В. И. Ленин разкри в лицето на Съветите, създадени от революционната самоинициатива на масите, новата политическа организация на властта, на диктатурата на пролетариата. Това бе държава от нов тип, от типа на Парижката комуна, която се опира непосредствено на въоръжения народ. „Ето какво пече почва да се осъществява у нас . . . по инициативата на многомилionenния народ, който самоволно създава демокрация *по своему* — казва Ленин, — без да чака нито г-да професорите-кадети да напишат своите проектозакопи за парламентарна буржоазна република, нито педантите и рутинерите от дребнобуржоазната „социалдемократия“ от типа на Плеханов или Кауцки да се откажат от своите изопачавания на учението на марксизма по въпроса за държавата.“¹

В своята работа „Задачите на пролетариата в нашата революция“ В. И. Ленин дебело подчертава необходимостта от революционна държава както през революционния период, така и в прехода от капитализма към социализма. „Марксизмът се отличава от анархизма по това — пише той, — че признава *необходимостта* от държава и държавна власт в революционния период изобщо и по-специално в епохата на прехода от капитализма към социализма.“² Но марксизмът се отличава и от дребнобуржоазния, опортюнистическия „социалдемократизъм“ на г. г. Плеханов, Кауцки и Ко по това, че признава за посочените периоди необходимостта *не* от такава държава, каквато е обикновената парламентарна буржоазна република, а от такава като Парижката комуна“³. Зародиш на такъв нов тип държава в Русия през този период са Съветите, които са единствените възможни органи на държавната власт в центъра и по места, които най-непосредствено изразяват съзнанието и волята на мнозинството от работниците и селяните.

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 24, стр. 52—53.

² Пак там, стр. 53.

³ Пак там.

Ето защо по указанията на вожда на революцията В. И. Ленин болшевишката партия издигна като основен свой лозунг в борбата за мирното развитие на революцията и установяване на диктатурата на пролетариата лозунга „Цялата власт в ръцете на Съветите!“

Това означаваше преди всичко да бъде ликвидирано състоянието на двувластие и установено единовластие то на Съветите. Но това не означаваше, че временното буржоазно правителство трябва да бъде просто заменено с представителите на партиите, съставляващи мнозинство в Съветите — есери и меншевики. То означава пълно ликвидиране на целия стар държавен апарат, стоящ над народа, и заменянето му на основата на Съветите от горе до долу с нов държавен апарат, най-непосредствено произлизащ от народа и най-пълно изразяващ неговите интереси и отговарящ пред него.

Временното буржоазно правителство безусловно трябваше да бъде ликвидирано, защото беше правителство олигархическо, буржоазно, не общонародно, защото не можеше да даде нито мир, нито хляб, нито земя на селяните и равноправие на нациите, нито пълна свобода.

Лозунгът „Цялата власт в ръцете на Съветите!“ не означаваше обаче незабавно ликвидиране, събаряне на Временното буржоазно правителство чрез въоръжено въстание. Това би било авантюра, защото то се опираше върху поддръжката на второто правителство в лицето на есери-меншевишките съвети. А народните маси вярваха, доверяваха се на това второ правителство, тъй като то бе родено в революцията и непосредствено изразяваше съзнанието и волята на въоръжените маси. Русия беше най-демократичната страна в сравнение с всички воюващи европейски страни. Над масите тогава липсваше въоръжено насилие, деспотизъм, и на тяхна страна беше силата в Русия. Следователно, ако Съветите вземат цялата власт в своите ръце, казва Ленин, то няма сила, която да им се противопостави, и революцията ще тръгне напред.

Ето защо да се призовава към въоръжено въстание за събаряне на буржоазното правителство, при съществуващите условия, означаваше да се води въоръжена борба и против политиката на Съветите, които подкрепяха буржоазното правителство. Но това означаваше по-

илатък да се провокират и самите маси, които вярваха на Съветите. Следователно увличането по въоръженото въстание против Временното буржоазно правителство би било авантюра, която не отчита реалното съотношение на класовите сили. Затова болшевиките не издигаха лозунга „Долу Временното правителство!“, а се бореха за неговото изолиране от масите под лозунга да не се оказва *никаква подкрепа на Временното буржоазно правителство* от страна на Съветите и от страна на масите, които цялата власт премине в ръцете на Съветите!

Болшевиките обаче не считаха, че преминаването на властта в ръцете на Съветите би означавало непосредствено установяване на диктатурата на пролетариата. По своите резултати то би означавало установяване на едниовластие на тогавашните Съвети, в които болшинството принадлежеше на есери и меншевики. А по своето класово съдържание то би било диктатура на работниците и селяните. Главната задача на болшевишката партия при това положение, за да тласка развитието на революцията напред към втория, социалистическия етап, се състоеше в откритата критика на дребнобуржоазната политика на есери и меншевики на основата на демокрацията вътре в Съветите, разясняване грешките на дребнобуржоазните партии пред масите, „подготовка и сплотяване елементите на *съзнателно* пролетарската, комунистическата партия, *освобождение* на пролетариата от „общото“ дребнобуржоазно упоение“¹.

Друг път за развитието на революцията за завземане на властта от съзнателните работници освен борбата за спечелване мнозинството от трудещите се маси на своя страна не можеше да има. „Докато няма насилие над масите, няма друг път към властта“ (Ленин).

Това, както настойчиво подчертаваше В. И. Ленин, е *най-практическата революционна работа* за развитието на революцията, защото революцията „тъпче на място“ *не поради* външни пречки, не поради насилие от страна на буржоазията, а поради доверчивата несъзнателност на масите. Само когато бъде разбита тази доверчива несъзнателност чрез идейна борба, чрез търпеливо другарско убеждаване на основата на житейския опит и практиката на партиите, само тогава можеше да

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 24, стр. 47.

бъдат тласкани напред както пролетарската съзнателност, така и съзнанието на масите, тяхната революционна инициатива.

Особено голямо значение в борбата за разобличаване и изолиране на есерите и меншевиките от масите имаха лозунгите за мир, за земя, за хляб, за национално равноправие, за свобода, т. е. основните лозунги на революцията, издигнати от болшевишката партия. И тъй като есерите и меншевиките не биха могли да осъществят тези лозунги, то масите, убеждавайки се от непосредствения опит в тяхното предателство и ползувайки се от правото си да отзовават своите представители от Съветите, биха предали ръководствата на последните в ръцете на болшевиките, които най-последователно водят борба за осъществяване на тези лозунги. По такъв начин Съветите биха се превърнали в болшевишки. По своето класово съдържание, както подчертава Ленин, те ще се превърнат по мирен път от революционна демократична диктатура на работниците и селяните в диктатура на пролетариата.

Мирният път на развитието на революцията в Русия, разработен от В. И. Ленин в неговите Априлски тезиси, определяше и ново конкретно отношение към войната. Със събарянето на царизма и установяването на двувластието, при което фактическото правителство беше Временното правителство на буржоазията, войната не преставаше да бъде империалистическа. Но лозунгът за превръщането на империалистическата война в гражданска при мирния път на революцията бе снет, защото при преминаване цялата власт в ръцете на Съветите би бил сключен мир, за който жадуваха най-широко народните маси. Но заедно с това болшевиките водеха безпощадна борба и против оборончеството на социалшовинистите — есери, меншевики, които издигаха лозунга за защита на буржоазното отечество.

Линията на болшевишката партия да се разяснява най-търпеливо на „добросъвестните оборонци“ неразривната връзка между войната и капитала, че без събарянето на властта на капитала (в дадените условия по мирен път) не е възможно сключването на мир в интерес на трудещите се, беше единствено правилна. Тази линия беше насочена не само против дребнобуржоазната социалдемократия от типа на Плеханов, от типа на Каме-

нев, Риков и други — вътре в болшевишката партия, според които Русия не била узряла за социалистическа революция, но и против социал-опортюнизма в международната социалдемокрация от типа на К. Кауцки.

Тази линия бе насочена също така и против Троцки, който чрез своя субективистичен план за „перманентната революция“ искаше да прескочи процеса на прерастване на буржоазнодемократическата революция в социалистическа. Тя решително бе насочена и против авантюристичната политика и дезорганизаторската работа на анархистите сред известна част от работниците и особено сред интелигенцията.

Лениновите Априлски тезиси помогнаха още през първата половина на април цялата партия да се сплоти около линията, начертана от Ленин. Това показва петроградската общоградска партийна конференция, която прие ленинската линия на ЦК. VII общоруска партийна конференция, състояла се през април, завърши този процес на ориентиране на партията към ленинската линия на революцията.

Заедно с това благодарение на упоритата работа на партията започна явво изменение на съотношението на силите в полза на болшевишката линия на развитие на революцията. Основната работа на партията в този период се съсредоточи в съветите. По инициатива на болшевиките през март-април бяха създадени повече от 400 нови съвети към промишлени предприятия. По-късно бяха създадени повече от 400 съвети на селските депутати. В много райони масите започнаха да заменят депутатите — есери и меншевики, с депутати болшевикни.

Особено показателни са за дълбокото изменение в съотношението на силите в полза на болшевишката партия станалите през април демонстрации на работниците и войниците. В демонстрацията, състояла се на 21 април в Петроград, участваха над 100 хил. работници под лозунгите на партията: „Цялата власт в ръцете на Съветите!“, за мир, за земя и т. н. На улицата, в демонстрацията на масите, се изживяваха илюзиите за това, че меншевики и есери могат да сложат край на войната.

Заедно с това априлската демонстрация откри и кризата във властта. За да отклонят масите от революционния път, сочен от болшевиките, буржоазните партии прилякоха във Временното правителство представители на

есерите и меншевиките. Това беше първото коалиционно правителство. По тоя начин тези съглашателски партии спасиха от провал правителството на буржоазията. Новото правителство не можеше да разреши нито един от главните въпроси на революцията и затова причините за кризата във властта и сега не бяха отстранени. Недоволството на масите продължаваше да расте.

Буржоазията се опита да мине в открито настъпление против революционните народни маси. Като резултат от провалилото се юнско настъпление на армията срещу германците сред войнишките и работническите маси в Петроград започва да се обсъжда въпросът за въоръжено въстание и сваляне на Временното правителство. Отчитайки, че болшинството от масите в страната все още върви след меншевиките и есерите и, от друга страна, виждайки готовността на трудещите се от Петроград да излязат с оръжие на демонстрация, ЦК на партията реши тя да бъде оглавена и да ѝ се придаде мирен характер под лозунга „Цялага власт в ръцете на Съветите!“. Мощната 500-хилядна демонстрация, проведена на 3—4 юли 1917 г. под ръководството на болшевиките, изправи меншевиките и есерите пред въпроса, с кого и накъде да вървят по-нататък. И те, веднаж тръгнали по пътя на съглашателството с буржоазията, се смъкнаха окончателно в блатото на реакцията. По нареждане на Временното правителство и със съгласието на ЦИК на Съветите демонстрацията бе разгонена с оръжие.

Събитията от 3—4 юли рязко измениха положението. Властта премина изцяло в ръцете на контрареволуцията. Започна се преследване против болшевишката партия. Вождът на партията В. И. Ленин премина в нелегалност. В така създадената обстановка ЦК на партията постави въпроса за временно снемане на лозунга „Цялата власт в ръцете на Съветите!“, тъй като меншевишко-есеровските съвети се бяха превърнали в додатък на контрареволуцията. Периодът на мирното развитие на революцията, периодът на двувластието завърши. Буржоазията си осигури възможността да упражнява въоръжено насилие над революционните маси.

В новите условия властта можеше да бъде взета само в резултат на победоносна въоръжена борба против Временното правителство. Задачата сега беше да се свалят от власт буржоазното Временно правителство с по-

мощта на оръжието и да се установи диктатура на пролетариата. Работейки за мирното развитие на революцията в периода от април до юли 1917 г., В. И. Ленин в същото време настойчиво искаше създаване на Червена гвардия, спечелване армията на страната на революцията, сплотяване на пролетариата. По такъв начин още в този период партията готвеше своите сили за въоръжена борба. След юлските събития лозунгът за въоръжена борба стана главно съдържание в работата на партията.

Новата тактика във връзка с изменението в обстановката бе разработена от VI конгрес на партията, който заседава нелегално без Ленин, но под негово ръководство. По основните въпроси на конгреса — Политически отчет на Централния комитет на партията и за политическото положение, докладва И. В. Сталин. На основата на дълбок марксистки анализ на създадената обстановка конгресът насочи партията към въоръжено въстание, за завземане на властта. На конгреса И. В. Сталин разби опортюнистическите опити на Бухарин да отклони партията от набелязания път на революцията. Бухарин заплашваше, че тъй като селяните били в блок с буржоазията, те няма да тръгнат след работниците. Тази негова позиция беше открито отстъпление от марксисткото учение за селяните. Той не виждаше противоположните интереси между кулаци и бедни селяни, не виждаше средняка сред селяните. Болшевишката партия никога не е считала, че кулачеството ще тръгне с революцията, тъй като то, отстоявайки своите собствени интереси, върви с империалистическата буржоазия. Но бедните селяни, които съставляват най-голямата част от селячеството, поддържат пролетариата в неговата борба за победата на революцията.

И. В. Сталин разби и троцкисткото неверие във възможността революцията да победи в Русия без наличието на пролетарска революция на Запад, изразено от Преображенски. Той решително защити ленинската теория за победата на революцията. „Не е изключена възможността — казва И. В. Сталин — именно Русия да бъде страната, която ще проправи пътя към социализма... Трябва да се отхвърли отживялата времето си представа, че само Европа може да ни посочи пътя.“¹

¹ И. В. Сталин, Съч., т. 3, стр. 151.

Такова разбиране, подчертава Сталин, би било догматично приложение на марксизма. Творческият марксизъм води до извода, че революцията може да победи в Русия и без революция в Западна Европа. Конгресът отхвърли опортюнистическите, бухарински и троцкистки изказвания и предложения, насочени против ленинското разбиране на партията за възможността революцията да победи в Русия, и със своите решения изигра огромна роля за подготовка на пролетариата в съюз с бедните селяни да извърши социалистическата революция.

Буржоазията се опита с всички средства да задуши революцията. За тази цел тя, от една страна, тръгна по пътя на по-нататъшното разрушаване на икономиката на страната, на нейното по-нататъшно заробване от чуждестранния капитал, което би я довело до пълна икономическа катастрофа. От друга страна, контрареволуцията се готвеше да установи открита военна диктатура. За тази цел бе използван главнокомандувачият ген. Корнилов. На 25 август 1917 г. той отправи контрареволуционни войскове части против Петроград. Създаде се особено сложно положение, тъй като есери и меншевики агитираха сред народа, че Корнилов се е вдигнал против Временното правителство. Болшевиките виждаха всичката опасност от заговора на Корнилов *против революцията* и затова приложиха още по-гъвкава тактика. Призовавайки масите за борба против Корнилов, те в същото време разобличаваха пред тях правителството на Керенски като съучастник на заговора. По този начин болшевиките предпазиха масите от демагогската агитация на меншевики и есери и не позволиха народът да застане в защита на Временното правителство. Заговорът на Корнилов беше разгромен от трудещите се, организирани и ръководени от болшевишката партия. Разгромът на корниловския заговор разкри ярко съотношението на силите между революцията и контрареволуцията. В хода на борбата трудещите се разбираха същността на съглашателската политика на есери и меншевики и същевременно се убеждаваха в правилността на болшевишките лозунги. През времето на разгрома на корниловския заговор Съветите се оживиха. Болшевишката партия действуваше като главна и решаваща сила. В корниловските дни тя действуваше като управляваща партия, без да беше формално такава. От нейните указания се ръ-

ководеха работниците и войниците в борбата против корниловщината, а не от указанията на правителството на Керенски. Затова трудещите се започнаха да отзовават от Съветите есеров-меншевишките депутати и да ги заменят с болшевики. Безпартийните депутати поддържаха предложенията на болшевиките. В края на август и началото на септември 1917 г. Петроградският и Московският съвети, а след тях и редица други приеха резолюции за преминаване на властта в ръцете на Съветите. Започна се бързо болшевизиране на Съветите. Партията отново издигна лозунга „Цялата власт в ръцете на Съветите!“. Но сега този лозунг означаваше не мирен преход на властта към Съветите, а събаряне буржоазната власт чрез въоръжено въстание и установяване на пролетарска диктатура. През септември 1917 г. мнозинството на работническата класа беше вече на страната на болшевиките.

Бързо растеше влиянието на болшевишката партия и в село. Разгромът на корниловския бунт ясно показва на огромните маси трудещи се селяни, че болшевиките са единствените, които последователно се борят за предаването на земята в техни ръце. Именно затова селската беднота най-тясно се сплоти под революционното знаме на партията. Средните селяни също почнаха да разбират, че земята те ще получат само от болшевиките, че само болшевишката партия може да ги избави от войната. През септември и октомври 1917 г. селяните, подкрепяни от болшевиките, все по-често и по-масово самоволно завземаха и разоравяха помещическа земя. Наказателните отряди, обещанията и лъжите на есеровските министри вече не бяха в състояние да спрат революционното движение в село. Селското движение пре-растваше във въстание.

Войнишките маси разгонваха реакционните командири и ги заменяха с нови. Запасните полкове подкрепяха болшевиките. Националното движение се сливаше в единен фронт с общоработническото и селското движение. Управляващите класи не само не можеха да предотвратят нарастващата катастрофа в народното стопанство, но със своята политика те още повече я усилваха.

При тези условия на нарастване силите на революцията буржоазната контрареволуция се готвеше да извърши открита национална измяна, като предаде Пет-

роград на немците и сключи сепаративен мир с Германия, за да може да удуши революционното движение. Русия преживяваше общонационална криза.

Единствената партия, която можеше да спаси страната, беше болшевишката партия. Тя подготвяше масите към въоръжено въстание за установяване диктатура на пролетариата. Намирайки се в нелегалност в навечерието на революцията, вождът на партията В. И. Ленин написа ред статии и писма, в които начерта основните задачи за провеждане на социалистическата революция. В своя труд „Застрашаващата катастрофа и как да се борим с нея“ В. И. Ленин разработи платформата на болшевишката партия за спасението на Русия от катастрофа. Главното в нея е: работнически контрол над производството, национализация на банките, национализация на синдикатите, конфискация на помещическите земи и национализация на всички земи в страната и т. н. Характеризирайки руския капитализъм като достатъчно развит, В. И. Ленин посочва, че той вече е прераснал в държавномонополистически. Във връзка с това Ленин писа, че Русия на XX век, извоювала република и демократизъм по революционен път, не може да върви напред, без да върви към социализъм, без да прави крачки към него. Още в този си труд Ленин постави историческата задача пред руската работническа класа — да догони напредналите страни и да ги надмине и в икономическо отношение така, както е направила това политически.

По това време в своя труд „Държавата и революцията“ В. И. Ленин разви по-нататък марксистското учение за държавата, като показа, че победилият пролетариат не само е длъжен напълно да разбие държавния апарат на буржоазията, но и да установи диктатура на пролетариата за целия преходен период от капитализма към комунизма. На основата на историческия опит на предишните революции и изводите на Маркс и Енгелс той посочва, че диктатурата на пролетариата ще бъде по новому демократическа за мнозинството от народа и по новому диктаторска против малцинството експлоататори, свалени от власт. Заедно с това Ленин подчертава, че пролетариатът ще използва държавната власт не само за потискане на експлоататорите, за смазване на техните опити за съпротива,

но също така и в още по-голяма степен за ръководене трудещите се в построяването на комунистическото общество. В тая връзка той посочва, че ръководна и направляваща сила в системата на диктатурата на пролетариата е комунистическата партия. В това свое произведение В. И. Ленин гениално предвидя, че преходният период не може да не даде грамадно изобилие и разнообразие на политическите форми на пролетарската власт, но същността при това ще бъде една: диктатура на пролетариата. Това са положения, които имат не само теоретическо, но и непосредствено практическо значение. С тези свои трудове вождът на революцията В. И. Ленин подготви болшевишката партия за разрешаване на назряващите с всеки изминат ден задачи на социалистическата революция.

През септември 1917 г. Ленин разработи и конкретен план за извършване на въоръженото въстание. В писма до ЦК, до Петроградския и Московския комитети на партията той обрисова обстановката вътре в страната и нейното международно положение и показва, че условията са напълно узрели за подготовката на въстание. Ленин разработи и примерния практически план за неговото осъществяване. Централният комитет обсъди писмата на В. И. Ленин и започна подготовката на самото въстание. На 10 октомври 1917 г. ЦК взе решение незабавно да се пристъпи към подготовка на въоръжено въстание. Против това решение се обявиха само Зиновиев и Каменев.

В тия дни усилено се водеше практическата подготовка на масите за въоръженото въстание. Членовете на ЦК бяха изпратени по места, а в ЦК идваха пратеници на местните организации. Навсякъде бързо се създаваше работническа червена гвардия. В центъра на работата по подготовката на въстанието стоеше В. И. Ленин. По негово предложение въстанието започна един ден преди откриването на II конгрес на Съветите.

Благодарение на огромната политическа, военна и организационна работа, извършена от партията сред масите, въстанието победи сравнително бързо и без големи жертви.

На 7 ноември (25 октомври) 1917 г. бе открит II конгрес на Съветите, който обяви, че взема властта в свои ръце, а цялата власт по места преминава към Съ-

ветите. Така бе установена за пръв път в историята на човечеството диктатура на пролетариата. Конгресът прие декретите за мира и войната. В Декрета за мир се прокламираше отказването от грабителските договори, сключени от царското и временното буржоазно правителство, и се предлагаше да се започнат преговори за сключване на общ справедлив, демократичен мир. В него бе провъзгласена идеята за мирно съвместно съществуване на държавите с различно обществено устройство. Декретът за земята обяви конфискацията на всички помешчески земи и предаване на цялата земя в ръцете на народа. За пръв път в историята руските селяни бяха освободени от задължения за земя. Селяните получиха земя от ръцете на работническата класа, което имаше голямо значение за по-нататъшното развитие на революцията и на съветското село. И тук бе проявена мъдростта на ленинската политика.

Създадено бе и първото съветско правителство, правителство на работниците и селяните, начело с Владимир Илич Ленин.

След победата на Октомврийското въоръжено въстание социалистическата революция започна своето триумфално шествие и до края на 1917 г. бе установена съветска власт в цялата страна. Бяха разбити всички опити за реставрация на стария строй. Започна изграждането на новата, пролетарска държава. Създаваше се на класова и интернационална основа Червена работническо-селска армия. Още през ноември 1917 г. започна въвеждането на работнически контрол над производството и разпределението и национализацията на банките и промишлеността. В. И. Ленин набеляза и първия план за социалистическото развитие на съветската икономика. Благодарение на мъдрото ръководство на Ленин бе сключен мирен договор, който изведе страната от империалистическата война.

По такъв начин болшевишката партия начело с Ленин проведе правилна интернационалистическа тактика, като вършеше максимума от всичко, което е осъществимо в една страна за развитието, поддържането и пробуждането на революцията във всички страни.

Октомврийската социалистическа революция победи, защото начело стоеше работническа класа, закалена като ръководител на масите в борбата им против самодър-

жавието и диктатурата на буржоазията. В продължение само на 17 години руският пролетариат мина през две революции. Въоръжен с богатия опит от тези революции, както и от революционния опит на международния пролетариат, той успя да сплоти около себе си всички други трудещи се в борбата против самодържавието и диктатурата на буржоазията, в борбата за мир, за земя, за свобода и социализъм и в хода на третата, на Великата октомврийска социалистическа революция под ръководството на своята болшевишка партия да завоюва победата. Руската работническа класа беше главна движеща сила в борбите на народите в Русия за прогресивното обществено-политическо развитие на страната.

Работническата класа имаше своя революционна партия, въоръжена с марксистко-ленинска теория. Благодарение на това тя можеше да прилага тактиката съобразно с конкретните условия. Започвайки от март 1917 г., партията съумя да оформи и ръководи стихийно възникващите акции на масите под своите революционни лозунги. По този начин тя създаваше своята политическа армия и осигуряваше безразделно собственото си ръководство. *Именно ръководството на една партия беше характерна черта на тактиката на болшевиките. Партията осъществяваше своето ръководство, като изолираше съглашателските партии на меншевики и есери, които бяха най-опасната социална опора на враговете за момента. Без тяхното изолиране не можеха да се откъснат масите от империализма и да застанат на страната на революцията. Това откъсване на масите от съглашателите се извършваше под лозунга „Цялата власт в ръцете на Съветите!“, чрез борбата за превръщане на Съветите в органи на властта, в апарат на новата пролетарска държава. Болшевиките се хванаха за Съветите, защото това беше нов държавен апарат, създаден от революционното творчество на народните маси. В. И. Ленин пише в тая връзка, че „ако народното творчество на революционните класи не беше създавало Съветите, пролетарската революция в Русия би била безнадеждна работа . . .“¹*

Болшевиките успяха да превърнат своите собствени лозунги в лозунги на милионните маси, в лозунги, които

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 26, стр. 87.

тласкат революцията напред. Те съумяха правилно да определят пътищата, по които масите могат да дойдат до самия праг на революцията.

Такава именно тактика на болшевишката партия в периода на подготовката на Октомври служи като образец за комунистическите и работническите партии от целия свят. Прилагайки такава тактика, болшевишката партия можа да обедини в един общ революционен поток общонародното движение за мир, борбата на селяните за земя, националноосвободителната борба на угнетените народи в Русия и борбата на пролетариата за социализъм. Всички тия потоци тя съедини в една обща цел — сваляне на империалистическото господство и установяване на пролетарска диктатура.

Въоръжена с марксистко-ленинското учение за развитието на обществото, болшевишката партия правилно избра момента за провеждането на социалистическата революция. Тя започна в такъв момент, когато главните страни от двата империалистически блока се бяха здраво счепкали помежду си и не можеха да отделят военни сили за оказване помощ на руската буржоазия, която се оказва безсилна сама да даде сериозна съпротива на трудещите се в Русия, ръководени от руския пролетариат. Революцията започна в момент, когато трудещите се в света бяха измъчени от продължителната война и вече търсеха изход от нея. Давайки им пример, Октомврийската революция усили революционното движение в света. А усиляването на революционното движение в света оказваше помощ на революционното дело на руските работници и селяни, облекчаваше тяхната борба.

2. МЕЖДУНАРОДНОТО ЗНАЧЕНИЕ НА ВЕЛИКАТА ОКТОМВРИЙСКА СОЦИАЛИСТИЧЕСКА РЕВОЛЮЦИЯ И НЕЙНОТО НЕПОСРЕДСТВЕНО ВЛИЯНИЕ ВЪРХУ СВЕТОВНОТО РАБОТНИЧЕСКО И НАЦИОНАЛНО- ОСВОБОДИТЕЛНО ДВИЖЕНИЕ

Великата октомврийска социалистическа революция е класическо приложение и потвърждение на ленинската теория за пролетарската революция. Тя на практика показва, че благодарение на неравномерното икономическо и политическо развитие на капитализма в епохата на

империализма социалистическата революция може да победи първоначално в една или няколко страни, там, където империалистическата верига се окаже най-слаба. Такава страна в края на Първата световна война беше Русия.

Но това не означава, че Великата октомврийска социалистическа революция е чисто руско явление, че тя се ограничава само в националните рамки на Русия. Обратно, тя по своя характер, по дълбочината на измененията, които извърши в историята на човечеството, далеч надхвърля националните рамки на Русия и е преди всичко революция от световен мащаб и характер. По своето историческо значение делото на Великия октомври, извършено от руския пролетариат, е дело и на световния пролетариат. С това се обяснява, от една страна, съчувствието и решителната подкрепа, която руският пролетариат получи от световния пролетариат под лозунгите „Да правим това, което прави руският пролетариат“, „Долу ръцете от Русия!“. От друга страна, с това трябва да се обясни обединението на международния капитал против победилия пролетариат в Русия и желанието му да задуши революцията още в първите нейни стъпки.

Във връзка с победата на Великата октомврийска социалистическа революция светът рязко се раздели в международен мащаб на два лагера — от една страна, лагер на международния пролетариат, на труда, на прогресивните сили, от друга страна — на международния капитал, на световната реакция. Съветският съюз стана мощна крепост и база на световната пролетарска революция, привличайки на своя страна трудещите се и угнетените по земното кълбо. Целият ход на историята на човечеството след Великата октомврийска социалистическа революция се определя от борбата между тези два лагера.

В. И. Ленин говори за международното значение на Великата октомврийска социалистическа революция в широкия смисъл на тази дума, т. е. какво въздействие, какво влияние е оказала тя върху всички страни, върху хода на световната история, и в по-тесния смисъл на тази дума — т. е. в смисъл на историческа неизбежност, да се повторят в международен мащаб редица основни черти на Великата октомврийска социалистическа рево-

люция. В първия случай следователно става дума за огромния тласък на Октомврийската революция върху цялостния ход на историята, а във втория — за повторение на общите черти, за проявяване на общите закономерности на пролетарската революция, изпитани за пръв път в делото на Великия октомври.

Великата октомврийска социалистическа революция, извършена от работническата класа, коренно се отличава от всички революции, извършени от други класи в миналото. Макар тези революции и да са способствували за прогресивното развитие на човечеството, всички те обаче в крайна сметка са сменяли само една форма на експлоатация с друга. Буржоазията например, завземайки властта в свои ръце, само замени феодално-крепостните форми на експлоатация с капиталистическа, при която работната сила, освободена от средствата за производство, се превръща в стока.

Великата октомврийска социалистическа революция ликвидира всяка експлоатация на човек от човека, на една нация от друга. Това означава, че класовите интереси на пролетариата се сливат с интересите на грамадното мнозинство от съвременното общество, тъй като революцията на пролетариата води до унищожаването на всяка експлоатация. Буржоазните революционни замениха феодализма с нов експлоататорски обществен строй — капитализма. Великата октомврийска социалистическа революция дойде да замени капитализма с най-прогресивния обществен строй — комунизма.

Върху една шеста част от земята буржоазията беше смъкната от историческата сцена и работническата класа от експлоатирана и угнетявана, каквато тя е във всички капиталистически страни, за пръв път в историята на човечеството се издигна до положението на господстваща класа, вдъхновявайки със своя пример угнетените маси във всички страни. „Ние понесохме най-тежки жертви в борбата за разрушаването на тази верига — нише Ленин, — но ние я *разкъсахме* . . . ние вдигнахме пред целия свят знамето на борбата за пълното събаряне на империализма.“¹

В резултат на победата на Великата октомврийска социалистическа революция руският пролетариат под

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 28, стр. 63.

ръководството на болшевишката партия иззе оръдията и средствата за производство от експлоататорските класи и ги превърна в обществена собственост, противопоставяйки по такъв начин буржоазната собственост на социалистическата. Това означаваше ликвидиране на капиталистическите производствени отношения и създаване на социалистически производствени отношения. По такъв начин победата на Великата октомврийска социалистическа революция и нейното развитие с един замах разби буржоазната легенда, поддържана с най-завидно старание от десните социалдемократи, че капиталистическата собственост е свещена и неприкосновена, е вечна.

Именно поради това победата на Октомврийската революция означава коренен прелом в историческата съдба на световния капитализъм, коренен прелом в освободителното движение на световния пролетариат.

С победата на Великата октомврийска социалистическа революция се откри нова ера в историята на човечеството, ерата на крушението на капитализма, на пролетарските революции, на победата на комунизма. „Унищожаването на капитализма и на неговите следи, полагане на основите на комунистическия ред — пише Ленин — съставя съдържанието на започналата се сега нова епоха на световната история.“¹

От всички национални отряди на международния пролетариат руският пролетариат пръв проправи пътя към социализма, разкъсвайки единната дотогава верига на империализма. Затова след победата на Октомврийската революция руският пролетариат обективно исторически се превърна в авангард на международния пролетариат и стана първа ударна бригада в международното работническо движение. През януари 1918 г. В. И. Ленин писа: „Нашата социалистическа република на Съветите ще стои здраво като факел на международния социализъм и като пример пред всички трудещи се маси. . . Работите дадоха на нас, руските трудещи се и експлоатирани класи, почетната роля на авангард на международната социалистическа революция и ние сега ясно виждаме колко далече ще стигне развитието на революцията. . .“²

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 31, стр. 399.

² Пак там, т. 26, стр. 473.

Подем на пролетарското революционно движение и образуване на първите комунистически партии. Победата на Великата октомврийска социалистическа революция предизвика мощен подем в революционното движение на пролетариата и трудещите се във всички капиталистически страни. Примерът на руските работници и селяни вдъхна вяра в силите и могъществото на работниците и селяните във воюващите европейски страни. През 1917 и особено през 1918 г. борбата на работниците и селяните за слагане край на престъпната империалистическа война все повече прерастваше в могъщо революционно движение против самите устои на капитализма. Революционният подем в редица европейски страни се изрази в първите опити за шурмуване на капиталистическата крепост. В този подем се родиха, както в Русия, работнически и войнишки съвети.

Левите елементи в социалдемократическите партии на западноевропейските страни засилиха своята борба против опортюнизма и с всеки изминат ден печелеха все по-голямо влияние сред трудещите се. Все по-изострена ставаше класовата борба, особено в страните от империалистическия блок на Централните сили, където положението на народните маси беше непоносимо.

След победата на революцията в Русия, през януари 1918 г., Финландия¹ беше обхваната от огъня на пролетарската революция. По примера на руските работници финските работници също си създадоха своя въоръжена сила — Червена гвардия. В края на януари 1918 г. финската Червена гвардия, като отблъсна нападенията на финските белогвардейци, завладя властта в Хелзинки и в главните градове на Южна Финландия. Нейната победа доведе до създаването на работническо правителство — Съвет на народните пълномощници, начело с Ото Куусинен. Съветът на народните пълномощници установи истински демократичен режим в страната и проведе много мероприятия в защита на интересите на работниците и трудещите се. На 1 март 1918 г. между съветското правителство и финското работническо правителство беше сключен първият договор, основан

¹ До Октомврийската социалистическа революция през 1917 г. Финландия беше руска провинция. Революцията ѝ донесе независимост. Но там беше създадено реакционно националистическо буржоазно правителство.

ни принципа на равноправие, взаимопомощ и ненамеса във вътрешните работи.

Начело на революцията във Финландия стояха финските социалдемократи, които не бяха уверени в победата и не умееха да се борят за нея. Те все още робуваха на редица предразсъдъци от периода на II Интернационал. Това даде възможност на финската контра-революция с помощта на въоръжената интервенция на германските империалисти да нанесе поражение на финската пролетарска революция. След поражението на революцията пролетарските революционери във Финландия не прекратиха революционната си борба. Финската социалдемократическа партия се разцепи. В края на август 1918 г. бе създадена Финландската комунистическа партия, която в условията на жесток бял терор продължи революционната борба на финския пролетариат против буржоазията.

В Германия, Австро-Унгария и България през 1917 и 1918 г. се създадоха благоприятни обективни условия за победата на пролетарската революция. Революционното брожение сред работниците в Германия и Австро-Унгария в резултат на вътрешното развитие на тези страни и под влияние на Октомврийската революция в края на 1917 г. започна да прераства в активни действия. В края на януари 1918 г. Германия и Австро-Унгария бяха обхванати от мощно стачно движение с ярко изразен политически характер.

Провалът на опитите на германските, австро-унгарските и българските империалисти да проведат ново мощно настъпление на фронта и пораженията на техните армии през 1918 г. още повече усилиха революционното движение в империалистическия блок на Централните сили. Реакционните политически режими и капиталистическият строй в тези страни се изправиха пред катастрофа.

България беше обхваната от революционна криза към края на Първата световна война. Партията на тесните социалисти и всички трудещи се в България посрещнаха победата на Великата октомврийска социалистическа революция с небивал ентузиазъм. Изразявайки този ентузиазъм и пълната си солидарност с руския пролетариат, с болшевишката партия, нашата партия широко разяснява характера, целите, задачите, както и дълбоко-революционните мероприятия на съветската власт, про-

веждани в интерес на пролетариата, в интерес на мира, за който жадуваха народите от всички страни.

Основоположникът на Българската комунистическа партия Димитър Благоев (Дядото) тогава писа: „Този именно велика революция, която е известна под името *болшевишка революция*, туря началото на новия свят, който коренно се различава от буржоазния, от капиталистическия и империалистическия свят, който до вчера господствуваше навсякъде. Тя е, която внася днес в целия стар свят дълбок преврат в психологията и съзнанието, в чувствата и понятията, особено в психологията и съзнанието на грамадните народни, досега заблуждавани и потискани мнозинства. Тя е, която днес буди съзнанието и подклажда революционния пламък на поробените, експлоатираните и потиснатите от капиталистическото общество пролетарии и трудещи се народи и ги прави съвсем не такива, каквито изглеждаха до вчера.“¹ Тези мисли изразява и органът на партията на българските тесни социалисти „Работнически вестник“ от 2 януари 1918 г., който пише: „Из руската революция вее духът на интернационалистическия социализъм, духът на великия основател на социалдемократията — К. Маркс, затова победата на руската революция е победа на интернационалния социализъм. Затова българският пролетариат, нашата социалдемократическа партия виждат в успехите на руската революция успехите на собственото си дело.“

Антивоенната агитация, започната далеч още преди войната, и пропагандата на идеите на Октомврийската социалистическа революция от партията на тесните социалисти предизвикаха мощна революционна вълна както в тила, така и на фронта. През 1918 г. поради лошото продоволствие в градовете София, Сливен, Пловдив и пр. избухнаха масови народни вълнения. Броженето в тила подсили недоволството на фронта. Болшевишките идеи ставаха все по-популярни сред българските войници. През 1918 г. бунтовете на войниците на фронта не спираха. От революционно брожение бяха обхванати цели полкове и дивизии. Тесните социалисти на фронта зовяха войниците да последват примера на своите руски братя. През август и септем-

¹ Д. Благоев, Избрани произведения, т. II, стр. 700.

при 1918 г. българските войници напускаха масово фронта с оръжието си. Между фронта и старите граници на България скитаха хиляди въоръжени „дезертьори“. Дълбокото разложение на българската армия можеше всеки момент да прерасне във въоръжено антиправителствено въстание. Когато съглашенските войски пробиха фронта на българската армия при Добро поле, въстанието избухна. Въстаналите войници, „болшевиките“, както се наричаха сами, действаха стихийно и неорганизирано. В този решителен момент ръководството на партията на тесните социалисти, което още не бе застанало на ленински позиции по въпросите на мира и революцията, не възглави революционните действия на масите. Начело на въстанието застанаха водичите на Българския земеделски народен съюз Ал. Стамболийски и Р. Даскалов, но те не можаха и не съумяха да ръководят правилно въоръжената борба на въстаниците. Въстанието претърпя пълно поражение. Въпреки това обаче то предизвика сериозни политически промени в България: омразният на целия български народ цар Фердинанд беше принуден да избяга от страната, а буржоазията побърза да сключи примирие и България излезе от империалистическата война.

С голяма сила се разрази народното революционно движение в Австро-Унгария през октомври 1918 г. Хабсбургската монархия беше ликвидирана и на нейно място възникнаха като отделни независими национални държави Австрия, Унгария, Чехословакия. Под напора на масовото народно движение и преди всичко на пролетариата австрийската и унгарската буржоазия бяха принудени да провъзгласят Австрия и Унгария за демократични републики.

На 3 ноември 1918 г. революционните австрийски социалисти основаха Австрийската комунистическа партия, която застана начело на борбата на австрийския пролетариат за социалистическа революция. Революционните елементи на унгарското социалистическо движение (леви социалдемократи и „революционни социалисти“) и завърналите се от Съветска Русия членове на унгарската комунистическа група начело с Бела Кун също основаха на 20 ноември 1918 г. Унгарска комунистическа партия. Тя продължи да води борбата за разрешаване коренните задачи на буржоазнодемокра-

тичната революция и за нейното прерастване в социалистическа. През пролетта на 1919 г. в Унгария напредва революционна ситуация. След комунистическата партия вървеше мнозинството от работническата класа и голяма част от селячеството. Много съвети на работническите, войнишките и селските депутати бяха се превърнали в революционни органи. Селяните се бореха за земя, която бе в ръцете на феодалите. Въпросът за вземането на властта от пролетариата бе станал практическа необходимост. В обстановка на остра революционна криза и пред невъзможността да окаже съпротива на революционния подем на масите буржоазно-съглашателското правителство на Кароли, когото Ленин нарече унгарския Керенски, бе принудено доброволно да си даде оставката и да предаде властта на социалдемократите. Буржоазията се обърна към лидерите на социалдемократическата партия с цел да не позволят „болшевизмът“ да се утвърди в страната. Лидерите на социалдемократическата партия прецениха, че не могат да създадат еднопартийно „социалистическо“ правителство, и с цел да предадат революцията отвътре прибягнаха към съюз с комунистите. На 21 март 1919 г. бе подписано съглашение и за обединение на социалдемократическата и комунистическата партия в единна социалистическа партия. В същия ден Будапещенският съвет на работническите депутати провъзгласи установяването на съветска власт в Унгария. Това беше своеобразна форма на преход към диктатура на пролетариата, когато правителството признава своята изолация, не е способно да оказва съпротива и под натиска на революционните маси само признава, че няма друг изход, освен да предаде властта на трудещите се. Още в първите дни на революцията органът на Унгарската комунистическа партия писа: „Унгарските събития означават нова блестяща победа на славния вожд на международния пролетариат Ленин.“ С това бе подчертана животворната сила на марксистко-ленинските идеи, на идеите на Великия октомври, техният интернационален характер. Победата на унгарския пролетариат бе посрещната с възторг от световния пролетариат.

За кратък срок съветската власт проведе дълбоки политически и социално-икономически преобразования

в страната. Създадена беше Червена армия, национализирана промишлеността, банките, транспортът, издаден бе декрет за монопол на външната търговия, декрет за земята, въведен 8-часов работен ден и т. н.

Тази грандиозна работа бе извършена в обстановка на жестока съпротива от страна на съборените от власт класи. Огромна помощ на буржоазната контрареволуция оказаха десните социалдемократи. Като врагове на марксизма-ленинизма, на диктатурата на пролетариата те издаваха военни тайни на републиката, всяваха паника и неувереност сред населението и армията, саботираха провеждането на революционните декрети на правителството и с всички сили подпомагаха буржоазната контрареволуция. В своето предателство на делото на унгарския пролетариат те достигнаха зад гърба на партията и правителството до преки преговори с представителите на силите на Антантата за замяната на съветското правителство с „чисто социалдемократическо правителство“ — т. е. с буржоазно правителство. По-късно се изясни, че десните социалдемократи, заемащи отговорни постове в правителството (народният комисар по правосъдието, народният комисар по военните дела и др.), и бившият главнокомандуващ унгарската Червена армия са били в непосредствена връзка с английската и италианската разузнавателни служби. На 1 август, в резултат на обединените действия на външната империалистическа интервенция, на вътрешната контрареволуция и предателството на десните социалдемократи, които заемаха редица командни позиции в Съветите на работническите и войнишките депутати, в армията и в ръководството на партията, съветската власт беше съборена.

Независимо от обективните причини голямо значение за поражението на Унгарската революция имаха и грешките, допуснати от комунистите. Обединението на комунистическата партия със социалдемократическата, което стана не на базата на марксизма-ленинизма, по същество беше самоликвидация на компартията, разваряването ѝ в социалдемократията. Отсъствието на действително комунистическо ръководство доведе съветското правителство в Унгария до леви забегки в национализирането на средствата за производство и особено по селския въпрос. Съветското правителство не

раздели издетата от помешчиците земя между безземлените и малоземлените селяни, а я предаде на държавните стопанства. Всичко това тласна дребната буржоазия и особено селяните в лагера на врага и създаде недоверие у селячеството към съветската власт, което доведе революцията до поражение.

Едно от най-крупните събития през периода на революционната криза след Първата световна война, станало под влиянието на Великата октомврийска социалистическа революция, е Ноемврийската буржоазнодемократична революция в Германия, избухнала през 1918 г. Революцията започна на 3 ноември с въстание на матросите и работниците от гр. Кил, което бързо обхвана цялата страна. Навсякъде работниците, войниците и моряците по примера на руския пролетариат създаваха работнически и войнишки съвети. Съюзът „Спартак“* призова работниците и селяните да водят смела революционна борба, докато бъде създадена съветска република в Германия. На 9 ноември 1918 г. в Берлин избухна обща стачка, която същия ден прерасна във въоръжено въстание. На този ден при всеобщо ликование на трудещите се Карл Либкнехт провъзгласи Германия за свободна социалистическа република. По инициатива на съюза „Спартак“ се създаде Червена гвардия, работниците въвеждаха работнически контрол над производството.

За да предотврати по-нататъшното развитие на революцията и да спаси германския империализъм, изплашената германска буржоазия предаде властта в ръцете на десния социалдемократ Еберт. Десните социалисти в съюз с „независимите“ (кауцкианците) станаха най-верните слуги на буржоазията и на пруските помешчици (юнкерите). На 10 ноември 1918 г. те създадоха ново германско правителство, така наречения „Съвет на народните пълномощници“, начело с Еберт и Шайдеман — най-подлите и закоравели социалшовинисти. Макар да се наричаше „чисто социалистическо

* Съюзът „Спартак“ — революционна организация, обединяваща германските леви социалдемократи, създаден през Първата световна война от К. Либкнехт, Р. Люксембург, Ф. Меринг, К. Цеткин, В. Пик и др. Спартаковци стояли на интернационалистически позиции и водили активна антивоенна дейност. Съюзът „Спартак“ станал основното ядро на създадената през декември 1918 г. Германска комунистическа партия.

правителство“ и да демагогствуваше с идеите за социализъм, то беше буржоазно, контрареволуционно правителство. Проведените под влияние на народните маси мероприятия не излизаха извън рамките на буржоазнодемократичните реформи. Целият буржоазнопомешчески държавен апарат беше оставен непокътнат. В министерствата останаха като „незаменими“ специалисти министри и чиновниците от бившия кайзеровски режим.

За да предотвратят превръщането на съветите в органи на революционна власт, лидерите на социалдемократията заеха ръководните постове в работническите и войнишките съвети, ограничиха техните права, с което парализираха революционните действия на пролетариата и подготвиха разгрома на работническото движение. С цел да ускорят ликвидирането на съветите на техния първи общогермански конгрес (16 декември 1918 г.) социалшовинистите прокараха решение да се насрочат избори за учредително събрание.

В началото на януари 1919 г. правителството на Еберт провокира берлинския пролетариат за преждевременно въстание и го разгроми. В януарските боеве бяха убити бележитите дейци на германското и международното работническо движение Карл Либкнехт и Роза Люксембург.

Последният опит за развитие на революцията в Германия и нейното прерастване в социалистическа беше провъзгласяването на Баварската съветска република, която беше разгромена през май 1919 г.

Ноемврийската буржоазнодемократична революция в Германия, която до голяма степен се проведе с пролетарски средства и методи на борба, не можа да прерасне в социалистическа и да се увенчае с успех, защото съюзът „Спартак“ и създадената на 30 декември 1918 г. Германска комунистическа партия не беше още партия от нов тип, въоръжена с ленинизма. Тя не беше още тясно свързана с народните маси, не беше се освободила от влиянието на буржоазната идеология, от опортюнизма и ревизионизма. А социалистическата революция не може да победи без ръководството на партия, въоръжена с идеите на ленинизма.

Подемът на полското революционно движение в създадената след поражението на Германия полска държава също беше значителен. Полските революцио-

нери бяха в най-близки връзки с болшевиките и много от тях се сражаваха за победата и за защитата на Октомврийската революция. На 16 декември 1918 г. полските революционни социалисти основаха Полската комунистическа партия, която застана начело на революционната борба на полските работници и селяни против буржоазно-помещическия гнет.

Под влиянието на Великата октомврийска социалистическа революция пролетарското движение в страните от Антантата, въпреки тяхната победа в Първата световна империалистическа война, също бързо се революционизираше. Буржоазията в тези страни беше принудена да задоволи редица искания на работниците: 8-часов работен ден, разширение на изборителните права, увеличение на работната заплата, обещания за провеждане на социални реформи и пр. Особено силно беше пролетарското и селското революционно движение в Италия. Стачното движение в тази страна през 1918 г. се засили. Социалистическият в. „Аванти“ застана открито в защита на Октомврийската революция. Още на 10 ноември 1918 г. в Милано и в други италиански градове започна масово движение против империалистическата интервенция в Съветска Русия. В началото на декември същата година Италианската социалистическа партия зае революционна позиция, като си постави за цел да се бори за установяване на диктатура на пролетариата и превръщането на Италия в социалистическа република.

В Англия движението на фабрично-заводските старейшини стана масово и по своята класова същност беше движение за създаване на английски работнически съвети.

През 1918 г. започна силно олевяване на работническите маси и във Франция. Първомайските демонстрации на трудещите се преминаха под знамето на борбата за демократичен и справедлив мир, за прекратяване на враждебната политика на правителството по отношение на Съветска Русия. Характеризирайки солидарността на френските работници със Съветска Русия, Морис Торез пише: „Даже най-изостаналите от тях разбраха, че в Русия се строи тяхна република, че делото, за което така доблестно се борят и умират

руските работници, е *тяхно* дело, общо дело на трудещите се от всички страни.“¹

През февруари 1920 г. във Франция се проведе най-голямата стачка на железничарите. Стачниците искаха национализация на железните пътища. На 1 май същата година железничарите отново се вдигнаха на всеобща стачка. Те бяха подкрепени от работниците от различните отрасли на промишлеността.

Октомврийската революция оказва влияние върху революционното движение и в Испания. „До октомври 1917 година — казва генералният секретар на Комунистическата партия на Испания Долорес Ибарури — трудещите се от капиталистическите страни, измамани от реформистките ръководители, имаха неправилна представа за революцията, смътно понятие за социализма. В нашето съзнание, измъчено от робския живот, нарастваше възмущението против варварската експлоатация от страна на капиталистите и помещиците, но ние още не виждахме изхода от това положение. Комунистическата партия на болшевиките, като завоюва властта и установи диктатурата на пролетариата, внесе лъч светлина в нашето съзнание и ни даде ясни перспективи. Започвайки с Октомври 1917 година, ние твърдо и уверено стъпихме на пътя на борбата, който беше озарен от марксистко-ленинската светлина.“²

1918 — 1920 години в Испания бяха години на усилено стачно и селско движение. Най-важни центрове на революционното движение бяха Каталония и Астурия. През март 1919 г. започна всеобща стачка в Мадрид, която след това обхвана цялата страна. Общи стачки в Испания имаше през август 1919 г. и март 1920 г. Селското движение се разпространи по цяла Испания, в редица места бяха завзети помещическите земи. С особена активност се отличаваха селскостопанските работници.

Великата октомврийска социалистическа революция даде мощен тласък на работническото движение и в Япония. Под нейно влияние през лятото и есента на

¹ Морис Торез, Сын народа, 1950 г., стр. 32.

² Приветствия XIX съезду Коммунистической партии Советского Союза от зарубежных коммунистических и рабочих партий, изд. „Правда“, 1952 г., стр. 71.

1918 г. тук избухнаха тъй наречените „оризови бунтове“, които разтърсиха цялата страна и обхванаха повече от 10 милиона трудещи се.

Октомврийската революция предизвика подем и в революционното движение на работническата класа в САЩ. В 1918 г. в САЩ станаха повече от 1,500 стачки, през 1919 г. тяхното количество нарасна до 3,577. Най-забележителните от тях са общите стачки на снешълските и винипегските работници и особено общата стачка на металиците от стоманодобивната индустрия. Сред трудещите се започна движение за постъпване на доброволци в Червената армия.

Подем на националноосвободителното революционно движение в колониалните и зависимите страни. Октомврийската социалистическа революция откри не само ерата на пролетарските революции, но и ерата на освободителните революции в колониалните и зависимите страни. „По такъв начин — пише Ленин — социалистическата революция не ще бъде само и главно борба на революционните пролетарии във всяка страна срещу собствената буржоазия — не, тя ще бъде борба на всички угнетени от империализма колонии и страни, на всички зависими страни, срещу международния империализъм.“¹ За пръв път в историята на човечеството Великата октомврийска социалистическа революция разби оковите на национално-колониалния гнет. Тя освободи без изключение всички потиснати нации и народности, които населяваха руската държава, и ги издигна като равноправни нации в съветската страна. С това тя удари империализма и в неговия тил, в колониалните и зависимите страни.

Непосредствено след победата на Октомврийската революция съветското правителство издаде „Декларация за правата на трудещите се и експлоатирани народи“ и „Декларация за правата на народите в Русия“, с които провъзгласи социалистическия принцип за пълно равенство и свободно развитие на всички народи в страната. На основата на ленинския принцип за правото на народите на самоопределение беше приет декрет за самоопределението и независимостта на Украйна, Полша и Финландия. Унищожени бяха всички неравноправни

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 30, стр. 149.

договори, наложени от царска Русия на Китай, Иран, Турция и други страни. Създаването на СССР като многонационална държава беше практическа победа на пролетарския интернационализъм и смъртен удар за политиката на разединение на националностите. Премахването на националния гнет върху една шеста част от земното кълбо сложи началото на разпадането на колониалната система.

Този пример на Октомврийската революция беше огромна морално-политическа подкрепа за поробените народи в тяхната националноосвободителна борба. В Европа тя придаде нова сила на националноосвободителното движение на ирландци, поляци, чехи, южни славяни. Нейната победа осигури и създаването на независими държави като Полша, Чехословакия, Югославия и пр. Още по-силно беше влиянието на Октомврийската революция върху освободителното движение на колониалните народи от Азия, Африка и Латинска Америка, които пъшкаха под непоносимия гнет на империализма.

Раздвижи се многомилionenният китайски народ. Империалистическият гнет и вътрешната обстановка благоприятствуваха за могъщия подем на националноосвободителната борба в Китай. „Оръдейните залпове на Октомврийската революция — казва др. Мао Цзе-дун — лонесоха до нас марксизма-ленинизма. Октомврийската революция помогна на прогресивните елементи в света и в Китай да приложат пролетарския миросглед при определяне съдбата на своите страни и за преразглеждане на своите проблеми. Да вървим по пътя на русите — такъв беше изводът.“¹ Работническото движение вземаше все по-масови размери. В 1918 г. стачкуваха 6,500 работници, а в 1919 г. — 91,000 работници. Мощната антиимпериалистическа демонстрация в Пекин на 4 май 1919 г. сложи началото на масовото антиимпериалистическо и антифеодално „движение от 4 май“. Мао Цзе-дун казва: „„Движението от 4 май“ се роди в отговор на призива на световната революция, на призива на руската революция, на призива на Ленин. То беше част от световната пролетарска революция.“² По време на „движението

¹ Мао Цзе-дун, О диктатуре народной демократии, Госполитиздат, 1949 г., стр. 5—6.

² Мао Цзе-дун, Избр. произв., т. 3, стр. 208.

от 4 май“ бяха проведени първите политически стачки, в които пролетариатът в Китай излезе като самостоятелна политическа сила и се сложи началото на новата демократична революция под ръководството на пролетариата.

През 1918 — 1919 г. в Индия се разгоря масово стихийно антиимпериалистическо движение. В приветствието на индийските трудещи се към болшевишката партия, към руския пролетариат, публикувано в нелегалния печат през януари 1918 г., се казва: „... Индия ви поздравява с великата победа, одържана от вас в интерес на демокрацията в цял свят. Индия се удивлява на благородните и хуманни принципи, които вие провъзгласихте, вземайки властта в свои ръце.“¹

Под влияние на Октомврийската революция индийските трудещи се поведоха още по-героична борба против английските колонизатори. През април 1919 г. възмущението на индийския народ срещу английските колонизатори се изля в мощното антиимпериалистическо въстание в Пенджаб, потушено с голяма жестокост от английските империалисти.

Октомврийската революция оказва мощно влияние и върху освободителното движение на корейския народ против японското господство. Засили се стачното движение на работниците, нарасна въоръжената партизанска борба против японските окупатори, усилиха се вълненията на корейските студенти, учещи в Токио. През март 1919 г. корейският народ се вдигна на масово антиимпериалистическо въстание. То беше израз на растежа на класовото съзнание на корейските работници. Въстанието започна в Сеул и бързо се разпространи по цялата страна. Начело на въоръжената борба стоеше корейската работническа класа. Японските завоеватели удавиха в кръв въстанието.

Освободителната антиимпериалистическа борба на египетския народ също се засили и през март 1919 г. прерасна в масово народно, националноосвободително въоръжено въстание. Въстанието претърпя поражение, но изигра важна роля в освободителната борба на египетския народ. Още през 1918 г. в Египет възникнаха и първите комунистически групи.

¹ Виж сборника „Пролетарская солидарность трудящихся в борьбе за мир (1917—1924)“, стр. 76.

Антиимпериалистическото националноосвободително движение на народите на Турция, Иран, Афганистан, Сирия се издигна на още по-висока степен. С помощта на Съветска Русия антиимпериалистическото движение на турския народ завърши победоносно и осигури независимостта на Турция.

В Латинска Америка Октомврийската революция разбуди националното съзнание на поробените от империализма народи. Новите ленински идеи, новите революционни методи на борба започнаха и тук да изтласкват всички враждебни на пролетариата идеи в революционното работническо движение. В латинските страни през този период винаги бе нанесен унищожителен удар върху анархистките и анархо-синдикалистките възгледи и методи на борба сред революционния пролетариат, които имаха сравнително силно разпространение в тези страни. Особено важна роля изигра марксистко-ленинската идея за ръководната роля на работническата класа начело с комунистическата партия в революционната борба на трудещите се маси, в това число и в националноосвободителното движение. Проявена с такава огромна сила в победата на руския пролетариат през октомври 1917 г., както и в следващите събития, тази идея подкопа из основи разпространения в латино-американските страни вождизъм (каудилизъм).

Особено широк размах взе стачното движение в Аржентина. Още на 6 януари 1918 г. тук бе създадена комунистическа партия. През ноември същата година обявиха стачка металиците от Буенос Айрес. В борбата с революционното движение правителството прибегна до оръжие. В знак на протест против правителствените репресии на 9 януари 1919 г. се разгърна обща стачка, която обхвана цялата страна. 200 хиляди души участваха в погребението на работниците, убити от правителствените войски. Тези събития бяха боево кръщение за аржентинския пролетариат. Независимо от репресиите революционното движение продължаваше да расте. През този месец стачкуваха моряците. През април 1919 г. в Буенос Айрес стачкуваха около 80 хиляди души. Стачката беше подкрепена от работниците от други градове. През 1920 г. се засили стачното движение на селскостопанските работници.

На Великия октомври откликнаха в своята революционна борба и трудещите се маси от Бразилия. През

ноември 1918 г. в Рио де Жанейро работниците се вдигнаха на въстание под лозунга: „Да живее социалистическата република!“.

Навсякъде борбата за национално освобождение на колониалните народи се съпровождаше с широко разпространение на идеите на Октомври, на комунизма, с растежа на класовото съзнание на пролетариата. Това освободително движение не беше само антиимпериалистическо, то беше и антифеодално. В него вземаше участие и националната буржоазия, като в някои страни тя възглавяваше борбата за самостоятелност и независимост на народите. Основната ударна сила обаче в тези борби бяха широките селски маси. С нарастването на колониалните борби съюзът между работници и селяни все повече ставаше гръбнак на антнимпериалистическия фронт.

В общия подем на освободителното движение след Октомврийската революция се създадоха и първите комунистически партии в Индонезия, Китай, Египет, Бразилия и др., които постепенно осъществяваха ръководната роля на работническата класа в националноосвободителните борби. Националноосвободителното движение се превръщаше в могъщ съюзник и резерв на пролетариата. Националноосвободителната борба на народите стана част от общата борба на пролетариата против империализма, част от световната социалистическа революция.

По такъв начин, давайки тласък на революцията както в центъра на империализма, така и в неговия тил, в неговите колонии, Великата октомврийска социалистическа революция постави под въпрос самото съществуване на световния капитализъм в цялост. Тя показваше на масите, че капитализмът не е вечен, не е непоклатим, и укрепваше вярата им в борбата. „Стара, буржоазна и империалистическа Европа, която е привикнала да се счита за пъп на земята, загни и се пръсна в първата империалистическа касапница като вонящ цирей... този упадък на стара Европа означава само един от епизодите в историята на паденето на световната буржоазия, преситена от империалистическия грабеж и потискане на болшинството от населението на земята.“¹

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 33, стр. 346.

Великата октомврийска социалистическа революция ускори започналия се още преди процес на загниване на капитализма. Тя подкопа из корен неговите основи. Общата криза на световната капиталистическа система започна в периода на Първата световна война. С отпадането на съветската страна от капиталистическата система тя се задълбочи и разшири. Това бе първият етап от общата криза на световната капиталистическа система. Тази криза бе всеотрична, тя обхвана както икономиката, така и политиката. Пробивът, направен от победата на Великата октомврийска социалистическа революция, сложи завинаги край на устойчивостта на световния капитализъм. В основата на общата криза на капитализма лежи непрестанно усилващото се разложение на икономиката на капитализма, от една страна, и растящото могъщество на икономиката на социалистическата система, от друга. В двубоя между пролетариата и буржоазията съветската страна стана опора и база на световния пролетариат, на световната социалистическа революция.

Основните закономерности на прехода от капитализма към социализма, проверени и потвърдени от опита на Октомврийската революция, неизбежни и задължителни за всички страни, тръгнаха по пътя на социализма. Освен огромното въздействие, което Великата октомврийска революция оказва върху развитието на революционното работническо движение, на целия исторически процес на развитие на човечеството, В. И. Ленин посочи и другата страна на международното значение на Октомврийската революция — исторически неизбежното повторение на основните черти на руската социалистическа революция, които са задължителни за всички страни, тръгнаха по пътя на социализма.

Великата октомврийска социалистическа революция, независимо от специфичните особености на всяка страна, потвърди общите закономерности на социалистическата революция, теоретически обосновани от марксизма-ленинизма и задължителни за всички страни в света. В. И. Ленин писа, че всяка страна ще внесе своеобразие в една или друга форма на демокрация, в една или друга разновидност на диктатура на пролетариата, в едно или друго темпо на социалистическите преобразования на разните страни на обществения живот.

Независимо от това обаче в главните, решаващите въпроси на социалистическата революция работническата класа от всички страни ще мине по пътя, начертан от опита на болшевишката партия и на съветската страна. „Сега вече — казва Ленин — ние имаме пред себе си твърде голям международен опит, който показва напълно определено, че някои основни черти на нашата революция имат не местно, не специфично-национално, не само руско, но и международно значение.“¹ Това е така, тъй като истинският социализъм е един за всички народи, и за напреднали, и за изостанали. Принципите, закономерностите на пролетарската революция са формулирани в марксистко-ленинската наука, и са потвърдени от Великата октомврийска социалистическа революция.

Октомврийската революция доказва, че обща закономерност за победата на пролетарската революция в една или друга нейна форма е ръководството на всички трудещи се маси от страна на работническата класа, чието ядро е марксистко-ленинската партия.

Великата октомврийска социалистическа революция потвърди, че не може да се извоюва победата и да се построи социалистическо общество без установяване на диктатура на пролетариата, която е най-демократичната форма на държавна власт. Признаването на това положение е главен водораздел между марксизма-ленинизма и ревизионизма. Подчертавайки една от най-важните цели — да се смаже съпротивата на експлоататорските класи след тяхното събаряне, Ленин казва: „Научното понятие диктатура не означава нищо друго, освен неограничена от нищо, от никакви закони, нестеснена от абсолютно никакви правила, опираща се непосредствено на насилна власт... Диктатура означава — вземете си бележка веднаж завинаги, господа кадети — неограничена, опираща се на силата, а не на закона власт. По време на гражданска война всяка победила власт може да бъде само диктатура.“²

Това определение на диктатурата на пролетариата я характеризира като оръдие за насилие в ръцете на пролетариата, но „диктатурата — казва Ленин — означава не само насилие, макар че тя е невъзможна без насилие,

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 31, стр. 5.

² Пак там, стр. 349, 356.

тя означава също по-висока организация на труда, отколкото предидущата организация“.

„Пролетарската диктатура... не е само насилие над експлоататорите и даже не е главно насилие. Икономическата основа на това революционно насилие, залогът на неговата жизненост и успех е това, че пролетариатът представлява и осъществява по-висок тип обществена организация на труда в сравнение с капитализма. В това е същността. В това е източникът на силата, залогът за неизбежната и пълна победа на комунизма.“

Октомврийската революция доказва, че висш принцип на диктатурата на пролетариата, това е съюзът на работническата класа с трудещите се селяни при ръководната роля на работническата класа. Без такъв съюз е невъзможна победата в революцията, нито борбата против контрареволуцията, нито успешно социалистическо строителство.

„Пролетарската диктатура — учи Ленин — е особена форма на класов съюз между пролетариата — авангарда на трудещите се — и многобройните непролетарски трудещи се слоеве (дребната буржоазия, дребните стопани, селяните, интелигенцията и т. н.) или мнозинството от тях, особена форма на съюза против капитала, на съюза, целта на който е пълното събаряне на капитала, пълното смазване съпротивата на буржоазията и опитите за реставрация, окончателното построяване и укрепване на социализма... Това е съюз на убедените привърженици на социализма с колебаещите се негови съюзници, понякога с „неутралните“ (в такъв случай съюзът от съглашение за борба се превръща в съглашение за неутралитет), съюз между икономически, политически и социално-духовно нееднакви класи.“

„Висшият принцип на диктатурата, пише Ленин, това е запазването на съюза на пролетариата със селяните, за да може той, пролетариатът, да задържи ръководещата роля и държавната власт.“

Съюзът на работническата класа и трудещите се селяни може успешно да се осъществява и развива само при наличието на комунистическа партия, въоръжена с марксистко-ленинската теория. Тя е именно ръководеща и организираща сила в системата на пролетарската диктатура. Без такава партия е невъзможна победата на революцията и построяването на социализма.

Историческият опит учи, че комунистическата партия трябва да прилага марксизма-ленинизма творчески, съобразно с конкретните икономически, исторически и национални особености, да не робува на старите формули и методи на работа. Заедно с това В. И. Ленин решително предупреждава, че гаранция за успеха на комунистическата партия е нейната решителна борба за чистотата на марксизма-ленинизма, за неговото истинско творческо развитие, за безпощадна борба против всякакви разновидности на опортюнизма и против сектанството.

Осъждайки десния опортюнизъм и грамадната опасност за революцията от наличието на десен опортюнизъм в партията, В. И. Ленин пише: „Ако имаш в своите редове реформисти, меншевики, *не можеш* да победиш в пролетарската революция, *не можеш* да я защитиш. Това е очевидно принципно. Това е потвърдено нагледно от опита и в Русия, и в Унгария... в Русия *много пъти* е имало трудни положения, когато съветският режим *сигурно* би бил съборен, ако меншевиките, реформистите, дребнобуржоазните демократи бяха оставени вътре в нашата партия... В един такъв момент е не само безусловно необходимо отстраняването на меншевиките, реформистите, туратистите от партията, но може да се окаже дори полезно отстраняването от всякакви отговорни постове на иначе превъзходни комунисти, които са способни да се колебаят и проявяват колебание към „единство“ с реформистите.“¹

В. И. Ленин с особена сила предупреждава, че опасността от опортюнизъм е още по-голяма за работническата класа в най-крупните империалистически страни: САЩ, Англия, Франция и др. В тези страни империалистите за сметка на огромните печалби от експлоатацията на работническата класа и ограбването на колониите повече откъдето и да било подхранват върхушката на работническата класа — работническата аристокрация, възпитават от тях опортюнисти като свои агенти в работническото движение. Посредством тях империалистическата буржоазия внася буржоазна идеология в работническото движение, идейна бърканица, а на тази основа и дезорганизация в редовете на революционните работ-

¹ В. И. Ленин, т. 31, стр. 390 — 391.

ници. Болшевишката партия както в годините преди Октомврийската революция, така и след нея служи за образец на всички комунистически партии в борбата против десния опортюнизъм. В. И. Ленин учеше всички комунистически партии на най-голяма бдителност по отношение на опортюнистите и призоваваше на решителна борба против тяхната разложителна дейност.

Но опитът на болшевишката партия учи всички комунистически партии не само на борба против десния опортюнизъм, което ще им даде възможност да изтръгнат работниците от влиянието на буржоазията, но и на борба против „левите“, сектантството, опасността от които се състои в това, че откъсват партията от връзките ѝ с масите.

Като не познават законите на общественото развитие, на класовата борба, „левите“ издигат лозунги или провеждат методи на борба, съответстващи на по-висок етап на борба, за които масите не са подготвени. „Болшеvizмът — пише Ленин — израсна, оформи се и се закали в дългогодишна борба против *дребнобуржоазната революционност*, която прилича на анархизма или замислува нещо от него, която отстъпва в нещо съществено от условията и изискванията на издържаната пролетарска класова борба. Теоретически за марксистите е напълно установено — и от опита на всички европейски революции и революционни движения е напълно потвърдено, — че дребният собственик, дребният стопанин (социален тип, който в много европейски страни има твърде широко, масово представителство), изпитвайки при капитализма постоянно угнетение и много често невероятно рязко и бързо влошаване на живота и разорение, лесно преминава към крайна революционност, но е неспособен да прояви издръжливост, организираност, дисциплина, твърдост. „Побеснелият“ от ужасите на капитализма дребен буржоа — това е социално явление, присъщо, както и анархизмът, на всички капиталистически страни.“¹

Опитът на болшевишката партия и на международното комунистическо движение учи, че борбата против левите и сектантството дава възможност на комунистите да сплотят около себе си най-широките народни маси.

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 31, стр. 16.

Социалистическата революция не може да победи и да задържи своите завоевания, без да ликвидира капиталистическата собственост и да установи обществена собственост върху средствата за производство. Пристъпвайки към социалистическо строителство, партията, пролетарската държава трябва да проведат социалистическо преобразуване и на селското стопанство, защото няма и не може да има социализъм при дребно индивидуално стопанство.

Социалистическото стопанство се развива планомерно, насочено към построяване на социализма и комунизма, към повишаване на жизненото равнище на трудещите се. В основата на развитието на народното стопанство стои тежката промишленост — база за успешното преустройство и развитие на цялото народно стопанство.

Построяването на социализма е невъзможно без привличане на милионните народни маси. За да могат те да бъдат активни строители, е необходима културна революция, развитие на науката и изкуствата. Невъзможно е строителството на социализма без създаване на интелигенция, предана на социализма.

Социалистическата революция може да победи окончателно, като се привлекат в нея масите на поробените народи, като се ликвидира националният и всякакъв друг гнет и се установи равноправие и братска дружба между народите.

Само когато се прилагат тия общи закономерности на социалистическата революция съобразно с особеностите на отделните страни, може да има успешна дейност на комунистическата партия в ръководството на масите, може да победи пролетарската революция.

Г Л А В А XI

УЧРЕДЯВАНЕ НА КОМУНИСТИЧЕСКИЯ ИНТЕРНАЦИОНАЛ И НЕГОВАТА РОЛЯ ЗА СЪЗДАВАНЕ И УКРЕПВАНЕ НА КОМУНИСТИЧЕСКИТЕ ПАРТИИ (1919—1923 г.)

I. ПОДЕМ НА ПРОЛЕТАРСКАТА РЕВОЛЮЦИЯ И СЪЗДА- ВАНЕТО НА III КОМУНИСТИЧЕСКИ ИНТЕРНАЦИОНАЛ

Първа стъпка на съветската власт. Със завършването на Първата световна война и особено след победата на Великата октомврийска революция капитализмът не можеше да излезе от тежкото положение, в което бе попаднал. В резултат на войната силно нарасна концентрацията на капиталистическата собственост и монополистите усилиха своя контрол над най-важните области в икономическия живот. Последниците от войната монополите се мъчеха да прехвърлят на плещите на трудещите се. При това империалистическите държави продължаваха да водят война против вдигналите се на борба народи от зависимите страни. Завършването на Първата световна война предизвика увеличаване на безработицата вследствие съкращаването на военното производство и демобилизацията на армията. Пристъпвайки към възстановяването на разрушените производствени мощности, буржоазията се стремеше да извърши това за сметка на пролетариата, като повиши интензивността на труда и понижи работната му заплата. Изпаднал в тежко положение, световният пролетариат се вдъхновяваше в своята революционна борба от примера на руската работническа класа, която отбиваше успешно ударите на контрареволуционерите и в същото време започна да

осъществява ленинския план за социалистически преобразования. В открит бой бе нанесено поражение на редица опити за контрареволуционни метежи против съветската власт, започвайки със заговора на Керенски—Краснов под Петроград и стигайки до метежа на „левите“ есери в Москва.

Пред комунистическата партия в съветската страна стоеше главната задача да укрепи диктатурата на пролетариата, защото тя се явява главно оръдие в ръцете на работническата класа както за смазване на контрареволуционните опити на съборените от власт експлоататорски класи, така и за построяване на социалистическото общество. За да се укрепи пролетарската диктатура, трябваше да се разруши буржоазната държавна машина и да се замени с тая на Съветите на работническите, войнишките и селските депутати. Народните комисари при помощта на революционните работници, моряци, войници и низшите служещи от бившите министерства и учреждения рушаха стария държавен апарат и създаваха нов апарат на управление. За борба с контрареволуцията, саботажа и спекулата беше създадена Всеруска извънредна комисия, съветска милиция и съветски народен съд. На 23 февруари 1918 година в героични сражения отрядите на Червената гвардия и революционните части от старата армия спряха нашествието на въоръжените до зъби армии на германския империализъм. Затова 23 февруари се счита за рожден ден на героичната Съветска армия. Бе прието решение за създаване на класова работническо-селска армия, страж на съветската държава против чуждестранните империалисти и вътрешните контрареволуционери. За осигуряване на държавното ръководство в развитието на народното стопанство, за провеждане на социалистически преобразования в икономиката на страната бяха създадени при Съвета на народните комисари нови стопански органи начело с Висшия съвет на народното стопанство (ВСНХ). С изключителна бързина бяха ликвидирани из корен остатъците от средновековието, беше унищожено съсловното и гражданското деление, ликвидирано бе националното неравноправие, жената получи равни права с мъжа, отделена бе църквата от държавата и училището от църквата. Учредителното събрание, което отказа да признае

революционните завоевания на народа и служеше за прикритие на контрареволуцията, бе разпуснато от съветската власт. Беше осъществена пълна свобода за прогресивния печат, предприеха се мерки за въвеждане на всеобщо образование и ликвидиране на неграмотността в цялата страна. Всички тия мероприятия, проведени от съветската власт, оказаха огромно въздействие на трудещите се от целия свят.

Но съветската власт не можеше да пристъпи към трайно социалистическо строителство, без да излезе от войната. Затова още от първия ден съветската власт разгърна с още по-голяма сила борбата за сключване на мир, за прекратяване на войната. След отказа на страните от Антантата да се започнат преговори за сключване на общ мир съветската република започна преговори за сключване сепаративен мир с Германия. В хода на мирните преговори болшевишката партия начело с В. И. Ленин трябваше да преодолява съпротивата както на контрареволуционните елементи в страната, така и авантюристическата тактика за революционна война от страна на Русия, провеждана от „левите комунисти“ вътре в партията начело с Троцки и Бухарин. Преодолявайки противодействието им в остра борба, ЦК на болшевишката партия и съветското правителство бяха принудени да вземат решение за сключване тежък и неравноправен мирен договор. Подписвайки такъв мирен договор, съветската власт изхождаше от обстоятелството, че той е необходим както от гледна точка на руските комунисти, така и от гледна точка на международната социалистическа революция. Народът беше измъчен от войната, старата армия се разпадаше, а нова не беше създадена, икономиката на страната беше разрушена. Нужно беше да се сключи мир, за да може страната да събере сили за отбрана. Болшевишката партия не можеше да разчита на незабавна пролетарска революция в Германия, в името на която да се поведе революционна война, както предлагаша „левите комунисти“.

„... В дадения момент лозунгът за революционна война от страна на Русия би означавал или фраза, или гола демонстрация, или би се равнявал обективно на попадане в примката, поставена за нас от империалистите, които желаят да ни *вмъкнат* в продължаване на *империалистическата* война като още слаба засега частица и да

разгромят по възможно по евтин начин младата република на Съветите."¹

Седмият конгрес на болшевишката партия одобри ленинската линия по въпроса за сключването на мирния договор и осъди разцепническата дейност на „левите комунисти“.

Сключването на мирния договор с Германия даде възможност на младата съветска република да пристъпи към строителството на основите на социалистическата икономика.

Още тогава, в тези първи стъпки на социалистическото строителство, В. И. Ленин определи ясно целта, към която се стреми болшевишката партия, съветската страна, а именно „създаване на комунистическо общество“, при което ще господства принципът „от всекиго според способностите и всекиму според потребностите“.

В. И. Ленин учеше, че „разликата между социалистическата революция и буржоазната се състои именно в това, че във втория случай има готови форми на капиталистически отношения, а съветската власт — пролетарската — не получава такива готови отношения“².

Ето защо пролетариатът в Русия за пръв път в свега трябваше да създава социалистически производствени отношения, като се учи да управлява, практически да организира работата, опирайки се на активността на широките народни маси. Първите стъпки в това отношение бяха направени с въвеждането на работнически контрол над производството и разпределението на продуктите. За няколко месеца бе проведена национализация на банковото дело, което мероприятие подкопа из основи икономическите корени на господството на финансовия капитал. Банките станаха орган на пролетарската диктатура за социалистическа отчетност на производството и разпределението. Бяха анулирани външните и вътрешните заеми, сключени от бившите правителства. От декември 1917 г. започна национализацията на промишлените предприятия и транспорта. По такъв начин с обобществяването на основните средства за производство съветската власт създаваше своя собствена икономическа база.

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 26, стр. 452.

² Пак там, т. 27, стр. 74—75.

Диктатурата на пролетариата трябваше преди всичко да изведе народното стопанство от разрушенията, извършени по време на дългогодишната война. В страната съществуваха елементи на пет обществено-икономически сектора (патриархално стопанство, дребностоково, частен капитал, държавен капитализъм и социализъм). Ръководеща роля играеше социалистическият сектор, но дребностоковото производство заемаше голям дял в народното стопанство. Трябваше да се преодолее дребнобуржоазната стихия, да се постави под контрол на държавата, така че да се ограничи или пресече възникването на капитализма.

Огромно значение за разработката на всички тези въпроси и мероприятия на съветската власт по пътя на прехода от капитализма към социализма имаха редица произведения на вождата на революцията В. И. Ленин. Особено голяма роля за правилното ориентиране на партията в този период изиграха написаните от него по поръчение на ЦК тезиси, а след това разработени в неговото забележително произведение „Предстоящите задачи на съветската власт“. В тези свои произведения В. И. Ленин начерта плана за изграждане на основите на социалистическата икономика. В тях той разви по-нататък редица най-важни положения на Маркс и Енгелс за икономиката на преходния период от капитализма към социализма.

В. И. Ленин дебело подчертава марксисткото положение, че държавата през преходния период не може да бъде друга освен диктатура на пролетариата. Тя се явява продължение на класовата борба в новите условия и е главното оръдие в ръцете на работническата класа за осъществяване на прехода от капитализма към социализма, за преодоляване съпротивата на капиталистическите елементи в икономиката на страната, за тяхното пълно ликвидиране и за утвърждаване пълното господство на социализма. Решаващо значение в прехода от капитализма към социализма Ленин отдаваше на развитието на тежката промишленост — материалната основа на социализма. В тази връзка той посочи една от конкретните задачи на социалистическата революция — да достигне по-висока производителност на труда в сравнение с капитализма. Без решението на тази задача социализмът не може да победи капитализма.

Както капитализмът победи феодализма със своята по-висока производителност на труда, така и социализмът със своята по-висока производителност на труда в сравнение с капитализма ще победи капитализма. „Производителността на труда — това в края на краищата е най-важното, най-главното за победата на новия обществен строй.“¹

За решаването на тази задача Ленин пръв постави въпроса за използване на буржоазните специалисти в различните области на науката и техниката под ръководството на партията. Като най-важно условие обаче за повишаване производителността на труда Ленин считаше въвличането на широките народни маси в решаването на тази задача и повишаване на тяхното културно равнище.

Решаващо значение в борбата с буржоазията имаше организацията на най-строг и всенароден отчет и контрол над производството и разпределението на продуктите. „Проверка и контрол — ето *главното* — учи Ленин, — което е необходимо за „уредването“, за правилното функциониране на *първата фаза* на комунистическото общество.“²

В онзи период на извършване на първите стъпки на изграждане на социалистическата икономика, при преобладаването на дребностоковото стихийно производство, В. И. Ленин отдаваше голямо значение на различните форми на държавен капитализъм. С негова помощ съветската държава можеше да постави под контрол стихията на дребностоковото производство, от една страна, а, от друга страна, да впрегне частния капитал в развитието на производителните сили на страната. От държавнокапиталистическите предприятия съветската държава следваше да получава известна част, с помощта на която тя изграждаше икономическите връзки със селското стопанство, с дребностоковото производство. На същата цел в това време трябваше да служат и различните видове кооперации и особено потребителните кооперации. С тяхна помощ съветската държава можеше да регулира продуктообмена и да осъществява контрол над пазара както за продуктите на промишлеността, така и за продукцията на дребностоковото производство и

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 29, стр. 421.

² Пак там, т. 25, стр. 502.

особено на селскостопанското. Особено важни задачи в преходния период В. И. Ленин считаше повишаването на творческата активност на масите чрез въвличането им в социалистическото съревнование, укрепването на трудовата дисциплина, установяването на ред в предприятията, въвеждането на единоначалието и въвличането на трудещите се в управлението на производството.

С изключителна дълбочина Ленин разработи принципите на демократическия централизъм на организацията и ръководството на икономиката на страната от страна на социалистическата държава. По своята природа едрата промишленост не може правилно да функционира, ако в нея няма най-строг ред и дисциплина, които създават единство на волята. На тази основа става възможна организирана и целенасочена работа на стотици и хиляди работници. Поради това управлението на стопанството трябва да бъде централизирано, негови командири, това са директорите, назначени от съветската държава. Централизираното ръководство и единоначалието, учеше Ленин, са свързани с най-активното и съзнателно участие на работниците, на всички трудещи се както в разработването на плановете, в тяхното изпълнение, така и в осъществяването на контрола отдолу при ръководството на стопанството. „... Централизъмът, разбран в действително демократичен смисъл — пише В. И. Ленин, — предполага за пръв път създадената от историята възможност за пълно и безпрепятствено развитие не само на местните особености, но и на местния почин, местната инициатива, разнообразието на пътищата, начините и средствата за движение към общата цел.“¹

Този принцип в ръководството на социалистическото стопанство от страна на държавата запазва и днес напълно своята сила. Комунистическата партия оглави работническата класа и преодолявайки съпротивата на враговете на страната и на капитулантите в собствените си редове, поведе упорита борба за провеждане в живота на тия указания. Против ленинския план за изграждането на основите на социалистическата икономика се обявиха есери и меншевики. Вътре в партията против ленинския план се обявиха „левите комунисти“ начело с Бухарин, които считаха, че насаждането на дисципли-

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 27, стр. 196.

на ѝ въвеждането на единоначалието в предприятията, използването на буржоазните специалисти и държавния капитализъм били означавали възвръщане към капиталистическите порядки. На дело „левите комунисти“ се оказаха защитници на дребнобуржоазната стихия, на анархистичната разпуснатост, те поощряваха кулаците, лентяите, крадците и спекулантите.

Партията им даде решителен отпор, провеждайки в живота ленинския план за изграждането на основите на социалистическата икономика в страната.

В хода на провеждането на съветското аграрно законодателство в селото се разгърна остра класова борба между бедните селяни и кулаците. На много места кулаците, използвайки своето икономическо и политическо влияние в селото, а така също и слабата организираност на селската беднота, съумяха да вземат голяма част от помещическата земя. По тоя начин те усилиха своята икономическа мощ. Това обстоятелство те се помъчиха да използват както за заробване беднотата, така и за проваляне продоволствената политика на съветската власт, превръщайки хляба в оръжие за борба против пролетарската диктатура. Те отказваха да продават зърнените храни на съветската държава по твърди цени, сриваха държавните доставки и се занимаваха със спекула. Гладът стана бедствие за младата социалистическа държава. Ето защо борбата за хляб тогава стана борба за социализъм. Борбата против кулака беше условие за спечелване битката за хляба. „Кулаците са най-зверските, най-грубите, най-дивите експлоататори — казваше Ленин, — които не един път в историята на другите страни са възстановявали властта на помещиците, царете, поповете и капиталистите.“¹

Комунистическата партия реши да смаже тая съпротива, като насила изземе продоволствените резерви, изпращайки в селото продоволствени отряди, съставени от съзнателни работници. В работата си тия отряди се опираха на селската беднота, организирана в свои комитети по решение на съветската власт. Комитетите на беднотата преразпределяха помещическата земя и изземваха от кулаците земя, машини, работен добитък и др., очистваха съветите от кулашки елементи, съдействуваха

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 28, стр. 43.

за организиране на колективни стопанства. На кулачеството бе нанесен сериозен икономически и политически удар, тяхната съпротива бе разбита. Държавата осигури хляб за армията, за работниците в града. Така под ръководството на комунистическата партия и при помощта на работническата класа селската беднота разгърна социалистическата революция в съветското село, което имаше важно значение за по-нататъшното негово развитие.

Голямо значение за укрепване и по-нататъшно развитие на съветската власт имаше приемането на съветската конституция от V Всеруски конгрес на Съветите през юли 1918 година. С приемането на съветската конституция законодателно бяха закрепени всички придобивки на съветските народи, извоювани от тях с победата на Великата октомврийска социалистическа революция.

Първата съветска конституция гарантира участието на всички трудещи се в управлението на държавата и лиши от избирателни права всички експлоататори. Ленин считаше обаче, че въпросът за ограничаване на избирателните права на експлоататорите е национална особеност, а не общ въпрос на диктатурата на пролетариата. „Към въпроса за ограничението на избирателното право — казва Ленин — трябва да пристъпваме, като изучаваме *особените условия* на руската революция, *особения път* на нейното развитие.“¹

Новата конституция имаше и програмен характер, защото набелязваше общите перспективи за развитието по пътя на социализма. Конституцията беше в същото време обвинителен акт против язвите на капитализма, защото тя показваше предимствата на съветската демокрация, даваше и гарантираше права и свободи на огромното мнозинство от народа в страната.

Конституцията на съветската страна бе посрещната с гореща подкрепа както от трудещите се вътре в страната, така и от трудещите се от капиталистическия свят. Тя изразяваше дълбоко техните интереси, техните надежди, техните мечти. С дива ненавист и вълчи вой обаче както руската, така и международната буржоазия посрещнаха съветската конституция, преведена на редица

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 28, стр. 259.

чужди езици. Към общия хор на буржоазията се присъединиха и социалдемократическите лидери от Втори интернационал. Особено се отличи в своето старание да клевети и хули съветската страна Карл Кауцки. Правейки се, че не разбира класовата същност на пролетарската диктатура, Кауцки обвиняваше болшевишката партия, че утвърдила диктатурата на болшевишката партия в нарушение на демокрацията. Той защитаваше буржоазната реформистка теория за „чистата“ демокрация, която явно беше в противоречие с теорията на Маркс—Енгелс за класовата борба. В своя труд „Пролетарската революция и ренегатът Кауцки“ В. И. Ленин разобличи фалшификациите и лъжите на Кауцки по отношение на същността на съветската власт и опита на болшевишката партия. Приказките на Кауцки за „чиста“ демокрация Ленин характеризира като пусто и лъжливо фразьорство на буржоазен либерал, целешо да защити буржоазната демокрация и да отклони работниците от пътя на революцията.

Разкривайки същността на съветската демокрация, възникнала с победата на Великата октомврийска социалистическа революция, с установяването на пролетарската диктатура, Ленин я характеризира като висш тип демокрация, пролетарска демокрация, създадена за първи път в света под ръководството на болшевишката партия. Диктатурата на пролетариата беше революционна диктатура за експлоататорите, т. е. за незначително малцинство от народа, и най-широка демокрация за всички трудещи се маси. „Пролетарската демокрация — писа Ленин — е милион пъти по-демократична от всяка буржоазна демокрация; съветската власт е милион пъти по-демократична от най-демократичната буржоазна република.“¹

Разкривайки международното значение на всемирно-историческия опит на болшевишката партия в победата на пролетарската революция, в изграждане на пролетарската диктатура и първите стъпки в изграждането на социализма, Ленин заяви, че „болшевизмът *може да служи като образец на тактика за всички*“².

Международният империализъм не можеше дълго да се помирява със съществуването на съветската власт,

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 28, стр. 251.

² Пак там, стр. 300.

тъй като се страхуваше, че трудещите се и войнишките маси могат, по примера на руската работническа класа, да се вдигнат против своите поробители. Освен това техните икономически и политически интереси бяха дълбоко засегнати от младата съветска власт. Ето защо те нарушиха мирния труд на съветските хора, стоварвайки войски в различни части на страната. „Ние отново попаднахме във войната — пише Ленин, — ние сме във война и тази война е не само гражданска, с кулаците, помещиците и капиталистите, които сега се обединиха против нас — сега вече стои против нас англо-френският империализъм... Целият въпрос за съществуването на Руската социалистическа федеративна съветска република, целият въпрос за руската социалистическа революция е сведен до въпрос военен.“¹ Тази война бе натрапена на съветските народи. „... в началото на 1918 година — писа Ленин — ние завършихме старата война и нова не сме започвали, всички знаят, че срещу нас тръгнаха белогвардейците на запад, на юг, на изток само вследствие на помощта на Антантата...“²

Главният арсенал на руската контрареволуция бяха монополите и самото правителство на САЩ. Те не само стовариха войски на Далечния Изток, като водеха военни действия против партизаните и мирното население заедно с японските завоеватели, грабеха и изнасяха богатствата на страната, но и снабдяваха в огромни размери с оръжие, боеприпаси, продоволствени продукти и други вътрешната контрареволуция. Чрез провокационни действия беше вдигнат на борба против съветската власт чехословашкият корпус³. Империалистическата интервенция окрили руската контрареволуция и тя се вдигна на открита борба против съветската власт. Избухнаха редица кулашки бунтове. Реакционният генералитет, ползвайки материалната помощ на интервентите, възглави контрареволуционните сили в страната. Така международният империализъм и вътрешната контрарево-

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 28, стр. 14—15.

² Пак там, т. 29, стр. 51.

³ Чехословашкият корпус, в който влизаха повече от 40 хиляди души, бе сформиран от пленените и преминалите на страната на Русия чехи и словаци. След Великата октомврийска социалистическа революция те получиха разрешение да напуснат страната през Сибир и да заминат за Франция, където трябваше да участват във войната против Германия.

люция обединиха силите си против съветската власт. Тия сили се обединяваха от общата ненавист към съветския строй. Вътрешната, контрареволуция не разполагаше с пари и въоръжение, а международният империализъм — с военни сили, затова те се обединиха за съвместни действия срещу младата съветска власт.

Комунистическата партия вдигна трудещите се в съветската страна на отечествена война против интервентите и вътрешната контрареволуция. Започна се усилено изграждане на Червената армия на основата на всеобща военна повинност, при спазване на класовия принцип. На борба с белогвардейците и интервентите се вдигнаха комунистите от всички краища на страната. Зад комунистите вървяха безпартийните. Чуждестранните работници и военнопленници създаваха интернационални части, които мъжествено се сражаваха в редовете на Червената армия. В тила на немските окупатори се разгоря организирана народна партизанска война против завоевателите. По примера на руските работници германският пролетариат се вдигна на революционна борба, а войниците на Германия и Австрия започнаха да се завръщат в своята родина. Това облекчи значително борбата на съветската власт против вътрешната контрареволуция и интервентските войски на Антантата. Съветското правителство анулира Брест-литовския договор. Съветската власт бе възстановена в Украйна, Белорусия и в Прибалтийските страни. През есента на 1918 година частите на Червената армия одържаха първите победи над врага.

Войниците на интервентите от Антантата, изпратени в Русия под предлог да се бият против немския завоевател, след като не срещнаха нито един немец, разбраха измамата и отказаха да участвуват активно в боеве с Червената армия. В редица части те се разбунтуваха и поискаха да бъдат върнати в своята родина. В своето огромно мнозинство войниците на интервентите бяха работници и трудещи се селяни. Те виждаха, че властта в Русия е в ръцете на техните братя-руси — работници и селяни, че тази власт дава земята на селяните, експроприрайки помещиците, че те строят ново общество, в което няма да съществува експлоатация на човек от човек. Болшевишката партия отделяше голямо внимание на работата сред интервентските войски, за разясняване

целите, с които правителствата на техните империалистически държави са предприели новата война против първата социалистическа държава. Областният комитет на партията в Одеса напр. бе създал специална „Чуждестранна колегия“ за работа сред войниците на интервентите. Особено се отличиха със своята работа сред френските войски французойката Жана Лябурб, Жак Елин и др. Заедно с други комунисти те бяха зверски убити от интервентите.

В резултат на тази работа сред интервентските войски избухнаха бунтове. Въстанаха френските моряци в Одеса. През пролетта на 1919 година интервентите бяха принудени да напуснат южните райони на съветската страна. В това отношение съчувствието и помощта на Червената армия и на съветските народи, оказана от международния пролетариат, от трудещите се, облечени във войнишки шинели, в интервентските армии, както и в капиталистическите страни, изигра голяма роля.

Изграждане на III Комунистически интернационал. Успехите на съветската власт в политическата и стопанската област вътре в страната, а също така и на фронтовете на гражданската война и интервенцията вдъхновяваха трудещите се от капиталистическите страни в борбата против капитализма.

В началото на 1919 г. пролетарското революционно движение в европейските страни и преди всичко в Германия започна да надхвърля рамките на буржоазнодемократическата революция и да се доближава до социалистическата. Навсякъде революционното движение ставаше все по-масово и все по-настойчиво поставяше въпроса за коренни преобразования на общественоекономическата система. Пролетарската социалистическа революция растеше не с дни, а с часове. За нейното ръководене беше необходим революционен център. Такъв център беше нужен и за защитата на съветската република. Пълният банкрут на Цимервалдското обединение през есента на 1917 г. постави пред истинските пролетарски революционери задачата веднага и конкретно да пристъпят към създаването на III Интернационал. Победата на Великата октомврийска социалистическа революция създаде всички необходими предпоставки за бързо изграждане на III Интернационал. По инициатива на болшевишката партия през януари 1918 г. в Пет-

роград беше организирано първото международно съвещание на революционните социалистически партии и групи, на което беше обсъден въпросът за създаването на III Интернационал. Съвещанието определи условията за участие в международната конференция за създаване на нов интернационал: *„революционна борба за незабавен мир“* и *„поддръжка на руската Октомврийска революция и съветската власт“* от пролетарските революционери. Въпросът за признаването и подкрепата на делото на Великата октомврийска социалистическа революция, на нейния пролетарски и международен характер имаше първостепенно значение. Идеолозите на буржоазията, а и водачите на десните социалдемократи и на центристите отричаха международния характер на революцията и я представяха като чисто руско явление. Те представяха революцията и диктатурата на пролетариата като най-грубо насилие на болшевиките, като отрицание на демокрацията. В своята брошура „Пролетарската революция и ренегатът Кауцки“ и в ред други статии В. И. Ленин разобличи клеветите по отношение на пролетарската власт в Русия и посочи, че Октомврийската революция не е само руска революция, а е начало на международната пролетарска революция, че тя е извършила максимално възможното за една страна за пробуждането на революцията в цял свят.

Много важна роля в борбата за създаването на III Интернационал изиграха интернационалните комунистически групи в Русия, които вършеха революционна агитация и пропаганда сред бившите военнопленници. Много от чуждестранните работници и военнопленници влязоха в болшевишката партия преди революцията. През май 1918 г. интернационалните комунистически групи се обединиха в единна организация — международна федерация, която изигра голяма роля за подготовката на ръководни кадри на националните комунистически партии.

Решителна роля в борбата за създаването на III Интернационал изигра изграждането на комунистически партии в Аржентина, Летония, Финландия, Австрия, Унгария, Полша, Германия. В редица капиталистически страни се формираха леви социалистически организации или групи в съществуващите социалдемократически партии. Отбелязвайки този процес на формиране на комунистически партии в капиталистическите страни, В. И.

Ленин считаше, че създаването на комунистическа партия в Германия (30 декември 1918 г.) бележи такъв етап от развитието на световното комунистическо движение, който позволява да се счита, че вече фактически съществува международна революционна организация на пролетариата. Тогава революционните борби на пролетариата в Германия поставяха под въпрос самото съществуване на стария обществен и политически строй в Германия. Старата Германска социалдемократическа партия, която бе ръководна партия във Втория интернационал, по това време преживяваше дълбока криза. Германският пролетариат ѝ обръщаше гръб и отправяше поглед към комунистическата партия. Скъсаха окончателно с Втория интернационал и със социалшовинистите „такива световно известни и световно знаменити привърженици на работническата класа като Либкнехт, Роза Люксембург, Клара Цеткин, Франц Меринг“. Ето защо по това време В. И. Ленин писа: „когато Съюзът „Спартак“ се нарече „Германска комунистическа партия“, тогава *основаването* на действително пролетарския, действително интернационалистическия, действително революционния III Интернационал, *Комунистическия интернационал*, стана факт. Формално това основаване още не е утвърдено, но фактически III Интернационал сега вече съществува.“¹

Болшевишката партия, като ръководителка на първата пролетарска социалистическа държава, въоръжена с най-богат революционен опит, се издигна като ръководна сила в международното комунистическо движение. „Болшевизмът — писа Ленин — *създаде* идейните и тактически основи на III Интернационал, действително пролетарския и комунистически интернационал, който държи сметка и за завоеванията на мирната епоха, и за опита на *започналата се революционна епоха*.“² В края на януари 1919 г. в Москва беше свикано второ международно съвещание на революционните марксисти, което реши да бъде свикана международна конференция на комунистическите партии и революционните социалистически партии и групи за основаване на Комунистическия интернационал. На това съвещание присъствуваха представители на 8 комунистически партии. В обръщението на съвещанието, отправено чрез Руската комунистическа

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 28, стр. 449.

² Пак там, т. 24, стр. 299.

партия, озаглавено „Към I конгрес на Комунистическия интернационал“, се излагаха основните принципи на новия интернационал, неговата идеологическа и тактическа програма, разработена на основата на болшевизма и на опита на международното революционно работническо движение. Това обръщение намери най-дълбок отзвук сред международното революционно работническо и социалистическо движение.

За да попречат на пролетариата да се ориентира правилно в обстановката и да тръгне по верния път, сочени му от комунистическите партии, опортюнистите свикаха международна социалистическа конференция в гр. Берн от 3 до 10 февруари 1919 г. в Швейцария и се опитаха да възкресят II Интернационал. Бернската конференция на предателите на социализма беше жалък опит да бъде оправдана на Парижката мирна конференция империалистическата война и империалистическата политика на държавите-победителки във войната. Това беше открито предателство към интересите на пролетариата. Затова известна част от делегатите на конференцията се обявиха против опортюнистите. Делегатът на Италианската социалистическа партия отказа да участва. Делегатът на Френската социалистическа партия обвини конференцията, че иска да присъедини Интернационала към уйлсоновската демокрация. След ожесточени спорове между социалимпериалистите по въпроса за виновниците за войната конференцията амнистира всички социалшовинисти и империалисти. Антисъветските изказвания на предателите на пролетариата възмутиха значителна част от делегатите на конференцията, които се обявиха против официалната резолюция и предложиха своя резолюция против осъждането на съветската власт. Но опортюнистите успяха да наложат своята резолюция. По такъв начин на своята Бернска конференция реформистите, опортюнистите и центристите се наредиха на страната на империализма, против пролетарската революция.

Истинските революционни марксисти и социалдемократите-интернационалисти от всички страни не поддържаха предателите от Бернската конференция. Те се отзоваваха на обръщението-призив на Московското съвещание за изграждането на Комунистически интернационал. В лицето на болшевишката партия, която с извърши-

ването на пролетарската революция в Русия им предаде нагледен урок, как да правят това в своите страни, те все по-ясно виждаха своя учител.

Поканата за създаване на III Комунистически интернационал бе изпратена до 39 комунистически партии, леви социалистически партии, групи, профсъюзи или други групировки. Подготовката за създаването на комунистическия Интернационал беше завършена.

Неговото създаване бе резултат на продължителна подготовка, която започна още от славната и самоотвержена дейност на Маркс и Енгелс. Те първи зложиха теоретическите и идеологическите основи, а в основни линии и организационните основи на Интернационала. Умът и сърцето обаче на раждащия се Трети комунистически интернационал бе болшевишката партия. Нейното създаване в 1903 година като първа партия от нов тип, което съставлява повратен момент в историята на международното работническо и комунистическо движение, бе същевременно и най-непосредствена предпоставка за изграждането на Коминтерна. Огромната дейност на В. И. Ленин, на болшевиките и на всички марксистически интернационалисти в цимервалдската левица, която стана ядро и основа на бъдещия нов Интернационал, бяха най-непосредствена предпоставка за изграждането на Трети комунистически интернационал.

Първият конгрес на Комунистическия интернационал заседава от 2 до 6 март 1919 година в Москва. Той бе открит в навечерието на най-високия подем на пролетарската революция в Европа, на новото засилване на империалистическата интервенция срещу Съветска Русия и в началото на мощния подем на националноосвободителното революционно движение на колонналните народи против империализма. На конгреса присъстваха представители на 51 комунистически и революционни партии, течения и групи от 30 страни. Тесните социалисти също бяха представени. За първи път на международен конгрес на пролетарски организации присъствуват наред с представителите на Европа и Америка и представители на трудещите се от Китай, Корея, Турция и др. страни от Средна Азия.

Конгресът започна своята работа като международна конференция и на 4 март делегатите с пълно мно-

зинство решиха да бъде провъзгласена тя като първи и учредителен конгрес на Комунистическия интернационал.

По този случай В. И. Ленин писа: „Основаването на III Комунистически интернационал в Москва на 2 март 1919 г. беше записване на това, което завоюваха не само руските, не само тези на цяла Русия, но и германските, австрийските, унгарските, финландските, швейцарските — с една дума, международните пролетарски маси.

И затова именно основаването на III Комунистически интернационал е трайно дело.“¹

Първият конгрес на III Интернационал изработи важни програмни документи на международното комунистическо движение, в които залегнаха основните принципи на пролетарската революция и диктатурата на пролетариата.

В платформата на Комунистическия интернационал, приета от конгреса, бяха набелязани основните задачи на Комунистическия интернационал и международното революционно работническо движение: борба за победата на пролетарската революция, заменяване буржоазната държава с нов тип държава — пролетарска държава, укрепване съюза между работниците и селяните, експроприация на едрия капитал в промишлеността, в селското стопанство и т. н. В нея се посочват перспективите и движещите сили на пролетарската социалистическа революция в главните капиталистически страни.

Основният въпрос на растящата международна пролетарска революция в 1919 г. беше въпросът за отношението между диктатурата на пролетариата и буржоазната демокрация. По този въпрос се разрази и главната идейна борба между пролетариата и буржоазията, между пролетарските революционери — комунистите, и агентите на буржоазията в работническото движение — опортюнистите.

За да отклони масите от пътя на пролетарската революция, на диктатурата на пролетариата, цялата огромна пропагандна машина на империалистическата буржоазия, подпомагана от десните социалдемократически лидери, се стремеше с всички сили да дискредитира

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 28, стр. 499.

в лицето на масите диктатурата на пролетариата и да възвеличае буржоазната демокрация. От трибуната на I конгрес на Коминтерна трябваше да се разгромят всички фалшификатори на марксизма, клеветници на большевистката партия, на великата социалистическа революция.

Основният доклад пред конгреса бе изнесен от В. И. Ленин. В него Ленин изтъкна, че буржоазната демокрация при всичките нейни форми си остава класова буржоазна власт, диктатура на експлоататорската буржоазия над мнозинството от трудещите се, над народа. Тя е демокрация само за богатите, за капиталистите и едрите земевладелци, а буржоазно-класова диктатура и потисничество за работническата класа и трудещите се. Лицемерните приказки на опортюнистите за някаква си „чиста“ демокрация, за „свобода“ и за „равенство“ изобщо, само замъгляват съзнанието на трудещите се и подпомагат буржоазията да укрепва класовото си господство. В същото време Ленин разкри, че диктатурата на пролетариата е революционно насилие на мнозинството от народа над съборените от власт експлоататори — капиталисти и помещици. Докладът на В. И. Ленин бе утвърден единодушно от конгреса.¹

Въз основа на Лениновите тезиси за буржоазната демокрация и диктатурата на пролетариата и въз основа на оживените разисквания по този въпрос конгресът задължи комунистическите партии във всички страни: 1) да разясняват политическата и практическата необходимост от новата пролетарска демокрация; 2) да създават работнически, войнишки и селски съвети и 3) да се борят за спечелване на комунистическо мнозинство в тях. На практика това решение поставяше пред комунистическите партии практическата задача да се борят непосредствено и на дело за победата на социалистическата революция в своята страна.

Първият конгрес на Комунистическия интернационал прие и тезиси по международното положение и по политиката на страните от Антантата. В този документ Интернационалът решително разобличи грабителския характер на мирния договор, който страните от Антантата

¹ Виж *В. И. Ленин*, Тезиси и доклад върху буржоазната демокрация и диктатурата на пролетариата. Съч., т. 28, стр. 477—495.

искаха да натрапят на света, и предателската роля на бернския интернационал. По такъв начин конгресът даде правилна ориентировка на международния пролетариат по един от най-важните въпроси на следвоенния период.

На Първия конгрес бе избран и Изпълнителен комитет на Комунистическия интернационал (ИККИ), който трябваше да ръководи дейността на отделните секции през времето между конгресите. В него участваха представители на комунистическите партии от значителен брой страни. Решенията на конгреса бяха задължителни за всички секции на Интернационала. Това беше доказателство, че III Комунистически интернационал се изграждаше на основата на принципа на демократическия централизъм.

По такъв начин дългогодишната борба на революционните марксисти и преди всичко на болшевишката партия начело с В. И. Ленин за създаване на нов, комунистически, революционен интернационал, чужд на всякакъв опортюнизъм, свързан с революционните борби на масите, се увенча с успех. Основаването на Комунистическия интернационал конгресът окачестви като продължение на делото на I и II Интернационал. В тази оценка той определи и главните задачи, които стоят пред революционните марксистки партии. „Ако I Интернационал предусети бъдещото развитие и набеязва неговите пътища, ако II Интернационал събираше и организираше милионите пролетарии, то III Интернационал е Интернационал на откритото масово действие, Интернационал на революционното осъществяване, Интернационал на делото.“¹

Подем на световната пролетарска революция и на революционното националноосвободително движение. След Първия конгрес, дори още по време на заседанията на конгреса на Комунистическия интернационал, пролетарската революция в Европа започна да нараства бързо. В Германия от 3 до 13 март 1919 г. се разрази обща стачка, в която участваха над 300 хил. работници. В Средна Германия и в Рурската област стачката прерасна във въоръжени боеве на пролетариата против правителството на социалпредателите Еберт и Носке. Начело на въо-

¹ Комунистическия Интернационал в документах, стр. 60.

ръжената борба на работниците застана Германската комунистическа партия. Въстаниците се бореха за разоръжаване на белогвардейските войски в Германия, за създаване на Червена армия и за предаване на цялата власт на съветите. Срещу въстаниците действаха многобройни контрареволуционни войски начело със социалдемократата-палач на пролетариата Носке. В Чехословакия, Полша, Румъния, Франция, Англия и Япония избухнаха мощни стачки и сериозни вълнения. Станаха кървави стълкновения между работниците и правителствените войски. Общата стачка на железничарите в Словакия и общата стачка и уличните демонстрации в немска Бохемия също завършиха с въоръжени стълкновения с чешките войски. В Англия се разбунтуваха войниците от една част край Ливерпул. В Полша освен общата протестна стачка срещу реакционното правителство избухна и първата стачка на селскостопанските работници.

Не останаха незасегнати от подема на революцията и действащите в Съветска Русия интервентски войски на Англия, САЩ и Франция. В края на март 1919 г. една рота от интервентските войски на САЩ отказа да настъпи срещу Червената армия. Американската армия беше обхваната от революционно брожение. През април 1919 г. френските войници и моряци в Крим и Одеса се разбунтуваха. Революционното вълнение обхвана цялата френска военна флага. Френският пролетариат се вдигна на мощно стачно движение против антисъветската интервенция. Английските войски също бяха обхванати от революционното недоволство. Всичко това принуди империалистите да изтеглят войските си от Съветска Русия. Отбелязвайки огромното значение на поддръжката, която работниците от капиталистическите страни в това число и трудещите се във войнишки шинели оказваха на Съветска Русия, Ленин заяви пред VII конгрес на Съветите през декември 1919 година: „Ние отвоювахме от Англия, Франция и Америка техните работници и селяни.“¹

Революционната борба на английската работническа класа против капиталистическата експлоатация през 1919 г. и през първата половина на 1920 г. непрекъснато

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 30, стр. 211.

растеше. Заплахата от обща стачка на въглекопачите принуди правителството да обещае национализация на каменовъглената промишленост. Стачката на железничарите, в края на септември и началото на октомври 1919 г., нанесе силен удар върху престижа на правителството, като разби неговите антирабoтнически маневри и извоюва известно подобрене на положението на железничарите. Успоредно с борбата за защита на непосредствените си интереси английският пролетариат поведе енергична борба и срещу империалистическата интервенция против съветската република. В началото на 1919 г. бяха създадени работнически комитети, които ръководеха борбата в защита на съветската република под лозунга „Долу ръцете от Съветска Русия!“.

В Италия революционното работническо движение нарастваше особено бурно. Общата стачка на железничарите през юли 1919 г., завземането на помешчическите земи от ратаите и бедните селяни, побратимяванията между войниците и стачниците принудиха правителството да направи отстъпки на работниците и селяните. То дори бе принудено да се обяви против интервенцията срещу Съветска Русия. През юли 1919 г. в Италия беше проведена обща стачка срещу скъпотията и интервенцията в Съветска Русия. През пролетта на 1920 г. туринските металурзи под ръководството на Антонио Грамши започнаха масово движение за създаване на фабрично-заводски комитети и за установяване на тяхна власт във фабриките и заводите. Те сложиха началото на движението за завземането на предприятията.

В САЩ борбата на пролетариата против жестоката капиталистическа експлоатация през 1919—1920 г. се издигна на най-високо равнище. В стачните борби през 1919 г. участваха над 4 млн. работници. Особено героична борба водиха стоманолеярите в Питсбург начело с Уйлям Фостър през септември—октомври 1919 г. За борба срещу стачкуващите работници американската буржоазия предприе бесен терор. Министерството на правосъдието забрани дейността на работническите организации.

В България революционното работническо движение също растеше бързо. В края на 1919 и началото на 1920 г. революционната борба на българските работници достигна върхната си точка по време на транспорт-

ната стачка. Заедно с транспортните работници през месец декември 1919 г. и януари 1920 г. в борбата против глада и мизерията, против жилищната криза, за политически свободи, за прекратяване всякаква помощ и за изгонване на руските белогвардейски армии взеха масово участие държавните служители, миньорите, печатарите и др. В столицата в тези борби участва цяла пролетарска София — занаятчиите, дребните търговци, домакините и т. н. Начело на тези борби застана БКП (т. с.). На 24 декември 1919 г. въпреки драконовите мерки на буржоазното правителство и огромния размер на клеветите против комунистическата партия индустриалните, занаятчийските и търговските предприятия прекратиха своята работа. Прекратена бе работата по железопътната мрежа, в пощите, трамваите, в държавните, окръжни и общински учреждения. В отговор на арестите и репресиите от страна на правителството на 26 декември масовите демонстрации станаха още по бурни, на 27 стачката на ж.-п. работници и служители прерасна в обща стачка. Борбите на трудещите се в България, в които ударната сила бяха ж.-п. работници и служители и миньорите, бяха особено упорити. Стачката на ж.-п. работници продължи 55 дни. Тази стачка не само беше най-активна борба против българската буржоазия, но беше същевременно сериозна пречка за съглашенската интервенция против Съветска Русия, тъй като парализира българските железници близо два месеца.

В разгрома на стачните борби на българските работници както с разстрели, арести и побоища, така и с непознати до това време провокации и клевети срещу революционните работници особено се отличи представителят на широките социалисти (българските меншевики) в буржоазното правителство Кръстю Пастухов като министър на вътрешните работи.

Въпреки поражението на транспортната стачка и на борбите на миньорите, техният опит изигра голяма роля за по-нататъшното развитие на българското работническо движение по пътя на революцията. Гошени и разстрелвани от социалистическия министър на вътрешните работи — българските революционни работници с голяма ненавист се отвърнаха завинаги от партията на широките социалисти.

Борбата на съветската република против интервентите и белогвардейската контрареволуция и по-нататъшният подем на световното комунистическо движение. Мощният подем на революционното движение в Европа през 1919—1920 г. оказва неоценима помощ на съветската република в борбата ѝ против империалистическата интервенция и белогвардейската контрареволуция. Борейки се в защита на съветската република, световният пролетариат в същото време се бореше за своите интереси, защитаваше своето собствено дело.

Но въпросът за съдбата на пролетарската революция се решаваше преди всичко вътре в съветската страна. Под ръководството на болшевишката партия съветските народи отстояваха делото на революцията, отбивайки ударите на международната и вътрешна контрареволуция. В течение на година и половина бяха отбити два съвместни похода на контрареволуцията и ликвидирани редица местни реакционни заговори и метежи.

След като победиха Германия и Австрия, страните от Антантата усилиха интервенцията в съветската страна. Чърчил, който тогава бе английски военен министър, обяви поход на 14 буржоазни държави против съветската страна. Стоварвайки войски в южните райони на Русия на мястото на германските войски, техните зверства и грабежи вземаха грамадни размери. Английските окупатори, подпомогнати от есертите, разстреляха зверски 26-те бакински ръководители на болшевишката партия—Шаумян, Фиолстов, Джапаридзе, Малигин, Азизбеков, Корганов и др.

През пролетта на 1919 г. съветската страна беше обкръжена почти от всички страни.

По това време главна своя опора в Русия империалистите считаха белогвардейските войски на Колчак, които от Сибир бяха стигнали почти до Волга. Колчак бе провъзгласен за „върховен управител на Русия“. Фактически правителството на Колчак бе параван, зад който действуваха силите на международната империалистическа реакция. Едновременно против съветската власт бяха хвърлени войските на други белогвардейски генерали — ген. Деникин — юг, и генерал Юденич от прибалтийския район — срещу Петроград.

Героичният петроградски пролетариат защити с гърдите си своя град, като отхвърли на запад белогвардей-

ските войски. Това облекчи войната против Колчак. Отчитайки огромната опасност за съветската власт, надвиснала от всички страни на съветската република, В. И. Ленин призова болшевишката партия, Червената армия, работническата класа и всички съветски трудещи се да напрегнат всички сили за разгрома на Източния фронт, който бе главният фронт в този момент. „Ако ние до зимата не завоюваме Урал, то аз считам гибелта на революцията неизбежна. Напрегнете всички сили!“ Благодарение на мерките, приети от партията за укрепване Червената армия на Източния фронт, колчаковци претърпяха поражение. Към края на 1919 г. войските на Колчак бяха окончателно разгромени, а сам генерал Колчак разстрелян от революционния комитет в Иркутск.

След разгрома на похода на Колчак чуждестранните империалисти прехвърлиха своите надежди върху белогвардейската сбирщина около генерал Деникин, снабдявайки го с нова военна техника, с боеви припаси и изпращайки му военни специалисти. Едновременно с похода на Деникин срещу централните райони на съветската власт организаторите на интервенцията и контра-революцията предприеха настъпление от запад при помощта на полските капиталисти и помещици, а от северозапад отново при помощта на подкрепените белогвардейски войски на генерал Юденич срещу Петроград.

Положението на съветската страна стана крайно тежко. Силите на Червената армия бяха приковани към различни фронтове. Пълчищата на Деникин завзеха през есента на 1919 г. Орел и се насочваха към Тула. Над столицата на страната надвисна непосредствено заплахата от белогвардейската опасност.

Руските капиталисти, както и чуждестранните империалисти, вече предсказваха деня, в който белогвардейските армии ще влязат в Москва. Те бяха обещали милионна награда на онзи белогвардейски полк, който пръв влезе в столицата.

Събитията обаче се развиха не по предвижданията на зловните врагове на пролетарската революция. Партията мобилизира всички сили на борба против Деникин. Червената армия на Южния фронт получи нови свежи подкрепления. За укрепване на ръководството на

фронта бяха изпратени изпитани, с голям опит ръководители на партията и на Червената армия. Особено голяма роля за провеждане на разработения от ЦК на партията план за разгрома на Деникин изигра И. В. Сталин, който до този момент вече бе успешно изпълнявал особено важни поръчения на партията по отбраната на страната на юг, изток, север. Войските на Деникин бяха разбити под Орел и Воронеж и преследвани от Червената армия, те в безпорядък се оттеглиха на юг.

По такъв начин в началото на 1920 г. цяла Украйна и Северен Кавказ отново бяха освободени. Бойците и командирите от Червената армия, преодолявайки огромни трудности, разгромиха последователно армиите на контрареволуционните генерали. Работническата класа и трудовото селячество в тила, въпреки огромните лишения и жертви, осигуряваха нормален ход на военната промишленост и необходимия минимум от продоволствие.

Всичко това можеше да стане благодарение на огромния, изключителен авторитет на болшевишката партия, на огромната организаторска работа, извършена от нея както на фронта, така и в тила. Преодолявайки граматни трудности в хода на гражданската война и интервенцията, комунистическата партия начело с Ленин внесе много ново в теорията и практиката на пролетарската революция и диктатурата на пролетариата, в опита на международното пролетарско революционно движение.

На своя VIII конгрес РКП(б) под ръководството на В. И. Ленин взе решения с голямо значение за изхода на борбата против контрареволуцията и за по-нататъшното развитие на страната по пътя на социализма. Те са забележителен принос в делото на Комунистическия интернационал. Най-важният документ, приет от конгреса, беше новата програма на болшевишката партия. В нея се разработва по-нататък марксистското учение за построяването на социалистическото общество. В програмата наред с характеристиката на империализма се дава и характеристика на капитализма, на дребното стоково производство, на стопанството на средния селянин. Конгресът отхвърли антиленинската теория на Бухарин за „чистия империализъм“. Бухарин предлагаше в програмата да се направи характеристика само на им-

периализма, който според него не бил стадий в развитието на капитализма, а особена общественно-икономическа формация. Това предложение на Бухарин се свеждаше до непризнаване ролята на средния селянин в строителството на социалистическото общество. Да се ръководи партията в борбата за прехода от капитализма към социализма от програма, в която е дадена характеристика само на чистия империализъм и не е дадена характеристика на дребностоковото производство, масовият представител на което е средният селянин, това значи тя, като изхожда от „чистия империализъм“ според такава програма в своята практическа работа, да не вижда средния селянин, и, нещо повече, да се стигне до третирането на средния селянин... като империалист. А програмата на комунистическата партия е научно обосноваване на това, което е, и на това, което трябва да се постигне като крайна цел, т. е. на комунизма. Тя дава научна характеристика на изходните позиции и на пътищата, през които трябва да се мине, за да се стигне до крайната цел. В Русия имаше пет сектора на народното стопанство: патриархално производство, дребностоково производство, частен капитализъм, държавен капитализъм и социализъм. От тези сектори при ръководната роля на социалистическия сектор болшевишката партия трябваше да води руския пролетариат и всички трудещи се към социализма; от интересите на хората, свързани с тези сектори в народното стопанство, партията трябваше да изхожда, за да определя своята линия към социализма. Точно поради това конгресът отхвърли предложението на Бухарин и прие предложението на В. И. Ленин. Отхвърлено бе и предложението на Бухарин и Пятаков да не се вписва пункт за самоопределяне на нациите, тъй като това предложение водеше до отричане принципите на пролетарския интернационализъм в борбата за строителство на социалистическото общество.

В програмата се дава сравнение на буржоазнодемократическата и съветската система, като се показват огромните предимства на съветската система, осигуряваща на пролетариата и селячеството пълни права и свободи.

От новата програма международното комунистическо движение можеше да черпи опит не само в революцион-

ната борба за смъкване на капитализма, но и в строителството на социализма. Ето защо В. И. Ленин каза при закриването на конгреса: „... нашата програма ще бъде най-добър отговор на въпроса, какво е направила Руската комунистическа партия, която е един от отрядите на световния пролетариат. Нашата програма ще бъде най-силен материал за пропаганда и агитация, ще бъде онзи документ, на основание на който работниците ще кажат: Тук са наши другари, наши братя, тук се върши нашето общо дело.“¹

Ценен принос в съкровищницата на марксизма и в практиката на комунистическото движение беше решението на VIII конгрес на РКП(б) за траен съюз на работническата класа със средните селяни в предстоящия етап на строителството на социализма в страната. Отчитайки настроението на средния селянин към съветската власт, комунистическата партия премина от политика на неутрализация към политика на траен съюз със средния селянин, опирайки се на беднотата при ръководната роля на пролетариата в своя съюз и за борба против кулачеството като класа. Това беше нов етап в развитието на социалистическата революция, в който още повече се разширяваше социалната база на съветската власт както за разгрома на интервенцията, така и за успешното строителство на социализма.

В мъжествената борба против интервентите и контрареволуцията съветските трудещи се отговориха спонтанно и с голям размах на призива на комунистическата партия да се работи революционно. Най-ярко трудовият подем на масите се прояви в комунистическите съботници. Това беше движение за доброволен труд в промишлеността и строителството. Комунистическите съботници В. И. Ленин високо оцени, наричайки ги велик почин, тъй като в тях се проявява комунистическото отношение към труда. „Комунизмът, писа В. И. Ленин, е по-висока, в сравнение с капиталистическата, производителност на труда на доброволни, съзнателни, обединени, използващи модерна техника работници. Комунистическите съботници са необикновено ценни, като фактическо начало на комунизма, а това е грамадна рядкост, защото ние се намираме на такова стъпало, ко-

¹ В. И. Ленин, „Съч., т. 29, стр. 214.

гато „се правят само първите крачки към прехода от капитализма към комунизма“.¹

Болшевишката партия начело с В. И. Ленин използваше всеки отдых във войната срещу контрареволуцията за мирно строителство. След разгрома на Колчак, Деникин и др. и ликвидирането на блокадата на интервентите беше издигнат лозунгът да се хвърлят всички сили за възстановяване и развитие на народното стопанство. По инициатива на В. И. Ленин беше започната разработка на план за електрификация на съветската страна, който трябваше да създаде материално-техническата база на социализма (ГОЭЛРО). По такъв начин болшевишката партия натрупа богат опит в борбата срещу вътрешната и външна контрареволуция и мирното строителство на социалистическата икономика. Този опит можеше да служи по-нататък в цялостното развитие на международното комунистическо движение.

Силното олевяване на масите на работническата класа и трудещите се под влияние на общия революционен подем след войната и особено след победата на Великата октомврийска социалистическа революция и победата на съветската страна над чуждестранните интервенти и вътрешната контрареволуция предизвика дълбоко изменение в съотношението на силите и в международното работническо движение. Навсякъде комунистите печелеха нови привърженици, а предателите на пролетариата — десните социалисти — все повече губеха опора сред масите и сред членовете на социалдемократическите партии и групи. В социалдемократическите партии съзряваше и се развиваше дълбок разкол между левите групи и течения, от една страна, и непоправимите опортюнисти, от друга страна. На базата на левите групи и течения и в резултат на този разкол се формираха нови и растяха създадените вече комунистически партии. Но „комунистическите партии от страните на западното полукълбо, както и комунистическите партии от Стария свят не бяха породени като такива от социалистическата революция в Русия — подчертава ръководителят на американските комунисти У. Фостър. — Тях ги породиха вътрешната обстановка, но съзряха те под влияние на Великата октомврийска револю-

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 29, стр. 422.

ция нейния опит в борбата за социалистическото строителство.“ Комунистическият интернационал печелеше все нови и нови позиции в международното работническо движение. Партията на българските тесни социалисти, която бе революционна, марксистка партия, на своя конгрес през май 1919 г. като цяло се преименува в Българска комунистическа партия (т.с.) и възприе програмата на Комунистическия интернационал. Тя бе партия-съзводител на III Интернационал. В редица капиталистически страни през 1919 г. и в началото на 1920 г. бяха образувани нови комунистически партии: в САЩ (септември 1919 г.), Мексико, Испания (април 1920 г.), Индонезия (май 1920 г.). Подготвяха се условията за създаване на нови комунистически партии на базата на левите групи в социалистическите партии и в други страни. Левите сили в социалистическите партии водеха също борба за присъединяване към Коминтерна. Германската независима социалдемократическа партия и Италианската социалистическа партия заявиха, че се присъединяват към III Интернационал. Френската социалистическа партия напусна II Интернационал и започна преговори с Изпълнителния комитет на Комунистическия интернационал (ИККИ) за присъединяване към Коминтерна.

Процесът обаче на създаване на комунистически партии в главните капиталистически страни се оказа много по-труден и много по-усложнен главно поради активната вредителска работа на десните лидери на социалистическите партии против марксизма-ленинизма.

Така например реформистката група в Италианската социалистическа партия начело с Турати и Тревес отказа да изпълни решенията на XVI конгрес на партията да напусне II Интернационал и да се присъедини към III Комунистически интернационал. Центристите, или максималистите, както ги наричаха в Италия, на думи не бяха съгласни с реформистите, но като им предоставяха свобода да провеждат своята линия, на дело, фактически те ги поддържаха.

Най-здрава опора на революционните марксисти в Италианската социалистическа партия беше групата на Антонио Грамши, която възглавяваше туринската секция на партията. Тази група бе тясно свързана с революционните борби на туринските пролетарии.

Под влияние на идеите на Великата октомврийска социалистическа революция и обобщавайки опита на туринските пролетарии, Антонио Грамши заедно със своите съратници Толиати и Террачини рязко разкритикуваха съществуващото положение в партията и изработиха програма „За обновление на социалистическата партия“. По такъв начин вътре в социалистическата партия фактически съществуваше комунистическа група, която поддържаше Великата октомврийска социалистическа революция и Комунистическия интернационал. В. И. Ленин даде висока оценка на тази група, считайки, че критиката, която тя прави на Италианската социалистическа партия, и практическите положения, които тя издига, напълно съответствуват на основните принципи на III Интернационал.

Групата на Грамши обаче нямаше влияние в цялата партия и не беше свързана с работническото движение в другите райони на страната. Такова влияние имаше друга „лява“ група под ръководството на Бордиго. Бордиго беше против реформистите в партията, но той не беше марксист, а типичен представител на дребнобуржоазната идеология, украсена с лява „революционна“ фраза. При наличието на толкова разнородни групи в идейно отношение в Италианската социалистическа партия и особено поради поведението на центристите в партията създаването на комунистическа партия от нейната левица се забавяше. Необходимо беше левицата решително да се разграничи от центристите (максималистите), да се оформи левица в цялата партия и да се подготви нейното разцепление с реформистите. Това действително бе извършено малко по-късно.

Такъв труден и мъчителен беше процесът на създаването на Френската комунистическа партия. И тя както Италианската комунистическа партия започна да се формира в рамките на социалистическата партия, в условията на мощния следвоенен революционен подем и под влияние на Великата октомврийска социалистическа революция. От всички комунистически групи, които бяха създадени в социалистическата партия под влияние на тези условия, най-активна дейност прояви групата под название Комитет за възстановяване на интернационалистическите връзки, а от 1919 г. — Комитет на III Интернационал. Както в партията, така и в профсъюз-

ното движение (ОКТ), възглавявано от опортюниста Жуо, съществуваха множество групи, множество идейни течения с противоречиви програми. Някои от тях, без да признават програмата на Интернационала, водеха борба заедно с истинските комунисти за Интернационала, тъй като бяха против реформистите и предателската дейност на лидерите на II Интернационал. Особено голяма вреда на революционното развитие на френското работническо движение нанесе левоцентристката група на Лонге—Под Фор, или както е известна — групата на „възстановителите“, които уж в името на единство на левите се опитваха да оправдаят поддръжката, която оказват на II Интернационал, и да отслабят революционната опозиция в социалистическата партия. На думи тази група признаваше диктатурата на пролетариата, а на дело подкрепяше реформисткото ръководство в партията. За наличието на много групи и направления в партията свидетелствува и конгресът в Страсбург (февруари 1920 г.). След революционните марксистически около комитета за интернационални връзки вървеше болшинството от гласовете на партийните членове. На самия конгрес обаче комитетът не успя да прокара решение за присъединение към III Комунистически интернационал въпреки гласуването с огромно болшинство (4,330 гласа срещу 337) за отделянето от II Интернационал и за приемането на основните принципи на III Интернационал. Участникът в I конгрес на Комунистическия интернационал Жак Садул в едно свое писмо до френските работници и селяни пише: „У нас има много групи, у нас даже твърде много групи има . . . това разпиляване на най-добрите сили пречи за проявяване на общата воля и съвместните действия. Този пагубен разкол осъжда всички наши усилия на безплодност и всички наши вълнения на неуспех.“¹ По решение на конгреса Марсел Кашен, директор на вестник „Юманите“, и Фросар — генерален секретар на социалистическата партия, заминаха за Съветска Русия, за да получат там информация за революцията, за диктатурата на пролетариата. Тук те получават не само точна информация, но и мъдрите съвети на вождя на международния пролетариат В. И. Ленин. Те присъствуват и на заседанията на II конгрес на Интернационала като

¹ „Коммунистический Интернационал“ № 7—8, 1919 г., стр. 992.

наблюдатели, обикалят редица градове на страната и с очи виждат делото на пролетарската революция. По този повод Марсел Кашен телеграфира до Националния съвет на социалистическата партия: „Работата е отишла толкова напред, че може да служи за пример и поука на пролетариата от цялото земно кълбо...“¹

И тук, както се вижда, голямото идейно разцепление, организационната разпокъсаност и поведението на центристите, спъваше създаването на комунистическата партия и нейното присъединяване към III Комунистически интернационал.

В Англия процесът за създаване на комунистическа партия се развива в няколко социалистически партии едновременно, като от левите групи в тях се оформят комунистически групи. Това става в резултат на бурния революционен подем, в който напредничавите представители на работническата класа в Англия започват да се освобождават от реформизма. В тези условия, през юни 1919 г., *работническата социалистическа федерация* заяви за своето присъединяване към III Комунистически интернационал; в края на същата година такова заявление направи *Британската социалистическа партия*; а през януари 1920 г. към III Интернационал се присъедини и *революционната организация на фабрично-заводските старейшини (шопстюардите)*. Дълбоко изменение в отношението на левите революционни сили и реформистите настъпило и в *Независимата работническа партия*, в полза на левите групи. Под тяхно влияние и тази социалистическа партия през април 1920 г. взе решение да напусне II Интернационал.

Всички тези леви групи в една или друга степен признаваха завоеванията на Великата октомврийска социалистическа революция, диктатурата на пролетариата и необходимостта от присъединяване към III Интернационал. Преговорите обаче между тях за обединение и учредяване на комунистическа партия бяха затормозени главно от някои левичарски сектантски настроения в отделни групи. През пролетта на 1920 г. от редовете на социалистическата работническа партия се отдели комунистическата група начело с Макманус, Том Белл и други. Това даде известен тласък във формирането на

¹ Виж Ж. Фревил, „Рождение французской коммунистической партии“, 1950 г., стр. 86.

комунистическата партия. До Втория конгрес на III Интернационал обаче комунистическа партия в Англия не бе създадена.

Както се вижда, в тези години в Англия настъпиха сериозни изменения в съотношението между теченията и групите в работническото движение. И тук започна процесът на изтласкване на реформизма от редовете на работническото движение. Този процес обаче е по-бавен и по-мъчителен, отколкото в другите страни, където реформизмът няма такива дълбоки традиции и където монополистическата буржоазия не е създала такава широка прослойка от работническа аристокрация. В онзи период на революционен подем на масите, когато на практика масите обръщат гръб на реформизма, сериозна задръжка за създаване и развитие на комунистическата партия станаха „левосектантските“ настроения в английското работническо движение.

В САЩ борбата между левите и десните в социалистическата партия, под влияние на Великата октомврийска социалистическа революция и революционния подем на американските работници, постави практически въпроса за разцепление на социалистическата партия. „Това беше борба на борческата пролетарска левица на партията, която се стремеше да превърне социалистическата партия в бойна партия на работническата класа, срещу опортюнистическата десница, която искаше да превърне партията в партия на дребнобуржоазната реформа. Неизбежно беше оформяването на тези две несъвместими групи в отделни партии.“¹

След създаването на III Комунистически интернационал левията в американската социалистическа партия поведе енергична борба за присъединяване на партията към Интернационала. Центристкото ръководство начело с Хилкуиг на думи изразяваше съчувствие към Комунистическия интернационал, а на дело по нищо не се различаваше от десните в партията; на дело центрстите вземаха най-активно участие във възстановяване на II Интернационал, като подкрепиха бернската конференция на социалпредателите. От поведението на ръководителите на отделните групи и течения в партията извлякоха поука и редовите членове — те осъдиха поведе-

¹ У. Фостър, История на Комунистическата партия на САЩ, стр. 207.

нието на центристите и преминаха на страната на левията. Нейните позиции в партията бяха здраво укрепени. Голямо значение за идеологическата закалка на левията освен материалите на I конгрес на Коминтерна имаше публикуваното в САЩ произведение на В. И. Ленин „Писмо до американските работници“. В това време особено активни дейци на левията бяха Чарлз Рутенберг, Джон Рид¹ и др.

На националната конференция през 1919 г. левията се разцепи по въпроса, дали незабавно да се пристъпи към създаване на комунистическа партия, както предлагаше мичиганската лява група, или да се продължи работата в социалистическата партия, като се направи опит за овладяване на нейното ръководство на предстоящия ѝ конгрес в края на август. В случай че този опит остане без успех, да се пристъпи към учредяване на комунистическа партия. Тази линия разчиташе на максимално овладяване на членската маса от социалистическата партия. Тя се представляваше от Джон Рид.

В резултат на тези разногласия от лявото крило в социалистическата партия се оформиха през август 1919 г. почти едновременно две комунистически партии: *Комунистическа партия на САЩ* и *Комунистическа работническа партия*. Това сериозно подкопаваше силите на пролетариата в неговите революционни борби, които той водеше и които назряваха в тези години. Това помагаше в същото време на дясното ръководство на социалистическата партия и на настъплението на реакцията против работническата класа. Ето защо III Комунистически интернационал постави пред комунистите въпроса за тяхното обединение в една партия, което бе извършено в условията на нелегалност през 1921 г.

Подемът на пролетарската революция под влияние на Великата октомврийска революция и на изграждането на III Комунистически интернационал се изрази и в нарастването на организираността на пролетариата, в растежа на профсъюзите, в образуването на фабрично-заводски комитети, на съвети на работниците и войниците. През ноември 1919 г. беше създаден в Берлин Младешки комунистически интернационал. Всички тези но-

¹ Автор на забележителния роман „Десет дни, които разтърсиха света“, издаден и на български език.

ви организации, с които комунистическите партии или левите групи в социалдемократическите партии бяха свързани, играеха важна роля в революционната борба на пролетариата.

Подготовка и провеждане на II конгрес на Комунистическия интернационал. На основата на мощния революционен подем, който се разгърна под благотворното влияние на успехите на младата съветска власт, в социалдемократическите партии в капиталистическите страни бе настъпила дълбока криза. Социалдемократизмът търпеше сериозни поражения. На неговите позиции на безразделно господство в работническото движение бе сложен край веднаж завинаги. В резултат на тази криза от социалдемократическите партии се отделяха големи леви групи, които създаваха комунистически партии.

Младите комунистически партии обаче не бяха още добре укрепнали, нямаха истинско болшевишко ръководство. Много от тях въпреки своята преданост към делото на пролетариата не бяха се освободили от социалдемократизма по редица въпроси, други в омразата си към социалпредателите, към реформистите, изпадаха понякога на анархосиндикалистки позиции.

По такъв начин младите комунистически партии бяха застрашени от две страни: в тях можеше да се развие поради слабата идеологическа подготовка дясната опасност, от друга страна, те бяха застрашени и от левичарството, от сектантството. Първата опасност се усилваше от факта, че много центристи, както бе посочено по-горе, на думи бяха съгласни с диктатурата на пролетариата и съчувстваха на Интернационала, под натиска на масите те даже встъпваха в Интернационала, но на дело те провеждаха линия на разкол и на измяна на политиката на комунистическата партия.

Опасността от сектантските грешки, от левичарските забегки се усилваше от това, че младите комунистически партии се оформиха от левите групи на социалистическите партии. Поради измяната на десните в тези партии към интересите на работническата класа в редовете на левичите съществуваха настроения, които стигаха до отвращение към всичко, което е свързано с методите, формите и организацията на старите реформистки партии. Така, ненавиждайки „диктатурата на

вождовете“ в старите партии, които изменяха на интересите на работническата класа, провеждаха политика в интерес на буржоазията, „левите“ се обявиха против желязната дисциплина, против централизма в партията. Виждайки правилно измяната на реформистите в профсъюзите, левите стигаха до отричане на всякаква работа на комунистическите партии в профсъюзите. Оценявайки правилно измяната на реформистките парламентарни дейци в буржоазните парламенти, „левите“ стигаха до отричане всякаква работа на комунистите в парламента. Оценявайки вярно съглашателската политика на реформистите, те заедно с това отричаха всякакви компромиси, в това число и такива, които не са по принципиални въпроси, а по отделни въпроси с цел да се укрепят силите на революцията и т. н. Всичко това застрашаваше комунистическите партии да се откъснат от масите, да се превърнат в някаква затворена секта.

Сектантски възгледи имаше почти във всички комунистически партии, но особено широко разпространение те добиха в Германската комунистическа партия, в Италианската комунистическа партия, Английската и пр. За борба против тази опасност младите комунистически партии бяха по-слабо подготвени. А и опитът на болшевишката партия в това отношение бе по-малко известен. Задачата беше да се преодолее тази опасност, като се създадат масови комунистически партии, партии, свързани най-дълбоко с широките народни маси, партии, способни да водят масите в техните борби.

На тази задача бе посветена по-голяма част от работата на II конгрес на Комунистическия интернационал. На тази задача в подготовка за II конгрес на Коминтерна В. И. Ленин посвети своя гениален труд „„Левичарството“ — детската болест на комунизма“, написана и излязла от печат преди II конгрес на Коминтерна. Този труд изигра огромна роля за разгрома на „левичарските“ отклонения, на сектантските методи на работа и на организация. Той въоръжаваше партиите с Ленинската наука за стратегията и тактиката в революцията.

В книгата бе изложен и анализиран всестранно огромният опит на болшевишката партия. На основата на богатия опит на болшевизма в непримиримата му борба с враговете на работническото движение — опортю-

низма и дребнобуржоазната „революционност“, бяха разкрити особеностите на стратегията и тактиката, беше показано международното значение на тоя опит за комунистическите партии във всички без изключение страни. Ленин посочи, че самият марксизъм като научна теория окончателно се оформя само в тясна връзка с практиката на действително масовото и революционно движение. „Русия — писа В. И. Ленин — чрез своята полувековна история на нечувани мъки и жертви, на невидан революционен героизъм... действително *изстрада* марксизма като единствено правилна революционна теория.“¹

Бяха разкрити също така грешките на „левите“ по отношение ролята на партията и масите в революцията и в тая връзка бе изтъкнато, че победата не може да бъде извоювана само с действията на авангарда. Затова именно комунистическите партии със своите действия, със своята тактика трябва да помогнат на масите да усвоят техните лозунги, да се убедят в правилността на тяхната политическа линия, за да могат в решителния бой или пряко да поддържат авангарда, или да заемат благожелателен неутралитет към борбата му. Разглеждайки въпроса за работата в реакционните профсъюзи, В. И. Ленин ясно посочи, че комунистите са длъжни да работят там, където има маси, за да бъдат убедени изостаналите слоеве на трудещите се и да ги изтръгнат от влиянието на реакционните водачи на работническата аристокрация. Развивайки важните въпроси от тактиката на комунистическите партии по използването на буржоазния парламент и въпроса за компромисите, В. И. Ленин изясни, че не бива да приемаме изживяното за нас като изживяно и за класата, за масата, какъвто е въпросът за парламентаризма. Комунистите трябва да работят в парламента, за да доведат масите до убеждението, че буржоазният парламент, докато той е инструмент в ръцете на буржоазията, не ще реши техните въпроси. Опирайки се, на своя опит, под ръководството на комунистическата партия масите трябва да изживеят буржоазния парламентаризъм. Задължение на комунистите е също така в борбата за сваляне на буржоазията да търсят и намират

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 31, стр. 10.

такава форма за компромиси, която да облекчава тяхната борба, без да се правят идейни отстъпки.

Анализирайки работата на „левия“ комунизъм в Германия, който се обяви против вождовете в партията, В. И. Ленин писа: „ — че политическите партии, като общо правило, се управляват от повече или по-малко устойчиви групи от най-авторитетните, влиятелните, опитните, избрани на най-отговорните длъжности лица, наричани водачи“¹. Ленин подчерта, че отричане ролята на такива вождове на партията е отричане на партийността и партийната дисциплина, „равносилно на пълно разоръжаване на пролетариата в полза на буржоазията“².

В. И. Ленин посочи, че в тогавашната обстановка главна задача пред комунистическото движение е да се преодолее опортюнизмът в работническото движение. Това можеше да се извърши, като се преодолее лявото доктринерство. Трудът на Ленин „„Левичарството“ — детската болест на комунизма“ оказа огромна помощ на младите комунистически партии за превръщането им в истински, масови революционни партии. Този труд стана могъщо идейно оръжие в борбата на комунистическите партии против опортюнизма и лявото сектантство.

Въпросът за укрепването на комунистическите партии стоеше в центъра на вниманието на II конгрес на Коминтерна, който заседава от 19 юли до 7 август 1920 г. в Москва. На конгреса присъствуваха 217 делегати, представляващи 67 комунистически и леви работнически организации от 41 страни в света. Освен комунистическите партии от капиталистическите страни тук бяха представени със свои представители комунистическото движение от редица колониални и зависими страни, революционни профсъюзи, някои центристски партии, излезли от II Интернационал, и редица синдикалистски организации. От БКП (т. с.) на конгреса можаха да присъствуват само Хр. Кабакчиев и Шаблин, тъй като Г. Димитров и В. Коларов бяха задържани от румънската полиция при пътуването им през Черно море. Това беше наистина световен конгрес в пълния смисъл на думата. Под ръководството на В. И. Ленин работата на конгре-

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 31, стр. 26.

² Пак там, стр. 29.

са протече в остра борба против десните опортюнисти и „левите“ елементи. Основния доклад на конгреса — „За международното положение и основните задачи на Комунистическия интернационал“, изнесе В. И. Ленин. В него бе направен задълбочен анализ на международното положение и по-нататъшното задълбочаване общата криза на капитализма. На тая основа Ленин посочи, че буржоазният строй преживява революционна криза. Той предупреди, че гова не трябва да се подценява, но и да не се мисли, че за буржоазията не съществува изход от кризата. Всичко зависи от съзнателната организираност и връзките на комунистическите партии с масите, от решителността и умението на комунистите да използват кризата за победоносна революция.

В тезисите на конгреса, приети по доклада на Ленин, бе записано, че за победата на социализма е необходимо пролетариатът да събори от власт буржоазията. За тази цел комунистическата партия трябва да привлече на своя страна не само целия пролетариат, но и цялата маса на трудещите се и експлоатираните, като неутрализира неизбежните колебания на дребната буржоазия. Всичко това може да бъде извършено, ако пролетариатът има своя истинска революционна, марксистко-ленинска партия. В тая връзка пред комунистическите партии бяха поставени ред важни задачи, между които смяната на реформистките, опортюнистически водачи на работническото движение, които по характеристиката на Ленин са по-добри защитници на буржоазията, отколкото самите капиталисти. Заедно с това беше изтъкнато, че към масите, намиращи се под влиянието на реформистите, трябва да се подхожда особено внимателно. Конгресът подчерта, че главна опасност в комунистическите партии са десните опортюнисти, но редом с това трябва да се води борба и с „левичарството“. В тезисите се посочва необходимостта комунистическите партии да овладяват умението да съчетават легалната с нелегалната работа. Това особено се отнасяше за онези комунистически партии, които поради настъпленето на реакцията, за да запазят партията, трябваше да минат в нелегални или полулегални условия на работа.

На конгреса се разгоря особено остра борба във връзка с обсъждането на 21 условия за встъпване в Комунистическия интернационал. С приемането на усло-

вията се целеше да се укрепят единството и дисциплината в комунистическите партии, а заедно с това да се предпазят от проникване в техните редове на десноопортюнистически и центристски елементи. Десните елементи, присъстващи на конгреса, остро възразяваха против изключването от комунистическите партии на десните опортюнисти, които бяха против диктатурата на пролетариата. Конгресът разби възгледите на десните опортюнисти, а също така и на „левите“ елементи и прие тези 21 условия. По-главните от тях бяха: да се води строго издържана с комунистическо съдържание партийна пропаганда и агитация, като се признава пролетарската диктатура и се агитира за нея; пълен разрыв с опортюнизма и центризма; признаване безусловно необходимостта от съчетаване илегалните с легалните форми на борба; построяване партията на принципите на демократическия централизъм; работа в армията и във всички масови организации; работа сред селячеството; беззаветна поддръжка на всяка съветска република в борбата ѝ против контрареволуцията; ясна линия по колониалния въпрос и разобличаване колониалната политика на своята буржоазия; приемане нови програми на комунистическите партии в съответствие с основните принципи на Комунистическия интернационал, изменение името на партиите и др. Приемането на условията имаше важно значение за по-нататъшното развитие на комунистическите партии, тъй като те ги предпазваха от проникване на опортюнистически елементи в тях.

Конгресът прие устав на Комунистическия интернационал. В устава бяха изложени основните задачи на Коминтерна, организационните му принципи, ролята на ръководещите му органи и взаимоотношенията им с отделните комунистически партии — секции на Коминтерна. В основата на устава залегна принципът на демократическия централизъм.

Важно място в работата на конгреса зае въпросът за разработване принципите на болшевишката стратегия. Обобщавайки революционния опит на РКП(б) в установяването на пролетарската диктатура, конгресът изработи ясна политическа линия за създаване на съветска власт и посочи необходимите условия за успеха на тази линия. Изрично бе подчертано, че без революция съветите са невъзможни.

Конгресът разкри извънредно голямата важност на националноосвободителното движение на народите в колониалните и зависимите страни против империализма за борбата на пролетариата против капитализма. Това бе въпрос за съюзника на пролетариата в революцията. В. И. Ленин обоснова положението, че изостаналите страни могат с помощта на пролетариата от напредналите страни да преминат към социализъм, като избягат капиталистическия стадий на развитие. Конгресът задължи комунистическите партии от всички страни да работят в тесен контакт с пролетарските партии от колониите и да оказват пряка помощ на революционното движение там. Познавайки се на опита на болшевишката партия, конгресът препоръча на комунистическите партии да влизат във временни съглашения с буржоазната демокрация от колониалните и зависимите страни, когато тя играе обективно революционна роля, без да правят отстъпки в тези съглашения по принципи въпроси.

Аграрният въпрос, обсъден от конгреса, беше също така въпрос за съюзника на пролетариата в революцията. Тоя въпрос бе разгледан на основата на положителния опит на Великата октомврийска социалистическа революция и грешките, допуснати от комунистите в Унгария и Бавария. Конгресът прие тези тезиси по аграрния въпрос, разработени от В. И. Ленин. В тях се разкриваше класовото разложение в селото и на тая основа се определяше тактиката на комунистическата партия по отношение на всяка прослойка на различните етапи на борбата за пролетарска диктатура. Конгресът показа, че болшинството от селското население: селскостопански пролетариат, полупролетариат и дребно селячество, ще бъдат на страната на пролетарската революция. Средните селяни неизбежно ще се колебаят и затова трябва да бъдат неутрализирани в периода на шурма за установяване на пролетарската диктатура. Крупното селячество (кулачеството) е враг на революционния пролетариат и затова против него трябва да се води решителна борба.

Отчитайки опита на Унгарската революция, конгресът предупреди да не се избързва с национализацията на земята след победата на революцията, но земята на помешчиците и крупните земевладелци да се конфискува, като една част се даде на средните и дребните селя-

ни. Бяха набелязани и пътища за прехода на дребните селяни към колективно земеделие на основата на принципа на доброволността.

Вторият конгрес на Коминтерна взе решение за работата на комунистическите партии в профсъюзите и за участието им в буржоазните парламенти, като решително осъди сектантството в това отношение.

Конгресът отказа да приеме *незабавно* в Комунистическия интернационал онези партии, които имат в своите редове влиятелни представители на реформизма, на социалпредателството, на опортюнизма. Такива партии бяха Френската социалистическа партия, Американската социалистическа партия, Английската и Германската „независими“ работнически партии и др.

Със своите решения II конгрес на Комунистическия интернационал е твърде важен етап в развитието на международното комунистическо движение. Оценявайки значението му, В. И. Ленин писа, че на този конгрес „се сплотиха вече не само челните предвестници на пролетарската революция, а делегатите на здрави и могъщи организации, свързани с пролетарските маси. Световната армия на революционния пролетариат — ето кой е сега за комунизъм, ето кой получи на завършилия конгрес своя организация, ясна, точна, подробна програма за действие.“¹

Международното пролетарско революционно движение след II конгрес. Завършването на работата на II конгрес на Коминтерна съвпадна с ново изостряне на борбата между съветската република, от една страна, и империалистическата интервенция и белогвардейската контра-революция, от друга страна. Но то съвпадна и с нов подем на революционното движение на работническата класа в Европа. Настъплението на Червената армия към Варшава предизвика ожесточена империалистическа съпротива. Международният империализъм напрегна всички сили, за да спаси реакционна Полша от пълен разгром, и подготвяше нов поход на интервентите на южния фронт, опирайки се на белогвардейската армия на Врангел.

Международният пролетариат не остана със скръстени ръце пред империалистическата интервенция против съветската страна. В Англия, Франция, Германия,

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 31, стр. 266—267.

Италия, Чехословакия и други страни работниците и трудещите се се вдигнаха масово на борба в защита на Съветска Русия. Тази борба скова и ограничи силите на империалистите и оказа съществена помощ на Червената армия в борбата ѝ против новия поход на империалистите за унищожаването на съветската република.

Червената армия разгроми и последните остатъци на белогвардейската армия — врангеловската армия, в Крим и ликвидира основните сили на империалистическата интервенция. Окончателно съветската република се освободи от империалистическата интервенция след изгонването на японските интервенти от Владивосток през 1922 г. По такъв начин към края на 1920 г. международното работническо революционно движение постигна нов голям забележителен успех — беше завоювана продължителна мирна обстановка за първата пролетарска държава.

Самото пролетарско революционно движение в европейските страни в редица случаи се изправи пред прага на социалистическата революция. В Англия борбата на английския пролетариат против империалистическата антисъветска интервенция през август 1920 г. заплашваше да прерасне в пролетарска революция. Почти цялата организирана маса на английския пролетариат, над 6.5 млн. работници, взе участие в движението „Долу ръцете от Съветска Русия!“. Лейбъристката партия и Конгресът на трейдънните бяха принудени да се обявят против антисъветските военни планове на английското правителство. Общоанглийската конференция на „комитетите за действие“ в защита на Съветска Русия, които покриваха цялата страна, на 13 август 1920 г. реши „да се окаже съпротива във всякаква форма на военната или военноморската интервенция против съветското правителство в Русия“. Всичко това принуди Лойд-Джордж да заяви, че английското правителство не мисли да започва отново война против Съветска Русия.

Във връзка с първите признаци на настъпващата икономическа криза капиталисти в Италия се опитаха да настъпят срещу завоеванията на пролетариата. Те се готвеха да извършат масов локаут.¹ В отговор на гот-

¹ *Локаут* — затваряне на предприятията, за да бъдат уволнени работниците; практикува се от капиталистите в борбата им с работниците, за да ги накарат да се откажат от своите искания.

вения локаут италианските работници започнаха масово движение за завземане на предприятията. Създаваха се фабрично-заводски комитети, които заемаха управленията на предприятията. Борбата бе започната от металниците през нощта на 1 срещу 2 октомври 1920 г. Скоро движението се прехвърли в другите отрасли на промишлеността и се разпространи и в селското стопанство, където ратаите завземаха земите и имененията на едрите земевладелци. Но италианската центристка социалистическа партия начело със Серати се оказа пасивен свидетел на събитията. А комунистическата група „Ордине Нуово“ начело с Грамши, Толиати и Терачини, която заемаше революционна позиция, беше още малобройна и се числеше към социалистическата партия, в която господствуваха реформистите. Всичко това лиши италианския пролетариат от политическо ръководство и той претърпя поражение.

В Чехословакия през декември 1920 г. пролетариатът се вдигна на обща стачка. Тази стачка на редица места прерасна във въоръжени боеве с войската и полицията. Стачката беше предизвикана (провокирана) от буржоазията и се проведе при неизгодни за работническата класа условия. Въпреки силното олевяване сред чехословашката социалдемократическа партия, комунистическата партия още не беше образувана. Това доведе чехословашкия пролетариат до поражение.

В Югославия през последните месеци на 1920 г. революционното движение на трудещите се — работници и селяни — се издигна на високо равнище. Миньорите в Босна се вдигнаха на обща стачка. Засили се селското движение в Хърватско. Всичко това изплаши югославската буржоазия и тя побърза да забрани легалната дейност на комунистическата партия.

Заедно с растежа на масовото революционно движение на пролетариата растяха и революционното му съзнание и организираност. Влиянието на комунистическите партии и групи растеше много бързо. Борбата на комунистите срещу опортюнистите и центристите постигна значителни успехи. Образувани бяха нови комунистически партии.

Когато заседаваше II конгрес на Коминтерна, от 31 юли до 1 август 1920 г., се състоя учредителният конгрес на Английската комунистическа партия в Лондон.

След упорита борба конгресът се изказа за присъединяването на комунистическата партия към Комунистическия интернационал. По такъв начин преговорите между отделните групи завършиха с успех за делото на комунизма. Неголям брой комунистически групи, като групата например на фабрично-заводските старейшини, които отричаха необходимостта от участието на комунистите в парламентарната борба, отказаха да встъпят в партията. Решението на II конгрес на Коминтерна, че във всяка страна трябва да има само една комунистическа партия, помогна на тези групи да сложат край на разпокъсването силите на комунистическото движение в Англия. Голяма помощ за обединението на тези групи с комунистическата партия оказа и В. И. Ленин с личните беседи, които той води с представителите на фабрично-заводските старейшини (шопстюардите). На II конгрес на Английската комунистическа партия, състоял се през януари 1921 г., групата на шопстюардите начело с Голахтер встъпи в редовете на комунистическата партия. През април 1921 г. левицата от независимата работническа партия също встъпи в редовете на комунистическата партия.

Конгресът на Германската „независима“ социалдемократическа партия, състоял се в Хале през октомври 1920 г., с огромно болшинство възприе 21 условия и се изказа за незабавно присъединяване към Комунистическия интернационал. Центристите (кауцкианско малцинство) напуснаха конгреса, като образуваха самостоятелна независима социалдемократическа партия и с още по-голяма ожесточеност започнаха борба против Коминтерна, против съветската власт, против Германската комунистическа партия. Лявото мнозинство от независимата социалдемократическа партия начело с Ернст Телман се обедини с Комунистическата партия, която стана по такъв начин масова партия на германския пролетариат.

Огромна подготвителна работа за създаването на Френската комунистическа партия извърши Марсел Кашен след завръщането си от съветската страна. Давайки отчет пред френските пролетарии, той разясни делото на руския пролетариат, разобличи предателството на социалшовинистите и-центристите спрямо интересите на френския пролетариат и спрямо делото на световния

пролетариат — съветската страна. В резултат на голямата работа, която извърши „левицата“ за подготовката на конгреса, огромното мнозинство от членовете на партията се изказа за приемане от партията на 21 условия и за встъпване в III Интернационал.

Борбата на левите революционни елементи във Френската социалистическа партия намери ярко отражение в решението на конгреса, състоял се в Тур от 25 до 30 декември 1920 г., за образуването на Френската комунистическа партия, за приемането на 21 условия и за присъединяването ѝ към III Интернационал. Това решение беше взето с огромно мнозинство. Беше избрано ново революционно ръководство начело с Марсел Кашен и Пол Вайян-Кутюрие.

Опортюнистическото малцинство от бившата Френска социалистическа партия начело с Леон Блум не се отказа от разколническата си работа. То напусна конгреса и образува нова социалистическа партия под старото название. Това беше партия на предателите на пролетариата.

Ролята на Комунистическия интернационал в развитието на международното работническо и комунистическо движение растеше непрекъснато. ИККИ прашаше свои представители на конгреси на отделните партии, които им оказваха голяма помощ по идеологическите, политическите и организационните въпроси. Ролята на Коминтерна за организиране на международния пролетариат порасна и със създаването на Международния профсъюзен съвет по време на II конгрес.

2. ПОЛОЖЕНИЕТО НА РАБОТНИЧЕСКАТА КЛАСА И НЕЙНИТЕ БОРБИ ПРОТИВ НАСТЪПЛЕНИЕТО НА БУРЖОАЗИЯТА В ПЕРИОДА НА ИКОНОМИЧЕСКАТА КРИЗА — 1920—1921 г.

Борбата на Комунистическия интернационал и комунистическите партии за създаване единен фронт на работническата класа. Краят на 1920 и началото на 1921 година се характеризират със започването на остра икономическа криза, която обхваща главните капиталистически страни начело със САЩ. Кризата доведе до рязко вло-

шаване на положението на трудещите се. Отбила атаките на пролетариата в периода на революционния подем след войната, буржоазията премина в настъпление, като почна да отнема правата, които работническата класа бе извоювала. В победените страни към тежестите от кризата се прибавиха и репарационните плащания. Последниците от кризата и репарационните плащания буржоазията се стремеше да прехвърли на плещите на трудещите се. Опирайки се на поддръжката на върхушката на социалдемокрацията, монополистическият капитал мина в настъпление. Пролетариатът не беше подготвен да даде решителен отпор на това настъпление, тъй като още не беше ликвидиран разколът в работническото движение. Комунистическите партии в редица страни току-що се образуваха и затова нито имаха достатъчно опит, нито още бяха станали масови революционни партии.

Настъплението на капитала срещу жизнените интереси на работническата класа предизвика силен отпор от нейна страна, който някъде премина във въоръжена борба. Стачната борба на пролетариата в Средна Германия през март 1921 г. премина на редица места във въоръжени схватки на работниците с полицията и армията. ЦК на ГКП не разбра характера на борбата и я поведе под лозунга за завземане на властта, което откъсваше комунистите от масите. В този момент Паул Леви, който стоеше начело на партията, зае капитулантска позиция, отказвайки се от борбата. Той осъди участието на комунистите в тези борби, което още повече влоши положението. Липсата на единно ръководство, опортюнистическата линия на Паул Леви, доведе до поражение на въстанието. В Англия също с помощта на опортюнистите бе нанесен удар на пролетариата. Английските миньори в отговор на заявлението на капиталистите, че ще намалят работната заплата, през пролетта на 1921 г. се вдигнаха на обща стачка, която продължи 9 седмици. Ръководствата на профсъюзите на железничарите и транспортните работници, намиращи се в ръцете на реформистите, отказаха да дадат обещаната поддръжка на миньорите. Поставени в тежко положение, те трябваше да се откажат от по-нататъшното продължаване на стачката. Миньорите получиха поддръжка само от компартията, която беше още млада и не-

опитна. Разбила миньорите, буржоазията мина в настъпление, като хвърли в затвора членове на компартията начело със секретаря ѝ и започна повсеместно намаляване на работната заплата.

Българската комунистическа партия на своите II, III и IV конгреси направи нови стъпки по пътя на усвояване на ленинските идеи. В този период тя прие и работи за условията в България тезисите на II конгрес на Коминтерна по аграрно-селския въпрос, прие решенията на III конгрес на Коминтерна за изграждане на единния фронт и т. н.

Наред с ръководенето на всекидневните борби на българските трудещи се за защита на техните интереси и против настъплението на реакцията особено голям дял в нейната дейност вземаха борбите ѝ за разоръжаване и изгонване на Врангеловите войски. В резултат на тази дейност в тези войски настъпи голямо разложение. Много войници се отказаха от Врангел и се завърнаха в своята родина. Българското правителство беше принудено да изгони остатъците от Врангеловите войски от страната.

БКП разви голяма дейност и по събирането на продоволствие и пари за гладуващите в Поволжието. В тази акция взе участие и демократичното правителство на Ал. Стамболийски. Бяха изпратени 1,200 вагона с храни.

Социалдемократическите вождове извършиха и предателство от международен мащаб. За да заблудят работниците, които се стремяха към Комунистическия интернационал, центристките водачи решиха да основат така наречения II $\frac{1}{2}$ Интернационал „Международно обединение на социалистическите партии“, който на думи беше против политиката на II Интернационал, а на дело провеждаше неговата опортюнистическа, съглашателска, реформистка линия на отказване от революционните методи на борба. Този интернационал бе основан през февруари 1921 г. във Виена и изпълнил своята предателска роля, прекрати своето самостоятелно съществуване през 1923 г., като се обедини с II Интернационал. Опортюнистите провеждаха своята разколническа дейност и в профсъюзното движение, като изключваха революционните работници от профсъюзите. В редица страни се образуваха революционни профсъюзи под ръководството на комунистическите партии. В 1921 г. те бяха

обединени в Червен интернационал на профсъюзите — Профинтерн, в чиито редове се наброяваха над 17 милиона членове.

След II конгрес на Коминтерна, в края на 1920 г., разцеплението в Италианската социалистическа партия бе неизбежно. Решенията и работата на конгреса помогнаха още повече да се укрепи левицата в партията. Центристите начело със Серати обаче проваляха провеждането на дело това условие за встъпването в Интернационала. Групата „Ордине нуова“ начело с Грамши, фракцията на Бордиго и някои други поставиха пред партията въпроса за незабавното изключване на реформистите от нейните редове като едно от условията за влизане в Коминтерна, установени от неговия II конгрес.

Преди свикването на XVII конгрес на социалистическата партия в Ливорно през 1921 г. левите групи се оформиха във фракция със свой вестник. Главният удар на комунистите беше насочен против центристите.

На XVII конгрес на Италианската социалистическа партия линията на Комунистическия интернационал обоснова и отстоя представителят на Коминтерна Христо Кабакчиев. Той разви гледището на Коминтерна по международната обстановка и по вътрешното положение на Италия, обоснова задачите, които стоят пред партията на пролетариата в Италия, и разкри грешките на Италианската социалистическа партия в отношението ѝ към революционните борби на трудещите се.

И този път обаче предателството на центристите, които се съюзиха с реформистите, задържа партията на старите, реформистки позиции.

Делегатите комунисти напуснаха конгреса, пеейки „Интернационала“. Същия ден — 21 януари 1921 г., се състоя I учредителен конгрес на Италианската комунистическа партия. Конгресът с ентусиазъм прие 21 условия и реши партията да се присъедини към III Комунистически интернационал.

В този период левите образуваха комунистическа партия и в Чехословакия. През 1919—1920 г. в ожесточени борби за защита на икономическите интереси на пролетариата революционните пролетарски елементи на практика се убеждаваха в предателската политика на десните социалдемократи. Това доведе до създаване-

то на лява опозиция в социалдемократическата партия наречена „марксистка лява“.

След новото предателство на десните социалдемократи в хода на декемврийската стачка от 1920 г., която буржоазията смаза с жестокост, лявото болшинство в редовете на социалдемократията дойде до извода, че само скъсването със старата, предателска реформистка партия и създаването на революционна марксистка партия на основата на принципите на III Интернационал ще бъде гаранция за победата и освобождението на чешката работническа класа от капиталистическото яго.

Тази борба завърши с учредяването през май 1921 г. на Комунистическата партия на Чехословакия.

Подемът на революционната борба на румънските студенти се през 1919 г. под влиянието на Великата октомврийска социалистическа революция и създаването на III Интернационал през 1920 г. се издигна на повисок етап. Създадените леви революционни групи в социалистическата партия след Октомврийската революция се заеха с усвояването на ленинизма и постепенно се превърнаха в комунистически групи. През 1918 г. делегация от революционните групи в Букурещ се отправи нелегално за Москва, за да види с очите си делото на Великия октомври.

За разширяване влиянието на комунистическите групи сред революционните работници значително допринесе непознато до този момент по своята упоритост и масовост стачно движение. В по-голямата си част стачките бяха ръководени от комунистическите групи и се преляха в обща стачка, обхванала стотици хиляди работници. Работниците се бореха против мизерията, за по-добър живот, за демократични свободи. Десните социалисти хвърлиха всички сили, за да разединят силите на работническото движение и да провалят стачката. В това те успяха. Но революционните работници направиха извод от практиката на десните социалисти. Те разбраха, че за успеха на революционното движение начело на работническата класа трябва да стои зряла, марксистко-ленинска партия, чиста от всякакъв опортюнизъм.

В такава обстановка общото събрание на букурещката секция на социалистическата партия, на което присъствува и представител на Комунистическия интернационал, реши да се присъедини към III Интернационал

и да предложи на изпълнителния комитет на партията да стори същото. През 1920 г. такива решения бяха приети от повечето от секциите на социалистическата партия в страната. Сериозна крачка по пътя на създаването на Комунистическа партия бе свиканата през март 1921 г. в Яш конференция на всички комунистически групи с цел да се вземат мерки за пълна победа на комунистическите групи на предстоящия конгрес.

От 8 до 12 май 1921 г. беше свикан конгрес на социалистическата партия, който, изразявайки волята на грамадното мнозинство организации и техните членове, стана и учредителен конгрес на Румънската комунистическа партия. Въпреки драконовските мерки на румънското реакционно правителство, това решение на конгреса изигра историческа роля за развитието на румънското революционно работническо и комунистическо движение. В този период бяха създадени на базата на левите крила в социалистическите партии комунистически партии в Швейцария, Испания и др.

На 1 март 1921 г. бе образувана Монголската народнореволюционна партия. Представителите на комунистическите групи и кръжоци в Китай, събрали се на свой конгрес на 1 юли 1921 г., положиха началото на Китайската комунистическа партия, която почна да създава първите работнически профсъюзи и да развива трескава работа сред селяните. Сред делегатите на I конгрес беше и Мао Цзе-дун.

Въпреки този успех на комунистическото движение, благодарение предателството на социалдемокрацията и слабостите на комунистическите партии на буржоазията се удаде да нанесе частично поражение на пролетариата в Западна Европа. Това обаче не означаваше, че капитализмът е излязъл от общата криза. Той претърпя поражение в борбата против младата съветска република, а това обстоятелство имаше голямо значение за политическия ход на събитията.

Укрепване положението на съветската страна. С победата си над основните сили на интервентите и вътрешните контрареволуционни сили съветската страна получи временен отдих. Тя насочи всичките си сили за възстановяване на народното стопанство, за укрепване на съветската държава — единствената страна в света, в която беше установена диктатура на пролетариата. Вра-

гът насочи сега силите си към използване на възникналото недоволство на дребнобуржоазните слоеве на населението от политиката на военния комунизъм непосредствено след завършването на гражданската война. През време на интервенцията и гражданската война съюзът между работници и селяни се изграждаше на военнополитическа основа. При мирните условия обаче селяните не можеха да бъдат доволни от изземването на всички излишъци, от забраната на свободната търговия, от държавния монопол за търговия със зърнени храни. Врагът започна да използва това недоволство на дребнобуржоазната маса за своите контрареволуционни цели, издигайки лозунга „Съвети без комунисти“. Разрушенията в народното стопанство не отминаха и работническата класа, която оставаше без работа и се декларираше. Това създаваше опасност за основата на пролетарската диктатура. Нужно беше комунистическата партия да разработи такива мероприятия, чрез които да се осигури не само възстановяването на народното стопанство, а и по-нататъшното строителство на социалистическото общество. От тия мероприятия зависеше съдбата на първата социалистическа държава. Болшевишката партия под ръководството на В. И. Ленин успешно разреши този въпрос, разгромявайки опортюнистическите групи в редовете на партията.

Състоялият се през 1921 г. X конгрес на партията изигра историческа роля. Отчитайки огромната опасност, която представляваше за диктатурата на пролетариата съществуването на фракции в партията в такава дребнобуржоазна страна, каквато беше Русия, по инициатива и предложение на Ленин бе приета резолюция „За единството на партията“. Осъждайки всяка фракционност, конгресът разпусна всички фракции и обяви за несъвместими с членството в партията всякакви прояви на фракционност. Тая резолюция имаше голямо значение в борбата на всички комунистически партии за тяхното организационно укрепване и идейно сплотяване.

Конгресът одобри предложената от В. И. Ленин нова икономическа политика. Същността на тая политика беше в това, че се намериха конкретни форми за пристъпване към мирно икономическо строителство. Основните нейни положения бяха разработени от В. И.

Ленин още през пролетта на 1918 г. В основата на тая политика лежеше въпросът за укрепване съюза на работническата класа със селяните. Необходимо беше да се създадат правилни икономически взаимоотношения между пролетариата и селячеството. Но промишлеността в тоя период беше разрушена и затова не можеше да съдействува за социалистическото преустройство на селското стопанство. Ето защо трябваше да се създадат условия за развитие на селското стопанство, което да осигури суровини за развитието на промишлеността и за продоволствието на населението. Конгресът прие решение да се замени системата на изземване на излишъците с продоволствен данък, след изпълняването на който селяните свободно можеха да разполагат с излишъците. Селянинът можеше да ги продаде на пазара или да ги замени с продукти от социалистическата индустрия. Това, от една страна, стимулираше селяните за повишаване производството на селскостопански продукти, а, от друга страна, в условията на дребностокото производство неизбежно водеше до развитието на капитализма. Но опасност за съветската власт в такъв случай не съществуваше, тъй като пролетариатът имаше в свои ръце политическата власт и основните средства за производство.

Всичко това беше отстъпка на средния селянин, отстъпление, за да се приближи съветската власт към своя тил, да се създаде здрав съюз между работници и селяни, да се прегрупират силите и да се започне ново настъпление против капитализма. И само след една година В. И. Ленин заяви на XI конгрес на партията, че отстъплението, прегрупирането на силите е завършило и трябва да се мине към ново настъпление.

С тая политика болшевишката партия показва на комунистическите партии пример не само как да настъпват, но и как да отстъпват, за да осигурят сили за ново настъпление. Новата икономическа политика е задължителна политика в една или друга форма за всички комунистически партии в страни с дребностокото производство, където трябва да се въвлече дребностокният производител в социалистическото строителство.

Болшевишката партия под ръководството на В. И. Ленин правилно разреши в тоя период и националния

въпрос, създавайки на основата на равноправен братски съюз между отделните републики Съюза на съветските социалистически републики (СССР). Отбила ударите на международния империализъм, съветската държава съумя да сключи редица търговски и политически съглашения.

Разрешаването на всички тия проблеми имаше грамадно значение за международното работническо движение, тъй като това укрепваше базата на световната пролетарска революция.

III конгрес на Комунистическия интернационал. Третият конгрес на Комунистическия интернационал се състоя в Москва от 22 юни до 12 юли 1921 г. В неговата работа взеха участие 605 делегати, представляващи 103 организации от 52 страни.¹

Третият конгрес на Коминтерна започна своята работа в момент на известно забавяне на темпа на развитието на пролетарската революция в световен мащаб. Редицата „възмущения и боеве на работническата класа“² след II конгрес се завърши с частични поражения. Икономическата криза обаче създаваше благоприятни предпоставки за нов революционен подем. За този подем пролетариатът беше длъжен да се готви. Той не беше единен, комунистическите партии още не бяха спечелили на своя страна мнозинството от работническата класа и от останалите трудещи се. Пред международното работническо движение се изправи като най-важна задачата да осъществи единството на международния пролетариат в борбата против буржоазията.

Главният въпрос в работата на III конгрес на Коминтерна беше въпросът за тактиката на Комунистическия интернационал и на комунистическите партии. Конгресът разкри, че развитието на света след Първата световна война е вървяло към непрекъснато нарастване на пролетарската социалистическа революция. Въпреки временните победи на буржоазията, въпреки временния подем в капиталистическото стопанство, кризата в капиталистическото развитие продължава да се задълбочава, да води към неизбежна гибел на капитализма. Пролетарската революция и през временните поражения и

¹ На този конгрес Българската комунистическа партия беше представена от 19 делегати начело с В. Коларов и Г. Димитров.

² Коммунистический Интернационал в документах, стр. 178.

неуспехи укрепва и закалява своите сили, върви към неизбежната и сигурна победа на комунизма.¹

Във връзка с това главната задача на III конгрес беше да определи политическата линия на Комунистическия интернационал. В центъра на неговата работа стояха такива главни въпроси: създаване на единство на пролетариата в национален и международен мащаб; идейно закаляване и организационно укрепване на комунистическите партии; характер и насоки на работата на комунистическите партии в масовите организации — профсъюзите, кооперациите, младежките, женските и пр.

В навечерието на свикването на III конгрес на Коминтерна международният пролетариат вече имаше здрав комунистически авангард. На конгреса бяха представени редица масови комунистически партии: руската имаше към 700 хил. членове, чехословашката — над 300 хил., германската — над 300 хил., френската — над 100 хил., българската — към 30 хил. и пр. Конгресът бе манифестация на мощния растеж на световното комунистическо движение.

В тезисите и решенията по отделните въпроси в дневния ред на конгреса като червена нишка минаваше издигнатият от Ленин лозунг „Към масите!“. Като средство за завоюване на широките трудещи се маси конгресът подчерта, че е необходимо да се подобри работата на компартиите в легалните организации, да се съчетава нелегалната работа с легалната. Като средство за завоюване мнозинството от работническата класа конгресът счете за целесъобразно компартиите при определени условия да се стремят към съглашения, да използват революционните компромиси със социалдемократите, доколкото след тях вървят трудещи се маси в борбата за защита непосредствените интереси на трудещите се, като запазват своята самостоятелност и независимост и свободата да критикуват тяхната непоследователна политика.

Във връзка с борбата на комунистическите партии за масите конгресът обърна сериозно внимание върху отношението на комунистическите партии към освободителната борба на угнетените народи в колониите против империализма.

¹ Виж Комунистическия Интернационал в документата, стр. 178.

Конгресът осъди десните опортюнисти, разобличи предателското и капитулантско поведение на П. Леви по време на мартенските събития в Германия през 1921 г. и го изключи от Комунистическия интернационал. III конгрес осъди и сектантските позиции на „левите“ в Германия, които се обявиха против тактиката на единния фронт със социалдемократите по общите задачи на пролетариата, и разкри голямата вреда от тази тактика за пролетарската революция. „Онзи — казва Ленин, — който не разбира, че в Европа — където почти всички пролетарии са организирани — ние трябва да завоюваме болшинството на работническата класа, той е загубен за комунистическото движение, той никога на нищо не ще се научи, щом като в продължение на три години велика революция още не се е научил на това.“¹

III конгрес разгледа подробно организационните въпроси на Комунистическия интернационал и комунистическите партии. Беше подчертана необходимостта организационното строителство на компартиите да се основава върху ленинския принцип на демократическия централизъм. Разкрита бе вредата от социалдемократическите организационни методи в редиците на Комунистическия интернационал, внасяни от някои млади комунистически партии. Конгресът одобри напълно новата икономическа политика на РКП(б): „*Руската комунистическа партия* — се подчертава в резолюцията на конгреса — *с политиката си към селяните, по въпроса за концесиите и възстановяването на промишлеността концентрира всички сили на пролетариата, за да удържи неговата диктатура в Русия до момента, когато западноевропейските работници дойдат на помощ на своите братя.*“²

Третият конгрес разгледа подробно и въпроса за отношенията между Комунистическия интернационал и Червения интернационал на профсъюзите, като определи ръководната роля на Коминтерна. Бяха разгледани и въпросите за работата на комунистическите партии сред жените и сред младежите за тяхната подготовка за участието им в революцията.

Борбата на Комунистическия интернационал и комунистическите партии за единството на пролетариата. Из-

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 32, стр. 493—494.

² Коммунистический Интернационал в документах, стр. 231.

пълнителният комитет на Комунистическия интернационал и комунистическите партии продължиха с голяма енергия борбата за осъществяване на набеязаната от III конгрес линия на единен фронт на пролетариата, на единодействие на работническите организации.

Изпълнителният комитет на Комунистическия интернационал поведе борба за осъществяване на лозунга за единство на работническата класа в международен мащаб. Първият разширен пленум на ИККИ (21. II. — 4. III. 1922 г.) даде указание за засилване борбата на комунистическите партии против военната опасност, ока за конкретна помощ в работата на някои компартии — като френската и английската, и реши да вземе участие в международната работническа конференция, предложена от центристкия II 1/2 Интернационал.

На Берлинската конференция на трите интернационала (2—5 април 1922 г.) Коминтернът предложи споразумение за единодействие между трите международни организации за практическо осъществяване единството на работническата класа по най-насъщните въпроси на нейната борба. Водачите на опортюнистическия и центристкия интернационали, под напора на стремящите се към единство пролетарски маси, възприеха предложението. Беше изработено съглашение по ограничена програма за единодействие на работниците: защита против настъплението на капитала; борба против реакцията; борба против подготовката на нови империалистически войни; помощ за възстановяване на стопанството на Съветска Русия; борба против Версайския договор.

В съответствие с берлинското споразумение в края на април и в началото на май 1922 г. в Норвегия, Германия, Унгария и пр. бяха проведени общоработнически масови манифестации и демонстрации под лозунгите: осемчасов работен ден, борба против безработицата, борба за защита на пролетариата против настъплението на капитала, борба за възстановяване на отношенията между капиталистическите държави и Съветска Русия, организиране на единен работнически фронт в международен и национален мащаб. Тези акции показаха огромния стремеж на работническите маси към единодействие. Това обаче изплаши опортюнистите и центристите и те побързаха да провалят съглашението, с което отново оказаха голяма услуга на буржоазията, като

подпомогнаха настъплението на реакцията. Въпреки това в ожесточената борба против настъплението на реакцията в Италия, България, САЩ и в други страни трудещите се направиха първите стъпки към широко обединение на силите си. В Италия борбата на работническата класа и трудещите се против фашисткия терор вземаше все по-остри форми. На въоръжените фашистски нападения трудещите се отговаряха с оръжие. В Рим фашистите срещнаха решителен отпор от страна на трудещите се. Под ръководството на ИКП в Рим беше обявена обща стачка и в продължение на няколко дни, от 10 до 14 ноември 1921 г., с въоръжени боеве трудещите се принудиха фашистите да се оттеглят. На много места в страната започна формирането на народни въоръжени отряди за борба против фашистките банди, против черноризците на Мусолини.

Но бордигианското ръководство на ИКП не оцени правилно ролята на антифашистките народни отряди. То не правеше никаква разлика между буржоазната демокрация и фашистката диктатура. Това пречеше на борбата на трудещите се за отпор на фашизма. Бордигианското ръководство не оцени правилно и възможностите за изграждане на широк антифашистки фронт на трудещите се в лицето на „Трудовия съюз“, създаден през първата половина на 1922 г. Този съюз попадна под ръководството на опортюнистите, които в края на юли 1922 г. се изплашиха от успеха на стачката за защита на закона, насочен против фашистите, и в решителния момент изоставиха антифашисткото движение без ръководство, поддавайки се на заплахите на фашистите. Комunistите не успяха да заменят банкрутиралите ръководители на стачката. Въпреки това на редица места трудещите се даваха сериозен отпор на фашистите. В началото на август 1922 г. трудещите се в Парма оказаха героична съпротива на 10 хил. черноризци и ги принудиха да се оттеглят със значителни загуби. Но като цяло народните сили в Италия останаха разединени и това даде възможност на черноризците да извършат успешно своя фашистки преврат през октомври 1922 г. Победата на фашизма в Италия показва още по-ясно необходимостта от единство на работническата класа в борбата против най-черните сили на реакцията и против капитала.

В САЩ комунистите постигнаха значителни успехи в борбата за обединяване на трудещите се против буржоазната реакция, против диктатурата на американската финансова олигархия. През май 1921 г. беше постигнато обединение на двете нелегални комунистически партии в една партия. В същото време започна борба за създаването на масова работническа партия. В дните 23—26 декември 1921 г. беше образувана Американската работническа партия като масова легална проява на комунистическа партия, свързана с работническите маси. Успешно се развиваше дейността на Лигата за профсъюзна просвета начело с Уилям Фостър за организиране на производствени професионални организации, против реакционното гомпърсовско ръководство на Американската федерация на труда (АФТ). Значителни успехи постигна Работническата партия в борбата за създаване както на масова работническа партия — трудова партия, така и в борбата за образуване на фермерско-работническа партия.

В Испания работническата класа поведе героична борба против войната в испанско Мароко. Беше организирана общонационална кампания против тази война.

През 1922 г. Българската комунистическа партия направи първите стъпки към осъществяване на широк единен фронт на трудещите се против настъплението на буржоазната реакция. През пролетта на 1922 г. тя разкри заговора на буржоазните партии с белогвардейските банди на Врангел за извършване на реакционен преврат. През лятото и есента на 1922 г. Българската комунистическа партия фактически осъществи единен фронт с Българския земеделски народен съюз (БЗНС) и участва активно в борбата против буржоазната реакция по време на народния референдум за наказване на виновниците за националните катастрофи на България. Обаче българските комунисти не съумяха да използват този положителен опит за преграждане пътя на фашисткия преврат в 1923 г.

Успех на революционното работническо движение беше и растежът на класосъзнателността на китайския пролетариат. Свикването на I общокитайски конгрес на профсъюзите под ръководството на ККП беше забележителна победа на комунистическото движение в Китай. ККП стана признат ръководител на китайския пролета-

риат. Тя започна работа и по организирането на китайското селячество.

Успех за международното революционно работническо движение беше образуването на Монголската народна република. Под влияние на Октомврийската революция, която даде перспективите за преминаването на някои изостанали народи към строителството на социализма, не минавайки стадия на капитализма, националноосвободителното движение в много страни прие широки размери. В Монголия националноосвободителното движение прерасна във въоръжена борба. В края на 1919 г. се създадоха първите революционни кръжоци, които се обединиха през март 1921 г. и организационно оформиха Монголската народна партия. Под ръководството на партията се създаде временно революционно правителство, което поиска помощта на РСФСР. В резултат на съвместната борба на Червената армия и Монголската народна армия, израснала из партизанското движение, победи народната революция. На 11 юли 1921 г. властта премина в ръцете на народа.

Начело на борбата на трудещите се в световен мащаб стоеше Комунистическият интернационал. ИККИ оказваше непрекъснато помощ на комунистическите партии в тяхната борба. Значителна роля в това отношение изигра състоялият се през юни (7—11) 1922 г. II разширен пленум на ИККИ, който оказва конкретна помощ в изграждането на Чехословашката, Френската, Норвежката, Италианската и др. комунистически партии.

IV конгрес на Комунистическия интернационал. Четвъртият конгрес на Коминтерна се проведе от 5 ноември до 5 декември 1922 г. Този конгрес беше посветен на петата годишнина от победата на Великата октомврийска социалистическа революция. Той стана в обстановка на започналото ново настъпление на капитала и реакцията. В работата на конгреса взеха участие 408 делегати, представляващи 66 организации от 58 страни. Съставът на конгреса показваше растеж на международното комунистическо движение.¹ IV конгрес разгледа редица важни въпроси на международното комунистическо движение. В доклада за петата годишнина на Великата октом-

¹ В работата на конгреса взе активно участие и делегацията на БКП начело с В. Коларов.

врийска социалистическа революция В. И. Ленин посочи основните изводи и поуки от успехите на съветската власт за световното комунистическо движение и разкри огромните възможности за развитието на световната пролетарска революция. Конгресът наново подчерта необходимостта от изграждането на единен фронт на работническата класа, изхождайки от това, че положението в капиталистическия свят оставаше революционно и че „най-малката стачка може да стане изходен пункт на велики революционни боеве.“¹ Като разви по-нататък тактиката на единния фронт, конгресът издигна идеята за създаване на работнически (работническо-селски) правителства, които при известни условия могат да прераснат или да бъдат крачка напред към създаването на истински пролетарски правителства, на диктатура на пролетариата. Конгресът обаче обърна внимание на комунистическите партии да не смесват работническите (работническо-селските) правителства с диктатурата на пролетариата, че диктатура на пролетариата може да има само при онези работнически правителства, които са под ръководството на комунистите.

Като разгледа въпроса за революционното движение в колоналният Изток, IV конгрес изтъкна необходимостта да бъде създаден единен антиимпериалистически фронт и възможността пролетариатът да стане ръководна сила в антиимпериалистическите революции. Идеята за антиимпериалистическия фронт беше важно допълнение към разработената от III конгрес тактика на единен фронт на работническата класа. Комунистическите партии в източните страни се задължаваха да направят всичко възможно за осигуряване ръководството на пролетариата в антиимпериалистическото освободително движение.

Беше разгледана и аграрната политика на комунистическите партии и особено на комунистическите партии в колониите и зависимите страни и нейното голямо значение за развитието на революцията. Конгресът още един път потвърди правилността на решенията на II конгрес по аграрния въпрос.

IV конгрес разкри основните фашистки методи — жесток терор спрямо пролетарските революционери и

¹ Комунистическият Интернационал в документата, стр. 297.

необузdana социална демагогия, която привлича несъзнателните маси на трудещите се и на дребната буржоазия. Бяха посочени и основните слабости на италианското работническо движение и допуснатите от ИКП грешки, които улесниха победата на фашизма. Във връзка с настъплението на буржоазната реакция конгресът предупреди комунистическите партии на балканските страни, Полша и др. за реалната заплаха от фашизма в тези страни. Конгресът взе важни решения за развитието на комунистическите партии на Франция, Италия, Чехословакия и Югославия. В тези решения се посочваха основните слабости и грешки и се препоръчваха конкретни мерки за тяхното отстранение. Тези слабости бяха свързани, от една страна, с неизживени влияния на социалдемократизма, от друга страна, с прояви на сектантски, левичарски методи на работа.

Въоръжените въстания на европейския пролетариат през 1923 г. След IV конгрес на Комунистическия интернационал класовата борба между буржоазията и пролетариата се изостри още повече. Нараснаха и империалистическите противоречия в Европа. Френските империалисти заедно с белгийските окупираха Рурската област и предизвикаха дълбока икономическа и политическа криза в Германия. Фашистките сили в редица страни надигнаха застрашително глава. През юни 1923 г. в България беше извършен фашистки преврат. Демократичното правителство на БЗНС начело с Ал. Стамболийски беше съборено от власт. Изострянето на класовата борба в международен мащаб, фашистският преврат в България и наличието на сериозни грешки и недостатъци в работата на комунистическите партии наложиха намесата на ИККИ за изправяне тактиката на комунистическите партии. От 12 до 23 юни 1923 г. в Москва беше свикан III разширен пленум на ИККИ. Пленумът отново се занимава с въпроса за тактиката на единния фронт на работническата класа, като обърна специално внимание върху ролята на работническо-селското правителство като преходно правителство към осъществяване на диктатурата на пролетариата.

В навечерието на III разширен пленум на ИККИ центристите в международното работническо движение показаха истинския си опортюнистически лик. През май 1923 г. в Хамбург стана обединителният конгрес на II

и II $\frac{1}{2}$ Интернационали. Опортюнистите и центристите се сляха в едно и образуваха лявото крило на международната буржоазия, която защитаваше най-последователно капиталистическия строй и водеше най-ожесточена клеветническа кампания срещу Съветския съюз. III пленум на ИККИ разобличи предателството на вождовете на II Интернационал и посочи тяхната действителна роля на лакеи на буржоазията.

III разширен пленум на ИККИ насочи комунистическите партии към засилване на тяхната борба против фашизма. Пленумът оказва конкретна помощ на Италианската комунистическа партия. В нейното ръководство влязоха привържениците на Грамши, Толиати и Скоцимаро, които поведоха ИКП по правилен, ленински път на развитие. Пленумът разгледа и политиката на неутралитет на Българската комунистическа партия по време на деветоюнския фашистки преврат през 1923 г. Той посочи на българските комунисти съществената разлика между демократичното правителство на Стамболийски, изразяващо интересите на дребната буржоазия, главно в село, което „преследваше работническото движение“, и правителството на Цанков — представител на най-крупната и най-реакционна част на буржоазията, — което „ще изтребва работниците“.

При най-непосредствената помощ на ИККИ Централният комитет на БКП на заседанието си от 5—7 август прие решение, което ориентираше цялата партия към подготовка на въоръжено въстание против фашисткото правителство — за образуване на демократическо, работническо-селско правителство. По този случай Георги Димитров казва: „Здравото марксистко ядро през август 1923 г., подпомогнато от Коминтерна, одържа връх в ръководството на партията и наложи една коренна промяна в нейната стратегия и тактика. Партията скъса своята дотогавашна изолация, взе решителен курс за сплотяване на всички антифашистки сили в един блок на трудещите се от градовете и селата и пристъпи към всеобхватна подготовка на масите за борба срещу монархо-фашистката диктатура, включително и до въоръжено въстание в името на работническо-селско правителство.“¹

¹ Г. Димитров, Съч., т. 14, стр. 240.

За подготовката на въстанието партията разработи подробен и конкретен план. Бяха направени сериозни опити от страна на БКП да сплоти възможно най-широки демократически слоеве в борбата против фашизма. Голямо значение имаха забележителните статии на Георги Димитров, написани през август и началото на септември за изграждането на единен фронт. В тези статии Г. Димитров разкри противонародния характер на кървавата власт на Цанков и обоснова новата тактика на партията за борба против фашизма — тактиката на единния фронт. Тези статии са ценен принос същевременно и в марксистката теория по въпросите на единния фронт. Призивите на Г. Димитров от август—септември 1923 година за изграждането на широк антифашистки фронт звучат и сега като съвременни за комунистическото движение в капиталистическите страни и особено в колониалните и зависими страни.

В резултат на правилната насока в своята политика Българската комунистическа партия започна практическото осъществяване на съюза между работници и селяни и на пряката подготовка на въстанието за установяване на работническо-селско правителство. Социалдемократическата партия отхвърли предложението на БКП за единен фронт на работническата класа, но то намери благоприятен прием сред Българския земеделски народен съюз, което беше много важно условие за осъществяване на единен фронт с трудещите се селяни.

За ръководители на въстанието ЦК определи Васил Коларов и Георги Димитров. Партията успя да вдигне трудещите се маси от града и селото на героична борба. Въстанието избухна на 23 септември 1923 година и обхвана обширни райони на страната.

Въстанието обаче не обхвана най-важните градски центрове, БКП не беше напълно подготвена за него и в хода на самото въстание допусна сериозни грешки и слабости. Не бе изграден здрав и широк съюз между работническата класа и селяните, липсваше здраво централно ръководство на въстанието за цялата страна, не беше достатъчна политическата работа сред войската, поради което реакционните офицери изпратиха войниците — работници и селяни във войнишки шинели, да се бият срещу своите братя, допуснатата бе отбранителна тактика, която е смърт за всяко истинско народно въстание, до-

пуснати бяха грешки по планирането и ръководенето на въстаническите действия по места, не бе създадено партизанско движение, което да разстройва съобщителните линии в тила на врага и т. н.

Фашисткото правителство успя да смаже въстанието и подложи на жестоко клане въстаналите работници и селяни. „Има обаче поражения, които допринасят много за бъдещата победа на освободителното дело на работническата класа. Такъв бе и случаят с поражението на Септемврийското въстание от 1923 година.“¹ Септемврийското въстание беше велика школа и преломен момент за болшевизацията на БКП, за превръщането ѝ в истинска марксистко-ленинска партия. То беше първата и най-сериозна крачка на БКП към практическо осъществяване на социалистическата революция в България.

Септемврийското въстание получи широк отзвук в цяла Европа. То беше първото въоръжено въстание против фашизма. На V конгрес на Комунистическия интернационал тактиката и героизмът на БКП, на българските работници и селяни през септември 1923 г. бяха посочени като пример на действително комунистическо действие.

Към началото на есента 1923 г. в Германия назряваха условия за революция. Германският пролетариат все по-смело и решително се вдигаше на борба против политиката на германската буржоазия и германските едри земевладелци, които прехвърляха върху гърба на трудещите се всички тежести на Версайския мирен договор и разноските по окупацията на Рур от Франция. Изпълнителният комитет на Коминтерна оцени положението в Германия като революционно, благоприятно за създаване на съветска република. Голямото олевяване на работническите маси доведе до създаване на първите работнически правителства. В Саксония и Тюрингия бяха създадени работнически правителства от леви социалдемократи и комунисти.

В тези условия ръководството на ГКП не поведе пролетариата в решително контранастъпление срещу буржоазията, а прояви пасивност. Тази пасивност попречи за разгъването на силите на пролетарската революция в Германия. Десните социалдемократи отново извършиха

¹ Г. Димитров, Съч., т. 14, стр. 242.

предателство към пролетариата, като преминаха открито на страната на буржоазията. Работническите правителства в Саксония и Тюрингия проявиха големи колебания и не взеха мерки за своята защита, не въоръжиха пролетариата срещу буржоазията. Това даде възможност на централното реакционно правителство да струпа значителни войскови сили за разгонване на тези правителства. Само хамбургският пролетариат начело с Ернст Телман се вдигна на решителна борба за победата на пролетарската революция. Хамбургското въстание обаче беше изолирано и поради това претърпя поражение. Хамбургските работници, ръководени от комунистите, отстъпиха организирано след няколкодневни сражения с правителствените войски и избягнаха тежките поражения.

С поражение завърши и героичното декемврийско въстание на полските работници в Краков.

Поражението на въоръжените въстания на пролетариата и трудещите се в България, Германия и Полша сложи край на революционната криза в Европа. Буржоазията успя да нанесе поражение на пролетарската революция и да укрепи политическото си господство. Тези въстания се оказаха всъщност последни отбранителни сражения във великата революционна битка на европейския пролетариат против буржоазията, за диктатура на пролетариата от 1917 до 1923 г.

Революционната криза в 1918—1923 г. беше време на могъщ подем на световната пролетарска революция. Буржоазната контрареволюция обаче успя да задържи развитието на революцията и да запази класовото господство на буржоазията. Обаче подемът на световната пролетарска революция подкрепи съществуването на Съветския съюз — първата социалистическа държава, огнище, база и могъща опора на световната пролетарска революция и на антиимпериалистическото националноосвободително движение на народите от колониите и зависимите страни. Международният пролетариат в хода на революционната борба против господството на буржоазията постигна значителни успехи в създаването на свои революционни комунистически партии и организации, които се закалиха в революционните боеве. Създаде се международна организация на пролетариата — Комунистическият интернационал.

Г Л А В А XII

КОМУНИСТИЧЕСКИЯТ ИНТЕРНАЦИОНАЛ И БОРБАТА ЗА БОЛШЕВИЗАЦИЯ НА КОМУНИСТИЧЕСКИТЕ ПАРТИИ В ГОДИНИТЕ НА ВРЕМЕННАТА СТАБИЛИЗАЦИЯ НА КАПИТАЛИЗМА И НА ИНДУСТРИАЛИЗАЦИЯТА НА СССР (1924—1928)

1. ПОЛОЖЕНИЕТО В КАПИТАЛИСТИЧЕСКИЯ СВЯТ И В СССР В ГОДИНИТЕ НА ВРЕМЕННАТА, ЧАСТИЧНА СТАБИЛИЗАЦИЯ НА КАПИТАЛИЗМА

Революционните боеве на пролетариата в Европа, неговият опит да шурмува позициите на господстващите класи по примера на руския пролетариат в периода 1923 г. завършиха с поражение. След разгрома на въоръжените въстания на трудещите се от България, Германия и Полша през есента на 1923 година, в началото на 1924 година, настъпи известно затишие, временен отлив в революционното движение. Капиталистическата икономика излезе от следвоенната криза, в редица отрасли на промишлеността в главните капиталистически страни се започна подем, който премина по-късно, в началото на 1929 година, в буен разцвет. По такъв начин от 1924 година започна процес на временна относителна стабилизация на капитализма.

Капитализмът можа да устои на революционния натиск на масите след Първата световна война (1918—1923 г.) преди всичко поради това, че липсваше единство в средата на работническата класа. Болшинството на работническата класа все още вярваше на социалдемократическите вождове и вървеше след тях, макар че те го водеха не по пътя на революцията, а по пътя на сътрудничеството с буржоазията. Комунистическите партии в капиталистическите страни бяха още млади, неовладели в достатъчна степен марксизма-ленинизма, неукрепнали организационно, неусвоили ленинската страте-

гия и тактика и необходимия опит за ръководство на революционните борби на масите.

В тоя период капиталистическите страни в Европа и САЩ излязоха от следвоенната икономическа криза за сметка на усиляване експлоатацията на трудещите се, на интензификация на труда, грабежа на колониите и чрез грабителската „помощ“, оказвана от САЩ на капиталистическите страни в Европа. Световният капитализъм, като успя да забрави своето положение в областта на производството, пристъпи към разширяване сферата на своето влияние и в политическата област — сред трудещите се маси. Идеолозите на буржоазията и техните слуги, водачите на десните социалдемократи, започнаха да развиват известните още от времето на Бернщайн теории за така наречения „организиран капитализъм“, свободен от анархия и кризи, което според тях опровергавало марксистката теория за класовата борба. С това те се мъчеха да отвлекат работническата класа от революционните форми на борба и да я подчинят на ръководството на буржоазията. В отделни комунистически партии се появиха десноопортюнистически (ревизионистични) елементи, които от факта на временния отлив в революцията и от временната стабилизация на капитализма правеха извод, че пролетариатът е разбит, а положението на капитализма се е заздравило, като е навлязъл в период на продължителен разцвет. В същото време „левите“ елементи в комунистическите партии отричаха наличието на частичната относителна стабилизация на капитализма и се обявяваха против тактиката на единния фронт и реорганизацията в организационната структура на партията. Всъщност обективното положение на нещата беше далеч от всички тези оценки. Капитализмът беше навлязъл в период само на временна, частична стабилизация. Той не можеше да излезе от общата криза и да се развива по-нататък без прехвърляне тежестите върху плещите на работническата класа и трудещите се. Следователно материалното положение на масите се влошаваше, а това водеше до тяхното революционизиране. Борбата на пролетариата започна наново да се разгръща още в периода на частичната стабилизация с всеобщата стачка в Англия през 1926 г., с въоръжената борба на австрийския пролетариат през 1927 г., с икономическите стачки в Германия, Франция и др., от

друга страна. Усилването на експлоатацията над колониалните и зависими народи за извличане на повече печалби и растежът на пролетариата в тези страни не можеше да не доведат до засилване на революционното, националноосвободително движение. Ярък пример в това отношение беше първата гражданска революционна война в Китай (новодемократическата революция 1924—1927 г.), пламнала в годините на капиталистическата стабилизация. Въпреки споразуменията, които бяха постигнати в следвоенния период между победителите и победените, а така също и между страните победителки, то противоречията между тях не само че не бяха премахнати, а в периода на капиталистическата стабилизация се усилиха. Особено се изостриха противоречията между САЩ и Англия за господство на световния пазар, между Англия и Франция за хегемония в Европа и в колониите и др. Това показва, че капитализмът не може да се развива, без да се изострят основните му противоречия: между работниците и капиталистите, между империализма и колониалните народи, между самите империалистически групировки. Следователно стабилизацията на капитализма беше временна, нетрайна, частична. Главната причина за нетрайността и гнилостта на капиталистическата стабилизация беше тая, че тя процъфтяваше в условията на общата криза на капитализма. Поради всички тия обстоятелства в периода на стабилизацията се натрупваха условия, които водеха в последна сметка до нови открити революционни боеве на трудещите се за социално освобождение. От частичната стабилизация на капитализма произтичаше засилване на неговата криза, изостряне на неговите противоречия.

Едновременно със стабилизацията на капитализма продължаваше да укрепва и да се развива непрекъснато, по възходяща линия както икономически, така и политически съветският строй. Но този процес бе диаметрално противоположен на капиталистическата стабилизация. В края на възстановителния период (1925 г.) бяха достигнати значителни успехи в областта на народното стопанство на СССР, като особено се укрепиха позициите на социалистическия сектор. Общественият сектор в промишлеността вече заемаше 81% и даваше 96,1% от общата промишлена продукция. Подобро беше значително материалното и културното положение на тру-

дещите се от града и селото. Това, както и новата икономическа политика, провеждана от болшевишката партия, оказваше благоприятно въздействие за укрепване на съюза между работническата класа и трудовото селячество. Извършени бяха нови големи крачки по пътя на ликвидиране стопанското и културното неравенство между народите на огромната съветска страна. За това особено допринасяше братската помощ, която оказваше руският народ на всички съветски народи, а също така и самоотверженият труд на самите народи от националните републики. Укрепи се и международното положение на Съветския съюз. По това време бяха сключени ред политически и търговски договори. От успехите на Съветския съюз живо се интересуваше революционната част на пролетариата от капиталистическите страни. За това говори и движението на световния пролетариат за изпращане на работническите делегации в Съветския съюз. Всичко това засилваше позициите на Съветския съюз, на социализма и водеше до укрепване на съюза между пролетариата и селячеството в съветската страна, между пролетариата и колониалните народи в потиснатите страни, между диктатурата на пролетариата и работниците от всички страни.

Стабилизацията на капитализма и стабилизацията на социализма се развиха в коренно противоположни направления. Докато стабилизацията в условията на съветския обществен строй усилваше социализма, т. е. развиваше се в интерес на народа, то стабилизацията на капитализма водеше до „стабилизиране“ на капитала и усилване експлоатацията над трудещите се, до още по-голямо задълбочаване на общата криза на капитализма. В началото на временната стабилизация на капитализма буржоазията беше принудена да се откаже от фронтална атака против пролетариата и да маскира своята политика с „демократически пацифизъм“. Ярък пример в това отношение беше идването на власт в Англия през 1924 г. на лейбъристите, а във Франция на правителството на „левия блок“ на Ерио. Не след дълго време обаче крупният капитал премина в настъпление и в политическата област, като на власт бяха доведени открито консервативни, а някъде и профашистки правителства.

Във връзка с настъплението на капитала и зреещите нови революционни взривове в периода на временната,

частична стабилизация на капитализма пред комунистическите партии стояха особени задачи. Те трябваше, преценявайки правилно обстановката, да преодолеят както десноопортюнистическите, така и „левите“, сектантите в собствените си редове, за да могат да поведат борба за създаване единен фронт на работническата класа против настъплението на капитала. Давайки отпор на капиталистическото настъпление, те готвеха трудещите се за предстоящите революционни боеве.

Голямо значение за по-нататъшното развитие на международното работническо движение, за неговото сплотяване и решимост в борбата имаха успехите, които завоюва Съветският съюз в строителството на социалистическото общество. Тия успехи се явяваха морална опора на трудещите се от капиталистическите страни в борбата им против настъплението на реакцията. В този период Съветският съюз успешно завърши възстановяването на народното стопанство. Позициите на социализма бяха укрепнали, но в икономиката на страната все още имаше и капитализъм, дребностоково стопанство и полупатриархално стопанство. Въпросът „кой кого“ предстоеше да бъде решен.

В момент, когато трябваше да се пристъпи към решаването на ред важни задачи за победата и строителството на социализма, комунистическата партия и съветските народи, както и цялото прогресивно човечество бяха постигнати от голямо нещастие. Почина вождът и учителят на съветските народи и трудещите се от целия свят — В. И. Ленин. В края на своя живот макар и тежко болен той посочи конкретните пътища за преминаване на съветските народи към социализма. В последните си статии и писма, които бяха своего рода политически завещания към партията, В. И. Ленин прояви особени грижи за запазване единството на комунистическата партия, ръководната и направляващата сила в съветското общество. Той постави въпроса за подобряване работата на държавния апарат, за създаване на тежка промишленост, за въвличане на едноличните селски стопани в социалистическото строителство посредством кооперацията, за извършване културна революция в страната, за правилното развитие на националните взаимоотношения в съветската страна. След смъртта на В. И. Ленин начело на комунистическата партия застана И. В.

Сталин, който се явяваше един от най-видните дейтели на болшевишката партия. Делегатите на XIII конгрес на партията избраха И. В. Сталин на поста генерален секретар на партията, имайки предвид, че той е виден марксист-ленинец, борещ се твърдо и непоколебимо против всички и всякакви опортюнисти, за сплотяване на партията около ленинската линия на развитие на страната.

През 1924 — 1925 г. във връзка със завършването на възстановителния период, във връзка с частичната стабилизация на капитализма и оживяването на капиталистическите елементи в съветската страна, на основата на НЕП-а, антиленинските групи натрапиха на партията дискусия по въпроса, може ли в Съветския съюз, единствената страна, където бе установена пролетарска диктатура, да бъде построено социалистическо общество. Против ленинската линия на партията за построяване на социализма се обявиха всички опортюнистически течения, оглавявани от троцкизма и маскиращи се с „лява“ фраза. Тия враждебни на ленинизма течения в партията, като не вярваха в революционните възможности на пролетариата да поведе след себе си селячеството, не вярваха и в построяването на социализма в първата в света пролетарска държава. Това беше проявление на социал-демократическия уклон в болшевишката партия.

На въпроса, възможно ли е построяването на социализма в условията на капиталистическо обкръжение и стабилизация на капитализма, партията отговаряше положително. Въпросът за построяването на социализма в страната се свеждаше до това, може ли работническата класа в СССР със собствени сили да преодолее буржоазията вътре в страната. Партията считаше, че тя може да бъде преодоляна само чрез съвместните усилия на пролетариата и селячеството под ръководството на пролетариата начело с неговия комунистически авангард. Между пролетариата и селячеството също имаше противоречия, произтичащи от факта, че това са две основно различни класи: класата на пролетариата и класата на частните собственици, на селяните, които макар и да не експлоатират чужд труд, са свързани с капиталистическия пазар. Но тук противоречията можеха да бъдат преодоляни, тъй като заедно с тях съществуват и общи интереси между пролетариата и селячеството, които взе-

мат връх над противоречията. Тия общи интереси се изразяват в това, че и селячеството, и пролетариатът са трудещи се и са заинтересовани от социалистическия път на развитие на селското стопанство, който е свързан не с обедняването, а с повдигането на благосъстоянието на селяните. Диктатурата на пролетариата вземаше мерки за развитието на селското стопанство по социалистически път. На тая основа можеше да се създаде икономическата база на социализма, което означаваше да се съедини селското стопанство със социалистическата индустрия, като се постави селското стопанство под ръководството на социалистическата индустрия. Това означаваше също така да се установят правилни взаимоотношения между града и селото въз основа на размяната на продукти, да се затворят каналите, чрез които се ражда капитализмът, и да се създадат условия за производство и разпределение, водещи към унищожаването на класите. Разглеждайки така въпроса, партията насочи главното си внимание към развитието на тежката промишленост, изхождайки от указанията на Ленин, че тя е материална основа за реконструкция на цялото народно стопанство, че без нея съветската държава може да загине като самостоятелна страна.

Четиринадесетият конгрес на партията, състоял се през декември 1925 година, отхвърли предложенията на „новата опозиция“ начело със Зиновиев и Каменев за даване предимства на леката промишленост пред тежката. Те искаха Москва да си остане старата „басмяна Москва“. Тяхната платформа обричаше страната на аграрен придатък на капиталистическия свят. Конгресът реши, че в страната на пролетарската диктатура има всичко необходимо за изграждането на пълно социалистическо общество. Делегатите на конгреса поръчаха на ЦК „да води икономическо строителство с оглед, щото СССР от страна, която внася машини, да се превърне в страна, която произвежда машини и съоръжения“ и „да представлява от себе си самостоятелна икономическа единица, строяща по социалистически, и способна благодарение на своя икономически режим да служи като могъщо средство за революционизиране на работниците от всички страни и потиснатите народи от ко-

лониите и полуколониите“¹. Конгресът препоръча така да се развива индустрията в страната на първата победила социалистическа революция, че тя да бъде икономическа база за страните, в които ще победи в бъдеще социалистическата революция. Конгресът подчерта ролята на съюза между работници и селяни като необходимо условие за строителството на социализма. Тежката промишленост, която е основа на социалистическата индустриализация, осигурява стопанската самостоятелност, укрепва отбранителната способност на страната и води към победата на социализма. Тя е ключът за социалистическото преустройство на цялото народно стопанство.

Пристъпвайки към социалистическата индустриализация, съветската страна се изправи пред редица трудности. Преди всичко поради особеното положение на СССР сред капиталистическия свят и постоянно надвисналата опасност от нови опити за интервенция индустриализацията в СССР трябваше да се извършва с високи темпове, непознати при капитализма. Затова бяха необходими огромни средства, които съветската държава не можеше да получи нито от експлоатацията на трудещите се вътре в страната, нито от колониални и зависими народи, нито от получаване на заробващи външни заеми. Решително беше отхвърлено и осъдено като антимарксистко предложението на троцкистката опозиция индустриализацията да се извършва за сметка на основната маса на селяните, като се увеличи данъчното бреме и продажните цени на промишлените стоки. Болшевишката партия изхождаше от положението, че заедно с индустриализацията трябва непрестанно да се подобрява и материалното положение на работническата класа и основната маса на селяните. Ценовата политика следователно трябваше да бъде построена така, че да отговаря на интересите на спойката между пролетариата и селяните, между града и селото, между промишлеността и селското стопанство, спойка, осигуряваща ръководната роля на пролетариата. Ето защо източници за натрупване на средства партията считаше, че са експроприираните от експлоататорските класи заводи, фабрики и земи, анулираните дългове към капиталисти-

¹ ВКП (б) в резолюции и решения... т. 2, изд. БКП, 1953 г., стр. 65.

ческите страни, съсредоточените в ръцете на държавата доходи от промишлеността, държавната търговия и кредитна система. При това партията поставяше задачата да се осигури строг режим на икономии и да се поведе борба с всички разточителства.

Голяма роля в развитието на социалистическата индустрия изигра организаторската работа на комунистическата партия. Партията възглави творческата активност на масите за изпълнение задачите на социалистическата индустриализация. Към 1927 г. вече бяха достигнати първите успехи в реконструкцията на старите предприятия и в построяването на нови производствени мощности.

В същото време, когато социалистическата индустрия се развиваше напред по пътя на разширеното възпроизводство, селското стопанство изоставаше — съществуваше криза в зърненото производство. Това се обяснява с факта, че селското стопанство беше частно стопанство, разпокъсано, дребно, с изостанала техника. То се развиваше по пътя на простото възпроизводство. Ето защо, изхождайки от успехите в социалистическата индустриализация и опирайки се на тях, комунистическата партия постави въпроса за създаване на крупни колективни стопанства в селото на основата на Лениновия кооперативен план.

Водейки борба за социалистическа индустриализация и колективизация на селското стопанство, съветските народи трябваше да преодоляват големи трудности от международен и вътрешен характер. Империалистите се стараеха с всички средства да изолират съветската страна и при възможност да я унищожат. Вътре в страната капиталистическите елементи усилваха съпротивата си срещу настъпващия социализъм. В комунистическата партия усилиха своята дейност както „левият“, така и десният уклон. Десният уклон проповядваше теорията за мирно вращване на капитализма в социализма в областта на селското стопанство. Централният комитет на партията, водейки умело страната, съумя да избегне удара, който империалистите готвеха, да преодолее съпротивата на враговете вътре в страната и капитулантите в партията. По този начин бяха осигурени мирни условия и по-нататъшни успехи в построяването на социалистическото общество.

Въпросът за построяването на социализма в СССР обаче имаше и друга външна, международна страна. Това беше въпросът за окончателната победа на социализма. Тази страна се отнасяше до взаимоотношенията на Съветския съюз с капиталистическите страни, до опитите на световната буржоазия за организиране на нова интервенция в съветската страна и свързаната с нея реставрация на капиталистическия строй. За окончателната победа на социализма беше необходима победата на социализма поне в няколко страни. Ето защо подкрепата, оказвана от страна на работниците от капиталистическите страни на Съветския съюз, имаше голямо значение за строителството на социализма от съветските народи. Съветският съюз се ползуваше с подкрепата на световния пролетариат, защото интересите на строителството на социализма неразривно се сливаха с интересите на революционното движение в света. Успехите в социалистическото строителство укрепваха революционните позиции на пролетариата в капиталистическите страни и подкопаваха позициите на международния капитал в борбата му против пролетариата. Борбите на световния пролетариат против империализма пречеха на техните опити за разгром на съветската република. От друга страна, победата на социализма в СССР не беше самоцел, а опора и помощ за развитието и победата на социалистическата революция във всички страни. Строейки социализма, съветските трудеци се вършеха и общо дело на трудеците се от всички страни. Ето защо авангардът на работническата класа в капиталистическите страни считаше революцията в съветската страна за начало и база за разгръщане на световната революция и затова гледаше на нейните успехи с големи надежди, като я считаше за свое собствено дело. Работнически делегации от много страни посетиха в този период съветската държава, за да се запознаят с живота в страната и видят успехите в социалистическото строителство. Съветските хора с радост се отчитаха пред тях делегации. Делегациите, завръщайки се в своите страни, разобличаваха клеветите на империалистите и техните лакеи — десните социалдемократи, по отношение на съветската република и по този начин допринасяха много за укрепване дружбата на собствените си народи с народите на съветската страна и вярата на тех-

ните народи в тържеството на социализма. Ярък израз на обичта на трудещите се от капиталистическите страни към първата социалистическа страна в света беше световният конгрес на приятелите на СССР, проведен в Москва по инициативата на работническите делегации, пристигнали в СССР във връзка с 10-годишнината от победата на Великата октомврийска социалистическа революция. Конгресът, на който присъствуваха представители от 30 страни с различно социално и партийно положение, пое задължение с всички средства да се бори в защита на страната на съветите.

Опирайки се на поддръжката на трудещите се както в собствената си страна, така също и от капиталистическия свят, Комунистическата партия на Съветския съюз продължи борбата за построяване на социалистическото общество.

2. КОМУНИСТИЧЕСКИЯТ ИНТЕРНАЦИОНАЛ И БОЛШЕВИЗАЦИЯТА НА КОМУНИСТИЧЕСКИТЕ ПАРТИИ. РАЗВИТИЕТО НА ПРОЛЕТАРСКОТО И НАЦИОНАЛНООСВОБОДИТЕЛНО РЕВОЛЮЦИОННО ДВИЖЕНИЕ

Петият конгрес на Комунистическия интернационал. В условията на настъпилата частична, временна стабилизация на капитализма революционната част на пролетариата не преставаше да се бори за защита на своите непосредствени интереси и да се готви за нови решителни боеве. За тези боеве бяха длъжни да се готвят и комунистическите партии. Забавянето на развитието на революцията задължаваше комунистическите партии с още по-голяма настойчивост да укрепват своите редове, да разширяват връзките си с масите, да изработват гъвкава тактика и да разширяват своето влияние. Пред младите, още неукрепнали комунистически партии се поставяше неотложната задача да преодолеят социалдемократическите остатъци в своите редове. Болшевизацията на партиите се налагаше поради това, че съставът им беше още нееднороден. В тях се обединяваха бивши социалдемократи и млади членове с недостатъчна революционна политическа закалка. Част от ръково-

дещите кадри още не бяха изживели социалдемократическите преживелици, а някои партии все още запазваха и организационните принципи на социалдемократизма, не прилагаха докрай ленинските организационни принципи при изграждане и ръководство на партиите. Превръщането на младите комунистически партии в партии от нов тип — болшевишки тип, се налагаше и от това, че те трябваше да се борят за влияние на работническата класа, трябваше да се готвят за изпълнение на стратегическата си цел — събаряне на капитализма и установяване на диктатура на пролетариата. Техният собствен опит в годините на революционния подем им показваше, че пролетариатът не може да събори капитализма и да установи диктатура на пролетариата без цялостно преустройство и болшевизация на комунистическите партии.

С въпроса за изменението и определянето на нова тактика на комунистическите партии в новата обстановка се занимава V конгрес на Коминтерна, състоял се в Москва от 17 юни до 8 юли 1924 г. На него присъстваха 510 делегата, представители на 60 организации от 49 страни. Конгресът направи анализ на особеностите на международната обстановка в условията на временната частична стабилизация на капитализма, на временния отлив на революцията и трайната, възходяща стабилизация на СССР и определи най-важната задача на комунистическите партии в капиталистическите страни — превръщането им в масови комунистически партии — в партии от ленински вид.

В тезисите „Въпроси на тактиката“ конгресът подчерта, че е необходимо коренно преустройство на комунистическите партии на ленинските организационни принципи, по образец на болшевишката партия. Конгресът постави като необходими предпоставки за масовизиране и укрепване на комунистическите партии: реорганизация на партиите на производствен принцип, на основата на фабрично-заводските ядки; разширяване работата вътре в профсъюзите, изграждане на комунистически фракции в тях и поддържане на движението за фабрично-заводски комитети; провеждане правилна политика по националния въпрос и установяване непосредствена жива връзка с най-добрата част от селячеството. Всички тези задачи са необходими съставни части на

политиката на партиите за завоюване на масите и подготовка на успешна революция.

Конгресът прие специално решение за болшевиизацията на комунистическите партии и подчерта, че този въпрос е най-важната задача на дадения етап в развитието на комунистическите партии. „Болшевиизацията на партията означава пренасяне в нашите секции това, което в руския болшевизъм беше и е международно, общозначимо“¹, се казва в решенията.

Конгресът не считаше обаче болшевиизацията като процес на механическо пренасяне на опита на болшевишката партия в изграждането и работата на отделните комунистически партии. Делгатите правилно оценява този процес като творческо усвояване и прилагане на марксизма-ленинизма и историческия опит на болшевишката партия, съобразно националните особености, при които работи всяка комунистическа партия. Това тяхно разбиране бе записано в решенията на конгреса като задължение на всяка комунистическа партия. „Болшевиизацията на комунистическите партии — се казва в решенията — трябва да се провежда, вярно следвайки заветите на Ленин и *отчитайки при това конкретната обстановка във всяка страна.*“²

Между най-важните черти на болшевизма, които имат „международно, общовалидно“ значение, конгресът подчерта на първо място необходимостта комунистическата партия от болшевишки тип да бъде действително *масова*, т. е. не само да има голям брой членове в своите редове, но и да *овладее умението при всички условия — легални и нелегални, да поддържа най-тесни връзки с широките пролетарски маси, а след това и с всички трудещи се маси.* Такава партия трябва да гледа на тактиката не догматически, сектантски, а да мени своята тактика съобразно измененията на условията на класовата борба, съобразно задачите, които възникват в хода на борбата и измененията на съотношението на класовите сили — т. е. тя трябва да бъде *маневроспособна*, нейната тактика *подвижна и гъвкава.* За успеха на революцията е необходимо тя да води широка пропагандистка и организаторска работа сред армията. Партията

¹ Комунистическия Интернационал: в документах (1919—1932), стр. 404.

² *Пак там*, стр. 396.

от болшевишки тип е безпределно предана на марксизма-ленинизма, на делото на пролетарската революция; тя трябва да бъде централизирана и монолитна, да не допуска никакви фракции, групи, течения и т. н., да бъде непримирима против всякакви разновидности на опортюнизма — и десен, и „ляв“ — без оглед на лицата, изразители на такива течения. Конгресът задължи комунистическите партии да усилят своето внимание към въпросите на теорията. „Овластяване на теорията на ленинизма е предпоставка за успешната болшевизация на партиите“ — се казва в тезисите на ИККИ.

Петият конгрес обърна сериозно внимание на правилното прилагане на тактиката на единния фронт. Той отхвърли десноопортюнистическото разбиране на тази тактика само като съглашение между централните ръководства на партиите и подчерта необходимостта тактиката на единния фронт да се прилага отдолу, като метод за революционна мобилизация на масите. А при съчетаване на единството отдолу и преговорите с върховете, което не се изключва, обязательно условие трябва да бъде запазване на самостоятелността на комунистическите партии и пълна информация на трудещите се за резултатите от преговорите. В тезисите за пръв път бе разработен въпросът за работническо-селско правителство като средство за разширяване базата на единния фронт.

Коминтернът оказва сериозна помощ на болшевишката партия в борбата ѝ против предателската дейност на троцкистите. Петият конгрес на Коминтерна прие резолюцията на XIII партийна конференция и XIII конгрес на РКП (б) „За резултатите от дискусията и за дребнобуржоазния уклон в партията“ и реши тя да бъде публикувана като документ на конгреса. Обсъждането на този въпрос както на конгреса, така и от комунистическите партии изигра голяма роля за въоръжаването им с идеите на ленинизма, за разобличаването на конграреволуционния троцкизъм. Това ги подготви идейно в борбата им за спечелване на болшинството на работническата класа.

След V конгрес на Коминтерна във всички комунистически партии се разгърна остра борба против десните и леви уклони, за организационно и идеологическо укрепване и болшевизация на партиите. Италианската

комунистическа партия в условията на нелегална борба, при свиреп фашистки терор проведе месец за приемане на нови членове в нейните редове. От 10 хиляди члена тя достигна до 30 хиляди, главно работници. Особено напрегната борба води ИКП за изграждането на единството на работническата класа. Централният лозунг, който партията издигна в този период в съответствие с решенията на V конгрес на Коминтерна, бе „единство“: единство на цялата работническа класа, единство на селяните и работниците, единство на севера и юга, единство на целия народ. Партията проведе кампания за масовизиране и на профсъюзите. Създадена беше „асоциация за защита на селяните“, което помогна за укрепване на съюза между работници и селяни. Успешна беше борбата против „левите“, които се обявяваха срещу единния фронт. Комунистическата партия в Италия под ръководството на А. Грамши завоюва успехи и в създаването на единен фронт против фашизма, издигайки на преден план общодемократичните задачи. Тези успехи на ИКП бяха завоювани благодарение на революционните елементи, на последователната борба, която те водеха за разгромяване на левосектантското течение в партията, възглавявано от А. Бордиго. На III конгрес на ИКП през януари 1926 г. Бордиго бе остро разкритикуван, като същевременно бе даден отпор и на десния уклон в партията. След арестуването на Грамши от фашистите П. Толиати възглави ръководството на партията и в 1927 г. стана неин генерален секретар.

В Чехословакия II конгрес на ЧКП през ноември 1924 г. одобри работата на V конгрес на Коминтерна и разработи решения за преодоляване на опортюнизма и за болшевизация на партията. Десните и „левите“ елементи пречеха за осъществяване на взетите решения. Като се има предвид, че 75 процента от членовете на Чешката комунистическа партия са били в миналото социалдемократи, може да се разбере защо в нейните редове социалдемократическите преживелици тогава все още бяха така силни. Това условие благоприятствуваше за работата на десните елементи в партията. Десните начело с Бубник отричаха работата на партията за организиране борбите на трудещите се. Те не вярваха в настъпването на новия подем в работническото движение, бяха прогив болшевизацията на пар-

тията, стремяха се да възстановят социалдемократическите методи на работа в партията и се опитваха да преместят центъра на партийната работа в парламента. Те оценяваха стабилизацията на капитализма като трайна и саботираща всякакви революционни борби на работническата класа. Поради това Бубник бе изключен от партията.

Липсата на единство в партията, в борбата на работническата класа и активизирането на десния опортюнизъм, както и недостатъчното разбиране опасността от него сред някои членове създаде вътрешнопартийна криза. V пленум на ИККИ през март 1925 г. оказа огромна помощ на ЧКП за запазване единството и съсредоточаване главното внимание на борбата против десния уклон. Пленумът оцени поведението на Бубник като политическа измяна и одобри решението на ЦК на ЧКП за изключването му от редовете на партията. Революционните елементи одържаха победа в борбата за преодоляване на вътрешнопартийната криза. Третият конгрес на ЧКП през октомври 1925 г. продемонстрира сплотяването на революционните сили в партията. Тогава беше избран в състава на ЦК и Клемент Готвалд, който стана член на Политбюро на ЦК на ЧКП. В резултат на успешната борба с левия и десния уклон ЧКП се свърза с широките трудещи се маси и в парламентарните избори 1925 г. зае второ място по получени гласове в изборите.

Във Френската комунистическа партия ленинското ядро води упорита борба с „левите“ и десноопортюнистически елементи в партията. На конгреса в Лион 1924 г. бяха разобличени троцкистката група на Суварин и анархосиндикалната група на Росмер-Монат, които се опитваха да превърнат партията в сектантска организация, откъсната от народните маси. Те организираха предварително обречени на неуспех демонстрации и стачки. А в 1925 г. издигнаха авантюристически план за превръщане колониалната война в Мароко в гражданска война за френския народ. В същото време марксисткото ядро в партията се бореше и против десния уклон начело с Тумберто, който разглеждаше временната частична стабилизация като трайно явление в капитализма и оправдаваше колониалната политика на Франция в Мароко и Сирия,

Голяма помощ на ФКП оказа VI разширен пленум на ИККИ. Пленумът обърна внимание върху сериозната недооценка на идеологическата работа във ФКП, което водеше и към недооценка на дясната опасност в нейните редове, и към недооценка на ултралевите грешки, които дърпаха партията по пътя на авантюрите, а с това я изолираха от масите. Решенията на VI пленум бяха истинска програма в борбата на ленинското ядро за болшевизация на партията. Борбата за болшевизацията издигна в нейното ръководство последователни марксист-ленинци начело с Морис Торез, Жак Дюкло, Самар и др.

В Германия след отстраняването на опортюнистическото ръководство начело с Брандлер се появи силен ляв уклон начело с Рут—Фишер и Маслов, който пречеше на болшевизацията на ГКП. Преодолявайки този уклон в ръководството на партията, и тук се издигна здраво марксистко ядро начело с Е. Телман, който от 1925 г. стана председател на ЦК на ГКП. В комунистическата партия на САЩ под влияние на капиталистическата стабилизация се засили дясното крило на опортюнистите Ловстон и Пепър, които проповядваха теорията за изключителността на американския капитализъм, за втора промишлена революция и пр. Левосектантско отклонение се появи и в Българската комунистическа партия. Появата и развитието на леви и десни отклонения в комунистическите партии на различните страни създаваше сериозни затруднения за правилното развитие на световното комунистическо движение, за успешното развитие на процеса на болшевизацията в комунистическата партия. Затова главната дейност на ИККИ от V до VI конгрес (1924—1928 г.) беше насочена към тяхното отстранение, към създаване на здрави болшевишки марксистко-ленински ядра във всяка компартия и изграждане единството на работническата класа на базата на единния фронт и на основата на борбата за защита на непосредствените интереси на работниците. На тези въпроси бяха посветени всички пленуми на ИККИ след V конгрес. Някои от тези пленуми изиграха историческа роля в развитието и укрепването на единството на международното работническо и комунистическо движение и в разгрома на най-опасните фракции и отклонения от него.

Така VI пленум на ИККИ, освен че оказа конкретна помощ за болшевизацията на такива партии като френската, английската, американската и др., но същевременно определи и най-важните задачи на всички комунистически партии в тяхната борба за революционно единство на международното работническо и професионално движение на основата на тактиката на единния фронт на работническата класа. Пленумът препоръча на комунистическите партии „решително, смело и искрено да се отзоват на стремежите на социалдемократическите работници към единство в борбата против буржоазията, да се съединят със социалдемократическите работници за едни или други практически действия, даже за най-минимални искания, да проявяват към социалдемократическите работници внимателно, другарско, коректно отношение, за да им дадат възможност да вървят заедно с нас против буржоазията“¹.

Но особено голямо внимание Комунистическият интернационал и ИККИ отделиха на борбата срещу троцкизма, който насочваше своите усилия против единството на главната ръководна сила в международното комунистическо движение — Комунистическата партия на Съветския съюз. Още V конгрес на Коминтерна осъди троцкизма като антиленинско дребнобуржоазно течение. VII разширен пленум на ИККИ (22 ноември — 16. XII, 1926 г.) в Москва разгроми решително и пълно троцкизма. Голяма роля в това отношение изигра изнесенният от името на делегацията на болшевишката партия пред пленума на Коминтерна доклад от И. В. Сталин „Още веднаж за социалдемократическия уклон в партията“. Всички представители на комунистическите партии осъдиха с изключително единодушие троцкизма и постановиха, че троцкизмът трябва да бъде изкоренен от всички комунистически партии като враждебно на пролетариата течение. Разгромът на троцкизма улесни борбата против фракциите във всички комунистически партии.

Към края на капиталистическата стабилизация в много от комунистическите партии като френската, германската, италианската и т. н. се създадоха вече истински

¹ Коммунистический Интернационал в документах (1919—1932 г.), стр. 543.

марксистко-ленински ръководства. Тези ръководства водеха борба за болшевизация на своите партии и едновременно ръководеха борбите на трудещите се за защита на техните непосредствени интереси, готвеха ги за осъществяване на крайните цели на пролетарското движение.

Класови борби на пролетариата в годините на временната частична стабилизация на капитализма. Развитие на световното пролетарско движение след V конгрес на Коминтерна се изрази в редица ожесточени схватки между пролетариата и буржоазията. Международното работническо и комунистическо движение се развиваше в ожесточена борба против десните лидери в социалдемократическите партии и против предателската политика на II Интернационал. На своя конгрес през 1925 г. Вторият интернационал открито призова социалдемократическите партии за сътрудничество с буржоазията и за борба против Съветския съюз и революционните движения на пролетариата. Тази политика се оправдаваше с теориите, че капиталистическата стабилизация е нова фаза в развитието на капитализма, без анархии в производството и без кризи. За да отвлекат пролетариата от революционните борби, те насаждаха реформистки илюзии сред трудещите се. Австрийската социалдемократическа партия убеждаваше трудещите се, че тя не може да води успешна борба с буржоазията, понеже няма болшинство в парламента, и затова издигна предателския лозунг за борба за „8%“, борба за гласове, които да ѝ обезпечат абсолютно болшинство в парламента, тъй като в изборите през 1927 г. бе получила 43%. С това те объркваха идейно пролетариата, отклоняваха го от пътя на революционната борба и способстваха активно за оживяване на някои социалдемократически преживелици в редовете на комунистическото движение. Без разобличаването на възгледите на социалдемократите от II Интернационал не беше възможно успешно развитие на световното пролетарско и комунистическо движение. С ръста на класовите стълкновения между пролетариата и буржоазията в периода на частичната стабилизация пролетариатът се революционизираше и на собствен опит, подпомогнат от огромната политическа и организаторска работа на компартните, се убеждаваше в предателството на лидерите на социалдемократията и II Интернационал.

Важно условие за болшевизацията на партиите и за разгръщане на борбите на работническата класа беше осъществяването на единодействието и изграждане на единството на работническата класа на основата на тактиката на единния фронт. На основа на класовата борба в 1924 г. в Профинтерна бяха обединени от 12 до 14 млн. работници, а в същото време в Амстердамския интернационал под влияние на социалдемократите, анархистите и др. се намираха от 14 до 15 млн. работници. Петият конгрес на Коминтерна (1924 г.) постави като едно от условията за болшевизацията на партията подобряване работата в профсъюзите. VI разширен пленум (февруари—март 1926 г.) се занима преди всичко със задачите на комунистите в борбата за осъществяване на революционното единство на работническата класа и осъществяване на професионално единство в международен мащаб на основата на единния фронт. Профинтернът в съответствие с решенията на Коминтерна поведе упорита борба за създаване единен интернационал на профсъюзите.

Голямо значение за изграждането на единството на профсъюзите в международен мащаб имаше сближението на английските трейдюниони с профсъюзите от СССР. Под натиска на „движението на малцинствата“, развило се като революционна профопозиция, под ръководството на комунистическата партия, в английските трейдюниони през април 1925 г. беше създаден англо-руски комитет за единство, който си постави задача да се бори за достигане професионално единство в международен мащаб. Съвместната дейност на англо-руския комитет беше прекратена по време на общата стачка в 1926 г. поради това, че Генералният съвет на английските трейдюниони се обяви против международната солидарност на пролетариата и не прие събраните средства от съветските профсъюзи в помощ на стачкуващите английски работници. Към края на 1927 г. англо-руският комитет прекрати своето съществуване.

Профинтернът организира ред международни кампании, които способстваха за развиване международната солидарност на пролетариата. В 1927 г. беше организирано движение за защита на Сако и Ванцети. Последните — италиански работници — емигранти в САЩ, бяха арестувани от американската полиция още през

1920 г. Те бяха оклеветени от полицията, че уж извършили кражба на пари, предназначени за изплащане на работнически надници. С цел да се подави революционното движение в САЩ, през 1927 г. бе монтиран процес срещу тях, бе раздухана шовинистическа истерия. Жестоката разправа на американската буржоазия с работническата класа и осъждането на Сако и Ванцети на смърт предизвика справедливо възмущение сред пролетариата от другите страни. Създаде се масово протестно движение в Англия, Франция, Италия, Германия, България и т. н.

Старите реформистки и бюрократизирани профсъюзни организации обаче продължаваха да пречат за изграждането на единството на международното профдвижение. Само в отделни случаи се създаваха условия за единдействие между революционните и реакционните профсъюзи.

През периода на частичната стабилизация най-забележителна беше ожесточената класова борба между английския пролетариат и английската буржоазия в 1926 г. Собствениците на каменовъглените мини на 30 април 1926 г. обявиха локаут, на 1 май миньорите обявиха стачка. На 3 май в знак на солидарност започна общата стачка, в която участваха железничарите, шофьорите, механиците, машиностроителите, огнярите, металиците и пр. Стачкуваха над 5 милиона души. Започнала като икономическа стачка, тя прерасна в политическа. В Англия се създаде напрегнато политическо положение, което можеше всеки момент да прерасне в революционна ситуация, а самата стачка в пролетарска революция. Но реформистките и опортюнистическите лидери на Генералния съвет на трейдюнионите и Изпълнителният комитет на лейбъристката партия в разгара на борбата предадоха стачкуващите работници, обявиха стачката за завършена, призовавайки работниците да я прекратят. Само въглекопачите продължиха борбата до месец декември, но претърпяха поражение. Общата стачка в Англия, макар и да претърпя поражение, показва на целия капиталистически свят, че капиталистическата стабилизация в условията на общата криза на капитализма е относителна, нетрайна, неустойчива. Общата стачка помогна много за разклащането на временната стабилизация на капитализма. Тя оказва и огромно влияние за по-

цема на работническото движение в другите страни, където предизвика масово движение на солидарност — проведени бяха стачки, събираха се пари в помощ на стачкуващите, работниците от останалите страни отказваха да товарят въглища на английските кораби и т. н. По време на стачката бяха разобличени реформистките лидери на трейдюнионите, но в същото време се видя и слабостта на Английската комунистическа партия, нейната откъснатост от масите.

Настъплението на буржоазията против работниците в Австрия и терорът на фашистите предизвикаха въоръжена борба на виенския пролетариат през юли 1927 г. Виенският пролетариат се вдигна на протестна демонстрация против оправдаването на група фашисти-убийци, която прерасна в обща протестна стачка във Виена. Правителството с оръжие потуши стачката, при което паднаха убити около 140 работници и бяха ранени повече от 1,500 души. Тези антифашистки боеве, в които се биеха рамо до рамо работници-комунисти и социалдемократи, претърпяха поражение поради предателството на лидерите на социалдемократите начело с Ото Бауер, които призоваха работниците да прекратят боевете и взеха активно участие на страната на буржоазията за потушаването им.

В другите европейски страни също избухнаха редица стачни борби през 1927 и 1928 г. В Испания стачкуваха миньорите и текстилците на Барселона (1927 г.), всички работници на Севиля (1928 г.), в Германия стачкуваха металиците в Рейнско-Вестфалската област (1928 г.). През 1929 г. в Берлин с разстрел беше разгонена 200-хилядна първомайска демонстрация, в която бяха убити 25 работници и няколкостотин ранени. Всички тези и др. събития показаха, че от стабилизацията израства нов революционен подем. В колониалните и зависими страни се засилваха националноосвободителните и антифеодални борби.

Първата гражданска революционна война в Китай 1924—1927 г. и политиката на Комунистическия интернационал по национално-колониалния въпрос. Едно от най-крупните събития, което ясно показва нетрайността на капиталистическата стабилизация и усили нейното разклащане, беше първата гражданска революционна война в Китай 1924—1927 г. Китайската народна революция за-

почна с „движението от 4 май“ 1919 г. Тя имаше тази особеност, че от 1924 г. прие форма на гражданска революционна война, в която народът се вдига на въоръжена борба против империализма, против феодалното потисничество. Китайската комунистическа партия изгради единен фронт с Гоминдана (партия на националната буржоазия), на основата на който създаде общонационален фронт. База на революцията бе провинцията Гуандун. Това бяха най-важните условия, които създадоха възможност да се почне въоръжена борба в отговор на контрареволуционния метеж, организиран от лейбъристкото правителство на Англия през октомври 1924 г. Китайската революция разклати основите на господството на империализма в Азия и като го отслабваше в колоните, създаваше по-благоприятни условия за развитието на световната пролетарска революция. Комунистическият интернационал обръщаше голямо внимание на хода на революцията и на тактиката на Китайската комунистическа партия. На шестия, седмия, осмия и деветия пленуми на ИККИ проблемите на китайската революция заемаха централно място. На тези пленуми китайската революция беше охарактеризирана като антиимпериалистическа и антифеодална революция, развиваща се въз основа на богатия опит на Великата октомврийска социалистическа революция. Особено голямо значение в нея имаше аграрният въпрос и свързаното с него масово селско движение. Аграрно-селското движение, както посочваше ИККИ, е най-могъщата опора на китайската революция. Китайската комунистическа партия насочи своите усилия към създаване на профсъюзи и селски съюзи, в които бяха обединени стотици хиляди трудещи се. Това значително разшири фронта и базата на революционната борба в Китай. Комунистическата партия нарасна числено — в 1927 г. тя достигна 60 хиляди члена. Слабостта и зависимостта на националната китайска буржоазия от чуждия капитал създаваше възможност китайският пролетариат начело с ККП да се утвърди като ръководител и вожд на китайската революция. Осъществяването на тази възможност зависеше от политиката и тактиката на Китайската комунистическа партия. Затова беше необходимо Китайската компартия да провежда самостоятелна политика, като едновременно възглави борбата за изграж-

дането на широк антиимпериалистически и антифеодален фронт. Ръководството на ККП начело с десния опортюнист Чен Ду-сю обаче провеждаше опортюнистическа политика, не се опираше достатъчно на масовото селско и работническо движение и подкрепяше на дело политиката на десните елементи в Гоминдана. Това даде възможност на Чан Кай-ши в 1927 г. да извърши контра-революционен преврат и създавайки антинародно правителство, да постави ККП в много тежко положение. ИККИ оказва активна помощ на марксистко-ленинските сили в партията да преодолеят опасния десен уклон на Чен Ду-сю. V конгрес на Китайската комунистическа партия, проведен през април 1927 г., осъди десния уклон на Чен Ду-сю, а в края на 1927 г. той бе отстранен от ръководството на партията.¹ На VI конгрес в 1928 г. Китайската комунистическа партия постави като основни задачи на момента: борба за завоюване на широките маси на страната за развитие на аграрната революция, създаване революционни профсъюзи и силна работническо-селска Червена армия и подготовка за въоръжено смъкване на Чан Кай-ши.

Националната буржоазия измени на революцията, когато аграрното селско движение започна да се развива по цялата страна. Китайската комунистическа партия под ръководството на такива дейци като Мао Цзе-дун, Чжоу Ен-лай, Чжу-Де, Е-Тин и др. застана начело на борбата на масите за победа на нова демократическа революция. След Кантонското въстание в 1927 г., въпреки поражението му, китайската революция получи здрава база в китайското село, където непрекъснато растеше и се развиваше аграрното движение на селяните. В същото време, както посочваше Коминтернът, голяма роля в развитието на революцията започна да играе революционната армия. В Китай се създаде в 1928 г. мощна и все повече растяща военна сила в лицето на ръководената от комунистическата партия Червена армия, която стана могъща опора на китайската революция. Развиващата се демократическа революция независимо от временните ѝ поражения имаше огромно международно значение. Тя събуди от вековен сън стотици милиони угнетени и ги вдигна на борба против тех-

¹ Чен Ду-сю станал по-късно ренегат.

ните угнетители. В хода на революцията Гоминданът бе разобличен като оръдие на контрареволуцията и на чуждестранните империалисти. Укрепи се авторитетът на ККП. Китайската революция събуди нови надежди за освобождаване на колониалните народи. Тя задълбочи противоречията и усили общата криза на капитализма. Към борбата на китайския пролетариат и националноосвободителните борби в Индия, Индонезия, Сирия, Мароко и др. световният пролетариат прояви международна солидарност. В 1928 г. по инициатива на Профинтерна се разгърна широка кампания за оказване материална помощ на китайския пролетариат. Бяха проведени протестни кампании против войната в Сирия и Мароко.

Шестият конгрес на Комунистическия интернационал. Развитието на класовите борби в капиталистическите страни, национално-колониалните, антиимпериалистически движения и победоносното строителство на социализма в СССР, наред с усиляване на борбите между империалистическите държави за пазари и подготовката за нови войни, свидетелствуваха за неизбежния и недалечен край на частичната стабилизация на капитализма. Те свидетелствуваха за настъпването на нови сътресения в капиталистическата система. Шестият конгрес на Коминтерна, който заседава в Москва от 17 юли до 1 септември 1928 г., даде правилна преценка на положението в света и посочи перспективите на работническото и комунистическото движение. На конгреса присъствуваха 532 делегата от 57 страни, представляващи 55 комунистически и 10 други организации.

Главният въпрос, който разреши VI конгрес на Коминтерна, беше изработването на програма на Комунистическия интернационал. В нея беше обобщен опитът на световното революционно движение — на всички революции в капиталистическите страни и в колониите, и на диктатурата на пролетариата в СССР. Теоретическа основа на програмата беше ленинското учение за империализма. Неговите основни положения бяха изложени в нея. Въз основа на дълбок анализ на капитализма както в епохата на промишления капитализъм, така и в епохата на империализма програмата посочи неизбежната гибел на капитализма и историческата необходимост от социализма. Затова и „крайната цел, към която се стреми Комунистическият интернационал, е заменяването на

световното капиталистическо стопанство със световна комунистическа система“¹.

Изхождайки от неравномерното развитие на капитализма, в програмата на Коминтерна се сочат три типа страни, които ще имат различни темпове и пътища на преход към диктатура на пролетариата и различни форми на социалистическото строителство. Към трите основни типа страни се отнасят: страни с високо развит капитализъм — САЩ, Германия, Англия и т. н., където пролетариатът ще върви направо към установяване на диктатура на пролетариата; в страни със средно развит капитализъм — Испания, Полша, Унгария, Балканските страни и др., „диктатура на пролетариата може да настъпи и не отведнаж, а в процес на преход от демократическа диктатура на пролетариата и селяните към социалистическа диктатура на пролетариата“², в колониалните и полуколониалните страни — Китай, Индия и др., преходът към социализма е възможен „само в резултат на цял период на прерастване на буржоазнодемократическата революция в социалистическа“. В програмата се подчертава, че е възможен преходът на тези страни към социализма, без да минават стадия на капитализма, ако им се окаже помощ от страните, където вече социализмът е победил.

В програмата подробно бяха разгледани въпросите на пролетарската революция и диктатурата на пролетариата. Като направи задълбочен анализ на богатия опит на диктатурата на пролетариата в Съветския съюз, програмата осветли всички въпроси на политиката на комунистическите партии в преходния период от капитализма към социализма и огромната роля на правилното осъществяване на диктатурата на пролетариата за успешното развитие на социалистическото общество. Всеотстранно беше разработен и въпросът за стратегията и тактиката на Комунистическия интернационал в революционната борба. Значително място в програмата зае и въпросът за национално-колониалното освободително движение против империализма. На този въпрос конгресът обърна особено внимание и го разработи подробно в специални тезиси.

¹ Комунистическия Интернационал в документите, стр. 14.

² *Там*, стр. 29.

Приемането на програмата на Комунистическия интернационал от VI конгрес създаде здрава теоретическа и идейна основа на световното комунистическо движение. Върху тази основа комунистическите партии още по-уверено тръгнаха напред във великата революционна борба против капитализма и за създаване на комунистическо общество. Конгресът прие нов устав на Комунистическия интернационал.

Шестият конгрес прие и специални тезиси по международното положение. В тях той направи дълбок марксистко-ленински анализ на развитието на международното положение след Първата световна война и победата на Великата октомврийска социалистическа революция и посочи, че световното работническо движение в своето развитие през това време е минало през три основни периода, които съответствуват на периодите в развитието на общата криза на капитализма през първия неин етап. Първият период е период на най-остра криза в капиталистическата система, период на непосредствен революционен шурм на пролетариата против капитализма. Най-високата степен на развитие на този период през 1921 г. се характеризира с победата на СССР над силите на интервенцията и на вътрешната контрареволуция, с укрепването на диктатурата на пролетариата, с основаването на III Комунистически интернационал, от една страна, и, от друга, с редицата тежки поражения на западноевропейския пролетариат и с началото на настъплението на буржоазията. Краят в развитието на този период е поражението на революционните боеве на пролетариата през 1923 г.

Това поражение е и изходен пункт на втория период, в който се започва и развива частичната стабилизация на капитализма, развитието и разширяването на настъплението на капитала и на по-нататъшни отбранителни боеве на отслабената от пораженията пролетарска армия. От друга страна, това бе период на бързо възстановяване на народното стопанство в СССР и на сериозни успехи на социалистическото строителство на основата на ленинския план за изграждане на социализма и на по-нататъшния растеж на влиянието на комунистическите партии сред широките народни маси.

Третия период Шестият конгрес оцени като период на настъпване на нови остри класови борби, на рязко

изостряне на всички противоречия на империализма до подготовката на империалистическите войни между капиталистическите държави, до засилване на националноосвободителните войни против империалистическия гнет, до нови гигантски класови битки.

В тезисите, приети от конгреса по *международното* положение, се казва: „Изостряйки всички международни противоречия (противоречия между капиталистическите страни и СССР, военната окупация на Северен Китай като начало на разделянето на Китай, борбите между империалистите и т. н.), изостряйки *вътрешните* противоречия в капиталистическите страни (процес на олевяване на масите на работническата класа, изостряне на класовите борби), развивайки *колониалните движения* (Китай, Индия, Египет, Сирия) — този период неизбежно води чрез по-нататъшното развитие на противоречията на капиталистическата стабилизация към по-нататъшно подкопаване на капиталистическата стабилизация и към рязко изостряне на общата криза на капитализма.“¹

Против тази оценка, която бе напълно потвърдена от по-нататъшното развитие, решително се обявиха на конгреса десните елементи начело с Бухарин. Те отричаха разклащането на капиталистическата стабилизация и рязкото изостряне на всички противоречия на империализма. Десните елементи защитаваха на конгреса ревизионистичната теория на американските опортюнисти за така наречения „организиран“ капитализъм, като се мъчеха да получат подкрепата на делегатите на конгреса. Тази „теория“, защитавана от Бухарин, бе рязко разкритикувана и решително отхвърлена най-напред от самата делегация на болшевишката партия. Конгресът осъди възгледите на десните елементи и като обоснова неизбежния и настъпващ крах на капиталистическата стабилизация, на нов период на класови борби, начерта революционната линия на развитие на международното работническо движение.

Във връзка с тази оценка Шестият конгрес на Коминтерна подчерта, че борбата срещу нарастващата опасност от нова империалистическа война, борбата срещу империалистическите планове за разделяне на Ки-

¹ Коммунистический Интернационал в документах, стр. 5.

тай, за защита на китайската революция и национално-освободителните революционни движения в колониите са главните задачи пред международното комунистическо движение, пред комунистическите партии. Тези задачи комунистическите партии трябваше да обвързват най-тясно с ежедневната борба на работническата класа против настъплението на капитала и да бъдат начело на борбата за диктатура на пролетариата. Разработвайки конкретните мероприятия за реализирането на тези задачи, VI конгрес обърна най-сериозно внимание върху опасността от империалистическа война против Съветския съюз и оттук върху необходимостта от защита на съветската страна от международния пролетариат в случай, че тя бъде нападната. Конгресът прие специално решение за провеждане на международна кампания от всички комунистически партии против империалистическа война и за защита на СССР.

Шестият конгрес на Коминтерна настоятелно препоръча на комунистическите партии значително да засилят възпитанието на работническата класа в дух на боева международна пролетарска солидарност. „Борбата против интервенцията в Китай, борбата срещу опитите да бъдат подавени националноосвободителните движения във всички колонии, работата сред армията и флотата, решително поддържане на въстаналите колониални народи — такива трябва да бъдат мероприятията в най-близко време.“¹ Конгресът особено подчерта също така необходимостта от всеобхватна организация на движението сред негрите както в Североамериканските съединени щати, така и в другите страни (особено в Южна Африка). Във връзка с това комунистическите партии се задължиха най-решително и безпощадно да водят борба с всички прояви на така наречения „бял шовинизъм“, насаждан сред трудещите се в САЩ от американските империалисти. В основата на приетите специални тезиси по въпроса за революционните движения в колониалните и полуколониалните страни бяха залегнали решенията на II конгрес на Коминтерна, разработени от В. И. Ленин. Обобщавайки опита на национално-освободителните борби на народите от Китай, Индия, Индонезия, Мароко, Сирия и от страните на Южна Аме-

¹ Коммунистический Интернационал в документах, стр. 781.

рика и др., конгресът посочи основните движещи сили в националноосвободителното движение — националната буржоазия, селячеството и пролетариата — и отбеляза единството в целите на комунистическите партии от колониите и от метрополиите, като начерта конкретните задачи в борбата срещу потисничеството и експлоатацията на империализма и за едните, и за другите.

Във връзка с тази оценка на международното положение Шестият конгрес одобри тактиката на комунистическите партии, която бе набелязана още на IX пленум на ИККИ. Тази тактика бе начертана на основата на тактиката на единния фронт на работническата класа, на укрепването на съюза на работническата класа с трудещите се селяни. Нейното приложение изискваше от комунистическите партии да засилят борбата срещу лидерите на социалдемократическата върхушка в различните страни, които предаваха интересите на работническата класа, да провеждат курс на самостоятелно ръководство на масовите акции на работническата класа; да въвличат в борбата неорганизираните работници, които съставляваха значителна част, а в повечето страни и мнозинството на работническата класа; да се борят за превръщане на икономическите борби на работниците в политически и т. н. Конгресът предупреди комунистическите партии да се готвят и за нелегална борба, за да могат успешно да водят борба против посегателствата на буржоазните полицейски органи срещу комунистическите партии.

За осъществяване линията на единен фронт, за влияние сред масите, с голяма сила Шестият конгрес обърна внимание върху необходимостта от решителна борба срещу влиянието на десните социалдемократически лидери сред работническата класа и по-специално сред реформистките профсъюзи. Отчитайки по-нататъшното обуржоазяване на върховете на работническата бюрокрация, на нейното значително разширяване като прослойка в работническата класа в периода на временната стабилизация на капитализма, конгресът подчерта, че социалдемократията е преминала от срамежлива (прикрита) защита на капитализма към открита негова поддръжка, от фрази за класова борба към открита проповед за класово сътрудничество, за „хармония“ на интересите на класите, от „защита на отечеството“ към

открита проповед за подготовка на война против СССР, към пряка подкрепа на колониалния гнет. С една дума, от прикрито фалшифициране, извращаване и отстъпване от марксизма те все по-открито заставаха на позициите на буржоазната идеология, на дребнобуржоазния либерализъм на английската лейбъристка партия.

Изхождайки от тази линия на десните социалдемократи, която бе станала с малки изключения линия на международна социалдемокрация, линия и на Втория интернационал, конгресът подчерта, че на дадения етап основната роля на социалдемократията се заключава в подриване на необходимото боево единство на пролетариата и на неговата борба с империализма. „Разцепвайки и разлагайки единния фронт на пролетарската борба против капитала, социалдемократията се явява главната опора на империализма в работническата класа“ — се казва в решенията на конгреса. Ако в миналия период на революционни боеве на международния пролетариат социалдемократията се оказва последен резерв на империализма в качеството си на буржоазна работническа класа, то в настъпващия период лидерите на социалдемократическата десница ще играят неизмеримо по-предателска роля.¹

Това, както се казва в резолюциите на конгреса, налагаше най-енергична борба против предателството на социалдемократията. А „изострянето на борбата против социалдемократията пренася решително центъра на тежестта на единния фронт долу, но не сменя, а, обратно, усилва задължението на комунистите да правят разлика между искрено заблуждаващите се социалдемократически *работници*, от една страна, и социалдемократическите ръководства, които лакейничат пред империализма — от друга. В същото време лозунгът борба за масите (в това число и вървящите още след буржоазната партия, и вървящите след социалдемократията) не само не се сменя от дневния ред, но още повече става в центъра на цялата работа на Комунистическия интернационал.“²

Трябва обаче да се каже от гледна точка на единния фронт, че някои формулировки в оценките на Ше-

¹ Комунистическия Интернационал в документах, стр. 777.

² *Пак там*, стр. 782.

стия конгрес по отношение на социалдемокрацията на практика водеха към сектантство. Това се отнася до недооценката на необходимостта от преговори при известни условия за изграждане на единния фронт с ръководствата на социалдемократическите партии и т. н. Този недостатък бе изправен от ИККИ и от VII конгрес на Коминтерна.

Шестият конгрес на Коминтерна постави с голяма острота борбата против всякакви уклони вътре в партиите. Той посочи, че главната опасност в условията на частичната стабилизация и във връзка с влиянието на социалдемократическата реакционна върхушка е десният уклон. В действителност десните вътре в комунистическите партии фактически повтаряха социалдемократическите теории за „изключителността“ на американския капитализъм, надценяваха, в духа на империалистическата пропаганда, „устойчивостта“ и организираността на капитализма, стремяха се да пренесат социалдемократическите методи и форми на организация в комунистическите партии, отричаха нелегалните форми на работа в икономическите борби на работниците, заставаха фактически на „опашкарски“ позиции, проявяваха склонност към безпринципни съглашения в областта на политиката със социалдемократическата върхушка и даже с буржоазните демократи и т. н. Ето защо в приетата от конгреса резолюция се казва: „Вътре в комунистическите партии в настояще време — на базата на частичната стабилизация на капитализма и в непосредствена връзка с влиянието на социалдемократическата позиция — тези десни уклони при относително здрави социалдемократически партии са особено опасни и борбата с тях трябва да бъде поставена на преден план, което предполага и системна борба с примиренческото отношение към десните течения вътре в комунистическите партии.“

Шестият конгрес обаче обърна внимание и върху необходимостта да се води борба и против „левите“ уклони, които се обявяваха против тактиката на единния фронт, против работата в профсъюзите, вместо упорита политическа и организаторска работа сред масите си служеха с лява фраза, с бунтарски методи на работа и т. н. Конгресът одобри резолюцията на XV конгрес на ВКП(б) и на IX пленум на ИККИ за изключване на

троцкистите от редовете на партията, като отклони искането на Троцки да бъде възстановено тяхното членство в партията. Същото бе направено с троцкистката група на Маслов—Рут Фишер, изключена от Германската комунистическа партия, и на групата Трен — изключена от редовете на Френската комунистическа партия. Конгресът подчерта, че ликвидирането на фракционните борби вътре в партиите е едно от задължителните условия за успешната борба на пролетариата против силите на империализма и за сплотяване на масите.

Независимо от някои слабости решенията на VI конгрес на Коминтерна изиграха голяма роля за активизирането на комунистическото и работническото движение във всички страни. Приемането на програмата на Коминтерна беше убедително свидетелство за идейната зрелост на комунистическите партии, които отстояха чистотата на марксизма против десните опортюнисти и против троцкизма. Развитието на комунистическото движение потвърди правилността на основните принципи на програмата на Коминтерна.

Г Л А В А XIII

РЕВОЛЮЦИОННИЯТ ПОДЕМ НА МЕЖДУНАРОДНОТО РАБОТНИЧЕСКО И КОМУНИСТИЧЕСКО ДВИЖЕНИЕ В ГОДИНИТЕ НА СВЕТОВНАТА ИКОНОМИЧЕСКА КРИЗА НА КАПИТАЛИЗМА И НА ШИРОКОТО НАСТЪПЛЕНИЕ НА СОЦИАЛИЗМА в СССР (1929—1934 г.)

1. РАСТЯЩАТА КРИЗА НА СВЕТОВНИЯ КАПИТАЛИЗЪМ И ПО-НАТАТЪШНИЯТ ПОДЕМ НА СОЦИАЛИСТИЧЕСКОТО СТРОИТЕЛСТВО В СССР

Световната икономическа криза в периода 1929—1933 г. През 1929 г. се потвърдиха изводите на III Комунистически интернационал, че стабилизацията на капитализма е гнила, нетрайна, временна, че частичната стабилизация на капитализма ще доведе до задълбочаване на неговата криза. Икономическата криза започна в края на октомври 1929 г. с големия крах на капиталистическата борса в САЩ и бързо се разпространи във всички области на производството и обръщението, разпространи се във всички капиталистически страни и стана световна. Тя обхвана не само промишлеността, селското стопанство и търговията, но се пренесе и в сферата на кредита и паричното обръщение. По такъв начин тя стана всеобща.

Тази криза бе криза на капиталистическо свръхпроизводство. Нейната коренна причина лежеше в самата система на капиталистическото стопанство, в основното противоречие на капиталистическото производство — противоречието между обществения характер на производството и частния характер на присвояването на продуктите от това производство.

Въпреки всеобщия ѝ характер кризата се развиваше крайно неравномерно, като обхващаше страните една след друга и с различна сила. Ако в 1930 г. САЩ изживяваха най-тежкия период на кризата, то във Франция промишленото производство все още показваше нараст-

ване. Характерна особеност на кризата беше, че тя се явяваше най-продължителната, най-дълбоката и най-разрушителната в сравнение с всички икономически кризи дотогава. Промисленото производство в главните капиталистически страни рязко се съкрати (до 36%), като за САЩ това съкращаване достигна до 46.2%, в Германия — 40.6%, във Франция 32.9% и т. н. Особено разрушителен характер придоби кризата в страните на Латинска Америка, където промишлеността и външната търговия се съкратиха с 50—80%. Най-тежки последици обаче имаше кризата за работническата класа и широките пролетарски маси от града и селото.

Милиони работници бяха изхвърлени на улицата и заседно със семействата си подложени на глад и мизерия. Цените на селскостопанските произведения катастрофално падаха. Голяма част от трудещите се селяни, не можейки да издържат тежестите на кризата, се разоряваха. Числото на безработните в целия капиталистически свят през 1933 г. надхвърли 30 милиона, не смятайки милионите полубезработни и безработните в селското стопанство.

Дълбочината и продължителността на кризата се обуславяха от редица обстоятелства. Кризата обхвана всички капиталистически страни и в резултат на това се затрудни маневрирането на едни страни за сметка на други. Нито една страна не можеше да изнесе промишлени стоки в друга и по този начин да подобри своето положение. От друга страна, промишлената криза се преплете с аграрната криза, която също обхвана всички страни, а това доведе до взаимното им изостряне. Като следствие от промишлената криза търсенето на селскостопански суровини рязко се намали. Кризата в селското стопанство свеждаше до минимум търсенето на индустриални стоки като трактори, машини, минерални торове и др., което изостряше още повече индустриалната криза. Кризата протичаше в период на империализма, характеризиращ се с господството на монополистическите обединения, които се стараеха да запазят високите монополни печалби. Това ограничаваше продаването на запасите от стоки и правеше кризата още по-тежка. С цел да запазят високите монополни цени капиталистите прибегваха към унищожаването на голямо количество стоки и на посевни площи, заети от технически култури. Особено

тежният характер и продължителността на кризата се обясняват най-вече с обстоятелството, че тя протичаше в условията на общата криза на капитализма.

И през този период буржоазните идеолози и техните слуги — десните социалдемократически лидери, измисляха и проповядваха най-различни „теории“ за кризата, за нейното „смекчаване“ и ликвидиране. Всички тия „теории“ не се потвърдиха от живота, защото не почиваха на реална научна основа.

Представителите на буржоазната обществена наука виждаха причината за икономическата криза на капитализма в условията на паричното и кредитно обръщение или в недостига на капитали. Тези обяснения на кризата не бяха случайни, те бяха продиктувани от интересите на капитала, стремящ се да обоснове с „научни“ аргументи политиката на настъпление срещу работническата класа: щом като причина за кризата се явява недостатъчната акумулация на капитала, трябва да се съкратят разходите за работна заплата, за социално застраховане и т. н. Всички буржоазни икономисти отначало отричаха, че тази криза е криза на свръхпроизводство. Само след пълното банкрутство на всички техни прогнози и предсказания те бяха принудени след марксистите-болшевици да заговорят за кризата като криза на свръхпроизводство.

Както е известно, теорията на социалдемократията за организирания капитализъм е несъвместима с признаването на съществуването и периодическото настъпване на кризите. Тяхната теория за „организирания“ капитализъм предполага, че противоречията на капитализма отмират, че анархията в производството и обедняването на масите изчезват.

Небезизвестният ренегат и социал-предател, ревностен сторонник на антисъветската интервенция — Карл Кауцки, в своята книга „Материалистическо разбиране на историята“ разработи нова теория за кризите, с нищо неотличаваща се от теориите за кризите, издигани от реакционните буржоазни теоретици. Според неговото мнение причините за кризите трябва да се търсят вече не в капиталистическите условия на производството, а в условията на природата. Кризите произлизат, според него, от диспропорцията между промишлеността и селското стопанство, а причините за тази диспропорция се обуславят

от самата природа, тъй като промишлеността има работа с неорганичната природа, а селското стопанство — с органичната.

Всъщност теорията на Кауцки се явява съставна част на теорията за „организирания капитализъм“ и не се отличава с нищо от теорията, която търси причините за кризите в положението на Венера по отношение на Луната, или от теорията, която обяснява кризите с наличието на петна върху слънцето.

Забележително е, че и когато кризата придоби международен характер, когато милиони безработни стояха като буреносни облаци пред фабриките и заводите в целия капиталистически свят, когато гладът на милионите бушуваше в него, социалдемократическите теоретици продължаваха по различен начин да говорят за организирания капитализъм в сферата на световното стопанство.

Но минават само няколко месеца и надеждите за скорошно изживяване на кризата на капитализма изчезват. Едва тогава, след като буржоазните идеолози отдавна бяха признали икономическата криза като криза на свръхпроизводство, социалдемократическите лидери започнаха да признават икономическата криза на капитализма. Един от лидерите на германската социалдемократия пише във вестник „Арбайтер Цайтунг“: „Движението и в бъдеще ще се осъществява циклично. След сегашната криза ще последва подем, а след подема — нова криза. Но вероятно периодите на кризите ще бъдат по-продължителни и сериозни, а периодите на подем — по-кратки и по-слаби, отколкото по време на последните довоенни десетилетия.“ „Капитализмът се оказва не състоятелен даже в своята най-съвременна форма. . . Организираният капитализъм също не бе в състояние да предотврати присъщите на капиталистическия строй кризи“ — продължава да теоретизира същият вестник.

Тези поврати в теоретическите умувания на социалдемократическите лидери основателно предизвикаха недоверие сред социалдемократическите работници към техните партии. Те ги уличаваха като лакеи на буржоазията.

Периодът на икономическата криза на капитализма беше период на проверка на политическите партии, на техните програми и методи на ръководство на борбите на трудещите се, проверка на техните думи и дела от

масите. Световната икономическа криза на капитализма, от една страна, и успешното строителство на социализма в Съветския съюз дадоха възможност на трудещите се да видят нагледно пороците и загниването на капитализма и възходящото развитие на социализма, за който се бореха комунистическите партии в цял свят. Това имаше голямо значение в борбата на комунистическите партии за единство на работническата класа, против фашизма и войната и за обръщане на все повече маси с лице към комунистическите партии.

Монополистическият капитал се опитваше да прехвърли тежестите на кризата на гърба на трудещите се посредством масовите уволнения, понижаване на работната заплата, инфлацията, повишаване данъчното бреме, цените на дребно и т. н. Такива мерки изостряха класовата борба. Стачното движение за защита на икономическите интереси на работническата класа приемаше в много случаи политически характер. Масов характер взема борбата против безработицата. С всяка измината година растеше подемот в революционното движение, последователни вълни от бурни демонстрации и стачки се разгръщаха в САЩ, Германия, Франция, Белгия, Полша и др. В масите зрееше идеята за щурм против капитала. На това надигане на трудещите се буржоазията отговаряше с жесток терор. За да запази своето господство, тя прибегна до унищожаване или свеждане до нула остатъците от буржоазния парламентаризъм и демокрация, забрани легалното съществуване на комунистическите партии в редица страни и използва целия военно-полицейски апарат на държавата за борба против работническото движение.

Изход от изострянето на политическите противоречия вътре в страните от назряващата политическа криза монополистическата буржоазия търсеше в извикването на фашизма на власт. Във фашизма и особено в германския фашизъм монополистическият капитал виждаше силата, която може да бъде противопоставена на растящата революционна енергия на трудещите се маси. Фашизмът — това е открита терористична диктатура на най-реакционните империалистически елементи на крупния финансов капитал, които са способни да започнат изстребването на най-добрата част на работническата класа и да разгромят нейните организации.

Изострянето на икономическата криза доведе и до изостряне на противоречията между империалистическите държави. Търсейки изход от кризата, те прибегваха и към подготовката на нови войни. Монополистическите обединения търсеха изход от кризата и за сметка на колониите, като повишаваха цените на своите стоки, изкуствено понижаваха цените на суровините от колониите и усилваха експлоатацията на местното население. Това водеше до усилване на революционната борба на народите от колониалните и зависими страни.

Растящият подем на социалистическото строителство в СССР в момент, когато капиталистическият свят в резултат на кризата се раздираше от най-остри противоречия, народите на Съветския съюз под ръководството на комунистическата партия уверено вървяха напред по пътя на социалистическото строителство. В първата половина на 1929 г. беше приета първата петилетка, основната задача на която беше да се превърне съветската страна от изостанала аграрна в страна с високо развита индустрия, способна технически да превъоръжи и преведе на социалистически релси цялото народно стопанство, да се създаде икономическа база за унищожаване на експлоататорските класи в СССР. С първата петилетка се започна реконструкцията на цялото народно стопанство на базата на най-нова съвременна техника.

В отговор на призива на комунистическата партия трудещите се масово се включиха в социалистическото съревнование за успешното изпълнение задачите на петилетката. През октомври 1929 г. по цялата страна се разпространи подетият от масите лозунг за изпълнението на петилетката в четири години. По времето на XVI конгрес на партията, който бе конгрес на широко настъпление на социализма по всички фронтове, значителна част от работническата класа бе въввлечена в социалистическото съревнование за предсрочно изпълнение плана в областта на промишлеността. Затова конгресът, като отчете големия трудов ентузиазъм на масите, поръча на ЦК на партията „да осигури и за в бъдеще *боеви большевишки темпове* на социалистическото строителство, да постигне действително *изпълнение на петилетката в четири години*“ ...¹

¹ ВКП(б) в резолюции и решения ... т. II, Изд. БКП, 1953, стр. 505.

През 1930 г. огромно количество нова техника се внедряваше в реконструираните заводи и в строителството на нови. През 1931 г., която бе решаваща за изпълнение на петилетката, трябваше да бъдат пуснати няколко предприятия, сред които машиностроителни, тракторни, автомобилни заводи, химически комбинати, доменни и мартенови пещи и др. Нова техника се изпращаше и в селското стопанство. По това време партията издигна лозунга: „В периода на реконструкцията техниката решава всичко.“

Но в края на 1930 г., когато във всички отрасли на народното стопанство постъпваше непрекъснато най-съвременна техника — партията навреме забеляза нова сериозна трудност — остър недостиг на хора, способни да организират новото производство, да управляват новата техника и да бъдат беззаветно предани на делото на социализма. Нерешаването на тази задача можеше сериозно да затормози социалистическата реконструкция на цялото народно стопанство, а с това да забави темповете на строителството на социализма. Опасността обаче се увеличаваше от факта, че известна част от комунистическо-стопански ръководители недооценяваха ролята на техниката и имаха пренебрежително отношение към повишаването на своите технически знания.

Необходимо беше партията да се заеме настойчиво с подготовката на кадри, които да усвоят новата техника, да се накарат профсъюзите и комунистите — стопански дейци, да се обърнат с лице към техниката. Важна роля в решаването на тази задача изигра свиканата по инициатива на ЦК на партията в края на януари 1931 г. I Всесъюзна конференция на ръководителите на социалистическата индустрия. На тази конференция партията издигна лозунга „Болшевиките са длъжни да овладеят техниката“. На този лозунг на партията се отзоваха десетки хиляди комунисти, комсомолци и безпартийни, постъпвайки в различните школи за техническо обучение.

Благодарение на умелото ръководство на комунистическата партия и трудовия ентузиазъм на работническата класа петилетката в областта на промишленото производство бе изпълнена предсрочно. През тези години в строя влязоха такива крупни предприятия, като реконструирания основно автомобилен завод в Москва, новопостроените тракторен завод в Харков, автомобилен завод

в Горки, Брезниковския химически комбинат, завод за лагери в Москва, Магнитогорския и Кузнецки металургически заводи, Днепропетровската хидроелектростанция и др. Значителни успехи бяха постигнати в развитието на националните републики.

Заедно с работата по индустриализацията на страната комунистическата партия водеше упорита борба за провеждане в живота ленинския кооперативен план. Не можеше съветската власт дълго време да се опира на две различни основи: на едрата социалистическа индустрия, от една страна, и, от друга страна, на дребното, разпокъсано селско стопанство, което ражда в масов мащаб капитализъм. На основата на успехите в социалистическата индустриализация се създаваха материални условия за преминаване към масова колективизация, за избавяне на милиони трудещи се от кулашка зависимост, от мизерия и от невежество. Петнадесети конгрес на ВКП(б), който бе оценен като конгрес на колективизацията на селското стопанство, прие решение: „да се развива по-нататък настъплението срещу кулачеството и да се вземат редица нови мерки, ограничаващи развитието на капитализма в село, водещи селското стопанство към социализма“¹. В своите решения партията се ръководеше от указанията на Ленин, че мир с кулаците не може да има, че работническата класа трябва да подготвя сили, за да нанесе решителен удар на кулачеството, да го ликвидира като класа.

Едно от най-важните условия за успешното развитие на колхозното движение бе създаването на солидна материално-техническа база. За целта съветската власт вземаше решителни мерки за развитие на собствено строителство на селскостопански машини. За оказване на държавна материално-техническа помощ на колхозното движение бяха създадени машинно-тракторни станции. Изхождайки от указанията на В. И. Ленин, че всеки обществен строй възниква само при финансовата поддръжка на определена класа, съветската държава усили значително финансовата помощ на колхозите, като им даде по-големи привилегии и облекчения в сравнение с едноличните селяни. Партията и съветската власт, спазвайки

¹ ВКП (б) в резолюции и решения ..., т. II, Изд. БКП, 1953, стр. 323.

принципа на доброволността при провеждане на колективизацията, оказваха помощ и на едноличните трудови селяни чрез МТС и совхозите, убеждаваха ги в предимствата на едрото колективно стопанство, помагаха им да встъпят по пътя на колхозното движение. Централният комитет на партията задължи партийните организации да оглавят растящото колхозно движение, като предупреди да не се прилага в никакъв случай форсиране, декретиране при създаване на колхозите. За разните райони бяха определени различни срокове за завършване на колективизацията, в съответствие както със социално-политическата обстановка и подготвеност в района, така и в зависимост от неговото стопанско значение за страната.

През есента на 1929 г. селяните от цели райони и окръзи вече встъпваха в колхозите. Това означаваше, че в колхозите започва да влиза основната маса на селяните — средният селянин. В редица райони на страната колхозното движение прерасна в движение за пълна колективизация, което решително подкопаваше основите на кулачеството. Последователното провеждане на тази линия на партията среща не само ожесточената съпротива на кулачеството, но и на десните елементи вътре в партията, възглавявани от Бухарин. В лицето на десния уклон в партията кулаците виждаха свои защитници и още повече усилваха своята съпротива. Ето защо партията решително и с ленинска твърдост разгроми в идейна борба десния уклон и осигури провеждането на партийната линия. Особено голяма роля в тази борба изиграха докладите на И. В. Сталин пред пленумите на ЦК и пред партията по въпросите на десния уклон. („За дясната опасност във ВКП(б)“, „За десния уклон във ВКП(б)“ и други.)

В този период на масово встъпване в колхозното движение съпротивата на кулачеството премина в открити терористически действия, насочени против колхозните активисти и за унищожаване на колхозното имущество. Класовата борба рязко се изостри. Комунистическата партия поддържаше борбата на селската беднота против кулачеството, но без неговото ликвидиране като класа не можеше да се извърши революционен преврат в селското стопанство. До края на 1929 г. се провеждаше по-

литика на ограничаване и изтласкване на кулашките елементи, тъй като съветската власт още не можеше да замени капиталистическото производство на кулака със социалистическо. В края на 1929 г., когато и средният селянин стъпи на пътя на колхозното развитие на селското стопанство — т. е. подкрепи политиката на партията в село, тогава вече се създадоха условия за заместване на кулашкото производство на зърнени храни и неговата стокова продукция със социалистически. Ето защо партията премина от политика на ограничаване и изтласкване на кулачеството към политика на ликвидирането му като класа и осъществяване на пълна колективизация. На трудещите се селяни в районите на масовата колективизация бе разрешено да експроприират имуществото на кулаците в полза на колхозите, а най-активните кулаци, които водят борба против съветската власт, да бъдат изселвани от дадения район. Това беше революционно мероприятие в селското стопанство, унищожавашо условията за зараждане на капитализма в селото.

В началото на 1930 г. комунистическата партия трябваше да преодолява редица трудности, възникнали в резултат на допуснатите груби грешки от страна на местни партийни организации при създаването на колхозите. В стремежа си да ускорят завършването на колективизацията някои партийни организации започнаха да нарушават принципа на доброволността, като третираха средните селяни като кулаци. Въпреки липсата на необходимите условия някъде вместо колхози се създаваха комуни против желанието на хората. Всичко това предизвикваше недоволство сред селяните, преминаващо някъде под влияние на кулаците към активни антисъветски действия.

Коренът на грешките беше преди всичко в това, че беше нарушен принципът на доброволността при изграждането на колхозите, а с това и съюзът със средняка — основната маса в селото. Получавайки първите известия за допуснатите извращения, ЦК на ВКП(б) веднага се зае да ги изправи. Беше прието постановление „За борбата с изкривяването на партийната линия в колхозното движение“. По решение на ЦК на партията бе публикувана във в-к „Правда“ статията на И. В. Сталин „Гла-

позамайване от успехите“. В този документ открито пред лицето на целия народ бяха разкрити извращенията, причините за тях, а също така и мерките за изправянето им. В същото време бяха приети и други мерки като публикуване примерния устав на колхозите, приемане решение за даване привилегии на колхозите и др. Мерките, които бяха взети, съдействаха за укрепването на старите и създаване на нови колхози.

През втората половина на 1930 г. селяните започнаха отново масово да навлизат в колхозите и към средата на следващата година колективизацията достигна до 52.7% за цялата страна. При този бърз темп на развитие бяха срещнати нови трудности. Колхозите не бяха укрепнали още в организационно отношение, а в съзнанието на колхозниците все още бяха живи частнособственическите настроения. Разбитото в открит бой кулачество на много места бе изменило своята тактика, вършейки под други форми разложителна дейност. В редица колхози нямаше правилна организация на труда, на отчитането и заплащането му, допускаше се разхищение на колхозното имущество. Това доведе до общо намаление на сбора на зърнените храни.

Партията и правителството приеха решения за въвеждане на трудовеня като мярка за отчитане количеството и качеството на труда, за създаване на бригади с постоянен състав и за развитие на колхозната търговия. Прието бе постановление за опазване на колхозната собственост. С цел да се подобри организационно-стопанското състояние и политически да се укрепят колхозите, в началото на 1933 г. бяха създадени политотдели към МТС. Политотделите бяха партийни органи, които, опирайки се на комунистите в колхозите, водеха борба против недостатъците в работата и вредителството от страна на врага, създаваха колхозен актив, от който издигаха добри ръководители, укрепваха местните партийни и комсомолски организации. Така чрез МТС партията не само оказваше производствено-техническа, а и политическа помощ на колхозите. Чрез партийните работници, които в болшинството си бяха от средата на работническата класа и наброяваха няколко десетки хиляди души, беше оказана помощ за укрепване на колхозите, а с това за укрепване на съюза между работническата класа и селяните. Благодарение на мерките на партията грешки-

те бяха изправени, в колхозите бяха обхванати основните маси на селяните. Повече от 60 процента от селските стопанства и повече от 70 процента от обработваемата площ в края на 1932 г. бяха обхванати в колхозите.

Победата на социалистическите форми в селското стопанство постави на нова основа въпроса за опората на съветската власт в селото. Ако по-рано опора на съветската власт бяха бедните селяни, то сега опора ставаше цялото колхозно селячество, заедно с работническата класа то вече се развиваше на една и съща социалистическа основа. В селското стопанство на СССР бяха създадени едри колективни стопанства без експлоататори. С това КПСС въоръжи международното комунистическо движение с нов революционен опит относно строителството на социализма.

В хода на изпълнението на първата петилетка бе подобро материалното и културното положение на трудещите се в СССР. Ликвидирана беше безработицата, докато в капиталистическите страни през този период тя беше най-страшният бич за работническата класа. Повече от 80% от предприятията бяха приведени на 7-часов работен ден. Увеличиха се държавните разходи за социално осигуряване, за безплатна медицинска помощ, за отпускане стипендии на учащите се и др. Пристъпи се към реконструкцията на градовете. Всенароден характер в годините на първата петилетка взе движението за ликвидиране на неграмотността и въвеждането на всеобщото начално образование. Тая задача до края на петилетката беше в основата си решена. Разшири се системата на средното и висшето образование.

По-нататъшно развитие получи съветската наука. Бяха организирани редица филиали на Академията на науките и бе открита Академия на селскостопанските науки. Подготовката на научните кадри, свързана с практиката на социалистическото строителство, бе значително подобрена. Нов подем имаше в областта на литературата и изкуствата.

Под ръководството на комунистическата партия съветските народи изпълниха петилетката предсрочно както в областта на промишлеността, така и в областта на селското стопанство. Бяха създадени нови клонове на промишлеността като черна металургия, машиностроене, авиационна, тракторна, автомобилна и химическа индустрия.

стрия. Капиталистическите елементи бяха изтласкани окончателно от промишлеността. Съветската страна от аграрна се превърна в индустриална. Промислеността вече даваше 70.7% от общата продукция в страната. В областта на селското стопанство бяха създадени повече от 211 хиляди колхоза и около 5 хиляди совхоза. СССР става страна на едро колективно социалистическо селско стопанство. Капиталистическата класа в селското стопанство беше разгромена и трудовите селяни освободени от експлоатация и обедняване. С изпълнението на задачите на петилетката въпросът „кой кого“ беше решен против капитализма, в полза на социализма. На основата на индустриализацията и колективизацията беше ликвидирана многоукладността в икономиката, заложен бяха основите на социализма и се създадох условия за пълното построяване на социализма. Ето защо XVII конгрес на КПСС, състоял се в началото на 1934 г., който отчете изпълнението на първата петилетка и прие втората петилетка, влезе в историята като конгрес на победителите.

Съветският народ водеше борбата за изпълнението на първата петилетка в напрегната международна обстановка. Провокациите на империалистите се усилваха. Беше заграбена от китайските милитаристи и руски бело-гвардейци източнокитайската ж.-п. линия, принадлежаща на Съветския съюз, а някои техни части по-късно навлязоха в съветска територия. Провокаторите бяха отбити от съветските войски. В капиталистическите страни се извършваха ред провокации по отношение на съветската държава. Техните правителства клеветяха Съветския съюз, че бил провеждал дъмпинг, забраняваха да се купуват съветски стоки, имаше опити да се създаде антисъветски блок и да се изолира СССР. Целта беше да се подготви разпалването на война против съветските народи. Съветското правителство устоя на този натиск, провеждайки политика на мир. То установи дипломатически отношения с още капиталистически страни и сключи пактове за ненападение и конвенция за определяне на агресора.

Успехите в съветската страна в областта на строителството на социализма, а също така и във външната политика мобилизираха силите на работническата класа в капиталистическите страни за борба против настъплението на капитала. Резултатите от петилетката разбиха

твърдението на социалдемократите, на троцкисти и бухаринци, че не е възможно построяването на социализма в една отделна страна. Работническата класа почна още по-ясно да вижда несъстоятелността на теориите за „демократизацията“ на акционерните компании, за „производствената демокрация“ и „мирните“ методи на борба, проповядвани от буржоазията и поддържани от социалдемократическите лидери. Необходимо беше комунистическите партии правилно да оценят обстановката и разгръщайки непримирима борба против социалдемократическите водачи, да спечелят мнозинството на работническата класа за борба против настъпващия фашизъм.

2. ПОДЕМ НА РЕВОЛЮЦИОННОТО ПРОЛЕТАРСКО ДВИЖЕНИЕ В КАПИТАЛИСТИЧЕСКИТЕ СТРАНИ И НА НАЦИОНАЛНООСВОБОДИТЕЛНОТО ДВИЖЕНИЕ НА КОЛОНИАЛНИТЕ НАРОДИ

В обстановката на икономическа криза и революционен подем задачата за по-нататъшната болшевизация на комунистическите партии продължаваше да стои със същата сериозност. Важно условие за болшевизиране на партиите беше да се води борба на два фронта — против десния уклон като най-главна опасност и против левосектантския уклон. Възгледите на десните съвпадаха с теориите на II Интернационал. Те отричаха разклащането на стабилизацията на капитализма и началото на революционния подем, изказваха се против тактиката, обоснована от Шести конгрес на Коминтерна.

X пленум на ИККИ през 1929 г. констатира изострянето на противоречията в империализма, подчерта провалянето на „теорията“ за изключителността на американския капитализъм. X пленум осъди десноопортюнистическите възгледи на Бухарин, Ловстон, Пепър и други. В своите тезиси за международното положение и предстоящите задачи Коминтернът подчерта на антипартийните, враждебни на интересите на пролетарското революционно движение възгледи на десните, несъвместими с принадлежността към комунистическите партии. След X пленум десните елементи бяха разобличени и изключени из партиите в редица страни — Сера в Италия,

Ловстон и Пепър — в САЩ, Илек — в Чехословакия, и др. Но Коминтернът продължаваше борбата и против „левите“, които се отказваха да работят в реформистките профсъюзи и да прилагат тактиката на единен фронт със социалдемократите. Пленумът посочи процеса на силно олевяване в капиталистическите страни и опасността от изпускане ръководството на революционното движение от страна на комунистическите партии. В неговата работа и в неговите решения бе подчертано, че без разгрома на десните и „левите“ (троцкистките) ликвидатори, без решителна борба против примиренството към тях е невъзможно изпълнението на задачите на комунистическите партии в условията на новия революционен подем за подготовката на пролетариата в предстоящите класови боеве.

Голямо значение за правилното ориентиране на комунистическите партии в новата обстановка имаше и XVI конгрес на ВКП(б), състоял се в 1930 г., който даде характеристика и посочи перспективите на развитието на световната икономическа криза. В доклада на ЦК на ВКП(б), изнесен от И. В. Сталин, се подчертава, че икономическата криза в много страни ще прерасне в политическа и буржоазията ще търси изход във фашизиране на вътрешната си политика и в нови империалистически войни, а работническата класа в борбата против засилващата се експлоатация и против опасността от фашизъм и война ще търси изход в революцията.

В условията на значително укрепване на Комунистическия интернационал като единна световна пролетарска партия през март и април 1931 г. се състоя XI пленум на ИККИ. Пленумът констатира усилването на икономическата криза във всички области на икономическия живот на всички капиталистически страни, отбеляза понататъшния растеж на революционния подем, свързан с рязкото понижаване на жизненото равнище на работническата класа, с огромните размери на безработицата, с масовото ограбване на селяните, с разорението на служещите и на дребните собственици в града. Пленумът насочи вниманието на комунистическите партии върху растящата опасност от империалистическа война и особено от антисъветска империалистическа интервенция и призова комунистическите партии и работниците да засилят борбата против империалистическите анти-

съветски планове. Във връзка с новото настъпление на буржоазната контрареволуция в лицето на фашизма ИККИ постави задачата да се засили борбата на комунистическите партии за единен фронт на работническата класа. „Успешната борба против фашизма изисква от комунистическите партии мобилизация на масите върху основата на единния фронт отдолу против всички форми на буржоазната диктатура, против всички нейни реакционни мероприятия, които разчистват пътя към открита фашистка диктатура.“¹ Пленумът постави пред комунистическите партии наложителната задача да разобличават предателската роля на вождовете на II Интернационал и особено тяхната подла роля в подготовката на империалистическа война срещу СССР. Привеждайки редица факти, пленумът обърна сериозно вниманието на всички комунистически партии, че дясната социалдемократия продължава да бъде главна социална опора на буржоазията. За това говорят фактите, че в Англия пред лицето на нарастващата криза и в икономическата, и в политическата област буржоазията отстъпи властта на лейбъристите. В Германия правителството на десния социалдемократ Мюлер започна настъпление против социалните осигуровки на работниците, то стреля срещу първомайската демонстрация на берлинския пролетариат, смаза и окървави редица стачки на работниците, като същевременно увеличаваше кредитите за въоръжение.

Отбелязвайки изострянето на класовата борба и нарастващия революционен подем на масите и в града, и в селото, XI пленум на ИККИ посочи изоставането на комунистическите партии от растежа на революционната активност на масите и призова всички комунистически партии да усилят своята работа за завоюване болшинството на работническата класа. Той призова комунистическите партии да засилят работата си сред селяните и да ръководят активно селското движение.

XII пленум на ИККИ, който се състоя през септември 1932 г., констатира края на капиталистическата стабилизация и *във външнополитическите отношения*. Пленумът разкри големия упадък на капиталистическото производство, изострянето на империалистическите про-

¹ Комунистический Интернационал в документах, стр. 957.

тиворечия, рухването на цялата следвоенна система на международни отношения, премахване на репарациите и военните дългове и нарушаване на версайско-вашигтонската система от международни договори. ИККИ характеризира цялото развитие на капиталистическия свят като „*преход* към нов тур на крупни стълкновения между класите и между държавите, към нов тур на революции и войни“¹. Във връзка с това пленумът заостри вниманието на комунистическите партии върху заплахата от нова империалистическа война, от засилване подготовката на въоръжена интервенция против СССР, върху опасността от още по-голямо предателство на социалдемокрацията в провеждане политиката на буржоазията сред работническата класа. Затова пленумът препоръча на комунистическите партии да „*усилят и ускорят* болшевишката масова работа за завоюване мнозинството на работническата класа“², като правят строго разграничение между вождовете и масите на социалдемокрацията. Тяхната работа трябваше да бъде насочена към подготовка на пролетарската революция.

Оценките и изводите на Коминтерна за развитието и задълбочаването на икономическата и политическата криза в капиталистическия свят се потвърждаваше от многочислените крупни стачки и демонстрации на пролетариата. В Германия комунистическата партия възглавяваше мъжествено борбата на германския пролетариат против реакцията и фашизма, против предателството на десните социалдемократи. Тя организираше борбите на безработните и стачките на работниците против настъпването на капитала. В 1932 г. в „Програмата за социално и национално освобождение на народа“ ГКП набеляза революционен изход от кризата и начерта конкретна платформа за развитието на Германия към социализъм. Беше приета също така и аграрна програма на ГКП в съответствие с ленинските тезиси по аграрния въпрос, утвърдени от II конгрес на Коминтерна. Тези програмни документи дадоха правилна ориентация на ГКП и тя разви огромна политическа и организаторска дейност сред масите. В резултат на това бързо нарасна нейното влияние сред работническата класа и сред част от трудещи-

¹ Коммунистический Интернационал в документах, стр. 974.

² Пак там, стр. 978.

те се от града и селото. В 1932 г. броят на нейните членове достигна 360 хиляди, а в изборите за Райхстага за ГКП гласуваха около 6 милиона души.

Пред лицето на настъпващия див и варварски фашизъм, за изграждането на единството на работническата класа като най-важна бариера срещу фашизма ГКП нееднократно прави предложения на социалдемократическата партия за изграждането на единен фронт. Но социалдемократическите вождове отхвърляха всички предложения на комунистите за единодействие на пролетариата и вървяха в съюз с буржоазията, издигайки фалшивата теория, че фашизмът е „по-малкото зло“ пред комунизма. По такъв начин те подготвяха почвата за настъплението и победата на хитлеризма.

В Англия работническата класа също активизира своята борба против капиталистическата експлоатация. Но реформистките ръководители на лейбъристката партия и профсъюзните бюрократи пречеха на боевите действия на пролетариите. Въпреки това английските работници проведоха редица стачки и демонстрации на безработните. Моряците от английската атлантическа флота се вдигнаха на масова тридневна стачка през септември 1931 г. Под ръководството на английските комунисти работническата класа водеше борба против антиработническата политика на второто лейбъристко правителство и даваше сериозен отпор на фашистките банди на Мосли, като ги принуди да се спотайват.

В Испания през пролетта на 1931 г. избухнаха военни вълнения, масови стачки и демонстрации против монархията, които прераснаха в буржоазнодемократическа революция. Революцията победи и принуди испанския крал да се откаже от престола. Испания стана буржоазнодемократическа република, в която беше проведена под натиска на масите макар и ограничена аграрна реформа. Тази победа в страната съдействува да се разрасне работническото движение, селското движение и движението на отделните народи (баски, каталонци) за национално равноправие. Испанската комунистическа партия беше още малка, но в развихрилите се революционни борби на трудещите се все повече израстваше като техен признат ръководител. Тя се укрепи вътрешно, увеличи за една година броя на своите членове от 1,000 на 15 хиляди, като изключи троцкистките и анархистки-

те елементи и издигна лъво боево марксистко-ленинско ръководство начело с Хозе Диас и Долорес Ибарури (Пасионария).

Растеж бележи революционното работническо движение и в България. През 1931 г. избухнаха масови стачки на работниците от градовете Ямбол (1,000 души), Варна (1,300 души), Габрово, Сливен, рудничарите от мина „Твърдица“, тютюноработниците от гр. Пазарджик и други. Особено упорита и героична бе стачката на ямболските текстилци, която продължи 25 дни. Полицейските арести, побоища и интернирания, пролятата работническа кръв не бяха в състояние да принудят стачкуващите работници да капитулират. Те получаваха помощ и подкрепа не само от работниците в България, но и от други страни. Тази стачка завърши с частични успехи. В началото на 1932 г., особено през м. март, страната беше обхваната от нова стачна вълна. През този период имаше вълнения и сред трудещите се селяни. На основата на революционния подем на масите членовете на Работническата партия (комунисти) нараснаха само за една година от 6 хиляди на 30 хиляди. За растежа на влиянието на партията свидетелствуват и нейните успехи в парламентарните избори и за общински съвети, проведени през тези години. Така по време на парламентарните избори през юни 1931 г. победиха демократичните сили и беше създадено правителство на буржоазния народен блок. Това беше сериозен пробив във фронта на фашизма. Влиянието на Българската комунистическа партия и на нейното легално проявление — Работническата партия, растеше непрекъснато. Българските комунисти бяха вече спечелили на своя страна мнозинството на работническата класа в страната, имаха голямо влияние и сред трудещите се селяни. В проведените през 1932 г. общински избори стана ясно, че Работническата партия е първата партия в градовете и втората — след БЗНС — в селата. На 25 септември 1932 г. БРП(к) извоюва блестяща победа в изборите за общински съветници в София. За пръв път в една буржоазна страна с реакционно управление комунистите спечелиха изборите в столицата. Това предизвика истинска паника сред българската буржоазия и тя не посмя да произведе предстоящите избори за окръжни съветници. Избраният общински съвет в София

бе разгонен. Срещу българските комунисти започна бесен терор.

В Югославия активната борба на трудещите се маси принуди буржоазията да се откаже от фашистката диктатура и да възстанови конституцията. В Хърватско, Далмация и Херцеговина започна масово селско движение, което на места прерасна във въоръжени въстания (Лика, Шибеник). Дори в Сърбия селското движение взе масови размери — край Крагуевац беше проведен 40-хиляден селски митинг против политиката на правителството. В холандската флота през февруари 1933 г. избухна бунт на моряците. Вълнения обхванаха и японската армия в Китай. В САЩ борбите на безработните се изляха в мощни демонстрации.

В 1930 г. започнаха масови стачки против уволненията на работниците. В 1931 година станаха кървави боеве в главните каменовъглени райони на страната. Миньорите издигнаха лозунга „Стачкувай срещу гладната смърт!“. Правителството използва войска и оръжие за задушаване на справедливата борба на работниците. През декември 1931 г. 1,500 делегати от безработни проведоха поход на гладните към Вашингтон. През 1932 г. такъв поход организираха и ветераните от войната. Но правителството и против тях използва оръжие. В Чили избухна бунт във военната флота (септември 1931 г.).

Едновременно с растежа на пролетарското революционно движение в капиталистическите страни в годините на икономическата криза започна мощно антиимпериалистическо движение в колониалните и зависими страни. Това движение се разви в отговор на стремежите на империалистите да засилят експлоатацията на народите в колониите и да разрешат по такъв начин собствените си затруднения. Този път националноосвободителното движение на народите в колониите се отличаваеше с високата активност на трудещите се маси и възрастната роля на работническата класа.

Особено упорит революционен характер имаше революцията в Китай. Втората гражданска революционна война, започнала още в 1927 г., през годините на световната икономическа криза се разви с още по-голяма сила. В Китай се установи господството на контрареволуционната диктатура на Чан Кай-ши, който стана оръдие на американските империалисти и компрадорската бур-

жоазия. В редица провинции на Китай обаче се образуваха революционни бази и започна изграждането на Китайска червена армия. От 1928 до 1931 г. Китайската комунистическа партия води героична борба за укрепването и разширяването на революционните бази, за укрепването на Червената армия. Тази борба се водеше не само срещу контрареволуцията и чуждестранните империалисти, но и срещу погрешните възгледи на „левите“ опортюнисти. „Левите“ в ККП през 1930 г. проповядваха авантюристическа линия в революционната война. Те се стремяха да организират набързо въстания на работниците и селяните без необходимата военна и политическа подготовка. Тази линия нанесе големи щети на ККП особено в контролираните от Чан Кай-ши територии. В революционните бази този „ляв“ уклон се проявяваше в неподготвени, обречени на неуспех авантюристични настъпления на части от Червената армия срещу големите градове. „Левите“ не разбираха, че за дълго време база на Червената армия, база на революцията ще остане селото, защото главното нейно съдържание беше аграрната революция. ЦК на ККП разобличи вредата на този уклон и поведе успешна борба за укрепване на революционните бази в селските райони. Особено се укрепиха и разшири основната база в пограничната област на провинциите Цзянси и Фуцзян. Опитите на Чан Кай-ши да смаже Червената армия и унищожи революционните бази чрез двата военни похода срещу Червената армия, през януари и февруари 1931 г., завършиха с провал. Червената армия не само разби превъзходящите я сили на Чан Кай-ши, но увеличи силите си и разшири революционните бази.

Третият поход на Чан Кай-ши за унищожение на революционните бази също се провали. Точно по това време в политическото развитие на Китай настъпиха дълбоки промени. Японският империализъм използва междусобните борби на китайските милитаристи и контрареволуционните походи на Чан Кай-ши против базите на Червената армия и с одобрението на американските и английските империалисти започна агресия срещу Китай. През септември 1931 г. японските войски нахлуха в Североизточен Китай и го окупираха. Японската агресия предизвика дълбоко възмущение сред всички китайски патриоти. Значителна част от националната бур-

жоазия отново започна да се ориентира към революционни позиции против чанкайшисткия гоминдан. В цял Китай се надигаше мощно патриотично антияпонско движение. Това движение стана особено бурно, когато японските войски нападнаха Шанхай, а Чан Кай-ши подло предаваше интересите на китайския народ с капитулантската си политика. В отговор на японската агресия и като остър протест срещу предателството на Чан Кай-ши в провинцията Фуцзян въстана 19-та гоминданска армия.

Това изменение на политическото положение в Китай разкри нови перспективи за развитието на китайската революция. Революционните бази по това време се разшириха още повече и Червената армия стана могъща сила. В централната революционна база в провинцията Цзянси беше създадено от I конгрес на работническите и селски депутати Временно централно работническо-селско правителство начело с Мао Цзе-дун. То провеждаше политика на непрекъснато укрепване на завоеванията на народната революция в Китай и първо призова китайския народ на общонародна борба против японския империализъм. В революционните бази Централното работническо-селско правителство проведе демократична аграрна реформа, подобри значително положението на работниците и полагаше големи грижи за изграждането на Червената армия — главната въоръжена опора на китайската народна революция. В хода на революционната война против гоминданските армии Червената армия под ръководството на Мао Цзе-дун изработи правилна стратегия и тактика — тактиката на маневрената партизанска война, изразена ярко във формулата: „Врагът настъпва — ние отстъпваме, врагът се спира — ние го тревожим, врагът се е изморил — ние го бием, врагът отстъпва — ние го преследваме.“

Разрасна и националноосвободителното движение на индийския народ през 1929—1933 г. Още в началото на 1929 г. бомбайските текстилци обявиха обща стачка с ярко подчертан политически характер. За смазването на стачката англо-индийските власти арестуваха най-изтъкнатите работнически ръководители и организираха срещу тях голям процес в гр. Мирут (Мирутски процес), който продължи цели три години. През април и май 1930 г. избухнаха масови стихийни антианглийски въ-

станя в Шолапур и Пешавар, които бяха удавени в кръв. Цялата Северозападна погранична провинция на Индия беше обхваната от антиимпериалистическото движение на „червеноризците“. Стачното движение на работниците растеше непрекъснато. Под влияние на растежа на масовото антиимпериалистическо движение и на стачните борби комунистическите групи и организации в Индия в годините на кризата се обединиха в една комунистическа партия. Но Индийската комунистическа партия не можа да овладее масовото националноосвободително движение. Начело на индийското националноосвободително движение беше индийската буржоазия, обединена около партията на индийския национален конгрес начело с Махатма Ганди.

В Индокитай — Виетнам, Камбоджа и Лаос — в годините на кризата избухна мощно антиимпериалистическо движение. Във Виетнам това движение се развиваше под ръководството на комунистическата партия и стигна до създаване на съветска власт в освободените от империалистите райони, която не се задържа дълго. В Корея антиимпериалистическото движение също прерастваше във въоръжена борба. През годините на кризата тук се създадоха първите партизански въоръжени отряди за борба против японските колонизатори.

Борбата за единен фронт против фашизма и войната. Растежът на революционното движение на масите беше благоприятно условие и за развитието на „леви“ тенденции в комунистическите партии. Ето защо в почти всички комунистически партии се появи такава тенденция; налице беше сериозно подценяване от партиите на обикновената работа сред масите за защита на техните непосредствени и насъщни интереси. Борбата против предателството на социалдемократическите партии през този период получи до голяма степен сектантски характер. В практическата дейност на комунистите, в тяхната агитация и пропаганда в много случаи не се правеше разлика между социалдемократи, демократи и фашисти. Това се оказа много сериозна пречка в борбата на комунистическите партии за единен фронт на работническата класа и против настъплението на фашизма. Комунистическите партии подцениха значението на борбата за запазване на буржоазнодемократическите свободи и права и надцениха възможностите за организиране на

непосредствен шурм срещу капитализма. Всичко това беше използвано от буржоазната реакция и фашистите. В Германия хитлеристите използваха разцеплението на работническата класа, липсата на единство между комунисти и социалдемократи и преминаха в бясно настъпление. Чрез най-необуздана демагогия, чрез жесток терор срещу демократите хитлеристите спечелиха значително влияние сред дребнобуржоазните маси и увлякоха дори известна част лумпенпролетарии. Комунистическата партия беше подложена на най-жестоко преследване, а нейните дейци — на изстребване. След забраната на ГКП последва забрана и на останалите партии, а също и на свободните профсъюзни и демократични организации. На 30. I. 1933 г. финансовият капитал предаде властта на Хитлер и фашистката национал-социалистическа партия. В Германия се установи жесток фашистки режим — режим на бесен терор и трескава подготовка на нова империалистическа война.

Настъплението на капитала против жизнените интереси на трудещите се, идването на фашизма на власт в Германия и растящата опасност от нова война направиха пред комунистическото движение проблемата за единния фронт на работническата класа централен, непосредствен и неотложен въпрос. С установяването на фашистка диктатура в Германия работническата класа от целия свят разбра, че фашизмът победи само поради разкола в работническото движение. На 5 март 1933 г. Комунистическият интернационал излезе с възвание „На борба с фашизма“, в което се казваше: „Пред лицето на настъплението на фашизма в Германия против работническата класа, на развиващата се с всички сили реакция изпълкомът на Комунистическия интернационал призовава всички комунистически партии да направят още един опит за установяване на единен фронт съвместно с работниците-социалдемократи при помощта на социалдемократическите партии. Изпълкомът на Коминтерна прави този опит с твърдото убеждение, че единният фронт на работническата класа против буржоазията би отбил настъплението на капитала и фашизма и би ускори извънредно много неизбежния край на всяка капиталистическа експлоатация.“¹ Централните комитети на

¹ В. „Правда“ от 6 март 1933 г.

комунистическите партии направиха съответни предложения до ръководствата на социалдемократическите партии за установяване на единодействие. Но Изпълнителният комитет на Социалистическия интернационал обяви тактиката за единен фронт за маневра на Коминтерна и „препоръчва на всички принадлежащи към него партии да се въздържат от всякакви отделни преговори“.

Обаче II Интернационал под натиска на съвместно борещите се членове на комунистическите и социалдемократическите партии трябваше твърде скоро да отстъпи от своята позиция на забрана на изграждането на единен фронт в национален мащаб. Под ръководството на Коминтерна против фашизма се разгърна грандиозна кампания на единния фронт на работническата класа. След победата на фашизма в Германия и бясното настъпление на окуражените фашистки банди във всички страни срещу правата и свободите на трудещите се в международното работническо движение се създаде силно протестно движение и силно олевяване сред социалдемократическите партии. Единодействието на международния пролетариат против фашизма особено ярко се прояви по време на Лайпцигския процес. Със запалването на Райхстага на 27. II. 1933 г. и започналия в Лайпциг процес срещу комунистите начело с видния деец на международното работническо и комунистическо движение Георги Димитров германските фашисти целеха да компрометират пред масите ГКП, да ѝ нанесат съкрушителен удар, тъй като тя представляваше крупна политическа сила в страната. Разгромявайки нея, те разчитаха да установят бързо своето пълно господство и окончателно да премахнат всякакви остатъци от демокрация. От друга страна, германските фашисти целеха да се представят пред капиталистическия свят като спасители на Европа от комунистическата опасност, да оправдаят своята политика на терор и зверска разправа с пролетарските организации в Германия, да сложат началото на една антикомунистическа кампания за разгром на комунистическите партии и да застанат начело на една война против Съветския съюз.

Надеждите на хитлеристите не се оправдаха. Смелата самоотвержена борба на Георги Димитров пред фашисткия лайпцигски съд, неговите дълбоко аргументи-

рани пламенни слова разкриха пред света истинския престъпен лик на варварския фашизъм и действителните подпалвачи на Райхстага. Димитров пред съда бе не обвиняем, а безпощаден разобличител на фашизма пред целия свят. С болшевишка принципност и последователност от трибуната на лайпцигския съд Г. Димитров защити идеите на комунизма, принципите и програмата на Коминтерна. Той доказа неопровержимо, че главните методи на фашизма в борбата против комунистическите партии, против демократичните и прогресивни организации на трудещите се, това са чудовищните полицейски и съдебни провокации. Със своя пример на смела борба против фашизма Г. Димитров стана знаменосец в антифашистката борба, в която се включиха милиони хора.

Георги Димитров с изключително майсторство съчетаваше в своята реч пред лайпцигския съд интернационалния дълг за борба против фашизма със своя истински дълбок патриотизъм. На обвиненията на фашистките прокурори и съдии, че българският народ бил „див“ и „варварски“, Димитров заявява: „Вярно е, че българският *фашизъм* е див и варварски. Но българските работници и селяни, българската народна интелигенция съвсем не са диваци и варвари... Народ, който 500 години живя под чуждо иго, без да изгуби своя език и националност, нашата работническа класа и селяните, които се бореха и борят против българския фашизъм и за комунизма — такъв народ не е див и варварски. Диваци и варвари в България са само фашистите. Но аз ви питам, господин председателю, *в коя страна фашистите не са варвари и диваци?*“

Във връзка с Лайпцигския процес под ръководството на комунистическите партии се разгърна грандиозна кампания в международен мащаб против настъплението на фашизма, за спасяване на Георги Димитров, в защита на Е. Телман и на всички жертви на фашизма. В това движение участваха, независимо от противодействието на десните социалдемократи, голям брой членове и организации на социалдемократическите партии, на реформистките профсъюзи, които заедно с комунистите на практика създаваха единен фронт против фашизма. В него взеха участие и редица честни демократи-антифашисти от всички страни. В цял свят се провеждаха протестни събрания и митинги, на които тру-

дешите се изказваха своята солидарност към германския пролетариат и своята решимост в борбата за освобождение на Г. Димитров и другарите му. В Париж на 9 април 1933 г. беше проведен 60-хиляден протестен митинг, в Лондон се проведе протестна демонстрация с участието на 40 хил. души, в Ню Йорк се състоя 22-хиляден работнически митинг. Масови митинги и демонстрации станаха в Чехословакия, България, Полша, Австрия и в много други страни. Целият Съветски съюз беше заян от мощни гневни митинги и демонстрации, на които съветските хора настоятелно искаха освобождението на Георги Димитров и на всички жертви на германския фашизъм. Прогресивната общественост създаде международен комитет за защита на жертвите от германския фашизъм, в който влизаха представители от разни политически течения. Беше създадена и международна следствена комисия, която, нямайки вяра в справедливостта на фашисткия съд, проведе през септември 1933 г. в Лондон контрапроцес и показа на света, че истинските подпалвачи на Райхстага са германските фашисти, че арестуваните комунисти нямат никаква вина. Всичко това още повече засилваше антифашисткото движение в света.

Лайпцигският процес даде мощен тласък и на антивоенното движение в света. В Монтевидео бе свикан антивоенен конгрес, в който участваха представители от страните на Латинска Америка. В Копенхаген се състоя антифашистка конференция с представители на скандинавските страни. Под знака на единния фронт против фашизма се проведе и европейският антифашистки конгрес в Париж през юни 1933 г., на който присъстваха 3,309 делегати почти от всички европейски страни — комунисти, социалдемократи, анархо-синдикалисти и т. н. Свикан бе международен конгрес на младежите антифашисти, организираха се международни седмици и други акции в защита на жертвите от фашизма и против войната.

Развилото се международно антифашистко движение със своя масов характер оказва мощно въздействие на хода и изхода на Лайпцигския процес. Г. Димитров и неговите другари бяха спасени. В първото сблъскване на международния пролетариат с фашизма последният претърпя морално-политическо поражение. Вместо изо-

пация на комунистическите партии, което целеха фашистите, на дело се получи обратното — създаване на единен фронт на световния пролетариат против фашизма и мощен тласък в развитието на антифашисткото и антивоенно движение.

През декември 1933 г. се състоя XIII пленум на Коминтерна, който подчерта, че капиталистическият свят зече „*плътно* подстъпва към новия тур на революцион и войни“. Затова комунистическите партии трябваше „с цялата решителност да поставят пред масите задачата за революционен изход от кризата на капитализма“. Развитието на класовата и политическата борба между буржоазията и пролетариата бързо нарастваше и в редица случаи прерастваше във въоръжена борба. Въоръжена съпротива против настъплението на фашизма оказа австрийският пролетариат във февруарските събития през 1934 г. Идването на власт на фашизма в Германия послужи като пример на Долфус* в Австрия да премахне остатъците от буржоазната демокрация, да разгроми работническото движение. На опита на фашистките отряди да завземат клубовете на работническите организации във Виена, Линц и други градове австрийският пролетариат отговори с въоръжена борба. В тази ожесточена борба върхушката на социалдемократическата партия открито мина на страната на фашистите, ускори поражението на пролетариата и разчисти пътя за установяване на фашистка диктатура в страната.

Пролетариатът във Франция със своя пример на единна борба против фашизма даде още по-мощен тласък на антифашисткото движение в света. Против организирания опит за фашистки преврат на 6. II. 1934 г. в Париж работническата класа създаде единен фронт, разгроми заговорниците, пресече пътя на фашисткото настъпление и показа на международния пролетариат какви сили има той, когато е единен. По призива на ФКП

* *Долфус*, Енгелберт (1892—1934) — австрийски реакционен държавен деец, един от водачите на фашистко-католическата и християнско-социалната партия. От май 1932 г. — австрийски канцлер и министър на външните работи. След кървавата разпра над въстаналите работници във Виена през февруари 1934 г. Долфус през май 1934 г. провъзгласил фашистка конституция. В своята външна политика Долфус се ориентирал към фашистка Италия. Убит на 25 юли 1934 г., по време на метежа, организиран от австрийските националсоциалисти — агенти на хитлеристка Германия.

народните маси се вдигнаха на борба против фашизма. Проведена бе мощна протестна демонстрация и обща антифашистка стачка. Под натиска на редовите членове на социалдемократическата партия за обща борба на работническата класа ЦК на социалдемократическата партия прие предложението на ФКП за създаване на единен фронт. На 27 юли 1934 г. беше сключен пакт за единоедействие. Постигнатото споразумение оказва голямо влияние на неорганизираните работници, на дребната буржоазия и интелигенцията и послужи като база за създаване широк народен фронт против фашизма.

На VII конгрес на Коминтерна, който се състоя през юли и август 1935 г., беше отбелязано, че „заслугата на Френската комунистическа партия се състои в това, че тя разбра какво трябва да прави *днес*, не послуша сектантите, които разпиляваха силите на партията и пречеха за осъществяването на единния фронт на борбата против фашизма, а смело, по болшевишки, чрез пакта за съвместни действия със социалистическата партия подготви единния фронт на пролетариата като основа на създаващия се антифашистки народен фронт“¹.

В борбата против фашизма Италианската комунистическа партия се свърза с широките трудови маси и увенча с успех многолетната си борба за създаване на единен фронт на пролетариата. На 17 август 1934 г. беше подписано споразумение за единоедействие между ИКП и социалдемократическата партия за борба против фашизма.

На фашисткото настъпление в Испания през октомври 1934 г. пролетариатът отговори с всеобща стачка, която на много места прерасна във въоръжена борба. Въстанаха миньорите в Астурия и работниците в редица крупни индустриални центрове. Новият революционен подем в Испания застави вождовете на социалдемократическата партия да тръгнат по пътя на създаване на единен фронт против фашизма. На 10 октомври 1934 г. Комунистическият интернационал се обърна непосредствено към работниците социалдемократи и техните ръководства с предложение да се организира незабавна съвместна борба за защита на испанските работници и селяни от настъплението на фашистката реакция и те-

¹ Г. Димитров, Съч., том 10, стр. 178—179.

пор. Вторият интернационал не отговори на това обръщение на Коминтерна. На 15. II. 1934 г. Изпълнителният комитет на Коминтерна се обърна с ново предложение за съвместни действия в защита на испанския пролетариат. Бяха упълномощени М. Кашен и М. Торез да водят преговори с представителите на II Интернационал в Брюксел. Това предложение II Интернационал не можеше категорически да отклони, защото в много страни единоедействието се осъществяваше на практика. II Интернационал беше в криза. От една страна, представители на някои социалистически партии като шведската, датската, норвежката, чехословашката и белгийската вземаха участие в правителствата на буржоазните държави, а, от друга страна, представителите на французката, испанската, италианската и други секции на II Интернационал се изказаха за единен фронт и обединяване на трудещите се за съвместна борба с комунистическите партии против фашизма. Изпълнителният комитет на социалистическия интернационал беше принуден в резолюцията си от 17 ноември 1934 г. да предостави на социалдемократическите партии „правото самостоятелно да решават искат ли да установят единоедействие с комунистическите партии в своите страни“¹. По такъв начин беше снета забраната, която наложи II Интернационал на своите секции след възвръщането на Коминтерна за единен фронт във връзка с идването на фашизма на власт в Германия. А това беше голям успех за единния фронт. Започна се нов период на борба за установяване на единен фронт в международен мащаб.

Целият този опит на международното работническо движение, от неговите поражения и достигнатите успехи, беше изучен и обобщен от VII конгрес на Коминтерна и на негова основа беше разработена и обоснована тактиката на Народния фронт.

¹ Сп. Комунистическия Интернационал, № 31—32, 1935 г., стр. 37.

Г Л А В А XIV

МЕЖДУНАРОДНОТО РАБОТНИЧЕСКО И КОМУНИСТИЧЕСКО ДВИЖЕНИЕ В ГОДИНИТЕ НА ПОБЕДАТА НА СОЦИАЛИЗМА В СССР И Ч НАВЕЧЕРИЕТО НА ВТОРАТА СВЕТОВНА ВОЙНА (1935—1939 г.)

1. СЕДМИ КОНГРЕС НА КОМУНИСТИЧЕСКИЯ ИНТЕРНАЦИОНАЛ

Героичните борби на пролетариата и трудещите се против настъплението на фашизма и подготовката на нова империалистическа война показаха началото на нов подем в революционното работническо движение. Те показаха, че фашизмът си остава главна опасност за работническото движение, за демокрацията и за мира в цял свят. В същото време събитията показаха, че в света настъпва дълбоко изменение в разположението на класовите и политическите сили, към засилването на левите течения, партии и групи. Олевяването на масите поставяше пред комунистическите партии задачата да ги мобилизират в мощно революционно движение против настъплението на фашизма и реакцията, за създаване на антифашистко демократично правителство, което при определени условия, при подкрепата на масите, би могло да прерасне в диктатура на пролетариата. На тази задача посвети работата си Седмият конгрес на Комунистическия интернационал.

Седмият конгрес на Коминтерна заседава в Москва от 25 юли до 25 август 1935 г. В работата на конгреса взеха участие 513 делегати от 73 страни, представляващи 65 комунистически партии от всичко 76, които влизаха в редовете на Комунистическия интернационал по това време. На конгреса бяха представени 3,141,000 комунисти, от които 785 хиляди — членове в комунистически-

те партии в капиталистическите страни. На конгреса комунистическите партии се явиха със значителни завоевания в революционната си борба, с богат опит в организирането и ръководенето на антифашистката борба на масите. В цял свят комунистическото движение се намираще във възход. Комунистическата партия на Съветския съюз беше постигнала историческа победа в борбата за построяването на социалистическото общество. Седмият конгрес на Коминтерна подчерта с пълна сила, че след победата на Великата октомврийска социалистическа революция победата на социализма в СССР беше втора историческа победа на международния пролетариат над световния капитализъм. Конгресът отбеляза, че тази победа означава най-дълбоко изменение в съотношението на силите между социализма и капитализма в полза на социализма. Тя показва на милионите работници и трудещи се от всички краища на земята непреодолимата сила на марксистко-ленинските идеи и на социалистическия обществен строй. Тя бе убедителна демонстрация на правилността на тези идеи и на програмата на комунистическите партии, в изпълнението на които те призоваваха работническата класа и всички трудещи се. Успехите, които отбеляза седмият конгрес в развитието на световното комунистическо движение, укрепваха вярата на световния пролетариат и на останалите трудещи се в делото на комунизма.

Ето защо VII конгрес на Коминтерна влезе в историята на световното работническо движение като конгрес на борбата на народите против фашизма и войната, като конгрес на победата на социализма в СССР.

В същото време конгресът решително разкри слабостите и недостатъците, грешките и опущенията в работата на комунистическите партии и набеляза мерки за тяхното преодоляване и за подготовката на силите на пролетарската революция.

На VII конгрес бяха изнесени пет основни доклада: доклад за дейността на ИККИ от Вилхелм Пик, доклад — „Настъплението на фашизма и задачите на Комунистическия интернационал в борбата за единството на работническата класа против фашизма“ от Георги Димитров, доклад — „Единният и народният фронт във Франция“ от Морис Торез, доклад — „За задачите на Комунистическия интернационал във връзка с подготвя-

ната от империалистите нова световна война“ от Ерколи (Палмиро Толати). и доклад — „Равносметка на социалистическото строителство в СССР“ от Дмитрий Мануилски. В докладите, в речите на делегатите и в резолюциите се анализираха събитията, правеха се необходимите изводи и се набелязваха задачите пред комунистическите партии.

Въз основа на отчетния доклад на В. Пик Седмият конгрес направи задълбочена преценка на слабостите и недостатъците в работата на Комунистическия интернационал и на неговите секции. Конгресът наблегна особено силно върху необходимостта да се преодолеят „остатъците от сектантските традиции“ в комунистическото движение. Тези сектантски традиции се изразяваха в „закъсняване с провеждането на тактиката на единния фронт; неумение да се мобилизират масите около частичните искания както от политически, така и от икономически характер; неразбиране необходимостта от борба за защита на остатъците от буржоазната демокрация; неразбиране необходимостта от създаване на антиимпериалистически народен фронт в колониалните страни; пренебрежение към работата в реформистките и фашистки профсъюзи и в масовите организации на трудещите се, създадени от буржоазните партии; в подценяване работата сред селячеството и градските дребнобуржоазни маси“¹. Конгресът задължи ИККИ в своята дейност за оказване помощ на отделните комунистически партии да се съобразява с конкретните условия във всяка страна, да подпомага идейнополитически комунистическите партии в тяхната борба за изживяване на сектантството и за завоюване на мнозинството от работническата класа, да положи усилия за преодоляване на сектантството в младежките организации.

Централен проблем в работата на VII конгрес на Коминтерна беше борбата на комунистическите партии за единство на работническата класа и организиране активна съпротива на народните маси във всички страни против настъплението на фашизма и подготовката на война. В доклада на *Георги Димитров* беше направен дълбок марксистко-ленински анализ на разположението, развитието и основните тенденции в движението на класовите

¹ „Коммунистический Интернационал“, № 22, 1935 г., стр. 3—4.

зили в света. Г. Димитров разясни класовия характер на фашизма и разобличи твърденията на десните социалисти, че фашизмът бил „дребнобуржоазна революция“. „Фашизмът — това е власт на самия финансов капитал. Това е организация за терористическа разправа с работническата класа и с революционната част на селяните и интеллигенцията. Фашизмът във външната политика — това е шовинизъм в най-груба форма, който култивира животинска омраза против другите народи... Идването на фашизма на власт — това не е обикновено заместване на едно буржоазно правителство с друго, а смяна на една държавна форма на класово господство на буржоазията — буржоазната демокрация — с друга негова форма — с откритата терористическа диктатура.“¹ Фашизмът, изтъкна Г. Димитров, е политическо движение на най-реакционната част на империалистическата буржоазия, което се характеризира с необузdana социална демагогия, бесен национализъм и шовинизъм, със зверски тероризъм и дива ненавист против комунистическите партии. Фашизмът на власт е „открита терористическа диктатура на най-реакционните, най-шовинистическите и най-империалистическите елементи на финансовия капитал“². Победата на фашизма не е исторически неизбежно явление, не е закономерен резултат в историческото развитие на капитализма, а още по-малко някакъв нов етап или степен в развитието на капиталистическата система.

В своя доклад Г. Димитров посочи, че „фашизмът може да дойде на власт *преди всичко* затова, че работническата класа поради политиката на класово сътрудничество с буржоазията, която провеждаха водачите на социалдемократията, *се оказа разцепена, политически и организационно разоръжена* пред лицето на настъпващата буржоазия. Комунистическите партии пък бяха *недостатъчно силни*, за да вдигнат масите и ги поведат на решителен бой против фашизма без и против социалдемократията.“³

Като характеризира германския фашизъм като най-реакционна разновидност на фашизма, конгресът подчертава, че германският фашизъм излиза като ударен юмрук на международната контрареволуция, като гла-

¹ Г. Димитров, Съч., т. 10, стр. 30—31.

² Пак там, стр. 29.

³ Пак там, стр. 39.

вен подпалвач на империалистическата война, инициатор на „кръстоносния поход“ против СССР.

В доклада се наблягаше да не се допуска подценяване на сериозната опасност, която представляват реакционните мероприятия на буржоазията в страните с буржоазна демокрация. С помощта на тези мероприятия управляващата клика ликвидира демократическите свободи на трудещите се, намалява правата им в парламента, усилва репресиите против революционното движение, подпомагайки по такъв начин идването на фашизма на власт. „Който не се бори през тези подготвителни етапи против реакционните мероприятия на буржоазията и против нарастващия фашизъм, той не е в състояние да попречи, а, напротив, улеснява победата на фашизма.“¹

Георги Димитров обосновано посочи, че победата на фашизма може да бъде предотвратена чрез единдействието на всички антифашистки сили във всяка страна, обединени в широк народен антифашистки фронт. Основа на този народен фронт е единството на пролетариата и на неговите политически партии. Затова комунистическите партии, заключава Г. Димитров, са длъжни още по-енергично, още по-последователно, в упорита работа сред масите, в ежедневните борби на работниците да провеждат неотстъпно тактиката на единния фронт на работническата класа, като преодоляват съпротивата на най-реакционните представители на социалдемократическите партии. Единството на работническата класа може да се осъществи чрез единдействието на комунистите и другите работнически дейци в борбата за защита на непосредствените икономически интереси на работниците, чрез организационното обединение на професионалните им организации и, най-сетне, чрез политическото обединение на работническите партии в единна партия. Политическото обединение може да се извърши само на основата на принципите на марксизма-ленинизма. Затова трябва да се спазват строго редица условия: „*Първо, при условие на пълна независимост от буржоазията и на пълно разкъсване на блока на социалдемократията с буржоазията;*

второ, при условие на предварително осъществяване на единдействието;

¹ Г. Димитров, Съч., т. 10, стр. 32.

трето, при условие да бъде призната необходимостта от революционно събаряне на господството на буржоазията и установяване на диктатурата на пролетариата...;

четвърто, при условие на отказване от поддръжка на своята буржоазия в империалистическата война;

пето, при условие на изграждане на партията върху основата на демократическия централизъм, който осигурява единството на волята и действието и който е проверен в опита на руските болшевици.“¹

В борбата против фашизма най-важна политическа задача за Комунистическия интернационал е да установи единдействието на пролетариата. „Първото, което трябва да бъде направено и с което е необходимо да се почне — това е създаването на единния фронт, установяването единдействие на работниците във всяко предприятие, във всеки район, във всяка област, във всяка страна, в целия свят. Единдействието на пролетариата в национален и международен мащаб — ето могъщото оръжие, което прави работническата класа способна не само за успешна отбрана, но и за успешно контранастъпление против фашизма, против класовия враг.“² Беше отбелязано, че Комунистическият интернационал не поставя никакви условия за осъществяване единството на действия, освен едно — съвместните действия на пролетариата трябва да бъдат насочени против общия класов враг против заплахата от война. Формите на единния фронт могат да бъдат най-разнообразни — от съгласувани действия по отделни конкретни поводи до съгласувани действия в местен, национален и международен мащаб за обща икономическа борба, за общи масови политически акции, за оказване помощ на политзатворници и пр. Комунистическите партии не бива да се задоволяват със създаването на контактни комисии и със сключването на пакт за съвместни действия, както е във Франция, а трябва да създават извънпартийни класови органи на единния фронт. „Създаването на извънпартийни класови органи е най-добрата форма за провеждане, разширяване и укрепване единния фронт в самите низини на най-широките маси.“³

¹ Г. Димитров, Съч., т. 10, стр. 123—124.

² Пак там, стр. 53.

³ Пак там, стр. 63.

В своя доклад Г. Димитров посочи активната борба на пролетариата като главно средство за осъществяването на народния антифашистки фронт. Той обоснова конкретни задачи в борбата за народен фронт, които стоят пред комунистическите партии в главните капиталистически страни. За САЩ Димитров посочи създаването на работническо-фермерска партия като „специфична форма на масовия народен фронт“. Тази партия „трябва да бъде антифашистка и не трябва да бъде антикомунистическа партия“¹. Борбата на английските комунисти за народен антифашистки фронт може да бъде най-успешна, ако бъде насочена против реакционното национално правителство и към подкрепа на стремежа на пролетарските маси за създаване на ново лейбъристско правителство в ония условия. За Френската комунистическа партия, посочи Димитров, е характерно, че тя дава пример на всички компартии в капиталистическите страни, „как трябва да се провежда тактиката на единния фронт“. Наред с това във Франция растат и фашистките сили. Това налага френските комунисти да удвоят усилията си за разширяването и укрепването на народния фронт. За това е необходимо: единният фронт да разпростре своята дейност и в икономическата област — против настъплението на капитала; да се изгради единство на профсъюзите; в антифашисткото движение да бъде въввлечена масата на селската и градската дребна буржоазия и да се закрепят организационно това движение чрез създаване на „изборни извънпартийни органи на антифашисткия народен фронт“, чрез натиск на масите да бъде постигнато разтурянето на фашистките организации, чистка на държавния апарат и армията; да се води борба за спечелване на армията и борба против реакционните ръководители на католическата църква.

Голямо внимание обърна VII конгрес на Комунистическия интернационал и на работата на комунистическите партии във фашистките страни за създаването на народен фронт, за единен фронт на работническата класа. Въпреки големите трудности борбата против фашизма в тези страни е възможна. Тя може да бъде успешна, но комунистическите партии тук са длъжни да се борят сре-

¹ Г. Димитров, Съч., т. 10, стр. 67.

щу фашизма не само отвън, а и да го разлагат отвътре. За тази цел комунистите трябва да владеят до съвършенство революционната тактика и правилно да съчетават легалната и нелегалната работа. Особено задължително за тях е да работят в легалните фашистки масови организации. Комунистите са длъжни да бъдат навсякъде, където са широките маси на трудещите се.

Георги Димитров изтъкна също така, че няма непреодолими препятствия за изграждането на единен фронт против фашизма и в страните със социалдемократически правителства — Швеция, Норвегия, Чехословакия, Белгия и пр. Социалдемократическите водачи заблуждават масите, като издигат редица радикални искания. Социалдемократическите правителства обаче не изпълняват собствените си обещания. На тази основа комунистите са длъжни да се борят за изпълнението на най-радикалните искания на социалдемократията. Само така на дело, в хода на борбата на самите маси, те ще убеждават трудещите се в правилността на своята политика и в предателството на социалдемократическите водачи.

Седмият конгрес обърна голямо внимание върху изграждането на единен антиимпериалистически фронт в колониите и полуколониите. В доклада на Г. Димитров беше отбелязан успехът на Бразилската комунистическа партия със създаването на „Националноосвободителния съюз“ и се посочваше необходимостта той да бъде разширен с въвличане на селските маси в него. На комунистическата партия в Индия бе препоръчано да работи във всички организации на индийския народ, които се борят против британския империализъм. В Индийския национален конгрес те трябва да се борят за кристализирането на националнореволюционното крило, за разгръщане на истинско националноосвободително движение против британския империализъм.

Седмият конгрес на Коминтерна даде висока оценка на борбата на Китайската комунистическа партия за образуване на единен общокитайски антияпонски освободителен фронт.

В доклада на Г. Димитров и в работата на VII конгрес като цяло важно място зае въпросът за създаване на правителство на единния или народния фронт. „То-

ва правителство — изтъква Г. Димитров — е *правителство на борба против фашизма и реакцията*.¹ Комунистическите партии трябва да се борят за създаването на такова правителство при условия на политическа криза. За това са необходими определени особени предпоставки като: дезорганизиране и парализиране на държавния апарат на фашистката държава, бурно надигане на най-широките трудещи се маси — особено на профсъюзите против фашизма и реакцията, олевяване на социалдемокрацията и другите партии на единния фронт и готовност на значителна част от тях за *„безпощадни мероприятия против фашистите и другите реакционери“*². Правителството на единния фронт „е орган на сътрудничество на революционния авангард на пролетариата с другите антифашистки партии в интересите на целия трудов народ, правителство на борба против фашизма и реакцията“³.

„Ние искаме от него (от правителството на единния, или народния, антифашистки фронт) — заяви Г. Димитров — да провежда определени и съответстващи на положението, *коренни революционни искания*, например: контрол над производството, контрол над банките, разтуряне на полицията, заменяването ѝ с въоръжена работническа милиция и други такива.“⁴

Правителството на единния фронт в редица страни може да се окаже една от най-важните преходни форми към пролетарска революция, към диктатура на пролетариата. „Същността на въпроса се свежда до това: ще бъде ли готов самият пролетариат в решителния момент за непосредствено събаряне на буржоазията и установяване на своята власт и ще успее ли той да си осигури в този случай подкрепата на своите съюзници, или пък движението на единния пролетарски фронт и на антифашисткия народен фронт ще бъде в дадения етап в състояние само да смаже или да събори фашизма, без да премине непосредствено към ликвидиране на буржоазната диктатура. И само на това основание в последния случай да се откаже от създаване на единния, или народния, фронт би било недопустимо поли-

¹ Г. Димитров, Съч., т. 10, стр. 102.

² Пак там, стр. 103.

³ Пак там, стр. 105.

⁴ Пак там, стр. 107.

тическо късогледство, а не сериозна революционна политика.“¹

Във връзка с борбата против фашизма и особено за неговото идеологическо разобличаване VII конгрес обръна голямо внимание върху правилната насока на идейната борба на комунистическите партии. В доклада на Г. Димитров се посочи необходимостта комунистите правилно, марксистко-ленински да осветляват миналото на своя народ и да умеят „да свържат своята сегашна борба с неговите революционни традиции в миналото“². По такъв начин те ще отнемат от ръцете на фашистите едно от мощните средства за въздействие върху масите. Положителното отношение на комунистическите партии към революционните традиции на миналото съвсем не означава преклонение пред буржоазния национализъм. Комунистите, заяви Димитров, са противници както на буржоазния национализъм, така и на националния нихилизъм.³ Правилното отношение към миналото и традициите на своя народ от страна на комунистите не противоречи на пролетарския интернационализъм. „Националните форми на пролетарската класова борба и на работническото движение в отделните страни не противоречат на пролетарския интернационализъм, напротив, именно в тия форми може с успех да се защитава и *международните интереси на пролетариата*.“⁴ Пролетарският интернационализъм изисква от комунистическите партии, като водят конкретната борба за освобождението на своя народ, на пролетариата, да изграждат „най-тесен съюз“ на работническата класа в капиталистическите страни с победилия пролетариат на Съветския съюз, да изграждат революционен съюз на пролетариата от империалистическите страни с националноосвободителното движение на колониалните и зависими страни.⁵ Предаността към Съветския съюз, готовността той да бъде защитаван срещу опитите за интервенция на международната реакция е критерий за интернационализма на всяка партия, на всеки комунист, на всеки политически деец.

¹ Г. Димитров, Съч., т. 10, стр. 149.

² Пак там, стр. 111.

³ Пак там, стр. 112.

⁴ Пак там, стр. 114.

⁵ Пак там, стр. 115.

Конгресът по новому постави въпроса за отношението на работническата класа и комунистическите партии към буржоазнодемократическите свободи. Доколкото реакционните кръгове от буржоазната класа се стремяха да унищожат демократическите права на трудещите се, да орежат правата им в парламента, борбата за демократически права и свободи придобива особено значение. „Ние не сме анархисти, и за нас съвсем не е безразлично какъв политически режим съществува в дадена страна: буржоазна диктатура във формата на буржоазна демокрация, макар с най-окастриени права и свободи, или буржоазна диктатура в пейната открита фашистка форма. . . ние ще отстояваме всяка педя от демократическите завоевания, които работническата класа е изтъргнала с многогодишна упорита борба, и решително ще се борим за тяхното разширяване“ — казва Г. Димитров.¹

Големите революционни задачи, които постави VII конгрес на Комунистическия интернационал, издигнаха на предно място и въпроса за укрепването и развитието на комунистическите партии. Във връзка с това на конгреса и в доклада на Г. Димитров се поставиха много сериозно въпросите за преодоляване на сектантството и за правилното издигане и възпитание на партийните кадри. За разлика от 1920 г., когато В. И. Ленин постави въпроса за борба против сектантството в момента на неговото появяване, сега сектантството беше пуснало дълбоки корени и беше се превърнало във „вкоренен порок“, в „самодоволно сектантство“². Както подчерта в доклада си Г. Димитров, „самодоволното сектантство“ се характеризираше с „доктринерска ограниченост“, с „опростени методи“ на действие, с неразбиране, че „ръководната роля на комунистическата партия трябва да бъде завоювана в боевете на работническата класа“, а не само да се говори за нея.³ Ние, комунистите, каза Димитров, сме длъжни „със своята ежедневна масова работа и правилна политика да заслужим, да завоюваме доверието на работническите маси“⁴. Сектантството надценява революционизирането на масите и пречи на правилния растеж на кадрите, на правилния им подбор.

¹ Г. Димитров, Съч., т. 10, стр. 151.

² Пак там, стр. 119.

³ Пак там.

⁴ Пак там.

Правилният подбор и разпределение на кадрите изисква от комунистическите партии, отбеляза в заключителната си реч по своя доклад Г. Димитров, добре да ги познават, правилно да ги издигат, умело да ги използват, правилно да ги разпределят, да им оказват систематическа помощ и да се грижат за тяхното запазване. „Трябва да умеем навреме да изтеглим кадрите в тила и ги заменим с нови, ако това изискват обстоятелствата. Ние трябва да искаме, особено в нелегалните партии, най-голяма отговорност от страна на ръководството за запазване на кадрите. Правилното запазване на кадрите предполага също така най-сериозно организиране на конспирацията в партията.“¹

Правилната кадрова политика трябва да се ръководи от такъв критерий: кадрите да се отличават с *„дълбока преданост към делото на работническата класа, вярност към партията“*, да са свързани с масите, да са дисциплинирани и калени в борбата, да умеят самостоятелно да се ориентират във всяка обстановка и да не се боят от отговорност.²

За възпитанието на партийните кадри голяма роля играе революционната теория. Затова една от най-важните задачи на партийните школи е да въоръжават комунистическите кадри с революционната теория, като се свърже обучението с практическата борба на пролетариата във всяка страна. „Ние искаме — заявява в заключението на доклада си Димитров — да съчетаем *революционния героизъм* на германските, испанските, австрийските и други комунисти с *истинския революционен реализъм* и да турим край на последните остатъци от схоластическата суетня около сериозните политически въпроси.“³ Важно значение в това отношение имаше също указанието на Г. Димитров за пропагандата на марксистко-ленинските идеи в печата или устно. „*Когато пишеш или говориш, казва Димитров, всякога трябва да мислиш за обикновения работник, който трябва да те разбере, да повярва на твоя зов и с готовност да те последва. Трябва да мислиш за кого пишеш и кому ти говориш.*“⁴

¹ Г. Димитров, Съч., т. 10, стр. 163.

² Пак там, стр. 163—164.

³ Пак там, стр. 129—130.

⁴ Пак там, стр. 159.

Конгресът насочи комунистическите партии към най-старателно изучаване и използване не само миналия опит на световното работническо и комунистическо движение, но и съвременния негов опит. Същевременно Димитров предупреди да не се допуска от комунистическите партии механическо пренасяне в готов вид формите и методите на борбата от едни условия в други, от една страна в друга. Такова ползване на опита, даже и на опита на КПСС, в страните, гдето още господствува капитализмът, може въпреки всички най-добри намерения да принесе не полза, а вреда. „... От опита на руските болшевики ние трябва да се учим на живо и конкретно прилагане, съобразно особеностите на всяка страна, на единната интернационална линия в борбата против капитала, да се учим на безпощадно изгонване, опозоряване и всенародно осмиване на *фразата, шаблона, педантизма и доктринерството.*“¹

VII конгрес на Коминтерна насочи вниманието на комунистическите партии върху опита на Френската комунистическа партия в изграждането на Народния фронт. В доклада на Морис Торез беше осветлен конкретно този опит и бяха разкрити основните методи в борбата на Френската комунистическа партия. Конгресът подчерта голямото значение на борбата на френските комунисти. Г. Димитров в заключителната си реч при закриването на VII конгрес подчерта, че тя отново изведе „френското работническо движение на първо, *ръководно място* в страните на капиталистическа Европа“. На ФКП „принадлежи заслугата, че тя със своята практическа борба“ помогна „за подготвянето на решенията“ на VII конгрес.²

Във връзка с доклада на Палмиро Толиати и разискванията по въпроса за опасността от нова империалистическа война VII конгрес на Коминтерна постави пред комунистическите партии като боева задача да мобилизират всички антивоенни сили за борба против нея. Въпросите на борбата против фашизма и опасността от война бяха главните практически въпроси на революционната борба на комунистите. От успеха на тази борба до голяма степен зависеше и съдбата на световната

¹ Г. Димитров, Съч., т. 10, стр. 171.

² Пак там, стр. 179.

пролетарска революция. Тази борба трябваше да се опира на непрекъснато растящата активност на пролетарските маси, на сплотяването около пролетариата на всички трудещи се и експлоатирани.

VII конгрес на Коминтерна с въодушевление изслуша и прие доклада на Д. Мануилски за успехите на социалистическото строителство в СССР. Делегатите на комунистическите партии изразиха горещата любов и привързаност на трудещите се от цял свят към великата страна на социализма — истинската родина и надежда на всички експлоатирани и угнетени. Ръководителите на комунистическите партии изразиха и своята дълбока привързаност и признателността на цялото международно комунистическо движение към неговата ръководна сила — Комунистическата партия на Съветския съюз.

Препоръката на VII конгрес за по-голяма самостоятелност на отделните комунистически партии в политическата им дейност и особено по вътрешнопартийните и организационни въпроси засили тяхната инициатива и активност за бързо и оперативно разрешаване на важните и сложни въпроси на революционната борба при конкретните условия на всяка страна. Тази препоръка свидетелствуваше за растежа на марксистко-ленинското равнище на световното комунистическо движение.

Седмият конгрес на Комунистическия интернационал изигра историческа роля за развитието на международното комунистическо движение, за победоносната борба на пролетариата против фашизма и реакцията. Той ознаменува решителния поврат в болшевизацията на комунистическите партии в цял свят. Той беше конгрес на растежа и възмъжаването на цялото международно комунистическо движение. Конгресът даде насока на комунистическите партии на дело, в практиката на революционната борба да осъществяват гъвкава марксистко-ленинска тактика; откри широк простор за инициатива и активна дейност на всички комунистически партии в борбата за завоюване на пролетарските маси за делото на комунизма, за конкретна и действителна подготовка на социалистическата революция съобразно обстановката, националните особености и традиции на всяка отделна капиталистическа страна. Седмият конгрес на Коминтерна се явява конгрес на нова тактическа ориенти-

ровка на комунистическите партии. Това не беше отричане на старата тактика на единния фронт, а бе нейно по-нататъшно развитие в новите условия, на нова, по-широка основа.

2. КОМУНИСТИЧЕСКИЯТ ИНТЕРНАЦИОНАЛ И КОМУНИСТИЧЕСКИТЕ ПАРТИИ — НАЧЕЛО НА БОРБАТА ПРОТИВ НАСТЪПЛЕНИЕТО НА ФАШИЗМА И ФАШИСТКАТА АГРЕСИЯ

Борбата на Комунистическия интернационал за укрепване на комунистическите партии и за единство на международния пролетариат. Решителният поврат на международното комунистическо движение в борбата против фашизма и против опасността от нова империалистическа война стана основа на нов мощен подем на антифашисткото движение на масите в цял свят. Тактиката на Народния фронт стана могъщо средство в ръцете на комунистическите партии за обединяване и сплотяване около пролетариата на всички прогресивни и демократични сили, в това число и огромните дребнобуржоазни маси в града и селото и даже част от средната буржоазия, за активна борба против фашизма. Тази тактика съответствуваше на обективното разположение на класовите сили, създадо се от настъплението на едрия финансов капитал, при което дълбоко бяха засегнати интересите и на дребната и средна буржоазия. По време на световната икономическа криза и след нея и в резултат на настъплението на едрата буржоазия големи групи от дребната и средна буржоазия бяха напълно разорени и попаднаха в армията на пролетариата. Това извикваше у тях ненавист към фашизма.

Тактиката на Народния фронт оказа благотворно въздействие преди всичко за развитието на самото международно комунистическо движение. След VII конгрес Изпълнителният комитет на Комунистическия интернационал поведе решителна борба за осъществяването на новия курс. Успешното провеждане в живота на тактиката на Народния фронт можеше да стане само чрез най-тесно свързване на комунистическите партии с масите, чрез най-внимателно отношение от тяхна страна към

най-непосредствените, към най-животрептущите нужди и интереси на пролетарските и непролетарските трудещи се маси. Приложението на тази тактика в дейността на комунистическите партии пресичаше и пътя на сектанството. Характерната за него революционна фразеология съвсем не подхождаше за делничната, всекидневна работа сред масите, за борбата в защита на техните и най-дребни, но насъщни интереси и искания. За такава работа бяха нужни ръководители от нов ленински вид, способни да свържат и подчинят на интересите на пролетарската революция борбата и за най-дребните нужди на трудещите се, да приближават чрез тази борба масите към великата революционна борба за събаряне на капиталистическото робство.

С помощта на ИККИ тактиката на Народния фронт предизвика дълбоки промени във всички комунистически партии. Тя подеждва като могъща освежителна струя за комунистическото движение. Френската комунистическа партия израсна като истинска марксистко-ленинска партия, партия от нов тип, способна да ръководи трудещите се маси и в най-сложни условия. През 1937 г. в нейните редове се числяха близо 300 хил. членове. Испанската комунистическа партия също израсна като масова партия, в която в 1939 г. се числяха също към 300 хиляди членове и която се кали в огъня на тежката война против фашизма. Италианската комунистическа партия в условията на нелегалност успешно укрепваше връзките си с масите и се бореше за единството на италианския пролетариат. През юли 1937 г. Италианската комунистическа партия (ИКП) и Италианската социалистическа партия (ИСП) изработиха ново съглашение за единodeйствие. В него двете партии признаха като обща цел построяването на социализма и призоваха целия италиански народ на борба за свободна, демократична република. Двете работнически партии се задължиха да „провеждат работа по обединението на основата на антифашистката борба на всички антифашистки партии и организации в страната и зад граница“. Растеж показва и комунистическата партия на САЩ; от 17 хил. в 1933 г. броят на нейните членове достигна 90 хил. в 1939 г., разшириха се и връзките ѝ с работническата класа. Големи успехи за свързване с широките маси на трудещите се постигнаха и комунистическите

партии в Полша и Чехословакия. Българската комунистическа партия се отърси от сектанството и възприе новия курс. В условията на нелегалност стана безсмислено по-нататъшното съществуване на две работнически партии — комунистическа партия и работническа партия. Затова комунистическата партия беше разпусната и се вля в работническата партия (комунисти). Същото стана и с Комсомола, който се вля в Работническия младежки съюз (РМС). Българските комунисти поставиха на преден план работата сред масите, в заводи, фабрики, села, в реакционните профсъюзни организации, в читалищата, кооперациите. Чрез хиляди действия за защита на интересите на народа те се свързваха, сближаваха и сливаха с народните маси, като развиваха и укрепваха в организационно и политическо отношение нелегалните организации на БРП и БРМС. В тази безшумна работа, работа често пъти под носа на полицията, в редовете и на най-реакционни организации, българските комунисти наистина подготвяха трудещите се за решителна борба против фашизма, в това число и въоръжената борба, в защита на техните интереси, за демокрация, за правителство на Народния фронт. В този период БКП стана истинска партия от нов ленински тип, способна да обединява и води след себе си огромни маси даже и в условията на нелегалност при жесток фашистки терор. Тя бе единствена партия в страната, която успя да запази и укрепил своите организации в национален мащаб въпреки терора. В годините преди Втората световна война Българската комунистическа партия изкова антифашисткото единство с масите на всички бивши демократични антифашистки партии, които след 1934 г. бяха разтурени, и подготви условията за въоръжената борба против фашизма и славното Деветосептемврийско въстание в 1944 г. И в другите балкански страни комунистическите партии изграждаха единни антифашистки фронтове, ръководейки борбите на масите за защита на техните интереси, за демокрация и против войната, против фашизма. На тази основа стана възможна по-късно героичната борба на балканските народи против фашистките окупатори.

Китайската комунистическа партия застана начело на активната борба на китайския народ против японския империализъм и се превърна в истински представител

на коренните интереси на многомилионния китайски народ. Растеше влиянието и на комунистическите партии във всички колониални и зависими страни.

Големи успехи постигна и международното младежко комунистическо движение. Шестият конгрес на Младежкия комунистически интернационал (КИМ) през септември 1935 г. премина под знака на решенията на VII конгрес на Коминтерна и направи решително преустройство в работата на младежките комунистически съюзи във всички страни. Младите комунисти заработиха, както ги напътствуваше в своята реч при откриването на VI конгрес на КИМ Г. Димитров, за „създаването в капиталистическите страни на *нов тип* масови младежки организации, на които няма да са чужди жизнените интереси на трудещата се младеж, създаването на таква организации, които, без да копират партията, ще се борят за *всички* интереси на младежта, ще я възпитават в духа на класовата борба, на пролетарския интернационализъм, в духа на марксизма-ленинизма“¹. Младежките комунистически съюзи навлязоха широко в средите на пролетарската и селската младеж и привличаха в своите редици най-добрите нейни представители. Техните организации и влияние сред младежта пораснаха извънредно много. Съюзът на френската комунистическа младеж само за две години порасна от 3,000 чл. на 90 хиляди члена. Младежката комунистическа организация в САЩ до 1938 г. удвои броя на членовете си в сравнение с 1936 г. Работническият младежки съюз в България се превърна в наистина масова, макар и нелегална, организация. Под негово влияние се намираше почти цялата трудова младеж. Изобщо световното младежко комунистическо движение след 1935 г. се разрасна бурно и стана могъщ и животворен резерв на комунистическите партии.

Комунистическият интернационал водеше упорито борбата за единодействие и единство на международното работническо движение. Големи успехи бяха постигнати в обединението на професионалното движение както в национален, така и в международен мащаб. Профсъюзните организации, които действаха под ръководството на комунистическите партии, взеха инициативата

¹ Г. Димитров, Съч., т. 10, стр. 198—199.

за създаване на национални обединения на профсъюзите. Още в началото на 1935 г. в Испания беше създадена единна профсъюзна организация от профсъюзните организации на комунисти, социалисти и анархисти. Обединението на профсъюзите във Франция в единна Обща конфедерация на труда през март 1936 г. само за една година увеличи броя на организирания в профсъюзите работници от 1 млн. на 5 млн. души. В САЩ под влияние на упоритата борба на комунистите за организиране на работническата класа възникна нова профсъюзна организация — Конгресът на производствените профсъюзи, в която членуваха работници от различни професии на дадено предприятие. По този начин беше нанесен удар върху цеховата ограниченост на АФТ. Новата организация започна да играе важна роля в живота на американската работническа класа. В Латинска Америка беше създадена единна професионална организация на работническата класа, така наречената Латино-американска конфедерация на трудещите се, начело на която застана комунистът Ломбардо Толедано.

Червеният профсъюзен интернационал след сливането на националните профсъюзи в единни организации постепенно прекрати своята дейност, за да помогне за осъществяването на международното единство на работническата класа. Обаче опортюнистическите ръководители на Амстердамския профсъюзен интернационал не присъхъ съветските профсъюзи и по такъв начин показаха още един път своята разколническа политика.

Изпълнителният комитет на Комунистическия интернационал и комунистическите партии несуморно се бореха и за политическо обединение на пролетариата, но се натъкнаха непрекъснато на упоритата съпротива на разколническите водачи на Социалистическия интернационал и на социалистическите партии. Тези водачи отказваха дори единодействие в международен мащаб от страх пред растящото влияние на комунистическите идеи сред масите. Водачите на II Интернационал отхвърляха почти всички предложения на ИККИ. Въпреки това ИККИ непрекъснато предлагаше да се действа единно и в международен мащаб. Той призова на два пъти водачите на II Интернационал за единодействие против агресията на италианския фашизъм в Абисиния, повече от пет пъти за единодействие в защита на испанския народ

против хитлеро-фашистката агресия, няколко пъти преди и след мюнхенското съглашение на Хитлер и Мусолини за борба против фашистката агресия. Водачите на II Интернационал и на Амстердамския профсъюзен интернационал на думи взимаха решения за активна борба против фашизма и фашистката агресия, но на дело действуваха за разцеплението на силите на международния пролетариат. По такъв начин те саботираха борбата против фашизма и даваха възможност на фашистките агресори в сговор с реакционерите от Англия, Франция и САЩ да подготвят и разпалят Втората световна война.

Завършване в основни линии строителството на социализма в СССР. XVIII конгрес на ВКП (б). В навечерието на Втората световна война строителството на социалистическото общество в СССР придоби още по-голямо международно значение. Успехите в строителството на социализма бяха най-могъщо оръжие в ръцете на комунистите и антифашистите в тяхната борба против фашизма и опасността от война. От друга страна, тези успехи превръщаха Съветския съюз в могъщ фактор на мира и сериозна пречка за фашистките подпалвачи на война.

Бързото икономическо и културно развитие на Съветския съюз в годините на втората петилетка измени не само икономическия облик, но и обществения строй на съветската страна. Бяха построени 4,500 нови промишлени предприятия. Общата продукция на съветската промишленост нарасна повече от 2 пъти в сравнение с 1932 г. Мощно развитие получи съветското машиностроене. Бяха усвоени нови образци металорежещи машини, нови типове товарни автомобили, леки коли. Започна строителството на тролейбуси, комбайни и пр. С голям размах се разви строителството и на електростанции. Бяха построени стотици нови предприятия на леката и хранителната промишленост. В резултат на това през втората петилетка производството на предмети за потребление се увеличи 2 пъти. Значителни успехи постигна и съветският транспорт. Извърши се значително строителство на железопътни и водни пътища. През март 1937 г. беше завършено строителството на канала Москва—Волга, по който започна редовно корабоплаване. С бързи темпове се извършваше реконструкцията на Москва. В началото на 1937 г. влезе в строя втората част на мос-

ковското метро. Разгърна се масово жилищно строителство. Растяха и се благоустрояваха новите съветски градове: Магнитогорск, Прокопиевск, Сталинск, Кировск, Комсомолск и пр.

В края на втората петилетка беше завършена изцяло и колективизацията на селското стопанство. Самият колхозен строй значително се укрепил. Животът на колхозниците започна рязко да се подобрява.

Заедно с успешното икономическо и културно строителство растеше и материалното и културното благосъстояние на съветските работници и колхозници. Значително развитие получи съветското образование, наука, изкуство, литература и пр. Този растеж на новото общество в Съветския съюз предизвикваше чувства на дълбоки симпатии у честните хора в цял свят. „Аз виждам зората само на Изток, в Съветския съюз се създава нов свят“ — писа американският писател Теодор Драйзер.

Икономическите успехи и растежът на материалното и културно равнище на съветската страна се съпровождат с непрекъснато изменение и усъвършенстване на съветския социалистически обществен и държавен строй. През 1936 г. комисията за изработване на нова конституция завърши своята работа. Чрез всенародно обсъждане и задълбочено разглеждане от VIII Извънреден конгрес на Съветите на СССР на 5 декември беше приет окончателно новият текст на Съветската конституция. В нея се въплътиха великите постижения на победилния социализъм. За пръв път в историята на човечеството се създаваше завършена уредба на социалистическото общество. Конституцията затвърди юридически общонародната социалистическа собственост върху оръдията и средствата за производство като икономическа основа, а Съветите на депутатите на трудещите се като политическа основа на социалистическата държава. Тя определи, че целият стопански живот се развива по държавен народностопански план, насочен към неотклонно повишаване материалното и културното равнище на трудещите се, към укрепване независимостта на съветската страна и към засилване нейната отбранителна способност. Конституцията утвърди, че Съветският съюз е многонационална социалистическа държава, в която се осъществява принципът на пролетарския социалистически интернационализъм, принцип за пълно равноправие и неруши-

ма братска дружба на народите. За пръв път в историята на човечеството Съветската конституция от 1936 г. осигури на гражданите действително равноправие без оглед на социално положение, национален произход, пол, религиозни и политически разбирания. Трудът и личните способности станаха основа за развитието на всеки съветски гражданин. Като утвърди ръководната роля на комунистическата партия в съветската държава, Съветската конституция освети юридически монолитното единство на съветското социалистическо общество, непознавашо антагонистически противоречия.

Осъществяването на Съветската конституция в живота на съветските народи беше посрещнато враждебно от неприятелите на Съветския съюз както вътре в страната, така и вън. Империалистическите държави непрекъснато изпращаха или вербуваха свои агенти — диверсанти, шпиони, убийци, и се стремяха по всички линии да пречат на бързото развитие на първата социалистическа държава. Вътрешните врагове също се опитваха да пречат на успешното развитие на социалистическото общество. Активните участници в трокистко-зиновиевската и бухаринската антипартийни групи създадоха свои нелегални антисъветски организации. В борбата срещу вражеската агентура и нелегалните антисъветски организации органите на съветската държавна безопасност защитиха справедливо съветската държава.

Построяването на социализма в СССР постави пред ВКП (б) задачата да пристъпи към построяване на комунизма. Тази задача Комунистическата партия на Съветския съюз трябваше да започне да решава при крайно напрегната международна обстановка, обстановка на растяща заплаха от нова империалистическа война и антисъветска империалистическа интервенция. Още през 1938 г. съветската страна пристъпи към практическа работа за изпълнението на третата петилетка за развитие на народното стопанство и постигна значителни успехи.

В този период промъкналият се в ръководството на партията и на държавата политически авантюрист и враг на народа Берия оклевети, подложи на преследване и изтребни редица честни, предани на партията и народа хора. В това престъпно дело активна роля играеше и Ежов, народен комисар на вътрешните работи тогава. За своята вражеска дейност те понесоха заслужено наказание.

Престъпленията на тези врагове на социалистическото строителство се сливаха с усилената вражеска дейност на империалистическите чуждестранни разузнавателни служби. Нито едните, нито вторите обаче можеха да спрат могъщото движение напред на съветските хора под ръководството на партията. Съветският социалистически строй раждаше могъщи сили, които преодоляваха всички пречки по своя възходящ път към пълното изграждане на социалистическото общество, към комунизъм.

Главните въпроси на по-нататъшното развитие на Съветския съюз към комунизма реши XVIII конгрес на ВКП (б), свикан през март 1939 г. Конгресът прие третия петгодишен план за развитие на народното стопанство. Във връзка с подготовката на комунистическото строителство XVIII конгрес постави задачата за 10—15 години Съветският съюз да надмине развитите капиталистически страни и в икономическо отношение, по размерите на промишленото производство на глава. За тази цел конгресът посочи като главно средство по-нататъшния растеж на производителността на труда.

Борбата на ВКП (б) за построяване на комунистическото общество постави с най-голяма сериозност и въпроса за ролята и съдбата на съветската социалистическа държава. XVIII конгрес разгледа този въпрос и го разреши творчески, съобразно конкретните исторически условия, в които трябваше да се извърши преходът към висшата фаза на комунистическото общество — комунизма. И. В. Сталин в отчетния доклад на ЦК на ВКП (б) разгледа обстойно този въпрос. Съобразно основните положения на марксизма-ленинизма за ролята на държавата в преходния период и съобразно конкретните условия за победата на социализма в една страна при запазване на капиталистическото обкръжение Сталин даде правилен марксистко-ленински отговор на въпроса за отмирането на държавата при комунизма. Той се обяви против догматическото разбиране, което разглеждаше въпроса за отмиране на държавата абстрактно и поставяше въпроса за незабавното ѝ отменяне. Като анализира развитието на съветската държава и условията на нейното съществуване, Сталин посочи, че през първата нейна фаза — от Октомврийската революция до унищожаването на експлоататорските класи — главна нейна задача беше да се смаже съпротивата на експлоататорските

класи, да се организира защитата на страната от нападението на интервентите, да се възстанови индустрията и селското стопанство, да се подготвят условията за унищожаването на капиталистическите елементи. На преден план през този период бяха първата и втората функции на държавата, т. е. потискане на съборените класи вътре в страната и защита на страната от външни нападения. По тези две функции съветската държава „напомняше“ предишната държава, но тя коренно се отличаваше от нея по това, че потискаше експлоататорското малцинство и защитаваше от външно нападение завоеванията на трудещото се мнозинство, докато предишните държави потискаха експлоатираното мнозинство в интерес на експлоататорското малцинство и защитаваха богатствата и привилегиите на експлоататорското малцинство или се стремяха да завоюват чужди територии. В този период съветската държава имаше и трета функция — стопанско-организаторската и културно-възпитателната работа на нейните органи. На преден план обаче стояха първите две функции на държавата.

През втората фаза в развитието на съветската държава главната задача беше организирането на социалистическото стопанство в цялата страна, унищожаването на последните остатъци на капиталистическите елементи, организирането на културната революция, организирането на една напълно съвременна армия за защита на страната. Съобразно с това най-голямо развитие получи стопанско-организаторската и културно-възпитателната функция на съветската държава. Запази се напълно функцията на военна защита на страната от външно нападение, т. е. запазиха се и получиха по-нататъшно развитие Червената армия, Военноморската флота, наказателните органи и разузнавателната служба. Постепенно отмира функцията на военното потискане вътре в страната, тъй като експлоататорските класи бяха унищожени и нямаше кой да бъде потискан. Вместо функцията на потискане се появи функцията на защита на социалистическата собственост.

Но развитието на съветската държава не можеше да спре на това. „Ние вървим по-нататък, вървим напред, към комунизма“ — пише Сталин. Съобразно с това ще се изменя и държавата. Съществуването или отмирането на съветската държава в бъдеще, при комунизма, ще се

определи от конкретните исторически условия. Тя ще се запази, каза Сталин, „ако не бъде ликвидирано капиталистическото обкръжение, ако не бъде унищожена опасността от военни нападения отвън, при което, разбира се, формите на нашата държава отново ще се изменят съобразно с изменението на вътрешната и външната обстановка“. Тя „не ще се запази и ще отмре, ако капиталистическото обкръжение бъде ликвидирано, ако то бъде заменено със социалистическо обкръжение“¹.

Отношението на XVIII конгрес на ВКП (б) към въпроса за ролята на държавата беше нов творчески принос в развитието на марксистко-ленинското учение за държавата. То показва ясно на международното комунистическо движение реалния път на строителството на комунистическото общество.

Ролята на Съветския съюз през годините между VII конгрес на Коминтерна и началото на Втората световна война в международните отношения непрекъснато растеше. Съветското правителство неуморно се бореше за предотвратяването на войната, за обуздаването на фашистките агресори, за създаване на система на колективна безопасност на народите. Съветското правителство и съветските народи мъжествено се бореха за бързото развитие на съветската страна, за растежа на нейното могъщество и за решителен отпор срещу всяка агресивна стъпка на фашистките агресори. Съветският съюз води борба за защита на абисинския народ против агресията на италианския фашизъм, за защита на испанския народ и испанската република против итало-германската фашистка интервенция и заговора на международния империализъм, за защита на Чехословакия, за защита на Китай срещу японския империализъм, за сключване на договор за колективна сигурност с Англия и Франция през 1939 г. Империалистическите ръководители на Англия и Франция обаче саботираха усилията на Съветския съюз за запазване на мира и с политика на отстъпки поощряваха хитлеристката агресия срещу Съветския съюз. Като провеждаше последователно ленинската външна политика на мирно съвместно съществуване на народите и държавите, съветското правителство, за да раз-

¹ И. В. Сталин, Въпроси на ленинизма, Изд. на БКП, 1952 г., стр. 700.

бие плановете на международния империализъм за организиране на нова империалистическа антисъветска война, на 23 август 1939 г. сключи пакт за ненападение с хитлеристка Германия и с това отсрочи войната с повече от година и половина. А това беше използвано от съветските народи за по-пълна и цялостна подготовка за отбиване на хитлеристката агресия.

Победата на Народния фронт във Франция и Испания. Испанската гражданска война 1936—1939 г. Въпреки съпротивата и саботажа на водачите на II Интернационал и на социалистическите партии решенията на VII конгрес на Коминтерна за единството на пролетариата и за създаването на широки антифашистки народни фронтове в капиталистическите страни намериха дълбок отзвук сред трудещите се. В много страни бяха създадени на най-различна основа широки обединения на демократическите и работническите партии за борба против фашизма. Навсякъде трудещите се се сплотяваха в Народен фронт за борба против настъплението на монополистическия капитал и фашизма.

През януари 1936 г. бяха образувани народни фронтове във Франция и Испания. Движението за Народен фронт се разгърна с голям размах в страните на Латинска Америка. Навсякъде движението за Народен фронт се опираше на растящата борба на пролетариата против настъплението на капитала, за защита на своите интереси, на своите демократични завоевания. Колкото по-могъщо беше това движение отдолу, толкова по-големи бяха и успехите на движението за Народен фронт. Това най-ярко пролича в опита на Франция и Испания. Единдействието на комунисти и социалисти във фабриките и заводите на Франция, което непрекъснато се разрастваше, тласна напред борбата на ФКП за Народен фронт. За да не се откъсне от собствените си маси, ръководството на Френската социалистическа партия бе принудено да се отзове на многократните предложения на ФКП за единдействие и да вземе участие в организирането на Народния фронт. Масовото движение на пролетариата против фашизма и реакцията и неговият стремеж към единство помогна и за изработването на последователно-демократична програма на Народния фронт, което стана в началото на 1936 г. Програмата на Народния фронт отговаряше на интересите на трудещите се и на

тяхното нараснало политическо съзнание. Тя предвиждаше обща политическа амнистия, разоръжаване и разтуряне на фашистките организации, премахване на ограниченията за печата, национализация на военната промишленост, международно сътрудничество в рамките на Обединените народи, сключване на пактове за колективна сигурност. В икономическата област програмата предвиждаше бързо повдигане равнището на живота на масите, осигуряване на помощи на безработните и борба за премахване на безработицата, намаление на работната седмица, платени отпуски за работниците, защита на цените на селскостопанските произведения, реформиране на данъчната система и пр. Тази програма обаче в значителна степен остана неизпълнена въпреки победата на Народния фронт в парламентарните избори през април—май 1936 г. Френската комунистическа партия не успя да преодолее съпротивата на лидерите на социалисти и радикали за създаване на изборни органи на Народния фронт по места в заводи, фабрики, села и др., които да станат масова опора на движението и да организират натиска на масите върху правителството за изпълнението на програмата на Народния фронт.

Победата на Народния фронт в парламентарните избори беше последвана от нов подем на стачното движение на френския пролетариат за подобрене на неговото положение. В края на май и първата половина на юни 1936 г. стачното движение получи невидан размах. В това стачно движение се появи нов елемент: работниците провеждаха така наречените „италиански“ или „седящи“ стачки, изразяващи се в завземането на фабриките и заводите от работниците до пълното удовлетворяване на техните искания. Под натиска на това мощно пролетарско движение създаденото в началото на юни 1936 г. правителство на Народния фронт начело със социалиста Леон Блум прокара редица закони и мероприятия, които подобриха положението на работническата класа. Бе приет закон за колективните договори и за гарантиране на определени норми на работната заплата, закон за правото на работниците и служещите да създават свои професионални организации и да избират свои пълномощници във фабриките и заводите, закон за платен 14-дневен годишен отпуск на работниците, закон за 40-часова работна седмица без намаление на работна-

га заплата, закон за регулиране продажбата на зърнени храни, закон за даване кредити на дребните търговци, закон за отмяна на редица реакционни закони и декрети на буржоазните правителства. Исканията на стачкуващите работници бяха задоволени. Работническите заплати бяха повишени с 15%. По-късно бяха приети и закони за реорганизация на френската банка, за частична национализация на военната промишленост, за повишаване издръжката на войниците и пр. Тези мероприятия показваха на народните маси, че Народният фронт е защитник на техните интереси срещу едрия монополистически капитал. Френската комунистическа партия поддържаше правителството на Народния фронт, но не влезе в него.

Реакционните сили обаче оказаха сериозно противодействие на мероприятията на правителството на Народния фронт. Те организираха икономически саботаж, бягство на капиталите от Франция в други страни, изкуствено покачване на цените, саботираха изпълнението на законите, предвиждащи подобряване положението на работниците. Фашистките организации, финансирани от крупния капитал, отново се активизираха.

Но правителството на Леон Блум не искаше да върви напред в развитието на народното настъпление срещу едрия капитал, срещу реакцията. Френските социалисти, верни на своя реформизъм, искаха само да подобрят френския капитализъм, да смекчат най-острите и нетърпими от масите негови пороци. Затова правителството на Блум отстъпи пред натиска на едрия финансов капитал и през септември 1936 г. проведе девалвация на франка, вместо да пристъпи към решителна борба против саботажа на капиталистите, насочен срещу Народния фронт. По-късно то обяви „почивка“ в социалните реформи. В същото време водачите на френските социалисти започнаха все по-настойчиво да провеждат своята политика за разцепление на френския пролетариат.

През юни 1937 г. правителството на Леон Блум подаде оставка. На власт дойде правителството на Шатан, което още повече разклати основите на Народния фронт. През октомври 1937 г. социалистите напуснаха правителството. След едно кратко идване на ново правителство на Леон Блум то отстъпи място на кабинета на радика-

ла Едуард Даладие, който скоро след това открито скъса с Народния фронт. С това завърши разтурянето на Народния фронт.

Френската комунистическа партия не можа да вдигне широките народни маси на активна борба за изпълнението на програмата на Народния фронт, за организирано настъпление срещу френската реакция. При тези условия френската финансова олигархия организира мощно контранастъпление срещу трудещите се и през 1938 г. ликвидира по-голяма част от техните завоевания.

Испанската комунистическа партия успя да организира масово движение за Народен фронт. Народният фронт в Испания обединяваше комунистическата, социалистическата и републиканската партия. Той си постави като програма за действие (януари 1936 г.) обща политическа амнистия, намаление на данъците, намаление на арендата върху земята, ликвидация на безработицата, социални застраховки, демократизация на армията и държавния апарат и пр. На изборите за Кортес (Народно събрание) на 16 февруари 1936 г. Народният фронт в Испания победи реакцията. За пръв път в Кортесите бяха избрани 16 комунисти. В резултат на тая победа беше създадено републиканско правителство, опиращо се на Народния фронт. Народните сили начело с Испанската комунистическа партия минеха в настъпление срещу испанската реакция. В Испания започна ожесточена борба между силите на прогреса и силите на фашизма.

Успехите на народнофронтското движение във всички страни и растежът на влиянието на комунистическите партии върху масите изплашиха международната империалистическа реакция и разтревожиха предателите на работническата класа в социалистическите партии. Фашистите започнаха да прегрупират силите си за ново настъпление. Реакционните водачи на социалистическите партии засилиха разколническите си действия. А това улесни фашистите в тяхното настъпление.

Новото фашистко настъпление започна с въоръжения бунт на испанските генерали срещу републиката. На 18 юли, въоръжени от фашистка Италия и хитлеристка Германия, испанските фашистки генерали в Мароко начел с ген. Франко започнаха борба за установяване на фашистка диктатура. В началото на бунта правителството на Народния фронт начело с Азаня прояви голяма сла-

бост и не успя да задуши бунта на генералите в неговия зародиш. Разкри се изцяло неговата грешка, проявена в търпимостта му спрямо реакционното офицерство в армията. Въпреки това испанските демократични сили можаха да отбият първия натиск на контрареволуционерите и постепенно да създадат нова републиканска народна армия. За създаването на новата армия голяма заслуга имаха испанските комунисти. Сред низините на испанския народ антифашистките сили непрекъснато растяха. Испанската комунистическа партия водеше мъжествена борба за сплотяване на тези сили. Още през 1936 г. ръководството на Испанската комунистическа партия (ИКП) постигна забележителен успех в обединяването на работническата класа: Каталонската комунистическа партия и Каталонската социалистическа партия се обединиха на основата на марксистко-ленинските принципи в Обединената каталонска социалистическа партия. Но в Испания влиянието на опортюнистическата социалистическа партия, на анархистите, на троцкистите беше все още силно. Водачите на тези партии и групи постоянно пречеха на обединението на антифашистките сили. През май 1937 г. троцкистите и анархистите вдигнаха контрареволуционен бунт в Барселона, който беше обезвреден благодарение на активността на комунистическата партия. Републиканските правителства на Азаня и Ларго Кабалеро с политиката си на неверие в масите пречеха на борбата против фашистките бунтовници. Те повече разединяваха испанския народ, отколкото да подпомагат неговата борба. В същото време фашисткият бунт беше подкрепен най-активно от фашистка Италия и хитлеристка Германия. Испанската гражданска война поради все по-растящата намеса на итало-германските фашисти скоро се превърна в героична националноосвободителна война на испанския народ против агресията на Италия и Германия.

Създаването на правителството на Хуан Негрин през май 1937 г. подобри положението в Испанската република. Но и това правителство не беше достатъчно последователно в борбата против реакцията и фашизма. То не очисти напълно армията от предателски и фашистки елементи, което не можеше да не влияе върху положението на фронта. Въпреки слабостите на това правителство борбата на испанските трудещи се против реакция-

та и фашизма постигна редица успехи. Благодарение на настойчивата борба на Испанската комунистическа партия привилегиите на реакционните класи бяха унищожени, едрите банки, фабрики и заводи бяха национализирани. Голяма част от земите на феодалите, църквата и манастирите бяха конфискувани и раздадени безплатно на селяните. Получиха пълна национална свобода каталонци, галицийци, баски. Програмата на правителството на Народния фронт беше истинска програма на демократическата революция. Испанската република в хода на гражданската война и войната против хитлеро-фашистките интервенти все повече се превръщаше в истинска народна република. Испанската гражданска война беше и първата народнодемократическа революция на испанския народ.

Испанската гражданска война не беше само борба между испанските фашисти и испанския народ, а борба между настъпващия международен фашизъм и прогресивните сили на целия свят. „Освобождението на Испания от гнета на фашистките реакционери, писа Сталин до ЦК на ИКП, не е частно дело на испанците, а е общо дело на цялото напредничаво и прогресивно човечество.“

Героичната освободителна война на испанския народ против фашизма прерасна във велика битка между фашизма и прогресивните сили в света. В помощ на борещия се испански народ се притекоха по призива на Комунистическия интернационал хиляди доброволци антифашисти — главно комунисти, които създадоха прочутите интернационални бригади. Бойците от тези бригади — руси, немци, французи, италианци, българи, югославяни, американци и други — мъжествено се сражаваха за защита на свободата и демокрацията на испанския народ, за поражението на фашизма и за преграждане пътя на войната. В тази борба те се калиха и придобиха огромен военен опит, което им позволи по-късно да играят много важна роля във въоръжената народна съпротива срещу хитлеро-фашистките окупатори и техния „нов ред“ в Европа.

Българските трудещи се, цялата демократична общественост посрещнаха с гневно възмущение контрареволюционния метеж на испанските фашисти и италогерманската интервенция срещу републиканска Испания. Българската комунистическа партия използва

всички легални и нелегални средства за разобличаване на този метеж и за защита и подкрепа на демократичното и републиканско правителство на Испания. Стотици български комунисти и ремсисти (комсомолци) взеха участие в Интернационалните бригади в подкрепа на своите борещи се против фашизма испански братя.

Войната на испанския народ срещу германо-италианската интервенция и фашистките бунтовници се развиваше при много неблагоприятни условия. Реакционните правителства на капиталистическите страни в Западна Европа и водачите на II Интернационал под формата на политиката на „пенамеса“ в гражданската война пречеха на Испанската република да се защитава срещу агресорите. Инициатор на тази злополучна за испанския народ и за мира политика беше предателят на работническата класа Леон Блум. Докато фашистка Германия и Италия доставяха огромни количества оръжие, изпращаха офицери и цели войскове части срещу испанската република, то шефът на френското правителство Леон Блум, подкрепян от управляващите кръгове на Англия и САЩ, забрани доставката на оръжие и самолети за републиканската армия. Единствен Съветският съюз водеше най-решително и мъжествено борба за защита на републиканска Испания. Комунистическият интернационал и комунистическите партии водеха героична борба за организиране международната помощ на испанския народ. ИККИ непрекъснато предлагаше на водачите на Социалистическия интернационал да организират съвместни действия в защита на испанския народ и против итало-германската фашистка интервенция. Такова предложение беше направено след фашисткия бунт през октомври 1936 г., след варварската бомбардировка на Алмерия от германската военна флота през юни 1937 г. Тези предложения бяха повторени след падането на Билбао (26 юни 1937 г.) и пр. На всички предложения водачите на Социалистическия интернационал отговаряха уклончиво.

Въпреки всички трудности испанският народ прояви голям героизъм във войната против фашистите и интервентите. В героичните сражения при Гвадалахара (март 1937 г.), при превземането на Теруел (декември 1937 г.) бойците на републиканската армия и интербригадистите показаха истински чудеса на героизъм и себеотрица-

ние. Но поставена в положение на блокада, републиканска Испания не можа да устои на обединените сили на германо-италианските интервенти и испанските фашисти. Предателството на десните водачи на социалистическата партия и на изменниците генерали начело с ген. Миаха улесни фашистите в тяхното настъпление. През 1939 г. Испанската република беше еразена. Но борбата на испанските републиканци спъна сериозно разгъването на фашистката агресия и забави избухването на Втората световна война. Това беше историческа заслуга на испанския народ пред цялото прогресивно човечество. Освен това в огъня на тежката война за свобода и независимост испанският народ натрупа богат революционен опит. Авангардът на испанския пролетариат — Испанската комунистическа партия — в хода на тази борба израсна като първостепенна политическа сила, която и днес играе важна роля в борбата на испанския народ против фашистката диктатура на ген. Франко.

В годините на борбата на испанския народ против фашистките бунтовници и итало-германската интервенция международното комунистическо движение разгърна огромна дейност против фашистката агресия. ИККИ разобличаваше всички актове на фашистката агресия и се бореше за организиране на масовото движение против фашизма и войната. Комунистическите партии организираха антивоенни комитети, антивоенни стачки и демонстрации, антифашистки конгреси на писателите и културните дейци и мобилизираха всички антифашистки сили за отпор на фашизма и агресията. В тази своя дейност комунистите проникваха все по-дълбоко в народа и се свързваха с народните маси. Комунистическите партии организираха мощно протестно движение против мюнхенския заговор срещу мира, представяли от враговете на социализма като гаранция на мира. Комунистическият интернационал и международното комунистическо движение разобличиха истинския смисъл на мюнхенското съглашение между Хитлер, Мусолини, Чембърлейн и Даладие като споразумение, насочено срещу Съветския съюз и международния мир¹. Те организира-

¹ *Мюнхенското споразумение* за разделяне на Чехословакия е подписано на 30 септември 1938 г. от Чембърлейн, Даладие, Хитлер и Мусолини. По силата на това споразумение Чехословакия трябвало да предаде Судетската област на хитлеристка Германия. С

ха мощни протестни демонстрации против фашистката агресия срещу Чехословакия и Албания през пролетта на 1939 г. Начело на тази борба против фашистките подпалвачи винаги стоеше страната на победилия социализъм. Съветският съюз с цялата си международна политика оказваше грамадно съдействие за организирането и растежа на международното комунистическо и антифашистко движение.

Антифеодалната и антиимпериалистическа революция в Китай. Националноосвободителната война на китайския народ против японския империализъм. За развитието на международното комунистическо движение и за конкретното разработване на неговата политика и тактика в националноосвободителното антиимпериалистическо движение голям дял имаше в този период политиката на Китайската комунистическа партия. Като се бореше за разширяването на революцията и за сплотяването на китайския народ за отпор срещу японската агресия, ККП последователно провеждаше на практика тактиката на Комунистическия интернационал за създаване на широк антиимпериалистически фронт на колониалните народи, съобразно конкретните условия в Китай. Условията в Китай бяха много сложни и трудни. Китайската комунистическа партия беше понесла тежки загуби поради погрешната тактика и политика на „левите“ опортюнисти и поражението на десните капитуланти. В Китай кипеше жестока гражданска война между Червената армия и контрареволуционните войски на Чан Кай-ши. Правителството на предателя Чан Кай-ши съсредоточаваше всичките си сили за борба против народната революция, а по отношение на японските империалисти провеждаше капитулантска политика. Тази политика на Чан Кай-ши беше смъртна заплаха за националната независимост на китайския народ. Японският империализъм все по-нагло настъпваше срещу китайския народ и заплашваше да го пороби напълно. В тези условия Китайската комунистическа партия единствена водеше борба срещу японския империализъм за изграждане на единен антияпонски фронт на китайския народ. Преда-

това споразумение английските, френските и американските империалисти целеха да насочат хитлеристката агресия на Изток, против Съветския съюз. Мюнхенската политика на отстъпки към Хитлер доведе до Втората световна война.

телят Чан Кай-ши отхвърляше всяка мисъл за прекратяване на гражданската война и за организиране на антияпонска война. Той не обърна никакво внимание на възванието на ЦК на ККП за прекратяване на гражданската война и за обединение на всички сили на народа за борба срещу японския империализъм. Напротив, вместо срещу японските завоеватели Чан Кай-ши прашаше своите армии срещу народната Червена армия. Тази негова политика предизвика недоволство и дълбоко възмущение сред китайските патриоти.

През 1935 и 1936 г. патриотичното движение на китайския народ против японската агресия започна да расте неудържимо. Против предателската политика на Чан Кай-ши започна мощно всенародно движение. Това движение започна да обхваща и гоминданската армия. Под влияние на антияпонските лозунги на комунистическата партия в Североизточната гоминданска армия избухна въстание. Намиращият се в щаба на тази армия Чан Кай-ши беше арестуван от въстаниците и хвърлен в затвора. При това положение в Китай се създаде опасност от ново разширяване на гражданската война. Това беше в полза само на японските агресори. ЦК на ККП обаче направи всичко възможно за избягването на тази война. Като изпрати в гр. Сиан Чжоу Ен-лай, ЦК на ККП влезе във връзка с арестувания Чан Кай-ши. След преговорите между Чжоу Ен-лай и Чан Кай-ши, който обеща да прекрати гражданската война против китайската Червена армия, под влияние на ККП въстаналите войници и офицери освободиха Чан Кай-ши. Обаче той не изпълни обещанието си. В началото на 1937 г. ЦК на ККП направи ново конкретно предложение до Гоминдана за прекратяване на гражданската война, за установяване на демократически свободи и амнистия, за свикване на общокитайско национално събрание, за организиране на съпротивата срещу японския империализъм и за подобряване на положението на народните маси. Под напора на широкото народно движение реакционният Гоминдан беше принуден да приеме тези предложения едва когато Япония започна открита война срещу Китай през юли 1937 г. В Китай беше създаден единен антияпонски фронт. Но на дело реакционерите от Гоминдана начело с Чан Кай-ши продължаваха да саботират освободителната война срещу японския импери-

лизъм. През 1937, 1938 и 1939 г. войските на Чан Кай-ши търпяха поражение след поражение във войната срещу японския империализъм. Скоро в средите на Гоминдана се появиха силни капитулантски настроения. Предателите начело с Ван Цзин-вей преминаха открито на страната на японските империалисти и създадоха марionетна армия за борба против народните армии, създадени от ККП.

Китайската комунистическа партия обаче най-твърдо и последователно провеждаше своята политика на общо-китайски антияпонски освободителен фронт. Като разобличаваше непрекъснато предателството на гоминдановци, ККП мъжествено се бореше за сплотяването на всички патриотични сили на китайския народ за активна борба против японските нашественици. Под нейно ръководство китайският народ започна да събира силите си. Червената армия на Китай беше преобразувана в 8-а народна армия. От партизанските съединения в Централен Китай беше създадена нова, 4-а народна армия. Тези народни армии станаха главна въоръжена сила за борба против японската агресия. В същото време китайските комунисти организираха в тила на японските нашественици мощно партизанско движение за разстройване както на техния тил, така и за мобилизиране на народните патриотични сили на китайския народ, за решителна война против японския окупатор. Към началото на 1940 г. Китайската комунистическа партия стана масова народна партия, наброяваща над 800 хиляди члена. Народните армии станаха също масови. В тях се числяха над 500 хил. бойци. Територията, която контролираха народните армии, районите, в които се намираха техните опорни бази, имаха повече от 100 млн. население.

По такъв начин ККП все повече израстваше в могъща политическа сила на китайския народ и се утвърждаваше като най-последователен борец за неговите национални интереси, като единствен негов верен ръководител във великата война за свобода и национална независимост.

Международното комунистическо движение през годините, които предшествуваха Втората световна война, укрепна организационно, политически и идейно-теоретически. В жестока и тежка борба против настъплението на фашизма, прилагайки тактиката на единния Народен

фронт, това движение се превърна в могъща международна сила. Във всички капиталистически страни то се свързва с широки маси от пролетариата и от непролетарските слоеве на трудещите се. Макар и да не бе предотвратена войната, започната през септември 1939 г. от германските фашисти, с тактиката на Народния фронт комунистическите партии в предвоенните години извършиха истинска подготовка на масите за решителната борба срещу фашизма и фашистките окупатори в хода на войната. Тази тактика на комунистическите партии, доразвита в условията на войната, осигури на основата на победата на Съветската армия успеха на народнодемократическите революции в Европа и Азия и мощния подем на демократичното и освободително движение в капиталистическия свят.

ГЛАВА XV

МЕЖДУНАРОДНОТО РАБОТНИЧЕСКО И КОМУНИСТИЧЕСКО ДВИЖЕНИЕ ПРЕЗ ПЕРИОДА НА ВТОРАТА СВЕТОВНА ВОЙНА. ИСТОРИЧЕСКОТО ЗНАЧЕНИЕ НА КОМУНИСТИЧЕСКИЯ ИНТЕРНАЦИОНАЛ (1939—1945 г.)

1. ПРИЧИНИ И ХАРАКТЕР НА ВТОРАТА СВЕТОВНА ВОЙНА. НАЧАЛО НА ВОЙНАТА (1939—1941 г.)

На 1 септември 1939 г. фашистка Германия нападна буржоазно-помешческа Полша, която бе съюзник на Англия и Франция. Още от първите дни на войната патриотичните демократични и прогресивни сили оказаха героична съпротива на фашисткия нападаател. В челните редици на борбата срещу нападаателя, бяха полските комунисти. Полското буржоазно-помешческо правителство, заслепено от антисъветска омраза, отказа помощта на Съветския съюз, без само да бе в състояние да окаже сериозна съпротива. Това беше равнозначно на предателство спрямо националните интереси на полския народ.

На 3 септември Англия и Франция обявиха война на Германия.

По такъв начин Втората световна война започна не с нападение на фашистка Германия против СССР, както това желасха управляващите кръгове в САЩ, Англия и Франция, а с война между двете империалистически групировки — Англия и Франция (а по-късно и САЩ), от една страна, и Германия (а скоро след това и Италия и Япония), от друга.

Втората световна война не възникна случайно или в резултат от грешките на едни или други държавни дейци, макар че такива грешки имаше. Тя бе наистина подготвяна дълго от империалистическите групировки, но

нейното избухване бе неизбежен резултат от икономическото и политическото развитие на световната капиталистическа система на базата на общата криза на съвременния монополистически капитализъм.

Марксизмът учи, че капитализмът в епохата на империализма се развива не плавно и равномерно напред, а чрез кризи и военни катастрофи. Неравномерното скокообразно развитие на капитализма е закон за развитието му в епохата на империализма; едни страни, които са стояли в миналото на първо място, като господствуват над световните източници на сурови материали, над евтина работна ръка и над световните пазари, развиват своята промишленост сравнително бавно, а други, които са били в миналото изостанали, лишени от такива източници и пазари, ползвайки последните постижения в техниката на напредналите страни, я развиват по-нататък и с бързи скокове ги догонват и надминават. Това довежда с течение на времето до рязко нарушаване на равновесието вътре в световната система на капитализма. Възниква обективно обусловен стремеж за „преразпределение“ на света между напредналите капиталистически страни. Настъпва криза в световната капиталистическа система. Опази група от капиталистически страни, която по-малко е осигурена с източници на суровини за своята промишленост и пазари за пласмент на нейната продукция, обикновено прави опити да измени положението и да „преразпредели сферите на влияние“ в своя полза чрез употребата на въоръжена сила. На тази основа капиталистическият свят се разделя на два враждебни лагера и между тях възниква война.

През тридесетте и особено в края на тридесетте години неравномерното развитие на главните капиталистически страни, а с това и противоречията между тях значително се усилиха. През Първата световна война САЩ бяха главният арсенал на воюващите страни. От кръвопролитната война в Европа американските монополи бързо натрупаха огромни богатства. След войната американските монополисти станаха главният кредитор на европейските страни. Използвайки следвоенните затруднения на европейските страни, те даваха заробващи заеми с големи лихви и на страните-победителки, и на победените страни. Големи количества капитали се съсредоточиха в САЩ. Тяхната промишленост се разви още

повече. В 1937 г. те даваха 48.6% от цялата продукция на капиталистическия свят.

С помощта на американските и английските заеми Германия бързо възстанови своята икономика и през тридесетте години започна все по-остро да поставя въпроса за преразпределение на света, за колонии, за пазари на своята бързо развиваща се промишленост. В 1938 г. тя зае сред капиталистическите страни първо място в Европа и второ място в света по своето промишлено производство, оставяйки зад себе си Франция и Англия. Германските монополи постигнаха значителни успехи в борбата за световни пазари. В Централна и Югоизточна Европа германският износ достигна 40.2% в 1936 г., като изтласкваше износа на англо-френския капитал от тези райони на Европа. Германия започна да конкурира английските и френските стоки в техните собствени пазари — в техните колонии. В Латинска Америка износът на Германия зае второ място след САЩ, като изостави Англия и Франция, а в Бразилия дори надмина и САЩ. Германската промишленост обаче се развиваше едностранно. Тя бе поставена на военна основа. Разходите за военни нужди в Германия от 1934 до 1939 г. се увеличиха почти 15 пъти, като достигнаха до 90 милиарда марки. При помощта на американските монополи само от 1933 г. до 1936 г. в Германия бяха построени повече от 300 нови военни заводи.

*Засили се промишленото производство и на Япония, което бе преустроено също на военни основи. Японските империалисти продължаваха да водят завоевателна война против Китай. Те застрашаваха да изместят от Далечния Изток влиянието на Англия и САЩ и да станат единствен господар на този район в света.

По такъв начин, докато производството на Германия, Япония и САЩ, които не притежаваха колонии, се развиваше бързо, то производството на Англия и Франция, които бяха колониални империи, продължаваше да тъпче около довоенното равнище.

Ето защо германският империализъм с необуздана настойчивост се стремеше към ново преразпределение на света, към завоюване на колонии, на чужди страни. Банкерът Шахт, изразител на интересите на германските монополи, казваше: „Колониите са необходими за Германия. Ако се удаде, ще ги получим чрез преговори,

ако ли пък не, ние ще ги вземем със сила.“ Но германските империалисти не искаха само колонии. Те започнаха да се стремят към установяване на световно господство. Всички`ходове на хитлеристка Германия в международните отношения преследваха именно тази цел. Към подобна цел се стремяха и американските империалисти. Японските империалисти строяха свои авантюристични планове за завладяване на целия азиатски континент, за създаване на „Велика Азия“. Фашистка Италия беше крайно недоволна от полученото след Първата световна война и упорито се стремеше да укрепи и засили своите позиции в Средиземноморието и в Африка.

Главните колониални империи — Англия и Франция — обаче съвсем не искаха доброволно да се откажат от монополното си положение във владението на колонии, от тяхното привилегировано положение на световния пазар. На тази основа империалистическите противоречия непрекъснато се изостряха и задълбочаваха.

Особено дълбоки станаха противоречията между империалистическите страни през 1938—1939 г. в резултат на настъпващата тогава нова икономическа криза.

Империалистическият лагер, раздиран от вътрешни противоречия, търсеше разрешение на тези противоречия и изход от застрашаващата го икономическа криза в организирането на нова война против Съветския съюз и в разделянето на територията на Китай. Но в същото време най-агресивните фашистки държави — Германия, Италия, Япония, не изключваха разрешаване на своите противоречия и избягване на икономическата криза за сметка на заграбване колонии и от главните колониални империи — Англия и Франция, които след Първата световна война завзеха бившите германски и италиански колонии. В този период противоречията между империалистическите държави се оказаха по-силни, отколкото противоречията между империализма и социализма. По такъв начин в навечерието на Втората световна война империалистическите държави се разделиха на два враждебни блока — агресивен фашистки блок, в който влизаха Германия, Япония и Италия, и блок на главните колониални империи — Англия, Франция и САЩ. Между

тези два блока се разгоря остра борба, която доведе до избухването на Втората световна война.

Империалистическите противоречия преди Втората световна война се развиваха в условията на общата криза на капитализма. Успехите на социализма в СССР показаха на трудещите се от целия свят превъзходството на социалистическата общественно-икономическа система над капитализма и още повече разклащаха позициите на империализма. Социалистическият строй в СССР пораждаше големи надежди сред трудещите се за тяхното избавление от капиталистически гнет и експлоатация и предизвикваше люта омраза сред реакционерите и империалистите. Правителствата на великите империалистически държави още от първия ден на съществуването на съветската социалистическа република се стремяха да създадат общ империалистически фронт за унищожението ѝ. В този фронт главната ударна сила на международната реакция трябваше да бъде Германия. Реакцията в Англия, Франция и САЩ с цел да създаде сили за борба срещу социалистическата република помогна германският империализъм да възстанови силите си след поражението в Първата световна война. Тази антисъветска политика на англо-френско-американските империалисти непрекъснато откриваше пътя на агресорите и им оказваше съдействие в техните агресивни актове. Тя породил и политиката на отстъпки пред агресивните държави, която даде възможност на японския империализъм да разгърне своята агресия в Китай, направи безпрепятствено възраждането на германския империализъм и успешна агресивната политика на италианския фашистки империализъм. Тази политика на отстъпки пред агресорите от страна на англо-френско-американския империалистически блок доведе до „ненамеса“ в испанската гражданска война, за да се открие пътят на германско-италианския фашизъм в Испания, до съгласие с хитлеристката агресия срещу Австрия, Чехословакия. Тази политика господствуваше по време на московските преговори между Съветския съюз, Англия и Франция през 1939 г.* Тя даде достатъчно храна на агресорите и

* Преговорите на английското и френското правителство със СССР през 1939 г. (май—август) бяха само маневра, с която се мъчеха с разговори за съглашение със СССР да прикрият своята истинска цел, да приспят бдителността на масите, които настояваха

разпали техните апетити, с което ускори избухването на Втората световна война.

„Именно империалистите на САЩ, Англия и Франция, въпреки националните интереси на своите народи, изхарчиха много милиарди долари, за да помогнат на германските монополисти да отгледат хитлеризма, да въоръжат фашистките пълчища. Именно те поощряваха хитлеристките агресори в техните претенции за завладяване на Австрия и Чехословакия, като ги тикаха все по-близо към съветската граница и отхвърляха всички предложения на Съветския съюз за обединен отпор на фашистките завоеватели.“¹

Англо-френско-американските империалисти упорито се стремяха да насочат агресията на хитлеристка Германия и милитаристическа Япония срещу Съветския съюз. Въпреки това тази политика не можеше да отстрани дълбоките империалистически противоречия между тях и агресивните фашистки държави. На практика тези противоречия се оказаха много по-силни от противоречията между империализма като цяло и социализма. При тогавашните условия — 1938—1939 г. — за германските империалисти беше по-изгодно да започнат война против по-слаби противници, каквито бяха Англия и Франция, отколкото против Съветския съюз. Това не означаваше, че хитлеристка Германия се е отказала от своята главна цел — да унищожи съветската социалистическа държава, да завладее СССР. Германия разчиташе на такава стъпка, за да наложи в бъдеще своята ръководна роля в един общ фронт на всички империалистически хищници против Съветския съюз. Затова и Втората световна война започна като война между империалистическите държави. За нейното непосредствено разпалване носи вина германският фашизъм. Но той не бе само най-свирепият и разбойнически отряд на световния империализъм, той бе рожба на световния империализъм, поради което последният, като обществена систе-

за сътрудничество със СССР; чрез тези преговори те разчитаха да оказат натиск над Хитлер да участва под тяхно ръководство в организирания от тях заедно с буржоазно-помешническа Полша и при подкрепата на САЩ общ фронт против Съветския съюз.

¹ Към 40-годишнината на Великата октомврийска социалистическа революция (1917—1957 г.). Тезиси на отдел „Пропаганда и агитация“ при ЦК на КПСС и Института по марксизъм-ленинизъм при ЦК на КПСС, Изд. БКП, 1957 г., стр. 26.

ма, изцяло носи отговорност за гибелта на десетки милиони хора във войната, за чудовищните престъпления във фашистките концлагери на смъртта, за страшните и неизброими страдания на стотици милиони трудещи се, за разрушаването на огромни материални и културни ценности, създадени от труда на много поколения. Особено неизмеримо тежка е отговорността на империалистическите подпалвачи на Втората световна война пред съветския народ, който понесе най-тежки жертви в тази война.

Замисленият заговор обаче на империалистите от САЩ, Англия и Франция не можа да се осъществи. Активната миролюбива външна политика на Съветския съюз оказва значително влияние върху развитието на международните събития и отклони удара на агресорите от съветската страна.

Съветският съюз беше единственият последователен борец за запазване на мира между народите. Единствен тойzakлейми войната на японския империализъм срещу Китай и Монголската народна република, на италианския фашизъм срещу Абисиния, Албания и Гърция, ингервенцията на Германия и Италия в Испания, заграбването на Австрия, Чехословакия и Полша от фашистка Германия. Съветският съюз използва всички възможни мирни средства, за да бъдат обуздани агресивните сили, да бъдат защитени народите, жертва на тази агресия. Той встъпи в Обществото на народите през 1934 г., за да използва неговата трибуна като трибуна на мира за разобличаване на агресорите и да ограничи разпалването на войната. С такава цел Съветският съюз сключи през 1935 г. договор за взаимна помощ с Франция и Чехословакия против възможно нападение на агресорите; през март 1936 г. Съветският съюз сключи такъв договор с Монголската народна република. През август 1937 г. съветското правителство сключи договор с Китай за взаимно ненападение.

В началото на 1938 г., когато Германия окупира Австрия, Англия и Франция побързаха да признаят тази агресия на Германия. Реакционните кръгове на САЩ фактически също благословиха окупацията на Австрия, прикривайки се зад лицемерните изявления на „невмешателство“ и неутралитет. Информирайки своето правителство, германският посланик в САЩ пише, че „дър-

жавният секретар напълно разбира нашата акция по отношение на Австрия“.

Единствен Съветският съюз предупреди народите за опасността от по-нататъшни агресивни действия на германския фашизъм срещу независимостта на други европейски народи и изрази рязък протест против действията на фашистка Германия.

По-късно, когато в Мюнхен Чехословакия фактически беше предадена на хитлеристка Германия от английските и френски империалисти, Съветският съюз единствен заяви своята готовност да защити Чехословакия срещу хитлеристката окупация. В отговор на чехословашкото правителство съветското правителство даде следните указания на своя представител в Прага:

„1. На въпроса на Бенеш, ще окаже ли СССР, съгласно договора, незабавна и действителна помощ на Чехословакия, ако Франция ѝ остане вярна и ѝ окаже също помощ, можете да дадете от името на правителството на Съветския съюз утвърдителен отговор:

2. Също такъв утвърдителен отговор можете да дадете и на другия въпрос на Бенеш — ще помогне ли СССР на Чехословакия като член на Обществото на народите въз основа на членове 16 и 17, ако в случай на нападение на Германия Бенеш се обърне към Съвета на Обществото на народите с молба за прилагане на поменатите членове.“¹

Пред ОН и пред целия свят през септември 1938 г. Съветският съюз заяви, че е готов да окаже помощ на Чехословакия, даже и в случай, че Франция се откаже от своите съюзнически задължения към Чехословакия. Разбира се, това заявление Съветският съюз можеше да изпълни, ако сама Чехословакия се защитава и ако поиска такава помощ от Съветския съюз. Когато Чехословакия бе окупирана от немските фашисти, Франция не изпълни своите задължения, а чехословашкото правителство се отказа да воюва против агресора.²

Съветското правителство беше единственото правителство в света, което разобличи фашистките агресори и

¹ Документи и материали кануна Второй мировой войны, т. I, стр. 240.

² Съветските въоръжени сили тогава бяха приведени в бойна готовност.

подчерта, че „окупацията на Чехия от германските войски и последвалите действия на германското правителство не могат да не бъдат признати за произволни, насилствени и агресивни“.

През август 1939 г., когато японските агресори нападناха Монголската народна република при Халкин-Гол, съветските народи показаха на света, че те изпълняват задълженията, които поемат. С големн загуби японските завоеватели бяха принудени да отстъпят.

Едновременно съветското правителство, с цел да бъдат обуздани агресорите, водеше настойчива борба за сключване на пакт с Англия и Франция за колективна защита против възможно нападение от страна на фашистка Германия. Непосредствено след окупацията на Австрия от хитлеристка Германия, през март 1938 г., в изявлението на Народния комисариат на външните работи се казва, че съветското правителство „е готово да участвува в колективни действия, които биха имали за цел да спрат по-нататъшното развитие на агресията и отстраняването на усиливащата се опасност от нова световна касапница. То е съгласно да пристъпи незабавно към обсъждане с други държави . . . практически мерки, които се диктуват от обстоятелствата.“¹

През пролетта на 1939 г., след окупацията на Чехословакия, когато хитлеристкото правителство предяви неизпълними искания към Полша, Англия и Франция под напора на масите и за да измамят тяхната бдителност, започнаха преговори със Съветския съюз за начините на противодействия срещу германските агресори. Същевременно те целеха да покажат на хитлеристка Германия, че Съветският съюз е изблиран, без съюзници, че при едно евентуално нападение срещу него Германия няма да срещне противодействие от страна на Англия и Франция.

За съветското правителство тези маневри на управляващите кръгове на Англия и Франция бяха известни, но то не искаше да изпусне нито един случай, нито най-малката възможност, за да организира колективен отпор срещу агресора, да предотврати войната. В хода на преговорите, които продължаваха от м. май до м. август

¹ „Внешняя политика СССР“, сборник документов, т. IV, стр. 344.

включително, стана ясно, че както в миналото английските и френските управляващи кръгове се стремят не към сключване на съглашение за взаимна помощ, а към разговори за „съглашение“ с цел да се насърчи Германия да продължи своята агресия на изток против Съветския съюз. Тази двойна игра на управляващите кръгове на Англия и Франция бе разкрита. Стана ясно, че по време на преговорите в Москва английското правителство е водило тайни преговори с хитлеристкото правителство за сътрудничество с далечни перспективи и в широк мащаб „с цел откриването на нови и експлоатация на съществуващите световни пазари“.¹

Като такива били назовани Съветският съюз и Китай. Затова в секретната инструкция до английската военна мисия, която водеше преговори в Москва със съветското командване, открито се казва: „Британското правителство не желае да поема върху себе си каквито и да било определени задължения“ пред Съветския съюз. Английското правителство обещало на хитлеровци да прекрати преговорите със СССР, да се откаже от гаранциите, които е дало на Полша, т. е. да предаде и Полша, както това направи с Чехословакия. Според тези преговори Германия трябвало да гарантира целостта и неприкосновеността на Британската империя и нейните сфери на влияние, а Англия давала съгласието си за превръщане на Източна Европа в сфера на влияние на фашистка Германия.

Реакционните управляващи кръгове на Англия, Франция и САЩ се стремяха да изолират Съветския съюз и да създадат против него единен фронт на капиталистическите държави. Това беше духът на мюнхенския заговор. Необходимо беше на всяка цена да се избави страната от надвисналата над нея опасност. Това беше не само въпрос за съществуването на Съветския съюз. Запазването на първата и в същото време единствена социалистическа страна изискваха интересите на социализма в цял свят и интересите на трудещите се от всички страни.

Ето защо след като преговорите в Москва бяха провалени по вина на Англия и Франция, съветското пра-

¹ „Документи и материали кануна Второй мировой войны, т. II, стр. 70.

вителиво беше принудено да приеме предложенията на Германия за сключване на пакт за ненападение. Пактът за ненападение беше сключен на 23 август 1939 г. Тази стъпка съветското правителство направи само след като напълно стана ясно, че Англия и Франция, а също така и Полша не желаят да сключат съглашение за съвместна борба против германската агресия и бяха изчерпани всички възможности за осигуряване безопасността на СССР. Силите на мира тогава не бяха в такова състояние главно поради разколническата политика на десните лидери на социалдемократията, за да могат да обуздаят агресорите, да заставят правителствата на Англия, Франция и САЩ в единодействие със СССР да спрат агресивните действия на фашистка Германия. Но можеше да се запази съветската държава като единствена тогава база на пролетарската революция. С подписването на пакта за ненападение с Германия съветското правителство разкъса фронта на мюнхенци и отсрочи по такъв начин с близо две години участието на Съветския съюз във войната и подготви създаването покъсно на антихитлеристката коалиция.

Оценявайки значението на пакта, др. Мао Дзе-дун подчертава, че на Далечния Изток този договор нанесе удар на Япония и оказа помощ на Китай; в самия Китай укрепи позициите на привържениците за продължаване на войната против японските завоеватели и нанесе удар на капитулантите... договорът откри пред Съветския съюз големи възможности за оказване помощ на Китай в неговата борба против японските завоеватели. Благодарение на сключването на пакта за ненападение Съветският съюз спечели време, което бе използвано за по-нататъшно укрепване на отбранителната мощ на страната.

По такъв начин Втората световна война, подобно на Първата, беше рожба на международния империализъм, на неговите неизлечими вътрешни и външни противоречия. Тя започна като империалистическа война за преразпределение на световните пазари, колонии и стратегически позиции между империалистическите хищници. Но за разлика от Първата световна война в своя ход тя се превърна във велика антифашистка, освободителна и справедлива война на народите начело със Съветския съюз. Още от началото на Втората световна война в ла-

гера на противниците на хитлеро-фашистките агресори се бореха две основни тенденции: империалистическа и антифашистка (антиимпериалистическа). За силите от фашисткия блок тази война си остана докрай грабителска и несправедлива война. За нападатите от агресорите народи — китайски, чехословашки, полски, шведски, норвежки и пр. — войната беше справедлива — за национална независимост и свобода. За управляващите империалистически сили на Англия и Франция войната беше империалистическа. От своите империалистически стремежи те не се отказаха и до края на войната. В началото на войната — до 22 юни 1941 г. — империалистическата тенденция в политиката на англо-френско-американските империалисти беше господстваща. В същото време освободителната, антифашистката, справедливата тенденция непрекъснато се засилваше. Най-активни борци за победата на тази втора тенденция във войната бяха работническата класа и трудещите се начело с комунистическите партии. Главна и решаваща сила за победата на тази тенденция във Втората световна война беше великата съветска социалистическа страна. Успехите на Съветския съюз в мирното социалистическо строителство оказваха неизмеримо дълбоко въздействие върху съзнанието на народите и издигаха авторитета на страната на социализма като миролюбива сила. Борбата на съветското правителство за ограничаване на войната и за нейното прекратяване вдъхваше сили и кураж в редиците на борците против фашизма и войната. Затова с участието на Съветския съюз във войната срещу хитлеристка Германия и нейните сателити народите от цял свят почувствуваха, че е настъпил коренен прелом в характера на войната, че тя се е превърнала в антифашистка, освободителна, в най-справедливата война, която историята познава. Участието на Съветския съюз във войната придаде сила и увереност на антифашистките сили в победата. Тя принуди империалистите от англо-френско-американския блок да поставят на заден план своите стремежи и интереси. Така Втората световна война, родила се в резултат на дълбоката криза на империализма, от империалистическа война се превърна във велика освободителна война на народите, война революционна против най-реакционните сили в света — силите на германския фашизъм.

Реакционната империалистическа политика на англо-френско-американските империалисти през първия етап на войната. През първия етап на Втората световна война в лагера на противниците на фашисткия блок господстваха империалистическите тенденции. Тези тенденции се поддържаха и провеждаха от реакционните управляващи кръгове на Англия, Франция и САЩ. Англо-френските империалисти не се отказаха от стремежа си да тласнат хитлеристката агресия на изток, срещу Съветския съюз. Затова въпреки численото превъзходство на англо-френските армии на Западния фронт те не предприеха никакво сериозно нападение срещу Германия. Това позволи на хитлеристките армии с цялата си ударна мощ да разгромят полска Полша само за две-три седмици. Още тогава на Западния фронт започна прословутата „странна“ война между хитлеристка Германия, от една страна, и англо-френските империалисти, от друга. Тази война се характеризираше с краткотрайни престрелки между патрулните обходи на двете вражески армии, разнообразявани от време на време от безцелната стрелба на артилерията. Тази „странна“ война даде възможност на хитлеристка Германия да ускори своята военна подготовка и да натрупа достатъчно сили за разгром на своите противници на Запад. От друга страна, тайната цел на тази война за англо-френските империалисти беше да създадат някаква възможност за споразумение с хитлеристките управници за организиране поход срещу СССР. Най-активно участие в провеждането на тази политика вземаха американските империалисти. Но такова споразумение не можа да бъде постигнато поради прекалените според англо-френските империалисти претенции на хитлеристка Германия.

В същото време англо-френските и американските империалисти проявяваха особено голяма активност в друга насока, срещу Съветския съюз и срещу комунистическите партии. Антисъветската и антикомунистическата кампания в Англия, Франция и САЩ се разрасна в чудовищни размери. Лъжите и клеветите по отношение на Съветския съюз и комунистическите партии нямаха нито граници, нито мярка. Като извратяваха истинския смисъл на съветско-германския пакт за ненападение от 23 август 1939 г., глашатаята на империалистическата пропаганда се мъчеха да представят Съветския съюз и комунистиче-

ските партии като съюзници на Хитлер. Те извратиха и справедливия, освободителен характер на действията на Червената армия в Полша за защита на населението на Западна Украйна и Западна Белорусия от хитлеристко робство. Във връзка с избухналата в края на 1939 г. по вина на финските белогвардейци съветско-финландска война Англия, Франция и САЩ започнаха открита враждебна политика срещу СССР. Те изпращаха огромно количество оръжие и бойни припаси за армията на Финландия. В началото на 1940 г. английските и френските империалисти дори се готвеха за активна намеса във войната срещу Съветския съюз. Те подготвиха за изпращане във Финландия 150-хилядна армия, а от юг ген. Вейган се готвеше с армията си в Сирия да нахлуе в Съветския съюз през Кавказ. В антисъветската пропаганда участваха активно и партиите от Втория интернационал.

Срещу комунистическите партии в западните буржоазнодемократични страни започна бесен поход. Френската комунистическа партия беше подложена на жестоки преследвания. Още преди започването на войната бяха спрени нейните вестници. След избухването на войната тя беше обявена въвн от законите, нейните членове, избраници на народа в парламента и в общинските и департаментските съвети, бяха лишени от мандати, най-активните комунистически и работнически дейци бяха арестувани и подложени на полицейски и съдебни преследвания. Срещу депутатите от парламентарната група на ФКП беше устроен позорен процес. На жестоки преследвания беше подложена и Комунистическата партия в САЩ. При тези условия ръководството на Комунистическата партия на САЩ, в съгласие с ИККИ, намери за целесъобразно да излезе от Комунистическия интернационал. Това обаче не означаваше, че партията скъсва с идеите и принципите на III Комунистически интернационал. Без да участвуваше в работата на интернационала, в своите решения и в своята дейност Комунистическата партия на САЩ продължаваше да стои на позициите на III Интернационал.

Англо-френските империалисти искаха да задушат всяко прогресивно, антиимпериалистическо движение и да водят войната само за осъществяване на империалистическите си цели. От тази политика те не се отказаха

и през целия ход на войната. Американските и английските империалисти до края на войната насочваха действията на своите армии преди всичко с оглед на своите империалистически интереси.

Борбата на комунистическите партии за подготовка и мобилизиране на народните сили за антифашистка освободителна война. Съветският съюз и международното комунистическо движение бяха на свършено ясни позиции по отношение на започналата Втора световна война. Те се бореха за създаване на мощна коалиция на всички антифашистки сили и държави за отпор и разгром на фашистките агресори. Тяхната героична борба против настъплението на фашизма и опасността от империалистическата война подготвиха народите за активна съпротива против фашистката агресия. Но стремежите на империалистическите управници на Англия, Франция и САЩ да осъществят завоевателните си цели, предателството на социалдемократическите партии начело с II Интернационал осуетиха създаването на такава антифашистка коалиция. Англо-френските империалисти започнаха империалистическа война срещу Германия, използвайки лозунгите на антифашистката борба за прикриване техните истински цели. Международното комунистическо движение разобличаваше тази маневра на англо-френските империалисти, то осъди войната като империалистическа и за двете групировки на капиталистическите страни, даде перспектива на развитието и групирането на всички антифашистки и антиимпериалистически сили и за превръщането на войната в действително антифашистка война.

Главното условие за превръщането на войната в антифашистка, освободителна, справедлива война беше разобличаването на империалистическата същност на политиката на управляващите империалистически кръгове на САЩ, Англия и Франция. Само така можеше да се окаже действена помощ на антифашистките сили за тяхната правилна ориентация.

„По своя характер и същност — писа генералният секретар на Коминтерна Георги Димитров — сегашната война и за двете воюващи страни е война *империалистическа, несправедлива*, въпреки измамните лозунги, с които управляващите класи във воюващите капиталистически държави се стараят да прикриват пред народните ма-

си своите истински цели.“¹ Работническата класа под ръководството на комунистическите партии трябваше да води непримирима, *„мъжествена борба против империалистическата война, борба за прекратяване на тази грабителска война, борба против нейните виновници и носители, преди всичко в своята собствена страна“*². В тази война комунистическите партии във воюващите капиталистически държави не можеха да прилагат тактиката на Народен фронт чрез съюз с водачите на социалдемократическите и на дребнобуржоазните партии, които подкрепяха изцяло империалистическата война на своите правителства. За тях бе възможно изграждането на единен фронт на работническата класа и народните маси само отдолу, от низините, чрез разобличаване предателската роля на социалдемокрацията. *„Разясняване, разясняване и още веднаж разясняване на масите истинското положение на нещата — това е преди всичко най-важното условие за мобилизиране на масите за борба против империалистическата война и капиталистическата реакция.“*³ Целта на международното комунистическо движение, на работническата класа е *„да сложи край на тази война по своему, в полза на своите интереси, в интересите на цялото трудещо се човечество, създавайки по този начин необходимите предпоставки за унищожаване на основните причини, които пораждаат империалистическите войни“*⁴.

Началото на Втората световна война създаде значителни затруднения за борбата на комунистическите партии. От една страна, те бяха подложени във всички страни на жестоки преследвания и терор, от друга страна, беше повратът в тяхната политика, в съответствие с новото политическо разположение на силите след сключването на пакта за ненападение между СССР и Германия и след започването на война. ИККИ и марксистколенинските ръководства на отделните комунистически партии съумяха да защитят правилната, пролетарска интернационалистическа позиция и да изведат комунистическото движение начело на разгарящата се в широки мащаб антифашистка борба на техните народи. Бор-

¹ Г. Димитров, Съч., т. 11, стр. 27.

² Пак там, стр. 36.

³ Пак там, стр. 46.

⁴ Пак там, стр. 48.

бата на комунистическите партии и преди всичко борбата на Съветския съюз за ограничаване пожара на войната изиграха историческа роля за подготовката на народните маси във всички страни за активно участие във великата антифашистка война, за разгром на агресорите. Тази тяхна борба започна да оказва все по-осезателно влияние върху развитието на войната и върху нейния характер, като засилваше освободителните, антифашистки елементи в лагера на противниците на хитлеристка Германия и придаваше още от самото начало все повече антифашистки характер на самата война.

Докато реакционната, капитулантска политика на англо-френските империалисти в хода на първия период на войната срещу хитлеристка Германия съдействуваше за разрастването на нейната мощ и на нейната агресия в цяла Европа, политиката на Съветския съюз беше насочена към ограничаване на войната, към преграждане пътя на фашистката агресия. Най-реакционните представители на френската империалистическа буржоазия подло измениха на своята родина и станаха сътрудници на хитлеристка Германия. Тяхната политика даде възможност на хитлеристките армии да разгрозят и окупират Дания, Норвегия, Холандия и Белгия през април—май 1940 г. и да принудят империалистическата буржоазия на Франция позорно да капитулира на 22 юни 1940 г. След това хитлеристката армия се насочи към Изток и подготвяйки трескаво нападението срещу Съветския съюз, завладя Балканския полуостров, като разгроми Югославия и Гърция, а реакционните профашистки правителства на Унгария, Румъния и България още преди това прикачиха тези държави към създадения през есента на 1940 г. агресивен военен съюз — Тристранния пакт на Германия, Италия и Япония.

Комунистическата партия на Съветския съюз поведе уверено съветските работници, селяни и интелигенция за ускоряване икономическото развитие на съветската страна и за засилване на нейната отбранителна способност. За тази цел съветското правителство въведе 8-часов работен ден и шестдневна работна седмица вместо 7-часов работен ден и 5-дневна седмица. В същото време съветското правителство във външната си политика водеше енергична борба за запазване на мира, за ограничаване

пожара на войната и за създаване на безопасност за съветските граници. Още през септември 1939 г. Съветският съюз, след разгрома на Полша от хитлеристката армия, взе енергични мерки за защита на населението на Западна Украйна и Западна Белорусия от фашистка окупация, което бе насилствено отделено от своята родина, от империалистите след Първата световна война. Същевременно това бе мярка и за спиране на хитлеристките войски по-далеч от границите на Съветския съюз.

С цел да ограничи пожара на войната Съветският съюз сключи пактове за взаимопомощ с Естония, Летуния и Литва, насочени против хитлеристката агресия. Когато през 1940 г. реакционните правителства на тези държави се опитаха да сключат таен съюз с хитлеристка Германия и да докарат хитлеристките войски в тези страни, народните маси се влигнаха на решителна борба и създадоха и в трите страни съветска власт. Естония, Летуния и Литва станаха съветски републики, членове на великия Съветски съюз. Съветският съюз освободи и народите на Буковина и Бесарабия от румънско чокоевско робство през юли 1940 г. Беше създадена нова съветска република — Молдавската съветска република.

Наглите провокации на финските белогвардейци, поощрявани от англо-френско-американските империалисти, доведоха до съветско-финландската война в 1939—1940 г. Съветската армия разгроми финските реакционери и постигна коригиране на съветско-финландската граница северно от Ленинград, с което за града се създадоха по-благоприятни условия за отбрана срещу империалистическа агресия.

От друга страна, съветското правителство сключи пакт за неутралитет с Япония, който създаваше известна гаранция за безопасността на съветските граници в Далечния Изток. Съветският съюз направи всичко възможно, за да прегради пътя на хитлеристката агресия на Балканите. За тази цел съветското правителство предложи на България сключването на пакт за взаимопомощ и дружба, но реакционното и продало се на хитлеристка Германия монархо-фашистко правителство, въпреки волята на целия български народ, отхвърли това съветско предложение. Съветското правителство оказа силна

морална подкрепа и на борбата на югославските народи против хитлеристката агресия, като подписа в навечерието на хитлеристкото нападение върху Югославия пакт за ненападение и приятелство с югославското правителство.

Цялата външна политика на Съветския съюз беше насочена към създаване на здрав Източен фронт срещу хитлеристка Германия за ограничаване пожара на разбойническата война към преграждане пътя на хитлеристката агресия към Изток. По такъв начин, макар и косвено, Съветският съюз участвуваше активно в борбата против фашистките агресори. Но даже и тогава, когато за всички стана ясно, че фашистките пълчища представляват смъртна заплаха за свободата и независимостта на всички народи, тъй като още преди нападението срещу Съветския съюз Германия бе поробила 11 европейски страни, между които и Франция, патриотичните сили на които се вдигнаха на националноосвободителна борба, когато самата Англия бе изправена пред заплахата от разгром, даже и тогава империалистите не се отказваха от надеждите да оправят своите работи за сметка на хитлеристкото нападение срещу Съветския съюз. Империалистите на САЩ, Англия и Франция смятаха, че в една война между Германия и Съветския съюз техните най-опасни конкуренти — германските империалисти, ще бъдат отслабени, а Съветският съюз ще бъде унищожен или значително обезкръвен и в такъв случай, когато техните военни сили са запазени, те ще диктуват условията на мира и на победителите, и на победените. Както е известно, историята се надсмя жестоко над тези сметки на империалистите.

Комунистическите партии още през първия етап на Втората световна война единствени в капиталистическите страни повсодоха решителна борба за превръщането на войната в антифашистка освободителна война срещу хитлеристка Германия и империалистическа Япония. Китайската комунистическа партия, като водеше упорито борба против предателството на кликата на Чан Кай-ши, успешно изграждаше единния антияпонски фронт на китайския народ. Началото на Втората световна война и бясната антисъветска и антикомунистическа кампания на буржоазния печат в 1939 — 1940 г. в Китай намериха израз в изпращането на вой-

ски срещу ръководния център на антияпонската освободителна война — пограничния район Шенси—Гансу—Нинся — и срещу Осма армия, в провеждането на жесток терор срещу истинските китайски патриоти, възглавявани от Китайската комунистическа партия. Походът на чанкайшистите срещу народните сили предизвика люшкания в Китайската комунистическа партия на „ляво“ и надясно. „Левичарите“ обявяваха за изживяна вече политиката на единен антияпонски освободителен фронт. Десните пък препоръчваха капитулантска политика спрямо китайската реакция. Те искаха да вложат „всичко за съюза, против борбата“ с чанкайшистите. На дело това означаваше предателство към интересите на китайската революция. За правилното ориентиране на китайските комунисти в борбата против японския империализъм, за изграждането на общокитайския освободителен фронт и за борбата против китайската реакция значителна роля изиграха трудовете на Мао Цзе-дун „Китайската революция и ККП“ и „За новата демокрация“ и борбата за разбиване на първата и втората антикомунистически вълни в Китай.

Трудовете на Мао Цзе-дун „Китайската революция и ККП“ и „За новата демокрация“ внесоха пълна яснота по въпросите за характера, развитието и перспективите на китайската революция и по въпросите за характера на демократичната власт, която ще се установи в резултат на победата над империализма и феодализма. Като приложи правилно марксистко-ленинските принципи към условията на китайската революция, Мао Цзе-дун разкри основното противоречие в нейното развитие — противоречието между китайския народ и японския империализъм. Тъй като острието на китайската революция е насочено срещу империализма, тя е съставна част от световната пролетарска революция. Вътре в Китай революцията е насочена против феодализма и бюрократическия капитал, които са свързани с международния империализъм. Затова борбата за създаване на общокитайски национален фронт против империализма, конкретно против японския империализъм, подчертава Мао Цзе-дун, неизбежно трябва да се съпровожда с непрекъснатата борба против китайската реакция.

Единствено чрез тази борба трябваше да се осъществява сплотяването на китайския народ в антияпонската война. Победата на китайската революция можеше да бъде осигурена само под ръководството на китайския пролетариат начело с неговия авангард — Китайската комунистическа партия. Тази победа може да се увенчае със създаването на демократична република от нов тип — нова демокрация. Новата демокрация се отличава от буржоазната демокрация от западноевропейски тип, понеже тя ще бъде власт на революционните антиимпериалистически и антифеодални сили начело с пролетариата. В същото време тя ще се отличава и от съветската демокрация, която е диктатура на пролетариата. Новата демокрация ще бъде по своята класова същност преходна власт към диктатурата на пролетариата и тя отговаря на конкретните условия в Китай и колониалните и зависимите страни. По такъв начин Мао Цзе-дун творчески развиваше по-нататък марксистко-ленинското учение за пролетарската революция и за революцията в колониите.

Конкретното развитие на китайската революция, на общокитайската война против японския империализъм потвърди напълно правилността на установките на Мао Цзе-дун в неговите трудове „Китайската революция и ККП“ и „За новата демокрация“. Антикомунистическата и антисъветска политика на англо-френско-американските империалисти в началото на Втората световна война в Китай се отрази в антикомунистическите кампании на чанкайшистката клика и в нейната капитулантска политика спрямо японските нашественици. Китайската реакция, съгласно стремежите и разбиранията на американските империалисти, водеше пасивно войната срещу Япония, като ѝ даваше по този начин възможност да насочи ударите си срещу Съветския съюз. Китайската комунистическа партия отби през пролетта на 1940 г. първата антикомунистическа кампания и успя да защити правилната марксистко-ленинска линия срещу „левите“ и десни отклонения. В резултат на отблъскването на нападенията на чанкайшистките войски и на борбата против японските окупатори 8-а и 4-а народни армии достигнаха 500 хил. бойци, а освободените райони в тила на японските нашественици бяха значително разширени. Това предизвика нов пристъп на ярост и омраза у ки-

тайските реакционери към ККП. В края на 1940 и началото на 1941 г. китайските реакционери — чанкайшистите и японските окупатори заедно с техните марионетки около Ван Цин-вей, започнаха втората антикомунистическа кампания. По време на тази кампания чанкайшистите подло нападнаха 4-а народна армия. Поради десноопортюнистическите грешки на секретаря на Югоизточното бюро на ЦК на ККП 4-а армия понесе много тежки загуби. Тези нападения на чанкайшистите не можаха да сломят волята на ККП за енергично водене на войната против японските империалисти. ЦК на ККП в своята политика се ръководеше от факта, че основното противоречие в развитието на Китай е „националното противоречие между Китай и Япония“. И тази антикомунистическа кампания претърпя поражение. ККП вървеше по верен път към победата на народнодемократическата революция.

Френската комунистическа партия също така енергично се бореше за превръщане на войната против хитлеристка Германия в антифашистка, освободителна война. Тя смело разобличаваше реакционната политика на френската империалистическа буржоазия. Въпреки жестоките преследвания, когато над Франция надвисна смъртна опасност, ЦК на ФКП предложи на френското правителство: да се промени характерът на войната, да се даде свобода на комунистите, да се арестуват агентите на врага, да се проведе веднага масова мобилизация на народните сили, да се въоръжи народът на Париж за отпор срещу врага. Но френската реакция предпочете да капитулира пред възможността да организира народна война заедно с комунистите. След капитулацията на Франция ФКП първа започна решителна борба срещу хитлеристките окупатори. През ноември 1940 г. комунистите организираха патриотичната манифестация на парижките студенти срещу хитлеристките окупатори. През април и май 1941 г. те организираха и проведоха голямата миньорска стачка в областта Нор и Па-дьо-Кале. На 15 май т. г. ЦК на ФКП публикува декларация за „постигане обединение на нацията за свещеното дело на националната независимост“. Английската комунистическа партия в началото на 1941 г. организира народно движение за превръщане на империалистическата война на английския импе-

риализъм в народна война на английския народ в съюз със Съветския съюз. На 12 януари 1941 г. в Лондон се събра Народният конгрес, в който участваха 2,234 делегати, представляващи 1,200 хил. трудещи се. През следващите месеци това движение на Народния конгрес продължаваше да се разраства. Американските комунисти също бяха в центъра на движението на борба против империалистическата война. Мъжествена борба водеха и комунистическите партии във фашистките страни за разобличаване на империалистическия характер на войната. Германските и италианските комунисти, преодолявайки хиляди опасности, водеха борба против агресивната политика на германските и италианските фашисти. Българската комунистическа партия застана начело на народа в борбата му против въвлччането на България във войната на страната на хитлеристка Германия. Тя организира масово народно движение за изпращане на народни петиции в подкрепа на предложението на Съветския съюз за сключване пакт за взаимопомощ между България и СССР. Това движение се превърна в истински народен референдум, който показва твърдата воля на българския народ да не допусне в никакъв случай участието на българската армия във война против Съветския съюз. Това движение накара българските фашисти да побеснеят от злоба. Югославската комунистическа партия стоеше начело на народното движение против тристранния пакт, а след окупацията на страната от хитлеро-фашистките войски веднага започна подготовката на въоръжено народно въстание. Албанският и гръцкият народи под ръководството на комунистите поведоха най-активно борба срещу италианските фашистки завоеватели.

Изобщо Съветският съюз и цялото международно комунистическо движение, като водеха мъжествена борба против империалистическата реакция в страните от блока на противниците на хитлеристка Германия и нейните съюзници, като разобличаваха фашистките агресори, подготвяха и вдигаха на борба народните сили. Още преди хитлеристкото нападение върху Съветския съюз тази борба на народите начело с комунистите превърна войната срещу хитлеристка Германия, фашистка Италия и милитаристка Япония във война антифашистка, освободителна, във война прогресивна.

2. СЪВЕТСКИЯТ СЪЮЗ И КОМУНИСТИЧЕСКИТЕ ПАРТИИ НАЧЕЛО НА ВЕЛИКАТА АНТИФАШИСТКА ВОЙНА ЗА РАЗГРОМ НА ХИТЛЕРИСТКА ГЕРМАНИЯ И СЪЮЗНИЦИТЕ Я.

Великата отечествена война на Съветския съюз — характер и развитие до 1943 г. Нападението на хитлеристка Германия върху Съветския съюз на 22 юни 1941 г. измени коренно хода и самия характер на Втората световна война. Извършено подло и вероломно, това нападение докрай разобличи завоевателния, грабителския характер на войната за хитлеристка Германия. От друга страна, Съветският съюз започна Велика отечествена война срещу вероломните хитлерофашистки нашественици. Тази война стана център на всички военни и политически събития. От нейния ход и изход зависеше съдбата на цялото човечество. Затова всички комунистически партии и прогресивни хора в цял свят посрещнаха с гняв и възмущение новината за хитлеристкото нападение; усилвайки своята съпротива срещу хитлеристките окупатори, те започнаха енергична борба за оказване помощ на съветските народи.

Хитлеристкото командване, опиянено от бързите и леки победи срещу европейските капиталистически държави, разчиташе, че ще му се удаде за кратко време с внезапно нападение на светкавични операции да разгроми Червената армия, да разруши със своята военна авиация промишлените центрове на СССР, да се вреже „ударно“ дълбоко в територията на Съветския съюз. С танкове и друга военна техника да парализира волята за съпротива на съветските народи и за един и половина до два месеца, още преди настъпването на зимата, да стигне до Урал и с това да завърши войната. Този план на германското фашистко командване разчиташе на въображаема слабост на Червената армия, на нездравината на държавния и обществен строй на Съветския съюз и на възможността, че в тази война, под свое ръководство, ще успее да въвлече Англия и САЩ. Както е известно, плановете на хитлеристкото командване въпреки временните успехи напълно се провалиха.

Коварното нападение обаче на фашистките армии представляваше сериозна заплаха за Съветския съюз. Това беше нападение на въоръжен до зъби враг, надъ-

хан с животинска омраза против комунизма. Той бе съсредоточил в свои ръце и подчинил икономиката почти на цяла Европа на своя авантюристичен план за унищожение на Съветския съюз. Най-сетне той бе натрупал богат опит на водене съвременна, разбойническа война в течение на близо две години.

На съветските народи тази война бе натрапена. С пълно съзнание за надвисналата опасност над страната и за сериозността на положението под ръководството на Комунистическата партия те прекъснаха своя мирен съзидателен труд за благо и щастието на човека и се вдигнаха за защита на своята социалистическа родина. В живота на съветските народи настъпи нов период — период на Велика отечествена война.

Войната, която бе започнала фашистка Германия против Съветския съюз, бе най-жестоката, най-безмилостната и най-изтребителната и тежка война, която човечеството познава.

Особено тежка бе тя за съветските народи в първите месеци. Струпали огромни въоръжени сили, танкове, авиация, артилерия на западната граница на Съветския съюз и използвайки внезапността, те се хвърлиха с всичка сила, с мълниеносна бързина върху съветската страна по един огромен фронт — от Баренцово до Черно море. Танковите и моторизирани дивизии на германското нападение насочиха в три главни посоки своя удар към основните райони на Съветския съюз.

Поради вероломното нападение, извършено без обявяване и даже без каквито и да било предварителни претенции към Съветския съюз, също така и поради внезапността немско-фашистката армия имаше превъзходство на сили на фронта и можа да разгърне широко настъпление, като до към началото на юли ѝ се удаде да завземе Литва, значителна част от Латвия, Западна Белорусия и част от Западна Украйна.

С какво можеше да се обясни това, че на хитлеристките войски им се удаде да завземат в първите седмици на войната значителна част от територията на Съветския съюз? — Разбира се, не може да се каже, че Съветският съюз бил неподготвен за водене на война. Още от създаването на съветската страна комунистическата партия винаги е предупреждавала за опасността от враждебно империалистическо обкръжение за страната. Са-

мите империалисти многократно, в продължение на цялата история на Съветския съюз, постоянно напомняха за своята ненавист с провокации от най-различен характер, в това число и въоръжени провокации по границите.

Ето защо в годините на мирното строителство партията вземаше постоянно мерки за укрепване на отбранителната способност на страната, подготвяше съветските хора за отбрана на своето социалистическо отечество. На основата на социалистическата индустриализация и колективизацията на селското стопанство Съветският съюз имаше мощна материално-техническа база за защита на страната, за водене на продължителна война. В навечерието на войната бе извършена и дълбока реорганизация на армията, значително увеличена нейната численост, повишена нейната техническа мощ и военно обучение.

Въпреки това обаче германската армия имаше известни преимущества пред Червената армия, които имаха временен характер, но които обусловиха за известен период неблагоприятното развитие на военните действия за Съветския съюз. Тези преимущества са следните:

1. До вероломното нападение срещу Съветския съюз Германия бе завзела по-голяма част от страните в Европа заедно с техните икономически ресурси. Това осигуряваше мощна материално-техническа основа на германската армия. В 1940—1941 г. Германия разполагаше с повече от два пъти, отколкото СССР стомана, чугун, каменни въглища и т. н. Освен това икономиката на фашистка Германия дълго преди войната бе преустроена върху военна основа, докато икономиката на СССР бе подчинена на мирни цели.

2. Фашистка Германия извърши нападение над СССР в момент, когато бяха прекратени военните действия на нейните сухопътни войски и тя можа да ги съсредоточи на съветската граница. На помощ ѝ дойдоха и армиите на Италия, Финландия, Румъния и Унгария. Освен това Съветският съюз бе застрашен от нападение и от страна на Япония, която въпреки пакта за неутралитет беструпа големи войскове части по далекоизточната граница на Съветския съюз. Това заставяше съветското правителство да държи значителни войскове части на далекоизточната си граница.

3. Фашистка Германия започна вероломно нападение против Съветския съюз със 190 дивизии, от които 153 немски, имащи близо двегодишен опит във войната със съвременна военна техника. Докато в същото време Съветската армия не беше извършила мобилизация, нямаше струпана кадрова армия на западната граница — Червената армия нямаше опит във воденето на война.

4. Изключително важно значение за спечелване на преимущества имаше, макар и временно, внезапността в нападението на Германия против Съветския съюз.

Разбира се, това не означава, че нападението на Германия е било съвсем неочаквано за съветското правителство. Но то полагаше всички усилия да не даде и най-малък повод на хитлеристите да нарушават пакта за ненападение и да оправдаят своята агресия. Само когато Германия струпа войски на границата на Съветския съюз, съветското правителство взема редица предпазителни мерки, прехвърли войски към западната граница, разработи мобилизационен план за преустройство на промишлеността върху военни основи и т. н.

Германското нападение обаче изпревари пълното провеждане на тези мерки и Съветският съюз се намери в по-неизгодно положение в развитието на войната за известен период. Трябва да се каже, че съветското правителство е имало данни за съсредоточаването и разполагането в боен ред на герmano-фашистките армии около границата на Съветския съюз. Обстановката обаче беше изключително сложна и трудна. Съветското правителство разглеждаше тези данни като опит да се тикне съветското правителство към такива действия, които могат само да послужат на германското командване за нарушение на пакта за ненападение. Нещо повече, такива действия можеха да послужат и като оправдание на управляващите кръгове на Франция и Англия за създаване общ фронт с хитлеристка Германия, на което хитлеристите се надяваха.

Обратно, вероломното нападение на Германия, наред с временните преимущества, които то осигури за фашистката армия, имаше и своите отрицателни последици, тъй като Германия се разобличи окончателно пред очите на цял свят като най-кървав агресор. То предизвика гнева, възмущението, ненавистта на свободолюбивите народи против германския фашизъм и съчувствие-

то им и поддръжката на Съветския съюз. Това беше огромен успех за Съветския съюз и загуба за фашистка Германия.

Опирайки се на тези временни преимущества, хитлеристките армии проникваха на изток в територията на Съветския съюз към жизнените центрове на страната. Но това настъпление не стана така леко, както разчиташе в своите планове хитлеристкото командване. То среща твърдата решимост на Червената армия и съветския народ да отбранява всяка педя от своята родина. Германо-фашистките армии получиха назидателно предупреждение още в първите месеци, че войната, която те започнаха със Съветския съюз, се различава дълбоко от войната с европейските страни. Тяхното настъпление въпреки преимуществата бе съпроводено с големи загуби в хора и в техника. Съветската армия и съветските хора, които оставаха в тила на немците, унищожаваха живата сила и военната техника на врага. Комунистическата партия съумя да мобилизира силите на народа и да ги насочи към въоръжената защита на страната. Още на първия ден на войната ЦК на партията и правителството се обърнаха към Съветския народ с призив да се сплоти още по-тясно около партията и да се вдигне на Велика отечествена война.

На 30 юни беше създаден Държавен комитет на отбраната начело с И. В. Сталин, в ръцете на който бе съсредоточена цялата власт. Той обедини дейността на всички държавни учреждения, партийни, комсомолски и профсъюзни организации, под негово ръководство бе целият икономически живот на страната. Военната обстановка налагаше най-голяма военна централизация в ръководството на страната.

Същевременно от името на ЦК на партията и съветското правителство на 3 юли И. В. Сталин изложи в своята реч по радиото разработените от ЦК на ВКП(б) и съветското правителство директиви до партийните и съветските организации от фронтовите области.

В тази реч се посочваше, че фашистка Германия е започнала завоевателна, грабителска, несправедлива изстребителна война против Съветския съюз. Целта на германските фашисти в тази война е да унищожат съветската държава, да възстановят в страната властта на помещиците и капиталистите, да превърнат съвет-

ските народи в роби на германския империализъм, а съветската страна в съставна част на Германия или в нейна колония. В натрапената война на съветските народи се решаваше въпросът за живота и смъртта на съветската държава, за живота и смъртта на народите на СССР, за това, да бъдат ли народите на Съветския съюз свободни, или да попаднат под робство.

В речта на И. В. Сталин се подчертаваше, че войната, която води Съветският съюз, е война справедлива, освободителна. Целта, която си поставя съветският народ в Отечествената война, бе да защити честта, свободата и независимостта на своята социалистическа родина, да защити най-прогресивния обществен строй — социализма. Същевременно тази всенародна отечествена война си поставяше за цел да помогне на всички европейски народи, стенещи под гнета на германския фашизъм, да се освободят.

ЦК на ВКП(б) и съветското правителство призоваха народа в районите, застрашени от немска окупация, да се изтеглят всички предприятия, всички храни и т. н. във вътрешността на страната, а което не може да бъде евакуирано, да се унищожава. В този призив се препоръчваше в тила на немските войски да се организира масово партизанско движение, което да не оставя в покой окупатора, като съчетае своите действия с действията на редовната армия.

На призива на ЦК на ВКП(б) и на съветското правителство се отзова целият съветски народ. Създадени бяха нови дивизии на Съветската армия, евакуирани бяха в тила най-важните за отбраната на страната промишлени предприятия, организирана бе в тила на фашистките окупатори народна партизанска война. Създаваха се условия за разгром на хитлеристките армии. Съветската армия в хода на жестоките сражения с врага натрупваше опит и се каляваше. Към началото на фашисткия напор срещу Москва през октомври 1941 г. тя вече беше израснала в истинска съвременна кадрова армия, способна да мери силите си и с най-силната армия в света. Независимо от близостта на фронта на 6 ноември 1941 г. в Москва се състоя традиционното заседание, посветено на 24-та годишнина на Великата октомврийска социалистическа революция. Доклад на това заседание изнесе И. В. Сталин. Той посочи увелича-

ването на опасността, надвиснала над страната. От името на ЦК на партията и правителството И. В. Сталин призова съветските народи към самоотвержен труд в помощ на фронта и издигна задачата за съкрушаване на военната мощ на немско-фашистките армии, за изтребване всички до един фашистките завоеватели, стъпили на съветска територия за поробване на съветския народ.

На 7 ноември, на традиционния парад на Червената армия, И. В. Сталин отново се обърна към Червената армия, към партизаните и партизанките, към всички съветски хора: „На вас гледа цял свят като на сила, способна да унищожи грабителските пълчища на завоевателите. На вас гледат поробените народи на Европа, попаднали под игото на немските завоеватели, като на свои освободители. Велика освободителна мисия се падна на вас. Бъдете достойни за тази мисия!...

Под знамето на Ленин — напред към победа!“

Съветската армия, въоръжена и готова за боя, от парада се отправяше направо за фронта.

В героичните сражения за Москва съветските войски нанесоха на хитлеристката армия първото жестоко поражение. В началото на декември 1941 г. Съветската армия мина в решително контранастъпление и за къс период успя отново да освободи значителна част от съветската територия. Герmano-фашистката армия панически отстъпва на повече от 400 км. Поражението на хитлеристката армия под Москва беше първото нейно поражение. То показва пред цял свят, че тя не е непобедима армия и че Съветската армия е могъща сила, надежда на цялото човечество за освобождението му от хитлеро-фашистката тирания. Липсата обаче на втори фронт в Западна Европа позволи на хитлеристка Германия да мобилизира нови дивизии и през лятото на 1942 г. да организира ново настъпление на Източния фронт. Този път хитлеристката армия не можеше да настъпва по целия фронт, а се ограничи само в южната му част. Това хитлеристко настъпление отново създаде сериозна заплаха за съществуването на Съветския съюз. Хитлеристките армии окупираха целия Кримски полуостров, достигнаха хребета на Кавказ и р. Волга. Но Съветската армия и този път нанесе на хитлеристките армии ново, още по-съкрушително поражение. Битката за Сталинград от септември 1942 г. до края на яну-

ари 1943 г. завърши със страшен разгром на хитлеристката армия. При Сталинград беше обкръжена и унищожена най-елитната хитлеристка армия — 6-а армия. Сталинградското сражение показва могъществото и непобедимостта на Съветската армия. То показва и залеза на военната мощ на хитлеристка Германия. След това сражение хитлеристката армия не можа да организира ново настъпление. Опитът ѝ да премине в настъпление при Курск през юли 1943 г. беше смазан още в зародиш от Съветската армия. Германско-фашистките армии претърпяха огромни загуби в жива сила и във военна техника. След Курското сражение хитлеристката армия беше принудена непрекъснато да „скъсява“ своя фронт до пълния ѝ разгром в Берлин.

Едновременно с борбата за разгром на хитлеристките армии Съветският съюз водеше енергична борба за създаване на могъща антифашистка коалиция на народите, воюващи против хитлеристка Германия и нейните съюзници. През 1941 и 1942 г. тази коалиция се оформи като съюз между трите велики антифашистки държави — СССР, САЩ и Великобритания. За създаването на този велик съюз трябваше да се води дълга и упорита борба против най-реакционните империалистически кръгове на САЩ и Великобритания, които имаха много силно влияние върху политиката на правителствата на тези две държави. Тази борба беше трудна и много сложна, тъй като американските и английските империалисти и до края на Втората световна война не преставаха да се борят за постигане на империалистическите си цели — разгром на конкурентите Германия и Япония и борба против комунизма и националноосвободителното движение на колониалните народи. Тази своя политика империалистите на Англия и САЩ проявиха в престъпното забавяне на откриването на втория фронт в Западна Европа и в подкрепата на реакционните емигрантски правителства на Полша, Гърция, Югославия и пр. Но тази политика не беше популярна и империалистите трябваше да я маскират с антифашистки лозунги и програми. Такава програма беше така нар. Атлантическа харта, която подписаха Рузвелт и Чърчил и към която се присъедини Съветският съюз. Народите на Англия и САЩ се бореха активно за пълна подкрепа на Съветската армия в борбата ѝ за разгром на хитлеристка Германия

и нейните съюзници. Активното участие на народните маси в борбата против фашизма принуждаваше империалистите да се съобразяват с тяхната воля. От друга страна, империалистическите интереси на буржоазията на САЩ и Англия диктуваха на техните правителства да вървят ръка за ръка със СССР в борбата срещу агресорите. Още повече, че военните специалисти и видните политици на САЩ и Англия предричаха бързия разгром на Съветската армия. Американските и английските империалисти освен това се надяваха Съветският съюз да излезе от войната напълно изтощен и разорен.

Разпускането на Комунистическия интернационал и неговото историческо значение. Великата отечествена война на Съветския съюз против хитлеристка Германия предизвика нов мощен подем на антифашисткото движение в цял свят. Героичната борба на съветските народи против хитлеро-фашистките нашественици вдъхновяваше антифашистите за героични подвизи. Комунистическите партии във всички страни и преди всичко в европейските страни не само заклеиха подлото хитлеристко нападение срещу Съветския съюз, но и поведоха решителна борба за повдигане и организиране на всички антифашистки сили на въоръжена борба против фашистките агресори. Тяхната борба беше много трудна. Хитлеристите прилагаха зверски терор против всички антифашисти и особено против комунистите. Зверски мъчения в подземията на Гестапо, масови разстрели, разстрели на заложници — за един убит хитлерист по 100 мирни жители, — унищожение на цели селища и градове заедно с жителите им, зверски мъчения в стотиците лагери на смъртта, масови убийства на евреи и военнопленници чрез употреба на задушливи газове в хитлеристките душегубки и пр. Но колкото и да беснееха фашистките палачи, героичната борба на съветските народи и техните първи победи над хитлеристите разпалваха все по-широко антифашистката борба. В тази борба се включваха все нови и нови борци. На мястото на падналите в боя идваха хиляди. Комунистите бяха в първите редици на великата антифашистка война на народите. Те показаха рядка самоотверженост, истински интернационализъм, пламенен патриотизъм и максимална гъвкавост в революционната борба. Като водеха неуморно борба против всички маневри на буржоазната ре-

акция, комунистическите партии сплотяваха около знамето на антифашистката и антиимперналистическа борба всички патриотични сили.

Още в самото начало на войната и особено след разгрома на хитлеристките армии при Сталинград и Курск европейските комунистически партии организираха и водеха въоръжена освободителна борба на поробените от хитлеро-фашистките армии народи. Френската комунистическа партия възглави трудещите се против окупаторите още през 1941 г. и организира смели акции на саботаж и изстребление на ненавистните окупатори. Миньорите от Па-де-Кале под ръководството на компартията организираха първите отряди на бойните групи „франтирйори“ и партизани. Френските комунисти не се изплашиха от фашистките репресии, а продължиха въоръжената борба, сплотявайки около знамето на въоръжената съпротива френските патриоти. През март 1943 г. във Франция по инициатива на ФКП беше създаден Национален съвет на съпротивата. Италианската комунистическа партия още през октомври 1941 г. заедно с представителите на социалистическата партия и групата „Справедливост и свобода“ създаде „Комитет на действията за обединението на италианския народ“ със седалище във Франция. През 1942 г. есента италианските комунисти организираха първия Комитет на националния фронт. В същото време под ръководството на компартията бяха организирани повече от двадесет стачки (от август 1942 г. до февруари 1943 г.). А започналата в началото на март 1943 г. стачка в заводите „Фиат—Мирафиори“ се разпространи по всички предприятия на Турино и Милано и принуди фашисткото правителство да увеличи заплатите на работниците и служителите. Чехословашката комунистическа партия организира патриотично движение против хитлеристките окупатори и провеждаше систематично саботаж и убийства на фашистки палачи — като убийството на Хайдрих. Полските комунисти, белгийските комунисти, холандските и датските комунисти също така упорито действаха по организирането на народните маси за въоръжена борба против хитлеристките окупатори.

Българската комунистическа партия, при извънредно трудни условия — напълно запазен национален фашистки държавен, полицейски и военен апарат, свиреп

терор и наличие на фашистки немски части, още в края на юни призова българския народ на въоръжена борба против хитлеристките окупатори и българските монархофашисти. Още тогава се създадоха първите партизански отряди. През 1942 г. тези отряди се разраснаха и в Средногорието. Западните и югозападни райони на страната създадоха значителни затруднения на българските фашистки управници. В същото време по инициатива на Г. Димитров беше създаден ОФ и изработена неговата програма. През пролетта и лятото на 1943 г. българското партизанско движение стана масово, народно движение и представляваше вече сериозен вътрешен фронт срещу българските фашисти.

Всрещ българския народ с дни растеше омразата към германския фашизъм и неговите послушни слуги — българските фашистки управници. Нашият народ все по-ясно, все по-открито изразяваше своята дълбока любов към Съветския съюз и преданост към неговото велико дело. Виждайки отношението на българския народ към Съветския съюз, българското правителство не посмя да изпрати нито един войник на Източния фронт. Изолирано и ненавиждано от българския народ, продажното полицейско правителство на България хвърляше големи сили, за да смаже борбата на народа. Хиляди патриоти бяха хвърлени в затворите с тежки присъди. Фашистките съдилища съдеха на смърт, бесеха и разстрелваха, полицията изпращаше в концентрационни лагери, палеха къщи на партизани и цели села, но твърдата воля на българския народ, ръководен в своята антифашистка борба от БКП, те не можаха да сломят.

На масова въоръжена борба се вдигнаха работниците и селяните в Черна гора и Сърбия. През 1942 г. партизанското въстаническо движение обхвана цяла Югославия и се превърна в сериозна заплаха за хитлеристкото господство в страната. През 1942 г. беше създаден и Антифашистки комитет за освобождението на Югославия. През 1943 г., след разгрома на хитлеристките армии при Сталинград и Курск, партизанската война в Югославия запламтя с още по-голяма сила и принуди хитлеристите да хвърлят срещу югославските партизани значителни сили. Начело на югославските народи вървяха комунистите; в първите редици на партизанското движение бяха комунистите.

Под ръководството на Гръцката комунистическа партия гръцките патриоти, работници и селяни също започнаха въоръжена партизанска война против хитлеристките окупатори. Първите партизански отряди бяха създадени от комунистите. През септември 1941 г. патриотичните и антифашистки сили на гръцкия народ създадоха Националноосвободителен фронт (ЕАМ) начело с ГКП. През декември 1941 г. партизанските отряди бяха обединени в народноосвободителна армия (ЕЛАС), която поведе героична борба против окупаторите и към края на 1943 г. достигна 70 х. бойци и освободи 1/3 от гръцката територия.

Албанският народ също поведе мъжествена борба за своето освобождение от фашистка окупация. Под влияние на започналата се герmano-съветска война през ноември 1941 г. различните комунистически групи в Албания се обединиха в Албанска комунистическа партия.

Комунистическите партии в САЩ и Англия водеха борба за активно участие на армиите на тези страни във войната срещу хитлеристка Германия, за откриване още през 1941 и 1942 г. на втори фронт в Европа.

Китайската комунистическа партия е още по-голяма енергия поведе китайския народ в освободителната анти-японска война. 8-а и 4-а народни армии с невидан героизъм отбиваха мощното настъпление на японските армии срещу освободените райони. Организираните от компартията партизани водеха смела маневрена война срещу японските нашественици и доведоха японското настъпление до задъхване.

Развитието на борбата на комунистическите партии във всички страни показваше тяхната зрелост и способност сами да провеждат марксистко-ленинска политика и при най-сложна и тежка обстановка, да стоят твърдо на революционни пролетарски позиции. Това създаде благоприятна обстановка за растежа на революционното антифашистко движение в цял свят. Победите на Съветската армия над хитлеристките орди очертаха ясно прелом в хода на Втората световна война. Всичко това доведе до необходимостта от изменение на формите на организация на единдействието на комунистическите партии. Комунистическият интернационал вече не можеше да оказва практически съществено влияние върху борбата на отделните комунистически партии. Неговото

съществуване, от друга страна, често се превръщаше в сериозна пречка в изграждането около комунистическите партии на националното антифашистко освободително движение, тъй като сред буржоазните и дребнобуржоазни партии съществуваха още значителни предубеждения по отношение на компартиите.

Изпълнителният комитет на Комунистическия интернационал, като отчете изменението на положението в света и растежа на комунистическите партии, на 15 май 1943 г. реши да разпусне Комунистическия интернационал. Това решение на ИККИ беше правилно и навременно, отговарящо на потребностите и растежа на международното работническо и комунистическо движение. Неговото разпускане не заплашваше международното комунистическо движение от израждане, защото идеите на Интернационала, неговите революционни принципи бяха проникнали дълбоко в съзнанието на най-активната част на работническата класа, а комунистическите партии се развиваха успешно съобразно конкретните условия на всяка отделна страна.

Комунистическите партии, както показва развитието на събитията по време на Втората световна война, бяха вече възмъжали, утвърдили се като истински болшевишки партии, способни да разрешават творчески в марксистко-ленински дух наредените въпроси на пролетарската революция.

Заедно с растежа на световното революционно движение след Великата октомврийска социалистическа революция обстановката и условията, при които трябваше да действуват комунистическите партии, непрекъснато се усложняваха. Практически ставаше невъзможно разрешението на всички задачи на революционното движение в отделните страни от един център. В условията на Втората световна война съществуването на такъв център в лицето на Комунистическия интернационал дори започваше да се превръща в пречка за движението. А създаването и необходимостта от укрепването на великата антифашистка коалиция на държавите и народите начело със СССР, САЩ и Великобритания направи политически целесъобразно разпускането на Комунистическия интернационал. Същото изискваше развитието на националните антифашистки, антиимпериалистически отечествени фронтове.

„Целият ход на събитията през изминалия четвърт век и натрупаният опит от Комунистическия интернационал — се казва в постановлението на Президиума на ИККИ за разпускането на Коминтерна — убедително показва, че организационната форма на обединение на работниците, избрана от Първия конгрес на Комунистическия интернационал, която отговаряше на потребностите на началния период на възраждане на работническото движение, с растежа на това движение и усложняването на неговите задачи в отделните страни все повече изживяваше себе си и ставаше дори пречка на по-нататъшното укрепване на националните работнически партии.“

Комунистическият интернационал изигра историческа роля в развитието на международното революционно работническо движение. Той помогна много да се възроди това движение и да се издигне то до равнището на задачите на революционната борба на международния пролетариат и на поробените народи против империализма. Той подготви и възпита комунистическите партии като истински авангард на пролетарската революция, способни да проявяват максимална гъвкавост в революционната борба. Неговото историческо значение се състои в това, че той внедри в световното пролетарско революционно движение духа на социалистическата революция, т. е. теорията, идеологията, стратегията и тактиката и организационните форми на марксистко-ленинската партия. Неговата историческа заслуга пред работническата класа и трудещите се е грамадна: той възстанови и укрепил връзките между трудещите се от различните страни; разработил теоретическите въпроси на работническото движение в условията след Първата световна война и победата на пролетарската революция в една страна; установил общи норми на пропаганда и агитация на идеите на комунизма в цял свят; облекчил издигането на нови вождове — марксистко-ленински — на работническото движение.

Самата история на Комунистическия интернационал е вярно отражение на диалектиката на пролетарската революция. Той се роди с развитието на победоносната пролетарска революция и като ръководител на тази революция се укрепил и разви в постоянна борба с реформисткия, опортюнистически II Интернационал. Когато

вълната на революцията спадна, Комунистическият интернационал мъжествено бранеше завоеванията на революцията и преди всичко Съветския съюз. Затова той застана непоколебимо на антикапиталистически позиции, отхвърляйки всички буржоазни и социалреформистки идеи и разбирания, и се стремеше да овладее масите посредством яркостта на своите революционни лозунги. Световната икономическа криза, настъпването на фашизма и новият революционен подем у масите изтръгнаха Комунистическия интернационал и комунистическите партии от сектантството и те се втурнаха решително в кръговъртежа на сложната антифашистка и антиимпериалистическа борба с високо развято пролетарско революционно знаме, използвайки всички и всякакви форми на организация на масите. Най-сетне, когато империалистическата буржоазия от всички страни успя да запали Втората световна война, комунистическите партии се превърнаха в най-последователни защитници не само на интересите на пролетариата, на националните интереси на своите страни, на съветската страна, но и на самото човешко общество и неговото прогресивно развитие.

Победата на антифашистките сили начело със СССР и нейните резултати и значение. След разпускането на Комунистическия интернационал международното работническо и комунистическо движение постигна още по-големи успехи и завоевания. Под ръководството на Комунистическата партия на Съветския съюз Съветската армия продължи настъпателните си операции до пълния разгром на хитлеристката армия. Комунистическите партии във всички европейски и азиатски страни, поробени от хитлеро-фашистките и японски агресори, още повече израснаха и увеличиха влиянието си върху работническата класа и трудещите се маси и се превърнаха в истински ръководители на въоръжената освободителна антифашистка и антиимпериалистическа борба на народите. В самия характер на антифашистката и антиимпериалистическата борба с приближаването на края на войната настъпваха дълбоки изменения. Тя все повече се разрастваше и масовизираше и прерастваше в дълбока народнодемократическа революция, насочена не само против фашизма и империализма, но и против капитализма. В света благодарение на победите на Съвет-

ската армия се създаваше ново съотношение на силите, нова възможност за победоносна борба на международния пролетариат за социалистическа революция. Всичко зависеше от правилното разрешение на противоречията в лагера на антифашистките сили, които с растежа на социалистическите тенденции в антифашистката борба се изостряха поради съпротивата на реакционните буржоазни кръгове, участващи в този лагер, а също от бързата победа над фашистките агресори. Комунистическите партии можеха да изведат антифашистката борба до победа на народнодемократическата революция чрез много гъвкава и решителна борба за защита на народните интереси, за разобличаване маневрите и действията на реакционните сили вътре в антифашисткия лагер. Всяко надценяване на задачите на антифашистката борба и неразбиране противоречивостта в позициите на буржоазните и работническо-селските части на антифашистките и антиимпериалистически народни отечествени фронтове можеше да доведе до опортюнизъм. Всеки стремеж пък да се отиде бързо напред към социалистическа революция можеше да предизвика преждевременен разкол в лагера на антифашистките сили и да окаже помощ на фашистките агресори, да откъсне комунистическите партии от широките народни маси и да осуети прерастването на антифашистката и антиимпериалистическата борба в народнодемократическа революция. В тази извънредно сложна обстановка комунистическите партии трябваше да се борят най-решително за победата на антифашистките и антиимпериалистически сили, без нито за момент да забравят крайната си цел — борбата за социализъм.

Общото развитие на войната против фашистките агресори показва, че комунистическите партии успешно се справят със стоящите пред тях задачи и се превръщат в ръководна сила на народите.

Съветската армия през 1943 г. извоюва нови, още по-значителни победи над хитлеристката армия и освободи значителна част от окупираните съветски територии. През 1944 г. нейното настъпление по целия фронт от Ледовития океан до Черно море продължи с още по-голяма сила и размах. Чрез десет мощни удара върху хитлеристките армии на Източния фронт Съветската армия не само ги изхвърли от съветска земя, но и освободи ру-

мънския, българския, югославските и албанския народи, започна освобождението на унгарския, чехословашкия и полския народ. Настъплението на Съветската армия ускори изтеглянето на хитлеристката армия от Гърция. По такъв начин Съветската армия се превърна в армия-освободителка на народите. Хитлеристка Германия се изправи пред неминуема катастрофа. Това накара империалистическите управници на САЩ и Англия да побързат с откриването на втория фронт на Запад, за да вземат участие в определяне бъдещето на европейските народи. Откриването на втория фронт ускори окончателния разгром на хитлеристките войски, но главната тежест в борбата против тях продължаваше да носи героичната Съветска армия. През 1945 г. тя нанесе нови съкрушителни удари върху хитлеристките войски и през май с. г. щурмува и превзе превърнатия в огромна крепост Берлин и принуди хитлеристите да капитулират безусловно.

Съветското правителство в същия период водеше упорита борба за укрепването и разширяването на антифашистката коалиция на великите държави — СССР, САЩ и Великобритания. За тази цел бяха проведени Техеранската и Ялтенската конференции на ръководителите на правителствата на трите страни — Сталин, Рузвелт и Чърчил, на които бяха взети важни решения както за координиране на военните действия на съюзническите армии, така и за следвоенното уреждане на света с оглед да бъде гарантиран траен мир между народите. На тези конференции Съветският съюз отстояваше ленинските принципи за уреждане на отношенията между народите и се стремеше да внесе нов дух в международните отношения. По такъв начин Съветският съюз с правилната си ленинска външна политика играеше ръководна роля в развитието на цял свят, в развитието на борбата на прогресивните сили в света против фашизма.

Европейските комунистически партии в окупираните от хитлеристите страни изиграха важна роля в общата борба за разгрома на хитлеристка Германия. Френската комунистическа партия организира масово партизанско антифашистко движение, което изигра голяма роля за пълното освобождение на Франция от хитлеристка окупация. Но тя не успя да изтласка напълно от ръководството на страната реакционната френска империали-

стическа буржоазия, която с помощта на англо-американските армии можа да укрепи значително положението си. Италианската комунистическа партия изигра решителна роля в организирането на борбата на италианския народ против фашизма и хитлеристките окупатори. През април 1945 г. италианските комунисти вдигнаха населението на цяла Северна Италия на народно антифашистко въстание и освободиха страната от фашистките окупатори. Но с помощта на американските и английските империалисти италианската буржоазия можа да запази и укрепи позициите си в страната и по-късно да мине в настъпление срещу трудещите се. Значителна роля в освобождението на своите народи от хитлеристко робство изиграха и комунистическите партии на Белгия, Холандия, Дания, Норвегия. Комунистите в Югославия през 1942—1944 г. организираха и ръководеха борбата за изгонване на хитлеро-фашистките окупатори от страната и в 1944 г. с решителната помощ на Съветската армия и новосъздадената българска народна армия цялата страна бе освободена от фашистко робство. Българската комунистическа партия, като сплоти антифашистките и патриотични сили в Отечествения фронт и разгърна масова партизанска борба, блестящо проведе народното антифашистко въстание на 9 септември 1944 г., опирайки се на помощта на Съветската армия-освободителка. Това въстание сложи началото на социалистическата революция в България и откри пред българските работници и селяни пътя към социализма. Чехословашката комунистическа партия организира народно въоръжено въстание против хитлеристките окупатори и с помощта на Съветската армия освободи своята родина. Значителен дял в борбата за освобождението на своята родина внесоха и полските комунисти, които в огъня на въоръжената борба възраждаха и своята партия, и полската армия. Младата Албанска комунистическа партия застана начело на албанския народ и не само извоюва неговото освобождение от фашистко робство, но оказва помощ за освобождението и на братските югославски народи. Гръцката комунистическа партия мъжествено се бори за окончателното освобождение на Гърция от хитлеристка окупация. Но тя допусна някои опортюнистически грешки и направи по-големи отстъпки на гръцката реакция, което позволи на последната с помощта на ан-

глийските интервенти да затвърди позициите си в страната. Английските войски извършиха въоръжена разправа с гръцките патриоти и взеха под своя защита създадените от колаборационистите гръцки фашистки банди. По такъв начин прерастващата в народнодемократическа революция антифашистка борба на гръцкия народ претърпя поражение.

През август 1945 г. японските империалисти бяха разгромени от Съветската армия в Североизточен Китай (Манчжурия). Разгромът на японските армии от Съветската армия повдигна на нов, по-висок етап и антиимпериалистическата освободителна борба на китайския и другите поробени от Япония народи в Далечния Изток. Под ръководството на ККП китайският народ извоюва победа над окупаторите и създаде свободна народнодемократична власт върху значителна част от китайската територия. Китайската народноосвободителна армия в края на антияпонската освободителна война наброяваше близо 1 млн. бойци, а в народните партизански съединения се числяха 2—2.5 млн. бойци. В освободените територии живееха над 100 млн. души. Във Виетнам под ръководството на комунистическата партия начело с Хо Ши-мин беше извършена славната августовска революция и беше основана народна република. В Индонезия също беше извършена августовската антиимпериалистическа революция, в която комунистическата партия играеше ръководна роля. Първото антиимпериалистическо правителство на Индонезия беше възглавявано от ръководителите на Индонезийската комунистическа партия. Националноосвободителното антиимпериалистическо движение в Индия също преживяваше подем. В Индия на зряваше народно въоръжено въстание против английския империализъм. Но тук ръководна роля в националноосвободителната борба играеше индийската буржоазия, която беше против решителната разправа с английския империализъм, тъй като сама беше свързана тясно с английския капитал и зависеше в значителна степен от него.

С капитулацията на Япония в началото на септември 1945 г. Втората световна война завърши. Победата в тази война извоюваха антифашистките сили начело със Съветския съюз.

Победата на съветските въоръжени сили във Втората световна война означаваше преди всичко, че е победил съветският обществен строй, че той успешно издържа в огъня на войната най-тежки изпитания, като доказва своето превъзходство над капиталистическия строй. Войната показва, че съветският строй е най-жизнеспособен и устойчив, че стои с най-устойчивата форма на организация на обществото. Тя означаваше, че е победил съветският многонационален държавен строй. „Войната показва, че съветският многонационален държавен строй издържа с успех изпитанието, още повече закрепна по време на войната и се оказа напълно жизнеспособен държавен строй.“¹

Победата на Съветския съюз означаваше, че са победили съветските въоръжени сили. Те героически издържаха всички несгоди на войната и разбиха враговете. Войната показва, че Съветската армия, въоръжена с най-нова съвременна боева техника и с най-напредничавата военна наука, имаща най-опитния команден състав, с високи морално-боеви качества на войниците и офицерите, се явява първокласна армия на нашето време. Войната ясно показва, че Съветската армия е армия от нов тип, истински народна, възпитана в дух на интернационализъм и братство между народите.

Втората световна война показва в цялото величие могъществото на народните сили в страната на победилия социализъм. В хода на войната ярко се проявиха морално-политическото единство на съветското общество, здравата дружба на народите на Съветския съюз, непоклатимият съветски патриотизъм. Народите на Съветския съюз излязоха тясно сплотени около родната комунистическа партия и съветското правителство. В годините на войната народите на Съветския съюз продемонстрираха ярък пример на сътрудничество между работническата класа, колхозното селячество и трудовата интеллигенция.

В братско съдружество с великия руски народ се сражаваха за честта и независимостта на родината украин-

¹ *И. В. Сталин, Избр. произв., т. II, стр. 784—785.*

ци, белоруси, татари, узбеки, грузинци, башкирци, тюркмени, арменци и други народи, населяващи съветската страна. Световната история не знае пример на такова широко сътрудничество на народи от многонационални страни за честта, свободата и независимостта на своето отечество. Това високо чувство на патриотизъм в народите на съветската страна бе възпитано от Комунистическата партия на Съветския съюз.

В годините на Отечествената война комунистическата партия още повече се сроди с народните маси. Партията беше в това трудно време вдъхновител и организатор на всенародната борба против хитлеристите. Комунистическата партия вдъхновяваше воините на Съветската армия за героични подвизи в борбата им с коварния и силен враг. Комунистическата партия мобилизираше работническата класа, селячеството, интелигенцията за решително преодоляване на огромните трудности, организираше могъщия трудов подем и превърна Съветския съюз в сплотен боеви лагер за отпор срещу врага. В периода на Отечествената война партията показа, че тя се явява единна боева организация, която не знае страх в борбата и не допуска разногласия.

Разгромявайки фашистко-агресивния блок, съветският народ и неговата славна армия не само отстояха независимостта и свободата на родината, но и спасиха човечеството от фашистката тирания. Тази победа има историческо значение за развитието на света по пътя на прогреса. Тя беше нов мощен удар върху световната империалистическа система, който отслаби още повече капитализма и го приближи още повече към неговата неизбежна гибел. Победата увеличи силите на Съветския съюз и го направи решаваща сила за уреждането на международните отношения след войната. От друга страна, до границите на Съветския съюз, с негова помощ и под ръководството на комунистическите партии, народите на още 12 страни се освободиха не само от чуждестранното империалистическо и фашистко робство, но и от капитализма. Социалистическата революция в тези страни се разви с голяма сила и те заедно със Съветския съюз образуваха новата световна общественно-икономическа система — системата на социализма. От трета страна, победата на Съветския съюз и антифашистките и антиимпериалистически сили във войната раз-

върза силите на антнимпериалистическата революция в колоните. Със създаването на независими държави от бившите колонии в Индонезия, Индокитай и др. колониалната система на империализма в Азия започна бързо да се разпада. Разложението на тази система още повече отслаби световния империализъм. В империалистическия свят капитализмът се оказа съвсем разнебитен. На мястото на няколко могъщи империалистически държави сега се издигна само една велика империалистическа държава — САЩ, която зае господстващо положение в капиталистическия свят. С политиката си на налагане своето господство във всички страни американските империалисти още повече подкопават устойчивостта на световния капитализъм и ускоряват неговото движение към гибел.

Б. МЕЖДУНАРОДНОТО РАБОТНИЧЕСКО И КОМУНИСТИЧЕСКО ДВИЖЕНИЕ НА ВТОРИЯ ЕТАП НА ОБЩАТА КРИЗА НА КАПИТАЛИЗМА

Главната особеност на периода, настъпил след Втората световна война, е излизането на социализма от рамките на една страна и превръщането му в световна система. На XX конгрес на КПСС бе направен задълбочен теоретически анализ на причините за възникването на световната система на социализма, за нейните особености и значение за бъдещото развитие на човечеството. Той представлява забележителен принос в учението на Ленин за империализма и общата криза на капитализма. Двадесет и първият конгрес на КПСС отново потвърди този извод и отбеляза, че социализмът в СССР е победил напълно и окончателно и че повече от страните с народна демокрация вече са навлезли в период на извършване строителството на социализма. Съществуват вече реални предпоставки страните от световната социалистическа система почти едновременно да извършат прехода към комунизма.

Възникването на световната система на социализма е бляскаво потвърждение на ленинското учение за империализма, който е загниващ капитализъм, навечерие на социалистическата революция. Под влияние на действието на закона за неравномерното икономическо и политическо развитие на капитализма в епохата на империализма преходът от капитализма към социализма не може да се извърши едновременно във всички страни. Изхож-

дайки от този закон, Ленин учи, че победата на социалистическата революция е възможна първоначално в няколко или даже в една страна, като при определени исторически условия революцията ще побеждава последователно във всички останали страни, които ще отпадат от световната система на капитализма. Следователно разделянето на света на две системи — капиталистическа и социалистическа — и тяхното съвместно съществуване е закономерен и продължителен исторически процес, който обхваща цялата епоха на общата криза на капитализма.

Общата криза на капитализма не е обикновена криза на отделни отрасли на икономиката на известни капиталистически страни, а обхваща всички страни, принадлежащи към световната система на капитализма като цяло. Тя обхваща както техния икономически, така и политически живот. На основата на общата криза на капитализма непрекъснато се усилва разложението на капиталистическата система на световно стопанство и бурният растеж на икономическата мощ на социалистическите страни.

По такъв начин епохата на общата криза на капитализма представлява период на гигантско изостряне на всички империалистически противоречия, период на събаряне на капитализма и бурно развитие на световната система на социализма.

Бляскавата победа на Съветския съюз във Втората световна война повиши неговия международен престиж и създаде благоприятни условия за възникването на народнодемократичния строй в редица страни на Европа и Азия.

С победата на народнодемократичния строй в Полша, Чехословакия, Унгария, Румъния, България, Албания, Югославия, Северна Корея, Виетнам, създаването на Германската демократична република и особено с успешния завършек на Третата гражданска революционна война в Китай системата на световния капитализъм получи нови тежки удари. Страните с народна демокрация решително скъсаха с капитализма и обединени в единен лагер начело със Съветския съюз, с изключение на Югославия, уверено вървят по пътя на социализма. Съветският съюз престана да бъде остров, обграден от всички страни от империалистическите хищници. Социализмът излезе из

рамките на една страна и прерасна в световна стопанска система. Това беше напълно закономерен исторически процес, който империалистите се оказаха безсилни да спрат. Днес световната капиталистическа система значително е отслабнала. Тя се раздира от вътрешни противоречия, а световната социалистическа система непрекъснато укрепва и процъфтява. Отпадането на нови страни от системата на капитализма се дължеше на все повече задълбочаващата се обща криза на капитализма, която през периода на Втората световна война навлезе в своя втори етап.

Характерни особености на втория етап на общата криза на капитализма са непрекъснатото стесняване сферата на влияние на световната капиталистическа система, намаляване на икономическата и политическата мощ на империализма и по-нататъшното увеличаване на икономическото и политическото влияние на световната система на социализма.

Всички страни, влизащи в световната система на социализма, извършиха прехода от капитализма към социализма по пътя на социалистическата революция и установиха диктатурата на пролетариата. Това напълно опроверга опортюнистическите схващания на реформистите за мирното прерастване на капитализма в социалистическо общество, без установяване на диктатура на пролетариата, чрез частични реформи. Със своята пропаганда опортюнистите целеха да внедрят в съзнанието на работническата класа буржоазна идеология и да я отклонят от пътя на революционната борба. С това те се стремяха да укрепят прогнилата сграда на световния капитализъм.

Историческият опит на световното революционно движение и успешният завършек на революциите в редица страни в Европа и Азия напълно опроверга опортюнистическите схващания на реформистите и показва, че преходът от капитализма към социализма се извършва чрез завоюване на държавната власт от работническата класа в съюз със селяните, по пътя на революцията, насилствена или мирна в зависимост от конкретните условия в дадена страна. Комунистическите и работническите партии се явяват главна ръководна сила в осъществяването на диктатурата на пролетариата. В своята практическа дейност те се опират на марксистко-ленинското учение.

През периода на диктатурата на пролетариата частнокапиталистическата собственост на основните средства за производство се заменят с обществена собственост на средствата за производство. Формите на диктатурата на пролетариата могат да бъдат най-разнообразни, в зависимост от своеобразните исторически условия на всяка страна, от нейните специфични икономически и политически особености, от съотношението на класовите сили и от международното положение.

Бойният опит на Великата октомврийска социалистическа революция в Русия, революцията в Китай и в редица страни в Централна и Югоизточна Европа потвърдиха това ленинско положение.

След Втората световна война, когато настъпи вторият етап на общата криза на капитализма, беше внесено голямо своеобразие във формите на социалистическото преустройство на обществото.

Особено поучителен в това отношение е опитът на Китайската народна република, която възникна в резултат на Третата гражданска война в Китай в 1949 година.

Характерна особеност на народнодемократическите революции в Европа е, че те се сляха с освободителната борба на съветския народ против фашистка Германия, което доведе до падане властта на монополистите и помещиците и установяване на народнодемократически строй.

Опитът на революциите през втория етап на общата криза на капитализма представлява ценен принос в съкровищницата на марксизма-ленинизма. Той е блестящо потвърждение на учението на Маркс, Енгелс и Ленин за пролетарската революция и диктатурата на пролетариата.

Социалистическата система се развива с гигантски темпове, каквито капитализмът не познава в своето развитие. Преди Втората световна война социалистическата система обхващаше само територията на СССР, която представляваше 16% от територията на цялото земно кълбо, около 10% от населението и 7% от световната промишлена продукция. Днес световната социалистическа система обхваща страни, заемащи 26% от територията на земното кълбо, с около 35% население, което представлява повече от една трета от цялото човечество

и около половината от населението на Европа и Азия. През 1955 г. на социалистическия лагер се пада около 30% от световната промишлена продукция и около една шеста от световното производство на електрическа енергия. В 1957 г. СССР и страните с народна демокрация имаха около 40% от световния добив на каменни въглища, 26% от добива на чугун, повече от 25% от добива на стомана, 23% от производството на цимент и др. Към 1965 г. относителният дял на световната социалистическа система ще съставлява повече от 50% от промишленото производство в света. В най-скоро време ще се извърши гигантски исторически скок по пътя на усиляване на икономическия превес на социализма над капитализма. Непрекъснатият икономически и културен подем на страните от социалистическия лагер не е случаен, а напълно закономерен процес. Източникът на грандиозните завоевания и победи на социализма във всички области на народното стопанство, в науката и културата се корени в самата природа на социалистическия обществен строй, в неговите предимства пред капитализма.

Въпреки благоприятните условия, при които се развиваха капиталистическите страни през последните 20 години, те тъпчат на едно място или бележат незначителни промени в развитието на своята промишленост. Докато през този период средният годишен темп на прираст на промишлената продукция в СССР беше 18%, то в САЩ — 2.8%, в Англия — 3.5% и във Франция — 2.5%.

Високи темпове на среден годишен прираст на промишлената продукция отбелязаха и другите страни от социалистическия лагер.

Това означава, че промишленото производство в социалистическите страни се развива много по-бързо, отколкото в капиталистическите. Производството в капиталистическите държави след Втората световна война се развива на нездрава основа, тъй като империалистите влагат огромни капитали за развитие на военната промишленост. Безсилни да излязат от все повече задълбочаващата се обща криза на капитализма, главните капиталистически страни тръгнаха по пътя на военната експанзия. Въпреки несъгласието на народите, много страни бяха въвлечени в затворени агресивни блокове

като Североатлантическия блок, Западноевропейския съюз, СЕАТО (военен блок на страните от Югоизточна Азия) и Анкарския пакт.

По много показатели обаче социалистическите страни още не са достигнали най-развитите капиталистически страни по производство на глава от населението. Пред световната социалистическа система стои задачата да бъдат догонени и надминати най-напредналите капиталистически страни по производство на глава. Имайки предвид преимуществата на социалистическата стопанска система пред капиталистическата, нейното планомерно и безкризно развитие, бързия темп на нарастване на общественото производство, то тази задача в най-скоро време ще бъде успешно решена.

Докато на капитализма бяха необходими три столетия, за да се превърне в световна система, то на социализма бяха необходими само три десетилетия от неговото възникване, за да се превърне в световна стопанска система. Това показва превъзходството и жизнената сила на социализма пред капитализма.

Световната социалистическа система обединява напълно самостоятелни, суверенни държави, организирани в здраво братско семейство. Връзките между страните, влизащи в световната социалистическа система, обхващат всички области на техния обществен, икономически и културен живот.

Социалистическата световна стопанска система включва страни, които осъществяват строителството на социализма и комунизма. Нейната икономическа основа е обществената собственост върху средствата за производство. На световната социалистическа система е чужда зависимостта на по-малките и по-изостанали страни от по-големите държави, както е в капиталистическия свят, защото всички държави от световната социалистическа система имат социалистически по своята същност обществен и държавен строй, общи икономически, политически и културни интереси и една обща крайна цел — изграждането на комунизма. Една от главните особености на взаимоотношенията между страните от социалистическия лагер е широкото икономическо сътрудничество и взаимопомощ. В „Манифеста на комунистическата партия“ К. Маркс и Фр. Енгелс пишат: „В същата степен, в която ще бъде унищожена експлоатацията на един индивид от

друг, ще бъде премахната и експлоатацията на една нация от друга.

Заедно с противоположността между класите в нациите ще отпаднат и враждебните отношения между нациите.¹

Всички страни на социалистическата световна система подчиняват социалистическото производство на една обща цел — задоволяване постоянно растящите потребности на трудещите се, на изграждането на комунизма. Постигането на общата цел изисква общи усилия и взаимопомощ на страните от социалистическата система, което изключва заробване на една социалистическа страна от друга.

Главна движеща сила в икономиката на страните на капиталистическата световна система е борбата за извличане на максимални печалби, което довежда до засилване на експлоатацията на трудещите се, до заробване на икономически изостаналите и зависими страни. На тая основа се пораждат антагонистически противоречия между отделните класи в капиталистическите страни и между самите държави, влизащи в капиталистическата световна система. Тези противоречия се изостриха още повече на съвременния етап.

Всестранните дружески взаимоотношения между страните на социалистическата световна система се изграждат на принципа на пролетарския интернационализъм. Всяка социалистическа страна е кръвно заинтересована от стопанските, политическите и културните успехи на другите социалистически страни. Достиженията на социалистическите страни поотделно укрепват силите на цялата световна социалистическа система. А това има огромно значение за запазване на световния мир, за създаване благоприятни условия за построяването на социализма и комунизма.

На основата на все по-тясното сътрудничество между страните от социалистическата световна система се създава новото международно социалистическо разделение на труда, което по своя характер коренно се различава от международното капиталистическо разделение на труда.

В рамките на световната система на капитализма международното разделение на труда, както е известно, става с насилствени методи, като едни държави поробват дру-

¹ К. Маркс и Ф. Енгелс, Съч., т. 4, стр. 443.

Чехословашката република, и преди всичко Съветският съюз. Така например Съветският съюз предаде на народнодемократическите страни около 5 хиляди комплекта техническа документация и получи от тях за същия период над 500 комплекта проекти за строеж на предприятия и чертежи на машини, както и около 600 описания на технологически процеси. За координиране на своите усилия в научно-изследователската работа Съветският съюз и страните с народна демокрация създадоха Обединен институт за ядрени изследвания.

Характерна форма на сътрудничество между страните от световната социалистическа система е братската безкористна и безвъзмездна помощ на едни социалистически страни на други. Тая форма е непозната на страните от капиталистическата световна система.

Когато империалистическите държави начело със САЩ и предателската южнокорейска клика на Ли Сии Ман нападнаха Корейската народнодемократична република и разориха нейното стопанство, страните от социалистическия лагер ѝ оказаха безвъзмездно помощ от 1 милиард рубли.

Социалистическите страни оказаха братска помощ и на унгарското революционно работническо-селско правителство да излекува раните, нанесени на унгарската икономика от контрареволуционния метеж през ноември 1956 г.

Непрекъснатото и всестранно икономическо сътрудничество между социалистическите страни даде голям размах на социалистическото производство и доведе до повишаване на благосъстоянието на народните маси.

Съществуването на двете противоположни световни системи не означава, че те са напълно изолирани една от друга. Голямото развитие на производството, възникнало на основата на международното разделение на труда, създава благоприятни условия за разширяване и задълбочаване на икономическите, политическите и културните връзки между държавите, независимо от техния обществен строй.

По-голямата част от държавите и народите, независимо от своя обществен строй, чувствуват необходимостта от оживени стопански връзки, от обмяна на производствен опит и културен обмен между различните страни. Благородните пориви на народите за мирно ѝ съв-

местно съществуване между страните от двете системи се ограничават от международните империалистически сили начело със САЩ. Но независимо от тях двете световни системи обективно съществуват и връзките между тях постоянно се разширяват, защото самите империалистически държави, за да избягнат своето стопанско задушаване, са принудени да търсят социалистическия пазар, да внасят стоки от социалистическите страни.

Изяснявайки обективната възможност за съществуването на двете противоположни системи и неизбежния контакт между тях, независимо от желанието на хората, на IX Общоруски конгрес на Съветите Ленин заяви: „Има сила по-голяма от желанието, волята и решението на всяко от враждебните правителства или класи; тази сила са общите икономически световни отношения, които ги заставят да тръгнат по тоя път на сношения с нас.“¹ Поради това мирното съвместно съществуване между социалистическата и капиталистическата система е закономерно явление, което дава широка възможност за икономическо съревнование между тях.

Мирното съвместно съществуване на страните с различен обществен строй съвсем не означава липса на противоречия между тях. Борбата между социалистическата и буржоазната идеология продължава да съществува. Идеологическата основа на социалистическото общество е марксизмът-ленинизмът, който, анализирайки световното обществено развитие, доказва, че световната победа на социализма е неизбежна. Но поради неравномерното развитие на капитализма победата на социализма няма да стане едновременно във всички страни. Това неизбежно води до съвместното съществуване на страните с различни социално-политически системи. Мирното икономическо съревнование ще покаже коя система е по-жизнена и коя ще изберат народите.

Мирната външна политика на социалистическите страни произтича от самата същност на социалистическия строй. При него средствата за производство са обобществени, няма антагонистични класови противоречия, няма експлоатация на човек от човека. Липсата на социални групи, заинтересовани от заграбване на чужди

¹ В. И. Ленин. Съч., т. 33 стр. 142.

територии, изключва войните при социализма. За успешното изграждане на социализма и комунизма на страните от световната система на социализма е нужен продължителен мир, а не война.

Империалистическата буржоазия е подпалвач на война, тъй като тя постоянно се стреми към заграбване на чужди територии, към непрекъснато обогатяване. Войните обричат трудещите се маси на многобройни страдания, разрушения, глад и мизерия. През двете световни войни загинаха повече от 30 милиона души и бяха осакатени над 50 милиона. Ето защо трудещите се от цял свят активно се борят за мир, против войната.

Стремейки се да заблудят масите и да прикрият агресивната си политика, империалистите твърдят, че комунистическите и работнически партии в страните от социалистическия лагер неискрено издигат принципа за мирно съвместно съществуване, че в социалистическите страни уж подготвят война за събарянето на капитализма в другите страни.

Измислиците на империалистическите агресори не могат да заблудят народите. Марксизмът-ленинизмът учи, а историческият опит потвърди, че капитализмът неизбежно ще бъде заменен от социализма. Но загиването на капитализма няма да стане нито чрез неговия автоматически крах, нито „чрез износ на революция“. Смяната на капитализма със социализма е възможна само чрез социалистическата революция, която се извършва в резултат на изострянето на всички вътрешни противоречия на дадена капиталистическа страна, на основата на растящите противоречия на световната капиталистическа система. „Господството на капитализма се подкопава — пише Ленин — не защото някой иска да завземе властта. „Завземането“ на властта би било безсмислица. Невъзможно би било да се прекрати господството на капитализма, ако към това не водеше цялото икономическо развитие на капиталистическите страни . . . Никаква сила не би разрушила капитализма, ако той не бе подкопан и подробен от историята.“¹

По такъв начин страните от социалистическата система нямат намерение да налагат своя обществен и политически строй на капиталистическите страни. Соци-

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 24, стр. 427.

листическата световна система ще одържи победа над капиталистическата по пътя на мирното съвместно съществуване и икономическо съревнование, защото е по-прогресивна и с всеки изминат ден печели все повече последователи.

Народите не искат световна война и подкрепят принципа за мирно съвместно съществуване. Голям брой капиталистически държави осъждат агресивната политика на империалистите от САЩ, Англия, Франция и др. и желаят икономическо и културно сътрудничество със социалистическите страни. Колониалната система е пред пълно разпадане и освободените народи провеждат независима национална и миролюбива политика. По такъв начин се създаде обширна „зона на мира“, в която влизат както социалистически, така и несоциалистически страни. „Зоната на мира“ днес обхваща повече от един милиард и седемстотин милиона души, т. е. близо две трети от населението на земното кълбо. Всичко това показва, че е напълно възможно мирното съвместно съществуване и икономическо съревнование между страните от двете социално-политически системи.

В мирното сътрудничество между двете световни системи голяма роля играе външната търговия.

Стокообменът между социалистическия лагер и капиталистическия лагер след Втората световна война се затормозваше от дискриминационната политика на САЩ, които се стремяха да осуетят или поне да забавят следвоенното възстановяване и развитие на икономиката на СССР и другите социалистически страни. Но независимо от това търговските връзки между капиталистическите и социалистическите страни постоянно се разширяват.

Пример на икономическо сътрудничество на държави с различни социални системи представляват стопанските отношения на Съветския съюз с Индия, Индонезия, Цейлон, Афганистан, Обединената Арабска република и др. азиатски и африкански страни. Тези страни водят оживена търговия и с Китайската народна република, Чехословакия, Полша и с другите социалистически страни.

Принципът за мирно съвместно съществуване и икономическо съревнование между държавите с различни обществено-политически системи се възприема от наро-

дите, което е залог за запазването на мира и дружбата между народите от цял свят.

На втория етап на общата криза на капитализма още повече се изостриха противоречията вътре в главните капиталистически страни между труда и капитала, между отделните монополистически групи, между едрата буржоазия и останалите прослойки на буржоазията, засилват се противоречията между отделните капиталистически страни.

Расте броят на постоянно безработните в капиталистическите страни. В капиталистическата икономика се прокрадва все по-упорито нова икономическа криза.

Всички тези явления също свидетелствуват за изострянето на общата криза на капитализма.

И така, отпадането на ред страни от Европа и Азия от системата на капитализма и тръгването им по пътя на социализма, създаването на световната социалистическа система и с това разпадането на единния световен пазар на социалистически, в който не могат да действуват или е ограничено действието на законите на капитализма, и капиталистически, стесни в огромни размери сферата на капиталистическото господство, намали възможностите за маневриране на империализма и още повече изостри общата криза на капитализма след Втората световна война, т. е. на втория етап от нейното развитие.

Под влияние на величествените победи на Съветския съюз във Втората световна война неговият авторитет се издигна на небивала висота, а с това и на освободителните идеи на марксизма-ленинизма, чието живо възплъщение е социалистическата система. Под влияние на победите на народнодемократичните революции в Европа и Азия и на основата на все по-изострящите се противоречия между колониално поробените народи, от една страна, империализма и тяхната опора в лицето на местните феодали и компрадорска буржоазия, от друга страна, се разгърна на нов етап революционното, националноосвободително движение в Азия, Африка и Южна Америка. Въпреки усилията на империалистите да запазят колониализма — този пазар за „цивилизованите“ държави, народите от колониалните страни нямат намерение повече да стоят вън от общото историческо развитие. Твърде скъпо днес струва на империалистите да поддържат с въоръжена сила своето господство в редица

колонии. Разкъсвайки веригите на колониалното робство в борба с империалистическите държави, страни с повече от 700 милиона души население (освен Китайската народна република, Корейската народна република, Демократична република Виетнам с над 620 милиона население, които тръгнаха по пътя на социализма) като Индия, Индонезия, Бирма, Цейлон, Египет, Сирия (ОАР), Ирак, Гана, Гвинея, Куба, Афганистан и други страни създадоха свои национални суверенни държави, тръгнаха по свой път на развитие. При помощта на социалистическия лагер те значително намаляват и икономическата си зависимост от империализма.

Народите на други страни с население около 600 милиона, които все още се намират в тежка зависимост от империализма, водят упорита борба за своята политическа и икономическа независимост.

По такъв начин кризата в колониалната система задълбочава още повече общата криза на капитализма на нейния втори етап. Ограничава се още повече сферата на господството на империализма в самата капиталистическа система. С това се стесняват и възможностите му за маневриране.

Опитите на империалистите да излязат от затрудненията след Втората световна война за сметка на подготовката на нова световна война и преди всичко против Съветския съюз и страните на народните демокрации ще ги доведе до още по-големи затруднения, до още по-голямо изостряне на всички противоречия на капитализма, тъй като военното производство не служи на възпроизводството, не се връща отново в живота, а се струпува (с неголеми изключения) в складовете. За да се пласира, са нужни войни, а войните при сегашното съотношение на силите вече става все по-трудно да се водят. Ето защо линията на империалистите за подготовка на нова война застрашава още повече самите капиталистически страни. Тази линия води към по-нататъшно задълбочаване на противоречията на капитализма.

След Втората световна война се засили кризата в буржоазната демокрация в капиталистическите страни. Буржоазията от всички главни капиталистически страни, САЩ, ГФР, Франция и други, все повече ликвидира остатъците от буржоазната демокрация и установява фашистски методи и организации на господство. Това съвсем

не говори за силата на капитализма, а, обратно, за неговата слабост.

Още повече се изостри кризата в световната социалдемократия, която е агентура на буржоазията в работническото движение. След Втората световна война броят на членовете на социалдемократическите партии значително намаля. Намаля и тяхното влияние сред масите. Създадоха се леви течения в социалдемократическите партии, като в някои от тях тези течения се оформиха в самостоятелни леви социалистически партии. Те водят борба против ръководството на социалдемократическите партии, за провеждане на работническа политика, за мир и демократични свободи. Тези партии и течения в една или друга степен се обявяват за сътрудничество с комунистическите партии.

Отличителна черта на съвременността е мощният растеж на комунистическото движение не в мащабите на отделни страни, а в световен мащаб.

В навечерието на войната е имало 43 комунистически партии с 4,200,000 членове. Днес в света има 83 комунистически партии с над 33 милиона членове, от които само в капиталистическите страни са над 5 милиона. В действителност за тяхната сила най-убедително говори влиянието, което имат на съвременния етап марксистко-ленинските партии. Само в двадесет капиталистически страни например в последните парламентарни избори за комунистическите партии са гласували 33 милиона избиратели.

Всички дълбоки прогресивни изменения, които стават днес в света, се извършват под влияние на комунистическите партии, под влияние на историческите победи на световната социалистическа система и преди всичко на СССР. Те са величествен триумф и неоспоримо потвърждение на марксистко-ленинските идеи. Историята никога досега не е отбелязвала такова гигантско разпространение на други революционни идеи и на такъв революционен процес, в който участва фактически по-голямата част от населението на земята.

Ето защо колкото и да беснее, колкото и да злорадствува обречената от историята буржоазия, бъдещето, и то не далечно, а близко, настъпващо — неизбежно ще принадлежи на комунизма. Числото на хората, масите, стъпили по пътя на прогреса, против империалистическа-

та реакция, исторически е предрешило въпроса „кой ко-го“ между социализма и капитализма. „Победата ще бъде на страната на експлоатираните — предсказваше Ленин, — защото с тях е животът, с тях е силата на числеността, силата на масата (курсивът на редакцията), силата на неизчерпаемите източници на всичко самоотвержено, идейно, честно, стремящо се напред, пробуждащо се за строителство на новото, целият гигантски запас от енергия и таланти на тъй нареченото „простолудие“, на работниците и селяните. С тях е победата.“¹

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 26, стр. 400.

ГЛАВА XVI

БОРБАТА НА СЪВЕТСКИЯ НАРОД ЗА ВЪЗСТАНОВЯВАНЕ И РАЗВИТИЕ НА НАРОДНОТО СТОПАНСТВО В СЛЕДВОЕННИЯ ПЕРИОД (1945—1953 г.)

1. МЕЖДУНАРОДНАТА ОБСТАНОВКА СЛЕД ВТОРАТА СВЕТОВНА ВОЙНА. ОБРАЗУВАНЕ НА ДВАТА ЛАГЕРА. СССР НАЧЕЛО НА СОЦИАЛИСТИЧЕСКИЯ ЛАГЕР В БОРБАТА ЗА МИР, ДЕМОКРАЦИЯ И СОЦИАЛИЗЪМ

В резултат на Втората световна война международната обстановка и съотношението на политическите сили на световната арена коренно се измени. Вместо укрепване силите на империализма и ликвидиране или най-малко отслабване на Съветския съюз, на международното комунистическо и работническо движение, каквито цели си поставяше международната империалистическа реакция във войната, резултатите се оказаха коренно противоположни. Най-агресивните фашистки държави — Германия, Италия и милитаристична Япония, бяха разгромени и извадени от числото на великите държави. Англия и Франция излязоха от войната значително отслабени.

Единствената капиталистическа страна, която излезе от войната икономически укрепнала, бяха САЩ, които под формата на икономическа помощ поставиха под всяка зависимост Англия и Франция и застанаха начело на империалистическия лагер. В резултат на войната и при решаващата помощ на СССР от системата на империализма отпаднаха редица страни в Европа и Азия, които образуваха социалистическия лагер начело със Съветския съюз.

Благодарение на героизма и самопожертвувателността на съветските народи и преимуществото на социалистическата система, която издържа всички изпитания във войната, беше запазена първата социалистическа стра-

на. СССР излезе от войната още по-укрепнал в морално-политическо отношение. Влиянието и авторитетът на СССР, който се яви главната, решаваща сила в разгрома на фашистка Германия и милитаристична Япония и донесе свобода на поробените народи, спаси човечеството от фашизма, израсна неимоверно. В лицето на СССР народите видяха своя спасител от фашизма. На международната арена СССР започна да играе решителна роля. Външнополитическата дейност на съветската държава значително се разшири. Въпросите на външната политика заемат вече по-голям дял от работата на партията.

Победата на СССР във Великата отечествена война и най-активното участие на комунистическите и работнически партии в борбата против фашизма и защитата на националните интереси на трудещите се в периода на войната издигна авторитета и доверието на народните маси към комунистите, обезпечи по-нататъшното развитие на комунистическото и работническо движение в света.

Следвоенната международна обстановка и новото съотношение на политическите сили на международната арена показват, че бе станало сериозно прегрупиране на силите. От една страна, на международната арена застава със своя огромен авторитет и мощ Съветският съюз, около който се обединиха всички народнодемократични страни, скъсали с капитализма и тръгнали по пътя на Великия октомври, поддържани от всички демократични и антиимпериалистически сили в света. От друга страна, САЩ, които обединиха около себе си всички антидемократически сили. Създадоха се два лагера: антиимпериалистически, демократически, начело със СССР, и империалистически — начело със САЩ.

Веднага след войната на международната арена започнаха да се провеждат две коренно противоположни политики. Политиката на СССР и народнодемократическите страни, която беше насочена към укрепване на демокрацията, към съвместно мирно съществуване на двете системи, и тази на САЩ, насочена към усиление на империализма, задушаване на демокрацията и подготовка на нова война.

Съветският съюз и народнодемократичните страни, чиято главна цел беше ликвидиране на фашизма, възста-

новяване и укрепване на демократичния ред в Европа и предотвратяване на възможността от нова война, започнаха активна борба против всички сили, пречещи за установяване на траен мир между народите. На Потсдамската конференция 1945 г. СССР постави въпроса за демократизацията и демилитаризацията на Германия, което даваше възможност за развитие на демократичните сили в германския народ, за образуване на миролюбива и единна Германска демократическа република.

Управляващите кръгове на САЩ и цялата империалистическа реакция, изплашени от по-нататъшното отслабване на империалистическата система и от растежа на авторитета на СССР и на международното комунистическо и работническо движение, веднага след войната започнаха да провеждат агресивна политика. Тон на новата политика на международната империалистическа реакция в следвоенната обстановка даде Уинстън Чърчил в своята реч във Фултон (5. III. 1946 г.). В нея той издигна знамето на подготовката на нова война и установяване на световно господство на англосаксонците като представители на „висшата раса“. Начело на тази политика застанаха САЩ, които се стремяха да затвърдят своето господство, като използват трудното икономическо положение в следвоенния период почти на всички страни. С цел да бъдат поробени икономически и политически от американския империализъм малките и слаби страни, а така също и страните, поставени в трудни условия след войната, като Япония, Западна Германия, Франция и Англия, беше разработен планът Труман.

Съветският съюз и КПСС поведоха разобличителна борба срещу целите и задачите на плана Труман. Около СССР се обединиха всички демократични сили в борбата против новите претенденти за световно господство и подпалвачи на нова война — американските империалисти.

В резултат на помощта на СССР бяха сключени през 1946—1947 г. мирни, справедливи и в интереса на народите договори почти с всички страни, по-рано участвували във войната на страната на фашистка Германия.

Победата на СССР във Великата отечествена война оказа огромно влияние върху националноосвободително-

то движение. Тя постави пред пълен крах прогнилата колониална система. В резултат на активната борба на народите против колониализма след Втората световна война много народи получиха своята свобода и независимост. През септември 1945 г. беше създадена и провъзгласена независимостта на демократичната република Виетнам. От японските колонизатори беше освободена Северна Корея и създадена Корейската народнодемократична република. През м. август 1945 г. възникна независимата Индонезийска република, а през м. януари 1948 г. независимост получи Бирма.

Откъсването на някои колониални страни от колониалната система и по-нататъшното разклащане основите на империализма въвеждаше империалистическата реакция. През лятото на 1947 г. агресивните сили в САЩ издигнаха така наречения „план Маршал“, с който целеха да създадат военно-политически блок от редица западноевропейски страни с участието на САЩ, насочен против СССР и народнодемократическите страни.

Образуването на такъв блок и увеличаването на опасността от война постави пред комунистическите и работнически партии от всички страни необходимостта от оглавяване и активизиране борбата на народните маси против подпалвачите на нова война — американските империалисти. Затова беше необходимо комунистическите и работнически партии да действуват не разпокъсано, поотделно, а организирано, заедно. Чувствуваше се отсъствието на център, който да координира единдействието на комунистическите и работнически партии, чрез който да се обменя опитът между тях. За да бъде създаден такъв център, беше свикано съвещание на някои компартии във Варшава през 1947 г. На съвещанието присъствуваха представители на комунистическите партии от СССР, България, Румъния, Чехословакия, Унгария, Полша, Югославия, Франция и Италия. Основният доклад беше изнесен от Андрей Жданов — представител на ВКП (б). В него беше направен марксистко-ленински анализ на международното положение и посочени изводите и задачите на комунистическите партии. Съвещанието посочи, че главната опасност за работническата класа в този момент е подценяване на своите сили и надценяване силите на империалистическия лагер. То показва, че силите, които са за мир, са значителни и го-

леми, че ако те са твърди и упорити в борбата си, плаповете на агресорите ще претърпят крах.

Съвещанието задължи комунистическите партии да възглавят съпротивата на народните маси срещу плаповете на империалистическата агресия по всички линии — държавна, политическа, икономическа и идеологическа, върху основата на обща антиимпериалистическа и демократическа платформа. Изхождайки от това, че отсъствието на единен център за обмяна на опит и координирани действията на отделните партии на основата на взаимно съгласие в усложнилата се следвоенна обстановка се явява отрицателно явление, съвещанието реши да бъде създадено комунистическо информационно бюро с център в Белград. Реши се също така да се издава печатен орган вестник *„За траен мир, за народна демокрация!“*.

Особено важно значение за всички комунистически и работнически партии имаше решението на Информбюро от м. юни 1948 г. за положението на Югославската комунистическа партия (ЮКП). Всички участващи в него партии еднодушно осъдиха някои националистически прояви и опитите за ревизия на принципиални положения на марксизма-ленинизма от ЮКП, като въпросите за ръководната роля на работническата класа, за авангардната роля на комунистическата партия, въпроса за съюза между работническата класа и селяните, за основните закономерности на строителството на социализма, за пролетарския интернационализъм, за отношението към КПСС и т. н. Във всички основни положения резолюцията на Информбюро за положението в ЮКП е правилна. Доколко решението на Информбюро бе правилно, потвърди по-нататъшното развитие на ЮКП, която днес се явява най-яркият представител на съвременния ревизионизъм.

Създаването на Информбюро и поставените от него задачи доведоха до активизиране борбата на народните маси срещу подготовката на империалистическата агресия. Движението на привържениците на мира взе огромни размери и обхвана стотици милиони хора, независимо от националността, расовата и политическата принадлежност. Под възванието на световния конгрес на привържениците на мира през април 1949 г. се подписаха над 600 милиона души.

Световноисторическо значение за по-нататъшното укрепване на демократическия антиимпериалистически лагер, за развитието на световната система на социализма имаше победата на китайската революция и образуването на Китайската народна република и на Германската демократична република през октомври 1949 г.

Изплашена от по-нататъшния ръст на силите на антиимпериалистическия лагер и успехите на страните, строящи социализъм, империалистическата реакция начело със САЩ пристъпи открито към подготовката на нова война. През април 1949 г. във Вашингтон беше подписан Североатлантическият договор между САЩ, Англия, Франция, Белгия, Холандия, Люксембург, Канада, Италия, Португалия, Норвегия, Дания и Исландия. През юни 1950 г. американският империализъм пресмина към открита агресия, като започна заедно с лисинмановците война в Корея за ликвидиране на Корейската народно-демократична република. Същевременно САЩ окупираха китайския остров Тайван.

В тези условия въпросът за мира и предотвратяването на нова война имаше първостепенно значение. Защитата на мира за всяка страна стана най-важна общонародна и общонационална задача. Движението за мир, което от ден на ден растеше, стана важен фактор в борбата против подпалвачите на нови войни и характерна черта на международната обстановка след Втората световна война. Комунистическите партии във всички страни са най-последователните борци за мир. Борейки се за мир, те сплотяват народните маси около себе си и разобличават и изолират най-агресивните империалистически кръгове, подкопават и отслабват позициите на реакцията.

На първо място в борбата за мир стои СССР. Борбата за мир е основно звено в цялата външнополитическа дейност на КПСС и съветската държава. Съветският съюз неотклонно, последователно и настойчиво провежда политика на мирно съвместно съществуване на страните с различни обществени системи, уреждане на спорните въпроси по пътя на преговори, на съкращаване на въоръжението и въоръжените сили и на забрана на атомното оръжие. Потвърждение на миролюбивата политика на СССР е изтеглянето на съветските войски от Китай, Корея, Норвегия, Чехословакия и България, в които те се намираха, преследвайки немските и японски-

те агресори, от една страна, демобилизирането и съкращаването на армията в размер до 1939 г. — от друга. През 1951 г. Върховният съвет на СССР прие закон против войната. Съгласно приетия закон пропагандата на война се обявява за тежко престъпление.

Активната борба за обезпечаване на мир и предотвратяване на нова война издигаше още повече авторитета на СССР пред трудещите се от цял свят. Тя спомагаше за усиляването на борбата на народите за мир, за укрепване на антиимпериалистическия лагер.

2. БОРБАТА НА СЪВЕТСКИЯ НАРОД ЗА ВЪЗСТАНОВЯВАНЕ И ПО-НАТАТЪШНО РАЗВИТИЕ НА НАРОДНОТО СТОПАНСТВО (1945—1950 г.)

В такава международна обстановка съветският народ пристъпи отново към мирното строителство. СССР вече не представляваше остров сред капиталистическото обкръжение. Около него бяха здраво сплотени откъснатите се от системата на империализма народнодемократични страни.

Народнодемократичните страни в своето болшинство бяха в икономическо отношение изостанали и се облягаха в своето развитие на безкористната братска интернационална помощ на първата и вече мощна социалистическа страна — СССР.

Незавършил даже още войната и неизлекувал своите собствени рани, СССР започна да оказва сериозна икономическа помощ на освободените страни — Албания, България, Унгария, Югославия, Румъния, Полша и др. Още през м. март 1945 г. нашата страна получи сериозна икономическа помощ, което имаше огромно значение за възстановяването и развитието на народното стопанство.

Новото място, което заемаше СССР в следвоенната обстановка, и преди всичко в социалистическия лагер, поставяше пред него още по-големи и важни задачи, от успешното разрешаване на които зависеше както бързото възстановяване на народното стопанство и по-нататъшният постепенен преход на страната от социализма към комунизма, така също и успешното развитие на со-

циализма в народнодемократичните страни и на международното комунистическо и работническо движение. Съзнавайки своя национален и интернационален дълг, съветският народ под ръководството на своята комунистическа партия отново с още по-голяма енергия пристъпи към мирното строителство, прекъснато от войната.

Преходът към мирното строителство сега обаче ставаше при коренно различни условия, отколкото това беше през 1921—1925 г. Този преход се осъществяваше сега на базата на високоразвитата социалистическа промишленост и селско стопанство, което гарантираше предварително високи темпове и къси срокове. Въпросът за трудността сега беше само в това: всички заводи, фабрики и предприятия да преминат от производството, необходимо за войната, към производството, необходимо за мирните условия, за удовлетворяване нуждите на трудещите се, на народното стопанство.

Още в хода на войната комунистическата партия и съветското правителство вземаха всички необходими мерки за възстановяване на народното стопанство в освободените от фашистките окупатори райони. Забележителна роля изигра в това отношение постановлението на КПСС от 1943 г. След завършване на войната още през 1945 г. се пристъпи към преустройство на държавните и стопански органи, към нуждите на мирното строителство. На 9. IX. 1945 г. с указ на Президиума на Върховния съвет на СССР беше разпуснат Държавният комитет за отбрана. Министерството на танковата промишленост беше преобразувано в Министерство на транспортното машиностроене. Беше образувано Министерство по строителството на тежка индустрия. Много предприятия се преустроиха към мирния живот и започнаха да произвеждат мирновременна продукция.

Преустройството на страната към мирното строителство беше осъществено още през 1946 г., т. е. за една година. С това още един път изпъкна превъзходството на социалистическата система пред капиталистическата. Такова преустройство и в такъв срок беше невъзможно за капиталистическите страни, в които господствува частната собственост на средствата за производство.

Преминаването отново към мирното строителство трябваше да започне с възстановяването на разрушеното от войната народно стопанство.

Войната нанесе огромни материални щети на СССР. Тя прекъсна и задържа развитието на страната с 10—11 години. Специалната комисия по установяване и разследване злодеянията на немско-фашистките окупатори установи, че те са лишили от подслон около 25 милиона човека; напълно и частично са разрушили и опожарили 1,710 града и повече от 70 хиляди села. Разрушили са 1,135 каменовъглени мини, които са давали повече от 100 милиона тона въглища (цялото производство на каменни въглища през 1940 г. е било 166 милиона тона), електростанции с обща мощност около 5 милиона киловатчаса, металургически заводи, в които се е произвеждало 11 милиона тона стомана (всички заводи в СССР през 1940 г. са произвели 15 милиона тона чугун и 18 милиона и 300 хиляди тона стомана). Разрушили са и са повредили повече от 31,850 промишлени предприятия.

Огромни материални щети немските окупатори нанесоха на селското стопанство. Разграбени и разорени са били 98 хиляди колхоза, 1,876 совхоза и 2,890 машинно-тракторни станции. Специалната комисия по обследване злодеянията на немско-фашистките окупатори е изчислила, че в парична сума материалните щети, нанесени от войната на СССР, се равняват на 679 милиарда рубли по довоенни държавни цени. Тази цифра се равнява на стойността на капиталовложенията за строителството на нови фабрики, заводи, ж.-п. линии, мини, електростанции, ДЗС, МТС и др. предприятия, изразходвани в СССР за четири петилетки. Загубите бяха обаче още по-големи. Заедно с военните разходи и временните загуби на приходи от промишлеността и селското стопанство в окупираните райони народното стопанство на СССР е загубило 2,569 милиарда рубли. Освен тези материални щети съветският народ даде най-много жертви във Втората световна война. Той загуби във Великата отечествена война 7 милиона човека.

При тези огромни материални щети, но при огромен авторитет на международната арена съветският народ пристъпи отново към мирното строителство. Перспективите за по-нататъшното мирно развитие на СССР бяха посочени от И. В. Сталин в речта му от 9. II. 1946 г. пред избирателите от Сталински избирателен район. „Що се отнася до плановете за по-продължителен период, пар-

тията възнамерява — казва Сталин — да организира нов мощен подем на народното стопанство, който би ни дал възможност да повдигнем нивото на нашата промишленост приблизително три пъти в сравнение с довоенното ниво.

Ние трябва да достигнем до положението нашата промишленост да може да произвежда всяка година до 50 милиона тона чугун, до 60 милиона тона стомана, до 500 милиона тона каменни въглища, до 60 милиона тона петрол. Само при това условие може да се смята, че нашата родина ще бъде гарантирана от всякакви случайности. Затова ще трябва може би три, ако не и повече нови петилетки. Но тази работа трябва да се извърши и ние трябва да я извършим.“

Главно място в разрешаване задачите по възстановяването на разрушеното от войната народно стопанство и неговия по-нататъшен подем заема четвъртият петгодишен план (1946—1950 г.), приет от Върховния съвет на СССР през м. март 1946 г.

Основната задача на четвъртия петгодишен план беше преди всичко възстановяването на пострадалото от войната народно стопанство. Но тази задача в новите следвоенни условия беше недостатъчна. За да се продължи разрешаването на задачите, поставени от Осемнадесетия конгрес на ВКП(б) — завършване строителството на социалистическото общество и постепенния преход към комунизма, — трябваше да се решат две задачи: 1) да се догонят и надминат главните капиталистически страни по производство на промишлена продукция на глава от населението и по такъв начин да се създаде материално-техническа основа на комунизма; 2) да се преодолеят капиталистическите предразсъдъци в съзнанието на хората и се обезпечи комуннистическо възпитание на масите, т. е. да се създадат духовни предпоставки за преминаване към висшата фаза на комуннистическото общество.

Ето защо заедно със задачата за възстановяване на разрушеното народно стопанство и достигането на довоенното равнище се поставяше и задачата за по-нататъшно значително развитие на народното стопанство. Четвъртият петгодишен план предвиждаше възстановяването и развитието на народното стопанство да започне преди всичко с възстановяването и развитието на теж-

ката промишленост. Без развитието на тежката промишленост и транспорта беше невъзможно бързото и успешно възстановяване и развитие на цялото народно стопанство, не можеше да се обезпечи технико-икономическата независимост на страната. Общият обем на промишлеността трябваше в 1950 г. да се увеличи с 48% в сравнение с 1940 г.

Заедно с възстановяването и развитието на тежката промишленост планът поставяше задачата за възстановяване и по-нататъшен подем на селското стопанство. За разрешаването на тези задачи планът предвиждаше по-нататъшен технически прогрес във всички отрасли на народното стопанство, което бе важно условие за подема на производството и повишаване производителността на труда и което трябваше да осигури повишаването на културното равнище и материалното благосъстояние на трудещите се. Националният доход трябваше да се увеличи на повече от 30% в сравнение с довоения.

Огромно значение за мобилизиране и още по-тясно сплотяване на трудещите се маси около комунистическата партия и съветското правителство изиграха изборите за Върховен съвет на СССР през февруари 1946 г. Почти стопроцентното гласуване за кандидатите на блока на комунистите и безпартийните показва, че трудещите се маси в СССР твърдо и сплотено стоят около комунистическата партия и съветското правителство и с огромен ентузiazъм пристъпват към изпълнението на програмата за възстановяването и по-нататъшното развитие на народното стопанство. Получила поддръжката на масите в изборите, комунистическата партия ги поведе към нови победи. Под нейното всекидневно ръководство творческата инициатива и социалистическото съревнование на масите растяха непрекъснато.

Още през първата година на петилетката се издигнаха такива новатори в промишленото производство като: Изотов, Голоколосов и Николай Росийски, които, като прилагаха най-рационални методи в работата, увеличаваха производителността на труда, даваха огромни икономии и снижаваха себестойността на продукцията. Тези достижения и инициативи ставаха достойние на работниците от всички клонове на промишлеността. Като се съревноваваха помежду си, между отделните цехове и цели предприятия, те увеличаваха производителността на тру-

да и по такъв начин изпълняваха и преизпълняваха поетите задължения, ускоряваха изпълнението на петилетката. В резултат на творческия трудов героизъм на съветските хора и на умелото ръководство на комунистическата партия производството на стоки за масово потребление през 1946 г. се увеличи с 20% в сравнение с 1945 г. Производството на локомотиви се увеличи 30 пъти, а на вагони 29 пъти в сравнение с 1945 г. Производството на трактори се увеличи със 72 процента, това на комбайните — 4.5 пъти, на тракторните плугове — 75 процента, на тракторните сеялки — 4.3 пъти и т. н. В резултат на тези огромни успехи възстановяването на народното стопанство се извършваше с ускорени темпове. Цялата страна беше превърната в огромен строителен завод. Възстановяваха се стотици разрушени заводи, фабрики и предприятия, като заедно с това се строяха и нови в републиките и районите. Развиваше се огромно жилищно строителство в пострадалите райони.

За по-нататъшното подобряване материалното положение на трудещите се и укрепване на финансовото положение на страната към края на 1947 г. беше проведена парична реформа. Успешното провеждане на паричната реформа имаше голямо значение за изпълнението на петгодишния план, за подобряване положението на масите.

Чувствайки грижите на партията и правителството, трудещите се маси разгърнаха още по-широко социалистическо съревнование за изпълнение и преизпълнение на четвъртата петилетка. През 1946 г. по предложение на московските металурзи в страната се започна всесъюзно социалистическо съревнование за изпълнение и преизпълнение четвъртия петгодишен план. Роди се и движението за скоростните методи на работа. През периода 1947—1950 г. се появиха различни форми на социалистическо съревнование, нови начини за увеличаване на производството. Починът на рационализатора Павел Биков за скоростно рязане на метала, внедрен в промишлеността, даваше около 700 милиона рубли икономия в година. Известен стана на цялата страна методът на инж. Ковалъов, който, като обобщи най-добрите начини за работа на отделните операции, даде увеличаване на производителността на труда в преденето с 20 процента; методът на Лидия Корабелникова за комплексна икономия на суровини и

материали в леката промишленост даде също 20% увеличение на производителността на труда.

Благородният творчески ентузиазъм, обхванал милионните трудещи се маси, заети във възстановяването на народното стопанство, даде бързо своите резултати. В 1949 г. беше завършено възстановяването на стопанството и културно-битовите учреждения в районите, пострадали от войната. Общата продукция на пострадалите от войната райони през 1949 г. с 6 процента превишаваше тази от 1940 г. Едновременно с възстановяването на промишлеността в пострадалите райони се създаваха и нови отрасли. Така например в Украйна беше организирано производството на нови типове селскостопански машини, автомобили и др. В Белорусия беше организирана автомобилна и тракторна промишленост; в Литва — производството на металообработващи машини, електромотори и др.

Към 1949 г. в градовете, пострадали от войната, беше възстановен 90 процента от жилищния фонд, а всичко бяха възстановени 58 милиона квадратни метра. През 1949 г. числото на болничните легла в пострадалите райони се увеличи с 26 хиляди в сравнение с 1940 г., а числото на лекарите — с 23 хиляди.

По-нататъшното разгръщане творческата инициатива и борба на масите обезпечаваше изпълнението на петгодишния план.

Задачите на четвъртия петгодишен план в промишлеността бяха изпълнени за 4 години и 3 месеца. Общата промишлена продукция през 1950 г. надмина довоенното равнище със 73 процента. По плана тя трябваше да достигне 48 процента. Производството на чугун стигна до 19 млн. тона (29 процента повече от 1940 г.), стомана — повече от 27 млн. т (40 процента повече от 1940 г.), каменни въглища — повече от 261 млн. т (с 57 процента повече от 1940 г.). Производителността на труда на работниците в промишлеността се увеличи в сравнение с 1940 г. с 37 процента. През четвъртата петилетка бяха възстановени, построени и пуснати в експлоатация повече от 6,000 едри предприятия, или почти толкова, колкото през първата и втората петилетка, взети заедно. Развиваше се електрификацията, внедряваше се механизацията в черната металургия. Бяха конструирани около 1,000 нови видове високопроизводителни машини.

Много задачи обаче в областта на техническия прогрес оставаха още нерешени. Бавно се внедряваха в производството — в ред отрасли, най-новите постижения на науката и техниката.

Заедно с възстановяването и по-нататъшното развитие на промишленото производство комунистическата партия и съветското правителство отделиха немалко внимание за възстановяването и развитието на селското стопанство. Съветското правителство и комунистическата партия проведоха ред мероприятия, които имаха голямо значение за обезпечаването подема на селското стопанство.

Постановлението на ЦК на ВКП(б) и Министерския съвет от 19.IX. 1946 г. „Мерки за ликвидиране на нарушенията устава на селскостопанския артел и колхозите“ изигра голяма роля за организационно-стопанското укрепване на колхозите. Постановлението на ЦК на ВКП(б) от м. февруари 1947 г. „Мерки за подема на селското стопанство през периода след войната“ беше от своя страна конкретен план за по-нататъшното възстановяване и развитие на селското стопанство. Комунистическата партия постави пред партийните организации задачите: да се ликвидират всички нарушения на устава на селскостопанския артел, да не се допускат разпродажби и разхищения на обществените земи, неправилно изразходване на трудодните, да се ликвидира уравниловката при заплащане труда в колхозите и се усили агрономическата и зоотехническа помощ на колхозите, да се подобри подготовката на колхозните кадри.

Успоредно с мероприятията за организационно-стопанско заздравяване на колхозите комунистическата партия и съветското правителство укрепваха материално-техническата база на селското стопанство. През 1949 г. колхозите и совхозите получиха трактори и селскостопански машини от 2.5 до 4 пъти повече, отколкото през 1940 г. През периода на четвъртата петилетка селското стопанство получи 536,000 трактора, 93,000 комбайна и много други селскостопански машини. Към края на 1950 г. в СССР бяха електрифицирани 18,500 колхоза.

Укрепвайки и развивайки колхозния строй по цялата страна, комунистическата партия започна провеждането на колективизация в присъединените след войната към СССР западни райони на Украйна, Белорусия, Молдавия, Естония, Литва и Латвия.

През 1949—1950 г. колективизацията в тези райони в основни линии беше завършена.

В резултат на тези мероприятия и активността на колхозниците селското стопанство постигна известни успехи. Общата зърнена продукция през 1948 г. почти достигаше довоенното производство. В 1950 г. по инициатива на комунистическата партия беше започнато уедряване на колхозите. От 1,254,000 колхоза след обединяването им те станаха 93,000.

В областта на селското стопанство обаче в този период бяха допуснати и някои грешки като извънредната централизация в планирането на колхозното и совхозното производство, повсеместното провеждане на тревополната система без оглед на специфичните условия на отделните райони, нарушен бе принципът на материалната заинтересованост на колхозите и колхозниците в резултатите от труда.

Успешното изпълнение на четвъртия петгодишен план доведе до повишаване благосъстоянието на трудещите се. Съгласно плана националният доход трябваше да превиши този от 1940 г. с 38 процента, а фактически в 1950 г. го превиши с над 64 процента. Общата сума на доходите на работниците, служещите и селяните порасна през 1950 г. в сравнение с 1940 г. с 62 процента.

Огромна роля за увеличаване реалната заплата на работниците и служещите имаше снижаването три пъти през петилетката цените на стоките. Увеличен беше през петилетката броят на учащите се в началните и средните училища с 8 милиона, във висшите учебни заведения — 1.5 пъти. Разширена беше мрежата на научно-изследователските институти. Съветската наука, подпомагана всестранно от партията и правителството, се развиваше с бързи крачки. През 1949 г. ТАСС излезе със специално съобщение, че тайната на атомната енергия, която се смяташе за монопол на американските учени, е разкрита в СССР още през 1947 г. Това показва, че съветската наука не само достигна постиженията на науката в капиталистическите страни, но има всички данни в най-къси срокове да я надмине.

Изпълнението и преизпълнението на четвъртия петгодишен план още един път показва превъзходството на социалистическата система над капиталистическата. Съветският съюз в резултат на изпълнението на петилетка-

та стана още по-силен. Той можеше сега да оказва още по-ефикасна икономическа помощ на братските социалистически страни в тяхното развитие по пътя на социализма.

Учейки се от богатия опит на КПСС и получавайки огромна материална помощ от СССР, народнодемократичните страни се развиваха с невъзможни за капитализма бързи темпове. В резултат на тези успехи социалистическият лагер се превръщаше във все по-могъща сила на международната арена.

Изпълнението и преизпълнението на четвъртия петгодишен план и по-нататъшното развитие по пътя на завършване на строителството на социализма в СССР бяха резултат на огромната организаторска и възпитателна дейност на комунистическата партия сред съветския народ.

Успоредно с ръководството на борбата на съветския народ за завършване строителството на социализма и за обезпечаване материалните условия за прехода към комунизма КПСС отделяше не по-малко значение на борбата за комунистическото възпитание на трудещите се.

Преходът към комунизма може да се обезпечи не само чрез създаване на материални предпоставки, но и на духовни такива. Не може да се обезпечи преходът към комунизма без високо комунистическо съзнание на трудещите се, освободени изцяло от всякакви капиталистически предразсъдъци, работещи съзнателно и доброволно според своите възможности и способности без обществен контрол върху труда и разпределението.

Поради това КПСС винаги е отдавала особено значение на комунистическото възпитание на трудещите се, на ръководството на идеологическия фронт.

Тази задача пред КПСС изпъкна с особена сила в следвоенния период поради няколко причини. След войната съветският народ-победител с още по-голяма енергия се зае с разрешаването на прекъснатата от войната задача — завършване на социалистическото строителство и постепенен преход към комунизма.

Разрешаването на тази първостепенна задача изисква високо комунистическо съзнание на трудещите се в СССР, изисква последователна борба за окончателно ликвидиране на всякакви капиталистически остатъци в съзнанието на хората.

Необходимостта от обръщане особено внимание на борбата на идеологическия фронт се диктуваше и от някои други обстоятелства, свързани с военния период. Голяма част от територията на СССР през периода на Великата отечествена война се намираше под окупация на фашистка Германия. В нея останаха да живеят десетки милиони хора, много бяха насилствено отвлечени в Германия, много съветски военнослужащи се намираха в плен. Всички тези хора фашизмът през периода на войната подложи на усилен идеологическа обработка. Националистически групи в присъединените се към СССР райони водеха антисъветска пропаганда. Чрез всички тези и други канали империалистическата реакция се стараеше да окаже вредно идеологическо въздействие върху съветските хора. Империалистическата буржоазия, изплашена от успехите на социализма, усили пропагандата на своята реакционна идеология и борбата срещу социалистическата идеология.

В същото време много партийни и съветски организации, заети с огромна работа по изпълнението на следвоенната петилетка, отслабиха вниманието си към идеологическия фронт. Това беше особено вредно, като се има предвид, че значителна част от комунистите, които встъпиха в партията през войната, не успяха да получат теоретическа подготовка. Съществуваше известно несъответствие между количествения ръст и равнището на политическото просвещение на комунистите.

Всичко това застави Комунистическата партия на Съветския съюз да обърне особено внимание на идеологическата работа и да поведе решителна борба срещу буржоазната идеология и нейното влияние.

Издигайки работата на идеологическия фронт и разгръщайки идейно-политическото възпитание на комунистите и трудещите се, местните партийни организации подобриха агитационната и политико-възпитателната работа сред масите.

Главният удар на идеологическия фронт партията насочи срещу остатъците от буржоазните възгледи, против некритичната оценка на реакционната буржоазна култура на Запада, против отстъпването от марксизма-ленинизма в науката, литературата и изкуството.

Голямо значение за правилното изясняване задачите на идеологическия фронт през този период имат постано-

вленията на ЦК от 1946 г.: „За списанията „Звезда“ и „Ленинград““; „За репертоара на драматическите театри и мерките за неговото подобряване“; „За кинофилма „Големият живот““ и за постановлението от 1948 г. „За операта „Великата дружба“ от В. Мурадели“.

В постановленията се отбелязват големите постижения на съветската култура и едновременно са разкрити сериозни недостатъци в литературата и изкуството. Вместо да водят настъпателна борба срещу буржоазната идеология, да възпитават младите се и особено младежта в оптимистически дух, да сочат светлите перспективи в развитието на комунистическото общество, в някои литературни списания, в репертоарите на някои драматически театри бяха допуснати аполитични и безидейни произведения, наситени с песимизъм, упадъчност и дребнобуржоазни възгледи за бита и живота, имаше формализъм в музиката.

Сериозни недостатъци бяха разкрити и в развитието на науката. Появиха се работи в областта на философията, написани в обективистичен дух, което по същество означава отстъпка на буржоазната идеология. Немарксистки възгледи проникнаха в естествените науки.

За ликвидиране на тези недостатъци по инициатива на ЦК бяха проведени дискусии по въпросите на философията, по биология, по физиология, по езиковедие, по политическа икономия.

Решенията на ЦК на ВКП(б) помогнаха да се изправят допуснатите грешки в литературата, изкуството, музиката и да се създадат нови произведения, пронизани от оптимистическия дух на съветския патриотизъм и пролетарския интернационализъм.

Заедно обаче с правилната критика на допуснатите грешки и извращения, под въздействието на съществуващия тогава култ към личността в решенията някои формулировки бяха засилени и неправилно бяха обвинени във формализъм някои представители на музиката. Тези неправилни оценки бяха преразгледани в постановлението на ЦК на КПСС от 28. V. 1958 г. „За изправяне грешките в оценката на оперите „Великата дружба“, „Богдан Хмелницки“ и „С цяло сърце“.

Дискусиите, организирани от ЦК на ВКП(б), макар и да способствуваха за преодоляване на някои идеологически извращения, при наличието на култа към лич-

ността не можаха да доведат до преодоляване на такива сериозни слабости като догматизма и откъсването на теорията от практиката.

Независимо от тези недостатъци решенията на ЦК по идеологическите въпроси изиграха голяма роля в идейния живот на партията и народа, в развитието на съветската култура.

На задачите за построяване комунистическото общество по пътя на завършване строителството на социализма и постепенния преход към комунизма, на задачите за непрекъснатото повишаване на материалното и културното равнище на обществото беше подчинен новият петгодишен план за развитие на народното стопанство на СССР от 1951—1955 г.

Директивите на петия петгодишен план бяха дадени от XIX конгрес на КПСС, състоял се през октомври 1952 г., а изпълнението фактически започна веднага след завършването на четвъртия петгодишен план, т. е. от 1951 г.

Петият петгодишен план се яви нова програма за по-нататъшен подем на народното стопанство на СССР. В петата петилетка се предвиждаше по-нататъшен ръст и усъвършенствуване на производството на базата на висшата техника, увеличаване на продукцията на промишлеността и селското стопанство, значително развитие на културата и науката, по-нататъшно подобряване на жилищните условия на трудещите се, повишаване реалната заплата на работниците и служещите и доходите на селяните. Петият петгодишен план трябваше да превърне СССР в още по-богата и могъща страна, да приближи още повече съветския народ към комунизма.

Съгласно плана промишлената продукция трябваше да се увеличи със 70%, а средствата за производство с 80%. Това означаваше, че в 1955 г. промишленото производство трябваше да превиши довоенното равнище 3 пъти.

Планът предвиждаше строителството на такива електростанции като Цимлянската, на Волго-Донския канал, Куйбишевската с мощност 2,100,000,000 киловатчаса, Камската, Горкиевската, Усткаменогорската и др.

В областта на селското стопанство петият петгодишен план предвиждаше увеличаване общата зърнена продукция с 40—50%, памука с 55—65%, захарното цвекло с

65—70%, а така също завършване механизацията на основните полски работи в колхозите. За тази цел мощността на тракторния парк трябваше да се увеличи с 50%.

За задоволяване растящите потребности на населението от селскостопански продукти петилетката предвиждаше по-нататъшен подем на животновъдството. Производството на месо и сланина трябваше да се увеличи с 80—90%, на вълна — с 2—2.5 пъти.

Решаването на задачите от съветския народ, поставени в петия петгодишен план, означаваше и по-нататъшното изпълнение на интернационалния му дълг пред трудещите се от всички страни. Деветнадесетият конгрес на КПСС, давайки директивите за петия петгодишен план, задължи партийните, стопанските, профсъюзните и други обществени организации да мобилизират широките трудещи се маси за изпълнението и преизпълнението на задачите, поставени от петия петгодишен план. Под ръководството на комунистическата партия съветският народ се зае с ентузиазъм за изпълнението на новата петилетка. В страната се започна огромно строителство на електростанции — Куйбишевската, Сталинградската и Каховската, а така също строителството на Волго-Донския канал. На 31. V. 1952 г. Волго-Донският канал беше завършен. Двете реки се съединиха, а чрез канала се съединиха и пет морета: Бяло, Балтийско, Каспийско, Азовско и Черно — в единна воднотранспортна система.

Разгръщането на социалистическото съревнование както в промишлеността, така и в селското стопанство водеше към бързото повишаване производителността на труда, към увеличаване на производството и съкращаване на сроковете за изпълнението на петгодишния план. Внедряваха се както в промишлеността, така и в селското стопанство все нови и нови машини. Така само за 1951—1952 г. в машиностроенето бяха създадени повече от 1,200 нови видове машини.

Но в областта на промишлеността и селското стопанство съществуваша ред слабости, които сериозно пречеха за по-нататъшния подем на народното стопанство. Изпълнението на плановете в отделните предприятия не вървеше ритмично. Бавно се разгръщаше капиталното строителство в черната и цветната металургия и особено в химическата промишленост. Недостатъчно се внедря-

ваха постиженията на най-новата техника в промишлеността.

Успешното решаване на задачите, които стояха пред съветския народ в следвоенния период, имаха изключително значение не само за СССР, но и за целия социалистически лагер.

Колкото по-големи бяха успехите на СССР в развитието на народното стопанство, толкова по-голяма братска помощ той можеше да оказва на народнодемократичните страни, които, учейки се от опита на СССР и КПСС, осъществяваха дълбоки социалистически преобразования за осигуряване победата на социализма.

СССР оказваше всестранна и безкористна помощ на трудещите се от народнодемократичните страни в борбата им за социализъм. До 1952 г. СССР предостави на народнодемократичните страни дългосрочни заеми на обща сума 15 млрд. рубли. Съветският съюз помагаше на народнодемократичните страни в строителството на много предприятия, снабдяваше ги с проекти за строителството на промишлени и културни обекти и др.

Голяма помощ оказва СССР на народнодемократичните страни в подготовката на кадри и в усвояването на техниката. В СССР се учеха и завършиха хиляди специалисти от страните с народна демокрация. Десетки и стотици съветски специалисти бяха изпратени в народнодемократичните страни на място да оказват помощ в строителството на нови заводи и за усвояването на новата техника.

Особено значение за укрепването на дружбата между СССР и народнодемократичните страни, на социалистическия лагер като цяло имат сключените между тях двустранни договори за дружба и взаимопомощ.

Между СССР и народнодемократичните страни още от първия ден се създадоха такива държавни взаимоотношения, каквито историята на човечеството не познава, каквито са невъзможни между капиталистическите страни. Укрепването и по-нататъшното развитие на връзките между тях, разширяването на братската взаимопомощ и сътрудничество се превърна в нова функция на социалистическата държава. Тази функция с особена сила се прояви в лицето на съветската държава, която по своето обективно историческо място и значение застана начело на социалистическия лагер и със своя опит и мате-

риални възможности е решаваща сила за укрепването и развитието на социалистическия лагер.

Образуването на социалистическата система на основата на братската взаимопомощ и сътрудничество и особено тази на СССР потвърди основните закономерности на социалистическото строителство и световноисторическия опит на СССР и КПСС. Поради това по-нататъшното развитие и укрепване на социалистическия лагер и социалистическата система, на дружбата между социалистическите страни, и преди всичко със СССР, използването опита на КПСС се явява най-висш национален и интернационален дълг на комунистическите партии и трудещите се в тези страни.

ГЛАВА XVII

БОРБАТА НА КПСС ЗА МОЩЕН ПОДЕМ В РАЗВИТИЕТО НА НАРОДНОТО СТОПАНСТВО В СССР, ЗА ЗАВЪРШВАНЕ СТРОИТЕЛСТВОТО НА СОЦИАЛИЗМА (1953—1958 г.)

1. МЕЖДУНАРОДНОТО ПОЛОЖЕНИЕ ПРЕЗ ПЕРИОДА 1953—1958 г. БОРБАТА НА СССР ЗА ОТСЛАБВАНЕ НА МЕЖДУНАРОДНОТО НАПРЕЖЕНИЕ

Най-главната особеност на нашата епоха е излизането на социализма извън рамките на една страна и превръщането му в световна система. Съществуването успоредно с капиталистическата система на световната система на социализма показва, че капитализмът е безсилен да спре по-нататъшното развитие на социализма. Днес в света съществуват две световни системи, които се развиват по различни закони и имат различни перспективи.

Резултатите от развитието на двете системи за изтеклия период показват коренното различие между тях. Страните, влизащи в социалистическия лагер, в световната социалистическа система, се развиват по линията на непрекъснатия икономически възход.

Съветският съюз за 26 години (1929—1955), въпреки огромните щети, нанесени му от войната, е увеличил своето производство над 20 пъти, докато САЩ са увеличили производството си за този период около 2 пъти. Промислеността на капиталистическия свят като цяло не е дала и такова увеличение.

Преимуществото на социалистическата система над капиталистическата се потвърждава и от непрестанния икономически възход на народнодемократичните страни.

В отличие от социалистическата система, която с всеки ден се укрепва и се намира в икономически възход,

противоречията в капиталистическата система се изострят. Промисленото производство на целия капиталистически свят през 1955 г. в сравнение с 1929 г. беше увеличено приблизително два пъти (193%). Това развитие за отделните страни е крайно неравномерно и води до изостряне на противоречията между тях. Неустойчивостта в промисленото производство води до икономически кризи, до по-нататъшно задълбочаване на общата криза на капитализма. За 12 години САЩ преживяха три пъти кризисно спадане на производството — през 1948—1949 г., през 1953—1954 г. и особено през 1957—1958 г. През първата половина на 1959 г. производството в САЩ се намира все още под нивото на 1957 г.

Временното увеличение на производството в някои капиталистически страни в следвоенните години се дължи на милитаризиране на икономиката и надпреварване във въоръжаването, на външната икономическа експанзия на главните капиталистически страни, когато Германия, Япония и Италия вследствие на поражението им във войната не бяха в състояние да участвуват активно на световния пазар. Сега вече тези страни все повече проникват в пазарите на Англия, Франция и САЩ, вследствие на което конкурентната борба между капиталистическите страни се изостря. Причина за временното увеличение на производството са също така засилване експлоатацията на работниците и рязко снижаване на жизненото равнище на трудещите се и обновяването на основния капитал. Тези условия водят към по-нататъшно усилване на експлоатацията на работническата класа, към усилване противоречията между отделните страни.

Разпадането на колониалната система на империализма е световноисторическо събитие в следвоенния период. Отпадането от системата на колониализма на 1 млрд. и 300 млн. души, или почти половината от населението на земното кълбо, и тръгването на освободените страни по пътя на своето независимо и самостоятелно развитие се явява решаващ удар срещу империалистическата система на колониализма.

Освободените от колониализма страни и народи, поучени от богатия опит на историята какво представлява за тях империализмът, като суверенни държави все повече се обръщат към Съветския съюз и народнодемократичните страни, в лицето на които те намират свои истински

защитници на националните интереси на международната арена и получават икономическа помощ, незасягаща тяхната национална независимост и свободно развитие.

Активната неутрална политика, която водят много от тях на международната арена, има огромно значение в борбата срещу империализма и империалистическите кръгове, готвещи нова световна война. Зоната на мира, в която те влизат, и нейното по-нататъшно укрепване е един от факторите за предотвратяване на войната.

В условията на мощен подем на силите на мира, на укрепване на социалистическата система и на усилване на международното работническо и националноосвободително движение, от една страна, на усилване на противоречията в империалистическия лагер, от друга, международната реакция начело с реакционните кръгове в САЩ провеждат на световната арена още по-активно политиката „от позиция на силата“. Целта на тая политика е да заплашва с война, да създава огнища на война там, където е възможно. В Корея САЩ продължаваха да водят несправедлива, грабителска война. През октомври 1954 г., след подписването на Парижките съглашения, беше създаден Западноевропейският съюз, който е част от Североатлантическия военен блок. С цел за пълно обкръжение на СССР и народнодемократичните страни с агресивни държави, подчинени на САЩ, през септември 1954 г. беше създаден военно-политическият блок в Югоизточна Азия (СЕАТО)*. През 1955 г. беше подписан Багдадският пакт**. Главна сила в тези блокове, която направлява тяхната дейност, са САЩ.

Страните от социалистическия лагер начело със СССР в противовес на политиката „от позиция на силата“ провеждат активно политика на мир и мирно съв-

* СЕАТО — агресивен военен блок, в който влизат САЩ, Англия, Франция, Австралия, Нова Зеландия, Тайланд, Филипините и Пакистан. Този блок чрез САЩ, Англия и Франция е продължение на Североатлантическия агресивен блок (НАТО) и на Багдадския пакт.

** Багдадският пакт — агресивен военен блок, в който влизаха Турция, Ирак, Англия, Пакистан. След юлската революция в Ирак иракското правителство напусна Багдадския пакт и провежда миролюбива политика. През 1959 г. Турция, Англия, Пакистан при благословията на САЩ преустрои Багдадския пакт в нова организация — Централен договор (пакт) за сътрудничество (СЕНТО).

местно съществуване между двете системи, политика на отслабване на международното напрежение.

В ООН и в своите предложения и ноти до империалистическите държави СССР, подкрепян от народнодемократическите страни и всички демократически и миролюбиви държави и сили, разобличаваше агресивната политика на САЩ. В резултат на тая дейност и по инициатива на Китайската народна република САЩ бяха принудени на 27 юли 1953 г. да подпишат в Панминджан съглашение за примирие с Корейската народнодемократична република. По инициатива на СССР бяха проведени ред съвещания между министрите на външните работи и министър-председателите на големите държави, които имаха за цел да отслабят международното напрежение, създадено от САЩ. Особено важно значение имаше Женевското съвещание през 1954 г., на което участваха министрите на външните работи на СССР, САЩ, Англия, Франция и Китайската народна република и което се занима с корейския и индокитайския въпроси. На Женевското съвещание беше подписано съглашение за прекратяване на военните действия във Виетнам, Лаос и Камбоджа.

Под натиска на демократическите сили в света американската политика „от позиция на силата“ се проваляше всё повече и повече. САЩ бяха принудени да се съгласят със свикването на ново съвещание на най-високо равнище в Женева през юли 1955 г., на което участваха министър-председателите на СССР, САЩ, Англия, Франция. Главните въпроси, които бяха обсъдени на съвещанието, бяха германският въпрос, въпросът за разоръжаването, за европейската безопасност и за развиване на контакт между Изток и Запад.

Все с тая цел за по-нататъшно отслабване на международното напрежение и на укрепване връзките с другите страни съветското правителство проведе ред нови мероприятия. През лятото на 1955 г. правителствена делегация на СССР начело с Н. С. Хрущов посети Югославия, в резултат на което беше подписана Белградската декларация. През юни 1955 г. СССР бе посетен от министър-председателя на Индия — Джавахарлал Неру, а през декември с. г. ръководителите на СССР посетиха Индия, Бирма и Афганистан. Тези посещения имаха огромно значение за укрепването на дружбата и сътруд-

пичеството между СССР и тези страни за запазването на мира в света.

Особено значение за отслабване на напрежението в Европа имаше уреждането по инициатива на Съветския съюз през 1955 г. на австрийския въпрос и превръщането на Австрия в неутрална държава, а така също установяването на дипломатически отношения между СССР и Германската федерална република.

Провеждайки последователна политика на мир и сътрудничество между страните от двете системи, СССР и народнодемократичните страни не можеха да не отчитат опасността от създаването на военните блокове за нападение срещу страните от социалистическия лагер. За да дадат решителен отпор на евентуални опити на агресии, през май 1955 г. във Варшава беше подписан договор за дружба, сътрудничество и взаимопомощ между СССР и европейските народнодемократични държави. Участниците във Варшавския договор се задължаваха в случай на въоръжено нападение на която и да е страна, подписала договора, да се окаже веднага помощ с всички средства. Към тези условия на Варшавския договор по същество се присъедини и КНР, която в специално заявление посочи, че тя е солидарна с решенията на Варшавското съвещание и ги поддържа изцяло.

Варшавският договор има изключително значение за запазването на националната независимост на страните от социалистическия лагер и е важен фактор за запазване на мира.

В противовес на политиката от позиция на силата на империалистическите държави, които провеждат линия на бясно надпреварване във въоръжаването, СССР и народнодемократичните страни провеждат политика на разоръжаване. КПСС и съветското правителство водят активна политика за съкращаването на въоръжеността и въоръжените сили, за забрана на атомното и водородното оръжие. Ярък израз на волята на СССР за намаляване на въоръжените сили беше съкращаването им през 1955—1957 г. с около 2 млн. души. Страните от народните демокрации в Европа и Азия последваха примера на Съветския съюз. Империалистическите държави обаче не намалиха своите въоръжени сили.

Активната борба на СССР на международната арена оказваше все по-голямо влияние върху хода на междуна-

родните отношения. Бяха ликвидирани огнищата на войната в Корея и Индокитай. Настъпи известно отслабване на международното напрежение. Авторитетът на КПСС и СССР, провеждащи последователна миролюбива политика и отстояващи делото на мира и демокрацията в целия свят, още повече порасна. Под въздействието на успехите на СССР и народнодемократичните страни в борбата за развитието на народното стопанство и против подпалвачите на нова война усилиха се още повече международното комунистическо, работническо и националноосвободително движения.

Най-активните и последователни борци за мир, против опасността от война и против реакцията са комунистическите партии, които както по-рано, така и сега са в центъра на борбата за запазване на мира, за защита на класовите интереси на трудещите се, за защита националната независимост на страните.

Империалистическите реакционни управляващи кръгове в капиталистическите страни и преди всичко в САЩ не бяха заинтересовани в отслабването на международното напрежение. С всички средства те се стараеха да внасят напрежение в международното положение, за да могат да господствуват и експлоатират трудещите се в света, народите в зависимите и колониалните страни. Виждайки огромния ръст на силите в социалистическата система и краха на колониалната система, те със сила се опитаха да възстановят господството на капитализма и колониализма в някои страни. С тая цел през есента на 1956 г. Англия, Франция и Израел нападнаха Египет и започнаха грабителска несправедлива война срещу египетския народ.

Опитите на империалистическите реакционни кръгове да реставрират колониалния гнет в Египет и капитализма в Унгария, да отслабят единството на страните от социалистическия лагер срещнаха решителен отпор в лицето на трудещите се, на комунистическите и работническите партии от всички страни и особено на тези от социалистическия лагер.

Опирайки се на своята огромна икономическа и военна мощ и поддържан най-активно от всички страни от социалистическия лагер и всички миролюбиви народи, СССР открито постави въпроса пред агресорите, че ако не бъде прекратена агресивната война в Египет, той ще бъде при-

нуден да изпратн на помощ на воюващия за своята независимост египетски народ доброволческа армия.

Твърдото предупреждение на СССР, възмущението на световната демократическа общественост заставиха агресорите да прекратят войната в Египет. Египетският народ запази своята национална независимост.

При решаващата помощ на СССР беше ликвидиран и опитът на реакционните империалистически кръгове начело със САЩ да възстановят капитализма в Унгария и да я превърнат в огнище на война в Европа.

Изпълнявайки своя интернационален дълг и своите задължения, произхождащи от Варшавския договор, СССР по молба на унгарското правителство, с поддръжката на социалистическия лагер оказа помощ на революционните сили в Унгария за предотвратяване на империалистическата интервенция и ликвидиране на контререволюционния бунт. Плановите на империалистическите реакционни кръгове бяха провалени. Те бяха принудени да се считат със създалото се ново изменение на силите и да отстъпят. Тази победа на СССР и миролюбивите сили над империалистическите реакционни агресивни сили по най-ярък начин показа, че когато народите проявят воля, единство, сплотеност и решителност в борбата за отстояване делото на мира, против войната, тя може да бъде предотвратена въпреки желанията на империалистите.

В резултат на решителната борба на СССР, на целия социалистически лагер бяха ликвидирани и новите замисли на реакционните империалистически агресивни сили (от САЩ, Англия и др.) срещу Ливан, Сирия и Ирак, а така също бяха обуздани агресивните действия на САЩ срещу Китайската народна република в района на Тайван.

Все във връзка с борбата за запазване на мира в края на 1958 г. и началото на 1959 г. Съветският съюз постави въпроса за сключването на мирен договор с Германия и за ликвидиране на ненормалното положение в Берлин, западната част на който е превърната в база на шпионски и подривни империалистически централи против Германската демократична република.

Под натиска на демократичните сили начело със СССР империалистическите страни бяха принудени да се съобразяват с борбата на народите за сключване на мир с Германия и да участвуват в свиканото през юни 1959 г. в Женева Съвещание на министрите на външните работи.

Всичко това нагледно показва, че социалистическият лагер начело със СССР днес е главна гаранция за запазването на мира и предотвратяването на войната.

Борбата на СССР на международната арена за мир, за разрешаване на всички международни въпроси по мирен начин среща активна поддръжка от страна на миролюбивите народи. Тя вдъхва сили и увереност у трудещите се за още по-активна борба за мир, против подпалвачите на нова война; оказва огромна морална поддръжка на международното комунистическо и работническо движение, което подкрепя СССР като знаменосец на мира и социализма, като естествен център на борбата на трудещите се за защита техните жизнени интереси, най-тясно свързани с борбата за мир.

2. БОРБАТА НА КПСС ЗА ВЪЗСТАНОВЯВАНЕ НА ЛЕНИНСКИТЕ НОРМИ НА ПАРТИЕН ЖИВОТ И ИЗПРАВЯНЕ НА ГРЕШКИТЕ И НЕДОСТАТЪЦИТЕ, СВЪРЗАНИ С КУЛТА КЪМ ЛИЧНОСТТА. МЕРОПРИЯТИЯ ЗА РЯЗЪК ПОДЕМ НА СЕЛСКОТО СТОПАНСТВО И ЗА ТЕХНИЧЕСКИ ПРОГРЕС В ПРОМИШЛЕНОСТТА

Успехите на СССР в борбата за възстановяване и понататъшно развитие на народното стопанство поставиха пред КПСС и съветския народ като непосредствени и практически задачите на комунистическото строителство. Затова беше необходимо партията и народът да мобилизират всички свои сили, за да осигурят условията за преминаване към широко строителство на комунистическото общество.

За успешното осъществяване на тези задачи обаче пречеха ред съществуващи недостатъци и грешки в работата на партийните, държавните и обществените организации.

Наличието на култа към личността нанесе редица вреди в целния общественopolитически и стопански живот. Нарушени бяха преди всичко ленинските норми на партиен живот и колективният метод на ръководство. Не се провеждаха регулярно пленуми на ЦК и конгреси на партията. В дейността на ЦК на КПСС и Политбюро не се осигуряваше колективният метод на решаване на въпросите. Не беше на необходимата висота критиката и самокритиката като главно оръжие за отстраняване на

недостатъците. Наличието на тези недостатъци в живота на партията дадоха отрицателно отражение и в ръководството на народното и особено на селското стопанство.

Нарушени бяха ленинските принципи на демократическия централизъм и материалната заинтересованост в ръководството, планирането и развитието на народното стопанство. Планирането и ръководството на народното стопанство неоправдано продължаваха да бъдат извънредно централизирани, реалните възможности за ръста на производството и неговите резерви не се дооценяваха. Творческата инициативност на масите беше ограничена.

Всичко това не можеше да не даде отрицателни резултати в развитието на народното стопанство. Ред отрасли в областта на промишлеността изоставаха от равнището на световната техника, а селското стопанство поради нарушаване на принципите на демократизма и материалната заинтересованост не можеше да отговори на нуждите на страната. Допуснати бяха и нарушения на социалистическата законност. Съществуваха и други недостатъци, които пречеха на съветското стопанство да върви напред.

Без ликвидирането на тези недостатъци не можеше да бъдат разрешени стоящите пред КПСС и съветския народ практически задачи за широко строителство на комунистическото общество.

Поради това КПСС и нейният ЦК посочиха открито вредните последствия от култа към личността и започнаха решителна борба за възстановяване на ленинските норми на партнен живот и принципи на ръководство, за ликвидирането на нанесените вреди, за издигане ролята на партията, за укрепването и развитието на съветския държавен и обществен строй. С тая цел ЦК на КПСС започна редовно да провежда пленуми на ЦК, на които поставя и обсъжда всички важни за развитието на СССР въпроси. ЦК отново стана постоянно действащ колективен орган. Особено значение за укрепването на съветския строй и развитието на социалистическата демокрация имаха решенията на Юлския пленум на ЦК на КПСС от 1953 г.

Юлският пленум на ЦК на КПСС одобри решителните действия за ликвидиране престъпната дейност на политическия авантюрист Берия и неговите съмишленици, които, използвайки наличието на култа към личност-

та, се опитваха да поставят органите на държавната сигурност над партията и правителството. Очиствайки се от опасните агенти на класовия враг, партията значително укрепи своите редове и още повече укрепи съветската държава. Пленумът взе сериозни мерки за усиляването на партийното ръководство във всички сфери на държавния апарат, за действителен контрол върху всички органи и ведомства, в това число и върху органите на държавната сигурност.

Решенията на Юлския пленум издигнаха ролята на комунистическата партия. Всички основни въпроси на партийния и стопанския живот се поставяха на широко обсъждане от партийния актив и на събранията на партийните организации. КПСС с всички сили се бореше за разгръщане творческата активност на широките маси на трудещите се и за повишаване ролята на обществените организации в политическия живот на страната.

Възстановяването и развитието на ленинските норми на партиен живот и преустройството на тая основа на цялата партийна и държавна работа позволиха на КПСС да укрепи своите редове, да се свърже здраво с масите, да повиши своята ръководна сила, да отпочне решителна борба за отстраняване на сериозните отрицателни последици от наличието на култа към личността в народното стопанство.

В селското стопанство независимо от това, че материално-техническата база на машинно-тракторните станции беше подобрена (селското стопанство само за 1952 г. получи 131 х. трактора), реколтата от зърнените и техническите култури беше ниска. Сериозно изоставаше животновъдството. По темпа на своето развитие селското стопанство изоставаше от промишлеността. Изоставането на селското стопанство от развитието на промишлеността можеше да стане пречка за по-нататъшното развитие както на самата промишленост, така и на цялото народно стопанство.

След разобличаването на вредната и несъвместима с марксизма-ленинизма теория за култа към личността и възстановяването на ленинските норми на партиен живот и особено на колективния метод на ръководство ЦК на КПСС и съветското правителство проведоха ред решителни мероприятия, които поставиха началото на нов мощен подем в развитието на селското стопанство.

Поврат в селското стопанство беше направен на Септемврийския пленум на ЦК на КПСС от 1953 г., на който с доклад „Мерките за по-нататъшното развитие на селското стопанство“ излезе Н. С. Хрущов. На основата на доклада беше прието разгърнато постановление, в което се разкриваха обективните и субективните причини за изосгаването на селското стопанство, а заедно с това се сочеха и пътищата за подема на селското стопанство.

Септемврийският пленум на ЦК на КПСС издигна като главна задача на базата на по-нататъшния ръст на социалистическата индустрия в най-близки години да бъдат удовлетворени растящите потребности на населението от селскостопански продоволствени продукти, а леката и хранителна промишленост да бъде осигурена със суровини. Пленумът посочи пътищата за повишаване икономическата заинтересованост на колхозниците в развитието на общественото стопанство и набеляза ред мероприятия, които трябваше да осигурят по-нататъшното развитие на всички отрасли на селското стопанство.

Февруарско-мартенският пленум на ЦК на КПСС в 1954 г. отчете достигнатите резултати след Септемврийския пленум и постави въпроса за по-нататъшното увеличаване на зърненото производство чрез повишаване на урожайността и разширяване на посевните зърнени култури през 1954—1955 г. с 13 милиона хектара по пътя на усвояване на пустеещите целинни земи в районите на Казахстан, Сибир, Урал, Поволжието и Северен Кавказ.

Под ръководството на комунистическата партия в селското стопанство се разгърна огромна творческа дейност. На помощ на селото се насочиха най-добрите представители от работническата класа и интелигенцията от града. Към началото на 1954 г. в селското стопанство бяха изпратени 23 хиляди инженери и техници и повече от 100,000 агрономи и 50,000 механизатори. Само за две години в районите, посочени от постановлението за усвояване на залежали, целинни земи, заминаха повече от 350,000 души от всички краища на великия Съветски съюз. За тая цел в тези райони беше изпратена огромна техника — 200,000 трактора и стотици хиляди друг селскостопански инвентар.

В резултат на огромната творческа работа на трудещите се по усвояване на целинните земи през 1954 г. в

тези райони бяха създадени 124 едри зърнени совхоза и разорани 17 милиона хектара целинни, залежали земи.

С въпроса за преодоляване сериозното изоставане в развитието на животновъдството от потребностите на населението се занима Януарският пленум на ЦК на КПСС през 1955 г.

Пленумът постави задачата продуктите от животновъдството в най-близките 5—6 години да бъдат увеличени два пъти. Той посочи, че главното условие за развитието на животновъдството е по-нататъшното увеличаване на зърненото производство. В тази връзка пленумът постави пред селското стопанство задачите за увеличаване в близките 5—6 години общата зърнена продукция до 10 милиарда пуда.*

Голяма роля за увеличаване на селскостопанското производство изигра приетото на 9. III. 1955 г. постановление на ЦК на КПСС и МС на СССР „За изменение практиката на планиране в селското стопанство“. Новият начин на планиране, при който широко се използваше творческата самоинициатива на колхозниците, способствуваше за бързия ръст на селскостопанската продукция.

Успоредно с борбата за нов мощен подем на селското стопанство комунистическата партия и съветското правителство не отслабваха своето внимание към по-нататъшното подобряване и увеличаване на промишленото производство. Комунистическата партия даде рязък отпор на някои опити на отделни икономисти да отрекат ленинското положение за преимущественото развитие на промишлеността в цялото народно стопанство. Голямо значение за по-нататъшния подем на промишлеността има Юлският пленум на ЦК на КПСС в 1955 г., който се занима със задачите за по-нататъшния подем на промишлеността, техническия прогрес и подобряване организацията на производството. Пленумът обърна особено внимание на недостатъците и слабостите, свързани с техническото равнище на производството на ред клонове в промишлеността. Той постави като главна задача осигуряването на техническия прогрес и провеждането на специализация и коопериране на промишлеността.

* 1 пуд се равнява на 16.38 кг.

Всички тези мероприятия на партията и правителството осигуриха нов мощен подем на народното стопанство на СССР. Те имаха голямо значение не само за СССР, но и за братските комунистически и работнически партии в народнодемократичните страни, които, учейки се от опита на КПСС, в своите страни проведоха редица мероприятия в областта на промишлеността и селското стопанство за по-нататъшния подем на народното стопанство.

В резултат на огромната творческа дейност и героизъм на трудещите се в борбата за изпълнение на петия петгодишен план и на мероприятията на партията и правителството той беше изпълнен успешно. В областта на промишлеността за 4 години и 4 месеца общата промишлена продукция на СССР беше увеличена с 85%, а производството на средства за производство — с 91%.

Големи успехи през петилетката бяха достигнати в електрификацията на страната. През 1955 г. електростанциите на СССР даваха 170 милиарда киловатчаса електроенергия, или с 87% повече, отколкото през 1950 г. Увеличаването на промишленото производство доведе до увеличаване числото на работниците и служещите с 9.5 млн. човека.

Селското стопанство също така достигна немалки успехи. Бяха усвоени около 33 милиона хектара целинни и залежали земи. Беше завършена колективизацията на селското стопанство в Молдавия и прибалтийските републики и западните райони на Украинска и Белоруска ССР.

Успехите в областта на промишлеността и селското стопанство осигуряваха по-нататъшното подобряване на материалното благосъстояние на трудещите се. Това се вижда особено от ръста на националния доход — с 68% в сравнение с 1950 г., от увеличаването на реалната заплата на работниците — с 39%, и реалните доходи на колхозниците — с 50% за същия период.

Изпълнението на петия петгодишен план означаваше още една крачка напред към комунизма в СССР, към по-нататъшното укрепване на социалистическия лагер, към по-нататъшното развитие на международното работническо и националноосвободително движение.

8. XX КОНГРЕС НА КПСС И НЕГОВОТО ИСТОРИЧЕСКО ЗНАЧЕНИЕ

Изключително значение за по-нататъшната творческа разработка на коренните проблеми на вътрешната и външната политика на СССР¹ и за цялото международно комунистическо и работническо движение имат историческите решения на XX конгрес на КПСС.

Двадесетият конгрес на КПСС се свика и проведе в Москва през м. февруари 1956 г. Главните въпроси на конгреса бяха: отчетен доклад на ЦК на КПСС и директивите за шестия петгодишен план за развитието на СССР (1956—1960 г.).

Отчетният доклад на ЦК на КПСС за изминалия от XIX до XX конгрес период беше изнесен от др. Н. С. Хрущов. В него беше направен задълбочен марксистко-ленински анализ на вътрешното и международното положение на СССР, на измененята в съотношението на политическите сили на световната арена. Конгресът посочи, че главна черта на съвременната епоха се явява излизането на социализма от една страна и превръщането му в световна система. Във връзка с това конгресът подчерта, че са създадени нови условия за разрешаването на вътрешните и международните проблеми, че сега по новому стоят някои принципни въпроси на международното развитие. Това са преди всичко въпросите за мирното съвместно съществуване на двете системи, възможността за предотвратяване на войната в сегашната епоха и формите за преминаване на различните страни към социализма. Тези въпроси се явяват коренни въпроси на международното развитие в нашата епоха и поради това тяхното творческо и дълбоко обосноваване има огромно значение както за борбата на съветския народ по пътя на комунизма, така и на народите от народнодемократичните страни по пътя на социализма, а така също за борбата на трудещите се в капиталистическите страни против капитализма.

Въпросът за мирното съвместно съществуване на двете системи, както е известно, беше издигнат още от В. И. Ленин. Теоретическата основа на ленинския принцип за мирното съвместно съществуване на двете системи се явява ленинската теория за възможността от победа на социализма в няколко или даже в една отделна страна.

Капитализмът, който създава обективните условия за победата на социализма, е принуден да съществува съвместно с победилия социализъм, а победилият социализъм поради това, че е невъзможно да победи едновременно във всички страни — с капитализма.

Социализмът, който по своята природа е за мир и против войната, още с победата на Великата октомврийска социалистическа революция провъзгласи като своя генерална линия ленинския принцип за мирно съвместно съществуване на двете системи. В тая своя политика социализмът изхожда от това, че в мирното икономическо съревнование с капитализма той ще победи.

Въпросът за мирното съвместно съществуване между двете системи изпъкна с особена сила във връзка с образуването на двете световни системи в новите условия, създадени в света след Втората световна война. Днес с особена сила стои въпросът: или разрушителна война, или мирно съвместно съществуване на двете системи.

Двадесетият конгрес на КПСС, изхождайки от новите условия на същността на социализма, издигна още по-високо ленинския принцип за съвместно съжителство между двете системи като коренен въпрос на международното развитие. На практика този принцип пронизва цялата външна политика на Съветския съюз, цялата борба на страните от социалистическия лагер за мир и против войната. Тази политика намира поддръжката на все по-голям брой страни в света, които виждат в съвместното съжителство между двете системи единствено правилния път за решение на проблемите, които стоят днес на международната арена. Този принцип днес се прилага на дело не само от страните на социалистическия лагер, но и от Индия, Индонезия, Афганистан, Финландия и др.

Мирното съвместно съществуване и икономическо съревнование между двете системи не значи обаче и мирно идеологическо съжителство. Съревновавайки се мирно на икономическия фронт и показвайки на практика преимуществото на социалистическата система, Комунистическата партия на Съветския съюз води открита и безпощадна идеологическа борба срещу реакционността на буржоазната идеология, която се старее да прикрие язвите на капитализма, да заблуждава трудещите се маси, да ги отвлича от техните истински интереси.

Комунистическите партии във всички страни рязко разобличиха опитите на реакционната буржоазия чрез ревизионистите в отделните компартии да извратят основните принципи на марксистко-ленинското учение и по такъв начин да попречат за мощното движение на трудещите се от всички страни към социализма.

Двадесетият конгрес на КПСС, развивайки творчески марксистко-ленинската теория в съвременните условия, даде отговор и на един от извънредна важност за всички народи и страни въпрос — въпроса за предотвратяване на войната. XX конгрес на КПСС посочи, че войната в съвременните условия вече не се явява неизбежна и може да бъде предотвратена.

Марксизмът-ленинизмът учи, че войните са неизбежен спътник на капитализма и че докато съществува капитализмът, ще съществува и опасността от войни. Днес обаче съществува не само капитализмът, но наред с него и мощната световна система на социализма. Трудещите се от всички страни усилват борбата против подготовката на война. При тези нови условия въпросът за подготовката и разпалването на нова война стои не така, както той стоеше до Втората световна война.

Народите днес от всички страни не желаят война и се борят против опитите за разпалване на трета световна война, която ще им донесе неизмеримо по-големи бедствия поради наличието на атомни, водородни и други оръжия за масово унищожение. Движението на привържениците на мира обхваща стотици милиони хора във всички страни и кътища по света.

Работническата класа в капиталистическите страни, оглавявана от своите авангарди — комунистическите и работнически партии, — стои начело на борбата за запазване на мира и в защита на националните интереси на своите страни. Социалистическият лагер начело със СССР, който с всеки ден укрепва своята мощ и разполага с огромни материални възможности, се явява основната база на целия демократически, антиимпериалистически лагер в борбата срещу империалистическите опити за започване на война.

При тези нови съотношения на силите на международната арена и изхождайки от марксистко-ленинското учение, че войната не е само икономическо, но и обществено-политическо явление, че изходът на войната в

края на краищата се решава от участието или неучастието на огромните маси в нея, Двадесетият конгрес направи извода, че войната в съвременната епоха може да бъде предотвратена. Това, разбира се, не означава, че опасността от война е ликвидирана. Докато съществува империализмът, ще съществува и икономическата основа за война и опасност от война. В съвременната епоха обаче войната вече не е фатално неизбежна. Народите могат да предотвратят войната, ако те обединят своите усилия, ако следят за опитите на империалистите и своевременно ги разобличават.

Този извод, направен от XX конгрес на КПСС, е по-нататъшно творческо развитие на марксистко-ленинската теория. На основата на този извод СССР като главна сила в социалистическия лагер и КПСС в международното работническо и комунистическо движение усилват своята борба против опитите на реакционните империалистически кръгове да започнат нова война.

Прекратяването на войната в Корея, Индокитай и Египет, а така също предотвратяването на опитите на империалистите за разпалване на война в Сирия, Ливан, Ирак и Тайван и ликвидирането на контрареволуционния бунт в Унгария са ярки примери, потвърждаващи правилността на извода, направен от XX конгрес на КПСС за възможността от предотвратяване на войната.

Този научнообоснован извод на XX конгрес на КПСС има огромно историческо значение за международното комунистическо и работническо движение, което оглавява и все повече усилва борбата на народните маси за мир и разобличава всеки опит на реакцията в подготовката и разпалването на нова война.

Особено място в по-нататъшното творческо развитие на марксистко-ленинската теория от XX конгрес на КПСС заема въпросът за формите на прехода на различните страни от капитализъм към социализъм. XX конгрес посочи, че историческият опит на народнодемократичните страни напълно потвърди ленинското положение, че в по-нататъшното развитие на социализма всяка страна ще внесе своеобразие в една или друга форма на демокрацията, в една или друга разновидност на диктатурата на пролетариата, в един или друг темп на социалистическите преобразования.

Творческото прилагане на марксистко-ленинската теория се заключава в умелото съчетаване на основните закономерности на социалистическото строителство, валидни за всички страни, с конкретно-историческите условия, своеобразия за всяка страна. Отричането на основните закономерности в социалистическото строителство за която и да е страна означава на дело отричане на марксистко-ленинското учение, минаване на позициите на опортюнизма и ревизионизма, както това направи ръководството на СЮК. Неотчитането и несъобразяването на тези основни закономерности с конкретно-историческите условия и своеобразия, тяхното шаблонно пренасяне означава, от друга страна, догматическо прилагане на марксистко-ленинското учение и води също така към отрицателни резултати.

Пример на правилно съчетаване на общото със специфичното, главното с второстепенното в социалистическото строителство, на прилагане на творческия марксизъм-ленинизъм е строителството на социализма в народнодемократичните страни и особено в Китай.

Изхождайки от натрупания вече исторически опит на СССР и народнодемократичните страни, от изменилите се условия в международното развитие, ХХ конгрес на КПСС посочи, че възниква въпросът за възможността да се използва и парламентарният път за преминаване към социализъм. Комунистическите партии обаче винаги трябва да имат предвид и другия път на завземане на властта — завземането на властта не по мирен път.

Тази постановка коренно се отличава от реформистките възгледи за мирното вращване на капитализма в социализма, за парламентарната форма като главна форма на класовата борба.

Реформистите отричат диктатурата на пролетариата, революционните преобразования на обществото подменят с дребни реформи и фактически се отказват от ликвидиране на капиталистическия строй, от завоюване на политическата власт от работническата класа. Те отричат ръководната роля на работническата класа и на нейната партия, превръщат ги в пасивни наблюдатели на „мирното вращване на капитализма в социализма“. Тази теория коренно противоречи на марксистко-ленинското положение, че господстващите класи не отстъпват доброволно властта. Ето защо срещу реформистите трябва

ва да се води решителна борба като със защитници на капиталистическия строй.

Двадесетият конгрес категорично заяви, че „при всички форми на преминаване към социализма задължително и решаващо условие е политическото ръководство на работническата класа начело с нейния член авангард“¹.

Конгресът одобри провежданата от ЦК линия на пълно възстановяване на ленинските норми на партнен живот и колективния метод на ръководството, подложи на открита принципна критика грешките, свързани с култа към личността, и набеляза мероприятия за пълното преодоляване на последствията от него.

XX конгрес на КПСС отдели особено място на въпросите за по-нататъшното укрепване и развитие на съветския държавен и обществен строй. Той набеляза цяла програма за развитието на съветския демократизъм, за подобряване работата на съветските органи в центъра и по места, за повишаване творческата активност на масите и за тяхното още по-широко участие в управлението на държавата и цялата държавно-стопанска дейност. Конгресът остро разкритикува недостатъците на идеологическата работа и набеляза мерки за нейното подобряване. Беше изтъкнато, че идеологическата работа е откъсната от практическите задачи на комунистическото строителство. Във връзка с това конгресът постави като главна задача коренното подобряване на идеологическата работа, като се подчини тя всецяло на най-насъщната потребност на борбата за комунизъм. Конгресът обърна сериозно внимание на работниците от идеологическия фронт на всички партийни организации като зеницата на око да пазят марксизма-ленинизма против всякакви прояви на буржоазната идеология и ревизионизма.

XX конгрес има историческо значение за по-нататъшното развитие на съветския народ по пътя на комунизма, за нов мощен подем на развитието на народното стопанство.

Изработването и приемането на директивите на шестия петгодишен план за развитие на народното стопанство на СССР от XX конгрес зае особено важно място в работата на конгреса. Важността на този въпрос про-

¹ Н. С. Хрущов, Отчетен доклад на Централния комитет на КПСС пред XX конгрес на партията, стр. 46, Изд. на БКП, 1956 г.

изтичаше от това, че ХХ конгрес след ликвидирането на ред недостатъци постави решително въпроса за по-нататъшния мощен подем в развитието на народното стопанство. Това бе възможно и необходимо, първо, поради това, че съветската страна се намираше на такова равнище на техническо развитие, което ѝ даваше пълната възможност да постави на дневен ред за разрешение, и то в съкратени срокове, и най-сложните и трудни въпроси за развитието на народното стопанство; и второ — поради това, че бързият и мощен подем на народното стопанство на СССР е база за укрепването на социалистическия лагер и за по-нататъшния подем на комунистическия, работническото и националноосвободителното движение, на борбата за мир, против подпалвачите на война.

Приетите от ХХ конгрес директиви за шестия петгодишен план бяха програма за нов мощен подем в развитието на народното стопанство на СССР. Особено важно за отбелязване е, че приетите от ХХ конгрес директиви за шестия петгодишен план бяха дело на милионните маси на трудещите се. В течение на няколко месеца трудещите се в СССР обсъждаха проектите на директивите за петгодишните планове на предприятията и колхозите и направиха много ценни предложения. По такъв начин те взеха непосредствено участие в изработването на шестия петгодишен план за развитието на народното стопанство.

На основата на постигнатите успехи в развитието на народното стопанство на СССР ХХ конгрес на КПСС, приемайки директивите за шестия петгодишен план, определи главните му задачи „на основата на преимущественото развитие на тежката промишленост, непрекъснатия технически прогрес и повишаване производителността на труда да се осигури по-нататъшният мощен ръст във всички отрасли на народното стопанство, рязък подем на селскостопанското производство и на тази основа да се осигури значително повишаване материалното благосъстояние и културно равнище на съветския народ“.

Тези главни задачи на шестия петгодишен план са подчинени на по-нататъшното разрешаване на основната икономическа задача на СССР — достигане и надминаване на най-високоразвитите капиталистически страни по производство на глава от населението.

Разрешаването на тази задача при съвременните условия се осигурява при още по-високо техническо развитие на СССР и при наличието на социалистическия лагер, в който страните и тяхната икономика се развиват не откъснато, а координирано и планово, с оглед на развитието на икономиката на цялата социалистическа система.

Във връзка с тези изменения в новите условия и опирайки се на преимуществото на социалистическата система пред капиталистическата, XX конгрес на КПСС даде указание да се продължи с цялата настойчивост борбата за решаване по пътя на икономическото съревнование в исторически най-кратки срокове главната икономическа задача.

Главно място в развитието на народното стопанство в плана заемаше тежката промишленост. Преимущественото развитие на тежката промишленост е икономически закон за разширеното възпроизводство. Без отчитането на този закон не може да се осигури подемот на народното стопанство в цяло и подобри материалното благосъстояние на трудещите се. Това ленинско указание КПСС е спазвала най-строго в своята борба за построяване на социализма. XX конгрес потвърди правилността на политиката на партията в това отношение и борбата против опитите за ревизия на това положение в новите условия на развитие на СССР. Изхождайки от тези указания на XX конгрес на КПСС, в шестия петгодишен план за развитието на народното стопанство на СССР се предвиждаше увеличаване производството на средства за производство в 1960 г. в сравнение с 1955 г. със 70%, а предметите за потребление — с 60%. В плана се предвижда по-нататъшно развитие на черната, цветната, каменовъглената, металургическата и химическата промишленост. Преимущественото развитие на средствата за производство в народното стопанство зависи от съсредоточаване на огромни капиталовложения за тяхното развитие. От 990 милиарда рубли капиталовложения за шестата петилетка 600 млрд. рубли са за развитието на промишлеността.

Главни условия за изпълнението на тези величествени задачи, посочи XX конгрес на КПСС, са повишаването производителността на труда и непрекъснатото внедряване на техническия прогрес в промишлеността,

В областта на промишлеността през шестата петилетка производителността на труда трябваше да порасне с 50%. 80% от прираста на промишлената продукция през шестата петилетка трябваше да бъде получен за сметка на тоя ръст на производителността на труда.

През шестата петилетка трябваше да се провежда решителен курс на обновяване парка на машините и оборудванията. В шестата петилетка се отделяше особено внимание на бързото развитие на електроенергията и на използването на атомната енергия за мирни цели. Електровъоръжеността на промишлените работници трябваше да се увеличи през петилетката повече от 60%.

През 1954 г. в СССР беше пусната първата атомна електростанция с мощност 5 хиляди киловата. Използването на атомната енергия за мирни цели в областта на промишлеността ще доведе до още по-мощен подем в развитието на народното стопанство.

В шестия петгодишен план се отделяше сериозно внимание на специализацията и кооперирането в промишлеността. Специализирането и кооперирането облекчават автоматизацията и механизацията на производствения процес и създават условия за повишение на производителността на труда и снижение на себестойността на продукцията.

Шестата петилетка предвиждаше строителството на комплексни мероприятия на тежката промишленост в източните райони, където има богати ресурси от руда, въглища, водна енергия, които досега не са използвани достатъчно. XX конгрес постави задача за 10—15 години Сибир да бъде пресвърнат в една от най-големите бази за добив на въглища, метал и електроенергия.

В директивите на шестия петгодишен план бегле разработена широка програма за по-нататъшен рязък подем в развитието на селското стопанство. Планът предвиждаше по-нататъшно усвояване на целинните и залежали земи, повишаване на добивите от селскостопанските култури и на продуктивността от животновъдството.

Всички мероприятия на комунистическата партия и на съветското правителство, насочени към по-нататъшния подем както на промишлеността, така и на селското стопанство, в крайна сметка водят до по-нататъшното

повишаване на материалното и културно ниво на трудещите се.

Решенията и указанията на XX конгрес на КПСС за по-нататъшното развитие на народното стопанство имаха изключително значение както за СССР, така и за целия социалистически лагер и международното комунистическо, работническо и националноосвободително движение.

Мирните икономически успехи на СССР, мерките, които предвиждаше шестият петгодишен план за мощен подем в развитието на народното стопанство, бяха нова крачка на съветския народ към комунизма. Те укрепваха още повече социалистическия лагер и се явяваха сериозна основа на борбата за мир. Те въодушевяваха милионите трудещи се в капиталистическите страни на борба срещу капитализма, а народите от колониалните и зависимите страни — на борба срещу колониализма.

Историческите решения на XX конгрес, както бе подчертано и в декларацията на Съвещанието на представителите на комунистическите и работнически партии от социалистическите страни, състояло се през ноември 1957 г., помогнаха много на международното комунистическо движение да се освободи от някои сектантски методи на работа, да издигне на по-висока, още по-голяма висота творческия характер на марксизма-ленинизма, да подобряват своята идеологическа работа всички комунистически партии, да се укрепят връзките им с най-широките народни маси. Решенията на комунистическите партии, взети на основата на решенията на XX конгрес на КПСС, ознаменуваха нов подем в световното комунистическо движение.

Историческо значение за Българската комунистическа партия и за България имат решенията на Априлския пленум на ЦК на БКП, който, въз основа на решенията на XX конгрес на КПСС, направи изводи за работата на партията в строителството на социализма, разкритикува редица слабости и недостатъци, които пречеха за ускореното развитие на страната по пътя на социализма, забавяха темповете на това строителство, ограничаваха творческата самоинициатива на масите и съдействаха за развитието на елементите на догматизма и схематизма в областта на идеологическата работа на партията. Априлският пленум на ЦК на БКП прие решителни мер-

ки за отстраняването на тези недостатъци, за по-нататъшното още по-успешно, ускорено строителство на социализма в нашата страна. Животът напълно потвърди правилността на решението на Априлския пленум на ЦК на БКП. Отбелязвайки голямото значение на решенията на XX конгрес на КПСС за ролята, която те са изиграли в укрепването на Италианската комунистическа партия, генералният секретар на партията др. П. Толиати казва: „Решенията на XX конгрес ни помогнаха по-добре да си изясним задачите, да се освободим от старите сектантски наслоения, да водим действена борба против ревизионизма и реформизма в редиците на работническите движения. Те ни помогнаха да разберем по-добре, че нашата задача като преден отряд на работническата класа е постоянното сближаване с нови слоеве на трудещото се население, разширяването на нашето влияние сред цялото италианско общество, използването на всички предоставящи ни се възможности, за да постигнем разбирателство и сътрудничество между всички демократични и прогресивни сили, за да подготвим условията за нов курс на италианската политика за поволение на нашата страна напред по пътя на демокрацията, мира и социализма.“¹

4. БОРБАТА НА СЪВЕТСКИЯ НАРОД ЗА ИЗПЪЛНЕНИЕ РЕШЕНИЯТА НА XX КОНГРЕС НА КПСС ЗА УСКОРЕНО РЕШАВАНЕ ИКОНОМИЧЕСКИТЕ ЗАДАЧИ НА СССР

Историческите решения на XX конгрес на КПСС за нов, мощен подем в развитието на народното стопанство в СССР бяха единодушно одобрени от целия съветски народ. Въоръжени с тези решения, трудещите се в СССР активно се включиха в борбата за тяхното изпълнение. Работниците, служещите, колхозниците и интелигенцията още в първата година на нейното изпълнение проявиха огромен ентузназъм и творческа инициативност. В страната се разгърна мощно патриотично движение за изпълнението и преизпълнението на петилетката.

¹ П. Толиати, Реч на митинга на трудещите се в Москва на 8. XI. 1957 г. — 40 години от Еяката октомврийска социалистическа революция, Изд. БКП, 1957 г., стр. 152.

Инициативата на 20 предприятия от Москва и Московска област за предсрочното изпълнение на плана за 1956 г. беше подета и намери поддръжка сред работниците във всички промишлени предприятия в страната. Още в първите дни от започването на изпълнението на петилетката социалистическото съревнование обхваща трудещите се от цялата страна и всички отрасли на народното стопанство. В масов мащаб започна да се развива изобретателството и внедрява техническият прогрес в промишлеността, което повишаваше производителността на труда и съкращаваше сроковете за изпълнение на плана.

В резултат на инициативността на металурзите от първия Уралски повотръбен завод всичките механизми от прокатния стан са били приведени на автоматическо управление, с което производителността на труда се е повишила с 15—20%. За пръв път в историята на съветската металургия работниците от Новотитилския завод са приложили новия метод за бързо леене на стомана чрез вдухване на кислород.

С цел за обмяна на опит между отделните предприятия за внедряването на техническия прогрес в производството комунистическата партия и съветското правителство през октомври 1956 година свикаха всесъюзно съвещание на рационализаторите, изобретателите и новаторите. Това съвещание изигра огромна роля за разгръщането на по-нататъшната творческа инициативност на работниците и за внедряването на нови методи в производството, за разгръщането на социалистическото съревнование.

Изхождайки от марксистко-ленинското положение, че истински творци на историята и в частност на построяването на комунистическото общество са милионите трудещи се маси, комунистическата партия и съветското правителство проведеха решителни мероприятия за по-нататъшното най-активно включване на масите в разрешаването на поставените задачи, за разгръщане на тяхната творческа активност и за повишаване на тяхната материална заинтересованост.

Възвличането на широките народни маси в подема на народното стопанство можеше да се осигури при строгото спазване на ленинския принцип за личната материална заинтересованост на работниците и колхозници-

те в повишаването на производството. Без спазването на този принцип и по-широкото привличане на масите в обсъждането на въпросите на производството не може да се очаква активното им включване в борбата за бързото развитие на народното стопанство. На тази цел служеше и новият начин на планиране в областта на селскостопанското производство. С него се дава широка възможност на колхозниците да участвуват сами в решаването на въпросите, свързани с развитието на селскостопанското производство. Колхозниците бяха материално заинтересовани от всестранното развитие на селското стопанство, в търсене на нови пътища за повишаване на урожайността в селското стопанство.

Все с тая цел за повишаване на материалната заинтересованост на колхозниците в повишаването на селскостопанското производство ЦК на КПСС и МС на СССР през март 1956 г. излязоха с постановления: „За ежемесечно авансиране на колхозниците и допълнителното заплащане на труда в колхозите“ и „За устава на селскостопанския артел и по-нататъшното развитие на инициативата на колхозите в колхозното производство и управлението на артела“.

Съгласно първото постановление широко започна да се прилага практиката на ежемесечното авансиране на колхозниците с пари за изработените дни. То водеше до подобряване материалното положение на колхозниците и повишаване материалната заинтересованост на колхозниците в увеличаване на трудодните, в разширяване на селскостопанското производство и в повишаване на неговата урожайност.

Постановлението на ЦК на КПСС и МС на СССР „За Устава на селскостопанския артел и по-нататъшното развитие на инициативата на колхозниците в колхозното производство и работата на артела“ разшири правата на колхозниците сами да внасят изменения и допълнения в Устава на селскостопанския артел, съобразно местните условия и с оглед на по-нататъшното развитие и укрепване на общественото стопанство. Заедно с това обаче постановлението обръщаше внимание на партийните, съветски и селскостопански органи, че това не означава, че те не отговарят повече за състоянието на колхозите. Обратно, то изисква те да повишат своята политическа и организаторска работа в село, да повдигнат твор-

ческата активност на колхозниците, да приведат в движение всички сили и средства на социалистическото селско стопанство и повишат отговорността на кадрите за положението във всеки колхоз.

Комунистическата партия и съветското правителство на 7 април 1956 г. се обърнаха към колхозниците, работниците на МТС и совхозите, към всички работници от селското стопанство с призив за рязко увеличаване на селскостопанските продукти още през първата година на петилетката.

Тези мероприятия на партията и правителството изиграха голяма роля за подема на селскостопанското производство. Тружениците на селското стопанство разгърнаха огромни творчески сили и масово се включиха в социалистическото съревнование за изпълнение и преизпълнение на поставените пред тях задачи — по-нататъшното усвояване на целинните земи и повишаване урожайността на селскостопанското производство.

През м. март 1956 г. ЦК на КПСС и Министерският съвет на СССР излязоха с постановленията: „Мерки за подобряване работата на предприятията за обществено хранене“ и „Съкращаване продължителността на работния ден за работниците и служителите в преднеделни и предпразнични дни“, а Президиумът на Върховния съвет на СССР — с указа за увеличаване продължителността на отпуските по бременност и раждане. Особено значение за работниците и служещите имаше постановлението на ЦК на КПСС и Министерския съвет на СССР за „Повишаване на работната заплата на нископлатените работници и служещи“ от 31 август 1956 г. и приемането на закона за пенсиите.

Всички тези мероприятия са насочени към подобряване материалното и културно благосъстояние на трудещите се и водят към тяхното най-активно включване в борбата за нов мощен подем в развитието на народното стопанство. Те показват, че грижата за човека при социализма е главно съдържание в политиката на комунистическата партия и съветското правителство.

Заедно с трудещите се от града и селото в изпълнението на задачите, поставени от шестата петилетка, се включи и съветската младеж, ленинският Комсомол. През май 1956 г. ЦК на КПСС и Министерския съвет на СССР се обърнаха с призив към съветската младеж

за набирането и включване в строителството на огромните предприятия, заводи, електростанции, предвиждани в плана, на повече от 400—500 хиляди младежи и девойки. Този призив намери широка поддръжка сред съветската младеж. Само през 1956 г. повече от 100 хиляди младежи и девойки заминаха на крупните строежи в източните, северните и други райони на страната.

Правилността на политиката на комунистическата партия и нейната огромна организаторска работа сред масите дадоха своите чувствителни резултати още през първата година на петилетката — 1956 година. Планът за тази година в областта на промишлеността беше изпълнен. Промислената продукция в сравнение с 1955 г. беше увеличена с 11%. През 1956 г. бяха произведени 49 милиона тона стомана, 430 милиона тона каменни въглища, 84 милиона тона петрол и 192 милиарда киловат-часа електроенергия.

Успешно се изпълняваше планът за строителството на нови крупни предприятия. В СССР се строяха и реконструираха повече от 3,500 едри предприятия, от които 400 електростанции и около 300 предприятия на черната и цветна металургия. Само през 1956 г. бяха пуснати в действие повече от 800 едри държавнопромишлени предприятия.

Немалки успехи през 1956 г. завоюва производството на предмети за потребление. Леката промишленост даде на населението продукция свръх плана за 3 милиарда рубли, а хранителната промишленост — над 4 милиарда рубли.

Значителни успехи бяха достигнати в областта на селското стопанство. Увеличи се производството на селско-стопанската продукция и особено на зърненото производство. Решаваща роля за това изиграха усвоените целинни и залежали земи, а така също и повишаването на урожайността на зърнените култури. През 1956 г. беше събрано повече от 3.3 млрд. пуда зърно.

В най-урожайните години Съветският съюз не е събирал повече от 2 милиарда пуда зърнени храни. Това означава, че през 1956 г. е събран 1 милиард пуда зърно повече. Само Казахска ССР е дала на държавата 1 милиард и 340 хиляди пуда хляб. Това количество е по-голямо, отколкото количеството, което републиката е дала за 11 предишни години заедно. С това правилност-

та на политиката на партията за усвояването на целините и залежали земи се оправда напълно и получи всенародно одобрение.

Колхозниците завоюваха успехи и в развитието на животновъдството, в производството на месо и особено на мляко. Общият надой на мляко в колхозите за една година се увеличи с 32%, а в сравнение с 1953 г. — почти два пъти.

Изключително голямо значение за по-нататъшното развитие на народното стопанство има постановлението на ЦК на КПСС от 14 февруари 1957 г. по доклада на Н. С. Хрущов „По-нататъшното усъвършенствуване организацията и управлението на промишлеността и строителството“.

Необходимостта от по-нататъшното усъвършенствуване на организацията и управлението на промишлеността и строителството се определяше от интересите на народното стопанство. То изискваше по-нататъшно усъвършенствуване на организационните форми и методи както в планирането, така и в управлението на промишлеността. Партията разшири правата на съюзните републики, местните партийни и съветски органи в стопанското строителство. Като взе под внимание, че съществуващата структура на ръководене на повече от 200 хиляди предприятия и 100 хиляди строежи по цялата огромна територия на страната от едно ведомство, от един център не може да осигури конкретно и оперативно ръководство на отделните предприятия, партията внесе известни изменения в организационните форми и методи, в организацията и управлението на промишлеността и строителството, т. е. внесе известна децентрализация в ръководството на народното стопанство на страната. Изменението на организационната структура обаче трябваше непременно да се базира на съчетаването на централизираното държавно ръководство с повишаване ролята на местните стопански, партийни и профсъюзни организации. Следователно центърът на оперативното ръководство на промишлеността и строителството трябваше да се пренесе на място. При това управлението на промишлеността трябваше да се осъществява на териториален принцип, на базата на определените икономически райони.

Тази структура в управлението и ръководството на промишлеността и строителството подобри използване-

то на местните ресурси, създаде по-добри условия за специализирането и кооперирането на производството, осигури привличането към управлението на стопанското строителство на широките трудещи се маси.

Резултатите от изпълнението на плана за 1957—1958 година доказват, че преустройството на ръководството на промишлеността и строителството е своевременно и осигурява нови темпове в развитие на промишленото производство.

Успоредно с борбата за по-нататъшния мощен подем в областта на промишлеността, като база на цялото народно стопанство, комунистическата партия и съветското правителство не преставаха да отделят особено внимание и за по-нататъшния рязък подем на селскостопанското производство. През януари 1957 г. ЦК на КПСС и съветското правителство излязоха с обръщение към колхозниците и колхозничките, работниците от МТС и совхозите, към партийните, профсъюзните и комсомолските организации, към специалистите и всички работници в селското стопанство. В него ЦК на КПСС и Министерският съвет на СССР подчертаха, че ако 1956 г. се яви началото на успешното изпълнение на задачите на шестия петгодишен план за увеличаване производството на селскостопанските продукти, то 1957 г. може и трябва да бъде преломна година в по-нататъшното развитие във всички отрасли на селското стопанство. По-нататъшното развитие на селското стопанство трябва да върви по линията на производството на зърнени култури, на мляко, месо, за да се достигнат САЩ по производство на глава на населението в близките години.

Тази задача стана всенародна. Съществуваха всички обективни условия, за да бъде изпълнена тя.

В резултат на по-нататъшната борба за усвояване на целинните земи посевните площи за селскостопански култури през 1957 г. достигнаха до 193.7 млн. хектара при 157.2 млн. през 1953 г., или нараснаха с 23.5%.

Огромни успехи бяха достигнати в развитието на животновъдството.

Историческо значение за по-нататъшния подем на селскостопанското производство имаше постановлението на ЦК на КПСС от февруари 1958 г. „По-нататъшното развитие на колхозния строй и реорганизация на машинно-тракторните станции“.

Върховният съвет на СССР на своята първа сесия, като отчете огромната положителна роля, която изиграха МТС в социалистическото преустройство на селото, призна за целесъобразна реорганизацията на машинно-тракторните станции в ремонтно-тракторни станции (РТС). Тази необходимост изпъкна на дневен ред във връзка с укрепването на колхозния строй. Колхозите са в състояние не само да купуват, но и по-правилно и по-производително да използват тракторите, комбайните и другите селскостопански машини. Съсредоточаването на огромна техника в ръцете на колхозите и нейното още по-правилно използване увеличи производството и производителността на труда в селското стопанство. Ремонтно-тракторните станции осигуряват ремонт на тракторите и другите машини, технически обслужват колхозите. Към 1 август 1958 г. на базата на реорганизираните МТС бяха създадени 3,463 ремонтно-тракторни станции и 2,177 техни филиали. 69% от всички колхози купиха 434,500 трактори и 171,700 комбайни.

Декемврийският пленум на ЦК на КПСС от 1958 г. обобщава резултатите от борбата на партнята за развитието на селското стопанство от 1953 до 1959 г. и разработи програма за по-нататъшен подем в развитието на селското стопанство. Пленумът посочи, че колхозите и совхозите имат всички възможности не само да изпълнят, но и да преизпълнят поставените задачи в контролните цифри за развитието на народното стопанство през 1959—1965 години, утвърдени по-късно от XXI конгрес на КПСС.

Борбата за изпълнението на историческите решения на XX конгрес на КПСС, който е начало на нов етап в развитието на СССР по пътя на комунизма, срещна съпротивата на антипартийната група — Маленков, Каганович, Молотов, Шепилов и Булганин, която се противопостави на линията на партията, възприета от конгреса. С цел да измени политическата линия на партията, тази група с антипартийни, фракционни методи искаше да смени ръководните органи на партията, избрани от пленума на ЦК на КПСС. Юнският пленум на ЦК на КПСС през 1957 г. осъди фракционната дейност на антипартийната група, като извади нейните участници от ръководните органи на ЦК. С това КПСС още един път показва, че над всичко тя поставя единството на пар-

тията като главно условие за успехите на социалистическото строителство. Решението на Юнския пленум беше единодушно одобрено от цялата партия, от трудещите се в СССР и от братските комунистически партии. „Нерушимото единство на Комунистическата партия на Съветския съюз, постоянното заздравяване сплотеността на нейните редици, борбата, която тя води както против сектантския догматизъм, така и против ревизионизма и опортюнизма, са голяма ценна поука за комунистите от всички страни“¹ — казва Морис Торез.

Заедно с провеждането на всички тези мероприятия Комунистическата партия на Съветския съюз разгърна огромна идейно-възпитателна работа сред трудещите се, усили борбата срещу проявленията на чужди, немарксистки тенденции в някои сектори на идеологическия фронт. Някои деятели на науката, литературата и изкуството започнаха да проявяват тенденции на отстъпление от ленинския принцип на партийност в науката и в изкуството. Най-ярко това се прояви в романа на Дудинцев „Гамо с хляб не се живее“ и в някои статии, напечатани в списанието „Въпроси на историята“. Комунистическата партия на Съветския съюз не само осъди тези нездравни прояви, но и проведе редица мероприятия по идейно-възпитателната работа сред кадрите на идеологическия фронт и в областта на изкуството и литературата. Бяха взети мерки за подобряване преподаването на марксизма-ленинизма във висшите учебни заведения, за подобряване подготовката на научни и педагогически кадри, за по-нататъшното развитие на науката и културата в СССР, за разясняване същността на социалистическия реализъм в изкуството.

Правилността на решенията на XX конгрес на КПСС и на проведените след него пленуми на ЦК се потвърди от огромните успехи, които завоюва съветският народ в борбата за комунизъм под ръководството на комунистическата партия за изтеклия период.

Прирастът на промишлената продукция само през последните три години превиши целия годишен обем на производството на дореволюционна Русия — стомана 2.3 пъти, петрол — 4 пъти, електроенергия — 31.5 пъти.

¹ 40 години от Великата октомврийска социалистическа революция. Изд. БКП, 1957 г., стр. 146.

Ако вземем развитието на главните отрасли на промишлеността през последните три години, то картината е следната:

	1956	1957	1958
	/млн. т/	/млн. т/	/млн. т
чугун	35,8	37,0	39,0
петрол	83,8	98,3	113,0
стомана	48,6	51,1	55,0
каменни въглища	429,0	463,0	489,8
електросенергия	192,0	/млн. квч/ 209,5	233,0
газ	13,0	/млн. куб. м/ 20,2	30,0

Само за 1958 г. промишленото производство нарасна с 10%. Или ако 1955 г. се вземе за 100, общата промишлена продукция през 1958 г. стигна до 131%, производството на средства за производство — 134%, а производството на предмети за потребление — 126%. Общият обем на промишленото производство през 1958 г. в сравнение с 1913 г. се увеличи 36 пъти, производството на средства за производство — 83 пъти, и продукцията на машиностроенето — 240 пъти.

В развитието на селското стопанство след 1953 г. също бяха постигнати забележителни успехи. От разораните 36 млн. хектара пустеещи земи съветската държава получи допълнително милиарди пудове зърнени храни. През 1958 г. бяха изкупени от държавата 3 млрд. пуда зърнени храни, т. е. с 1.6 млрд. пуда повече, отколкото през 1953 г. Или средно годишното производство на зърнени храни през последната, шеста петилетка се е увеличило с 39% в сравнение с петата. Докато през 1953 г. общият сбор на зърнени храни беше 5 млрд. пуда, то през 1958 г. стигна 8.5 млрд. пуда.

Не по-малки успехи бяха завоювани в областта на животновъдството. Задачите, поставени от Януарския пленум на ЦК на КПСС през 1955 г. за надоя на мляко, бяха изпълнени не за 6 години, а за 3 години. През 1957 г. надоят на мляко средно на крава в колхозите се равняваше на 1,850 литра, или беше увеличен по сравнение с 1953 г. 1.8 пъти. Производството на мляко през 1957 г. съставляваше 54.7 млн. тона, или около 95% от равнището на САЩ. Производството на масло стигна 752 х. т, т. е. малко повече, отколкото в САЩ. През 1958 г. в сравне-

ние с 1953 г. продажбата на животински продукти на държавата се увеличи: на мляко — повече от 2 пъти, на месо с 56%, на вълна — 60%.

Успоредно с тези успехи се подобри материалното положение на трудещите се. Увеличиха се реалните доходи на работниците и служещите 2 пъти, на селяните повече от два пъти — в сравнение с довоенните. През 1958 г. съветската държава е изплатила 64 млрд. рубли за пенсии — почти 2.5 пъти повече от 1953 г. Или общата сума за пенсии, безплатно медицинско обслужване, стипендии и други достига 215 млрд. рубли.

Благодарение на подобряването на материалното благосъстояние на трудещите се и огромното внимание и помощ от страна на държавата в подем се намираше и съветската култура и наука. По броя на студентите, падащи се на 10 хиляди жители, Съветският съюз стои преди капиталистическите страни: за Съветския съюз през 1956 година се падат 100 студенти на 10 хил. жители, в САЩ през 1955 г. са само 79, в Англия за 1953 г. — 27.¹ Венец на научните и технически постижения на съветската страна беше създаването и успешното пускане на първия изкуствен спътник на Земята. Не мина много време, когато Съветският съюз пусна във Вселената още два изкуствени спътника и една изкуствена космическа планета, която днес обикаля около Слънцето. Нова епохална победа на науката и техниката в СССР представлява втората съветска космическа ракета, която на 14 септември 1959 г. достигна успешно Луната. За пръв път в историята бе извършен успешен космически полет от земята до друго небесно тяло. Вимпелът с герба на Съветския съюз и с надпис „Съюз на съветските социалистически републики. Септември, 1959 г.“ се заби на Луната и ознаменува това велико събитие в наши дни. Тези постижения на първата страна на социализма, които ознаменуват нова епоха в развитието на науката и техниката, развълнуваха буквално целия свят и спечелиха още повече приятели сред народите от капиталистическия свят на Съвет-

¹ В статистиката на САЩ в числото на студентите се включват и учащите се от редица колежи, които не могат да бъдат причислени към висшите учебни заведения както по срока на обучение от две години, така и по програмата. За сравнимост на данните със СССР е направено преизчисление. Освен това много студенти в САЩ не завършват пълния курс, с това и висшето си образование.

ския съюз. Тези постижения бяха могъща демонстрация на силите и огромното превъзходство на социализма пред капитализма.

Огромните успехи на съветските народи под ръководството на КПСС в областта на промишлеността, селското стопанство, науката и културата за този кратък период от време — 1953—1958 г. — показват не само неизчерпаемите възможности на социалистическата система за организиране на още по-високи и бързи темпове, но и възможност за ускорено развитие по пътя към комунизма. Ако вземем развитието на СССР през тези години и го сравним с това на САЩ, нагледно ще видим, че СССР се развива с много по-високи и бързи темпове, отколкото САЩ, че той има обективни възможности да ги достигне и надмине в най-скоро време. За 1951—1957 г. промишленото производство на САЩ се увеличи едза с 27%, а това на СССР — със 126%. Американската промишленост увеличи своята продукция за 1953—1957 г. със 7%, а съветската — с 55%. За 1951—1957 г. темповете на съветската промишленост превъзхождат тези на американската почти пет пъти, а за четирите години, 1954—1957 — почти 8 пъти. Само през 1958 г. промишлената продукция на СССР се увеличи с 10%, като за същото време американската се е намалила.

Преимуществата на социалистическата система се проявяват и в областта на селското стопанство. За 1954—1957 г. средният годишен прираст на общата селскостопанска продукция в СССР съставлява 7.1% (срещу 1.6% за предишните години), а в САЩ — 1.1%.

Тези сравнения и успехи показват както преимущество то на социалистическата система над капиталистическата, така и възможността и пътищата за съкращаване и ликвидиране на разстоянието между СССР и САЩ в тяхното развитие, за пълна победа на социализма в икономическото съревнование между социализма и капитализма.

Големите успехи на СССР в областта на промишлеността, селското стопанство, науката и културата имат всемирноисторическо значение. Преди всичко съветската страна става още по-могъща и силна държава и нейният международен авторитет още повече порасна. Увеличиха се нейните материални възможности за оказване на още по-голяма помощ на страните от социалистическия лагер, за укрепването и развитието на социалистическата систе-

ма, за значително увеличаване помощта на народите, освободили се от колониализма, за даване на решителен отпор на всякакви опити на агресивните империалистически сили да нарушат мира. Всичко това оказва огромно влияние и върху ръста на международното работническо и националноосвободително движение.

**5. ХХІ КОНГРЕС НА КПСС — НОВ ЕТАП
НА КОМУНИСТИЧЕСКОТО СТРОИТЕЛСТВО В СССР
И В РАЗВИТИЕТО НА МЕЖДУНАРОДНОТО
РАБОТНИЧЕСКО И КОМУНИСТИЧЕСКО ДВИЖЕНИЕ.
СЕДЕМГОДИШНИЯТ ПЛАН ЗА РАЗВИТИЕТО
НА НАРОДНОТО СТОПАНСТВО НА СССР — СЪСТАВНА
ЧАСТ ОТ ПРОГРАМАТА ЗА РАЗГЪРНАТО
СТРОИТЕЛСТВО НА КОМУНИСТИЧЕСКОТО ОБЩЕСТВО**

Постигнатите забележителни успехи в развитието на народното стопанство на СССР през шестата петилетка откриха възможност да се организира неговото още по-ускорено развитие и издигнаха практическата задача — да се навлезе в нов период, период на разгърнатото строителство на комунизма.

На тази задача бяха посветени разработените и представени на всенародно обсъждане в подготовката на ХХІ извънреден конгрес на КПСС тезиси на Н. С. Хрущов: „Контролни цифри за развитие на народното стопанство на СССР през 1959—1965 г.“

След най-всестранно обсъждане на тезисите на др. Хрущов, в хода на което трудещите се направиха нови предложения с нови повишени показатели, на 27 януари 1959 г. беше свикан ХХІ извънреден конгрес на КПСС. Единствената точка за разглеждане, поставена пред конгреса, беше докладът на Н. С. Хрущов „Контролни цифри за развитие на народното стопанство на СССР през 1959—1965 г.“ Докладът на др. Хрущов и решенията на конгреса са величествена програма за широко настъпление на съветските народи по пътя на комунизма.

За пръв път в историята на човечеството ХХІ конгрес на КПСС се занима с разработването на конкретна програма за разгърнато строителство на комунистическото общество и набеляза пътищата за преминаване от социа-

лизма към комунизма. Важността на въпросите, които трябваше да решава ХХІ конгрес, предизвика най-жив интерес всред световното комунистическо движение. Присъствието на 72 делегации на комунистическите и работническите партии от всичко 83 комунистически партии в света бе ярък израз на техния дълбок интерес към работата на конгреса и същевременно на интернационалната солидарност с КПСС, която първа проправи пътя към социализма, а днес първа бележи пътя към комунизма. ХХІ конгрес на КПСС по такъв начин показва не само монолитното единство на съветските народи и тяхната сплотеност около КПСС, но и единството и сплотеността на комунистическите и работнически партии, на международното комунистическо и работническо движение, около КПСС.

Основният извод, който направи Н. С. Хрущов в доклада си, изнесен пред ХХІ конгрес, е, че достигнатите успехи на съветския народ във всички области на икономическия и общественно-политическия живот дават възможност СССР да навлезе в нов период на развитие — период на разгърнато строителство на комунистическото общество.

Седемгодишният план за развитието на народното стопанство на СССР през 1959—1965 г., приет единодушно от ХХІ конгрес на КПСС, разкрива съдържанието на новия период, неговата същност и главни черти.

Главната задача на седемгодишния план за развитие на народното стопанство на СССР, както сочи Н. С. Хрущов, в областта на икономиката е: да се развиват всестранино производителните сили на страната и като се дава предимство на развитието на тежката индустрия, да се достигне такова увеличение на производството във всички отрасли на икономиката, което ще позволи да се направи „решаваща крачка за създаване на материално-техническа база на комунизма и за осигуряване победата на СССР в мирното икономическо съревнование с капиталистическите страни. Засилването на икономическия потенциал на страната, постигането на още по-голям технически прогрес във всички отрасли на народното стопанство и непрекъснатото увеличаване на производителността на обществения труд ще осигурят значително повишаване на жизненото равнище на народа.“¹

¹ Н. С. Хрущов, Контролни цифри за развитие на народното стопанство на СССР, 1959—1965 г., Изд. БКП, 1959 г., стр. 14.

Двадесет и първи конгрес на КПСС разкри същността и пътищата за създаването на материално-техническата база на комунизма. Той посочи преди всичко, че материално-техническата база на комунизма е качествено по-висока степен на развитие на производителните сили и предполага такива мащаби на развитие на индустрията, на електрификацията, на комплексната механизация и автоматизация на производството, такова техническо равнище, което да осигури висока обществена производителност на труда, превъзхождане производството на продукцията на глава от населението в сравнение с капиталистическите страни, ликвидиране на съществени различия между умствения и физическия труд и създаване на условия за удовлетворяване постоянно растящите нужди на всеки член от обществото.

Двадесет и първи конгрес посочи, че материално-техническата база на комунизма се създава не изведнаж, а постепенно, което не значи бавно. Този процес е ускорен, тъй като става на основата на социалистическите производителни сили и производствени отношения, при които изобщо ускореният характер на развитието е закономерен процес. Тези важни теоретически обобщения в доклада на Н. С. Хрущов, направени въз основа на опита на строителството на социализма и комунизма в СССР, имат и ще имат изключително важно значение за всички страни, които вървят или ще тръгнат по пътя към комунизма.

Седемгодишният план за развитието на народното стопанство на СССР ще реши голяма част от задачите за създаването на материално-техническата база на комунизма.

Огромните задачи, които си поставя да разреши седемгодишният план за развитие на народното стопанство на СССР (1959—1965 г.), и ускорените темпове на развитие на СССР към комунизма могат да се видят преди всичко от капиталовложенията през този период.

За седем години те ще нараснат 1.8 пъти и ще достигнат 1,970 млрд. рубли, а заедно с нецентрализираните средства — капиталовложенията на колхозите, жилищното строителство със средства на населението — тази цифра достига до 3,000 млрд. рубли. Това се равнява почти на цялото капиталовложение на СССР за 41 години.

Още В. И. Ленин посочи, че преимущественото развитие на тежката индустрия в развитието на народното стопанство при социализма се явява обективна закономерност. развитието на СССР по пътя на социализма напълно потвърди правилността на Лениновите указания. ХХI конгрес на КПСС посочи, че тази закономерност се явява главно условие и за създаването на материално-техническата база на комунизма. Без по-нататъшното преимуществено развитие на тежката промишленост, без внедряване на техническия прогрес, увеличаване на тази основа на производителността на труда и разширяване на промишленото производство не могат да бъдат решени задачите по създаването на материално-техническата база на комунизма.

Седемгодишният план предвижда обемът на общата продукция на промишлеността да се увеличи през 1965 г. в сравнение с 1958 г. с 80%. Централно място в развитието на промишлеността заема развитието на тежката промишленост, производството на средства за производство. В 1965 г. то ще се увеличи с 85.88% в сравнение с 1958 г. Производството на продукцията на машиностроенето и металообработването ще се увеличи през 1965 г. в сравнение с 1958 г. със 100%, а изработването на електроенергия със 100—120%. Общият обем на продукцията на химическата промишленост през 1965 г. в сравнение с 1958 г. ще бъде три пъти по-голям. Бурният ръст на развитието на тежката промишленост през седемгодишния план може да се види от следните данни:

	1958 г.	1965 г.
стомана	100	156—165%
чугун	100	165—177%
прокат	100	152—164%
газ	100	500%
петрол	100	200%
каменни въглища	100	120—123%

Успоредно с преимущественото развитие на тежката промишленост значително ще се увеличи и производството на предмети за потребление. Общата продукция на леката промишленост през 1965 г. в сравнение с 1958 г. ще се увеличи 1.5 пъти, а на хранителната — 1,7 пъти.

За тая цел ще бъдат построени нови 1,600 предприятия на леката и хранителната промишленост.

Високите темпове на развитие както на тежката, така и на леката промишленост не могат да се осъществят без широкото внедряване на най-новата техника, на комплексната механизация и автоматизация на производствените процеси, без специализиране и коопериране на всички отрасли на народното стопанство. Увеличаването на производството на електроенергия 2 пъти за 1959—1965 г. ще бъде основа за комплексната механизация и автоматизация на производството.

Високите темпове на развитие на социалистическата промишленост ускоряват процеса на създаването на материално-техническата база на комунизма и осигуряват условията за разрешаването на икономическата задача СССР да догони и надмине най-високо развитата капиталистическа страна САЩ и да излезе на първо място в света по промишлено производство, и то в близко време. В резултат на изпълнението на седемгодишния план в СССР и повишаване производството в останалите социалистически страни промишленото производство на световната социалистическа система през 1965 г. ще съставлява повече от 50% от световното промишлено производство. Това ще означава победа на социализма на световната арена в материалното производство. Тази крупна победа ще бъде нова убедителна демонстрация на огромните преимущества на социализма пред капитализма. Тя ще доведе до нови изменения в съотношението на силите на международната арена, до отслабването на империализма и до нов, бурен подем на работническото и националноосвободителното движение в капиталистическия свят.

Разгърналата се борба за изпълнение и преизпълнение задачите, поставени в седемгодишния план, която обхваща всички трудещи се в СССР, е гаранция, че те ще бъдат изпълнени предсрочно.

Починът на владимировските и свердловски работници за приемане на социалистическо обещание за достигане в 1964 г. равнището на производството, планирано за 1965 г., беше възприет от всички трудещи се в страната и допълнен с още по-високи задължения.

Изключително голямо значение за изпълнението и преизпълнението на седемгодишния план имат решенията на Юнския пленум на ЦК на КПСС от 1959 г. „За работата

на партийните съветски организации и съвети на народното стопанство по изпълнението на решенията на XXI конгрес за ускорен технически прогрес в промишлеността и строителството.“

Главната задача в областта на селското стопанство, поставена в седемгодишния план за развитието на народното стопанство, е „постигането на такова равнище на производството, което ще позволи да се задоволят напълно нуждите на населението от продоволствие, а на промишлеността — от суровини, и да се осигурят всички други нужди на държавата от селскостопанска продукция“¹. Седемгодишният план предвижда високи темпове и ускорено развитие и в селското стопанство. За 1965 г. се предвижда обемът на общата продукция на селското стопанство да се увеличи 1.7 пъти. Средногодишното увеличение на производството ще съставлява 8%. Главната насока в развитието на селското стопанство е увеличаване максимално производството на зърнени храни. Планът предвижда общата продукция на зърнени храни през 1965 г. да стигне 10—11 милиарда пуда (164—180 млн. т) срещу 8.5 млрд. пуда през 1958 г. Планът предвижда селското стопанство да бъде снабдено с нови 1 милион трактора, 400 х. комбайна и други селскостопански машини.

Главна задача в областта на животновъдството си остава по-нататъшното увеличаване на производството на месо, мляко, вълна и яйца. Производството на месо през 1965 г. в сравнение с 1958 г. трябва да се увеличи 2 пъти, на мляко — 1.7—1.8 пъти, на вълна — 1.7 пъти, яйца — 1.6 пъти. Като непосредствена задача пред труженниците в селското стопанство стои задачата да се достигне и надмине САЩ по производство на продукти от животновъдството на глава от населението.

Много по-високите темпове на развитие на социалистическото селско стопанство в сравнение с капиталистическото са гаранция за изпълнението на тези задачи. Ако се сравнят темповете на развитие на селското стопанство в САЩ през 1929—1955 г. и тези на СССР за 1959—1965 г., ще се види, че за 7 години селскостопанската продукция в СССР ще се увеличи повече, отколкото в САЩ за последните 28 години.

¹ Н. С. Хрущов, Контролни цифри за развитие на народното стопанство на СССР, 1959—1965 г., Изд. БКП, 1959 г., стр. 31.

Всички мероприятия на КПСС и съветското правителство, в това число и разработването и изпълнението на седемгодишния план за развитието на народното стопанство на СССР, имат за цел да се осигури непрекъснатото повишаване на жизненото равнище на трудещите се. „Сега, когато в нашата страна са създадени и се развиват успешно мощна промишленост и едро селско стопанство — казва Н. С. Хрущов в доклада пред XXI конгрес на КПСС, — съществуват всички условия в най-близко време съветският народ да живее още по-добре, като задоволява още по-пълно материалните си и духовни нужди.“¹

Един от най-характерните показатели за благосъстоянието на трудещите се при социализма е растежът на националния доход. За разлика от капиталистическите страни, където лъвската част от националния доход присвояват капиталистическите класи, макар и да съставляват 1/10 от цялото население на страната, в социалистическите страни 3/4 от националния доход отива за задоволяване на личните и материални нужди на трудещите се. Поради това, колкото повече расте националният доход, толкова по-добро става материалното благосъстояние на трудещите се в социалистическите страни. В 1965 г. националният доход в сравнение с 1958 г. ще се увеличи с 62—65 %. На тази основа за този период и обемът на народното потребление ще се увеличи с 60—63 %. Разширяването обема на народното потребление ще става по пътя на увеличаване покупателната способност на трудещите се, на повишаване заплатите, като се обърне особено внимание на ниските заплати и снижаване на цените на продуктите. През 1959—1965 г. реалната заплата на работниците и служещите средно ще се увеличи с 40 %. Реалните доходи на колхозниците също така ще се увеличат с 40 %.

Разгърнатото строителство на комунизма, както и разширяването на обема на народното потребление през годините на седемгодишния план, поставя на дневен ред въпроса за по-нататъшното подобряване системата на общественото хранене и обслужване. Изхождайки от това, че общественото хранене и обслужване икономисва

¹Н. С. Хрущов, Контролни цифри за развитие на народното стопанство на СССР, 1959—1965 г., Изд. БКП, 1959 г., стр. 49.

много време и заменя непроизводителния труд на жените домакини с по-производителен, освобождава милиони жени за участието им в общественото производство, седемгодишният план отделя особено внимание на този въпрос. Планът предвижда да бъдат открити 64,300 стола, обществени кухни и други предприятия на общественото хранене. Приетото след XXI конгрес на КПСС постановление „Мероприятия за подобряване битовото обслужване на населението“ е конкретен израз на практическо пристъпване към разрешаването на задачите, поставени в плана. Постановлението предвижда увеличаване количеството на предприятията за битовото обслужване в 1961 г. до 153,300 срещу 79,600 през 1958 г.

Социалистическата система с всеки ден разкрива своите преимущества пред капиталистическата. Тя показва, че главна цел на социализма е удовлетворяване нуждите на трудещия се човек. Всички мероприятия на КПСС и комунистическите партии от остадалите социалистически страни са насочени преди всичко към удовлетворяване материалните и културните нужди на трудещите се в тях. Докато в капиталистическите страни експлоатацията на трудещите се усилява и материалното им и културното благосъстояние се влошава, в СССР и социалистическите страни работното време се съкращава и материалното и културното равнище расте. През март 1956 г. в СССР работното време в преднеделни и предпразнични дни беше съкратено с 2 часа. През 1960 г. всички работници и служещи ще минат на 7-часов работен ден, а през 1962 г. ще бъде осъществено пълното преминаване на работниците и служещите от 7-часов работен ден на 40-часова работна седмица. От 1964 г. в СССР ще се пристъпи към преминаване и през 1966—1968 г. ще се завърши преминаването на заетите в подземна работа и в производство с вредни условия на труда към тридесетчасова работна седмица и за всички останали работници и служещи — към тридесет и пет часова работна седмица с два почивни дни в седмицата при шест-седемчасов работен ден. Изпълнението на тези мероприятия ще превърне СССР в страна с най-кратко работно време и работна седмица в света. Седемгодишният план предвижда увеличаване както на работната заплата, така и на мероприятията за по-нататъшното подобряване условията на труда. Всичко това

ще позволи на съветските хора да разполагат не само с повече материални възможности, но и с повече време за по-нататъшното увеличаване на културното им развитие.

Огромно място в седемгодишния план е отделено на въпроса за жилищното строителство. Планът предвижда построяването на 650—660 милиона кв. м жилищна площ (около 15 млн. квартири), в които ще се поселят 60 млн. души. В колхозите и в селските райони с техни средства ще бъдат построени 7 млн. къщи, в които ще се настанят около 28 млн. души.

Реалните доходи на трудещите се при социализма се увеличават не само за сметка на увеличаването на работната заплата, снижаването цените на продукцията, снабдяването им с жилища, но и за сметка на постоянното увеличаване на обществените фондове, които осигуряват на трудещите се по-високи пенсии, безплатно лечение, стипендии и пр.

Макар при социализма основният принцип на разпределение да е принципът „от всекиго според способностите, всекиму според труда“, все повече и повече част от материалните и културни блага се разпределят и на сегашния етап между членовете на социалистическото общество безплатно, независимо от количеството на вложения от тях труд. Колкото повече се увеличава тази част, толкова повече ще се подобрява тяхното материално и културно благосъстояние.

Разходите на съветската държава за общественото обслужване на трудещите се постоянно растат. Седемгодишният план предвижда разходите за тези цели през 1965 г. да стигнат до 360 млрд. рубли. Това означава, че на всеки работник в година се пада от тях около 3,800 рубли, като не се включват 800-те рубли, които държавата ще харчи за строителството на жилищна площ, школи, културно-битови и медицински учреждения.

Изхождайки от това, че развитието на цялото народно стопанство в СССР се осъществява главно от натрупванията в социалистическите предприятия, XXI конгрес на КПСС постави въпроса в близки години да бъде отменено облагането на населението с данъци. С това ще се повиши още повече покупателната способност на трудещите се и още по-пълно ще се удовлетворяват техните материални и културни потребности. Съветският съюз ще

бъде първата страна в света, в която трудещите се няма да плащат никакви данъци. Това ще окаже огромно въздействие върху борбата на трудещите се в капиталистическите страни, където данъците, вместо да се намаляват, постоянно се увеличават, с което се влошава още повече тяхното материално и културно благосъстояние.

Във връзка с встъпването на СССР в периода на разгърнато комунистическо строителство XXI извънреден конгрес на КПСС определи главните задачи в областта на политиката, идеологията и международните отношения.

В областта на политиката XXI извънреден конгрес на КПСС, изхождайки от задачите за по-нататъшното развитие на СССР по пътя на комунизма, подчерта преди всичко необходимостта от по-нататъшното укрепване на съветския социалистически строй и единството и сплотеността на съветските народи. Той постави като задача за по-нататъшното развитие на съветската демокрация, на активността и самодейността на широките народни маси в построяване на комунистическото общество; конгресът даде насока за разширяване функциите на обществените организации в разрешаването на държавните въпроси, за повишаване организаторската и възпитателна роля на партията и на социалистическата държава, за укрепване на съюза на работническата класа и селяните.

В областта на идеологията конгресът постави като главна задача: възпитаване на трудещите се в дух на комунистическо отношение към труда, на колективизъм, съветски патриотизъм и интернационализъм, в дух на непримиримост в борбата срещу буржоазната идеология за преодоляване на преживелиците на капитализма в съзнанието на хората.

Главна задача в областта на международните отношения остава провеждането на последователна външна политика за запазване и укрепване на мира и безопасността на народите на основата на Ленинския принцип за съвместно съществуване на страните с различен обществен строй. Укрепване с всички сили световната социалистическа система.

Определянето на главните задачи на комунистическата партия и съветското правителство в областта на икономиката, политиката, идеологията и международните от-

ношения в периода на разгърнатото комунистическо строителство има историческо значение за всички страни и комунистически партии, които строят социализма, или по-късно ще тръгнат по пътя на социализма.

6. КОМУНИСТИЧЕСКОТО СТРОИТЕЛСТВО В СССР И НЯКОИ ВЪПРОСИ НА МАРКСИСТКО-ЛЕНИНСКАТА ТЕОРИЯ

Встъпването на СССР в периода на разгърнато комунистическо строителство, навлизането на някои социалистически страни в период на завършване строителството на социализма, изменилите се съотношения на силите между социализма и капитализма на международната арена поставиха както пред КПСС, така и пред цялото международно комунистическо движение ред важни теоретически въпроси. Това са въпросите: 1) за двете фази на комунистическото общество и закономерностите на прерастването на социализма в комунизъм; 2) за пътищата на развитие и сближаване на колхозната и общонародната форма на социалистическа собственост; 3) за политическата организация на обществото, държавното устройство и управление в периода на разгърнатото строителство на комунизма; 4) за окончателната победа на социализма; 5) за общите закономерности на развитието на страните от социалистическата система и почти едновременното им преминаване от социализъм към комунизъм. Тези изключително важни въпроси на марксистко-ленинската теория намериха своето по-нататъшно творческо развитие в доклада на Н. С. Хрущов, изнесен пред XXI извънреден конгрес на КПСС, и в резолюцията, приета от конгреса.

Въпросът за двете фази на комунизма, както е известно, беше разработен от Маркс и Енгелс и доразвит от В. И. Ленин. Те посочиха, че комунистическото общество има две фази на развитие — социализъм и комунизъм. Социализмът е низшата, комунизмът — висшата фаза. Социализмът в своето по-нататъшно развитие преминава постепенно във висшата фаза. Социализмът и комунизмът имат обща материална основа — обществената собственост на средствата за производство. Общественото про-

производство се развива планомерно при социализма и комунизма. Всичко това изключи експлоатацията на човек от човека, икономическите кризи, безработицата. Те задоволяват все повече потребностите на цялото общество. Основоположниците на марксизма-ленинизма посочиха, че между двете фази на комунистическото общество има и различия. Социализмът се създава на основата на преустройството на капиталистическото общество и поради това при него продължават да съществуват редица недостатъци, наследени от капитализма. Развитието на производителните сили и общественото производство се намират на такова равнище, което не може да осигури изобилие на предмети за потребление и да удовлетвори напълно потребностите на всички хора. Комунистическото съзнание на хората не е на такава висота, че те да се трудят съзнателно, според своите способности, без определен обществен контрол над труда и разпределението. При социализма се запазват все още класовите различия между работниците и селяните, съществените различия между града и селото, между умствения и физически труд. При социализма господствува социалистическият принцип на разпределение „от всекиго според способностите, всекиму според труда“. Този принцип съответствува както на равнището на развитието на материалното производство, така и на съзнанието на трудещите се при социализма.

Комунизмът е висшата фаза на комунистическото общество, която се отличава от социализма със своите високо развити производителни сили и обществено производство, които могат да осигурят изобилие на материални блага и пълно удовлетворяване на потребностите на всички хора. При него ще изчезнат остатъците от класовото деление в обществото и различието между града и селото, между умствения и физическия труд. Ще настъпят сериозни изменения в съзнанието на хората. Те ще се освободят окончателно от всички капиталистически преживелици, ще бъдат всестранно и хармонично развити. Трудът ще стане за тях жизнено необходима потребност. На тази основа ще се премине и към комунистическия принцип на разпределение: „От всекиго според способностите, всекиму според потребностите.“

Опитът на строителството и победата на социализма в СССР и постепенният преход от социализма към комуниз-

ма напълно потвърди правилността на марксистко-ленинското учение за двете фази на комунистическото общество. Този опит доказва, че за да се построи комунистическото общество, е необходимо да се премине през социалистическия стадий на развитие, че „... . преминаването от социалистическия стадий на развитие към по-висшата фаза е закономерен исторически процес, който не може произволно да се наруши или избегне“¹. Обществото не може да прескочи от капитализма към комунизма, без да премине социалистическия стадий на развитие.

Практиката на строителството на социализма и комунизма в СССР показва, че макар между социализма и комунизма да съществуват известни различия, то между тях няма стена, която да отделя едната фаза от другата. Комунизмът израства от социализма и е негово пряко продължение. При това преходът към комунизма, макар и да е постепенен процес, не е бавен, а бърз процес. Наличието на социалистическите производителни сили, производствени отношения и обществено производство, на чиято основа става преминаването към комунизма, осигурява не само още по-бързо развитие на производителните сили и общественото производство, но и икономически скокове в това развитие. Ярък пример в това отношение е седемгодишният план за развитие на народното стопанство в СССР. В седемгодишния план са отчетени основните закономерности на преминаването от социализма към комунизма. Изпълнението на задачите, поставени в седемгодишния план за развитието на народното стопанство на СССР, ще осигури нов мощен подем в развитието на производителните сили, високо развита съвременна индустрия, електрификация на страната, научно-технически прогрес във всички отрасли на промишлеността и селското стопанство, повишаване на производителността на труда, ще бъде направена решаваща крачка в създаването на материално-техническата база на комунизма.

СССР навлезе в периода на разгърнатото строителство на комунистическото общество, когато се създават, всички материални и духовни условия за комунизма. Седемгодишният план е строго научна програма на постепенен, но бърз процес на преминаване от социализма към

¹ Н. С. Хрущов, Контролни цифри за развитието на народното стопанство на СССР, 1959—1965 г., Изд. БКП, 1959 г., стр. 107.

комунизма в СССР. „Комунизмът ще бъде изграден — казва Н. С. Хрушчов, — когато ние създадем пълно изобилие за задоволяване вуждите на всички хора, когато всички хора свикнат да работят според способностите си, за да натрупват и увеличават обществените богатства.“¹

Дълбокото научно обосноваване на двете фази на комунизма и особено закономерностите на премиването от едната към другата е нов принос на КПСС в марксистко-ленинската теория. То има изключително голямо значение за всички комунистически партии и особено за тези от социалистическите страни. И действително, щом като преходът от първата фаза на комунистическото общество към втората е закономерен исторически процес, който не може произволно да се наруши, щом като между първата и втората фаза няма особена граница, а комунизмът е пряко продължение на социализма и неговото развитие не е бавен, а бърз процес, то задача на комунистическите партии от социалистическите страни е да отчитат строго тези закономерности в борбата си за осигуряване на още по-големи успехи в строителството и в завършването на строителството на социалистическото общество в тях и създаването на условия за преход към комунизма.

Решенията на Ноемврийския и Януарския пленуми на ЦК на БКП и докладът на др. Т. Живков пред III редовна сесия на Народното събрание (1959 г.) за ускореното развитие на нашето народно стопанство са творческо приложение на марксистко-ленинската теория за строителството на социализма и комунизма, на закономерностите на премиването на едната фаза в другата, съобразени с етапа на развитието и националните и интернационални задачи и интереси на трудещите се в нашата страна.

Въпросът за пътищата на развитие и сближаване на колхозната и общонародната форми на социалистическата собственост придобива голямо теоретическо и практическо значение във връзка с разгърнатото строителство на комунистическото общество. Правилното изясняване на пътищата за сближаване и сливане на тези две форми на собственост има и ще има изключително голямо значение.

¹ Н. С. Хрушчов, Контролни цифри за развитие на народното стопанство на СССР, 1959—1965 г., Изд. БКП, 1959 г., стр. 108.

След победата на социалистическата революция и революционното преустройство на старото, капиталистическо общество в ново, социалистическо, на мястото на частната капиталистическа собственост в града и селото се създаде общонародната и кооперативно-колхозната. Създаването на двете форми на собственост не стана произволно, стихийно, а планомерно, съзнателно. Това се обуславя от различните обективни условия на развитие на промишлеността и селското стопанство; те се развиват на основа на обективните икономически закони и зависят от характера и степента на развитието на производителните сили. При комунизма обаче не могат да съществуват две форми на собственост. По-нататъшното развитие на производителните сили, на материалното производство и комунистическо съзнание неизбежно ще доведат до сближаване и сливане на тези две форми в една, която ще съответствува на равнището на комунистическото развитие.

Двадесет и първи извънреден конгрес на КПСС, изхождайки от марксистко-ленинското учение и натрупания исторически опит, показва пътищата на развитието и сливането на колхозно-кооперативната и общонародната форми на собственост. Той ясно посочи, че сега не стои като непосредствен въпросът за сливането на колхозно-кооперативната собственост с общонародната. Колхозният строй на дадения етап на развитие все още отговаря на степента на развитието на производителните сили в селото и все още разполага с големи възможности за по-нататъшно мощно развитие на селскостопанското производство. Ярък пример в това отношение са резултатите, получени в областта на селското стопанство след проведените от КПСС и съветското правителство решителни мероприятия за отстраняване на сериозните недостатъци, пречещи за неговото развитие. Развитие на селското стопанство се намира в мощен подем. По пътя на това развитие колхозно-кооперативната собственост постоянно ще се доближава до общонародната, докато най-после се слее напълно с нея и остане да съществува една — общонародната собственост. Това сливане ще върви, първо, по пътя на увеличаването на неделимите фондове на колхозите. Неделимите фондове в колхозите са икономическата база за сближаване и сливане на колхозно-кооперативната собстве-

ност с общонародната. Неделимите фондове са особена част от колхозната собственост. В тях е вложен трудът на целия съветски народ, те не могат да бъдат разпределени между колхозниците и имат общонародно значение за изпълнението на стопанските планове. Постоянното им увеличаване ще доведе към сближаването, а по-нататък и сливането на двете форми на собственост в една общонародна.

Второ — по пътя на постоянното развитие на общественото стопанство и превръщането му в единствена форма в колхозите за удовлетворяване на потребностите на колхозниците. Досега, както е известно, част от потребностите колхозниците удовлетворяват от личното си стопанство. Развитието на общественото стопанство и осигуряването на потребностите на колхозниците от неговото високо производство ще доведат до ликвидиране на личното стопанство, до превръщането на общественото стопанство в село в единствена форма. Това ще облекчи сближаването и сливането на двете форми на собственост.

Трето — сближаването и сливането ще става чрез развитието на междуколхозните производствени връзки. Съветското строителство на електростанции, предприятия за преработване на селскостопанската продукция и провеждане на различни мелiorативни мероприятия ще изисква обединяването на усилията на много колхози.

Четвърто — сближаването и сливането ще става по пътя на по-нататъшното повишаване на техническото равнище на селското стопанство, неговата електрификация, механизация и автоматизация. В резултат на постоянното повишаване електрификацията, механизацията и автоматизацията на селското стопанство ще става съединяване и сливане на колхозните средства за производство с държавните, общонародните. Селскостопанският труд при това постепенно ще се превръща в разновидност на индустриалния труд. Всичко това показва, че постепенното сливане на кооперативно-колхозната собственост с общонародната ще става не по пътя на ограничаване на колхозно-кооперативната, а по пътя на развитието и на двете форми на собственост, чрез постоянното повишаване равнището на обобществяването на кооперативно-колхозната собственост с помощта и подкрепата на социалистическата държава.

Дълбокото научно обосноваване на пътищата за сближаване на кооперативно-колхозната собственост с общонародната има огромно значение за комунистическите партии в социалистическите страни. Използвайки теоретическите разработки на XXI конгрес на КПСС и нейния опит за по-нататъшно развитие на производителните сили и селскостопанското обществено производство чрез колхозния строй, те се борят в своите страни за пълната победа на кооперативния строй в село, за развитие на производителните сили и общественото производство в селското стопанство, за създаване условия за по-нататъшното сближаване и сливане на двете форми на собственост в прехода от социализма към комунизма.

Преминаването на СССР в периода на разгърнатото строителство на комунистическото общество постави на дневен ред и въпроса за държавата, за нейната роля и функция в този период. XXI конгрес на КПСС, изхождайки от марксистко-ленинското учение и отчитайки конкретно историческите условия на това строителство, разви по-нататък теорията за държавата, конкретизира пътищата за развитието на социалистическата държава в комунистическо самоуправление.

Марксизмът-ленинизмът учи, че държавата при комунизма ще отмре. Н. С. Хрущов в своя доклад пред XXI извънреден конгрес посочи, че отмирането на държавата не бива да се представя опростено. „Въпросът за отмирането на държавата, ако се разбира диалектически, е въпрос за развитие на социалистическата държава в комунистическо обществено самоуправление.“¹ Главната насока в развитието на социалистическата държава в сегашния период е максималното разгръщане на демокрацията, въвличането на най-широки слоеве от населението във всички области на управлението на страната, привличане на всички граждани към участието в ръководството на стопанското и културното строителство.

Още В. И. Ленин посочи, че една от важните закономерности на историческото развитие е тази, че осъществяващото се движение напред и неговите резултати са право пропорционални на участието на масите в исто-

¹ Н. С. Хрущов, Контролни цифри за развитие на народното стопанство на СССР, 1959—1965 г., Изд. БКП, стр. 118—119.

рическият процес. Това особено нагледно се вижда в СССР. На основата на огромните успехи на социализма и комунизма в СССР при най-активно участие в ръководството на страната на милионните маси от населението много функции на държавата в СССР постепенно ще преминават в ръцете на обществените организации. „Дошло е време — казва Н. С. Хрущов — функциите за осигуряване на обществения ред и сигурност наред с такива държавни учреждения като милицията и съдилищата да се изпълняват и от обществените организации.“¹ На мястото на държавните органи комунистическото общество ще създава доброволни органи за осигуряване на обществения ред като народната милиция и другарските съдилища. Този процес в СССР постепенно се извършва. Прехвърлянето на някои функции от държавата върху обществените организации не означава обаче, че отслабва ролята на социалистическата държава в изграждането на комунизма. Изпълнението на редица сегашни държавни функции от обществените организации ще разшири и укрепи политическата основа на социалистическото общество, ще осигури по-нататъшното развитие на социалистическата демокрация. Това именно не само не отслабва, а усилва, прави непоклоними основите на съветската държава, което са принудени да признаят и враговете на социализма.

Прехвърлянето на някои функции на социалистическата държава върху обществените организации се извършва и ще се извършва не изведнаж, а постепенно. Успоредно с преминаването на ред функции на държавата в ръцете на обществените организации ще останат, макар и в съкратен размер, милицията и съдилищата, за да въздействуват върху онези лица, които злостно не се подчиняват на нормите на социалистическото общество. Прехвърлянето на някои функции от държавата върху обществените организации ще даде възможност на държавата да усилви още повече своята организаторско-стопанска функция за създаването на материално-техническата база на комунизма.

Продължава да съществува и ще се усилва, докато съществува, агресивният империалистически лагер, функ-

¹ Н. С. Хрущов, Контролни цифри за развитие на народното стопанство на СССР, 1959—1965 г., Изд. БКП, стр. 120.

цията за защита на мира и отбраната на страната. Това означава, че трябва да се укрепват и усъвършенствуват въоръжените сили на СССР, които са мощен страж на мирното социалистическо развитие, за осигуряване на мира или даване мощен отпор при опит от страна на империалистите да нарушат това мирно развитие. Заедно със съществуването на тези важни функции след образуването на социалистическата система възникна и се развива нова функция — функцията на сътрудничество и взаимопомощ между социалистическите държави за укрепване и развитие на световната социалистическа система.

Разработването на тези теоретически положения за ролята и функциите на съветската държава в периода на разгърнатото строителство на комунистическото общество въоръжават всички комунистически партии в борбата за укрепването на социалистическите държави, за издигането на ролята в борбата за социализъм и комунизъм. XXI конгрес на КПСС разобличи ревизионистичната теория на ръководителите на СЮК за необходимостта от отмирането на държавата още в преходния период от капитализма към социализма.

Като се основава на огромната мощ на СССР, единството и сплотеността на социалистическия лагер, на измените се съотношения на силите между социализма и капитализма на международната арена, Н. С. Хрущов направи извод, че социализмът в СССР е победил не само напълно, но и окончателно. „В света сега няма сили, които биха могли да възстановят капитализма в нашата страна и да разгромят социалистическия лагер. Опасността от реставрация на капитализма в Съветския съюз е изключена. Това значи, че социализмът е победил не само напълно, но и окончателно.“¹ Когато В. И. Ленин разработи теорията за социалистическата революция и плана за построяването на социализма и комунизма в СССР, той посочи, че докато съществува капиталистическо обкръжение и опасност от реална възможност за реставрация на капитализма, не може да се говори за окончателна победа на социализма. И действително, докато СССР беше единствената социалистическа

¹ Н. С. Хрущов, Контролни цифри за развитие на народното стопанство на СССР, 1959—1965 г., Изд. БКП, стр. 124.

страна, намираща се в пълно капиталистическо обкръжение, тя беше в постоянна опасност от външно нападение с цел за реставриране на капитализма. Такава цел имаше военната интервенция на 14-те империалистически държави против Съветска Русия през 1918—1920 г. и нападението на фашистка Германия срещу СССР през периода на Втората световна война. Световноисторическият ход на общественото развитие потвърди научността и правилността на марксистко-ленинското учение. Социализмът се оказа непобедим. Благодарение на СССР, който бе решаващата сила в борбата и победата над фашистките държави през периода на Втората световна война, от системата на капитализма отпаднаха и тръгнаха по пътя на социализма редица нови страни в Европа и Азия. Социализмът излезе вън от рамките на една страна и се превърна в световна система. СССР, който е най-могъщата сила в социалистическия лагер и има огромен исторически опит в строителството на социализма и комунизма, стои начело и оказва огромна братска, безкористна помощ на всички страни. Около СССР и социалистическия лагер се обединяват всички сили, които се борят за мир и отстояват делото на мира.

В резултат на преимуществото на социалистическата система на стопанство материалната мощ на социалистическия лагер и преди всичко на СССР израсна до такава степен, че се поставя реално въпросът за победа на социализма над капитализма в сферата на материалното производство на световната арена към 1965 г.

Успехите на СССР и целия социалистически лагер са база за мощното развитие на международното комунистическо, работническо и националноосвободително движение. Пред пълен крах се намира империалистическата система на колониализма. Разклатени са основите на капитализма. При това ново съотношение на силите на международната арена всякакъв опит на капиталистите за реставрация на капитализма в СССР и страните от социалистическия лагер ще бъде ликвидиран. „Съотношението на реалните сили в света е такова, че ние можем да отблъснем всяко нападение на всеки враг.“¹

¹ И. С. Хрущов, Контролни цифри за развитие на народното стопанство в СССР, 1959—1965 г., Изд. БКП, стр. 124.

Изводът за окончателната победа на социализма има изключително значение както за СССР и социалистическите страни, така също за цялото международно комунистическо, работническо и националноосвободително движение. За социалистическите страни той означава, че социализмът в тях е победил или побеждава не само напълно, но и окончателно. Докато те са в рамките на социалистическия лагер, няма сила в света, която може да завърти колелото на историята назад и да реставрира капитализма в тях. Това се потвърди и от разгрома на контрареволуционния опит да бъде реставриран капитализмът в Унгария чрез организираната помощ на империализма, който беше ликвидиран, както е известно, при решителната помощ на СССР. Увереността на трудещите се в социалистическите страни в силата и могъществото на СССР и целия социалистически лагер, в окончателната победа на социализма е нов източник на сила в борбата им за още по-големи успехи в строителството на социалистическото общество.

Този нов извод оказва огромно влияние върху по-нататъшното развитие на работническото и националноосвободителното движение. Световната социалистическа система се превърна в мощна база на работническото и националноосвободителното движение, в могъща опора на свободата и независимостта на всяка страна, откъснала се от империализма и колониализма и бореща се срещу него. Всички опити за ново насилствено подчинение от империализма на освободилите се страни (Египет, Сирия, Ирак) се разбиват в твърдостта и могъществото на СССР и целия социалистически лагер.

От изключителна важност за по-нататъшните успехи и сплотяване на страните от социалистическия лагер е направеният в доклада на Н. С. Хрущов извод за тяхното почти едновременно преминаване към комунизма. Този извод показва новите, коренно различаващи се закономерности на развитие на страните от социалистическия лагер от тези при капитализма. При капитализма, особено в епохата на империализма, действа законът за неравномерното и скокообразно икономическо и политическо развитие на отделните капиталистически страни. Тази закономерност още повече изостря противоречията между тях и води към борба за преразпределение на света, към заробване на по-изостаналите стра-

ни, към войни. При социализма този закон не действа и не може да действа.

В световната социалистическа система, обратно, икономически изостаналите в миналото страни, опирайки се на взаимопомощта и сътрудничеството на по-високо развитите и на преимуществото на социалистическата система на стопанството, имат възможност бързо да издигнат своята култура и икономика и да се изравнят с по-високо развитите. Развитието на отделните социалистически страни не е откъснато и стихийно, а се основа на закона за планомерно-пропорционалното развитие на икономиката на социалистическия лагер като цяло. Единното, планово, пропорционално развитие на икономиката на страните от социалистическия лагер потвърждава истината, че световната социалистическа система е единна икономическа система. Колкото повече между страните от социалистическия лагер се осъществява координация на икономическите планове, разширява се социалистическото разпределение на труда, специализира се и се кооперира производството, толкова повече по-развитите страни оказват помощ на по-слабо развитите, за да могат едновременно всички по-бързо да се движат към комунизма. В основата на тази нова закономерност в развитието на страните от социалистическия лагер лежи социалистическият интернационализъм.

До създаването на световната социалистическа система тази закономерност ярко изпъкна в едновременното встъпване в социализма и комунизма на различните националности и народности в СССР, които по-рано бяха на различно стъпало на своето политическо, икономическо и културно развитие. Взаимоотношенията, създадени между десетките националности в рамките на СССР на основата на пълното равноправие и братска взаимопомощ, са образец за взаимоотношенията и между отделните социалистически държави в рамките на социалистическия лагер.

Ако сравним темповете на развитие на отделните социалистически страни от социалистическия лагер, ще видим, че тези на по-изостаналите в миналото страни са по-високи от високо развитите, което означава, че те при братската помощ и сътрудничество на останалите страни ще стигнат равнището на високо развитите и почти едновременно с тях ще тръгнат към комунизма.

Така например през 1958 г. промишленото производство на социалистическите страни беше увеличено в сравнение с 1937 г. пет пъти. Китайската република за периода 1950—1958 г. е увеличила промишленото производство приблизително 10 пъти. В сравнение с довоенното равнище промишленото производство на Полша през 1958 г. се е увеличило 5.5 пъти, на Чехословакия — 3.3 пъти, на ГДР — повече от 2.5 пъти, на Румъния — почти 4 пъти, на Унгария — повече от 4 пъти, България — почти 9 пъти, Албания — 18 пъти. По-нататъшното развитие на взаимопомощта и сътрудничеството между отделните социалистически страни ще доведе до още по-големи успехи на отделните страни и целия социалистически лагер, ще доведе до по-нататъшното изравняване на по-слабо развитите социалистически страни с по-високо развитите, което ще осигури възможността за почти едновременното встъпване на всички страни в комунизма.

Тази закономерност в развитието на страните от социалистическия лагер до дъно разобличава клеветническите твърдения в програмата на СЮК за хегемонизъм в рамките на социалистическия лагер. Този важен теоретически извод спомага не само за по-нататъшното укрепване на единството и дружбата между народите от социалистическия лагер, но и ги задължава още по-успешно да използват възможностите на социалистическия строй и международното социалистическо сътрудничество, за да могат почти едновременно да преминават във висшата фаза на комунистическото общество.

С разработването на тези изключително важни теоретически въпроси не само за СССР, но и за всички страни, които по-рано или по-късно ще тръгнат от капитализма към социализма и от низшата към висшата фаза на комунистическото общество, КПСС на своя собствен и най-богат опит сега вече посочва основните, валидни за всички страни закономерности на прехода от социализъм към комунизъм. С този свой нов принос в съкровищницата на марксизма-ленинизма КПСС оказва огромна помощ на всички комунистически и работнически партии, облекчава тяхното развитие напред, осветлява техния път. Съобразявайки се с тези закономерности и отчитайки етапа на своето развитие, комунистическите и работнически партии в социалистическите страни усил-

ват своята борба за още по-бързо строителство и завършване построяването на социалистическото общество в своите страни и създаване на материални предпоставки за постепенния преход от социализъм към комунизъм. „Необходимо е да се подчертае, че тези проблеми имат изключително теоретическо и практическо значение и за нашата партия, особено сега, когато нашата страна се намира в завършващия етап на строителството на социализма.“¹

Успехите на СССР в строителството на комунистическото общество ще оказат огромно и всестранно влияние върху цялата международна обстановка. Главният въпрос, който сега стои на международната арена, е мирното икономическо съревнование между двете коренно противоположни икономически системи — социализма и капитализма.

Социализмът показва своето превъзходство с решаването на въпроса: кой-кого — капитализъм или социализъм в рамките на СССР?

С излизането на социализма вън от рамките на една страна и превръщането му в световна система този въпрос се премести на световната арена. Огромните успехи, завоювани в СССР и страните от целия социалистически лагер, дават възможност на социализма да навлезе в нов, решаващ етап на икономическо съревнование с капитализма на международната арена. На решаването на този въпрос са подчинени задачите на седемгодишния план на СССР и съответните планове на останалите социалистически страни. „Задачата сега е да постигнем превес на социалистическата система над капиталистическата в световното производство, да надминем най-развитите капиталистически страни по производителност на обществен труд, по производство на глава от населението и да осигурим най-високо в света жизнено равнище.“² Реалната възможност за осъществяване на тази огромна и от решаващо значение за трудещите се от цял свят задача е заложена в превъзходството на социалистическата система над капиталистическата, във високите темпове и ускорено развитие на социалистиче-

¹ Т. Живков, Доклад пред софийския партисен актив за решенията на XXI конгрес.

² Н. С. Хрущов, Контролни цифри за развитие на народното стопанство на СССР, 1959—1965 г., стр. 68.

ската икономика. Средногодишните темпове на нарастване на промишлеността през всичките години на съветската власт надминава 3—5 пъти темповете на нарастване на промишлеността в развитите капиталистически страни. Средногодишното увеличаване на промишленото производство в седемгодишния план е 8.6%. Предполага се, че средногодишното промишлено производство на САЩ няма да бъде повече от 2%. СССР превъзхожда САЩ и по темпове, и по абсолютен годишен прираст. В резултат на това превъзходство Съветският съюз по абсолютно производство на някои от най-главните видове продукция съгласно седемгодишния план ще надмине сегашното развитие на промишленото производство в САЩ, а по други ще се доближи до тях. През същото време производството на най-важните селскостопански продукти общо и на глава от населението ще надмине сегашното равнище на САЩ.

Високите темпове на икономическото развитие и непрекъснатият ръст на производството са обща закономерност за социализма. През последните пет години прирастът на промишлената продукция в социалистическия лагер представлява 11%, в капиталистическия — по-малко от 3%. На тази основа в резултат на изпълнението и преизпълнението на седемгодишния план в СССР и съответните планове в социалистическите страни социалистическата система, в която живее $\frac{1}{3}$ от населението на земното кълбо, ще произвежда повече от половината от цялата световна промишлена продукция. Това ще означава победа на социализма над капитализма в материалното производство в световен мащаб, в решаващата сфера на човешката дейност.

Победата на социализма в световен мащаб в сферата на материалното производство ще убеди и най-неубедените в превъзходството на социалистическата над капиталистическата система, ще доведе до ново изменение в съотношението на силите на международната арена, което ще бъде в полза на социализма и в ущърб на капитализма. Социалистическата система ще разполага с огромни материални възможности за оказване ефективна, искрена, равнопоставена помощ на освободилите се от империализма и колониализма народи за решителен отпор на всеки опит за агресия към тях и за разпалване на нова война в света. Ще порасне още повече автори-

тетът на работническата класа и комунистическите партии не само в СССР и останалите социалистически страни, но и в целия свят. Трудещите се от всички страни все повече и повече на практика ще се убеждават, че работническата класа начело с нейния авангард е онази сила, която може да освободи себе си и останалите слоеве от всякакъв класов и национален гнет и да им осигури светло бъдеще, осъществено вече на практика в СССР и останалите социалистически страни.

Изпълнението на седемгодишния план в СССР ще доведе до огромни изменения не само в СССР и социалистическия лагер, но и в целия свят.

Това ще бъде нова победа на марксизма-ленинизма, на пролетарската идеология над буржоазната, на социалистическата система над капиталистическата, която ще реши въпроса „кой—кого“ в световен мащаб в полза на социализма. Ето защо „свикването на XXI конгрес на КПСС е велико събитие в съвременния политически живот. Народите виждат в този конгрес не само демонстрация на несравнимата мощ на СССР — най-могъщата опора на мира в целия свят, но и величествената, прекрасна перспектива на цялото човечество — комунизма.“¹

¹ Чжоу Ен-Лай, Приветствия Комунистических партий внеочередному XXI съезду КПСС, М. 1959, стр. 3.

Г Л А В А XVIII

ПОБЕДАТА НА НАРОДНОДЕМОКРАТИЧНАТА РЕВОЛЮЦИЯ И СТРОИТЕЛСТВОТО НА СОЦИАЛИЗМА В ЕВРОПЕЙСКИТЕ НАРОДНОДЕМОКРАТИЧНИ СТРАНИ (1945—1959 г.)

I. НАРОДНОДЕМОКРАТИЧНАТА РЕВОЛЮЦИЯ В ЦЕНТРАЛНА И ЮГОИЗТОЧНА ЕВРОПА

Победата на Великата октомврийска революция и построяването на социалистическото общество в Съветския съюз бе истинско тържество на марксистко-ленинската теория. Социализмът, както предвидя научно Ленин, победи първоначално в една страна. Напълно се оправда и другата страна на това предвиждане — победата на социализма в една страна е могъщ фактор за отпадането на нови страни от системата на капитализма.

В резултат на Втората световна война, при решаващата помощ на Съветската армия, от системата на капитализма в Европа и Азия отпаднаха нови 12 страни. Провеждайки дълбоки революционни преобразования, с различни темпове те встъпиха в пътя на социализма. В Централна и Югоизточна Европа от системата на капитализма отпаднаха осем страни — Албания, България, Германска демократична република; Полша, Румъния, Унгария, Чехословакия и Югославия, с над 100 милиона население. Във всички тях макар и с известни особености се установи режимът на народните демокрации, който в някои като България още от самото начало на победата изпълнява функциите на диктатура на пролетариата, а в други в продължение на известен период — 1945—1948 г., има характер на преходна форма на власт, революционнорепубликанска диктатура на пролетариата и селяните, която прерастваше в диктатура на проле-

тариата. Този процес завърши напълно в тези страни до 1948 година.

Преследвайки хитлеристките пълчища, Червената армия повдигна революционната инициатива и активност на най-широките народни маси на страните от Централна и Югоизточна Европа, обединени в своите народни, национални, патриотични или отечествени фронтове, под ръководството на комунистическите партии. Основа на народните фронтове във всички тези страни беше съюзът на работническата класа с трудещите се селяни. В тях обаче участваха и масите на дребната буржоазия от града, а също така известни части от средната, антифашистски настроена буржоазия. В антифашистката борба взеха участие и прослойки от буржоазията, опозиционно настроени към германския монополистически капитализъм поради своите връзки и ориентации към англо-френско-американския капитал. Следователно народните демокрации бяха израз на политиката на народните фронтове, начертана още на VII конгрес на Коминтерна.

Народите на народнодемократичните страни благодарение на Червената армия, която сковаваше реакционните фашистки сили, получиха възможност — без каквото и да било вмешателство на Червената армия — да определят свободно своите съдбини, характера и формата на своята власт.

Революционно навдигане на масите за премахване на фашисткия гнет, а също и за отстраняване на буржоазните партии, компрометирали се в разпалването на фашистката агресия, след като се отказаха от колективната защита против германския фашизъм, имаше не само в европейските страни, през които премина Съветската армия, преследвайки фашистките пълчища, но и в такива страни като Италия, Франция, Гърция и други в Европа, където съветски войски не са стъпвали. Революционна ситуация съществуваше в цяла Европа. В резултат на благородната ненавист към фашизма, към старите буржоазни партии, които са виновни за разпалване на фашистката агресия, измъчени от войната, народите не искаха повече да живеят по старому, т. е. както са живели през войната и преди войната, но и господстващите класи показваха, че не са в състояние да управляват по старому. Страхът, че заедно с пълния разгром на хитлеристка Германия народите в Европа ще ликвидират и с

империализма, виновен за тази война, и ще вземат властта в свои ръце, накара английските и американски империалисти да открият втори фронт. При най-активната поддръжка на десните социалдемократи и на реакционните католически партии те попречиха на народните революции в редица европейски страни. Известно е, че английски и американски войски с оръжие задушиха народнодемократичната революция в Гърция, насочена против фашизма.

Именно тази характерна за цяла Европа революционна ситуация стои в основата на всички причини, които определиха характера на властта в народнодемократичните страни. Без вмешателството на войските на САЩ и Англия в работата на европейските страни — тяхното развитие щеше да има прогресивно демократичен характер.

След завършването на Втората световна война развитието на народнодемократичната революция в повечето от страните на народната демокрация мина през два етапа. В първия си етап тя разрешаваше антиимпериалистически и демократически, а в по-голямата част от страните и антифеодални задачи. Но едновременно с това тя решаваше и някои задачи с антикапиталистически характер. Завършвайки антиимпериалистическите и антифеодалните задачи и едновременно с тяхното решаване, народнодемократичната революция започна все повече да изпълнява задачите на социалистическата революция, тя прерасна в социалистическа революция. В България, където нямаше помещническо земевладение и мнозинството от народа следваше комунистическата партия, революцията още от самото начало имаше социалистически характер. Нейната победа дойде като закономерен резултат на революционната борба на българската работническа класа в съюз с трудещите се от града и селото под ръководството на партията против фашизма и капитализма, при решаващата помощ от Съветската армия.

Своеобразното сливане през годините на Втората световна война на революционната борба на българската работническа класа и трудещите се маси против капитализма с борбата на всички демократични и патриотични сили на нашия народ против фашизма и империализма, за националното и социално освобождение върху широка демократична платформа намери израз в отечестве-

нофронтовското движение. Ръководна/сила на това движение бе Българската комунистическа партия.

Борбата за осъществяване политическия лозунг на партията, въплътени в програмата на Отечествения фронт, взе невиджани размери. В началото на септември 1944 година тя се превърна в масово народно въоръжено въстание, което „макар да си поставяше непосредствено за разрешение демократически задачи, не можеше обаче да не разтърси из основи капиталистическата система у нас и да не излезе извън рамките на буржоазната демокрация“ (Г. Димитров). Победата на Деветосептемврийското въоръжено въстание откри пътя на социализма в България. В нашата страна властта още от самото начало бе диктатура на пролетариата, която в своето развитие завоюваше нови позиции, чистеше се от колебливите и неискрени представители на другите партии, укрепваше се и се свързваше с масите. Революцията в България още от 9 септември 1944 година е социалистическа по своето съдържание и народнодемократическа по своята форма.

Народнодемократичната революция в страните с народна демокрация в Европа през първите няколко години извърши дълбоки политически и икономически преобразования. В съответствие с особеностите на аграрните отношения, на класовите сили и задачите за спечелване масите в село за по-нататъшното развитие на революцията, комунистическите партии в Централна и Югоизточна Европа издигнаха лозунга: „Земята трябва да принадлежи на този, който я обработва!“ В изпълнение на този лозунг земята бе конфискувана от помещиците в страните, където феодално-помещическите остатъци в икономиката бяха силни, и предадена на селяните, а земята на крупните капиталистически (кулашки) стопанства бе изкупена и също предадена на селяните. Една част от тези земи бе определена за създаване на държавни земеделски стопанства, или за създаване на опитни стопанства към научните селскостопански институти.

Във всички страни бе установено пределно количество земя, което можеше да ползува всяко семейство. В Полша това количество се определяше в размер на 500 дка, в западните райони — на 1,000 дка; в Румъния и Чехословакия — на 500 дка; в Унгария — на около 300—350 дка; в България — 200 (в Добруджа в размер на 300)

дка. Народнодемократичната власт в тези страни наложи редица ограничителни мерки на частните стопанства с цел да попречи на развитието на капитализма в село и да се защитят от експлоатация трудещите се селяни. Такова мероприятие бе забраната да се дава земя на изполица. Допускаше се арендуване на земя само срещу заплащане, като размерът на заплащането се определя и санкционира от местните органи на държавната власт. В резултат на аграрната реформа, която в някои страни като Албания, Румъния, Полша имаше предимно антифеодален характер, помешчиците бяха ликвидирани. В други като България и Чехословакия аграрната реформа имаше предимно антикапиталистически характер. Положението на трудещите се селяни се подобри значително. Голяма част от бедните селяни, които получиха земя, станаха средни селяни. Намали се значително относителното тегло на кулашките стопанства, а в България в резултат на аграрната реформа те бяха икономически обезсилени.

Конфискувани бяха промишлените предприятия, които се намираха в ръцете на окупаторите и на тясно свързаната с тях крупна буржоазия. Наред с това в частните капиталистически предприятия се въведе работнически и държавен контрол. В хода на революцията национализацията на средствата за производство все повече се разширяваше. Във всички страни тя завърши с пълна национализация на промишлеността и банките, което от корен подкопа капитализма в същите и освободи работниците от империалистическото робство. С това бяха заложени основите на държавната общонародна собственост. Нейното създаване започва в повече от страните на народната демокрация в Европа още след изгонване на хитлеристите и събарянето на властта на местните фашистки правителства. В Чехословакия например държавният сектор в промишлеността достигаше още в 1945 година до 60 процента от цялата промишленост. Аналогично беше положението и в Полша, Унгария и други страни. В България до края на 1947 година, когато бе осъществена пълна национализация на промишлеността, държавният сектор заемаше кръгло 17% от цялата промишленост и 32 процента от промишлената продукция, но фактически командните висоти в промишлеността, както и в целия стопански живот в страната, бяха в ръцете на държавата. По такъв начин създаването на социалисти-

чески производствени отношения започва още преди пълната национализация на промишлеността през 1947—1948 година (за някои страни и по-късно).

Всички тези мероприятия се осъществяваха чрез класова борба между работническата класа в съюз с трудещите се селяни, от една страна, и контрареволуционната буржоазия и помешчическата класа, от друга. Опирайки се на международния капитал и на своите икономически и политически позиции, буржоазията се опитваше да провали мероприятията на народнодемократичната власт и да възстанови своето господство. В тази борба те се опираха освен това и на десните групи от отделни партии, участващи в правителствата на народните демокрации — царанистката — в Румъния, дясното крило на БЗНС начело с Гемето—Н. Петков — в България, десните социалдемократи начело с Миколайчик в Полша и други сили на реакционните буржоазни партии, които бяха в опозиция на народнодемократичната власт. Тази борба бе упорита и ожесточена. Обаче работническата класа, като използва завоюваните политически и икономически позиции, сплоти около себе си останалите трудещи се маси, изолира контрареволуционната буржоазия и я разгроми. Този процес се извърши в различно време за отделните европейски страни с народна демокрация, но той обхваща един период от няколко години и завърши окончателно към 1947—1948 година.

Народната демокрация в Полша, Чехословакия, Унгария, България, Румъния и Албания заедно с общите си черти имаше и някои особености. В България например комунистическата партия имаше ръководно положение в страната още в периода на въоръжената борба. Тя бе единствената партия с организации в цялата страна. Тя имаше най-голямо влияние в града и в селото. В резултат на въоръженото въстание на 9 септември 1944 година бе установена диктатура на пролетариата. Изборите за Велико народно събрание през 1946 година само потвърдиха официално ръководната роля на комунистическата партия. Приетата от Великото народно събрание конституция в края на 1947 година бе конституция на прехода от капитализма към социализма.

По-друга беше обстановката в Чехословакия. Чехословашката комунистическа партия и на първия етап

на народната демокрация до февруари 1948 година заемаше ръководно положение в страната, макар в изборите през 1946 година да получи около 40% от гласовете на избирателите. (Такова съотношение на силите съществуваше в парламента и в правителството.) Със съдействието на чуждестранните империалисти реакционните сили обаче вътре в страната, прикривайки се с лъжедемократически фрази и използвайки участието си в държавния апарат, пречеа да се провеждат революционни мероприятия, а когато към края на 1947 година — началото на 1948 година партията поведе борба за по-широки социалистически преобразования, те започнаха да готвят заговор с цел да ликвидират народната демокрация. След февруарските събития от 1948 година, когато реакцията беше разгромена, комунистическата партия стана безразделно ръководна сила в държавата.

В Унгария обстановката беше много сложна. Комунистическата партия в Унгария се ползуваше с голям авторитет сред работническите маси. След освобождаването на страната от хитлеристката окупация беше смъкната властта на крупните помещици и капиталисти и под ръководството на комунистическата партия бе установена властта на работническата класа, на селяните, а също така на тази част от буржоазията, която беше против германския империализъм и бе съгласна да сътрудничи с комунистическата партия за ликвидиране на феодалните остатъци. В изборите през ноември 1945 година комунистите получиха 17% от гласовете, докато така наречената партия на дребните селски стопани получи 56%. Но благодарение на единството между работническата класа и трудещите се селяни между комунисти и членската маса на партията на дребните селяни, постигнато с провеждането на аграрната реформа още в 1945 година, и в името на общите цели на тогавашния етап в революцията, лявото крило на партията на дребните селски стопани можа с успех да разобличи и разгроми тогавашното ръководство на тази партия, което в своето мнозинство се състоеше от заговорници (1947 година). На основата на марксизма-ленинизма се обединиха комунистическата и социалдемократическата партия. С това ръководната роля на комунистическата партия стана всепризната и неоспорима. Народната демокрация прерасна напълно в диктатура на пролетариата.

В Румъния развитието на народната демокрация се извършваше също така трудно и в ожесточена класова борба. След освобождението на Румъния от хитлеризма и фашистката диктатура на Антонеску на 23 август 1944 година властта премина в ръцете на буржоазното правителство начело със Санатеску, а след това — с генерал Радеску. Това правителство се опита да върне развитието на Румъния назад. Както е известно, правителството на Радеску се опита да разстреля мирната работническа демонстрация, с въоръжена сила искаше да спре разграбването на помешчическата земя от страна на бедните селяни. На 6 март 1945 година в резултат на широките народни демонстрации начело с работническата класа това реакционно правителство беше свалено. На власт дойде правителството на националндемократическия фронт. Обаче и в това правителство дълго време вземаше участие реакционната част на буржоазията. Едва след ликвидирането на монархията към края на 1947 година и утвърждаването на ръководната роля на комунистическата партия можеше да става дума за пълно прерастване на революционната диктатура на работническата класа и трудещите се селяни в диктатура на пролетариата. „Провъзгласяването на републиката означаваше победа на работническата класа и неговия главен съюзник — трудовото селячество, над експлоататорските класи, завършване задачите на буржоазнодемократическата революция и прехода към решаването на задачите на социалистическата революция“ — пише др. Георгиу Деж.

В сложна обстановка се извършваше и революционният процес в Полша. Едва след разобличаването в резултат на дълга и упорита борба на кликата на Миколайчик, след установяването на истинско единство между двете работнически партии и създаването на обединената работническа партия на основата на марксизма-ленинизма, както и на основата на извършването на редица революционни преобразования в политическия и икономическия живот, народната демокрация в Полша прерисна напълно в диктатура на пролетариата.

Малко по-иначе протекоха революционните процеси в Германия. След разгрома на фашизма демократичните сили в Германия бяха освободени и те започнаха бързо да нарастват. Тяхното естествено развитие в цялата страна обаче беше прекъснато в Западна Германия от поли-

тиката на САЩ, Англия и Франция за възраждане на германския милитаризъм. И когато западните държави под ръководството на САЩ създадоха през септември 1949 г. западногерманска държава начело с правителство на реваншисткия монополистически капитал, демократичните сили в Източна Германия под ръководството на Германската единна социалистическа партия взеха инициативата и създадоха на 7 октомври 1949 година Германската демократична република.

Германската демократична република се създаде като първа в историята на германците държава на работниците и селяните. В нея беше отнета напълно властта на военнопръстълниците и старите реакционни социални сили. В индустрията и селското стопанство бе създаден социалистически сектор.

Борбата на албанския народ за освобождението му от италианските поробители, а след 1943 година от германските окупатори, се ръководеше фактически само от една партия — Албанската комунистическа партия, създадена през 1941 година от съществуващите комунистически групи.

Победите на Съветската армия над германо-фашистките пълчища и дълбокото съчувствие на съветското правителство към героичната освободителна борба на албанския народ против фашисткото иго вливаха нови сили в борбите на албанския народ. През 1943 година в партизанските отряди имаше около 30,000 борци, подкрепяни фактически от абсолютното болшинство на албанския народ. Начело на върховното командване, създадено през същата година, бе др: Енвер Ходжа. Към края на 1943 г. Освободителната армия контролираше голяма част от територията на Албания.

На 20 октомври 1944 година в гр. Берад антифашистският съвет за национално освобождение взе решение да бъде образувано временно демократично правителство на Албания. Броят на народноосвободителната армия достигна до 80 хиляди борци. На 29 ноември с. г. благодарение присъствието и настълпението на Съветската армия на Балканите, преследваща хитлеристките войски, Албания завоюва своята независимост.

След освобождението народнодемократичната власт укрепна. Бе проведена аграрната реформа през 1945 г., в резултат на която 70,000 безимотни и малоимотни се-

ляни получиха 1,552,000 дка земя, 16,000 глави добитък и 238,000 маслиени дървета, иззети от помещиците (бейовете). През 1946 г. бе проведена национализация на промишлените предприятия, банките, подземните богатства и бе установен държавен монопол на външната търговия.

Съвкупността от всички революционни преобразования в повече от европейските страни на народната демокрация в периода между 1945—1947(48) г. съставлява социалистическата революция в тези страни. В този период социалистическата революция в тях се преплиташе със завършване задачите на буржоазнодемократическата революция. В хода на развитието на революцията в народнодемократичните страни старата буржоазна държавна машина беше разбита и заменена с нов държавен апарат, отговарящ на интересите на трудещите се. Режимът на народната демокрация във всички страни започна да изпълнява успешно функциите на пролетарската диктатура.

Класиците на марксизма-ленинизма доказаха научно, а обществената практика вече потвърди, че между капиталистическото и социалистическото общество лежи период на революционно превръщане на първото във второто и че държавата на този преходен период не може да бъде нищо друго освен диктатура на пролетариата. При това формите на пролетарската диктатура са различни. Освен съветската власт, която се установи в резултат на Великата октомврийска социалистическа революция, сега успешно съществува и народната демокрация като друга, несъветска форма на пролетарска диктатура.

В своя исторически доклад пред Петия конгрес на Българската комунистическа партия, основавайки се на марксистко-ленинското учение, Георги Димитров осветли характера, ролята и перспективите на народната демокрация и народнодемократичната държава. Той показва, че народнодемократичната държава е власт на трудещите се — на огромното мнозинство от народа, при ръководната роля на работническата класа, призвана да осигури общественото развитие по пътя на социализма. Тези своя прогресивна и високо хуманна роля тя не ще може да изпълни, ако не се изгражда и не се развива в най-тясна дружба и сътрудничество със Съветския съюз и не принадлежи към антиимпериалистическия и демократичен лагер.

Комунистическите и работнически партии в народнодемократическите страни решително отстояват основните закономерности на прехода към социализма, международното значение на съветския опит и творчески използват този опит в борбата за социализъм.

Обстановката, която се създаде както за страните от социалистическия лагер, така и за световното комунистическо движение, след настъплението на реакцията в края на 1946 г. началото на 1947 г. срещу комунистическите партии и изобщо срещу демокрацията, налагаше по-тесни връзки между комунистическите партии и обмен на опит между тях. След разтурянето на Третия комунистически интернационал тези връзки се осъществяваха чрез двустранни контакти и други най-различни форми в зависимост от условията. От края на 1946 година се почувствува необходимостта от по-широк обмен на опит и координиране на дейността на комунистическите партии в случай на необходимост. Ето защо към края на 1947 година във Варшава бе свикано съвещание на представителите на комунистическите партии на СССР, на повечето от европейските народни демокрации, на Франция и Италия, на което бе създадено Информационно бюро. При Информационно бюро бе създаден печатен орган — вестник — „За траен мир, за народна демокрация!“. С останалите комунистически партии, които се солидаризираха с решенията на съвещанието, всяка партия от европейските страни на народната демокрация продължаваше да поддържа двустранни връзки.

Комунистическото информационно бюро изигра голяма положителна роля за укрепване на комунистическите партии, за обмен на опит между тях и особено за комунистическите партии от социалистическите страни, които се нуждаеха от такъв обмен на опит в строителството на социализма. Коминформбюро укрепи взаимните връзки между комунистическите партии на основата на пролетарския интернационализъм. В процеса на изграждане на единството на комунистическите партии, в развитието на дружбата между социалистическите страни като нов вид междудържавни отношения се срещнаха и някои трудности и бяха допуснати отделни грешки. Основното обаче при всички случаи, което определя тези отношения както между комунистическите партии, така и между социалистическите страни, беше и си остава през

всички години пролетарският интернационализъм, братската взаимопомощ и солидарност, безкористната помощ на всички социалистически страни от страна на великия Съветски съюз, даже и тогава и с такива материали, когато и от каквито сам той имаше голяма нужда. Ето защо трудностите и грешките бяха преодолявани с взаимни усилия и в духа на братска солидарност. Създаде се и укрепна единството на комунистическите партии, на страните от социалистическия лагер. Без другарското сътрудничество и взаимопомощ биха били невъзможни огромните завоевания на социалистическите страни в тяхното икономическо и културно развитие.

Но в същото време, когато комунистическите партии от страните на народните демокрации изграждаха своите взаимоотношения последователно в духа на марксизма-ленинизма, на основата на принципите на пролетарския интернационализъм, ръководството на Югославската комунистическа партия по редица принципиални въпроси заставахе на немарксистки и антимарксистки позиции. То отричаше ръководната роля на работническата класа в социалистическата революция, ръководната роля на комунистическата партия, ревизираще ленинското учение за партията, ревизираще въпроса за съюза между работническата класа и селяните, а от тук и ленинското учение за диктатурата на пролетариата. Отстъпвайки от принципите на пролетарския интернационализъм, то се свличаше в блатото на буржоазния национализъм. Интернационален дълг на комунистическите партии бе да посочат и помогнат на ръководството на ЮКП да види тези свои грешки и с общи усилия те да бъдат изправени. С такава цел в 1948 г. Информационното бюро на комунистическите и работнически партии, член на което бе и Югославската комунистическа партия, обсъди състоянието в ЮКП и прие резолюция „За положението в Югославската комунистическа партия“. Тази резолюция във всички свои основни положения е правилна. В нея комунистическите партии правеха принципиална марксистко-ленинска критика на немарксистката линия и грешките, допускани от ръководството на ЮКП. Тази критика бе одобрена от всички комунистически партии. Ръководството на ЮКП обаче отказа да вземе участие в работата на Информбюро и отхвърли всички критически бележки, не желаейки даже да ги раз-

глежда по същество. По такъв начин ръководителите на ЮКП още от самото начало се поставиха във фронт на единния фронт на комунистическите партии. Нещо повече. Те поставиха себе си над световното комунистическо движение. Опитите на КПСС да бъде създаден контакт с ръководството на ЮКП на основата на резолюцията „За положението в ЮКП“, да се помогне на ръководството на ЮКП да влезе в тон на комунистическо отношение към критиката на братските комунистически партии останаха безрезултатни. Разногласията взеха остър характер. Ръководството на ЮКП задълбочи още повече своето отстъпление от марксизма. Същевременно и от страна на ръководствата на комунистическите партии, влизали в Информбюро, бяха допуснати грешки в методите на критика към ръководството на ЮКП и в отношенията им към Федеративната република Югославия. Създадох се ненормални отношения между ФНРЮ и останалите страни от социалистическия лагер.

През 1955 и 1956 година Комунистическата партия на Съветския съюз по своя инициатива предприе стъпки за възстановяване на нормални отношения между СССР и ФНРЮ. Нормализирани бяха отношенията и на другите страни от социалистическия лагер с ФНРЮ. Идеологическите разногласия обаче с ръководството на СЮК си останаха. Те продължаваха да отстояват своето отстъпление от марксизма, прикривано с приказки за „творческо развитие“ на марксизма, както винаги са постъпвали всички ревизионисти в отстъплението си от марксизма.

Комунистическите и работническите партии от останалите европейски народнодемократични страни неотклонно се стремяха творчески да прилагат общите закономерности на социалистическото строителство. За победата на социалистическата революция е необходимо при всички случаи да има марксистко-ленинска партия, която да организира силите на пролетариата и другите трудещи се маси в борбата за новото общество; да се събори старата държавна власт на експлоататорите и да се установи пролетарска диктатура; да се укрепва съюзът на работническата класа с трудовото селячество и всички други слоеве на трудещите се; да се използва създадената социалистическа държава за унищожаване

на експлоатацията на човек от човека, за ликвидиране системата на частната собственост върху средствата за производство и за създаване нови, социалистически производствени отношения в града и селото, които, както е известно, изискват планово развитие на социалистическата икономика и култура и постепенно повишаване на жизненото равнище на широките народни маси; да се води борба против съпротивата на контрареволуционните сили вътре в страната и международната империалистическа реакция; да се провежда политика на сплотяване на всички революционни сили в света, които се борят за мир, демокрация и социализъм.

Без извършването на всичко това не е възможно да се създаде социалистическо общество в нито една страна на света. Това не означава обаче, че формите, методите, темповете на прехода на различните страни и народи към социализма са едни и същи. Преди всичко различен е начинът на завземане на държавната власт от пролетариата, своеобразни са формите на пролетарската диктатура, както и формите и темповете на социалистическото строителство. „Всички нации — учи Ленин — ще дойдат до социализма, това е неизбежно, но всички ще дойдат не съвсем еднакво, всяка ще внесе своеобразие в една или друга форма на демокрацията, в една или друга разновидност на диктатурата на пролетариата, в едно или друго темпо на социалистическите преобразования на разните страни на обществения живот.“¹

За разлика от Съветския съюз в народнодемократичните страни политическото господство на експлоаторските класи беше унищожено не изведнаж, с еднократен акт, а постепенно, в продължение на няколко години. Сложилата се историческа обстановка благоприятствуваше за привличането на дребната буржоазия и преди всичко на селяните на страната на революцията. По-иначе се изградиха отношенията между ръководната сила на народната демокрация — марксистко-ленинската партия и другите демократични партии. Последните участваха, а някои и досега участвуват в управлението на държавата и в строителството на социализма. В механизма на народната демокрация голяма роля играха и продължават да играят народните (националните, оте-

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 23, стр. 66.

чествените) фронтове, които са сполучлива организационна форма на съюза на работническата класа и трудещите се селяни. Тези и други особености на народнодемократичната власт, както и фактът, че съборената буржоазия не е лишена от политически права, в своята съвкупност именно обусловиха народнодемократичната форма на пролетарската диктатура.

Своеобразните форми на прехода на отделните страни към социализма се обуславят от обстоятелството, че победата на социалистическата революция не се извършва изведнаж и при едни и същи национални и международни условия. Неравномерното, скокообразно развитие на капитализма в епохата на империализма, особено в неговата обща криза, обуславя различни степени на капиталистическата зрелост в различните страни и разнообразни, специфични съотношения на класовите сили. Освен това всяка страна има свои национални, икономически, културни и политически особености и традиции. А щом това е така, единствено правилно разрешение на интернационалната задача на пролетариата е в творческото прилагане на основните принципи и закономерности на марксизма-ленинизма към конкретните условия на отделните страни. Оттук и задължението на всяка комунистическа партия да изследва, да изучава, да разкрива и се съобразява с национално-особеното, национално-специфичното при решаването на единната интернационална задача — победата на пролетарската революция.

Великата октомврийска социалистическа революция първа проби фронта на световната империалистическа система. Съборените експлоататорски класи, подкрепени активно от международната империалистическа буржоазия, поведоха жестока класова борба против новата власт на работниците и селяните. Започна се ожесточена гражданска война и военна интервенция на империалистическите държави, в която победиха работниците и селяните на младата съветска страна. Руските работници и селяни под ръководството на своята комунистическа партия начело с Ленин пристъпиха след това към осъществяване на икономическите задачи на пролетарската революция. Като единствена социалистическа страна, изостанала в икономическо отношение и обкръжена отвсякъде с враждебни капиталистически държави, Съвет-

Съветският съюз беше принуден да мобилизира бързо огромни средства за създаване и развитие на тежка индустрия, без която няма социализъм, не може да се запази страната от агресия; ако това не беше направено, съветските народи нямаше да издържат натиска на империалистическите сили и да разгромят фашистките завоеватели през Втората световна война. Като най-целесъобразна форма на социалистическо преустройство на селското стопанство в съветската страна се оказа колхозът. Със собствени сили, преодолявайки големи трудности, съветските народи изградиха социалистическото общество, превърнаха някогашната изостанала Русия в могъща индустриална държава с модерно социалистическо земеделие.

В по-други условия се разви социалистическата революция в народнодемократичните страни. Революционните преобразования тук се осъществяват при по-благоприятна обстановка, когато в света вече съществува велика социалистическа държава, а силите на империализма в резултат на Втората световна война понесоха големи загуби. Всичко това създаде такива условия, при които трудещите се маси в народнодемократичните държави тръгнаха по пътя на социалистическите преобразования без гражданска война и военна интервенция. Всяка европейска страна на народната демокрация има възможност, като се опира на Съветския съюз и на другите социалистически страни, да планира и развива своята икономика така, че да може — без да развива всички отрасли на тежката индустрия, а само онези, за които има благоприятни условия — да си осигури всеобхватен икономически и културен подем.

Освен това строителството на социализма в Чехословакия например, която е сравнително развита в индустриално отношение, не може да не се различава от строителството на социализма в Албания, която в миналото беше крайно изостанала страна. Редица нови методи съществуват сега в ръководството на промишлеността на Чехословакия, Германската демократична република и Полша. В нашата страна съществуват също своеобразния. Като много удачна форма на социалистическо преустройство на селското стопанство, без предварителна национализация на земята, в България се оказаха трудовите кооперативни земеделски стопанства (ТКЗС), от

които може да почерпят немалък опит и други страни. В други народнодемократични държави съществуват няколко форми на социалистическо земеделско стопанство.

Историческите факти показват, че методите и формите на строителството на социалистическото общество в отделните страни, където е установена пролетарската диктатура, са различни. Обаче това са своеобразни методи и форми на социалистическата революция. Дали политическата власт се осъществява само от комунистическата партия или под нейно ръководство ще участвуват и други демократични партии, дали обобществяването на средствата за производство се извършва чрез изкупуване или чрез експроприация, а в ръководството на промишлеността ще се използват различни методи, дали преустройството на селското стопанство ще се извършва чрез една или чрез няколко социалистически форми — всичко това зависи от конкретно-историческите класови, национални и международни особености на страните, тръгнали по социалистически път на развитие. Едно е важно и съществено: осигурява ли се чрез тези форми и методи на строителство политическото господство на работническата класа, ръководната роля на комунистическата партия в изграждането на социалистическото общество. Животът показва, че в европейските народнодемократични страни побеждава новият строй, че чрез разнообразните форми на прехода към социализма се проявяват и се осъществяват основните закономерности на социалистическата система. „Своеобразната форма на прехода от капитализма към социализма у нас — учеше Георги Димитров — не отменя и не може да отмени основните закономерности на преходния период от капитализма към социализма, които са общи за всички страни.“¹

С установяването на пролетарската диктатура в България, Албания, Румъния, Полша, Чехословакия, Унгария, Германската демократична република пред трудещите се в тези страни се откри възможност за коренни преобразования на икономиката и културата.

Още през първите години от развитието на народната демокрация, в процеса на разгръщащата се революция в европейските народнодемократични страни бяха осъще-

¹ *Георги Димитров, Избрани произведения, т. 2, стр. 516.*

ствени крупни революционни икономически преобразопания, които създадоха и укрепиха материалната база на народнодемократичната власт. През този период (1945—1948 г.) в основни линии народното стопанство в европейските страни на народната демокрация беше възстановено до равнището на предвоенното стопанство, а в областта на промишлеността в повече от тях — значително повишено. Пред тях се постави задачата за изграждане основите на социализма. Народнодемократичната държава, опирайки се на икономическите закони, заиземаше последователно командните позиции в стопанството, създаваше и разширяваше социалистическата собственост като основа на новите, социалистически производствени отношения. Най-крупно мероприятие в това отношение бе национализацията на капиталистическата промишленост и банките, в резултат на която се ликвидира буржоазията като класа в града и окончателно се утвърди плановото развитие на икономиката по пътя на социализма.

В резултат на национализацията на капиталистическите предприятия и банките ръководна и преобладаваща форма на собственост в народното стопанство стана държавната социалистическа собственост. Наред с държавната социалистическа собственост започна да се създава, расте и крепне кооперативната собственост. Особено важно значение в това отношение имаха производствените кооперации на селяните и занаятчиите.

Но освен социалистическата собственост (държавна и кооперативна) в народнодемократичните страни съществуваха, а в някои от тях все още съществува и частна собственост: собствеността на стокотроизводителите — трудови селяни и занаятчии, и капиталистическа собственост — собствеността на кулаците. Следователно икономиката на народната демокрация се характеризираше с това, че наред с господстващия и все повече развиващ се социалистически сектор продължаваше да съществува, макар и силно ограничен, капиталистически сектор. Това беше икономика на преходния период от капитализма към социализма.

В борбата за пълното изграждане на единна социалистическа икономика народнодемократичната държава под ръководството на комунистическите и работнически партии творчески приложи принципите на новата иконо-

мическа политика, разработени за пръв път от Ленин и осъществени в Съветския съюз.

В преходния период от капитализма към социализма се установяват особени отношения между социалистическата промишленост и селското стопанство, в което не са ликвидирани капиталистическите елементи и преобладава дребностоковото производство. Производствената връзка между града и селото трябва да осигури сурови материали за бързо развиващата се социалистическа индустрия, средства за натрупване и храна за градското население. А за тази цел е необходимо да се създадат за селското стопанство всички възможности, за да може то да увеличи своята продукция, и особено стоковата продукция. За да се осигури спойката между града и селото, между промишлеността и селското стопанство, трябва да се запази и развие върху нова основа стоковото производство, размяната чрез покупко-продажба като единствената приемлива за селянина форма на икономическа връзка с града, трябва да се създаде държавна и кооперативна търговия, която да изтласква капиталистическите елементи от търговията.

Своеобразният характер на стоковото производство в преходния период се състои в неговата двойственост. От една страна, то служи за укрепване на работническо-селския съюз, на делото на социализма. От друга страна, то съдържа известна възможност за развитие на капитализъм. Последната възможност обаче се ограничава от пролетарската диктатура. Социалистическата държава чрез политиката на определяне цените на промишлените стоки и зърнените храни, чрез данъчната и кредитната система, чрез системата на държавните доставки и редица други мероприятия не само че ограничава възможното развитие на капитализма, но и осигурява бурното развитие на социалистическите форми на стопанство.

Следователно същността на икономическата политика през периода на прехода от капитализма към социализма се определя от главната задача, която трябва да се разреши след установяването на пролетарската диктатура: да се създаде здрава спойка между промишлеността и селското стопанство, да се укрепят икономически съюзът на работническата класа с трудещите се селяни с цел да се унищожат експлоататорските класи и се по-

строи икономическата база на социализма. Тази икономическа политика е задължителна за всички страни, които са отпаднали от капиталистическата система и вървят по пътя на социализма. Но необходимостта от прилагане на основните принципи на икономическата политика през преходния период, които осигуряват изграждането на социалистическото общество, съвсем не означава, че в тези страни механически се копира изминатият път на съветската държава, която за пръв път приложи и провери закономерностите на преходния период от капитализма към социализма чрез НЕП-а. Общи и задължителни са основните принципи на икономическата политика на преходния период в СССР, но не и формите и методите на нейното прилагане.

Известно е, че Съветският съюз беше първата страна на пролетарската диктатура, която построи социалистическата икономика изключително със свои вътрешни сили и средства, без да получи отвън материална помощ, опирайки се само на съчувствието и моралната поддръжка на международния пролетариат.

Съвсем друго е положението в народнодемократичните страни. Те започнаха да изпълняват функциите на пролетарската диктатура при наличието на една велика социалистическа държава и при изменени международни условия. Тук социалистическите форми на стопанството се развиват и укрепват преди всичко и главно под благотворното влияние и огромна помощ на социалистическата стопанска система на Съветския съюз. При това положение комунистическите и работническите партии ръководят социалистическото строителство, като се съобразяват с конкретните условия, които определят своеобразието във формите и методите в прилагането на закономерностите на прехода от капитализма към социализма.

Социалистическата икономика не може да възникне стихийно, без планиращата и организираща дейност на социалистическата държава под ръководството на комунистическата партия. Социалистическото планиране се осъществява въз основа на познанието и използването на обективните икономически закони. Във всички народнодемократични страни отначало бяха изпълнени краткосрочни народностопански планове. Тяхната цел бе да се възстанови народното стопанство, да

се достигне и се надмине предвоенното равнище на промишленото производство. Постигнатите успехи с изпълнението на тези планове създадоха реална възможност за преминаването към дългосрочно планиране за изграждане основите на социализма. Така например в България и Чехословакия още от 1949 г., в Унгария — от 1950 г., в Румъния и Албания от 1951 г. започнаха да се изпълняват петгодишни планове, а в Полша от 1950 г. започна да се осъществява шестгодишен план за развитието на народното стопанство.

Перспективните планове за развитието на народното стопанство, присти и успешно осъществени в европейските народнодемократични страни до 1956 г., бяха всъщност планове за построяването на основите на социализма.

Преодолявайки сериозни трудности, народнодемократическите страни в този период постигнаха големи успехи в изграждането на крупна социалистическа индустрия. Преимуществата на социализма, новата обстановка, създадена в резултат на образуването на световната социалистическа система, дадоха възможност на тези страни да развият с високи темпове своята промишленост. Бяха построени много нови заводи, електростанции, фабрики. Обемът на промишлената продукция в 1956 г., в сравнение с довоенното равнище се увеличи в Албания 11.5 пъти, в България — 6.7, в Унгария — 3.2, в ГДР — 2.2, в Полша — 5.3, в Румъния — 3.3 и в Чехословакия — 2.7 пъти. Обемът на промишлената продукция в социалистическите страни само за 5 години (1951—1955 г.) се увеличи почти 2 пъти, докато в страните на капитала той порасна за същия срок само с 31%.

Средногодишните темпове на растежа на промишлената продукция за същото петилетие в европейските страни на народна демокрация бяха: в Албания — 24.4, в България — 13.1, в Унгария — 13.5, в ГДР — 13.1, в Полша — 16.1, в Румъния — 15.7, в Чехословакия — 9.8 процента.

Високите темпове на развитие на промишлеността в такива народнодемократични страни като Чехословакия и ГДР опровергават убедително пълната несъстоятелност на онези критици на социализма, които твърдят, че социалистическата система е пригодна само за сла-

бразвитите, изостаналите в икономическо отношение страни. Големите успехи в развитието на промишлеността и особено на тежката индустрия в народнодемократичните страни свидетелствува за правилната икономическа политика на комунистическите партии. Разбира се, при провеждането на правилната икономическа политика от съответните компартии бяха допуснати известни грешки и недостатъци. Те се състояха в това, че в някои страни, като Унгария и Полша, се допусна завишаване на темповете на индустриализация, без достатъчно съобразяване с реалните възможности. Понякога се строеха предприятия и се създаваха отрасли на промишлеността без достатъчно благоприятни икономически условия. Обаче тези грешки и недостатъци са вече изминат етап.

Създаването на икономическата база на социализма изисква освен индустриализация на страната още и социалистическо преустройство на селското стопанство. Марксизмът-ленинизмът учи, а практиката на СССР нагледно показва, че социализмът е такава организация на стопанството, която обединява промишлеността и селското стопанство върху основата на обществените средства за производство. Без това социализмът е невъзможен.

Комунистическите и работническите партии в народнодемократичните страни творчески прилагат Лениновия кооперативен план. До производственото коопериране в европейските страни с народна демокрация по-голямата част от земята се намираще в ръцете на дребните и средни селяни. С това именно работническите и комунистическите партии се съобразиха, когато поведоха трудещите се селяни по социалистическия път на развитие. В някои страни, например в България, беше приложена една форма на кооперативно обработване на земята, докато в редица други страни бяха приложени много форми на производствено коопериране (до 4 типа производствени кооперации) — от простото сдружение до най-висшия тип — колхоза. Но най-широко разпространение получи тази форма на производствено коопериране, в която доходите се разпределят не само по трудодни, но и по внесената земя. Производственото коопериране на селското стопанство се извършваше в различните страни с различни темпове, съобразно обек-

тивните и субективни възможности и условия, при спазване принципа на доброволността и при едновременното увеличаване обема на селскостопанската продукция и доходите на кооператорите.

В България кооперирането на селските стопанства до края на 1956 година достигна към 80%, а в основните селскостопански райони се приближаваше към 100%. Кооперативното движение обхвана Чехословакия, Албания, Румъния, ГДР, Полша и Унгария. По такъв начин социалистическият сектор в селското стопанство — държавните земеделски стопанства (ДЗС) и различните форми на кооперативни земеделски стопанства в Чехословакия заемаше 46% от обработваемата площ, в Албания — 40%, в Румъния — 30.8%, в ГДР — повече от 30%, в Унгария — до началото на януари 1956 година — 32.5, и в Полша — до началото на юли 1956 година — 24%. Опитът от тези страни показва, че национализацията на земята не е предварително условие за преустройството на селското стопанство на социалистически основи. Това не означава обаче, че е възможно въобще пълното построяване на социализма в село без национализацията на земята, без нейното превръщане в общонародна собственост. Опитът на европейските народнодемократични страни показва, че пълната национализация на земята може да стане и по пътя на пълното коопериране на селското стопанство. Пред Петия конгрес на БКП (края на 1948 год.) Г. Димитров учи, че това може да стане „чрез постепенното въвличане на бедните и средни селяни в трудовокооперативните земеделски стопанства, с развитието на машинно-тракторните станции, както и чрез забраната на арендата на земята, ограничаване и впоследствие забраняване на покупката и продажбата на земята, намаление и впоследствие премахване на рентата по решение на самите коопериращи селяни, когато условията позволяват това, практически въпросът за национализацията на земята ще се разреши, като цялата земя остане във вечно ползуване от трудещите се селяни.“¹ Развитието на ТКЗС в България, както и съответните форми на коопериране в другите страни на народната демокрация напълно потвърди тези изводи на Г. Димитров.

¹ Г. Димитров, Съч., т. 14, стр. 346.

Постепенното производствено коопериране на селското стопанство още повече укрепи съюза на работническата класа със селяните, създаде здрава база както за развитието на социалистическата промишленост, така и на селското стопанство. Комунистическите и работническите партии провеждаха курса за социалистическото преобразование на селското стопанство в борба както с опитите за изкуствено форсиране на кооперирането, с нарушенията на принципа на доброволността, така и с недооценката на ръководството в процеса на коопериране, със самотека в това трудно и сложно дело.

В резултат на провежданата политика на социалистическа индустриализация и постепенното коопериране на селското стопанство европейските страни на народната демокрация започнаха да изменят своя облик. Албания от изостанала аграрна и поробена страна започна да придобива черти на аграрно-индустриална социалистическа държава. България, която в миналото също беше икономически изостанала страна, се превърна в индустриално-аграрна страна. Индустриален облик придобиха Унгария, Полша, Румъния, а Чехословакия и Германската демократична република, които в миналото бяха едностранчиво развити промишлени страни, сега стъпиха в нов етап на индустриално развитие не само в количествено, но и в качествено отношение.

Във всички европейски страни на народната демокрация в областта на промишлеността, на едрата търговия, в някои страни в основни линии и в областта на дребната търговия социализмът победи. В областта на селското стопанство в отделни страни, като Чехословакия и Албания, социализмът се развиваше уверено. В България още в края на 1956 година може да се каже, че социализмът е победил и в селското стопанство. Известен застои имаше развитието на социалистическия сектор в селското стопанство в Румъния. В Унгария и Полша в резултат на допуснатите в миналото грешки в ръководството на селското стопанство и особено в резултат на вредителската работа на контрареволуционните сили в Унгария, на вреждебните на социализма сили в Полша редица кооперативни стопанства бяха разтурени. По такъв начин в тези страни задачата за изграждането на основите на социализма продължаваше да стои.

В изменилите се икономически условия, когато решаващите средства за производство се обобществиха, възникнаха и се развиват специфичните за социализма икономически закони на мястото на изчезналите икономически закони на капитализма. През този период основният закон на капитализма загуби сила и се замени с основния закон на социализма. Възникнаха и започнаха да действуват и други икономически закони на социализма като закона за пропорционалното развитие на народното стопанство, за разпределението според труда, за непрекъснатия растеж на производителността на труда и др.

Въз основа на всичко това жизненото равнище на трудещите се в европейските страни на народната демокрация се подобри. Ликвидирана бе безработицата, националният доход с всяка измината година се увеличаваше, порасна реалната работна заплата и реалните доходи на селяните. Във всички страни се въведе система на социално осигуряване за сметка на държавата, безплатно образование и медицинско обслужване, широка мрежа от училища, домове за отдих и култура за трудовите хора. Огромното болшинство от трудещите се се убеди и все повече се убеждава в необходимостта и правилността на социалистическите преобразования, които водят към непрекъснато подобряване на материалното и културното благосъстояние на масите.

Социалистическата революция изменя не само обществено-политическите и икономически отношения на хората, но изменя коренно и културата на народа. Народите на Албания и България, на Полша и Чехословакия, на Румъния, Унгария и Германската демократична република под ръководството на своите марксистко-ленински партии започнаха успешно да осъществяват културната революция. В миналото експлоататорските класи на тези страни държаха трудещите се в духовно робство и невежество. Броят на неграмотните в Полша възлизаше на няколко милиона. В Албания на всеки десет човека осем не знаеха да четат и пишат. Почти половината от възрастното население в Румъния беше неграмотно. Вратите на средните и особено на висшите учебни заведения бяха затворени за работническата класа и трудовото селячество.

В условията на народната демокрация се създадоха големи възможности за културното издигане на народните маси. В резултат на положените грижи от страна на народнодемократичната власт неграмотността на населението до 50-годишна възраст беше ликвидирана. Широко се откриха вратите на различните видове и степени училища за синовете и дъщерите на трудовете хора. За десет години народна власт в България бяха построени около хиляда нови училища. В Румъния за същия срок беше създадена голяма мрежа от педагогически и технически училища. В Чехословакия широко се използваше обучението на трудещите се без откъсване от производството. Във всички европейски народнодемократични страни се създадоха вечерни и задочни училища.

Голямо развитие получи висшето образование. Създадоха се много нови университети, институти и академии. Към края на 1955 г. в Полша на 185 души се падше един студент, в България един студент — на 180 души, във Франция един студент — на 500 души, в Англия — на 526, а в Турция — на 833.

Народнодемократичната държава не само разшири училищната мрежа и увеличи числото на учащите се. Тя подобри материалната база и системата на обучението. Изработени бяха нови учебни планове, програми и учебници върху научни, марксистко-ленински основи. По такъв начин училището придоби социалистически характер, стана огнище и разсадник на истинска народна просвета, на любов към науката и труда, към прогреса, мира и сътрудничеството между народите.

Комунистическите и работническите партии в европейските народнодемократични страни полагаха големи грижи за повишаването на социалистическата съзнателност на народните маси. За тази цел се създадоха много държавни и самодейни органи и организации, клубове, кинотеатри, библиотеки, чрез които главно се издигаше културното равнище на широките слоеве на населението.

Новите обществени условия, създадени в народнодемократичните страни — държавната власт в ръцете на работниците и селяните, обществена собственост на основните средства за производство и материална заинтересованост на трудещите се от увеличаването на производството — оказаха пряко и непосредствено влияние

на съзнанието на масите, дадоха простор на тяхната творческа активност и инициатива. Така наречените от буржоазията „вечни“, а всъщност присъщи на класо-воантагонистическите общества нравствени норми започнаха да изчезват и на тяхно място да се създават нови. В народнодемократичните страни започна да се формира новият, социалистическият човек, носител на създаващите се социалистически производствени отношения. Този процес, разбира се, не бе гладък и праволинеен. Новите хора трябваше да преодоляват съпротивата на класовите врагове и жилавостта на капиталистическите отживелици.

Благодарение на единството, взаимната помощ и сътрудничеството, основано на принципите на пролетарския интернационализъм, всички социалистически страни постигнаха големи успехи в строителството на новото общество. В това отношение изключително важна е многостранната помощ на Съветския съюз за народнодемократичните страни.

Една от основните форми за икономическо сътрудничество и взаимопомощ между страните на социалистическия лагер бе външната търговия, която е изградена на взаимноизгодни условия. Всяка страна внася такива стоки, от които има нужда, и изнася такива стоки, които са необходими за другите страни. Съществуващият от 1949 г. Съвет за икономическа взаимопомощ организира размяна на стопански опит, оказва техническа помощ, взаимна размяна на сурови материали, машини, оборудване. Друга форма на икономическо сътрудничество между социалистическите страни бе координирането на стопанските планове. Това даде възможност по-разумно да се развива народното стопанство на всяка страна, да се извърши коопериране и специализиране на промишлеността в съответствие с природните и национални особености на всяка социалистическа страна. Тази форма на икономическо сътрудничество даде възможност планомерно и с най-голяма полза да се използват природните ресурси, да се развиват такива отрасли на народното стопанство, за които в една или друга социалистическа държава има особено благоприятни условия. То даде възможност по-нататък по-развитата в икономическо отношение социалистическа страна да окаже помощ на по-изостаналите страни.

Съветският съюз оказа голяма помощ на страните с народна демокрация за развитието на тяхното народно стопанство, за създаването на редица нови предприятия и отделни отрасли на промишлеността. Той им достави комплетно промишлени съоръжения за над 250 предприятия, в това число на Полша — 72, на Румъния — 56, на България — 39 предприятия, част от които влязоха в строя още до 1956 година.

Съветското правителство изпрати безвъзмездно на унгарския народ след разгрома на контрареволуцията в края на 1956 година, началото на 1957 г. 50,000 тона зърнени храни и брашно, 3,000 тона месо, 2,000 тона краве масло, 5,000 тона захар, 10,000 тона цимент, 10,000 тона дървен материал, 300,000 квадратни метра стъкла за прозорци, 100 тона покривна ламарина и големи количества други материали и стоки. Такава помощ на братския унгарски народ оказаха и всички останали страни от социалистическия лагер. Китайската народна република оказа безвъзмездна помощ на унгарските трудещи се в материални и парични средства на сума 30 милиона рубли. Румънското правителство предаде на унгарския народ безплатно петролни продукти, строителни материали, медикаменти и други стоки на обща сума 13 милиона леи. Другите народнодемократически страни отпуснаха също безвъзмездно на унгарските трудещи се големи количества материали за потребление и лекарства.

През годините след Втората световна война Съветският съюз отпусна на страните с народна демокрация кредити на сума, надвишаваща до началото на 1956 година 21 милиарда рубли, а до средата на 1957 година — 28 милиарда рубли.

Успешно се разви и културното сътрудничество между социалистическите страни. Формите на това сътрудничество бяха твърде разнообразни — от взаимното посещение на научни и културни делегации и изпращане на студенти до предаване на научно-технически документи и други научни материали. Всичко това обогатяваше културата на всяка страна, помагаше за изграждането и разцвета на националните социалистически култури.

Съветският съюз оказваше помощ на европейските страни с народна демокрация, като изпращаше специа-

листи в монтажа на новите предприятия, в геоложките проучвания в тези страни, в подготвяне и предаване на технически документации, в размяна на делегации на научни работници, специалисти и изтъкнати работници от различни отрасли на народното стопанство, от науката и културата.

Социалистическите страни непрестанно укрепваха и задълбочаваха своето единство начело с СССР, оказваха си всестранна помощ в борбата за изграждането на социализма и за защита на мира. В своята външна политика те последователно се придържаха към ленинските принципи за мирно съвместно съществуване на държавите с различен социален строй, държаха курс на намаляване международното напрежение и укрепване на световния мир. Със своята растяща мощ социалистическият лагер бе главното препятствие, което не позволи на реакционните империалистически кръгове да разпаят нова световна война. Много важна роля в това отношение изигра отбранителният Варшавски договор. Варшавският договор даде възможност на социалистическите народи да изградят своя нов живот, без да се страхуват, че ще бъдат безпомощни пред империалистическата агресия.

2. НОВ ПОДЕМ В БОРБАТА ЗА ПОСТРОЯВАНЕ НА СОЦИАЛИЗМА В ЕВРОПЕЙСКИТЕ НАРОДНОДЕМОКРАТИЧНИ СТРАНИ (1956—1958 г.)

Решенията на XX конгрес на КПСС (1956 г.) и на Московските съвещания на представители на комунистическите и работническите партии (ноември 1957 г.) ознаменуваха нов подем в развитието на съвременното международно комунистическо и работническо движение. В декларацията и Манифеста на мира, приети на Московските съвещания, се направи равностметка на развитието на световното работническо движение след Втората световна война, разкриха се недостатъците и слабостите, поставиха се основните задачи, стоящи пред комунистическите и работническите партии за един по-продължителен период. Особено значение те имаха за понататъшното всестранно укрепване на социалистическия

лагер изобщо и в частност на европейските народнодемократични страни.

През периода 1956—1958 година се състояха конгреси и пленуми на централните комитети на комунистическите и работническите партии в европейските страни на народните демокрации — България, Чехословакия, Румъния, Полша, Унгария, Албания, Германската демократична република, които в светлината на XX конгрес на КПСС и Московските съвещания обсъдиха главните задачи на борбата за мир и социализъм, извлякоха ценни поуки за своята революционна дейност, сложиха начало на нов подем в строителството на социалистическото общество.

Изхождайки от марксистко-ленинското положение за решаващата роля на народните маси в историята и в светлината на решенията на XX конгрес на КПСС, комунистическите партии в страните на народните демокрации от Европа набелязаха мерки за още по-дълбоко свързване на партиите с масите, за привличането и участието им в ръководството на народното стопанство, за развиване на тяхната революционна активност в решаването на въпросите на социалистическото строителство. Комунистическите партии в тези страни начертаха мероприятия за нов подем във всички области на социалистическото строителство.

Големите завоевания обаче и новите величествени плановете за развитието на страните от социалистическия лагер плашеха империалистите. С цел да смутят възхода на световната социалистическа система, те предприеха бясна клеветническа кампания против комунистическите партии, против социализма и преди всичко против КПСС и Съветския съюз. Настъплението на империалистическата реакция предизвика съответно оживление на класовия враг, а също и на дребнобуржоазните настроения вътре в народнодемократичните страни. Не закъсняха да се активизират и неустойчивите и ревизионистични елементи в редовете на марксистко-ленинските партии на работническата класа.

Под формата на борба срещу догматизма ревизионистите се опитаха да очернят историческите успехи на Съветския съюз и народнодемократическите страни, да поставят под съмнение правилността на генералната партийна линия и да подменят проверената в живота

марксистко-ленинска теория с враждебната буржоазна идеология. Главните си усилия ревизионизмът насочи против марксистко-ленинското учение за диктатурата на пролетариата и ръководната роля на партията.

Към какви опасни последици води отслабването на идейното и организационно единство на партийните редове, особено в условията на пролетарската диктатура, показаха събитията в Унгария през 1956 година. В резултат на допуснатите в миналото грешки в редовете на Унгарската партия на трудещите се проникнаха немалък брой неустойчиви и кариеристични елементи. Десно-опортюнистическата група начело с Имре Наги дълго време разпространяваше в партията и вън от нея ревизионистични и националистически възгледи, подриваше авторитета на партията, на нейното ръководство и доверието на масите към нейната политика. Особено злокобна роля за организиране силите на контрареволуцията и за идейното разединяване и парализиране на партията в Унгария изигра кръжокът „Петьофи“. Добрала се чрез измама до ръководството на народнодемократичната държава, тази група, зад която стояха реакционните сили, както външните, така и вътрешните, разчисти пътя на контрареволуцията, сля своята предателска дейност с кървавото дело на фашистките престъпници, като разпалваше дребнобуржоазния националистически бяс. Ревизионистите в Унгария се стараеха да оклеветят Съветския съюз, особено да разколебаят любовта у народните маси към съветския народ. Само смелата борба на здравите сили в Унгарската социалистическа работническа партия, подпомогнати преди всичко от Съветския съюз и от другите социалистически страни, поведоха трудещите се на свещена борба против вътрешната контрареволуция и интервенцията на международната реакция. Кървавият опит на международния империализъм и вътрешната контрареволуция в Унгария завърши с пълен крах. Спасена бе народната демокрация в Унгария.

Унгарските събития още един път показаха, че винаги, когато вътре в партията на работническата класа възникват разногласия и фракционна борба, враговете на социализма се стремят да ги използват за свои цели. Те доказват необходимостта от непримирима борба против всякакъв опортюнизъм в редовете на партията, необходимостта от довеждането на тази борба докрай.

Трудна обстановка се създаде в Полската обединена работническа партия. През 1956 година в нейните редове се консолидира неголяма, но много креслива ревизионистична група, която заедно с надигащата се реакция провеждаше антипартийна политика, разпространяваше чрез печата буржоазни идеи, националистически и антисъветски възгледи. Създадената в страната напрегната и сложна политическа обстановка през 1956 г. изискваше мобилизация на всички здрави сили на партията за решителен отпор на врага. Въоръжени с решенията на VIII и IX пленуми на ЦК на ПОРП, полските комунисти започнаха настъпление срещу вреждебните на социализма сили. Те сплотиха трудещите се и насочиха усилията им за преодоляване на възникналите трудности и допуснатите грешки в миналото, в борба против ревизионизма като главна опасност за партията, без да подценяват опасността от догматизма и сектантството.

В своята реч в Будапеща от 10 май 1958 година др. В. Гомулка казва: „Съвременният полски ревизионизъм се проявява в отричане на дело принципа на диктатурата на пролетариата, той го подменя с празния лозунг за „Интегрална демокрация“, което на практика означава не друго, а даване свобода на буржоазната пропаганда. Ревизионистите нарушаваха партийната дисциплина и се стараеха да обосноват това теоретически, нападаха ленинското учение за партията и защитаваха правото на съществуване вътре в партията на фракции.

Ревизионизмът стана главна опасност и поради това партията на своя майски пленум (1957 г.) цялото острие на своята критика насочи против него... Ние прибегнахме към необходимите организационни мерки.“¹

На този пленум на ЦК на ПОРП бяха разобличени и идейно разгромени възгледите на ревизиониста Колаковски, както и на другите активни ревизионисти, които, повтаряйки западноевропейските ревизионисти, отричаха закономерностите на прехода от капитализма към социализма, отричаха, че идеите на социализма са осъществени практически от Съветския съюз.

Колаковски заедно с други ревизионисти ратува за някакъв „нов и друг социализъм“, който трябва да съчетава всички черти на буржоазната демокрация с чер-

¹ Вестник „Правда“, 12 май 1958 г.

тите на социалистическата демокрация, т. е. да се обединят в „Интегрална демокрация“ интересите на трудещите се и на експлоататорите. „Да се противопоставя социалистическата демокрация на буржоазната демокрация е вреден абсурд...“ Практически това означава искане да се ликвидира диктатурата на пролетариата и да се възстанови буржоазната демокрация.

Особено активна ревизионистична дейност в Полша водеше групата около редакцията на седмичника „По prostu“, която оплюваше всички социални завоевания на полския народ и словославеше буржоазната демокрация. За тази група буржоазната демокрация в капиталистическите страни бе образец на „новия социализъм“. Редакцията на този ревизионистичен орган отправяше открито призив да се „смаже“ апаратът на народната държава и да се даде пълна свобода на всички политически партии независимо от отношението им към социализма. Ето защо ЦК на ПОРП взе решение да спре седмичника и някои от членовете на неговата редакция бяха изключени от партията.

На сегашния етап Полската обединена работническа партия е сплотена около своя централен комитет, около линията за изграждането на социализма в Полша, в единство с всички братски страни от социалистическия лагер при ведущата роля на КПСС и Съветския съюз. Това единство бе ярко проявено на III конгрес на Полската обединена работническа партия.

Ревизионистични тенденции се появиха в Чехословакия и Румъния, но те срещнаха решителен и единодушен отпор от страна на партиите и затова не получиха широко разпространение.

В Германската единна социалистическа партия ревизионистите също се активизираха. През 1956 година икономистите Беренс, Фивег, Бенари и Харих развиха активна ревизионистична дейност. Беренс и Бенари развиваха ревизионистичните „теории“ за отмирането на държавата в преходния период. Професорът на Берлинския университет Харих издигна от името на скалъпената от него група ревизионистична „платформа“, същността на която се свеждаше до отказ от държавното планиране, т. е. от марксистко-ленинските принципи за ръководството на народното стопанство, от ролята на държавата в

строителството на социалистическото общество. Тази група издигна искането да бъдат разпуснати селскостопанските кооперации и МТС; да бъде откъсната Германската демократична република от Съветския съюз и от другите социалистически страни и ориентиране на нейното стопанство към капиталистическите страни и т. н.

Тридесетият пленум на ЦК на ГЕСП, който се състоя през януари 1957 година, осъди ревизионистичните възгледи на Беренс, Фивег, Бенари и други и призова членовете на партията към активна и непримирима борба против всякакъв вид опортюнизъм и особено против ревизионизма, който е главната опасност на съвременния етап, за чистотата на марксистко-ленинското учение. Борбата против ревизионизма продължава и след 30-и пленум на ЦК на ГЕСП.

Опити, макар и твърде незначителни, за разпространяване на буржоазна идеология, за ревизиране на нашата марксистко-ленинска идеология и практика имаше и у нас. Отделни объркали се хора, откъснати от живота, обладани от интелигентски индивидуализъм и не без влияние от чуждестранната ревизионистична литература, възприемана от тях догматично, под лозунга за „Свобода на критиката“ и с приказки за творческо приложение на марксизма към нашите условия, се опитаха да открият черногледа и безпринципна атака срещу икономическата политика на партията за изграждане на социализма, и особено на село, срещу ръководната роля на партията в стопанския, обществения и идеологическия живот, да издигнат чужди и враждебни на партията либерално-буржоазни, по същество анархистични лозунги за някаква „свобода“ и „демокрация“ въобще, за „свобода“ на печата и художественото творчество, за отричане на социалистическия реализъм и пр. Тези лозунги разкриват най-непосредствено идейното родство на авторите им със стария ренегат — Карл Кауцки, който също издигаше лозунга за „чиста демокрация“, за „свобода въобще“ и т. н., разобличени още преди 40 години от великия Ленин.

Нашата партия навреме взе решителни мерки срещу подобни нездрави настроения и тенденции, не позволи те да се разраснат и да нанесат вреди на нашето социалистическо дело. Нашият опит, както и опитът на други братски страни, показва, че нашата партия правилно

постъпи, като удари по тези прояви още в самото начало.

С голяма сила се активизира ревизионизмът в Съюза на югославските комунисти. Това се обяснява с новото бясно настъпление на международната империалистическа реакция против комунистическите партии, против социалистическия лагер и особено против КПСС и съветската страна, против марксизма-ленинизма. Но то се обяснява главно с това, че самото ръководство на СЮК стоеше на позициите на ревизионизма. Ръководната група на СЮК се нареди на един фронт с идеолозите на империализма в хуленето на Съветския съюз, на КПСС, на останалите страни от социалистическия лагер, на всички комунистически партии. Те застанаха на един фронт с империалистите в оценката на унгарските събития, дори и тогава, когато бе разгромена контрареволуцията в Унгария и бе укрепена диктатурата на пролетариата, когато на власт бе правителството на Янош Кадар. Това поведение на ръководителите на СЮК получи достоен отговор от комунистическите партии, които защитиха КПСС, Унгарската социалистическа работническа партия, марксистките позиции в оценката на унгарските събития. Комунистическите партии от европейските страни на народната демокрация не само не се поддадоха на разколническите внушения на ръководителите на СЮК и останаха непоколебимо на позициите на марксизма-ленинизма, в лагера на социализма, но критикуваха открито, принципиално, от позициите на марксизма-ленинизма активизиралите се отново ръководители на СЮК в извращаване на марксистко-ленинската теория.

Забележително събитие в живота на световното комунистическо движение през 1957 година бяха съвещанията в Москва на комунистическите и работническите партии, състояли се между 14 и 19 ноември. В тези съвещания участваха и представителите на комунистическите партии от европейските народнодемократични страни. От 14 до 16 ноември бе проведено съвещанието на представителите на комунистическите и работническите партии от социалистическите страни. От 16 до 19 ноември се състоя съвещание на всички представители на комунистическите партии на брой повече от 60, обединяващи

общо над 33 милиона членове. Такъв международен форум на комунистическото движение не е имало след VII конгрес на Коминтерна. Московските съвещания обсъдиха и обобщиха опита на световното комунистическо движение, направиха дълбок марксистко-ленински анализ на съвременното международно положение и тенденциите за неговото по-нататъшно развитие. Те подчертаха, че съвременната епоха е епоха на преход от капитализма към социализма. Първото съвещание, след като обсъди най-актуалните въпроси на съвременното международно работническо и комунистическо движение, прие Декларация, а второто съвещание на представителите на 64 комунистически партии се обърна с Манифест към работниците и селяните от всички страни, към мъжете и жените от целия свят, към хората с добра воля да се борят с всички сили за запазването на мира.

В декларацията е направено обобщаване на гигантския опит на световното комунистическо движение и особено на основата на опита на страните от социалистическия лагер в борбата им за победата на социализма и в борбата за мир. Обобщавайки опита на социалистическата революция, на социалистическото строителство, декларацията подчертава разнообразието на методите и формите, произтичащи от особеностите на конкретно-историческите условия на всяка страна, но с особена сила обърна внимание върху общите, главните черти и закономерности, които са в основата на всяка борба за социализъм. Тези общи черти и закономерности са следните: ръководене на трудещите се маси от страна на работническата класа, чието ядро е марксистко-ленинската партия, в осъществяването на пролетарската революция в една или друга форма и в установяване на диктатурата на пролетариата в една или друга форма; съюз на работническата класа с основната маса от селячеството и с другите слоеве на трудещите се; ликвидиране на капиталистическата собственост и установяване на обществена собственост върху основните средства за производство; постепенно социалистическо преустройство на селското стопанство; планомерно развитие на народното стопанство към построяване на социализма и комунизма, към повишаване на жизненото равнище на трудещите се; осъществяване на социалистическа рево-

люция в областта на идеологията и културата и създаване на многобройна интелигенция, предана на работническата класа, на трудовия народ, на делото на социализма; ликвидиране на националното потисничество и установяване на равноправие и братска дружба между народите; защита на завоеванията на социализма от посегателствата на външните и вътрешните врагове; солидарност на работническата класа на дадена страна с работническата класа на другите страни — пролетарски интернационализъм.

Тези общи закономерности, прилагани съобразно конкретните исторически и национални условия, са задължителни за всяка страна, която е стъпила по пътя на социалистическото строителство. Участието на страните на народната демокрация, в които се развива успешно строителството на социализма, бе ценен принос в работата на съвещанието.

Декларацията подчерта, че в съвременните условия главна опасност в световното работническо и комунистическо движение е ревизионизмът, т. е. десният опортюнизъм, който е проявление на буржоазната идеология в работническото и комунистическото движение, парализиращо революционната енергия на работническата класа и водещо до съхраняване или възстановяване на капитализма.

Московската декларация е могъщо идейно оръжие за комунистическите и работническите партии от социалистическите страни. Тя разгърна с още по-голяма сила революционната инициатива на масите в борбата за победата на социализма, издигна на по-висок уровень единството на страните от социалистическия лагер начело със СССР.

Единодушието, с което съвещанията на комунистическите и работническите партии прие Декларацията и Манифеста на мира, бе забележителна идейна и политическа победа на комунистическото движение. Международната реакция, която полагаше титанически усилия, за да внесе разкол в международното работническо движение, трябваше да остане дълбоко разочарована в своите надежди. Тя посрещна решенията на Московските съвещания със затаена злоба.

Приетите от Московските съвещания документи „Декларация на съвещанието на представителите на кому-

нистическите и работническите партии на социалистическите страни, състояло се в Москва от 14 до 16 ноември 1957 година“, и „Манифест на мира“, приет от съвещание на представители на комунистическите и работнически партии (16—19 ноември 1957 г.), са съвременен манифест на международното комунистическо движение в борбата му против реакцията, против войната, за мир, за по-добри условия на съществуване, за премахване на колониализма, за демокрация и социализъм.

Решенията на Московското съвещание — дело на колективния ум на представители на 64 комунистически партии, бяха утвърдени от пленумите и конгресите на всички комунистически партии. Те са ръководство за действие в тяхната борба на съвременния етап. Московските съвещания, които минаха под знамето на пролетарския интернационализъм, откриха нов етап в развитието на международното работническо и комунистическо движение. Те отбелязаха победата на революционния марксизъм над ревизионизма.

И сега обаче ръководителите на Съюза на югославските комунисти не застанаха в един фронт със световното комунистическо движение. Те не се съгласиха с признатите от всички комунистически и работнически партии положения, разработени в Декларацията. Въпреки усилията на комунистическите партии да помогнат на СЮК да застане заедно с тях в общата борба против империализма неговите представители отказаха да вземат участие в работата на съвещанието на представителите на комунистическите и работническите партии от социалистическите страни и единствени не подписаха приетата от съвещанието декларация.

Непосредствена реализация на принципите на Манифеста на мира, приет от представителите на 64 комунистически и работнически партии, бе Съвещанието на политическия консултативен комитет на държавите — участващи във Варшавския договор за дружба, сътрудничество и взаимна помощ, и приетата от него Декларация. На съвещанието освен европейските социалистически страни като наблюдатели присъствуваха и представителите на комунистическите партии от азиатските социалистически страни. От името на техните партии те изразиха своята солидарност с Декларацията на Съвещанието на политическия консултативен комитет на

Варшавския договор. В нея се отбелязва, че в развитието на международното положение все повече започва да оказва влияние борбата на страните от социалистическия лагер за развитие и на международното сътрудничество на държавите с различни социални системи, за разрешаване на спорните въпроси по пътя на преговорите между държавите, за прекратяване на надпреварването на въоръжението и отстраняването на заплахата от атомна война.

Съвещанието от името на държавите, влизащи във Варшавския договор, подчертава в Декларацията, че те ще положат всички усилия, за да защитят делото на мира и да се борят за предотвратяване на нова война. Те считат, че в сегашния момент за правителствата няма и не може да има по-неотложна и по-благородна задача, отколкото задачата за установяване на траен мир и за избавяне на човечеството от заплахата на опустошителна ядрена война.

„Войната не се явява неизбежна, войната може да не се допусне. С обединените усилия на народите мирът може да бъде защитен и укрепен.“ С тези вдъхновяващи думи завършва Декларацията, която е по същество продължение, развитие и реализация на историческите програмни документи, приета от представителите на комунистическите и работническите партии през ноември 1957 година.

В началото на 1958 година ръководителите на Съюза на югославските комунисти излязоха със своя програма, която изцяло бе противопоставена на Московската декларация. Тяхната програма имаше за цел да оживи и активизира отново ревизионизма в комунистическото движение, който бе затихнал след отпора на комунистическите партии. Тя трябваше да послужи на съвременния ревизионизъм като идейно оръжие, против комунистическите партии, против марксизма-ленинизма. Тази програма бе концентриран израз на съвременния ревизионизъм — негова програма и кодекс. Именно поради това всички комунистически партии отделиха особено внимание на разкриване нейната антмарксистка и антиленинска същност.

На заседания на пленумите на централните комитети на комунистическите партии, на техните конгреси, в техните централни печатни органи бе разгърната дълбоко

научна и принципиална марксистко-ленинска критика на тази ревизионистична програма. С това те оказаха огромна услуга на цялото световно комунистическо движение и способствуваха по-нататъшното тържество на идеите на марксизма-ленинизма.

Активно участие в разкриване на ревизионистичния характер на програмата на СЮК, приета на техния VII конгрес в Любляна, взеха комунистическите партии от европейските народнодемократични страни. В статията „Седмият конгрес на Съюза на комунистите в Югославия и международното комунистическо движение“, публикувана във в. „Непсабадшаг“ — орган на Централния комитет на Унгарската социалистическа партия, беше дадена решителна критика на ревизионистичните положения в програмата на СЮК, според която уж в капиталистическите страни „врастващата вълна на държавно-капиталистическите тенденции“ доказвала, че капитализмът „неудържимо“ и „дълбоко прониквал в епохата на социализма“. „Мнозина мислят — се казва в статията, — че идеализирането на държавно-капиталистическите тенденции, което съществува в капиталистическите страни, и илюзиите по отношение на растящата икономическа роля на капиталистическите държави парализират развитието на работническото движение само в капиталистическите страни, че поради това само там е нужно да се води борба против тези явления, че идеологическата борба против такива погрешни идеи и илюзии само там е важна съставна част от борбата против реформисткото влияние. Нашият опит показва — продължава статията, — че разпространението на такива възгледи може да стане опасно средство за притъпяване социалистическото съзнание също така в страна, която строи социализъм. Ревизионистичната фракция на Имре Над също така използваше това в своята пропаганда... Това доведе ревизионистите от типа на Имре Над на позорния път на възстановяване на буржоазните партии, а след това към пълна капитулация пред буржоазните партии и към поддръжка на белия терор.“

Голяма мобилизираща роля в борбата за разобличаване¹ на антимарксисткия ревизионистичен характер на

¹ Статии против ревизионистичната програма на СЮК бяха поместени в централните печатни органи на комунистическите партии от европейските народнодемократични страни: „В противоречие с

Люблянската програма на СЮК изиграха конгресите на Българската комунистическа партия, на Чехословашката, Германската и Полската комунистическа партии от европейските народнодемократични страни. Седмият конгрес на БКП фактически сгана международна трибуна на борбата против ревизионизма въобще и особено срещу ревизионизма на ръководната група на СЮК. Не само в отчетния доклад на ЦК на БКП, изнесен от първия секретар на партията др. Тодор Живков, не само в изказванията на делегатите на конгреса, но и в изказванията на делегатите от братските комунистически партии въпросът за борбата против съвременния ревизионизъм вземаше особено важно място.

В своята реч пред VII конгрес на БКП Н. С. Хрущов, разобличавайки ревизионистичните позиции на ръководителите на СЮК, които те се опитват да прикрият с марксистка фразеология и с разговори за творческо развитие на марксизма, казва: „Защо империалистическите господари, които се стремят да изличат от лицето на земята социалистическите държави и да смажат комунистическото движение, в същото време финансират една от социалистическите страни, отпускат ѝ изгодни кредити и безплатни подаръци? Та никой няма да повярва, че в света има два социализма: един социализъм, който световната реакция мрази яростно, а друг — приемлив за империалистите, на който те оказват помощ и подкрепа.

Всички знаят, че империалистите никога и на никого не дават пари напразно, ей така, „за черни очи“ — те влагат своите капитали само в ония предприятия, от които се надяват да получат добри печалби.

Ако империалистите се съгласяват да оказват „помощ“ на една социалистическа държава, разбира се, те правят това не за да я засилват. Монополистическите кръгове в Съединените американски щати съвсем не могат да бъдат заподозрени, че са заинтересовани от укрепването на социализма и развитието на марксистко-ленинската теория.

марксистко-ленинската теория“ — в „Зъри популит“, май 1958 г.; „За проектопрограмата на Съюза на югославските комунисти“ — в „Скънтеа“ — през май 1958 г.; „За резултатите от конгреса на СЮК“ — в-к „Руде право“ — май 1958 г.; „Генерално отстъпление от марксизма“ — в-к „Работническо дело“ — май 1958 г.; „По въпроса за VII конгрес на Съюза на югославските комунисти“ — в-к „Трибуна люду“ — май 1958 година и др.

Представителите на тази страна — подчертава Н. С. Хрущов — твърдят, че ние уж отстъпваме от марксизма-ленинизма, а те стоят на правилни позиции. Получава се твърде курioзно положение — империалистите искат „да развиват марксизма-ленинизма чрез тази страна“. Уместно е да напомним казаните на място думи от Бебел: „Щом врагът те хвали, помисли каква глупост си направил.“¹

Цялата критика, която комунистическите партии направиха както на проекта на програмата на СЮК, така и на самата програма, след като тя бе утвърдена от Люблянския конгрес, се водеше в издържан марксистко-ленински дух, в интерес на международното работническо и комунистическо движение, в интерес на тържеството на марксизма-ленинизма.

Тази критика обаче ръководителите на Съюза на югославските комунисти от самото начало отхвърлиха, като отпочнаха още по-остри нападки срещу КПСС, срещу страните от социалистическия лагер, срещу всички братски комунистически партии и техните ръководства. По такъв начин те отново се поставиха във фронт от общия фронт на международното работническо и комунистическо движение и нещо повече — против него.

Наред с борбата против откритите ревизионисти в страните на народните демокрации комунистическите партии водеха решителна борба и против примиренчеството с ревизионизма, развивайки и прилагайки творчески марксистко-ленинската теория и всемирноисторическия опит на КПСС в изправяне на грешките, допуснати в миналото.

Югославските антмарксистки продължават и сега под маската на комунисти да проповядват чужди на марксизма-ленинизма възгледи. Те не признават очевидния исторически факт, че сега в света съществуват две коренно противоположни обществени системи, поддържат опортюнистическата теза, че социализмът се раждал в недрата на съвременните империалистически страни, отричат необходимостта от диктатурата на пролетариата и ръководната роля на пролетарската партия в борбата за социализъм и комунизъм, говорят за „надкласова“ роля на буржоазната държава, подменят пролетарския интернационализъм с национализма и шовинизма.

¹ Н. С. Хрущов — Реч пред VII конгрес на Българската комунистическа партия, Изд. БКП, 1958 г., стр. 19—20.

В цялата тази борба против идеологическия натиск на империализма и особено против ревизионизма като негово проявление комунистическите партии станаха още по-единни, укрепнаха в идейно и организационно отношение. Закали се в общата борба против настъплението на реакцията и нейните „доносчици“ — съвременните ревизионисти, международното пролетарско единство и братска солидарност на основата на принципите на пролетарския интернационализъм. С нови сили, с осмислен опит комунистическите партии от европейските народнодемократични страни сплотиха още по-широки маси около себе си и ги поведоха към нови успехи в борбата за строителството на социализма. Те настойчиво и умело преодоляваха допуснатите недостатъци и грешки в миналото и по-бързо разрешаваха намерените, но нерешени дотогава задачи в областта на икономиката, политиката и културата. В европейските народнодемократични страни бяха осъдени теорията и практиката на култа към личността и свързаните с това неправилни методи на партийно и държавно ръководство. Взетите партийни и правителствени решения в този период за строгото съблюдаване на принципа на демократическия централизъм в управлението на държавата и народното стопанство, за възстановяване на ленинските норми на партиен живот, за подобряване дейността на всички политически и масови организации, за по-нататъшно задоволяване на материалните и културни потребности на трудещите се маси предизвикаха нов подем на политическата и трудова активност на масите, нов мощен импулс в развитието на социалистическата демокрация.

В условията на социалистическото строителство и особено за народнодемократични страни, които се намират пред прага на завършване строителството на социализма, като България и Чехословакия, значението и ролята на народните маси пораста неимоверно много във всички области на живота. Социалистическите производствени отношения изискват демократични форми на управление, тъй като икономиката е база на обществения живот, тя дава направление в развитието на целия политически механизъм в социалистическото общество. Този процес обаче не е стихисен. Комунистическите и работническите партии са длъжни на всеки етап в развитието на социалистическите производствени отношения да по-

лагат особени грижи за по-нататъшното развитие на социалистическата демокрация, за още по-активно въвличане на масите в изграждането на социалистическото общество.

Ръководните партийни и държавни органи в европейските народнодемократични страни изискват най-строго да се спазва принципът на демократическия централизъм в стопанското и държавно управление. Този принцип, както е известно, съчетава в себе си необходимата централизация на управлението с максималното развитие на творческата активност на народните маси и местната инициатива. Това дава възможност най-целесъобразно, в интерес на народа да се използват всички сили и ресурси на дадена страна съобразно нуждите по места.

За подобряване работата на социалистическата държава е необходимо да се води борба както срещу бюрократическото извращаване на централизма, така и против тенденциите за анархистическа децентрализация. В миналото е имало хора, наричащи се марксисти, има ги и сега особено в лицето на югославските ревизионисти, които предлагат държавното ръководство така да се децентрализира, че общонародните промишлени предприятия да се предадат на колективите, които работят в тях, а социалистическата държава да не се меси в стопанските работи. Но това би означавало връщане назад, раздробяване на общонародната собственост и превръщането ѝ в по-низша, групова собственост, фактически отказване от планово ръководство на народното стопанство. Практиката показва, че общонародната собственост върху средствата за производство по своята природа изисква единно управление в мащаба на цялата страна. Това може да се осигури при съвременните условия само от такъв авторитетен обществен орган, какъвто е социалистическата държава.

Комунистическите и работническите партии в народнодемократичните страни взеха през този период редица мерки за по-правилното прилагане принципа на демократическия централизъм. Едно от най-важните мероприятия в това направление бе проведената известна децентрализация на държавното и стопанско ръководство. Изминатият период след Априлския и Септемврийския пленуми на ЦК на Българската комунистическа партия (1956 г.) показва, че партията и правителството правил-

но постъпиха, като разшириха правата на народните съвети, на професионалните съюзи и ръководителите на предприятията и учрежденията, като преустроиха и опростиха държавния апарат, създадоха по-големи възможности за непосредствено и активно участие на трудещите се в управлението на страната.

В Германската демократична република се проведоха редица мероприятия за усъвършенствуване и опростяване на държавния апарат, за по-ефективно ръководство на икономиката и културата. В отчетния доклад на ЦК на Германската единна социалистическа партия (ГЕСП) пред V конгрес на партията се казва по повод на тези преобразования: „Важно е да се повиши ролята на изборните органи на държавата, на Народната палата и на Съвета на министрите, на местните народни представителства и на техните съвети.“ Мерките на ГЕСП в това отношение са насочени в духа на известните идеи на Карл Маркс за превръщане на представителните органи в действително работещи органи. Смисълът на закона за усъвършенствуването и опростяването на държавния апарат се състои в това, че държавният апарат е длъжен да изпълнява още по-добре своята функция като главен инструмент на социалистическото строителство, а масите трябва да вземат още по-активно участие в решението на всички въпроси на обществения живот.

Националната конференция на ЧКП, състояла се през юни 1956 година, постави задачата „да се повиши икономическата ефикасност на управлението на народното стопанство с цел да се постигне по-добро и по-резултатно използване на предимствата на социалистическата система“. Т. с. ЧКП поставяше въпроса за по-нататъшно усъвършенствуване на организацията, формите и методите на управление на промишлеността, за да отговарят те на новия етап от социалистическото строителство в Чехословакия.

За тази цел ЦК на ЧКП в продължение на около две години разработва мероприятия, които бяха широко обсъдени от трудещите се във всенародна дискусия. Отхвърляйки решително „теориите“ на ревизионистите и преди всичко на югославските ревизионисти, които отстъпват от марксистко-ленинския принцип на демократическия централизъм в ръководството на народното

стопанство и затъват все повече в стихийността, анархичността, присъщи на капитализма, ЧКП се зае преди всичко с още по-голямото укрепване на централистичното начало в управлението на икономиката и на първо място на промишлеността, като съсредоточи дейността на централните органи върху решаването на главните въпроси на стопанската политика, от една страна, от друга страна, разшири правата на предприятията, създаде условия за непосредственото участие на широките гредещи се маси в управлението на страната. От 1 април 1958 година ЧКП започна да прилага новата система на управление и организация на промишлеността. При тази система бе премахнато междинното звено между министерството и предприятието — главното управление. Основно звено става производствено-стопанската единица в лицето на предприятието или обединението от предприятия. В резултат на провеждане на тези мероприятия на партията в Чехословакия промишлените предприятия, които бяха на брой 1,417, след 1 април 1958 година станаха 383 производствено-стопански единици, от които 316 едри предприятия и 67 — обединени. За условията на Чехословакия тези мероприятия дават добри резултати.

Същите процеси, с някои своеобразия, се извършиха в Унгария, Полша и в останалите социалистически страни.

Европейските народнодемократични страни постигнаха през този период нови големи успехи в икономическото си строителство. Опирайки се на всестранната помощ на Съветския съюз и на взаимното си сътрудничество, тези страни неотклонно провеждат политика на социалистическа индустриализация и производствено коопериране на селското стопанство.

Социалистическата индустриализация играе огромна роля за укрепване на икономическата мощ на всяка социалистическа страна, както и на световната социалистическа система изобщо. Мащабите и сроковете на социалистическата индустриализация са различни за отделните страни в зависимост от икономическите, политическите, историческите и други условия. Обаче на всички социалистически страни са свойствени общи черти на индустриализацията, една от които се състои в това, че производството на средства за производство се развива

с по-бързи темпове, отколкото производството на средства за потребление.

През този период получи по-нататъшно развитие специализацията и кооперирането на народното стопанство на страните от световната социалистическа система в това число и европейските социалистически страни. Специализацията и кооперирането на производството все повече се задълбочава и усъвършенствува по линия на взаимносвързаните отрасли на икономиката.

През май 1958 година в Москва се състоя съвещание на представители на комунистическите и работническите партии на страните-участници в Съвета за икономическа взаимопомощ, където бе разработена система от мероприятия за по-нататъшното развитие и задълбочаване на международното разделение на труда между социалистическите страни, специализация и коопериране на тяхното производство, координация на перспективните планове. Това дава още по-голяма възможност на всяка народнодемократична страна да отделя особено внимание на развитието на тези отрасли на общественото производство, за които има най-благоприятни условия и възможности — наличие на достатъчни природни богатства, работници и инженерно-технически кадри, исторически сложили се производствени навици на населението и т. н. Така например в България на сегашния етап има условия за развитие на цветната металургия, селскостопанското машиностроене, химическата промишленост, интензивното социалистическо земеделие, хранителната и лека промишленост. В Полша — камъновъглената, химическата и корабостроителна промишленост, транспортното машиностроене, текстилната промишленост. В Румъния — петролодобивната и петролопреработвателната промишленост, химическата промишленост, транспортното и селскостопанско машиностроене. В Чехословакия — тежкото машиностроене, химическата, текстилната, стъклената и електрическа промишленост. В Германската демократична република — машиностроенето, химическата промишленост, корабостроенето, транспортната промишленост и др. Разбира се, това съвсем не означава, че тези насоки в развитието на отделните страни не подлежат на изменение. Заедно с разкриването на нови природни богатства, на нови ресурси, с общото развитие на икономиката на тези стра-

ни ще търпи изменение и посоката на тяхното развитие в общия координационен план на европейските страни на народната демокрация.

Икономическото сътрудничество между социалистическите страни ускорява развитието на производителните сили на световната социалистическа система. развитието на тежката промишленост във всяка социалистическа страна изменя икономическата структура на обществото. Расте относителното тегло на промишлеността изобщо и на производството на средства за производство в частност и върху тази основа се осигурява развитие на производството на средства за потребление, подем на селското стопанство, непрекъснато повишаване на материалното благосъстояние и културно равнище на трудещите се.

В резултат на социалистическата индустриализация Полша, Румъния и Унгария се превърнаха от аграрно-промишлени в развити промишлено-аграрни страни, а България — от изостанала селска страна в индустриално-аграрна. Албания, която в миналото беше колониален придатък на империалистическите държави, сега се превърна в аграрно-индустриална страна.

В общия обем на промишлената продукция в световната социалистическа система страните на народната демокрация от Европа имат голям дял. Те дават повече от 25% от цялото производство на електроенергия в световната социалистическа система, повече от 42% от добива на въглища, около 44% от добива на стомана.

В сравнение с довоенното равнище промишленото производство на Полша през 1958 година се увеличи 5.5 пъти, на Чехословакия 3.3 пъти, на Германската демократична република повече от 2.5 пъти, на Румъния — почти 4 пъти, на Унгария — повече от 4 пъти, на България — почти 9 пъти и на Албания — 18 пъти. Докато за същото време в Англия обемът на промишленото производство се е увеличил само с 1.5 пъти, във Франция с 1.87 пъти и т. н. Или в социалистическите страни от Централна и Югоизточна Европа промишленото производство се е увеличило в 1957 година в сравнение с 1937 година близо 6 пъти, а в европейските капиталистически страни това увеличение е 1.9 пъти. Производството на чугун и стомана в европейските народнодемократични страни се е увеличило през 1957 година три пъти

в сравнение с довоенното равнище, а в страните от Западна Европа — само 72 на сто.

По производство на глава от населението по основните видове от промишлената продукция Чехословакия стои сега на едно равнище с Франция, а по редица видове даже изпреварва Франция. Например по добив на въглища в Чехословакия — по 1,770 кг каменни въглища, във Франция — по 1,264; по електроенергия в Чехословакия — по 1,255 квтч., във Франция 1,164 квтч.; стомана в Чехословакия — 369 кг, във Франция 311 кг. и т. н.

Важно място в световното производство заема ГДР. Тя стои на пето място в Европа през 1957 година след СССР, Англия, Западна Германия и Франция. През 1957 година производството на електроенергия на глава от населението превишава това в ГФР.

Докато през 1939 година капиталистическа България произвеждаше на глава от населението електроенергия колкото Гърция и два пъти повече от Турция, то сега в социалистическа България производството на електроенергия на глава от населението у нас е 1.7 пъти по-голямо от това в капиталистическа Гърция и пет пъти повече от Турция.

В 1957 година съотношението между обема на промишлената продукция и производството на селското стопанство е вече 68.3 : 31.7 в полза на промишлеността. В 1939 година то е било 24.8 : 75.2.

Измени се и съотношението между отраслите на промишлеността произвеждащи средства за производство (група „А“), и отраслите, произвеждащи предмети за потребление (група „Б“), от 23:77 през 1939 година на 45:55 през 1957 година. Сега нашата промишленост за по-малко от 2 месеца произвежда продукция, равна на цялото производство през 1939 година. Този факт характеризира бързите темпове на развитие на промишлеността у нас.

Преди Втората световна война България по своето промишлено развитие стоеше на едно равнище с Турция и Гърция. В 1958 година производството на промишлената продукция в България се увеличи в сравнение с 1939 година към седем пъти, докато Гърция за същото време — само с 1.9 пъти, и Турция — с 2.3 пъти.

Големи успехи завоюва социалистическото развитие в Народна република Албания. Ако до войната на проми-

илеността се паднаше едва около 10 на сто от общата продукция на народното стопанство, а на селското стопанство повече от 90 на сто, то в 1957 година на промишлеността се падат повече от 48 на сто от общата продукция на народното стопанство. Социалистическият сектор в промишлеността превишава 98 на сто. През първата петилетка (1951—1955 година) средногодишният прираст в промишлеността съставлява 22.8%. В 1955 година за 35 дни в Народна република Албания се произвежда толкова промишлена продукция, колкото за цялата 1938 година.

Забележителни успехи в своето промишлено развитие достигнаха и останалите европейски народнодемократични страни.

Страните на народната демокрация от Европа на основата на световната социалистическа система бързо догонват напредналите капиталистически страни и в икономическо отношение. Така ако в Полша например лееето на стомана се е увеличило през 1957 година 5 пъти в сравнение с 1937 година, то във Франция този показател се е увеличил за същото време само с 65%, а в Англия — с 50%. По производство на черни метали на глава от населението Полша е надминала Италия и Япония. Чехословакия по производство на глава от населението на чугун и стомана значително изпревари Франция и се приближава плътно към равнището в Англия.

Значителни са успехите на народнодемократичните страни в Европа и в областта на производството на предмети за потребление. В сравнение с довоения период производството на захар в тези страни се увеличи със 70%, на памучни тъкани — с 58%, на вълнени — с 80%, и т. н. Някои страни на народната демокрация в Европа по производство на редица стоки за широко потребление на глава от населението вече се приближават към равнището на най-развитите капиталистически страни и дори ги изпреварват. Така например Чехословакия, Полша, Унгария и ГДР по производство на захар на глава от населението изпревариха САЩ, Англия, ГФР, Италия и т. н. Чехословакия по производство на вълнени платове и обувки на глава — изпревари САЩ, Франция, ГФР и много други капиталистически страни.

В Унгарската народна република производството на леката промишленост през 1957 година превиши уровеня

на леката промишленост от 1956 година с 26 на сто (цялата промишленост на Унгария се увеличи през 1957 година със 17 на сто по отношение на 1956 година и с 6 на сто — по отношение на 1955 година).

В Румънската народна република леката и хранителна промишленост получи значително развитие. По сравнение с 1938 година продукцията на текстилната промишленост в 1957 година достигна увеличение 314 на сто, в шевната — 554 на сто, в кожената и обувна промишленост — 333 на сто, в хранителната промишленост — 200 на сто. В 1957 година продукцията на текстилната промишленост се увеличи в сравнение с 1948 година 3.3 пъти, а хранителната — повече от 3 пъти.

По сравнение с 1948 година леката промишленост у нас през 1957 година се е увеличила 3.4 пъти. В редица отрасли на леката промишленост по продукция на глава от населението се пада повече, отколкото в Турция и Гърция по отношение на същите отрасли на леката промишленост.

Големи са успехите в развитието на леката промишленост и в другите народнодемократични страни в Европа. От година на година на базата на преимущественото развитие на тежката промишленост и на основата на постоянно растящата братска взаимопомощ между страните от социалистическия лагер, и преди всичко на помощта на Съветския съюз, благодарение на кооперирането на промишлеността на страните от социалистическия лагер, с всяка измината година бързо расте и продукцията на леката промишленост във всички европейски и народнодемократични страни.

Тези големи завоевания станаха възможни благодарение на правилната политика на комунистическите партии, на творческия труд на народните маси и огромната безкористна помощ на Съветския съюз.

В европейските народнодемократични страни успешно се развива преустройството на селското стопанство на социалистически основи. На социалистическия сектор в селското стопанство в Чехословакия към юни 1958 година се падаше повече от 71.5 на сто от общата обработваема земя. През първата половина на 1959 г. социалистическият сектор в Румъния обхваща 68 на сто от общия брой на селското население и повече от 67 на сто от обработваемата земя в страната. България — втора

в Европа завърши социалистическото преустройство на селското стопанство и сега народнодемократичната власт се опира и в града, и в селото на една и съща икономическа база — обществената собственост върху средствата за производство в нейните две форми: общонародна и групово-кооперативна. Творчески прилагат кооперативния план на Ленин и другите народнодемократични страни в Европа.

Убеждавайки се все повече в превъзходството на колективното обработване на земята, трудещите се селяни в Албания все по-масово навлизат в селскостопанските кооперативи. Особено с бързи темпове растяха селскостопанските кооперативи в последните години. Ако в 1956 година само 24.3% от всички селскостопански семейства и 30.8% от обработваемата земя бяха включени в кооперативите, то в 1957 година те включват към 47 на сто от всички селскостопански дворове и над 58 на сто от обработваемата земя. Само за 1957 година в селскостопанските кооперативи влязоха толкова еднолични стопанства, колкото през целия период от 1947 до 1956 година. През 1958 и 1959 година този процес на развитие на производствено-кооперативното движение в Албания продължава да расте. В Албания съществуват сега и 22 държавни селски стопанства.

В 1957 година, както и в следващите 1958—1959 година, сериозни успехи достигна социалистическият сектор в селското стопанство в ГДР. В 1957 година той заема 33% от обработваемата площ. Преодолявайки трудностите и допуснатите грешки в ръководството на кооперативното движение, през 1958 и 1959 година бяха завоювани нови успехи както в кооперирането на селското стопанство, така и в повишаване на урожайността в селскостопанското производство.

Расте социалистическият сектор и в останалите народнодемократични страни в Европа. Успехите на социалистическото преустройство в селското стопанство са ярка и убедителна демонстрация на жизнеността на марксистко-ленинските идеи за строителството на социализма и на всемирноисторическия опит на колхозното движение в Съветския съюз.

Социалистическият строй на село в народнодемократичните страни побеждава, защото кооперативните стопанства са по-производителни, по-високостоклови от ед-

поличните стопанства, защото те превъзхождат не само дребното еднолично земеделие, но и едрото капиталистическо стопанство.

Кооперативното стопанство обединява разпокъсаните сили на селяните и позволява да се увеличи производителността на труда. То създава условия за широко внедряване на техниката в селскостопанските работи, за извършване на мелиоративно строителство в големи мащаби, за по-непосредствено свързване на науката със селскостопанското производство, за повишаване на културата и интензификацията на селскостопанското производство. С кооперирането се създава мощна материално-производствена база на селското стопанство. Всичко това води до повишаване на производителността на селскостопанския труд, до увеличаване на добивите от единица площ, което е и главното, и решаващото. Единствено на основата на кооперирането на селскостопанското производство селяните повишават решително своето материално и културно положение. В този смисъл кооперативният строй в село изразява коренните интереси на селяните .

Въз основа на производственото коопериране на селското стопанство в народнодемократичните страни израства многобройна армия от нови селяни. Тази армия, разбрала преимуществото на колективния труд, твърдо отстоява кооперативния строй, бори се и побеждава трудностите и успешно върви напред. Мястото на селяните-кооператори в системата на общественото производство се коренно изменя: от дребни еднолични производители те се превръщат в социалистически труженици. Върху тази основа още повече укрепва съюзът на работническата класа с трудещите се селяни.

Политиката на ограничаване и изтласкване на кулачеството, провеждана в народнодемократичните страни, доведе до сериозно отслабване на икономическата мощ и влияние на експлоататорските елементи на село. Благодарение на големите успехи на социалистическото селско стопанство в някои страни се допускат бивши кулаци в производствените кооперативи при строг индивидуален подход и с временно ограничаване на техните права. В България кулачеството като класа е ликвидирано. В Чехословакия то значително е обезсилено икономически и политически и задачата, която постави XI

конгрес на ЧКП, е до 1960 година то да бъде ликвидирано като класа.

Някои ревизионисти побързаха да направят извода, че приемането на бившите кулашки стопанства в производствените кооперативи означавало врастване на кулака в социализма. Това, разбира се, е неправилно. Преди всичко тяхното приемане става в условия, когато базата за съществуване и развитие на кулашките стопанства е почти ликвидирана, когато самите кулаци — членове на кооператива, са загубили своята експлоататорска икономическа основа.

Новият подем на икономическото развитие в европейските народнодемократични страни е свързан най-тясно с непрекъснатия подем на икономиката на Съветския съюз, с неговата всестранна и безкористна помощ. Само за 1956—1957 г. Съветският съюз предостави кредити на Полша в размер на 1,200 милиона рубли, на Румъния — 270 милиона, на България — 200 милиона, на ГДР — 420 милиона, на Унгария — 850 милиона.

Неотделима съставна част на социалистическото строителство е културната революция. Колкото по-висока е културата на трудещите се, толкова по-голяма е производителността на труда, а това, както е известно, е главното за победата на социалистическия строй.

През периода 1956—1958 година комунистическите и работнически партии в европейските народнодемократични страни възглавиха и ръководиха движението за по-нататъшно развитие на културната революция. Постигнати са нови успехи по този път. Разшири се системата на народното образование, на извънучилищното образование, създадоха се по-благоприятни условия за развитието на науката, изкуството и културата. В обстановката, когато господства едрото социалистическо производство в почти всички народнодемократични страни, в града и селото се наложи още повече, отколкото досега, учебновъзпитателната работа в училището да се свързва най-тясно с практиката, с производството. Насъщна необходимост е учащите се да получават и известни знания за приложението на законите на отделните науки в производството и чрез цялата система на обучението да се внедряват в тях трудови навици, умение и любов към физическия труд. Това наложи в редица социалистически страни да се вземе курс на по-

степенно внедряване принципите на политехническото обучение.

Строителството на социалистическото общество повишава извънредно много ролята на науката, изкуството и културата. Последните се превръщат в могъщо средство за преобразуване на обществото и природата в интерес на трудещите се. А оттук естествено произтича важната роля на дейците на науката и изкуството, с една дума, на народната интелигенция. Необходимостта от създаването на новата, на народната интелигенция е една от общите закономерности на развитието на всички без изключение страни, тръгнали по пътя на социализма.

Новата интелигенция в народнодемократичните страни в Европа се създава въз основа на привличането и идеологическото превъзпитание на старите специалисти и едновременно с това с издигането и подготовката на нови кадри от средата на работниците и селяните. Тези два пътя на създаване на социалистическа интелигенция са свързани помежду си и се осъществяват в процеса на социалистическото строителство, въз основа на съветския опит и в борба срещу буржоазната идеология.

Създаването на народната интелигенция се извършва в условията на остра класова борба. Останките на разбитите експлоататорски класи и особено империалистическата буржоазия на Запад все още кроят планове за реставрация на капитализма. За тази цел те използват и част от старата интелигенция. Историята показва, че всяко изостряне на класовите противоречия неизбежно се отразява на политическата диференциация на интелигенцията. Изострянето на класовата борба в Унгария и Полша през 1956 година въвлича една част от непролетарската интелигенция на страната на класовия враг. Разбира се, във всяка страна идеологическата борба има свои особености в зависимост от икономическото и политическото положение, от съотношението на класовите сили в една или друга страна, от влиянието на комунистическите партии в средите на интелигенцията, от класовия състав на интелигенцията и др.

Събитията през последните няколко години показаха още един път, че не може да се развива културната революция, ако не се води непрекъснатата възпитателна работа с интелигенцията, ако не се полагат постоянни грижи за създаване на нова, трудова интелигенция, тясно

свързана с народа и комунистическата партия, до смърт върна на социализма.

Преодолявайки допуснатите слабости и грешки на идеологическия фронт, комунистическите и работническите партии през този период поведоха решителна борба срещу настъплението на реакцията, против опитите на съвременните ревизионисти да опорочат и отхвърлят ръководната роля на партията в идеологическия фронт, да отхвърлят принципа на комунистическата партийност, социалистическия реализъм в изкуството, да заменят материалистическата диалектика със софистика и еkleктика.

Благодарение на проявената принципност от страна на комунистическите и работническите партии в европейските народнодемократични страни прогресивната интелигенция заедно с работниците и селяните още по-тясно се сплоти около своя марксистко-ленински авангард, повиши своята бдителност и активност в борбата против враговете на социализма.

Всички тези забележителни успехи в развитието на европейските народнодемократични страни, завоювани под ръководството на техните марксистко-ленински партии, са преди всичко успехи на социализма и поражение на капитализма. На своя VII конгрес Българската комунистическа партия отчете пред страната и пред световното работническо и комунистическо движение, пред трудещите се и угнетени народи в капиталистическия свят пълната и окончателна победа на социализма в страната, в рамките на социалистическия лагер начело със Съветския съюз.

На своя XI конгрес Чехословашката комунистическа партия отчете пълната победа на социализма в областта на промишлеността и културата и че се намира пред победата на социализма и в областта на селското стопанство. Пълна победа на социализма в областта на промишлеността завоюваха всички комунистически и работнически партии от народнодемократичните страни в Европа. Господствуват социалистическите форми в областта на селското стопанство в Албания и Румъния, успешно се развива социализмът в селското стопанство и в останалите народнодемократични страни.

На основата на тези успехи и на общия подем на целия социалистически лагер и преди всичко на Съветския

съюз, на основата на огромната работа в отделните народнодемократични страни в строителството на социализма през годините на петилетките и увеличаване възможностите на икономиката и културата в тях, на основата на сравнително високото техническо равнище на промишлеността и селското стопанство, порасналата съзнателност на масите, богатия опит, натрупан от комунистическите и работнически партии в строителството на социализма, новата творческа обстановка, която се създаде в тях след XX конгрес на КПСС, във всички социалистически, в това число в народнодемократичните страни от Югоизточна Европа, се породиха могъщи движения сред най-широките народни маси за ускорени темпове за по-нататъшното им развитие по пътя на социализма.

Съзнателното използване на икономическите закони в мащаба на цялата световна социалистическа система осигурява най-пълно реализиране преимуществата на социалистическия начин на производство. Социализмът осигурява развитието на производителните сили с такива темпове, които са невъзможни за капитализма.

Българската комунистическа партия набеляза наистина мобилизиращ, грандиозен, но реален план за извършване на икономически скок в социалистическото развитие на страната. Проведените пленуми на ЦК на БКП през октомври, ноември 1958 година и януарският—през 1959 година, конкретизираха и разгърнаха по-нататък в съответствие с това движение задачите на третата петилетка. Докато в нея се предвиждаше до 1962 година общият обем на промишлеността да се увеличи само с 62 на сто, то *януарският пленум на ЦК на БКП и третата сесия на Народното събрание набелязаха да се увеличи двойно общият обем на промишлеността до 1962 година, а през 1965 година да нарасне 3—4 пъти в сравнение с 1957 година. Само в областта на леката промишленост това увеличение в 1962 година, вместо 50 на сто, както предвиждаха директивите, ще нарасне два пъти, а през 1965 година — 3 пъти.*

След окрупняването на кооперативните стопанства у нас в края на 1958 и началото на 1959 година нашето кооперирано селско стопанство навлезе в нов етап на развитие. Създадох се още по-големи възможности да се използват неговите огромни резерви за значително увеличаване на селскостопанското производство.

Общият обем на селскостопанската продукция през 1962 година се предвижда с осъществяването на икономическия скок да достигне 40—45 милиарда лева, или с около 20 милиарда лева повече от предвиденото по директивите за същата година. А през 1965 година се наобелязва да достигне около 60 милиарда лева, или с 45 милиарда лева повече от произведеното в селското стопанство през 1957 година. На тази основа националният доход през 1962 година се очертава да нарасне повече от два пъти вместо само с 50 на сто, както бе предвидено по директивите на Седмия конгрес на партията. През 1965 година националният доход се наобелязва да достигне увеличение близо 3 пъти в сравнение с 1957 година. Мероприятията за осъществяване на икономическия скок в нашата страна ще осигурят успешното завършване на социалистическото строителство и създаване на предпоставки за постепенния преход към комунизма.

Единадесетият конгрес на Чехословашката комунистическа партия постави задачата да се завърши строителството на социализма в страната, да се подобри още повече материалното и културно положение на масите и да се подготвят условията за постепенния преход към комунизма. Единадесетият конгрес на ЧКП даде насока в най-близко време Чехословакия да достигне и надмине най-развитите капиталистически страни по производство на глава от населението. За тази цел конгресът предвижда увеличение на промишленото производство през 1965 година с 90—95% в сравнение с 1957 година. В отделни райони, като Словакия например, промишленото производство трябва да се увеличи през 1965 година повече от два пъти в сравнение с 1957 година. Производителността на труда в промишлеността се очертава да се увеличи за същото време със 75 на сто в сравнение с 1957 година. Общият обем на селскостопанското производство се наобелязва да бъде увеличен с 40 на сто в сравнение с 1957 година. На основата на тези успехи личното потребление на населението ще се увеличи с 45 на сто.

Петият конгрес на Германската единна социалистическа партия предвижда да се увеличи промишленото производство през 1965 година почти два пъти в сравнение с 1957 година. Конгресът наобеляза задачата в кратък срок леката промишленост да нарасне до такава степен, че да надмине Западна Германия по произ-

водство на най-важните продукти на глава от населението.

В областта на селското стопанство се предвижда през 1965 година урожайността от един декар да достигне: за зърнените култури — 300 кг, за картофи — 2,450, за захарно цвекло — 3,750 кг, за царевица за силос — 600 кг и т. н. Добивът на живо месо през 1965 година да се увеличи в сравнение с 1957 година със 178 на сто, а птичето месо с 685 на сто. Това ще увеличи и потреблението на домашни птици с повече от 40 на сто.

Третият конгрес на Полската работническа партия предвижда да се увеличи промишлената продукция с 80 на сто в сравнение с 1958 година. При това ЦК на ПОРП счита, че съществуват възможности за увеличение на този процент. Ускорени са темповете на развитие и в областта на леката промишленост.

Централният комитет на Румънската работническа партия подготвя петнадесетгодишен план за ускорено развитие на народното стопанство по пътя на социализма. Важна съставна част от него е седемгодишният план за развитие на народното стопанство (1959—1965 г.).

Комунистическите и работнически партии и от останалите страни на народната демокрация в Европа също така разгръщат движението на народните маси за ускорени темпове на развитие по пътя на социализма.

Гаранция за успешното разгръщане на това движение, за още по-големи победи на социалистическото строителство в европейските народнодемократични страни е това, че всички те твърдо и непоколебимо стоят в единния и здраво сплотен лагер на социализма начело със СССР. Това единство е неизчерпаем източник на тяхната сила и на възрастващи възможности за тяхното понататъшно ускорено развитие. За това всяка от тях, като работи за своето укрепване и развитие, работи и за общото укрепване на социалистическия лагер. Взаимоотношенията между тях са изградени върху принципите на пролетарския интернационализъм. Техният общ успех в ускореното им социалистическо развитие ще бъде ценен принос в сегашния решаващ етап на съревнование то на социализма с капитализма и решителна подготовка за почти едновременното им встъпване в постепенния преход от социализма към комунизма.

ГЛАВА ХІХ

ПОБЕДАТА НА НАРОДНОДЕМОКРАТИЧНАТА РЕВОЛЮЦИЯ И СТРОИТЕЛСТВОТО НА СОЦИАЛИЗМА В АЗИАТСКИТЕ НАРОДНОДЕМОКРАТИЧНИ СТРАНИ (1945—1959 г.).

І. ТРЕТАТА РЕВОЛЮЦИОННА ГРАЖДАНСКА ВОЙНА И ОБРАЗУВАНЕТО НА КИТАЙСКАТА НАРОДНА РЕПУБЛИКА (1945—1949 г.)

Революционните войни в Китай са своеобразна форма на въстание на народните маси против господството на феодално-компрадорската реакция и чуждестранния империализъм. Те бяха породени от полуколониалното и полуфеодално положение на Китай, от неравномерността на икономическото развитие на отделните райони на страната; от нейното феодално-милитаристическо раздробление, от отсъствието на демократически свободи и дългото съхраняване на революционната ситуация. Тези обективни условия в съчетание с такива важни субективни фактори като наличие на мощна политическа сила в лицето на Китайската комунистическа партия, способна да организира и да възглави победоносната и въоръжена борба на народните маси, даде възможност да се създадат и развият редовната армия и опорните революционни бази. От това се определи и основната линия на военната стратегия на Китайската комунистическа партия — опиране на постоянното разширяване и укрепване на въоръжените сили и на териториалните бази на революцията с цел да се победи „въоръжената контра-революция“.

Политиката на Китайската комунистическа партия за изграждане на мощен антияпонски фронт се увенча с успех. Само за една година антияпонска война бяха укрепени основите на победата на революцията. Териториалните опорни бази обхванаха огромна територия с

население повече от 100 милиона души, а революционната редовна армия порасна в несъкрушима сила, наброяваща около 1 милион и 200 хиляди щика. Освен това в освободените райони имаше около двумилионно народно опълчение (мин-бин). Начело на тези сили стоеше Китайската комунистическа партия, тясно свързана с широките народни маси.

При това положение разгромът на германския фашизъм и японския империализъм във Втората световна война и усилилата се в резултат на това борба на народите за мир, демокрация и социализъм начело със Съветския съюз способствуваха да се усили още повече борбата на китайския народ за истинска национална независимост и демократическо преустройство на страната. Същевременно китайският народ, понесъл тежки загуби в течение на осемгодишната антияпонска война, искаше мир и беше настроен против гражданската война. Освен това междуцните сили (националната, т. е. средната и дребната буржоазия) хранеха илюзии за доброволен отказ на гоминдана от диктаторската власт и за постигане на споразумение между лагера на революцията, възглавяван от Китайската комунистическа партия, и лагера на контрареволюцията, възглавяван от гоминдана и поддържан от американския империализъм. Разбира се, Китайската комунистическа партия не споделяше тези илюзии за „трети възможен път“. Тя знаеше, че помещическата и монополистическата „бюрократическа“ буржоазия, чиито интереси изразяваше гоминданът, не ще се откаже доброволно от своята едностранна диктаторска власт и че следователно не може да се осъществи демократизацията на страната без насилственото събаряне на гоминдана. Отчитайки обаче стремежа на народа към мир, тя твърдо възприе курс на мирно развитие на китайската демократическа революция и още на 25 август 1945 г. обнародва „Декларация за текущия момент“, с която призова целия народ да положи усилия за „укрепване на вътрешното единство, за осигуряване на мира, за демократизиране на страната и за подобряване живота на народа“. В същото време Чан Кай-ши с коварна цел изпрати до Мао Цзе-дун една след друга три телеграми, с които го молеше да отиде в Чунцин за водене преговори. Чан Кай-ши считаше, че ако Мао Цзе-дун не отиде, той ще може да обвини комунистическата

партия в нежелание да преговаря и отговорността за това да падне върху нея; ако ли пък отиде — във връзка с „преговорите“ комунистическата партия непременно ще отслаби своята бдителност и той с един внезапен удар ще може да спечели голяма победа. Тези сметки обаче излязоха съвсем криви. Партията разгада тези замисли и беше напълно подготвена да посрещне всяка изненада.

На 28 август Мао Цзе-дун прие поканите и замина за Чунцин. Въпреки започването на преговорите гоминдановските части вероломно нападناха освободените от ККП райони. Това предизвика силно възмущение сред китайския народ. През ноември и декември в Чунцин, Кунмин и други места студентите и демократическите партии и групи, въпреки репресиите на гоминдановските войски и полиция, проведоха масови стачки, събрания и демонстрации, борейки се против разпалването на гражданската война от гоминдана.

Всички тези действия на гоминдановската реакция и американските империалисти, които прехвърляха гоминдановски части от югозападните райони на линията на гражданската война, срещнаха остро осъждане от страна на международните прогресивни сили начело със Съветския съюз. По инициатива на Съветския съюз въпросът за Китай бе поставен в дневния ред на Московското съвещание на министрите на външните работи на СССР, САЩ и Англия в края на 1945 година. По настояването на съветското правителство министрите, както се съобщава в официалното комюнике, „се договориха за необходимостта от обединение и демократизация на Китай под ръководството на Национално правителство... и за прекратяване гражданската борба. Те потвърдиха своята вяроност към политиката за невмешателство във вътрешните работи на Китай.“¹

След като военното нападение и политическата измама бяха провалени, гоминдановските реакционери и американските империалисти разбраха, че още не са подготвени както трябва и че за тях не е изгодно веднага да разпалват всеобща гражданска война. Именно това накара американското правителство да се съгласи на Московските съвещания с предложенията на Съ-

¹ „Правда“, 28 декември 1945 г.

ветския съюз и инструкцията гоминдановското правителство да приеме предложението на комунистическата партия за свикването на Политически консултативен съвет и отново да започне мирни преговори.

На 10 януари 1946 г. съгласно предложението на партията бе свикан в Чуицин Политически консултативен съвет от представители на гоминдана, комунистическата партия, други демократически партии и видни безпартийни деятели. Независимо от натиска и заплахите от страна на гоминдана мнозинството от демократическите партии и безпартийните деятели, макар и не съвсем последователно, поддържаше предложенията на комунистическата партия. Политическият консултативен съвет взе редица прогресивни решения, чието осъществяване трябваше да тури началото на демократическото преустройство на страната. Но Чан Кай-ши и неговите американски господари гледаха на тези съглашения само като на средство за прикритие на своите усиленни приготовления за въоръжено нападение на Освободените райони. Ето защо след закриването на конференцията на Политическия консултативен съвет те се опитаха веднага да унищожат влиянието ѝ сред народа, да смажат демонстрациите, митингите и събранията на студентите и на демократическите дейци, посветени на резултатите от работата на Политическия консултативен съвет. Гоминданската полиция разстреля и рани много участници на свикания по този случай митинг в Чунцин. Подобни факти се повториха и в други градове. Гоминданът усили терора върху демократическите сили на контролираните от него територии. На 29 май бяха закрити 77 демократически вестници и списания. На 23 юни гоминдановски агенти избиха представителите на демократическите организации в Шанхай, дошли в Нанкин, за да изразят своя протест против гражданската война. На 11 юли на улицата бе убит видният деятел на Демократическата лига Ли Гунпу. След няколко дни жертва на гоминдана стана и известният поет, публицист и редактор на един от прогресивните вестници в Кунмин — Вен И-то. С усиляването на терора гоминданът искаше да укрепи своя тил. Въпреки протестите на комунистическата партия и целия народ, той открито нарушаваше споразумението за прекратяване на войната, както и споразуменията

на конференцията на Политическия консултативен съвет, и разпалваше всеобща гражданска война.

Американските империалисти, които на всяка цена искаха да заемат мястото на японския империализъм в Китай, предоставяха на гоминдановското правителство огромно количество оръжие и хранителни продукти. Само за периода от октомври 1945 г. до юли 1946 г. САЩ предадоха на гоминдана 800 самолета, 200 военни кораба, 12 хил. бронирани коли и камиони, 48.5 мил. тона снаряди и други бойни припаси. Към края на м. юни американците въоръжиха и обучиха 57 гоминдановски дивизии и със своята флота и авиация прехвърлиха 85 процента от цялата гоминдановска войска на линията на фронта срещу Освободените райони. При това положение гоминдановската клика и нейните американски вдъхновители смятаха, че в течение на 3—6 месеца ще разгромят народноосвободителните войски и напълно ще ликвидират Освободените райони.

Като сигнал за настъпление на гоминдана послужи законопроектът на правителството на САЩ за „военна помощ на Китай“, внесен на 14 юни за обсъждане в Конгреса.

Следвайки сигнала на своите задокеански господари, гоминдановското правителство веднага предяви пред комунистическата партия провокационно искане за изтегляне на народните въоръжени сили из редица Освободени райони. Естествено това ККП не можеше да приеме, защото то фактически би означавало самоликвидирането на Освободените райони. Тогава гоминданът на 26 юли предприе с огромни сили широко настъпление срещу тях. Така гоминданът започна третата гражданска война.

Калената в дългогодишната революционна борба Китайска комунистическа партия беше подготвена да посрещне и това коварство на гоминдана. През този период тя извърши огромна и успешна разяснителна работа сред целия китайски народ, в резултат на което американският империализъм и неговото оръдие — Чан Кай-ши, бяха изолирани политически от народа. За китайския народ стана ясно, че без събарянето на чанкайшисткото правителство и изгонването на американските империалисти не е възможно осъществяването на независимостта и мирното, демократично развитие на

страната. Наред с това Китайската комунистическа партия посочваше на народа, че военното превъзходство на гоминдановската реакция независимо от помощта, която ѝ оказва американският империализъм, е временен, преходен фактор, който не може да реши изхода на войната, че решаващо значение за това има народът. Изготвен бе и правилен военностратегически план за разгрома на настъплението на Чан Кай-ши, основата на който съставяха следните принципи: 1) Основната цел на народноосвободителната армия се явява унищожаването на живата сила на врага, а не задържането на отделни градове и територии. 2) Общият недостиг на военните сили¹ е необходимо да се компенсира с превъзходството на силите във всяко отделно сражение. То се достига по пътя на щателната подготовка на всяка операция, съсредоточаване на абсолютно превъзходство на сили на даден участък на фронта с цел да се обкръжи и напълно унищожи врагът на този участък. Не трябва да се допускат неподготвени операции, имащи малък шанс за успех. 3) Необходимо е да се бият и унищожават отделни, изолирани части на врага, докато той преобладава с общо превъзходство на силите, а след това да се бият и унищожават неговите крупни концентрирани сили. 4) Народноосвободителната армия е длъжна да попълня своето въоръжение за сметка на трофеите, взети от врага. Пленените войници от гоминдановските войски след провеждането на необходимата възпитателна работа с тях могат да бъдат също важен източник за попълването на силите на Народноосвободителната армия.

Като осъществяваше разработения от комунистическата партия курс, Народноосвободителната армия в първия период на войната, макар и да изостави редица градове и територии, по затова пък изкусно водейки мащабна война, унищожи много гоминдановски войски и Чан Кай-ши беше принуден от всеобщо настъпление срещу Освободените райони да премине към така нареченото „настъпление на важни пунктове“.

През пролетта на 1947 година гоминдановското командование организира настъпление срещу избраните от него важни пунктове: Шандун и пограничните райони

¹ По-слабо въоръжени и по-малочислени в сравнение с гоминдановските части.

на Шънси -- Гуанси и Нинся, на чиято територия се намираха ЦК на Китайската комунистическа партия и генералният щаб на Народноосвободителната армия. Решителните действия на Народноосвободителната армия с подкрепа на народа разгромиха настъпленията на противника и през януари 1947 година Народноосвободителната армия премина от стратегическа отбрана към стратегическо настъпление. На 10 октомври тя призова целия китайски народ да се обедини в единен народен фронт, да свали от власт Чан Кай-ши и да образува демократично коалиционно правителство. В същия ден Китайската комунистическа партия публикува основните положения на поземления закон, в който бе провъзгласено премахването на феодалната и полуфеодална експлоататорска система на земевладение и създаването на поземлена система, основана на принципа: „Всеки орач да си има земя.“ Това особено силно привличаше към революцията огромните селски маси. Те даваха своите деца, своите мъже, всичко най-скъпо, кръвта и дори живота си в борбата с реакционния гоминдан, за защита на плодовете на аграрната реформа. Наред с това за последователното и правилно осъществяване на поземлената реформа, увеличаването на боеспособността на Народноосвободителната армия и ускоряването на демократическите преобразования, Китайската комунистическа партия разгърна широко движение за изправяне стила на работа в партията, т. е. за повишаване на класовото съзнание на армейците и очистването на партийните организации от нездравите елементи и лош стил на работа. А това на свой ред укрепваше връзките на партията с масите, укрепваше народнодемократичната власт и засилваше революционния лагер.

В Освободените райони Китайската комунистическа партия последователно осъществяваше програмата на демократическите преобразования на страната, съответстващи на задачите на антиимпериалистическата, антифеодална буржоазнодемократична революция. Постепенно се възстановяваха промишлеността и транспортът, развиваха се селското стопанство и търговията и в кръга на възможностите се подобряваше материалното и културно положение на населението. В същото време в районите, намиращи се под контрола на гоминдановското правителство, напълно се запазваше гос-

подството на крупните помешчици и компрадорската буржоазия. Както и в миналото, народът беше лишен от най-елементарните демократически права и средства за съществуване. Всички демократични партии и организации бяха равтурени, а техните печатни органи закрити, много демократични дейци бяха убити от гоминдановската полиция, стотици хиляди народни синове и дъщери бяха хвърлени в тъмниците; народът страдаше; милиони хора измираха от глад. В същото време стоящите на власт главни представители на компрадорската буржоазия — четирите големи семейства (Чан Кай-ши, Сун Дзъ-вън, Кун Сян-си и Чън Ли-фу) посредством грабежи и най-различни машинации увеличаваха своите богатства, които достигнаха баснословната сума 20 милиарда американски долара. Наред с това гоминдановското правителство сключи с американските империалисти най-различни предателски договори.

Съгласно тези договори на американците се предоставяше право безпрепятствено да се заселват на китайска територия, да се занимават с търговия, промишленост и всяка друга дейност, да влагат капитали във всеки отрасъл на китайското стопанство, да придобиват собственост или да дават под рента земя или здания, да контролират селското стопанство, да хазяйничат по въздушните и морските пространства, в администрацията, армията, юриспруденцията и т. н. С една дума гоминдановското правителство разпродаваше на американските империалисти всичко, което можеше така или иначе да привлече техния алчен поглед.

Превръщането на контролираните от гоминдана райони в колонии и военни бази на САЩ се съпровождаше с усилено икономическо разоряване. Производството например на селското стопанство през 1947 г. се съкрати с 63 процента в сравнение с довоенното производство. Земите на бързо разоряващите се селяни преминаваха в ръцете на помешчиците и спекулантите. Катастрофално се съкращаваше промишленото производство. Предприятията на националната (средната и дребната) буржоазия, които не можеха да издържат конкуренцията на американските монополисти и бюрократическия капитал на „четирите големи семейства“, масово фалирваха. Безработицата приемаше огромни размери. Гладът се усилваше.

Всичко това естествено силно революционизираше народните маси и все по-здраво ги сплотяваше в борбата им против вътрешния и външния угнетител, около Единния народнодемократичен фронт, възглавяван от Китайската комунистическа партия.

Под влиянието на разяснителната работа на партията, че гражданската война е предизвикана от вмешателството на американските империалисти, през септември 1946 г. бе проведена „седмица с искане да се изведат американските войски от Китай“. Това протестно движение на народа против вмешателството на американските империалисти във вътрешните работи на Китай прие особено широк размах в края на 1946 и началото на 1947 г. Масовите борби на китайското студентство през това време, неговите масови протестни демонстрации и стачки способствуваха за още по-голямото развитие на народната съпротива. В селските райони, на почвата на грабежа и произвола на гоминдановската власт, още по-широко се разгоря партизанското движение. Единният демократичен фронт стана мощна сила. Той привличаше към себе си демократичните елементи на националната буржоазия, убедили се в безплодието на своите илюзии за „трети възможен път“. Разпусчането на Демократическата лига от гоминдана през декември 1947 г. спомогна още повече за отрезвяване на националната буржоазия от тези илюзии. Болшинството от членовете на лигата не се подчиниха на гоминдана. Нейното ръководство начело с Шън Цюн-жу избяга в Хонконг и там обяви възстановяването на забранената от гоминдана партия. Същевременно то обнародва и декларация, че ще върви с комунистическата партия и всички други демократически организации, борещи се против гоминдановската терористическа диктатура и американската политика за поробване на Китай.

По същия път тръгнаха някои излезли из редовете на гоминдана групи (Съюз за съдействие на демокрацията, Съюз на приятелите на трите народни принципа и др.) и някои видни политически деятели (Ли Цзи-шен, Фън Юй-сян и др.). Тези групи и деятели, излезли в опозиция, през декември 1947 г. в Хонконг създадоха революционен комитет на гоминдана, който публикува декларация, че заедно с комунистическата партия и другите демократически организации ще води борба за

събарянето на управляващата гоминдановска клика и против въоръжената интервенция на САЩ в Китай.

Такива позиции заеха и редица още други партийни организации и групи.

Усилването на Единния демократичен фронт, ръководен от партията, се обяснява и с настъпилия успешен прелом в хода на революционната война. В своя доклад на заседанието на ЦК на партията от декември 1947 година Мао Цзе-дун, след като посочва, че революционната война на китайския народ е достигнала преломен момент, казва: „Това е исторически прелом. Това е прелом от развитието към гибелта на двадесетгодишното контрареволуционно господство на Чан Кай-ши, прелом от развитието към гибелта на империалистическото господство в Китай, продължило повече от столетие... Този факт, че в освободителната война китайският народ е преминал от отбрана към настъпление, не може да не радва и да не въодушевява угнетените народи на страните от Европа и Америка в тяхната борба.“

През 1948 и 1949 години освободителната война на китайския народ се разви необикновено стремително. В началото на 1948 г. бяха напълно освободени обширни територии в Северен и Североизточен Китай. В тези боеве беше унищожена близо-половин милион гоминдановска армия. След това на три етапа — от 7 ноември 1948 до 10 януари 1949 г. — бе успешно проведена сложната и трудна Хуайхайска операция. В резултат на тази операция основните военни сили на гоминдана бяха разбити и пътят на Народноосвободителната армия към Нанкин беше открит. Почти едновременно с това отделни части на Народноосвободителната армия, намираща се в Северен Китай, започнаха Пекин-Тиенцзин-Калганската операция, която завърши с превземането на Тиенцзин и Калган, а Пекин бе освободен по мирен път. По такъв начин всички райони на север от средното течение на р. Янцзи бяха освободени.

През март 1949 г. бе свикан II пленум на ЦК на Китайската комунистическа партия, на който бяха обсъдени и определени основните задачи на партията в предстоящата победа на демократическата революция. II пленум изтъкна, че след 1927 година партията прехвърли центъра на своята работа в село, за събиране на сили и обкръжаване на градовете, за да бъдат в последна смет-

ка превзети. Тази задача сега е изпълнена, ето защо партията трябва да премести центъра на своята работа от селото в града и от градовете да ръководи селата. Наскоро след II пленум ЦК на партията се премести в Пекин.

В това време гоминдановската реакционна клика, по замисъл на американските империалисти, за да спечели време и да събере остатъците от своите сили, за да може отново да задуши революцията и подави народа в кръв, инсценира свалянето на Чан Кай-ши и постави на негово място Ли Цзун-жен, който веднага излезе с искане за „мир“. Китайската комунистическа партия не се отказа от това предложение за мир. Тя, от една страна, разобличаваше този нов трик на гоминдана, от друга — водеше преговори с неговите представители. След половинмесечно преговаряне бе изготвен проект-споразумение за „граждански мир“. Но гоминданът отказа да подпише това споразумение и по такъв начин свали от себе си маската на миротворец. Ето защо на 21 април 1949 година Мао Цзе-дун и Джу Де издадоха заповед до Китайската народноосвободителна армия да настъпи на юг и на северозапад и освободи цялата територия на страната. На 23 април бе освободен Нанкин, а след това бяха освободени обширни територии и големите градове: Ханджоу, Шанхай, Чунцин, Кантон и др. По мирен начин бяха освободени провинциите: Хунан, Суйюен, Сикан и Синцзян.

Когато Китайската народноосвободителна армия стремително настъпваше на юг за цялостното освобождение на континентален Китай, в Пекин бе открита конференцията на новия Политически консултативен съвет и официално бе подготвено образуването на Китайската народна република. Какъв трябваше да бъде характерът на новата република? Какви да бъдат класовите отношения в нея? Какви да бъдат нейните отношения с другите държави? На всички тези и още много други неотложни въпроси вече беше даден отговор в публикуваната на 1 юли 1949 г. статия на Мао Цзе-дун „За диктатурата на народната демокрация“.

След завършването на всички подготвителни работи от 21 до 30 септември 1949 година в Пекин се проведе първата сесия на висшия орган на Единния народнодемократичен фронт — Китайския народен политически

консултативен съвет. Сесията имаше широк представителен характер. Присъствуваха представители на различните националности в Китай, представители на различните демократични партии и групировки и специално поканени демократически дейци, всичко 662 души.

Изразявайки волята на народа, сесията временно взе функцията на народно събрание. Тя прие „Обща програма на Китайския народен политически консултативен съвет“, „Организационен статут на Централното народно правителство на Китайската народна република“ и „Организационен статут на Китайския народен политически консултативен съвет“, избра Централно народно правителство с председател Мао Цзе-дун и Централен народен правителствен съвет с председател Джоу Ен-лай, утвърди държавното знаме, държавния химн и определи град Пекин за столица на Китайската народна република.

На 1 октомври 1949 година в Пекин се състоя тържествена церемония, на която официално беше обявено образуването на Китайската народна република.

На следващия ден, 2 октомври 1949 година, правителството на Съветския съюз скъса дипломатическите си отношения с претърпялото пълно политическо банкрутство гоминдановско правителство, временно настанило се в Кантон, и установи дипломатически отношения с Китайската народна република. Образуването на Китайската народна република и нейното признаване от Съветския съюз предизвикаха неவிждан политически подем сред китайския народ и ускориха пълния разгром на гоминдановската армия.

Победата на китайската народна революция, увенчала се със създаването на Китайската народна република, е едно от най-забележителните събития в световната история след Великата октомврийска социалистическа революция. Тази победа бе нов мощен удар върху цялата световна империалистическа система. Тя откри нова ера в историята на китайския народ — ерата на социализма и комунизма. Тая победа даде силен тласък за разгръщане на невиждано досега революционно-националноосвободително движение против империализма сред азиатските народи. Тя представлява една от най-важните черти на нашето време, която открива вдъхващи перспективи за по-нататъшен възход на борбата за мир и прогрес на цялото човечество.

2. КИТАЙСКАТА НАРОДНА РЕПУБЛИКА ПО ПЪТЯ НА ПРЕХОДА ОТ КАПИТАЛИЗМА КЪМ СОЦИАЛИЗМА

С образуването на Китайската народна република се завърши в главни линии буржоазнодемократическата революция от нов тип в Китай и се започна социалистическа революция. Благодарение на това, че работническата класа в тесен съюз с многомилionenното селячество завоюва властта, нейният авангард — Китайската комунистическа партия — стана партия, ръководеща политическата власт. Демократическата диктатура на народа беше една от формите на диктатурата на пролетариата. Китайската буржоазнодемократическа революция прерасна по мирен път в социалистическа революция. Съдържание на втория етап от развитието на китайската революция е построяването на социалистическото общество.

След образуването на Китайската народна република (1949 г.) една от основните задачи на новата народнодемократическа власт беше да проведе докрай аграрната реформа. През 1950 година правителството прие специален закон за аграрните преобразования. По силата на този закон народната власт безвъзмездно конфискува земята на феодалите. 300 милиона безимотни и малоимотни селяни получиха над 700 милиона му¹ земя и други средства за производство.

Наред с това народното правителство конфискува всички предприятия на бюрократическия капитал, господствувал по-рано в икономиката на страната, включително и намиращите се в Китай японски, германски и италиански предприятия, които след победата в анти-японската война преминаха в ръцете на гоминдановското правителство. Но в Китай имаше и национална буржоазия, която беше спъвана в своето развитие от феодализма и чуждестранния империализъм и в течение на известен период запазваше революционен дух. След победата тя взе участие в ред мероприятия на народното правителство, призна ръководната роля на работническата класа. При огромната изостаналост и разруха на китайското стопанство националната буржоазия изигра известна положителна роля във възстановяването на

¹ Един му е равен на 0.61 хектара.

производството и даже в неговото развитие. Държавата беше принудена да използва опита им и към тях не бе проведена експроприация.

При конкретните китайски условия не бе уместно да се експроприра собствеността на националната буржоазия, но и да се изтласка националната буржоазия от производството не можеше. Ако би се спряло снабдяването ѝ със суровини, ако не биха ѝ се давали производствени задачи, ако за тяхна сметка се развиваше веднага социалистическото производство — би се получила безработица за няколко милиона работници и служещи в техните предприятия, биха се създали трудности за 10—20 милиона дребни търговци и занаятчии. По данните за август 1955 година в страната имаше 850,000 частни магазина и 2,090,000 сергии (?), в които бяха заети 3,890,000 човека. Освен това имаше и над 860,000 частни предприятия за обществено хранене, в които бяха заети над 1,350,000 човека; 210,000 частни предприятия за битово обслужване с 470,000 човека, 94 процента от тези предприятия в градовете и 98 процента в селата нямаха наемна работна ръка. Ето защо в съответствие с политиката на китайската компартия ликвидацията на частната собственост на националната буржоазия се извърши по мирен начин, чрез откупуването на собствеността на буржоазията, по пътя на социалистическото преустройство и превъзпитаване на буржоазията.

С цел да се укрепи демократическата диктатура на народа и се създадат необходимите условия за планово развитие на народното стопанство народното правителство мобилизира масите за провеждането на редица нови реформи.

През 1950 година Народноосвободителната армия, за да осъществи окончателно своето велико дело — освобождението на Китай, — навлезе в Тибет, който е неразделна част от Китай от най-древни времена. Английските империалисти и реакционерите в местното тибетско правителство изпаднаха в паника. Техният опит да превърнат Тибет в своя база за провокация срещу Китай се провали. На 20 януари 1950 г. агенция Синхуа категорично заяви: „Тибет е територия на Китайската народна република. Това е факт, известен на всички хора по света, и никога не е бил отричан от никого.“ Виждайки разюздаността на империалистите в Тибет и

особено на английските, които проваляха всеки опит за преговори на Централното китайско правителство с местното тибетско правителство за мирно освобождение на Тибет, Централното правителство даде заповед на Народноосвободителната армия да продължи настъплението. Настъплението на Народноосвободителната армия парализира съпротивата на реакционните сили, свързани с чуждестранния капитал, и способствува победата на прогресивните и патриотични сили на Тибет през пролетта на 1951 година. Непосредствено след това бе изпратена делегация в Пекин, която да води преговори с Централното правителство за мирното освобождение на Тибет. В разстояние на един месец бе постигнато споразумение по всички въпроси.

След подписването на споразумението, което уточняваше мерките за мирното освобождение на Тибет, на 26 октомври частите на Народноосвободителната армия пристигнаха в Лхаса, където бяха горещо приветствувани от тибетския народ. По такъв начин хората, живеещи „на покрива на света“, се изтръгнаха от империалистическите сили и се завърнаха в голямото семейство на китайската родина.

С мирното освобождение на Тибет цялата страна се обедини с изключение на о-в Тайван, на който Чан Кай-ши успя да се закрепил с помощта на американските окупационни войски и флот. Сплотиха се и всички националности в Китай, достигащи на брой 60.

През юни 1950 година американските империалисти започнаха агресивната разбойническа война в Корея. Техните военноморски и въздушни войски навлязоха в китайските водни и въздушни пространства, като окупираха неделимата част от територията на Китай — остров Тайван, прикривайки се зад Чан Кай-ши. При това положение Китайската комунистическа партия организира всенародно движение за съпротива на американската агресия и оказва помощ на Корея. В резултат на победоносната борба на китайските народни доброволци и корейската народна армия американските агресори не само бяха изгонени от Северна Корея, но и бяха принудени през юли 1953 година да сключат примирие. През това време бяха ликвидирани окончателно и остатъците на гоминдановските въоръжени сили и терористични банди на континента.

В хода на движението „за изкореняване на контрареволуционните елементи“ по пътя на упорита възпитателна работа и провеждане на правилна политика в страната бе установен период на мирно развитие и обществено спокойствие.

През първата половина на 1952 година сред работниците в държавните учреждения се разви движението „против трите злини“ — кражбата, разточителството и бюрокрацията, а сред работниците от частната промишленост и търговията — движението „против петте злини“ — подкупа, неплащането на данъците, разхищението на държавните средства, недобросъвестното изпълнение на държавните поръчки и разгласа на държавни и икономически тайни. В хода на тези движения против „трите и петте злини“ бяха отбити опитите на буржоазията да насочи Китай по пътя на капиталистическото развитие, в резултат на което в страната се създадоха необходимите благоприятни условия за социалистическите преобразования на частната промишленост и търговията по мирен път.

Непосредствено след движението против „трите и петте злини“ се разви и движението „за идеологическо превъзпитание“, в разволя на което се подхвърлиха на осъждане реакционните възгледи и се направиха първите стъпки в разрешаването на въпроса — на кого служи и каква трябва да бъде в съвременното общество китайската интелигенция.

През 1953 г. китайският народ въз основа на извоюваните в условията на остра класова борба победи и в областта на политиката, и в областта на икономиката пристъпи към въвеждане на планово икономическо строителство, към осъществяване на първия петгодишен план. Периодът от създаването на Китайската народна република до построяването на социалистическото общество представлява преходен период.

Какви са основните особености на преходния период в Китай? Първо, Китай като изостанала в промишлено отношение страна, за да развие социалистическата индустрия и преди всичко тежката промишленост, за да се превърне в напреднала индустриална страна, му е необходимо продължително време.

Второ, в Китай съюзник на работническата класа са не само селяните, но и националната (дребна и средна)

буржоазия и за да се преустрои старата икономика, е необходимо да се прибегне до метода на мирно преустройство не само на селското стопанство и занаятчийската промишленост, но и на капиталистическата промишленост и търговия.

Изхождайки от тези особености в страната и опирайки се на марксистко-ленинското положение за същността на прехода от капитализма към социализма, партията определи и своята генерална линия в преходния период по следния начин: в течение на продължителен период да се осъществи постепенно социалистическата индустриализация на страната и да се преведе на социалистически релси селското стопанство, занаятчийската промишленост, капиталистическата промишленост и търговията.

Тази генерална линия на партията беше начертана през 1952 година, а през 1954 година бе приета от Общокитайското събрание на народните представители и вписана в конституцията на Китайската народна република като главна задача на страната през преходния период.

Следвайки тази генерална линия, партията водеше борба както против левия уклон, който се заключаваше главно в искането да се построи социализмът „в един прекрасен ден“, в липса на вяра, че китайският народ може да постигне целите на социалистическата революция по мирен път, така и против десния, който се заключаваше главно в задоволяването само с постигнатите успехи на буржоазнодемократическата революция, в отказ революцията да прерасне в социалистическа, в липса на вяра, че партията може да ръководи целия китайски народ в изграждането на социализма, а след това и на комунизма.

Въпросът „кой кого“, изразяващ същността на класовата борба, се реши в Китай в полза на социализма. Социалистическите преобразования на частната собственост на средствата за производство в селското стопанство, в занаятчийската промишленост, в капиталистическата промишленост и търговията се увенчаха с успех.

Сто и двадесет милиона селски домакинства и над пет милиона занаятчийски преминаха от еднолично към колективно стопанство. Седемдесет хиляди частни промишле-

ни предприятия станаха смесени държавно-частни предприятия, а около два милиона големи, средни и малки магазини се преобразуваха в държавни, държавно-частни, кооперативни или групово-кооперативни магазини. Това беше велика социалистическа революция, която превърна съществуващата от хилядолетия частна собственост на средствата за производство в обществена собственост. Благодарение на съзрелите условия, на правилното ръководство от страна на комунистическата партия и народното правителство, на усилията на народа в цялата страна, в процеса на тази велика революция общественото имущество не претърпя загуба, общественото производство не се съкрати. В първата година след решаващата победа в тази велика революция китайският народ постигна огромни успехи във всички области на своя живот.

През 1956 г. независимо от особено големите стихийни бедствия общата продукция на селското стопанство на страната, изразена в стойност, съставлява 58 милиарда и 300 милиона юани, т. е. с 2 милиарда и 740 милиона юани повече от 1955 г., и по такъв начин бе превишен заплануваният уровень от последната година на първата петилетка.

През същата година занаятчийско-промишлените и смесените държавно-частни предприятия увеличиха своето производство. Общата продукция на занаятчийско-промишлените предприятия, изразена в стойност, достигна 11 милиарда и 700 милиона юани, т. е. с 16 процента повече от 1955 г. Извършването на тези огромни преобразования не стана случайно, то беше подготвено от историческото развитие на страната. Социалистическите преобразования в селското стопанство преминаха пътя от групите на взаимопомощ и кооперациите от низш тип до кооперациите от висш тип. Социалистическите преобразования в занаятчийската промишленост минаха по пътя на развитието от такива низши форми на кооперации като снабдително-потребителните групи и обединения на отделни производители към производствени кооперации, от малките занаятчийски кооперации до сравнително крупните занаятчийски кооперации. Социалистическите преобразования в капиталистическата промишленост и търговия преминаха пътя на развитие от изпълнението на поръчките за преработка на материа-

ла и централизираните закупки и продажби до частично, а след това до пълно отраслово преобразуване в смесени държавно-частни предприятия. В същото време трите велики преобразования на свой ред се осъществиха във взаимна връзка и съчетание. Заедно с тези преобразования в Китай непрекъснато нарастваше производството. Тези велики преобразования заедно с успехите въвличаха още по-широки маси в изграждането на нов Китай. Това укрепваше ръководната роля на партията, която не преставаше да провежда своята „линия на масите“.

Тези велики преобразования не станаха мирно, без класова борба, наопаки, ограниченията, които държавата налагаше, се натъкваша на острата съпротива на капиталистите. „Борбата за ограничения и против тях — се казва в отчетния доклад на Осмия конгрес — през последните години беше основната форма на класова борба вътре в страната, тя отразява основното класово противоречие на страната — противоречие между работническата класа и буржоазията.“ В тази борба Китайската комунистическа партия се придържаше към политика на сплотяване и борба с националната буржоазия или по-точно — политика на сплотяване чрез борба. Това значи, че на базата на съюза между работниците и селяните работническата класа както и преди поддържа политическия съюз с националната буржоазия.

По отношение на селяните класовата политика на партията се състоеше в това, да се даде на бедняците и на низшите слоеве на новите и старите средняци, по положение близки до бедняците, преднина при ръководството на кооперациите, да се укрепва съюзът със средняците; да се ограничава и постепенно ликвидира кулачеството; да се възпитават селяните, да им се разясняват и показват на практика преимуществата на кооперациите; да се оказва на селяните всеобща помощ; на основата на доброволността и взаимната изгода да се призовават към обединение и чрез кооперациите да встъпят по пътя на социализма.

Благодарение на правилната политика на комунистическата партия и на народното правителство за по-малко от четири години китайският народ излезе победител и в социалистическата революция. С това се осигури

възможността за още по-широко социалистическо строителство. За да може да се отдаде на мирен социалистически труд, на китайския народ му беше нужен повече от всякога мир и затова той положи и полага всички усилия за запазването на мира в света. Както е известно, народен Китай даде голям принос в развитието на принципите за мирно съвместно съществуване, провъзгласявайки през юни 1954 г. заедно със своята велика съседка Индия известните пет принципа „Панча шила“:

1) взаимно зачитане на териториалната цялост и суверенитет;

2) ненападение;

3) ненамеса във вътрешните работи;

4) равенство и взаимна изгода и

5) мирно съвместно съществуване.

Тези пет велики демократически принципа, явяващи се в съвременните условия най-добрата форма на взаимно отношение на държавите с различни социални строеве, Китайската народна република последователно провежда в живота, завоювайки все по-голям авторитет и признание на международната арена.

Благодарение на високия подем на движението за социалистическо преобразуване на селското стопанство, занаятчийството, капиталистическата промишленост и търговията, започнато фактически от 1953 г., социалистическата революция одържа през 1956 г. решаваща победа в областта на собствеността върху средствата за производство. Тази победа на социалистическата революция откри широки простори за развитието на производителните сили на страната. Първата петилетка беше изпълнена по основните показатели за четири години.

Постигнатите успехи направиха Китай страна със свое самолетостроене, автомобилостроене, производство на мощни локомотиви, модерни станове и електрогенераторно оборудване, на оборудване за металургията и минната промишленост, производство на висококачествена стомана и важни видове цветни метали. Влезе в строя северозточната промишлена база, център на която е Аншанският металургичен комбинат, значително укрепна промишлеността на Шанхай и другите крайморски градове. Започнаха да се създават нови промишлени райони в Северен, Централен, Северозападен,

Югозападен и Южен Китай. През периода на първата петилетка наред със строителството в широки мащаби на нова промишленост получи голямо развитие производствената мощност на съществуващите промишлени предприятия.

Към края на 1957 г. стойността на общата продукция на промишлеността нарасна със 130 процента.

Едновременно с бързото преимуществено развитие на промишлеността усилено се придвижваше напред и развитието на селското и горското стопанство. В областта на иригационното строителство се извърши огромна работа за обуздаването на реките Хуан-хъ и Хуай-хъ. Благодарение на активността на населението и голямата подкрепа от страна на правителството напоителната площ през първата петилетка се увеличи с 14 милиона хектара, т. е. 60 процента от общата напоителна площ. Обработваемата площ също се увеличи с 4 милиона хектара. Независимо от силните стихийни бедствия през отделните години на петилетката общият сбор на продукцията от селското стопанство с всяка измината година растеше. През 1957 г. производството на зърнени храни (без соевобобовите храни) достигна 185 милиона тона, като по отношение на 1952 г. се увеличи с 30.5 милиона тона. Голямо развитие получи също така и животновъдството. Въпреки големия прираст на населението (повече от 60 милиона за 5 години) страната осигури задоволяването на своите нужди със зърнени храни и в основни линии — леката промишленост със суровини.

Транспортът и съобщенията получиха в течение на първата петилетка 8,500 километра нови железопътни линии и повече от 70 хиляди километра нови шосейни пътища, нови плавателни съдове с общ тонаж 410 хиляди тона, 110 хиляди километра нови телеграфни и телефонни линии.

Голям, непознат скок направи Китай и по пътя на развитието на просветата, на научноизследователската работа и здравеопазването. Китай е известен със своята стара култура. Но феодалният режим, постоянните войни и междуособици спъваха развитието на културата и нейното проникване сред широките народни маси. Едва победата на революцията позволи на народа да се ползва от плодовете на просветата и културата. През

1957 г. броят на студентите достигна 440 хиляди, т. е. увеличи се в сравнение с 1952 г. с 250 хиляди души; броят на учащите се в средните специални училища достигна 740 хиляди, като се увеличи в сравнение с 1952 г. с 360 хиляди; броят на учащите се в общообразователните средни училища достигна приблизително 6 милиона души, като се увеличи в сравнение с 1952 г. с 3.5 милиона; броят на учащите се в първоначалните училища достигна повече от 67 милиона, като се увеличи в сравнение с 1952 г. с 16 милиона. За този период броят на научните работници в научноизследователските институти нарасна до 4,000 души. Изданията на книги, вестници, списания, мощността на радиоразпръсквателната мрежа и производството на кинофилми съответно се увеличиха с 50—100 и повече процента. Достигнати са големи успехи също така и в другите области на културата и изкуството. По плана за развитието на китайската наука се предвижда за около 12 години тя да достигне равнището на световната наука в онези области, които имат важно значение за народното стопанство.

Заедно с икономическото и културното строителство на страната през първата петилетка значително се подобри и живогът на трудещите се, увеличи се техният реален доход. Например общият доход на селяните порасна с 30 процента, почти с толкова се увеличи и работната заплата на работниците и служещите в цялата страна.

Основа на постигнатите успехи на Китай са сплотеността и единството на целия китайски народ под ръководството на Китайската комунистическа партия, както и активността и ентузиазмът, с които той участва в социалистическото строителство, а също така и помощта на Съветския съюз и страните с народна демокрация. През този период Съветският съюз отпусна на Китай кредити при изгодни условия, оказва му помощ в проектирането на 205 промишлени обекта и в доставянето за тях на по-голямата част от машините и съоръженията, изпрати му голяма група специалисти и пр. Огромно значение за успешното строителство на социализма в Китай има и творческото използване опыта на Съветския съюз и другите социалистически страни. Опитът на съветските народи е водещ опит и за Китай. „Ние смятаме — заяви Чжоу Ен-лай на четвъртата сесия на

Общокитайското събрание на народните представители, — че е съвършено необходимо да се учим от Съветския съюз, и целият въпрос е в това, как се учим. Ако ние се учим лошо, отговорността пада върху нас. Съветският съюз е първата в света държава, която построи социализма и има богат опит... Всъщност, именно защото изучавахме сериозно челния опит на Съветския съюз, ние изминахме далеч по-малко криволичещи пътища и постигнахме огромни успехи в строителството... Ние трябва да осъдим ревизионистическите възгледи на онези, които смятат общата истина на марксизма и челния опит на Съветския съюз за догма и ги отричат... Трябва най-категорично да се каже, че и занапред ние сериозно ще се учим от СССР, ще се учим от всички социалистически страни.“

3. БОРБАТА НА КИТАЙСКАТА КОМУНИСТИЧЕСКА ПАРТИЯ ПРОТИВ ДЕСНИТЕ В ОБЛАСТТА НА ПОЛИТИКАТА И ИДЕОЛОГИЯТА. ПО-НАТАТЪШНОТО УСКОРЕНО СТРОИТЕЛСТВО НА СОЦИАЛИЗМА

Победата на социалистическата революция през 1956 г. доведе до дълбоки изменения в Китайската народна република. Социалистическите преобразования, извършени през този период, засегнаха дълбоко интересите на буржоазията. По-далновидната част от нея се стараеше да върви в крак с времето, да се преустрои, разбирайки, че за нея няма друг път в новото китайско общество. Но нейното дясно крило затаи злоба. Принудени под натиска на обстановката да признаят преобразуването на системата на собствеността, буржоазните десни елементи не искаха да предадат своите позиции в политиката и идеологията. Те не можеха да търпя работниците и селяните, но същевременно не можеха и да не видят, че старата икономическа база се руши, а силите на работниците и селяните укрепват и растат. Това е една от основните причини за активизирането на всички десни елементи в страната срещу Китайската комунистическа партия.

При това положение самото укрепване и по-нататъшното развитие на социалистическия строй, привеж-

дането на надстройката на социализма в съответствие с нейната база, направиха неизбежно осъществяването на социалистическата революция и в областта на политиката и идеологията. На тържественото събрание по случай четиридесетата годишнина от Ведиката октомврийска революция Лю Шао-ци каза: „Социалистическата революция в областта на собствеността върху средствата за производство в нашата страна в основному се завърши през 1956 г. . . Но единствено само тази промяна в икономическата система още не е достатъчна. Класовата борба между буржоазията и работническата класа още не се е завършила. Реакционните буржоазни десни елементи в никакъв случай не ще се примирят с гибелта на капиталистическата система, те ненавиждат социализма, те търсят случай да си премерят силите с народа. Борбата между двата пътя на развитие — социализма и капитализма — си остава борба за дълъг период. Ето защо наред с окончателното завършване на социалистическата революция на икономическия фронт е необходимо да се проведе последователно социалистическа революция и на политическия, и на идеологическия фронт.“

Съдържанието на социалистическата революция на политическия и идеологическия фронт — това е борбата за установяване на безразделно господство на марксистко-ленинската идеология в Китай, възпитаване всички класи на китайското общество в духа на социализма и преди всичко превъзпитаване на междинните слоеве от националната (средна и дребна) буржоазия и старата интелигенция. Националната буржоазия и старата интелигенция бяха главната сила, способна в преходния период на Китай да окаже съпротива на социалистическата революция. Те притежават определени научни знания, опит в управлението на производството; влизат в органите на народната власт; разполагат с политически позиции и политическо влияние; а при това и работническата класа в Китай все още се нуждае от техните знания.

Като конкретна форма на развитие на социалистическата революция на политическия и идеологическия фронт в Китай се яви „движението за изправяне на стила в работата“, решение, за провеждането на което ЦК на ККП публикува на 27 април 1957 г. „Целта на

това движение е с метода на критиката и самокритиката да се повиши комунистическата съзнателност на народните маси, да се регулират систематически отношенията в самия народ с оглед тези отношения да отговарят на изискванията за укрепване на социалистическата система и за по-нататъшно развитие на производителните сили на обществото“ (Мао Цзе-дун).

В борбата против социалистическата революция десните елементи изготвиха програма, която се заключаваше по същество в следното: 1) пропаганда на буржоазния икономически и политически строй, а също така и на буржоазната култура; 2) опълчване срещу основното направление на вътрешната и външната политика на правителството; 3) непризнаване постиженията на народнодемократическата и социалистическата революция, на социалистическото строителство; 4) въставане срещу ръководството на комунистическата партия в държавните работи, срещу ръководната роля на партията във всички области на идеологическата и стопанската дейност.

Както е известно, съставът на масите, взели участие заедно с работническата класа и трудещите се селяни в новодемократическата революция и влезли заедно с нея в епохата на социалистическата революция, е твърде разнороден. Тук влизат и националната буржоазия, и представители на помещическата класа, и кръгове на бюрократическия капитал, и реакционната гоминдановска клика. Вземайки участие в буржоазнодемократическата революция, те разчитаха да поведат Китай по пътя на капиталистическото развитие. Поради това, когато започна да се задълбочава социалистическата революция, тя се сблъска със съпротивата на буржоазните десни елементи. Особено се активизираха те след решението на ЦК на Китайската комунистическа партия за провеждането на „движението за изправяне на стила в работата“ и призива на партията към некомунистите да окажат помощ в борбата против бюрократизма, сектантството и субективизма, против явленията, останали в наследство от стария свят. Във всичко това десните видяха свидетелство не на сила, а на слабост на работническата класа и комунистическата партия вътре в страната. Сега може „всичко да се говори и

навсякъде да се разцъфтява; трябва само да се поднесе клечката кибрит и всичко ще загори в Поднебесната“, т. е. в Китай. Така оцени обстановката през юни 1957 г. лидерът на десните Чжан Бо-цюн, вдъхновен от събитията в Унгария.

Десните елементи започнаха бясно настъпление против комунистическата партия и социализма. Те имаха в ръцете си вестници*, върху страниците на които започнаха да обливат с кал завоеванията на социалистическата революция. Техните изказвания имаха явно провокационен характер и целеха да възбудят недоволството от народната власт, да вдигнат срещу нея реакционно настроените сили. Те осъдиха движението „против трите и петте злини“¹, движението за изкореняването на контрареволуционните елементи и излязоха против движението за идеологическо превъзпитание. Стремейки се да залечат границата между работническата класа и буржоазията и във връзка с това да обявят за остаряла марксистко-ленинската теория за класовата борба през преходния период в Китай, те всячески се стараеха да докажат, че годишният процент на капиталистите за вложените капитали в държавно-частните предприятия няма нищо общо с експлоатацията на работниците, че след социалистическото преобразуване на частните капиталистически предприятия в държавно-частни границата между националната буржоазия и работническата класа се е унищожила и следователно не е необходимо комунистическата партия да се занимава с идеологическото превъзпитание на буржоазните елементи, а трябва да им предостави ръководно положение във всички области на живота, защото притежават повече знания и опит от работниците. Опитвайки се да ликвидират ръководството на комунистическата партия в областта на науката, културата и просветата, главатарите на десните елементи твърдяха, че комунистите не могат да ръководят културата и науката, че комунистите не могат да ръководят старите специалисти. Под формата на „борба с

* „Куанминжибао“, „Синминбао“, „Венхуейбао“.

¹ „Трите злини“ — кражбата, разточителството и бюрократизмът; „Петте злини“ — подкупът, неплащането на данъците, разхищението на държавните средства, недобросъвестното изпълняване на държавните поръчки и разгласа на държавни и икономически тайни.

догматизма“ десните излязоха против изучаването на опита на Съветския съюз.

Ревизионистите твърдят, че членовете на националната буржоазия се превръщат в работници на социалистическите предприятия благодарение на наличните у тях общочовешки качества, а не по силата на специфичните, конкретни исторически условия, че следователно въпросът за идеологическо превъзпитание на буржоазията и необходимостта от водене на класова борба в съвременното китайско общество е безсмислен и т. н.

За да откъснат литературата и изкуството от революционната политика на партията, буржоазните десни елементи противопоставиха художествената правда на партийната политика. Ревизионистите в тази област приканваха китайските писатели да не мислят над това, правилна или неправилна ще бъде тяхната политическа линия в произведенията, които се готвят да пишат.

Догматиците считат опростено, че за изкуството и литературата е напълно достатъчна само политиката, и пренебрегват спецификата на художественото творчество и майсторството.

Макар че догматиците и ревизионистите стоят на съвършено противоположни позиции, методът на изследването у тях е един — метафизичен, едностранчив, те или противопоставят литературата и изкуството на политиката, или поставят между тях знак на равенство.

Под влиянието за разюзданата клеветническа пропаганда на десните и в условията на бурното развитие на социализма в Китай се активизираха контрареволуционните елементи, изостри се класовата борба в страната. Зарегистрирани бяха случаи на убити работници и служещи. В Пекинский медицински институт бяха хвърлени запалителни вещества. В провинцията Джънцзян станаха 61 убийства на кадрови работници, подпалване и разграбване на кооперативно имущество, опити да се възвърне земя, иззета в хода на аграрната революция, окачваха се контрареволуционни мозумги и пр. Бивши помещници и кулаци поведоха сред заможните средни селяни агитация за напускане на кооперативите.

Макар походът на десните против работническата класа, социализма и партията да не предизвика контра-

революционни вълнения и нарушения на обществения ред, все пак той доведе до изостряне на класовата борба като цяло.

Спирайки се на този въпрос, Мао Цзе-дун посочва, че борбата между националната буржоазия и работническата класа си остава главно противоречие в преходния период в Китай. Националната буржоазия се измени в хода на социалистическото строителство, но тя си остава двойствена. Станали работници в смесените държавно-частни предприятия, буржоазните елементи постепенно се превръщат от експлоататори в трудещи се, живеещи за сметка на собствения си труд. Но в същото време те още не са се отказали от експлоататорската си същност (ежегодно те получават пет на сто за своите предишни капитали, т. е. нетрудов доход). „Противоречията между работническата класа и националната буржоазия, това са противоречия между експлоатирани и експлоататори, които са сами по себе си антагонистически. Но в конкретните условия на нашата страна — казва Мао Цзе-дун, — ако се регулират по съответен начин, антагонистическите противоречия между тези две класи могат да се превърнат в неантагонистически, могат да се решат по мирен път.“¹

Оставайки вярна на своята политика — „съюз и борба“ на работническата класа с националната буржоазия, — Китайската комунистическа партия разреши това противоречие по мирен път.

Опирайки се на указанията на Мао Цзе-дун, партията предвиждаше тази неизбежна борба и се готвеше за нея. Тя отново съчета всеобщата истина на марксизма-ленинизма с конкретната практика на революцията в страната и изхождайки от общите закономерности на социалистическата революция, творчески разработи политическите и тактическите положения за развитието на революцията.

В хода на борбата против буржоазните десни елементи и ревизионизма партията едновременно се бореше и против догматизма. Догматиците искаха с помощта на примитивни, груби методи на принуждение да смажат десните елементи и ревизионистите. Но пар-

¹ Мао Цзе-дун. Към въпроса за правилното разрешение на противоречията вътре в народа.

тията провеждаше твърд курс на предоставяне на десните елементи възможността да изкажат свои мнения, при това открито заявяваше, че не се бои от отровни тревы, че тя се кани да ги изплеви и ги превърне в тор.

Когато буржоазните десни елементи надцениха своите сили и подцениха уровена на съзнателност на работниците и селяните, на по-голямата част от промишленотърговските кръгове и интелигенцията, на мнозинството от членовете на демократическите партии и започнаха бясна дейност на широк фронт, те бяха блокирани веднага и срещнаха съкрушителния отпор на народа. В защита на социализма се вдигнаха стотици милиони трудещи се. На свиканите събрания в Пекин, Тиенцзин, Шанхай, Шанян, Аншан, Кантон, Ухан, Нанкин, Фуджоу и редица други градове работниците и служещите се обявиха рязко против десните и заявиха, че „без комунистическата партия не може да има нов Китай“, че „ще се сплотят около комунистическата партия още по-тясно и ще защитават решително — социалистическото строителство“. „Ние трябва сурово да осъдим всяка клевета, лъжа и нападка върху нашата партия“, заяви старият работник Шу Шън-чън, участник в трите въоръжени въстания в Шанхай до освобождението на страната. „Вие стоите на враждебни позиции — заяви работникът от Първия шънянски машиностроителен завод Цао Хуа-тун, — клеветите комунистическата партия, подривате нейния авторитет в народните маси, но ние я поддържаме от все сърце.“ Мей Лап-фан, Джоу Синфан и други известни майстори на китайското сценично изкуство публикуваха в „Женминжибао“ призив към всички работници на театъра да повишат идейното и художествено качество на своята работа, да не допускат постановка на лоши пиеси. „Навсякъде — писа „Женминжибао“ — работниците, селяните, интелигенцията, чиновниците започнаха да привеждат конкретни факти, отнасящи се до техните производствени успехи и подобрене на живота, безпощадно разобличаваха злобните лъжи на десните.“ На събранията, организирани от централните комитети на демократическите партии, в статиите и заявленията, публикувани от демократически деятели, десните попаднаха под силен огън, те се изолираха напълно от народа и започнаха да се разслагват. Членовете на Демократическата лига поискаха

незабавно да се преобразува лигата, имаща буржоазен характер, в истинска социалистическа сила.

Под знака на борбата с десните премина и IV-та сесия на Всекитайското събрание на народните представители. Народните представители опровергаха клеветите на десните срещу комунистическата партия и народнодемократическия строй и остро разкритикуваха коварните замисли на реакционерите. Справедливата критика на народа застави лидерите на десните да признаят своите грешки и престъпления спрямо народа.

На V-та сесия на Всекитайското събрание на народните представители, състояла се през февруари 1958 г., бяха утвърдени законните искания на народа да се отнемат депутатските мандати на десните, нарушили основните принципи на конституцията на КНР. Петдесет и четири десни деятели бяха извадени от състава на ВСНП и снети от съответните им постове.

По такъв начин политиката „съюз и борба“, т. е. „постигане сплотеност чрез борба“, на работническата класа с националната буржоазия наново одърже победа. Въпросът за отношението между класовата борба и единния фронт се разреши правилно. Китайската комунистическа партия завоюва на своя страна основните маси на националната буржоазия.

С победата на борбата против десните елементи беше нанесен сериозен удар на оцелелите в обществото контрареволуционери. Укрепна значително социалистическият обществен строй.

Борбата против десните елементи придоби и дълбоко вътрешнопартийно значение. Партията се очисти от групата десни елементи, които се намираха в нейните редове и се занимаваха с ревизионистична и друга антисоциалистическа и антикомунистическа дейност. „Очистването на партията от тези класово чужди елементи и предатели — казва Лю Шао-ци — беше голяма победа за партията.“

Непосредствено след победата над десните елементи центърът на тежестта бе преместен към борбата срещу разточителството и консерватизма. Тази борба, както се казва в директивите на ЦК на ККП от 3 март 1958 г., се превърна бързо в мощно движение за по-нататъшен подем на социалистическото производство и социалистическата култура, в мобилизация на революционната

енергия на китайския народ за разрешаване задачите на социалистическата революция.

В тази борба особено ефикасно оръжие станаха така наречените „дацзъбао“ (стенлистовете с големи букви, залепвани на определени места непосредствено от този, който ги е написал). Когато „дацзъбао“ бяха иззети от ръцете на десните, те се оказаха невиджан в историята масов орган, нова форма на истинската социалистическа, всенародна демокрация. „Женминжибао“ съобщава, че само в 60 централни държавни учреждения към 15 ноември 1958 г. били пуснати 220 хиляди „дацзъбао“. В тях били изказани 380 хиляди забележки и предложения.

Острието на тези стотици хиляди „дацзъбао“ бе насочено не само срещу явленията, на разточителството, консервативните възгледи, бюрократизма, сектанството, субективизма, чиновническия дух, пасивността, стремежа към разкош, възгордяването и разнежването сред ръководните органи, но и срещу недостатъците сред самите маси. Социалистическата революция на идеологическия и политическия фронт постигна голяма победа.

Представителите на националната буржоазия, буржоазната интелигенция и членовете на демократическите партии, които заемаха междинна позиция и не се отнасяха с пълно доверие към социализма, измениха или изменят в една или друга степен своя предишен политически облик. Мнозинството от тях, както казва Лю Шаоци, вече съзнава, че „обстановката принуждава“, че е нужно да се върви напред, че не бива да се остава на предишната междинна позиция. Те започнаха да осъзнават своя двойствен характер по отношение на социалистическата революция, да признават необходимостта от изправяне на своите многобройни погрешни възгледи и изразиха готовност да се превъзпитат. Част от тях отиде сред трудовия народ и вземайки участие във физическия труд, установи истински контакт с широките трудещи се маси.

В процеса на движението значително се повиши политическата съзнателност и активност на работниците и селяните. Ръководните кадрови работници започнаха да се самокритикуват пред масите по допуснатите от тях грешки и слабости и да изправят стила на работата си, което подтикна масите да критикуват съзнателно собст-

вешите си недостатъци, да изправят някои свои погрешни възгледи и навици, наследени от старото общество. „С всеки изминат ден — казва Лю Шао-ци в доклада си, изнесен пред II-та сесия на VIII конгрес на ККП — се създава такава политическа обстановка, при която има и централизъм, и демокрация, и дисциплина, и свобода, и единна воля, и лекота, и радост на душата, и бодрост, и активност у всеки човек.“

В тая новосъздада се политическа атмосфера, възникнала в хода на урегулирането на отношенията между личността и държавата, се появиха дълбоки изменения в духовния облик на човека, повиши се неговата политическа и идеологическа съзнателност, значително се разви неговият комунистически морал.

Китайският народ издигна високо червеното знаме на генералната линия на социалистическото строителство — „да строим социализма повече, по-бързо, по-добре и по-икономично“. В името на осъществяване боевата цел — в близките години да се настигне Англия по основните показатели на производството, в предприятията се изработваха и се изработват планове за стремително развитие на производството, изпълнени с дух на неудържимо движение напред.

По такъв начин в движението за изправяне на стила в работата борбата против десните елементи реши въпроса за социалистическия курс на развитието на страната, а борбата против разточителството и консерватизма реши въпроса за методите на работата и отношението между хората, в частност отношенията между ръководителите и масите в социалистическото строителство. Всичко това в последна сметка способствуваше за необходимия подем на революционния ентузиазъм, за извършване скок в промишленото и селското производство. Скокът, извършен в промишленото и селскостопанското производство, от своя страна способствуваше за развитието на движението за създаване на народни комуни, в които комплексно се развива промишлеността, селското стопанство, търговията, просвещението и военното дело и които се явяват едновременно и органи на властта, и стопански организации.

Развитието на движението за създаване на народни комуни на свой ред способствува с нова сила за достигане на още по-голям скок в промишленото и селскосто-

панското производство. Както е известно, през 1958 г., годината на големия скок, топенето на стоманата достигна повече от 8 милиона тона (и други 3 милиона тона, придобити по примитивен начин), т. е. два пъти повече от 1957 г.; средно всеки 12 часа се пускаше за експлоатация частично или напълно по едно крупно промишлено предприятие; общият сбор на зърното състави примерно 250 милиона тона, т. е. 35 на сто повече от 1957 г., което означава по 400 кг на глава на населението за година.

Скок се извърши и в областта на транспорта, търговията и на другите фронтове на народното стопанство.

В сегашния момент китайският народ се бори да достигне през 1959 г. производство, примерно:

12 милиона тона стомана (без тази, получена по примитивен начин); 335 милиона тона въглища; 275 милиона тона зърно; 2.4 милиона тона памук. За изпълнението на тези задачи Китайската комунистическа партия призовава всеки трудещ се да внесе своя дял.

Сега, когато социалистическата революция на стопанския, политическия и идеологическия фронт, общо взето, победи и с това Китайската комунистическа партия внесе много ново в историята на борбата за социализъм, в творческото развитие на марксизма-ленинизма, Централният комитет на партията сметна, че вече е дошло време да се поставят пред партията и пред целия народ нови революционни задачи, а именно — извършването на техническа и културна революция.

Поставяйки тези най-нови задачи, Китайската комунистическа партия се придържа към възгледа, че революционната борба на масите не бива да се спира на половин път, не бива да се допуска угасване на революционния патос на масите, да не се допуска успокояване и възгордяване от постигнатите успехи, пасивност у партийните и държавни дейци . . .

„Издигането на призива за техническа и културна революция — казва Лю Шао-ци — означава, че сега нашата непрестанно развиваща се революция трябва да мине към нов етап.“ Китайският народ охотно прие този своевременен призив на партията. Народните маси с всички сили и енергия се включваха във великия поход за ликвидиране на техническата и културната изостаналост на Китай.

Това е огромна и много трудна задача. Успехите, постигнати през първата петилетка, и настъпилният велик трудов ентузиазъм и мощен подем в социалистическото строителство през втората петилетка са достатъчна гаранция, че китайският народ под ръководството на Китайската комунистическа партия и с братската помощ от страна на социалистическия лагер, възглавяван от великия Съветски съюз, ще победи и в тази революция и по такъв начин ще осъществи мечтата си да превърне Китай от изостанала аграрна в мощна социалистическа, индустриална, високо културна страна.

*
* *
*

Китайската комунистическа партия и днес продължава да работи за повишаването боеспособността на членовете на партията, за укрепването на връзките на партията с народа, което е главен залог за пълното тържество на делото, за което тя се бори — комунизма.

4. ОСВОБОЖДЕНИЕТО НА КОРЕЯ И ОБРАЗУВАНЕТО НА КОРЕЙСКАТА НАРОДНОДЕМОКРАТИЧНА РЕПУБЛИКА (КНДР)

По споразумение на съюзническите държави във войната против Япония съветските войски временно заеха Северна Корея, разоръжиха японските войски, полиция и жандармерия и предоставиха на корейския народ пълна свобода в организацията на демократическото самоуправление.

Това предизвика мощен подем на демократическото движение в страната и откри пред корейския народ за първи път в неговата история възможност за създаване на независима демократическа държава. Борбата на народа за създаването на независима демократическа държава се възглави от комунистическата партия.

По инициатива на партията в цялата страна възникнаха местни органи на новата, народнодемократична власт, наречени народни комитети. В състава на народните комитети влизаха работници, селяни, служещи, дребни собственици. Ръководната роля в народните ко-

митети принадлежеше на работническата класа в съюз с трудовото селячество.

През декември 1945 г. в Москва се състоя съвещание на министрите на външните работи на СССР, САЩ и Великобритания, на което наред с другите въпроси се обсъжда и въпросът за възстановяването на Корея като независима държава и нейното развитие на демократически начала.

В съответствие с решенията на Московското съвещание народната власт на Северна Корея под ръководството на компартията, при активното съдействие на Единния демократичен национален фронт, сформирал се през 1946 г. и обединил всички демократически партии и обществени организации, пристъпи към осъществяване на демократическите преобразования.

През февруари 1946 г. в Пхенян се състоя конгрес на представителите на народните комитети, на демократическите партии и обществените организации, на който бе избран орган на централната административна власт — Временен народен комитет — и утвърдена програмата за неговата дейност.

Временният народен комитет осъществи аграрната реформа, национализацията на промишлеността, банките и транспортните средства. Повече от 10 милиона декара обработваема земя, която принадлежеше на японските колонизатори, помешчиците и народните предатели, бе разпределена между 725 хиляди безимотни и малоимотни селски семейства. Аграрната реформа ликвидира феодалните производствени отношения в селото, а с национализацията на промишлеността и банките напълно се премахнаха икономическите основи на японския империализъм и прояпонските елементи в Северна Корея. Въведено бе демократично трудово законодателство, жените получиха равни права с мъжете.

В името на по-нататъшните задачи на революцията през 1946 г. Корейската комунистическа партия и Новата народна партия се обединиха в масова партия, наречена Трудова партия. Няколко месеца по-късно, в хода на всеобщата стачка и въоръженото въстание против американските окупатори и кликата на Ли Син Ман, комунистическата и Народната партия в Южна Корея също се обединиха в единни организации на Трудовата партия, а в края на 1946 г. двете организации на Тру-

довата партия в Северна и Южна Корея се обединиха в единна Корейска трудова партия на основата на идеите и организационни принципи на марксизма-ленинизма.

В началото на 1947 г. в северната част на страната за пръв път в историята на Корея бяха проведени свободни избори за провинциални, градски, околийски и селски народни комитети. А през 1948 г., от 29 юни до 5 юли, в Пхенян се проведе второто поред обединено съвещание на политическите партии и обществените организации в Северна и Южна Корея, което от името на народа обяви южнокорейското „национално събрание“ и „правителство“ за незаконни, антинародни и прие постановление за провеждане на истински демократични избори за Върховно народно събрание. Изборите за Върховно народно събрание се проведоха на 25 август 1948 г. В Северна Корея, където населението се ползуваше с всички демократични свободи, изборите бяха всеобщи, равни и преки, при тайно гласуване, а в Южна Корея, където изборите се проведоха нелегално, независимо от жестокия терор, в тях взеха участие 77.5 процента от общото число на избирателите. В Южна Корея бяха избрани 360, а в Северна 212 депутати. Открилата се на 2 септември 1-а сесия на Върховното народно събрание провъзгласи създаването на Корейската народнодемократична република. Бе образувано и народно правителство начело с Ким Ир Сен. В състава на правителството влязоха 10 представители от Северна и 10 от Южна Корея.

Създаването на Корейската народнодемократична република (КНДР) бе нов етап в борбата на корейския народ за независимост и единство на страната. След провъзгласяването на републиката в края на 1948 г. съветското правителство, вярно на своята неизменна позиция на признаване правото на корейския народ да създаде своя независима държава, изтегли своите войски от Корея и установи дипломатически отношения с нея. Официално признаха корейската народнодемократична държава и други страни.

През 1947 г. в северната част на Корея бе въведено плановото начало за стопанското изграждане на страната. Двегодишният народностопански план (1949—1950 г.) предвиждаше пълното възстановяване и реконструиране на промишлеността, построяване основите на нацио-

налната икономика и повишаване на материалния и културен живот на народа.

Благодарение на социално-икономическите преобразования възстановяването и развитието на народното стопанство се осъществяваше бързо. Към края на 1949 г. бяха възстановени почти всички разрушени промишлени предприятия и промишленото производство се увеличи почти 4 пъти в сравнение с 1946 г.

Но докато в северната част на Корея се установи истински народнодемократичен режим и тя тръгна по пътя на икономическото и културно процъфтяване, в Южна Корея американските империалисти и лисинмановските оръдия установиха фашистки режим, засилиха терора и репресиите срещу демократичните организации и прояви на народа. Трудещите се в Южна Корея начело с работническата класа разгърнаха упорита борба против американските империалисти и кликата на Ли Син Ман. Стачките и другите акции на народните маси не преставаха. Всичко това предизвикваше тревога и страх у американските империалисти и техните слуги — лисинмановци. За да унищожат Корейската народноосвободителна армия и смажат съпротивата на народа в Южна Корея, за да превърнат цялото корейско население в свои роби, както и да използват Корея за военностратегическа база за нападение срещу Китайската народна република и Съветския съюз, американските империалисти подтикнаха обучените и добре въоръжени от тях лисинмановски банди да нахлуят на територията на Северна Корея.

Корейският народ по призива на Трудовата партия се вдигна в защита на своите завоевания. Десетки хиляди корейски патриоти доброволно влязоха в редовете на Народната армия. В тила на американско-английските и лисинмановските войски с нова сила се разгоря партизанската война. В страната се разгърна масово доброволно събиране на средства за фонд „Народна армия“. Отбила нападението на завоевателите, Корейската народна армия премина в контранастъпление и към средата на септември 1950 г. освободи почти цяла Южна Корея, в резултат на което КНДР обедини около 96 процента от територията и 97 процента от населението на страната. В освободените райони на Южна Корея на населението бяха дадени демократически свободи, устано-

вена бе властта на народните комитети, проведена бе аграрната реформа и се осъществиха редица други демократически преобразования. Но против Корейската народнодемократична република бяха хвърлени крупни въоръжени сили на САЩ и 16 други капиталистически страни.

Награпената на корейския народ от силите на международната реакция война начело със САЩ продължи три години и му причини неизчислими материални и човешки жертви. Мирното строителство на страната трябваше да бъде преустановено и цялата икономика преустроена на военни релси.

В заграбените райони интервентите извършиха чудовищни престъпления против мирното население на страната, провеждаха масови изтезания, живи хора заравяха в земята, унищожиха хиляди хора в лагерите на смъртта, варварски унищожаваша градовете и селата на Северна Корея, не остана нито една здрава къща, населението бе принудено да живее в землянки и в пещери.

В най-трудния момент в помощ на корейския народ се притекоха героичните китайски народни доброволци. В тясно взаимодействие с корейската народна армия те биха и разгромиха американските агресори. В суровите и тежки дни на войната съветските народи, както и народите на останалите страни от социалистическия лагер оказаха навременна и огромна материална и морална помощ на воюващия корейски народ. Тази братска помощ беше едно от решаващите условия за победата на корейския народ.

През 1953 г. бе подписано примирие за преустановяване на военните действия в Корея. Сключването на примирието в Корея се яви крупна победа на корейския народ и на всички миролюбиви народи в света. Войната в Корея отново разкри и нагледно показа пред света разбойническият характер на империализма, а заедно с това погребва мита за „непобедимостта“ на американските агресори. Героизмът на корейския народ и китайските доброволци вдъхнови народите на колониалните страни, вдигнали се на борба срещу колониализма за свобода, национална независимост и мир.

През 1956 г. трудещите се на Корейската народнодемократична република под ръководството на Трудовата партия и правителството успешно завършиха изпълнението на тригодишния план за възстановяването и развитието на народното стопанство (1954—1956 г.). С изпълнението на плана корейският народ направи нова крачка по пътя на социалистическото строителство. Към края на 1956 г. социалистическият сектор се превърна във ведуща сила не само в промишлеността и транспорта, но и в селското стопанство, във вътрешната и външната търговия на страната.

През април 1956 г. се състоя III конгрес на Корейската трудова партия, на който бяха направени изводи от големия и труден път, изминат от партията и народа за последните 8 години. Третият конгрес подчерта правилността на генералната линия на партията в следвоенното възстановяване и развитие на народното стопанство. Тази линия се състоеше в това, че възстановяването и развитието на народното стопанство се насочваше към ликвидиране на колониалната изостаналост и едностранчивото развитие на страната, наследени от дългото господство на японския империализъм, към създаване основите на социалистическата индустриализация, като се осигурява преимуществено развитие на тежката промишленост при едновременния растеж на леката промишленост, към засилване на социалистическия сектор и постепенно ликвидиране на дребното и частнокапиталистическо производство.

Изминатият тригодишен период се характеризира преди всичко с възстановителната и строителна работа. За възстановяване на народното стопанство, разрушено от варварските бомбардировки през време на разбойническата война, разпалена и водена от американските империалисти, прикриващи се зад Ли Сян Ман и знамето на ООН, на Корейската народнодемократична република оказаха огромна помощ всички страни от лагера на социализма и преди всичко Съветският съюз. Съветският съюз предостави безвъзмездно на Корейската народнодемократична република съоръжения за заводи, суровини, строителни машини, автомобили, петролни продукти, селскостопански машини, минерални торове, стоки за по-

требление и много други стоки на стойност общо над 1 милиард рубли. Китайската народна република достави на КНДР безвъзмездно машини, суровини и други стоки на стойност 800 милиона юана. Полша, Чехословакия, ГДР, Унгария, Румъния, България, Албания оказаха също така безвъзмездна братска помощ на КНДР, достигаша сумата 144 милиона рубли. Тази братска помощ, непозната във взаимоотношенията между капиталистическите страни, осигури бързото възстановяване на народното стопанство на КНДР и неговото по-нататъшно развитие по пътя на социализма в социалистическия лагер.

Държавните капиталовложения във всички отрасли на народното стопанство в течение на трите години съставяха 80.6 милиона вона, което е с 1.8 милиона вона повече, отколкото се предвиждаше по тригодишния план. От тази сума капиталовложенията в сферата на материалното производство съставляваха 71.9 процента. През този тригодишен период в страната бяха наново построени и възстановени повече от 320 крупни и средни промишлени предприятия.

Общата продукция на държавната и кооперативната промишленост през 1956 г. превиши 2 пъти равнището на довоенното производство през 1949 г. Измени се относителното тегло на отделните отрасли на промишлеността в общата продукция. Голямо развитие получиха такива отрасли, като машиностроенето и текстилната промишленост, които по-рано заемаха малко относително тегло.

Изминалите три години се явяват период на коренни преобразования на селското стопанство. Към края на 1956 г. в селскостопанските кооперативи се обединиха $\frac{4}{5}$ от селските дворове. По такъв начин кооперативното движение в селското стопанство победи и корейското село здраво стъпи на пътя на социалистическото развитие. Това оказва положително влияние за увеличаването на селскостопанското производство. През 1956 г. за пръв път след трите следвоенни години общата продукция на зърнените култури превиши равнището, достигнато през 1949 г.

Темповете на развитие на селското стопанство обаче все още изоставаха от темповете на развитие на промишлеността, което създаваше определени затруднения за по-нататъшното развитие на икономиката на страната.

Успехите, достигнати във възстановяването и развитието на промишлеността и селското стопанство, позволиха на партията и правителството да проведат някои нови мероприятия за подобряването на материалното благосъстояние и повишаване на културния уровень на грудещите се. През август 1956 г. се проведе петото поред след войната намаление на цените на стоките за широко потребление. Освен това през същата година бе прието решение от Кабинета на министрите да се повиши работната заплата средно с около 35 процента.

През миналите години се укрепиха и развиха икономическите и културните връзки на Корейската народно-демократична република със страните от социалистическия лагер. През 1956 г. КНДР подписа търговски съглашения с почти всички социалистически страни освен Албания и Демократична република Виетнам. Възстановени бяха търговските връзки с Япония и с някои други капиталистически страни.

На III конгрес на Корейската трудова партия бяха приети директиви по съставянето на първия петгодишен народностопански план (1957—1961 г.). В резолюцията на конгреса се посочва, че в първия петгодишен план е заложен фундаментът за осъществяването на социалистическата индустриализация на страната и завършването на кооперирането на селското стопанство. Основното направление на народното стопанство в първата петилетка трябва да се състои в това — на базата на преимущественото развитие на тежката промишленост, техническата реконструкция и повишаване на производителността на труда да се осигури бърз растеж във всички отрасли на народното стопанство и на тази основа значително да се подобри животът на народа. Първият петгодишен план се явява важен етап в борбата за построяването на социализма в КНДР.

Благодарение на големия трудов ентузиазъм на народа, на правилната политика на партията и правителството и на помощта на страните от социалистическия лагер и преди всичко на Съветския съюз и Китайската народна република общата продукция на държавната и кооперативната промишленост през 1957 г. се увеличи с 44% в сравнение с 1956 г., или повече от 2.8 пъти в сравнение с 1949 г. Общата продукция на зърнените храни нарасна с 400 хил. тона в сравнение с 1956 г. и до-

стигна общо 3,200,000 тона. Значително се укрепил социализмът в селското стопанство. Към края на 1957 г. в селскостопанските кооперативи влизаха повече от 95 на сто от общото число на селските стопани. Сега вече кооперирането на селското стопанство е завършено. През 1958 г. производството на зърнени храни се увеличи почти два пъти в сравнение с 1949 г.

Главното съдържание в работата на Корейската трудова партия в селото е да извърши решителен поврат в напояването, електрифицирането и механизмирането. За целта по предложение на партията бе разработен план за преобразяване на природата чрез напояване на 7,000,000 дка сухи полета и създаване допълнително на 300 хил. дка устойчиво напоявани оризови полета, за да може в следващите две-три години напояваната посевна площ да достигне 14,000,000 дка. Разгръща се масово строителство едновременно със строежа на големи електроцентрали, на средни и малки хидравлични, термични и вятърни електроцентрали, за да се ускори електрифицирането на селското стопанство. Вземат се мерки за снабдяване на селското стопанство с голямо количество селскостопански машини, включително на 30—35 хиляди трактора и 25—30 хиляди камиона.

С бързи темпове се развива черната металургия на КНДР. Докато през 1958 г. бяха произведени 365 хил. т стомана и 393 хил. т чугун, то през тази година производството на стомана ще достигне 87 хил. т, а на чугун 1,100,000 т. През тази година се увеличава два пъти капиталното строителство в металургичната промишленост в сравнение с миналата.

Металурзите на КНДР са изпълнени с решимост да достигнат през следващите четири-пет години производство на 4 млн. т чугун и на 3—3.5 мил. т стомана годишно.

През 1958 г. в КНДР са били построени 650 електроцентрали.

Под ръководството на Корейската трудова партия корейският народ от година на година жъне нови успехи в социалистическото строителство и в подобряване на своето материално и културно положение, оставяйки далеч зад себе си Южна Корея. За трудещите се в Южна Корея КНДР е притегателна сила. Тя ги вдъхновява в борба срещу ненавистния и продажнически режим на Ли Син Ман.

Б. СЪЗДАВАНЕ НА ДЕМОКРАТИЧНА РЕПУБЛИКА ВИЕТНАМ (ДРВ)

След капитулацията на Франция през 1940 г. Виетнам бе окупиран от империалистическа Япония. Ръководен от комунистическата партия, виетнамският народ се вдигна на борба срещу завоевателите и техните помагачи. По цялата страна възникнаха народни комитети и партизански отряди.

За разширяването на борбата за национално освобождение на страната по инициатива на Комунистическата партия се създаде Единен национален фронт Виет-Мин, в който наред с нея влязоха всички патриотични организации, в това число и организации на националната буржоазия, които изразяваха готовност да се борят против окупатора.

От разрасналите се партизански отряди партията създаде Народна освободителна армия, която освободи редица провинции в Северен Виетнам. На тяхна територия, официално обявена на 4 юни 1945 г. за Единен обединен район, започна да се осъществява демократичната програма на Виет-Мин. В началото на август 1945 г. Централният комитет на Индокитайската комунистическа партия взе решение за обявяване на всеобщо народно въоръжено въстание. Капитулацията на империалистическа Япония се яви като сигнал за започване на въстанието. Народноосвободителната армия, масово подкрепяна от вдигналото се население, ликвидира властта на японските окупатори и прояпонската марионетка императора Бао Дай и установи народна власт. На 25 август същата година бе съставено Временно правителство начело с ръководителя на съпротивата Хо Ши Мин. На 2 септември в Ханой бе провъзгласена Демократичната република Виетнам. „Императорът на Анам“ Бао Дай бе принуден да се отрече от престола и признае Временното републиканско правителство начело с Хо Ши Мин. На 8 септември бе издаден декрет за всеобщи избори за Национално събрание.

Някои представители на феодалната реакция, като Бао Дай, и на реакционната едра буржоазия признаха на думи републиката, за да запазят известни позиции в страната, да се доберат до власт и при подходящ момент да ликвидират демократичните преобразования.

Така от победата на въстанието през август 1945 г., което влезе в историята под името Августовска революция, се роди първата народнодемократична държава в Далечния Изток. Но по това време във Виетнам навлязоха гоминдановски, английски и френски войски под предлог да разоръжат японските части. В резултат на вероломно нападение френските войски успяха да завземат Сайгон и редица други градове в Намбо (Южен Виетнам). Но френските колонизатори нямаха достатъчно сили, за да завземат цялата страна. Същевременно те се страхуваха от присъствието на гоминдановските части във Виетнам, зад които стояха американските империалисти. Френското правителство започна преговори с гоминдановците и през февруари 1946 г. се стигна до споразумение гоминдановските части да се сменят с френски.

На шести януари 1946 г. във Виетнам бяха проведени всеобщи избори. Даже в окупираните части на Южен Виетнам в изборите участваха 90—95 на сто от избирателите. Мнозинството от избраните депутати бяха членове на Виет-Мин. На трети март бе избрано правителство начело с Хо Ши Мин. В него влязоха и реакционните ръководители на някои партии, въпреки че те не бяха съгласни с програмата на Виет-Мин.

Отслабена от Втората световна война, в началото на 1946 г. Франция още не се чувствуваше достатъчно силна, за да започне широка завоевателна кампания срещу Виетнам. Затова на 5 март 1946 г. френското правителство подписа съглашение с републиката, която бе призната за „свободна държава“, имаща свое правителство, своя армия, свои финанси и влизаща във Френския съюз. Въпросът за Южен Виетнам (Намбо) трябваше да се реши с референдум от населението. Виетнамското правителство заяви, че е готово дружески да приеме френски части, в размер до петнадесет хиляди войника, които да заменят гоминдановските, наброяващи сто и осемдесет хиляди души.

Американските империалисти се опитваха да използват отслабването на Франция след войната и да превърнат Индокитай в своя колония. Под формата на помощ за възстановяването на железните и шосейни пътища те поискаха да вземат страната под своя пълен контрол. Правителството на Хо Ши Мин отхвърли катего-

рично тези предложения. Тогава американските империалисти засилиха своята поддръжка на реакционните елементи в страната, разчитайки с тяхна помощ да постигнат целите си.

Прикривайки се с преговорите, френското правителство продължаваше подготовката за война, като същевременно се облягаше на реакционни групировки. Нарушавайки съглашението от 6 март, то се опита да откъсне Намбо от Републиката под флага на „автономна република Кохинхина“, начело на която стояха реакционни компрадорско-помешчически елементи. Те се опитаха да създадат и ред марионетъчни правителства в районите, населени с национални малцинства. Въпреки че на 6 юли във Фонтенебло (Франция) започнаха нови френско-вьетнамски преговори по редица спорни въпроси, нерешени с първото съглашение (външните отношения на Републиката, интересите на френските собственици във Виетнам и пр.), адмирал Аржан л'юо демонстративно свика в Далат „Федерална конференция“ на френските марионетки. Въпреки опитите да се стигне до съглашение — преговорите бяха прекъснати окончателно през септември с. г. по вина на френските империалисти. Франция обаче все още не бе набрала достатъчно сили и на 14 септември бе принудена да сключи с Хо Ши Мин така наречения „модус вивенди“, който потвърждаваше съглашението от 6 март и предвиждаше прекратяването на военните действия и възобновяването на преговорите не по-късно от януари 1947 г. Но френските империалисти на дело съвсем нямаха намерение да се откажат от пълното подчинение на Виетнам. Те предприеха редица провокации, в резултат на които десетки хиляди вьетнамци бяха убити. Върху френските империалисти тежи отговорността за избиването в края на 1946 г. повече от 6,000 вьетнамци в Хайфон и още много други в останалите райони на страната.

Тежкото икономическо положение на Виетнам, последица от войната и на продължаващата се окупация на отделни райони, и големият глад в някои области, както и липсата на средства за създаване на редовна армия и държавен апарат налагаха да се избърза с редица прогресивни реформи. Това доведе до изострянето на класовите противоречия в страната. Предателските реакционни елементи се опитаха да организират през октом-

ври метеж с помощта на френско-американските империалисти. Те избягаха в гоминдановски Китай, установиха връзка с предателя Бао Дай, намиращ се в Хонконг, и започнаха широка подривна дейност. Това беше използвано от френското правителство на „социалиста“ Леон Блум, който започна през декември 1946 г. колониална война в широки мащаби. Вероломното нападение им позволи внезапно да завладеят столицата Ханой, редица пристанища и ж.-п. центрове. Военните успехи на френските колонизатори обаче бяха кратковременни. Те не постигнаха своята главна задача — да пленят демократичното правителство. В окупираната територия се разгърна широко партизанско движение. Създаде се лигата Лиен-виет („Национален съвет“), обединяваща силите на съпротивата от средата на работниците, селяните, интелигенцията, националната буржоазия, патриотически настроените земевладелци, духовенството и т. н.

Освободителната война на виетнамския народ може да се раздели на три периода. Първият период (от декември 1946 г. до края на 1947 г.) се характеризира с надмощие на френските войски, които успяха да окупират главните градове на страната. През този период виетнамската армия водеше отбранителни боеве и провеждаше тактика на изтощаване на врага. Главните операции бяха партизанските акции, при които командването на виетнамската армия избираше и налагаше времето и мястото на боя. През есента на 1947 г. командването на френските окупационни войски предприе голямо настъпление с участието на пехота, танкове, флота и авиация с цел да разгромят със светкавични действия Народната армия, да пленят правителството на Хо Ши Мин и да ликвидират Демократична република Виетнам. Това настъпление обаче претърпя пълен провал. С това настъпи вторият период във войната на виетнамския народ срещу колонизаторите, в който силите се уравничиха. Бе разсеяна увереността на френското военно командване за светкавично разгромяване на Виетнамската народна армия, поради което то пристъпи към създаване на укрепени райони и мрежа от стражеви постове, т. е. френските колонизатори преминаваха от нападение към отбрана. В същото време Виетнамската народна армия укрепя своите сили и се готвеше за контра-настъпление.

Справедливата борба на виетнамския народ се ползуваше от мощната подкрепа на демократичните сили от целия свят. Демократична република Виетнам бе призната от всички страни на социалистическия лагер. Във Франция под ръководството на компартията се разви всенародно движение против „мръсната“ колониална война във Виетнам. Огромно значение за борбата на виетнамския народ придоби победата на китайския народ против гоминдановските реакционери и американските империалисти, а също така и националноосвободителната борба на Лаос и Камбоджа.

Към края на 1950 година Народната армия нанесе голям удар на агресорите в Северен Виетнам. На около 1,000 км по границата с Китайската народна република бяха освободени нови територии, владението на които имаше особено голямо значение за позициите на френските колонизатори в страната. По такъв начин ДРВ разкъса империалистическата блокада и установи непосредствен контакт със страните от социалистическия лагер. С това се започна и третият период от борбата на ДРВ против опитите на френските колонизатори отново да установят своето колониално господство. Този период продължава от края на 1950 до 1954 г., когато френските империалисти бяха принудени да се съгласят с прекратяване на войната. През третия период инициативата във военните действия се намираще в ръцете на Виетнамската народна армия. Френските войски въпреки голямата американска помощ търпяха поражение след поражение.

Успехите на Виетнамската народна армия се дължаха преди всичко на безрезервната поддръжка на народа, сражаващ се за своята справедлива кауза. По призива на правителството в началото на войната населението доброволно разруши всичко, което можеше да послужи на агресорите — сгради, жилищни помещения, мостове, ж.-п. линии, пътища. Машините от предприятията в градовете бяха демонтирани и пренесени на ръце на стотици километри в дълбокия тил, където в непроходимите и недостъпни за френската армия джунгли фабриките отново започнаха работа.

Често пъти настъпващите части на Народната армия се обслужваха от хиляди жители в съответните райони, където се водеха бойните действия, като пренасяха на гръб

провизии, боеприпаси и военна техника на десетки и стотици километри. Народната армия никога не бе изненадана в бой — населението и особено децата винаги навреме предупреждаваха за настъплението на противника. За нуждите на партизаните населението прокопаваше подземни „улици“ и ходове понякога с цели километри, които съединяваха различни части на селището, излизаха вън от селището или съединяваха различни селища. Това даваше възможност на партизанските части да проявяват изключително голяма маневреност, да нанесат внезапни и унищожителни удари на врага и да бъдат неуловими.

Населението не признаваше никаква друга власт освен тая на правителството на Хо Ши Мин. На него то плащаше данъци, пред неговите съдилища отнасяше своите дела. Никъде във Виетнам колонизаторите не се чувствуваха спокойни и сигурни. Земята под краката на окупаторите гореше. По всяко време на денонощието в окупираните градове се чуваха изстрели и избухвания на бомби. „Врагът* е навсякъде, той прониква през стените, таваните и подовете“, заяви американският генерал Мак Кларк след посещенията си във Виетнам през 1953 г.

Правителството на Хо Ши Мин проведе в окупираните области редица революционндемократични преобразования и осъществи значително за съществуващите условия стопанско развитие. Гражданите на ДРВ получиха за първи път в своята собствена страна право да избират и да бъдат избирани, право на труд и организация, свобода на словото и печата и др. Въведен бе 8-часов работен ден, работниците получиха платен годишен отпуск, повншена бе работната заплата, отпуснаха се безплатни работни дрехи, забранен бе детският труд до 12-годишна възраст, на майките-работнички бе осигурена държавна помощ, а навсякъде из страната бяха открити детски ясли и градини.

С цената на огромни усилия, с помощта на работническата класа правителството на Хо Ши Мин успя в условията на войната да организира и развие в планинските райони отечествена промишленост. В годините на войната промишленото производство се увеличаваше годишно средно с 20 на сто.

* Разбирай виетнамския народ, неговата народна армия — враг на колонизаторите.

За укрепване на съюза между работническата класа и селячеството партията отделяше особено голямо внимание на аграрните преобразования, които бяха една от главните задачи на Виетнамската революция. От 1946 г. до края на 1953 г. аграрните преобразования се ограничаваха преди всичко със съкращаване на арендата, с намаляване на селскостопанските данъци, със справедливото разпределение на общинските земи и на конфискуваните земи на предателите. Тези мерки най-добре способстваха разширяване базата на Националния фронт на съпротивата против колонизаторите.

През декември 1953 г. Третата сесия на Националното събрание прие нов аграрен закон, според който земята, собственост на чуждестранните империалисти и местните феодали, се конфискува и се дава на селяните. Този закон, докато трая войната, бе приложен частично в районите, които се контролираха от правителството на ДРВ. След примирието от 1954 г. той бе проведен по цялата територия на републиката.

До Августовската революция от 1945 г. почти 95 на сто от населението на Виетнам бе неграмотно. Но още по време на войната народната власт откри хиляди нови училища и някои висши учебни заведения, в резултат на което броят на неграмотните значително намаля. Поради постоянните бомбардировки на френската авиация над мирните селища занятията се водеха в повечето случаи пощем, като постоянноменяха помещенията, а често и без никакви помещения, без подходящо осветление и чинове — учащите се сами си носеха столчета и газетичката от къщи.

При такъв дух на вьетнамския народ и при такава поддръжка, която той оказваше на своята Народна армия, се развиха освободителните боеве против френските колониални войски през третия период.

През май 1951 година Виетнамската народна армия извърши още по-широки бойни действия на фронтвете Нин Вин в долината на Червената река. Голямо значение за засилването на борбата на вьетнамския народ за национално освобождение имаше образуването на Партията на трудещите се¹ през февруари 1951 г. и съз-

¹ Комунистическата партия на Индокитай бе разпусната през ноември 1945 г. след разделянето на Индокитай на три държави: Виетнам, Камбоджа и Лаос.

даването на Единен национален фронт през март същата година по пътя на обединението на Виет-Мин и Лиен-виет. Френско-американските агресори започнаха да търпят поражения. През юли 1954 г. Франция бе принудена да приеме предложението на ДРВ за прекратяване на военните действия. На Женевското съвещание през юли 1954 г. бе постигнато споразумение за възстановяване на мира в Индокитай. Споразумението в Женева предвиждаше установяване на временна демаркационна линия на 17-ия паралел. На север от тази линия се прегрупира Виетнамската народна армия, а на юг от нея — френският експедиционен корпус и четите на проамериканското правителство на Нго Дин Дием. В споразумението се казваше изрично, че демаркационната линия по 17-тия паралел е временна и не може да бъде смятана за териториална или политическа граница, т. е. споразумението признава националното единство на Виетнам. Нещо повече, в споразумението се предвиждаше, че до юли 1956 г. в двете части на Виетнам трябва да се проведат свободни избори за мирно обединение на страната. Женевското споразумение бе голяма победа на виетнамския народ и на силите на мира над френските и американските империалисти.

Правителството на Демократична република Виетнам оттогава непрекъснато полага усилия да се проведат предвидените избори и да бъде сложен край на изкуственото разделяне на страната. Южновietнамските власти обаче, подстрекавани от американците, отхвърлят и досега предложенията на Демократична република Виетнам.

Въпреки многобройните препятствия, които международният империализъм поставя, ДРВ и виетнамският народ, на север и юг от демаркационната линия, продължават да водят борба за мирното обединение на страната.

След прекратяването на военните действия през 1954 г. Демократична република Виетнам навлезе в нов етап на развитие. Страната пристъпи към ликвидиране на разрушенията, нанесени от войната, към провеждане на широки преобразования във всички области на икономиката, към възстановяване и развитие на промишленото и селскостопанското производство.

Огромна помощ в стопанското възстановяване на Виетнам оказват Съветският съюз, Китай и всички дру-

ги страни от социалистическия лагер: СССР — 400 милиона рубли, а Китай — 800 милиона юаня безвъзмездна помощ за възстановяване на народното стопанство и подобряване на материалното положение на населението. Китайското правителство изпрати във Виетнам няколко хиляди специалисти и работници за изграждане на железопътния транспорт, който вече не само е възстановен, но получи и голямо по-нататъшно развитие. Съветският съюз предостави на ДРВ чертежи и материали за строителството на 25 промишлени предприятия. Няколко стотици лекари от СССР, България, Чехословакия, ГДР помогнаха на виетнамските здравни работници в обслужване на населението в подготовка на специалисти и т. н. Нашият народ оказва помощ също така в изпращане на виетнамските трудещи се храни, облекло и други предмети за широко потребление и за възстановяване промишлеността на страната.

През 1956 година в основни линии бе завършена аграрната реформа (с изключение на някои планински райони). В резултат на това бе ликвидирано помещническото земевладение и милиони селяни получиха земя. Освободени от вековния ярем на феодализма, виетнамските селяни се устремяват с твърди и решителни крачки по пътя на социализма, продължават да се организират, да развиват групите за взаимопомощ и селскостопанските производителни кооперации. 41 на сто от селските семейства влязоха в групите на трудовата взаимопомощ, наброяващи в 1958 г. над 158 хиляди, образувани бяха и 133 селскостопански производителни кооперации. Наред с производителните обединения на селяните широко разпространение получават и снабдително-потребителните и кредитните кооперации. Развиват се също така и занаятчийските кооперации. Те обхванаха 11.4 на сто от занаятчиите и 14.4 на сто от общия обем на стокното производство.

В резултат на аграрни преобразования и широкия размах на иригационното строителство селскостопанското производство на ДРВ независимо от тежките природни условия значително се увеличи. През 1958 г. реколтата на ориз съставлява 4 милиона и 500 хиляди тона. Благодарение на това в Северен Виетнам се създадоха условия за разрешаване на проблемата за продоволствието. Това е крупна икономическа и политическа

победа. Тя показва превъзходството на демократическия строй на Северен Виетнам. Макар че Южен Виетнам се счита за житница на страната, при режима на американците и Нго Дин Дием реколтата през 1957 година съставляваше около $\frac{3}{4}$ от довоенното производство, а износът на ориз достигна едва $\frac{1}{9}$ от довоенния уровень.

В ДРВ се разгръща широко мелиоративно строителство. За периода 1955—1958 г. е извършена работа по строежа и укрепването на диги, равни на 40 млн. куб. метри, или което е равно на извършеното от френските колонизатори за 20 години.

През 1956—1958 г. са прокопани напоителни канали близо 19 хил. км. Разгръща се работата по използване на водите на река Хонг-ха за напояване на големи площи.

Успешно се развива и промишлеността. Старите предприятия се възстановиха, крупни заводи и фабрики получиха ново оборудване. Построиха се 50 нови предприятия. Надминато е довоенното производство на електроенергия, коприна и други тъкани. Производството на машини и оборудвания през 1957 г. се увеличи четири пъти в сравнение с 1955 г., а на стоките за широко потребление — 24 пъти. Общият обем на държавното промишлено производство за първото полугодие на 1958 г. се увеличи със 142.4 на сто в сравнение с първата половина на 1957 година. Най-голямото предприятие в Северен Виетнам е машиностроителният завод в Ханой, построен с помощта на СССР. Той е първата база на съвременното промишлено производство във Виетнам. Само в Ханой за 5 години, откакто е освободен, са построени десетки заводи и фабрики, между които първенецът на виетнамското машиностроене — механичният завод. Преди в Ханой е имало само едно висше учебно заведение, а сега пет, има няколко научно-изследователски института, над 10 техникума, около 50 на сто от дребните занаятчии са обединени в кооперации.

Големи успехи постигна виетнамският народ и във възстановяването и строителството на железните и шосейните пътища, а също така и на телеграфните и телефонните линии. Само за периода от 1954 до 1956 година се възстановиха 542 км железни и 3,800 км шосейни пътища и се построиха повече от 300 км телеграфни линии. Особено голяма помощ на ДРВ в това отношение оказва Китайската народна република.

Големи са успехите и в областта на културата. За последните три години 1,360,000 души се ограмотиха и 1,070,000 се обучиха в общообразователните курсове. Всеобщото обучение се реорганизира с цел да се осигури подготовката на млади кадри, със социалистическа съзнателност, с висок културен уровень, способни да участвуват в социалистическото строителство на Северен Виетнам и да се борят за националното обединение на страната. Броят на учениците в началните училища в сравнение с довоенния уровень се удвои, в непълните средни училища той се увеличи 20 пъти, а в средните—25 пъти.

Независимо обаче от бързия темп на възстановяване и развитие на народното стопанство ДРВ среща все още големи трудности. Както бе отбелязано на VI сесия на Националното събрание на ДРВ, в основата на тези трудности лежи голямата диспропорция между нарастващите потребности и слабата производствена база. Но социалистическите икономически преобразования, проведени в селското стопанство, в промишлеността, в транспорта и търговията, правилната политика на Партията на трудещите се и правителството на ДРВ, безкористната помощ на Съветския съюз, Китай и другите демократични страни от социалистическия лагер, а така също и големият трудов подем на широките народни маси създават възможност да се преодолеят в недалечно бъдеще тези трудности и се достигнат големи успехи в строителството на социалистическото общество.

Първата крачка към тази цел е вече направена с успешното изпълнение на държавния план за 1957 година, основното направление на който беше определено през декември 1956 г. от Съвета на министрите на републиката, а също така и от състоялия се през същия месец XI разширен пленум на ЦК на Партията на виетнамските трудещи се.

Планът за развитието на Виетнам през 1958 г. имаше за задача да завърши възстановяването на народното стопанство и да се навлезе в етапа на социалистическото строителство. След неговото успешно изпълнение основната задача на народностопанския план през 1959 г. е провеждане на нови социалистически преобразования в селското стопанство, занаятчийската промишленост и търговията. В този план се предвиждат необикновено ви-

соки темпове на строителство и големи капиталовложения. Те надхвърлят четири пъти капиталовложенията за 1958 г. и съставляват 50 на сто от всички капиталовложения от тригодишния план. 73 на сто от капиталовложенията за 1959 г. се падат на тежката промишленост. През 1959 г. ще бъдат построени 131 предприятия. Само в Ханой ще бъдат построени 59 промишлени предприятия, различни учебни заведения и др. Съгласно плана за 1959 г. обемът на общото производство в промишлеността и селското стопанство ще нарасне в сравнение с 1958 г. с 39.5 на сто. Предвижда се реколтата на ориза да достигне до 6,200,000 тона.

Тези победи на социализма в ДРВ ще окажат още по-благоприятно въздействие върху разгръщане борбите на трудещите се от Южен Вьетнам и другите страни в Индокитай.

6. МОНГОЛСКАТА НАРОДНА РЕПУБЛИКА ПО ПЪТЯ НА СОЦИАЛИЗМА

Преходният период от феодализъм към социализъм в Монголската народна република в основному се дели на два етапа: а) етап на завършване аграрната реформа и създаване предпоставка за некапиталистически път на развитие, б) некапиталистически път на развитие към социализъм, период на строителство основите на социализма.

След народната революция през 1921 г. в Монголия нямаше предпоставка за непосредствено създаване на общонародна държавна собственост.

Прерастването на демократическата революция в революция социалистическа в Монголската народна република ставаше постепенно, по пътя на задълбочаването и развитието на антиимпериалистическата и антифеодална народна революция, по пътя на възникване и развитие на социалистическите елементи в икономиката и културата.

Ленин в беседата си с монголските революционери, изтъквайки необходимостта от развитието на кооперациите, на новите форми на стопанството и националната култура, казва: „Само из островчетата на новото стопанско устройство, създадени под ръководството на партия-

та и правителството, ще се създаде необходимата некапиталистическа икономическа система в аратска Монголия.“

Благодарение на правилната политика на Монголската народнореволюционна партия трудностите на социалистическото развитие, проявяващи се в противоречието между напредничавия обществен строй и изостаналата икономика, успешно се преодоляваха. Творчески използвайки опита на Съветския съюз, Монголската народнореволюционна партия насочваше усилията на народа към създаването на държавна промишленост — основните на социалистическото устройство на стопанството.

Заедно с ръста на промишлеността растеше и работническата класа.

През 1947 г. партията и народното правителство посочиха възможността да се премине от едногодишно планиране на стопанството и културата, въведено от 1941 г., към перспективно петилетие. На XI конгрес на Монголската народнореволюционна партия, през декември същата година, бяха утвърдени основните положения на първия петгодишен план (1948—1952).

През годините на осъществяване на първата петилетка страната достигна значителни успехи в развитието на народното стопанство и културата. Промишлеността увеличи своята продукция с 51 процента. С помощта на Съветския съюз бе построена железопътната линия Улаан Батор—Нушк. През 1940 г. в Монголия имаше 237 ветеринарни, фелдшерски и лекарски пунктове, а в 1950 г. тяхното количество достигна 603. В тях работеха около 5 хиляди специалисти. През 1937 г. сенокосните станции бяха 10, а през 1952 г. станаха 60 с повече от 2 хиляди машини. Повиши се и жизненият уровень на населението, нова крачка направи и националната култура, здравеопазването, просвещението. Числото на лекарите за пет години се увеличи 3 пъти, на учащите се 4 пъти.

След успешното изпълнение на първия петгодишен план бе набелязан и втори петгодишен план (1953—1957) и по този начин Монголия встъпи здраво по пътя на промишленото строителство.

Опитът на МНР, който тя има, е от огромно значение за трудещите се от изостаналите страни и особено за тези, в които населението води чергарски начин на живот. Този опит показва, че единственият начин за ликвидиране

не на икономическата и културната изостаналост на угнетените народи е завоюването на властта от народните маси; най-напред да се вземе властта, а след това с изпълнителни крачки да се придвижват към върховете на прогреса във всички области на човешката дейност.

След приемането на втория петгодишен народностопански план трудещите се в Монголската народна република постигнаха големи успехи. Така например селскостопанските производствени обединения към края на 1956 г. се увеличиха 2 пъти в сравнение с 1955 г. В обединенията влязоха 20 процента от стопанствата, а общественото стадо достигна 18 процента от общия брой на добитъка на страната. Сега в МНР няма такъв район, където да не е изградено селскостопанско обединение. Към 1 януари 1958 г. в МНР бяха изградени 658 селскостопански обединения. Социалистическият сектор обхваща 35 на сто от всички аратски стопанства с кръгло 25 на сто от всички добитък в страната, 78 на сто от обработваемата площ принадлежи на социалистическия сектор. Голяма роля за социалистическото преобразуване на селото в МНР играят създадените конно-сенокосни станции, които помагат на аратите да изпълнят всички основни селскостопански работи — подготовка на храна за добитъка, стрижене на овцете, изкуствено осеменяване и т. н. В 1958 г. те бяха 56 и 10 машинно-животновъдни станции.

В резултат на кооперирането на аратите за кратък срок бе увеличен броят на добитъка. През 1956 г. в Монголия имаше три и половина милиона глави добитък повече от 1947 г. В сравнение с дореволуционния период (1921 г.) броят на добитъка в страната се увеличи два пъти на половина. Сега Монголия притежава над 24 милиона глави добитък и е на първо място в света по количество добитък на глава от населението.

Нови успехи постигнаха трудещите се в МНР и в областта на промишлеността. Нейната обща продукция се увеличи през 1956 г. с 14.3 процента в сравнение с 1955 г., а обемът на промишленото производство през същата година надмина 3 пъти уровня на производството през 1940 г.

Прирастът на промишлената продукция за петилетията 1952—1959 г. се равнява на 69 процента, в това число на държавната промишленост — 73 процента, на коо-

перативната — 55 процента. Средногодишният прираст на промишлената продукция е 11%.

Промишлеността в 1958 г. даваше повече от 41% от общата продукция на народното стопанство. Повече от 51% от общия обем на промишленото производство се пада на тежката промишленост и т. н.

На основата на достигнатото увеличение на промишленото и селскостопанското производство се повиши и благосъстоянието на монголските трудещи се. Реалната работна заплата на работниците се увеличи през последните няколко години с около 40 процента, а доходите на селското население — с около 57 процента. Разшири се и се подобри работата по здравеопазването. Намали се смъртността на населението и се увеличи раждаемостта.

В дореволюционна Монголия имаше само едно училище. Сега в Монголската народна република има 349 основни училища, 56 седмокласни и 31 десетокласни училища, 16 техникума и 4 висши учебни заведения. Неграмотността сред възрастното население постепенно се ликвидира.

За да координира развитието на стопанството си с плановете на другите социалистически страни, Монголската народна република реши да състави тригодишен стопански план — 1958—1960 г. В областта на селското стопанство пред монголския народ стои задачата за решително увеличаване на неговата доходност, за което е необходимо да се увеличи добитъкът към 1960 г. до 25 млн. глави. Важна задача в плана е да се създадат 150 уседнали центрове, без които е невъзможно по-нататъшното материално и културно развитие на населението. Тези обединения трябва да станат културни, гъсто населени центрове с електростанции и други производствени предприятия, болници, училища, клубове и т. н.

Сега целият монголски народ под ръководството на своята народнореволуционна партия, която наброява 36,333 члена и 6,563 кандидат-члена, води упорита борба за изпълнението и преизпълнението на тази огромна, от решаващо значение за социалистическото строителство задача. Планът за първата половина на 1959 г. е изпълнен със 102.9 на сто, което дава възможност да се разшири още повече промишленото производство. Сега монголската промишленост дава всеки ден 1.4 пъти повече продукция, отколкото през цялата 1930 г.

*
* *

С достигнатите успехи в строителството на основите на социализма и развитието на икономиката в народно-демократичните страни на Азия се създаде здрава основа за повишаването на материалното благосъстояние и културния уровень на народите на тия страни. Техните успехи привличат погледите на милиони хора в колониалните и зависимите страни. Те свидетелствуват за това, че страните, освободени от империалистическия гнет и отхвърлили оковите на феодализма, могат в исторически кратки срокове да постигнат големи успехи в развитието на икономиката и повишаването на благосъстоянието на народа. Заедно с това тези успехи на народнодемократичните страни в Азия увеличиха икономическата мощ на цялата световна социалистическа система и са важен фактор за обезпечаването на мира и безопасността на народите в света.

ГЛАВА XX

ПОДЕМ НА РАБОТНИЧЕСКОТО И КОМУНИСТИЧЕСКО ДВИЖЕНИЕ В КАПИТАЛИСТИЧЕСКИТЕ СТРАНИ СЛЕД ВТОРАТА СВЕТОВНА ВОЙНА (1945—1959 г.)

1. УСЛОВИЯ ЗА РАЗГРЪЩАНЕ БОРБИТЕ НА РАБОТНИЧЕСКАТА КЛАСА В КАПИТАЛИСТИЧЕСКИТЕ СТРАНИ СЛЕД ВТОРАТА СВЕТОВНА ВОЙНА

В края на Втората световна война и след нея в света настъпиха съществени изменения, които обусловиха подема на работническото движение в страните, където сега господства капиталът. Световноисторическата победа на СССР над фашистките държави — Германия, Япония и Италия, нанесе съкрушителен удар не само на фашизма в тези страни, но и на международната реакция изобщо. Навсякъде в света бяха сериозно подкопани позициите на реакцията и засилени демократичните и прогресивни сили. Опирайки се на тази победа, народите в редица страни в Европа и Азия установиха своя народно-демократична власт и поеха пътя на социализма. Социализмът се превърна в световна система.

Усили се разпадането на колониалната система на империализма. Една след друга колониалните страни отхвърлят чуждото господство и поемат пътя на самостоятелно национално развитие.

Революционното въздействие на тези два процеса — превръщането на социализма в световна система и разпадането на колониалната система — върху борбите на работническата класа в страните на капитала е огромно. Те демонстрират нагледно пред очите на масите от капиталистическите страни непреодолимия възход на социализма и революционните сили и слабостта и упадъка на империализма.

С разширяването на социализма и с разпадането на колониалната система империализмът загуби нови обширни територии с огромни маси население; сферата на капиталистическата и колониалната експлоатация рязко се съкрати и продължава да се съкращава. Последница от това е задълбочаването на общата криза на капитализма и сериозното отслабване на икономическата мощ на империализма — обстоятелство, което влияе благоприятно на революционните борби на работниците в капиталистическите страни.

Съществена причина за разгръщане на работническите борби след войната бе засилването се относително и абсолютно обедняване на работническата класа.

Относителното обедняване на работническата класа се изразява в това, че относителният дял на работническата класа в общата сума на националния доход непрестанно спада, докато делът на капиталистите постоянно нараства. Така например в сравнение с довоения период делът на работниците и служителите в националния доход е спаднал: в САЩ от 54% на 40% в 1951 г.; във Франция от 45% на 30% в 1952 г.; в Англия от 45% на 39.6% в 1954 г.

Наред с относителното ускори се и абсолютното обедняване на работническата класа. Абсолютното обедняване се изразява в увеличаване на разрыва между реалната работна заплата и жизнения минимум, което ще рече, че жизненото равнище на трудещите се, независимо от възможните колебания, като правило постоянно се снижава в сравнение с предидущите периоди. След Втората световна война абсолютното обедняване на работническата класа се изрази в спадане на реалната заплата, повишаване интензификацията на труда и в резултат на това нарастване на безработицата, увеличаване броя на нещастните случаи в производството, влошаване на жилищните условия и пр.

Абсолютното обедняване на работническата класа се проявява най-ясно в спадането на реалната работна заплата, която в капиталистическите страни дори и в най-богатата от тях — САЩ — сега е по-ниска, отколкото преди Втората световна война. В 1944 г. работната заплата в САЩ е покривала 80.9% от жизнения минимум, в 1953 г. — 78.9%, а в 1955 г. — 75.7%. В 1954 г. работ-

ната заплата в Япония представляваше само 41.3% от стойността на живота.

Понижаването на реалната работна заплата се дължи на постоянно увеличаващата се скъпотия. В сравнение с 1938 г. животът поскъпна през 1955 г. в Англия 2.5 пъти, в Германската федерална република със 72%, а във Франция само през периода 1949—1955 г. животът поскъпна с 45%.

В основата на всичко това лежи засилената капиталистическа експлоатация. От работника се изисква да работи по-хубаво и по-бързо, без капиталистът да дава съответно увеличение на заплатата. Нещо повече — увеличаването на производството често се съпровожда с намаляването на реалната работна заплата. Така например средната изработка на един работник в основните капиталистически страни за времето от 1948 г. до 1953 г. нарасна с 42%, докато в същото време реалната работна заплата намаля с 13%. Капиталистическата печалба, изсмуквана от всеки работник в стоманодобивната промишленост на САЩ, нарасна за периода от 1946 до 1951 г. 3.7 пъти.

Безработицата — този бич за работническата класа в капиталистическите страни — запази след войната своя постоянен и масов характер и оказва отрицателно влияние върху жизненото равнище на трудещите се. Макар че след войната още не е имало голяма световна икономическа криза, броят на напълно безработните е твърде голям и показва тенденция към растеж. Докато в 1948 г. този брой в 10 най-големи капиталистически страни беше 5.3 милиона, през 1953—1956 г. той нарасна на 7 милиона.

Друг фактор, който влоши материалното положение на работническата класа и трудещите се, това бе бързото нарастване на военните разходи на капиталистическите страни.

*Нарастване на военните разходи на глава от населението
(в долари)*

Страня	1913/1914 г.	1929/1930 г.	1954/1955 г.
САЩ	3.5	7	250
Англия	8.6	12.5	82
Франция	6	10.5	97 (1952 г.)

Покриването на тези разходи се извършва чрез увеличаване на данъците, т. е. за сметка на трудещите се.

Засилващото се влошаване на материалното положение на работническата класа, което се наблюдава в следвоенния период, доведе до изостряне на противоречията между труда и капитала, между народните маси и монополистическата буржоазия. Това изостряне имаше за естествен резултат засилване на класовата борба в капиталистическите страни.

Важно условие за следвоенния подем на борбите на работническата класа в капиталистическите страни бяха нарасналите сили на комунистическите партии. Преди войната в капиталистическите страни имаше 1,724,000 комунисти, а в 1946 г. техният брой се увеличи на 5 милиона, макар че след войната броят на тези страни намаля.

И тъй, превръщането на социализма в световна система, ускореното разпадане на колониалната система на империализма, изострянето на противоречията между труда и капитала, засилването на комунистическите партии — всичко това са главните условия, които след Втората световна война способствуват за подема на работническото и комунистическото движение в капиталистическите страни.

2. БОРБАТА НА РАБОТНИЧЕСКАТА КЛАСА ЗА ИЗКОРЕНЯВАНЕ НА ФАШИЗМА И ПРОВЕЖДАНЕ НА КОРЕННИ ДЕМОКРАТИЧНИ ПРЕОБРАЗОВАНИЯ (1945—1947 г.)

Втората световна война бе водена в името на демократични и антифашистки цели. Тя бе една прогресивна и справедлива война. По тази причина милионни маси в целия свят и особено в окупираните от фашистите страни бяха въвлечени в активна политическа борба в името на прогреса и демокрацията. Затова след разгрома на фашистките страни трудещите се маси поискаха решително да се осъществи това, за което се бориха по време на войната — ликвидиране на фашизма и реакцията във всички страни на света и провеждане на дълбоки демократични преобразования.

Стремезът на народите към мир и демократично обновление беше толкова силен, че буржоазният печат, кой-

то преди войната най-безсъвестно и вулгарно хулеше Съветския съюз и комунистическите партии, бе принуден да признае героичните победи на Съветската армия, решаващата роля на СССР за спасяване на човечеството от фашистка робия и големия принос на комунистите и на работническата класа в антифашистката борба. Под натиска на народните маси властващата буржоазия в много страни почти прекрати преследването срещу комунистите, разтури или ограничи значително дейността на фашистките партии и организации. Организацията на трудещите се получи възможност за свободно проявление.

Продължителната съвместна борба срещу фашизма сближи работниците и трудещите се от различни политически и верски направления: комунисти, социалисти, анархо-синдикалисти, католици и др. Отчуждението и недоразуменията, създадени от антикомунистическата пропаганда преди войната, започнаха да отстъпват място на единодействието и взаимното разбирателство. Възстановяването на старите и създаването на нови профсъюзи ставаше на единосфронтовска основа. Комунистическите, социалистическите и други демократични партии в отделните страни действаха повече или по-малко единно.

Единодействието на трудещите се излезе извън националните рамки и започна да се изгражда в международен мащаб. През септември 1945 г. в Париж делегати от 56 страни, представляващи 66,700,000 профсъюзни членове, се събраха на конгрес и учредиха Световната федерация на професионалните съюзи (СФПС). В СФПС влязоха профсъюзи от различни политически течения. В нея влязоха и Британските трейдюниони, чиито реакционни водачи бяха принудени от движението за единство да участвуват заедно с комунистите в дейността на СФПС. По същите причини и реформистката Международна федерация на профсъюзите се вля през декември 1945 г. в СФПС. По такъв начин СФПС стана единственото международно обединение на профсъюзите. Извън нея остана само Американската федерация на труда, чиито водачи бяха върли противници на единодействието с комунистите и още от създаването на СФПС започнаха да работят за нейното подкопаване и разцепление.

Силният стремеж към единство на трудещите се намери израз и в създаването на такива мощни демокра-

тични международни организации като Световната федерация на демократичната младеж (СФДМ) и Световната федерация на демократичните жени (СФДЖ). СФДМ бе създадена през м. ноември 1945 г. в Лондон. Тогава тя наброяваше 30 милиона организирани членове от 63 страни. През 1947 г. тя нарасна на 48 милиона, а през 1953 г. — на 85 милиона. СФДЖ бе създадена през ноември 1945 г. в Париж. В 1947 г. тя обединяваше 81 милиона члена от 44 страни, а през 1957 г. — няколкостотин милиона жени от почти всички страни на света.

В условията на демократичния подем сред масите бързо се увеличаваха силите на комунистическите партии. Така например през 1946 г. броят на комунистите нарасна в сравнение с довоенния период: в Холандия от 9 хиляди на 50 хиляди, в Белгия от 10 хиляди на 100 хиляди, във Финландия от 2 хиляди на 28 хиляди, в Норвегия от 4 хиляди на 33 хиляди, в Дания от 6 хиляди на 60 хиляди, в Швеция от 11 хиляди на 48 хиляди, в Япония от 1,000 на 37 хиляди, в Бразилия от 5 хиляди на 150 хиляди и т. н. Преди войната в страните на Латинска Америка имаше 100 хиляди комунисти, в 1948 г. — 500 хиляди.

Особено голям брой на членовете постигнаха компартиите в Италия и Франция. През 1947 г. Френската комунистическа партия наброяваше 1 милион члена, а Италианската — 2 милиона и 100 хиляди.

Заедно с увеличаване броя на членовете на комунистическите партии нараснаха броят и тиражът на партийните издания. Тиражът на централните органи на комунистическите партии в Европа и Америка се увеличи през 1946—1947 г. няколко пъти в сравнение с предвоенните години. Някои комунистически партии издаваха и разпространяваха твърде богат и разнообразен периодичен печат. В първите две-три години след войната Японската комунистическа партия издаваше 5 хиляди вестници и списания. Френската комунистическа партия имаше в 1947 г. 14 ежедневника с 1,500,000 тираж и 76 седмични вестници с 2 милиона тираж; компартията в Италия — 14 ежедневника, между които в. „Унита“ с 500,000 тираж; Бразилската компартия — 7 ежедневника и т. н.

Бурното нарастване на силите и влиянието на комунистическите партии се изрази и в големите успехи, които постигнаха в проведените непосредствено след войната

избори. До Втората световна война компартиите в 9 европейски страни (Холандия, Белгия, Финландия, Норвегия, Дания, Англия, Люксембург, Франция и Италия) разполагаха с 88 депутати в парламентите, а в изборите през 1945—1946 г. те спечелиха 397 депутатски места, т. е. 4.5 пъти повече. Комунистическите партии в другите капиталистически страни също спечелиха няколко пъти повече гласове и депутати, отколкото преди войната.

Наред със засилване на влиянието на комунистическите партии наблюдаваше се отслабване на социалдемократическите партии. В почти всички капиталистически страни, с изключение на Англия, социалдемократическите партии излязоха от войната със значително отслабнали позиции както в парламентите, така и в масовото движение. Голяма роля играеха и играят комунистическите партии в главните демократически организации на трудещите се в отделните страни, а така също и в големите международни организации — Световната федерация на професионалните съюзи, Световната федерация на демократичната младеж и Световната федерация на демократичните жени. Тези факти говорят за изменение в съотношението на силите в полза на революционното работническо движение. Това бе не само съществена черта, но и една от главните причини за масовия демократичен подем след войната.

Възходът на комунистическите партии се обяснява с правилната марксистко-ленинска политика на комунистите изобщо и по-специално в периода на Втората световна война, по време на която те бяха инициатори и ръководители на всички действително масови народни антифашистки движения. В тази борба комунистическите партии дадоха много скъпи жертви, които народните маси по достойнство оцениха, като се ориентираха към комунистите. Отслабването на социалдемократическите партии бе предизвикано от политиката на класовото сътрудничество с буржоазията, която социалдемократическите лидери провеждаха от дълги години и по-специално по време на Втората световна война, когато те се държаха настрана от активно участие в антифашистката борба, а някои от тях дори сътрудничеха с фашистите.

Съществена черта на следвоенния демократичен подем бе нарасналото влияние на работническата класа върху политическия живот в капиталистическите страни.

Това намери израз в укрепналите и подсилени позиции на работническата класа в парламента. В изборите през 1945/1946 г. работническите партии (комунисти и социалисти) получиха от 40% до 56% от депутатските места в парламентите на европейските капиталистически страни. Тези резултати бяха указание, че работническата класа може да оказва значително и дори решаващо влияние върху хода на политическите събития. Ако работническата класа беше единна и провеждаше политика в интерес на народа, тя можеше да заеме господстващо положение в Парламента и опирайки се на обединените около нея народни маси, да го превърне от оръдие за господство на буржоазията в изразител на народната воля. Такъв парламент, непосредствено опрян на масите и ръководен от политическите представители на работническата класа, би провел исканите от народа коренни демократични преобразования, би ликвидирал властта на монополистите и установил власт на трудещите се. Това би открило пътя към победата на социализма.

Комунистическите партии виждаха повече или по-малко ясно тази перспектива и затова те полагаха максимални усилия за осигуряване на политическо единство на работническата класа и за сплотяване около нея трудещите се маси от града и селото против монополистичната буржоазия и фашизма, в името на демократична власт.

Тази своя дейност комунистическите партии провеждаха под лозунга за дълбоки демократични преобразования, които се заключаваха главно в следното: разпускане и забраняване на всички фашистки и реакционни организации и партии; наказване на предателите (куизлинговците), конфискуване на имуществата им; свободни и демократични избори; национализация на всички монополистически обединения; радикална чистка на държавния апарат от фашисти и реакционери; демократизиране на армията; осигуряване на всички основни демократически свободи и права (свободно организиране, право на слово и печат и пр.); възстановяване на народното стопанство в интерес на трудещите се и за сметка на тръстовете, които бяха виновници за войната и се обогатиха от нея и пр.

Участие на комунистите в правителствата на Франция, Италия и други страни. Следвоенният демократичен по-

дем, в който комунистите бяха главната сила, достигна различно ниво в различните части на света. Той бе значителен в САЩ и Канада, силен в Латинска Америка и бурен в Европа.

В Европа, където фашизмът най-ярко прояви зверския си лик и където се развиха най-масовите и организирани (наред с Азия) съпротивителни движения срещу фашистките окупатори, военният разгром на фашистките държави предизвика най-голям ентузиазъм и подем сред работническите и трудещите се маси. Всред европейските капиталистически страни най-голям бе подемът на работническото движение във Франция и Италия.

По време на Втората световна война във Франция се разгърна широка антифашистка въоръжена борба срещу хитлеристките окупатори и марионетното правителство на маршал Петен. През 1944 г. на френска територия действуваха около 500 хиляди партизани. Над 300 хиляди от тях се намираха под непосредственото ръководство на комунистическата партия. Народното антифашистко въстание, организирано през август 1944 г. от комунистическата партия, свали режима на Петен и установи демократично правителство, изхождащо от силите на антифашистката съпротива. В това правителство участвуваше и комунистическата партия. В дните на августовското въстание и непосредствено след него нямаше друга политическа партия, която по сила и влияние в масите би могла да се мери с комунистическата. Старите буржоазни партии, които доведоха Франция до хитлеристка окупация, бяха компрометирани. През 1944—1946 г. бяха направени двадесетина опита за организиране на нова буржоазна партия, но само един от тях излезе успешен — през декември 1944 г. някои буржоазни политици, участвували в съпротивата, създадоха партията Народно републиканско движение (НРП). Тя обаче бе още в началото на своето организиране и по влияние сред масите отстъпваше на комунистическата партия, която бързо се засилваше. Компартията бе най-голямата и най-добре организирана политическа сила в страната. Около 30% от избирателите гласуваха за нейните кандидати. Тя имаше и най-голямата парламентарна група в Учредителното събрание. Политиката ѝ бе подкрепяна от най-големите организации на трудещите се: Общата конфедерация на труда с повече от 5 милио-

на члена, Националния фронт, демократичните организации на жените (общо над 2,500,000 члена), прогресивните младежки организации и др.

В редовете на работническата класа съществуваше борческо настроение и силен стремеж към обединяване на двете работнически партии — комунистическата и социалистическата. През 1944 г. двете партии създадоха комитет за единодействие. Френската комунистическа партия изработи и съответна проектопрограма за образуване на Единна френска работническа партия, която да основава своята дейност на принципите на марксизма-ленинизма.

Непосредствено след войната се забелязваше известен завой на френските селяни към работническата класа и комунистическата партия. В изборите за учредително събрание през октомври 1945 г. за пръв път редица селски департаменти изпратиха в парламента комунистически депутати. Бюлетени за кандидатите на партията бяха подадени дори и в села, където тя нямаше свои първични организации. Седмичният партийен вестник за селото „Ла Тер“, който в 1939 г. се издаваше в 33,000 екземпляра, увеличи тиража си през 1944 г. на 200,000, а в 1946 г. — на 300,000 броя. По такъв начин дългогодишната борба на компартията в защита интересите на трудещите се селяни започна да дава своите плодове. Това бяха първите сериозни успехи по пътя на изграждане на работническо-селския съюз, постигнати в упоритата борба с буржоазията, която имаше традиционно влияние във френското село.

Като се опираше на революционния подем на масите, комунистическата партия настояваше да се проведат коренни демократически преобразования, осъществяването на които би имало за резултат ликвидиране икономическото и политическото господство на монополите и създаване на правителство на трудещите се маси. Към създаването на такова правителство бе насочена цялата дейност на комунистическата партия както в правителството и парламента, така и вън от тях.

В началото на 1946 г., когато министър-председателят де Гол подаде оставка, компартията предложи на социалистическата партия да се образува правителство, съставено от комунисти и социалисти, без участието на буржоазни представители. Това предложение бе напълно

осъществимо, тъй като двете работнически партии разполагаха с абсолютно мнозинство в Учредителното събрание. Едно правителство от комунисти и социалисти, което разполага с твърдо парламентарно мнозинство и с подкрепата на народните маси във Франция и в нейните колонии, би могло да осъществи желаните от народа дълбоки демократични преобразования, да преодолее неизбежната съпротива на реакционната буржоазия и да поведе Франция по пътя към социализма. Но ръководството на социалистическата партия, в което бяха Леон Блум и други непоправими опортюнисти и предатели на работническата класа, не прие предложението на комунистите. По негово настояване бе създадено трипартийно правителство с участието на социалисти, комунисти и буржоазната партия МРП, зад която вече се беше прегрупирала едрата френска буржоазия. Впоследствие социалистическата партия заедно с буржоазията системно пречеше на провеждането на демократична политика. През септември 1946 г. тя едностранно ликвидира комитета за единодействие с комунистическата партия, а през май 1947 г. в угода на реакцията нареди на социалиста Пол Рамадие — тогавашния министър-председател на Франция — да отстрани министрите комунисти от правителството.

Отстраняването на комунистите от правителството бе за френската работническа класа поражение, което стана възможно благодарение обединения натиск на вътрешната и международна реакция. САЩ оказаха икономически и политически натиск над Франция. Англо-американските войски държаха под свой контрол всички комуникации, а в работническите центрове бяха настанили големи войскови съединения. Това сковаваше в значителна степен демократичните сили и развързваше ръцете на реакцията. Действията на вътрешната и международната реакция бяха в много голяма степен улеснени от разколническата дейност на социалистическите водачи, които разцепиха работническата класа и парализираха нейната боеспособност.

Все пак през 1944—1947 г., когато комунистите участваха в правителството, работническото движение във Франция постигна значителни успехи. През 1944—1946 г. беше извършена национализация на редица монополистически обединения — френската банка, някол-

ко големи депозитни банки, много застрахователни дружества, производството на електроенергия и газ, главните авиационни заводи, каменовъглените мини и др. Национализацията нямаше социалистически характер (такъв тя можеше да придобие само при наличието на пролетарска диктатура), но нанесе първите сериозни удари на господството на монополистите. В условията на следвоенния подем тя можеше да бъде използвана от едно демократично правителство за по-нататъшно настъпление срещу буржоазията и за подобряване материалното положение на трудещите се. Тъкмо поради това френските капиталисти яростно се съпротивяваха на национализацията.

Благодарение усилията на компартията и на работническата класа към началото на 1947 г. промишленото производство във Франция достигна довоенното ниво, а в национализираните предприятия (в чието ръководство комунистите и профсъюзите имаха значителен дял), това ниво бе надхвърлено с 10—20%. Успешното възстановяване на народното стопанство укрепваше демократичното правителство и усилваше престижа и ръководната роля на работническата класа в политическия живот на страната. Това обстоятелство обяснява саботажна на буржоазията против увеличаване на производството.

През периода, когато комунистите участваха във френското правителство, работническата класа и трудещите се получиха една от най-прогресивните за онова време в капиталистическите страни система на социални осигуровки. Бяха гласувани закони за даване помощ на работниците и служителите при болест и инвалидност, за помощ при бременност и на кърмещи майки, разширен бе кръгът на получаващите пенсии и семейни добавки за деца. По законодателен път бе подсигуруено мнозинство на работниците в ръководните органи на касите за социални осигуровки, а капиталистите бяха задължени да поемат значителна част от разходите по социалното осигуряване.

По силата на закон от май 1946 г. бяха създадени комитети по предприятия, които имаха право да осъществяват работнически контрол над дейността на предприятията. През февруари 1946 г. влезе в сила „Уставът за миньорите“, който предвиждаше по-висока заплата

за миньорите в сравнение с другите категории работници, задължаваше администрацията на мините да обезпечаваше на работниците жилища и топливо, както и безплатно пътуване до мястото на работата. През същата година бяха увеличени заплатите на работниците и служителите (от 17.2% до 38%), повишени пенсиите и намалено данъчното бреме. Тези мероприятия облекчиха значително положението на трудещите се маси в тежките следвоенни години.

В резултат на продължителната борба на комунистическата партия през октомври 1946 г. беше приета демократична конституция, в която залегнаха извоюваните и закрепени със закон права и свободи на трудещите се във Франция. Конституцията провъзгласи равноправие между мъжа и жената във всички области на живота. Конституцията предвиждаше национализация на всяко предприятие, което има характер на монопол, постановява, че Франция няма да води завоевателни войни и че отхвърля „всяка система на колонизация, основана на произвол“.

Тези демократични преобразования, разработени и осъществени благодарение усилията на комунистите, издигнаха високо престижа на Френската комунистическа партия, която се утвърди като най-гледаната политическа партия във Франция.

Бурен подем преживяваше непосредствено след войната работническото движение в Италия. Италианската комунистическа партия, която работеше в нелегалност още от 1926 г., съумя по време на Втората световна война да вдигне народните маси на борба срещу фашисткото правителство на Мусолини. След окупирането на Северна Италия от хитлеристите през септември 1943 г. по инициатива на компартията се създаде и разгърна широко партизанско движение. На 25 април 1945 г. комунистическата партия в сътрудничество с антифашистките сили вдигна народа на успешно антифашистко въстание. Стотици градове на Северна и Централна Италия бяха освободени още преди идването на англо-американските войски.

След войната италианският народ, който в продължение на повече от 20 години бе угнетяван от фашистката диктатура на Мусолини, настойчиво искаше да бъде решително изкоренен фашизмът и демократизиран поли-

тическият режим в страната. Своите надежди за демократическо обновление масите възлагаха на трите най-големи масови партии: комунистическата, социалистическата и християн-демократическата. Обаче тези партии, които даваха почти всички министри в коалиционното правителство, имаха различни схващания за демокрацията и различен подход към исканията на народа. Християн-демократическата партия се ползуваше от пълната подкрепа на Ватикана и изразяваше интересите на основната част от италианската буржоазия. Нейните министри, които заемаха решаващи постове в правителството, провеждаха по всички важни вътрешни и международни въпроси политика в интерес на крупния капитал, пречейки всячески за демократизирането на страната. Социалистическата партия на Нени действуваше съгласувано с комунистическата партия и стоеше общо взето на прогресивни и демократически позиции. Но в нея имаше силна дясна фракция начело със Сарагат, която застъпваше реакционни схващания, вършеше разколническа дейност в редовете на работническото движение и открито заставаше на антикомунистически позиции. Всичко това правеше практически неефикасно споразумението за единодействие между двете работнически партии. Само комунистическата партия правилно изразяваше и последователно се бореше за цялостно осъществяване на народните искания. Комунистическата партия настояваше за строго наказание на предателите, чистка на държавния апарат от реакционери и фашисти, пълни демократични свободи за трудещите се, премахване на монархията и създаване на република, държавен контрол над производството и цените, борба срещу спекулата, национализация на монополистическите предприятия, аграрна реформа в полза на безимотните селяни.

През януари 1947 г. фракцията на Сарагат предизвика разцепление в социалистическата партия. Петдесет (от всичко 115) социалистически депутати напуснаха партията на Нени и застанаха открито на антикомунистически позиции. Това разцепление отслаби демократическите сили, внесе известно смущение в работническите маси и улесни противонародните маневри на реакцията, която през май 1947 г. при подкрепата и намесата на американския империализъм успя да отстрани министрите комунисти от италианското правителство.

Въпреки съпротивата на реакцията, подкрепяна от англо-американските окупационни власти, на комунистите и на левите социалисти се удаде да постигнат редица съществени придобивки за народните маси. Беше въведена подвижна скала на работната заплата, която предвиждаше работническите заплати да се увеличават успоредно с поскъпването на живота. Уволненията на работниците без съгласието на профсъюзите бяха забранени. Министърът на селското стопанство — комунист, прокара декрети за даване на безимотиите селяни необработваната от земевладелците земя, за намаляване на арендата и други мероприятия в полза на трудещите се селяни.

Голяма победа на демократичните сили, постигната благодарение на настойчивите усилия на компартията, бе приемането на нова, демократична конституция на Италия през декември 1947 г. Новата конституция провъзгласи свобода на словото, печата, организациите, събранията, на вероизповеданията, правото на труд, на почивка, на социалното осигуряване, на образование, както и на равноправието на всички граждани. Конституцията предвижда още, че в интерес на обществото частната собственост може да бъде експроприирана с право на обезщетение; че със закон може да се предостави на държавата, на обществени учреждения или на обединения на трудещите се изключително право за строителство и експлоатация на отделни предприятия или група от предприятия; че ще бъде поощрявано развитието на кооперациите и че на трудещите се ще бъде осигурено право на участие в управлението на предприятията; че размерите на поземлената собственост ще бъдат ограничени. Реакцията успя да включи и реакционни пунктове, но общото направление на Конституцията бе демократично. Затова тя стана политическа платформа, на основата на която демократичните сили в Италия се сплотиха около комунистическата партия.

След войната комунистите участваха и в правителствата на Белгия (до 1947 г.), Австрия (до 1947 г.) и Финландия (до 1948 г.). И в тези страни, както във Франция и Италия, комунистите, опирайки се на подема на масите, се бореха за провеждане на коренни демократични преобразования. В тази борба те постигнаха редица придобивки за трудещите се маси. Но и в тях де-

мократическият прогрес бе твърде рано спрян и заменен с реакционен политически курс. Това стана възможно, също както във Франция и Италия, благодарение обединения натиск на вътрешната и международната реакция в лицето на англо-американския империализъм.

Без империалистическия натиск и намеса Италия, Франция, Белгия, Финландия и Австрия щяха да тръгнат по пътя на народната демокрация. Народна демокрация в тези страни обаче не можа да се установи не само поради външния натиск, но и поради някои слабости на работническото и демократическото движение. Преди всичко не бе изградено трайно и солидно единство на работническата класа. Комунистите положиха максимални усилия за изграждане работническото единство и имаха успехи в това направление, но те не можаха да преодолеят напълно съпротивата на реакционните социалдемократи. Западноевропейската социалдемокрация за разлика от повечето страни от Източна Европа и Азия има десетилетни опортюнистически традиции и солидно влияние в масите. Нейното пълно разобличаване като буржоазна агентура в работническото движение се оказа извънредно трудна задача, изискваща продължително време.

Разцеплението на работническата класа, предизвикано от десните социалдемократи, се отрази отрицателно върху сплотяването на демократичните сили. Опитът и в тези страни потвърди, че без единство на пролетариата не е възможно единство на демократичните сили на народа.

Някои слаби страни в изграждането на антифашистките фронтове също така улесниха временния успех на реакцията. Народните антифашистки фронтове, създадени по време на войната, бяха в много голяма степен коалиция отгоре между ръководствата на нефашистките партии и организации, неподкрепена в нужната степен от единодействие на масите отдолу. Затова, когато десните социалдемократи и буржоазните политици извършиха разцепление отгоре, в ръководните органи на антифашистката съпротива, получи се разцепление и отдолу, в масите.

Трябва да се отбележи, че компартиите в периода, когато те участваха в правителствата, не можаха да организират достатъчно натиска на народните маси от-

долу върху правителството, не мобилизираха навреме силите на работническата класа и народа, за да попречат за отстраняването на министрите комунисти от правителството, със закъснение вдигнаха масите на борба против новите реакционни правителства.

Борба за демокрация в Германия и Япония Разгромът на фашистка Германия и Япония по време на Втората световна война откри пред германския и японския народи пътя към демократическо развитие. Фашистският режим, който доведе тези страни до национална катастрофа, бе напълно дискредитиран пред масите. Омразата на народа срещу фашизма бе голяма, а желанието за демокрация — силно. На тази основа в Германия и Япония се появи голям подем на работническото и демократическо движение. Комунистическите партии излязоха от нелегалност и бързо увеличаваха силите си. Японската комунистическа партия увеличи своите членове от 1,000 в нелегалния период на 50,000 в 1947 г., а в 1949 г. — 200,000. На парламентарните избори през пролетта на 1946 г. тя получи 2,100,000 гласа. Порасналото влияние и авторитет на Германската комунистическа партия улесни извънредно много постигането на единство на работническата класа. През април 1946 г. се състоя обединителен конгрес на ГКП и Германската социалдемократическа партия, на който двете партии решиха да се слоят в една партия — Германска единна социалистическа партия (ГЕСП). Създадени бяха масови профсъюзи и други демократични организации.

Разрасна се стачното движение. Западна Германия, която бе окупирана от САЩ, Англия и Франция, бе обхваната от масово стачно движение с главно искане увеличаване на продоволствените дажби. През зимата на 1945—1946 г. в гладните стачки участвуваха около 1 милион западногермански работници, в следващата зима — 2 милиона, а в зимата на 1947—1948 г. — около 4 милиона души. През 1946 г. в Япония имаше около 1,500 стачки с над 3.5 милиона стачници. Японските работници се бореха за увеличаване на заплатите, 8-часов работен ден, въвеждане система на колективни договори и установяване на работнически контрол в производството.

Работническото движение в Германия и Япония обаче се натъкна на много големи трудности и пречки, съз-

давани от окупационните власти на западните държави — САЩ, Англия и Франция.

След войната Германия бе разделена на четири окупационни зони: Английска, Американска, Френска и Съветска. В решенията на Потсдамската конференция (17 юли — 2 август 1945 г.) на трите велики сили — САЩ, СССР и Великобритания, се казваше, че целта на окупацията е: пълно разоръжаване и демилитаризация, премахване на военната промишленост, унищожаване на фашистката партия и забрана на нацистка и милитаристична пропаганда и дейност, наказване на фашистките и военните престъпници, обновяване на политическия живот на демократическа основа и пр. Само СССР изпълни точно решенията на Потсдамската конференция. Опирайки се на поддръжката на съветските окупационни власти, демократическите сили в съветската зона осъществиха коренни демократични преобразования: аграрна реформа, която унищожи вековното господство на германските едри земевладелци — една от солидните опори на реакцията и милитаризма в Германия; преустройство на промишлеността на мирни и демократични начала чрез премахване на монополите, конфискуване на имуществото на фашистките и военни престъпници и др. демократични мероприятия в полза на трудещите се. Затова в съветската зона (Източна Германия) взеха връх демократичните сили, които, сплотеени около работническата класа, създадоха в 1949 г. Германската демократична република.

Държавите, окупирали Западна Германия — САЩ, Англия и Франция, нарушиха Потсдамското решение, запазиха непокътнати позициите на германските монополи, които финансираха и поддържаха агресивните планове на фашистка Германия, не засегнаха помещическото земевладение, не наказаха сурово фашистите и военнопредъпниците. Те преследваха участниците в антифашисткото и демократично движение; с помощта на десните социалдемократи попречиха на обединяването на компартията и социалдемократическата партия в Западна Германия и чрез редица други мерки използвана окупационния режим, за да провалят демократизацията на Западна Германия.

Япония бе окупирана от войските на САЩ. Потсдамската декларация от 26 юли 1945 г. за безусловна ка-

питулация на Япония предвиждаше следните мирни условия: отстраняване подпалвачите на война, премахване военната промишленост, разрешаване само на такава промишленост, която ще позволи на Япония да поддържа своята икономика, и да плаща репарации, установяване на демократични свободи, създаване на свободно избрано от японския народ, миролюбиво и демократично правителство. Изхождайки от принципите на Потсдамската декларация и опирайки се на демократичния подем на масите, японската компартия издигна лозунга за установяване на народнодемократическа република. Но американските окупационни власти имаха други намерения. Те не изпълниха Потсдамската декларация. Вместо да предприемат икономически и политически санкции срещу реакционерите и милитаристите, те започнаха да потискат демократичното движение. Щабът на генерал Макартър забрани общата стачка на 2,600,000 работници през март 1947 г. и усили преследванията срещу компартията, която в 1950 г. бе принудена да премине в положение на полулегалност.

Ако международният империализъм беше оставил германския и японския народи сами да решават въпросите на управлението в своите страни, днес Германия и Япония щяха да имат друг, демократичен характер на развитие.

Подем на демократичното движение в Латинска Америка. Разгромът на фашистките държави в края на световната война предизвика значителен подем на демократичното движение в латино-американските страни. В много от тях възникнаха масови народнофронтовски движения, разраснаха се профсъюзните и студентските организации. Непосредствените цели на това движение бяха събаряне властта на помещиците, едрия капитал и чуждестранния империализъм. Движението беше по характер антифеодално и антнимпериалистическо.

Следвоенният период (особено през 1945—1947 г.) бе изпълнен с многобройни борби и победи на демократичните сили. Начело на масовите борби застанаха комунистическите партии, някои от които току-що бяха излезли от нелегалност. В Аржентина — най-развитата в икономическо отношение страна в Латинска Америка — бе образуван в началото на 1944 г. „Демократически съюз“, в който влязоха радикали, прогресивни демокра-

ти, социалисти и комунисти. В изборите през 1946 г. това демократично обединение спечели 46% от гласовете. Голям подем преживяваше непосредствено след войната и демократичното движение в Бразилия. Бразилската комунистическа партия, която до 1945 г. беше малка нелегална организация, през 1946 г. се беше превърнала в значителна партия със 150,000 члена и 7 ежедневни вестника. Митингите на компартията често се посещаваха от 500,000 души. В изборите през ноември 1945 г. комунистите спечелиха 600,000 гласа, а в януари 1946 г. — 800,000 гласа. Компартията излезе на първо място в столицата Рио де Жанейро, където спечели 18 от 50-те места в градския съвет. Уругвайската комунистическа партия увеличи своите гласове от 15,000 в 1942 г. на 30,000 в 1946 г. Комунистическата партия в Куба бързо увеличаваше своите привърженици. През 1946 г. за нея гласуваха 197,000 души — т. е. два пъти повече, отколкото през 1942 г. В Чили продължаваше успешно своята дейност правителството на народния фронт, образувано през 1938 г. В изборите през ноември 1946 г. това правителство получи доверието на народа. Комунистите не само подкрепяха народнофронтското правителство, но и участваха в него до 1948 г. с няколко министри.

Демократическо раздвижване в Англия, САЩ и Канада. Следвоенният революционен подем засегна и страни като Англия, Канада и САЩ, където капитализмът има солидни икономически и политически позиции, а комунистическото движение преди войната бе твърде слабо.

В края на войната работническата класа в Англия бе изпълнена с решимост да проведе социални промени, които ще отслабят капитализма и ще открият пътя към социализма. Тогава лейбъристката партия заявяваше, че нейната цел е дружба със СССР, мир между народите и изграждане на социализма в Англия. Затова в изборите през юли 1945 г. английският народ избра лейбъристко правителство. Комунистите получиха малко гласове, но засилиха влиянието си в профсъюзите. Лейбъристкото правителство (1945—1951 г.), в което заседаваха десни опортюнисти, измами надеждите на трудещите се. То не проведе обещаните коренни социални преобразования, които биха насочили Англия по пътя на демократичното развитие. Наистина правителството на лейбъристите национализира английската банка,

каменовъглените мини, вътрешния транспорт (плавателни канали, пристанищата, железопътния и градския транспорт), електростанциите, газовата промишленост и част от стоманодобивните заводи. Национализираните предприятия заемаха второстепенно място в английската икономика — обслужваха я с топливо, електроенергия и транспорт. В тях бе заета само 1/5 част от работническата класа. Поради това национализацията не засегна основите на капиталистическата икономика. Национализираните отрасли разполагаха с изостанала и изхабена техника. Цените на тяхната продукция (въглища, газ, електроенергия) и на услугите им (транспорт) бяха твърде високи. Това увеличаваше издръжката на производството в останалите клонове на икономиката и не правеше конкурентноспособни английските стоки на международния пазар. Интересите на капиталистите налагаха старата техника да се замени с нова, за да поевтинят транспортът, електроенергията, газът, въглищата. Затова обаче бяха необходими огромни средства, които транспортните компании и собствениците на електростанциите и каменовъглените мини не искаха да дадат. Чрез национализацията се целеше тези средства да се вземат от държавния бюджет, т. е. от данъкоплатците.

Самата национализация бе проведена при условия извънредно благоприятни за собствениците. Последните продадоха предприятията си на държавата на цена по-висока от действителната им стойност. Правителството определи на бившите собственици и акционери стабилен годишен доход, който в някои случаи надхвърляше получавания от тях доход до национализацията. Освен това бившите собственици запазиха ръководните си постове и след национализирането на предприятията им, като по такъв начин получиха възможност да насочват производството на тези предприятия, както и да влияят върху определянето цените на тяхната продукция в изгодна за капиталистите насока.

От това става ясно защо английската буржоазия посрещна с одобрение тази национализация — чрез нея тя се избавяше от редица следвоенни трудности. В лейбъристиката национализация, широко рекламирана от самите лейбъристи и от десни социалисти от другите страни като „социалистическо мероприятие“, нямаше нищо социалистическо.

Следвоенният подем в Канада и САЩ се изрази в засилващите се антифашистки и антимонополистически настроения на масите, в големите демонстрации на американските войници, които искаха демобилизация, и особено в големия размах на стачното движение. Стачките засегнаха много клонове на индустрията и почти всички завършиха с повишаване на заплатите. През 1946 г. в САЩ се разгърна мощна стачна вълна — най-голямата в историята на САЩ. Само през януари 1946 г. стачкуваха 1,700,000 американски работници.

Но в Канада и САЩ борбите на работническата класа нямаха такъв ясно изразен революционен характер, както в другите страни. Това се дължи на няколко причини. За разлика от редица други страни трудностите, които работническата класа в Канада и САЩ изпита по време на войната, не бяха такива, че да подтикнат работниците на всеобща борба срещу капиталистическата система. Десните профсъюзни ръководители на работническата класа в тези страни веднага след разгрома на фашистките държави измениха на всички демократични цели, в името на които бе водена войната, и започнаха открито да подкрепят реакционната вътрешна и агресивната външна политика на американските монополисти. Комунистическите партии в Канада и САЩ не се оказаха достатъчно силни, за да дадат сериозен отпор на предателството на реформистките водачи. Комунистическата партия на САЩ беше сериозно отслабена от политиката на класово сътрудничество, провеждана по време на войната от бившия ѝ генерален секретар на партията Ърл Браудър. От факта на военното сътрудничество на САЩ и СССР в антифашистката война Браудър направя опортюнистическия извод, че вече занапред американските монополисти щели да работят за мирно съвместно съществуване със СССР, че няма да противодействуват на назряващите народни революции в Европа, че щели да съдействуват за освобождаването на колониалните народи и за тяхното индустриализиране и демократизиране. Браудър твърдеше още, че капитализмът бил станал „прогресивен“, „организиран“, че в страната ще настъпи „социален мир“, защото работодателите щели да увеличат два пъти работническите заплати, и пр. Тръгнал по този път на отказ от класовата борба и от борбата за социализъм, Браудър

логически стигна до извода за ликвидиране на комунистическата партия в САЩ. На XII партисен конгрес през май 1944 г. той прокара решение за разтуряне на компартията. На нейно място бе създаден Комунистически политически съюз, в чийто устав нямаше нищо за класовата борба, за империализма, за революционната роля на работническата класа и за необходимостта от установяване на социализъм. Така американските комунисти бяха обречени на пасивност в момент, когато обстановката налагаше максимум активност. Численият състав на партията, който в началото на 1944 г. наброяваше 80,000 души, спадна на 52,824 в началото на 1945 г. Но здравите партийни сили, подпомогнати от братските компартии и особено от Френската комунистическа партия, която излезе публично с остра критика на Браудървия ревизионизъм, успяха през юли 1945 г. да възстановят партията на марксистко-ленинска основа. Комунистическата партия в САЩ възобнови нормалната си дейност, но вече бе пропуснала много благоприятни възможности за успешна работа сред масите.

*
* *

Мощният демократичен подем на трудещите се маси в първите години след края на Втората световна война не премина открито под революционни пролетарски лозунги. Лозунги за диктатура на пролетарната не бяха издигнати; на преден план изпъкнаха антифашистките и демократични искания на масите. Но тъй като главните крепители на реакцията и фашизма бяха монополистите, то осъществяването на исканията от масите коренни демократични преобразования не можеше да има друг резултат освен подкопаване или ликвидиране позициите на монополистическата буржоазия, което бе равносилно на подкопаване самите основи на капиталистическия строй. Затова следвоенното демократично движение, в което главна сила бе работническата класа, водена от комунистите, имаше антикапиталистически характер; неговата победа можеше да открие за много страци пътя към социализма. Макар че не успя да смъкне от власт монополистическата буржоазия,

работническото и комунистическото движение в Западна Европа, Япония и Америка извоюва важни икономически и политически придобивки за работническата класа и трудещите се; то се разшири и укрепи, превръщайки се във важен политически фактор както в национален, така и в международен мащаб.

3. БОРБАТА ПРОТИВ НАСТЪПЛЕНИЕТО НА ИМПЕРИАЛИСТИЧЕСКАТА РЕАКЦИЯ, ЗА УКРЕПВАНЕ НА МИРА, ЗА ЗАПАЗВАНЕ И РАЗШИРЯВАНЕ НА ИКОНОМИЧЕСКИТЕ И ПОЛИТИЧЕСКИТЕ ПРИДОБИВКИ НА ТРУДЕЩИТЕ СЕ (1948—1955 г.)

В общата борба против фашизма по време на Втората световна война участваха държави с различен общественopolитически строй (СССР, САЩ, Англия и др.) и социални групи с различни и дори противоположни класови интереси (работници, селяни, нефашистки групи от буржоазията). Техните крайни цели във войната бяха различни. Докато социалистическият Съветски съюз се бореше искрено за разгромяване на фашизма и за освобождаване на поробените от него народи, капиталистическите Съединени щати се стремяха да премахнат техните империалистически съперници — Германия, Италия и Япония, и да поставят под своя зависимост освободените народи. Докато работническата класа и трудещите се бяха за пълна ликвидация на фашизма и установяване на действителна демокрация, нефашистката буржоазия се стремеше да заеме мястото на разгромените местни и чуждестранни фашисти и да укрепи капиталистическото робство и експлоатация.

По време на войната между тези сили съществуваша под една или друга форма отношения на сътрудничество и подкрепа в борбата против фашизма. След края на войната, когато фашизмът бе вече разгромен, противоречията между работническата класа и нейните буржоазни съюзници от антифашистката борба се изостриха, тъй като работниците настояваха за последователна демокрация, а капиталистите стояха на антидемократични позиции.

Съветският съюз и комунистическите партии в капиталистическите страни излязоха от войната засилени и

с пораснал престиж, работническото движение в капиталистическите страни преживяваше бурен подем, а икономическите и политически позиции на буржоазията в много страни бяха сериозно подкопани. Поради това капиталистическата реакция отначало се въздържаше от открити нападки срещу СССР и комунистите. Но благодарение разколническата дейност на десните социалисти и икономическата и политическа помощ на САЩ буржоазията се съвзе и след 1947 г. започна открито настъпление срещу работническата класа и трудещите се маси. През 1947/1948 г. бяха отстранени комунистите от правителствата на Франция, Италия, Белгия, Финландия, Чили, Австрия. Следващите години се характеризират с непрестанни посегателства върху демократичните права на народа. Буржоазните правителства конфискуваха и забраняваха комунистически и демократически вестници и списания, затваряха редакторите им; забраняваха и разтурваха събрания, митинги, демонстрации и стачки; прокарваха реакционни избирателни закони, които силно ограничаваха достъпа на трудещите се в парламента и органите на местното самоуправление; преследваха прогресивните дейци, а покровителстваха бившите фашисти и реакционерите. През 1948 г. бяха устроени атентати срещу генералните секретари на компартиите в Италия и Япония — Толиати и Токуда. В 1950 г. бе убит от наемен убиец председателят на Белгийската комунистическа партия Ж. Лао. Опити за въоръжено нападение бяха извършени срещу Торез, Дюкло и други видни дейци на компартиите във Франция и в други страни. Поради полицейските преследвания редица дейци на комунистическите партии в Япония, САЩ, Западна Германия, Франция бяха принудени да живеят и работят продължително време в нелегалност. Особено силни бяха репресиите срещу комунистите в САЩ, където от 1949 до 1955 г. съдебните процеси срещу ръководителите на партията и нейните активисти следваха един след друг. През 1954 г. в САЩ бе прокаран закон, който фактически забраняваше комунистическата партия. През 1950—1954 г. Японската компартия бе в положение на полулегалност, поради непрекъснати репресии на японската реакция и американските окупационни власти. Комунистическите партии в редица страни (Гърция, Чили, Бразилия, Венецуела, Куба, Парагвай, Перу, Ни-

карагуа, Панама, Салвадор и др.) бяха забранени. Дори в Италия — която идеолозите на буржоазията често обичат да сочат като страна на широка буржоазна демокрация — терорът на реакцията бе значителен. През 1948—1949 г. и първата половина на 1950 г. бяха убити 62 трудещи се, ранени 31,260, арестувани и дадени под съд 92,169 и осъдени 19,306 души на затвор и на различни други наказания.

Главната ръководна сила в похода на реакцията срещу демократическите сили в света бе и остава американският империализъм. Обогатени и засилени много от Първата и особено от Втората световна война, империалистите на САЩ проявяваха отдавна подчертан стремеж към установяване на американско господство над света. Но едва след Втората световна война се създадоха благоприятни условия за частично осъществяване на тези агресивни планове. Използувайки голямото отслабване на капитализма в другите страни, САЩ успяха да установят своя, макар и непълна и нетрайна, хегемония над капиталистическата част от света. Първите решителни стъпки към установяването на тази хегемония бяха направени през 1947—1948 г. с „Доктрината Труман“, обявена на 12 март 1947 г., и „Плана Маршал“, обявен на 5 юни 1947 г. и влязъл в сила от 1948 г. Чрез „Доктрината Труман“ САЩ се настаниха здраво в Турция и Гърция.

„Планът Маршал“, в който участваха 18 европейски капиталистически страни, имаше за цел да спаси европейския капитализъм от засилващия се социализъм, да наложи американско господство над капиталистическия свят и да организира капиталистическите държави за общо нападение срещу СССР и народните демокрации. В това отношение „Планът Маршал“ успя до голяма степен, защото наистина укрепил положението на монополистическата буржоазия в капиталистическа Европа, подчини политиката на маршализираните страни на интересите на САЩ и послужи като основа на създадения в 1949 г. агресивен североатлантически съюз (НАТО)¹. По силата на „Пакта за отбрана на западно-

¹ Североатлантически съюз (НАТО) — военен блок, насочен срещу социалистическите страни и революционното движение в капиталистическите страни. Създаден и ръководен от САЩ. Договорът за създаване на НАТО бе подписан на 4 април 1949 г. във Ва-

то полукълбо“ (подписан в 1947 г.) с латиноамериканските страни на редица двустранни и многостранни икономически и военни споразумения с капиталистическите страни, на Багдадския пакт (създаден в 1955 г.), на СЕАТО и пр. САЩ успяха да поставят под своя зависимост по-голяма част от капиталистическите страни в света.

Американското господство над капиталистическия свят е непълно и нетрайно, защото между капиталистическите страни съществуват остри противоречия. Но когато стане въпрос за борба срещу социалистическите страни и засилващото се международно работническо движение, буржоазията от всички капиталистически страни все още излиза единна и се подчинява на американското ръководство. В ООН по всички основни въпроси на международната политика капиталистическите страни гласуват за предложенията на САЩ. Това единство се обяснява, от една страна, с общото желание на капиталистите от всички страни да унищожат световния социализъм и, от друга, със слабостта на буржоазията в отделните капиталистически страни, която се нуждае от американска помощ, за да държи в подчинение работническата класа и народа в собствената си страна.

Американската хегемония над капиталистическия свят има силно подчертан контрареволуционен характер. Тази хегемония дава възможност на монополистите на САЩ да се намесват грубо във вътрешните работи на другите страни с цел да подкрепят реакционни партии и режими и да организират заговори срещу демократичните и прогресивни сили. САЩ се намесиха в гражданската война в Гърция (1946—1949 г.) и предизвикаха и ръководиха войната срещу Корейската народнодемократична република (1950—1953 г.). Те имаха голям дял в отстраняването на министрите-комунисти в първите следвоенни правителства на Франция, Италия и др. страни. Те бяха замесени в десетките реакционни държавни преврати, зачестили особено след 1947 г. в страните на Латинска Америка и Близкия Изток.

шингтон от представителите на 12 държави: САЩ, Великобритания, Франция, Италия, Белгия, Холандия, Люксембург, Канада, Норвегия, Дания, Исландия и Португалия. В 1952 г. в НАТО влязоха Гърция и Турция, а в 1954 — Германската федерална република.

Американските империалисти наложиха на народите „Студената война“; въвлякоха капиталистическите страни в трескава подготовка за агресия срещу социалистическия лагер и с това поставиха трудещите се във всички страни пред заплахата от една унищожителна световна война. Затова защитата на националната независимост и мира от посегателствата на американския империализъм и неговите помагачи от другите страни стана първостепенна задача на всички комунистически партии в света.

Настъплението на капиталистическата реакция бе подкрепено и улеснено от десните социалисти. В 1947 г. в повечето страни социалдемократическите водачи бяха вече преустановили единдействието с комунистите и пригласяха на антикомунистическата пропаганда в буржоазния печат. Реформистките профсъюзни лидери предизвикаха разцепление в единните профсъюзи на Франция (1947 г.), на Италия (1948 г.), на САЩ (1949) и на редица други страни. В 1948 г. реакционните ръководители на Американската федерация на труда и на Конгреса на производствените профсъюзи в САЩ организираха разцепление в прогресивната Латиноамериканска конфедерация на труда и създадоха разколническия център „Междуамериканска конфедерация на труда“. През януари 1949 г. водачите на Конгреса на британските трейдюниони и Конгреса на производствените профсъюзи (САЩ), подкрепени от десни профсъюзни лидери от други страни, предизвикаха разцепление в Световната федерация на профсъюзите, а през ноември с. г. организираха реформистки профсъюзен център — Световната конфедерация на свободните профсъюзи.

В оправдание на своята политика на разкол на пролетариата и на защита на капитализма десните социалдемократи издигнаха т. н. теория за „демократическия социализъм“. Тази теория бе най-усърдно проповядвана от десните лейбъристи в Англия, но тя бе възприета и от всички останали десносоциалистически партии в капиталистическия свят.

Изходен пункт на теорията за „демократическия социализъм“ е отричането на противоположността между интересите на капиталистите и работническата класа, проповедта за класово сътрудничество на капиталисти и работници и за мирно „врастване“ на капитализма в

социализма, без класова борба и диктатура на пролетариата.

За образец на конкретно прилагане „демократическия социализъм“ десните социалисти сочеха дейността на лейбъристкото правителство (1945—1951 г.) в Англия и по-специално извършената от него национализация. Но през шестте години на лейбъристкото управление английският капитализъм остана непокътнат. В „демократическия социализъм“ следователно няма социализъм. Но в него няма и демокрация въпреки постоянните уверения на неговите привърженици, че те били за защита на „свободата“ и „правата на човека“. Лейбъристкото правителство на К. Атли покровителствуваше профашистките демонстрации, забраняваше първомайските шествия, потушаваше стачките с войска и полиция. През 1950 г. то не позволи да се проведе в Англия Вторият световен конгрес на привържениците на мира.

По същия начин „защищаваха“ демокрацията и десните социалисти от другите капиталистически страни. През 1947—1951 г. френските социалисти участваха в правителства, които потушиха с танкове и войска големите стачки през 1947—1948 г. и подложиха на масови репресии движението за мир през 1950 г.

В международната политика десните социалисти подкрепяха империалистите и клеветяха миролюбивата външна политика на Съветския съюз и социалистическите страни. Учредителният конгрес на Социалистическия интернационал, състоял се през юли 1951 г., прие „Декларация за принципите на демократическия социализъм“, в която се обяви в защита на т. н. „свободни народи“, т. е. капиталистическите страни. А Стокхолмският конгрес на Социалистическия интернационал (1953 г.) заяви, че главната опасност за световния мир идвала „преди всичко от съветския експанзионизъм“. Тези клевети срещу Съветския съюз и социалистическите страни бяха необходими на десните социалисти, за да оправдаят своята подкрепа на агресивната политика на империализма и своя отказ от единство с комунистите за запазване на мира.

Разколническата дейност на десните социалисти не постигна изолиране на комунистите от масите и разгромяване на прогресивните профсъюзи, но отслаби значи-

телно съпротивителната способност на работническата класа срещу настъплението на капитала.

Следователно задачите на комунистическите партии в обстановката на настъплението на реакцията след 1947 г. се заключаваха в защита на демократичните свободи, в запазване на националната независимост и укрепване на международния мир, в борба против засилващата се капиталистическа експлоатация и изграждане на работническото единство.

Защита на демократичните свободи. Походът на реакцията срещу демократичните свободи на народа срещна решителен отпор на трудещите се във всички страни. Покушението над генералния секретар на Италианската комунистическа партия — П. Толиати, извършено по указание на реакцията на 14 юли 1948 г., предизвика всеобщо негодувание в страната. По призива на комунистическата партия 7 милиона трудещи се стачкуваха три дни в знак на протест срещу изстъплението на реакцията. Стачката нанесе съкрушителен удар на опитите на италианската буржоазия да тероризира комунистическата партия. През първото тримесечие на 1953 г. цяла Италия бе обхваната от протестни стачки и демонстрации прогив реакционния законопроект за реформиране избирателната система. Според проекта всяка партия или блок от партии, който получи макар и един глас над 50% от гласовете, получава 65% от местата на палатата на депутатите. С тази антидемократична реформа реакцията в лицето на християндемократическата партия целеше да съкрати рязко броя на левите депутати (комунисти и социалисти) и да си осигури твърдо парламентарно мнозинство, което би ѝ позволило да засили настъплението срещу работническата класа. Законопроектът бе приет и парламентарните избори през юни 1953 г. бяха проведени по реформираната избирателна система. Но демократичните сили не позволиха на реакцията да приложи на практика този закон. В юнските избори комунисти и социалисти, които действаха единно, увеличиха броя на гласовете си от 30.7% в 1948 г. на 35.3%, а блокът на десните партии, оглавяван от Християндемократическата партия, получи 49.8%, т. е. 12.2% по-малко, отколкото в 1948 г. Реакцията не можа да приложи реакционния избирателен закон и мандатите бяха разпределени по пропорционалната система.

Упорита борба за запазване и разширяване демократическите свободи води Френската комунистическа партия. Под нейно ръководство станаха много стачки, демонстрации и митинги против опитите за антидемократична ревизия на конституцията и на изборната система. През март 1950 г. правителството успя да прокара закон, насочен срещу стачките и движението за мир. През пролетта и лятото на същата година по силата на този закон бяха извършени масови арести на активни борци за мир и участници в стачното движение. В резултат на всенародното протестно движение, организирано от френските комунисти, арестуваните активисти биваха или освобождавани, без да се явяват в съда, или получаваха минимални наказания, като след това се водеше борба за предсрочно освобождаване на осъдените. Мощното протестно движение, разгърнало се във Франция през лятото на 1952 г., изтръгна от затвора Жак Дюкло, Ален льо Леан и други партийни профсъюзни ръководители, незаконно арестувани заради активно участие в борбата за мир.

Белгийската комунистическа партия се бореше против правителствената политика на покровителстване бившите фашисти и преследване на прогресивните дейци. По време на референдума на 12 март 1950 г. компартията призова народа да гласува против връщането в страната на предателя на народа крал Леополд III, който на 28 май 1940 г. подписа капитулацията на Белгия пред хитлеристка Германия. Едва 57.7% от избирателите гласуваха за връщането на краля. Завръщането на краля, което стана в края на юли 1950 г. под охраната на американски изтребители, предизвика всеобщо негодувание. Комунистическата партия вдигна трудещите се на протестни стачки и демонстрации. На 29 и 30 юли стачкуваха 700,000 души. Фашистът Леополд III бе принуден да връчи кралските си пълномощия на принц Бодуен. На 18 август 1950 г. фашисти леополдисти убиха председателя на Белгийската комунистическа партия Жулиен Лао. В отговор на това комунистите организираха протестни стачки и демонстрации против произвола на фашистите.

Английската комунистическа партия трябваше да се бори против опитите на лейбъристите водачи да ограничат демокрацията в профсъюзите. През 1948 г. тя про-

вали. опита на ръководството на лейбъристката партия да отстрани чрез антидемократични методи комунистите от ръководни постове в профсъюзите. Благодарение на активната защита на демокрацията Японската комунистическа партия успя да излезе през 1955 г. от положение на полулегалност и да работи като легална партия. Енергичната борба за защита на демократичните свободи, която американските комунисти водиха години наред, позволи на компартията в САЩ да запази своята легалност въпреки жестоките репресии и наличието на специален закон от 1954 г., който забранява комунистическа дейност.

В страните, където комунистическите партии бяха нелегални, се водеше борба за отменяване на антиработническите и антидемократични закони, за възстановяване на демократичната законност, за легализиране на комунистическите партии и прогресивните народни организации.

Активната борба, която през 1948—1955 г. комунистите водиха в защита на демократичните свободи, отби много от пристъпите на реакцията срещу работническото движение. Тази борба помогна много на комунистическите партии в капиталистическите страни да запазят връзките си с масите, въпреки всички усилия на империалистическата реакция да изолира и разгроми комунистическото движение.

Защита на мира и националната независимост. Всички споразумения — икономически, политически и военни, — които САЩ подписаха с капиталистическите страни след Втората световна война, се характеризират с това, че 1) са пряко или косвено насочени към подготовка на война срещу социалистическите страни или страните, освободили се от колониална зависимост, т. е. към заробване на чужди народи, и 2) че в една или друга степен накърняват националния суверенитет на страните, подписали споразуменията. Такъв характер имат „Планът Маршал“, „Североатлантическият пакт“ (НАТО), „Багдадският пакт“, пактът „СЕАТО“ и всички други двустранни и многостранни пактове и споразумения, които бяха подписани от САЩ или създадени по тяхна диктовка. Поради това борбата за запазване на световния мир и борбата за защита на националната независимост са неразривно свързани, те в действителност са

една и съща борба, макар в един или друг момент, в една или друга страна да излизат на преден план ту въпросите на общия мир, ту тези на националната независимост.

Против империалистическата политика на война се обявиха всички демократични и прогресивни сили в света. Първи се изказаха в защита на мира комунистическите партии, прогресивните профсъюзи и масови демократически организации на младежите, жените и напредничавата интелигенция. Десните социалисти още в самото начало на „студената война“ (така печатът започна да нарича напрегнатата международна обстановка) се наредиха на страната на агресивните и войнолюбиви сили в света.

Първи организирани прояви на движението за мир се появиха през 1948—1949 г., когато народите на Западна Европа чрез масови манифестации, стачки и кампании за събиране на подписи под протестни петиции изразиха своя протест срещу „Плана Маршал“ (1948 г.), организирането на Западния (1948 г.) и Североатлантическия (1949 г.) блокове. През 1949 г. в Италия бяха събрани 8,000,000 подписа против Североатлантическия пакт. През пролетта и лятото на 1949 г. във Франция бе проведена масова кампания против ратифицирането на договора за създаване на НАТО. На 2 октомври 1949 г. във Франция бе проведено гласуване за мир, в което участвуваха над 7 милиона души.

Движението за мир се оформи като организирано движение в международен мащаб на Първия конгрес на привържениците на мира, състоял се през април 1949 г. Поради това, че френското правителство не разреши на голям брой делегати да дойдат в Париж, конгресът се проведе едновременно в Париж и в Прага. Присъствуваха представители на 72 страни, представляващи 600 милиона организирани борци за мир. Конгресът прие манифест за защита на мира, избра Постоянен комитет на Световния конгрес на привържениците на мира и учреди международни награди за мир. На 2 октомври 1949 г. в 60 страни бе проведен международен ден в защита на мира. През 1949—1950 г. в повечето от капиталистическите страни се проведеха национални конференции и конгреси в защита на мира. В отделните страни бяха създадени национални и местни (по градове, села,

предприятия и учреждения) комитети на привържениците на мира.

Движението за мир организира няколко международни конгреси и срещи, които имаха широк отзив в света и оказаха благоприятно влияние върху международната обстановка. Вторият световен конгрес на мира, който се състоя през ноември 1950 г. във Варшава, се изказа за прекратяване на войната в Корея и изтегляне на всички чужди войски от корейска територия, прекратяване на американската интервенция срещу китайския остров Тайван, приемане на Китайската народна република в ООН. Той призова парламентите на всички страни в света да приемат закони в защита на мира и прикани великите държави да проведат общо разоръжаване и да установят нормални търговски и културни връзки между народите. През декември 1952 г. във Виена се състоя Световен конгрес на народите за защита на мира, който се изказа за незабавно прекратяване на войната в Корея и Виетнам и призова великите държави да се откажат от политиката на сила, да постигнат мирно уреждане на международните проблеми чрез преговори. Световното събрание на мира, което се състоя през юли 1955 г. в Хелзинки (Финландия), се обяви за всеобщо разоръжаване, спазване устава на ООН, възстановяване правата на Китайската народна република в ООН и прилагане „Петте принципа“ за мирно съвместно съществуване. То осъди затворените военни блокове и предложи конкретни мероприятия за разширяване културните връзки между народите. В тези конгреси взеха активно участие масови делегации на привържениците на мира в капиталистическите страни.

През 1950 г. привържениците на мира проведоха международна кампания за събиране на подписи под Стокхолмското възвание за забрана на атомното оръжие и за обявяване за военен престъпник правителството, което първо употреби това оръжие. В капиталистическите страни (в Европа, Америка и Япония) събирането на подписи стана в обстановката на засилен полицейски терор. В някои страни (Испания, Гърция и редица страни в Латинска Америка) подписите бяха събирани нелегално. Въпреки преследванията и всевъзможните пречки 50 милиона души в капиталистическите страни подписаха Стокхолмското възвание. Тази цифра далеч

надхвърля броя на гласовете, подадени за комунистите по време на изборите.

Борците за мир в капиталистическите страни участваха активно и в събирането на подписи под Берлинското възвание на Световния съвет на мира от февруари 1951 г. за сключване на Пакт на мира между петте велики държави: САЩ, СССР, Англия, Франция и Китай.

Движението за мир в капиталистическите страни имаше определен принос за прекратяване на войната в Корея (1953 г.) и в Индокитай (1954 г.). В много капиталистически страни се проведоха стачки и демонстрации под лозунга „Долу ръцете от Корея и Виетнам!“, „Корея за корейците!“, „Виетнам за виетнамците!“

Силно движение против водената от френските империалисти колониална война в Индокитай се разгърна във Франция. Движението започна през 1947 г. и в началото включваше само комунистите, напредничавите работници и убедените демократи из средата на интелгенцията. Постепенно то обхваща и други слоеве на работническата класа и населението. През 1949 и 1950 г. цяла Франция бе обхваната от стачки и демонстрации против произвеждането, товаренето и превозването на военни материали за френските войски в Индокитай. В следващите години движението се разшири и засили. В края на 1953 и началото на 1954 г. то обхваща широки слоеве от града и селото и влиятелни среди от буржоазията. Това масово движение, организирано и ръководено от френските комунисти, беше един от решаващите фактори за прекратяване на войната в Индокитай през юли 1954 г.

Борбата за мир в латиноамериканските страни известно време бе по-слаба, отколкото в другите части на света. До голяма степен това се обяснява с правителствения терор и с факта, че народите на Латинска Америка не са преживявали ужасите на съвременната война. След избухването на корейската война (25 юни 1950 г.), когато САЩ поискаха да включат в нея и латиноамериканските народи, движението за мир в Централна и Южна Америка се засили. През юни 1952 г. в Монтевидео (Уругвай) се състоя конгрес на привържениците на мира от американския континент. През 1953 г. мощната протестна демонстрация в гр. Розарио, организирана от Аржентинската комунистическа партия, при-

нуди правителството на диктатора на Аржентина Перон да се откаже от намерението си да изпрати 5,000 войници в Корея. През май 1954 г. в Чили се състояха големи демонстрации с лозунги за запазване на мира, подобряване материалното положение на трудещите се и възстановяване демократичните свободи.

В страните на Латинска Америка съществуваше значително антиимпериалистическо и демократическо движение. Главните искания на това движение бяха и са ликвидиране на зависимостта от САЩ, премахване на феодалните остатъци и установяване на демократичен режим. Под такива лозунги се провеждаха почти всички политически демонстрации и много от стачките. Борбата понякога се изливаше и във въоръжени въстания — в Боливия през 1947—1948 г., в Колумбия през 1950 г., в Перу през 1951, 1952 и 1953 г. и другаде.

Депутатите комунисти във всички парламенти гласуваха против ратификацията на империалистическите блокове и пактове. Те не само критикуваха войнолюбивата политика на буржоазните правителства, но правеха и конкретни предложения за намаляване на армиите и военните разходи до минимума, необходим за отбрана на страната, за съкращаване на военното производство и разширяване на индустрията, работеща за мирни цели.

Движението за мир, което през 1948—1955 г. вдигна милиони хора в капиталистическите страни на активна борба против войната, беше сериозна пречка за осъществяване на агресивните планове на империалистите. То имаше немалък принос в борбата на миролюбивите сили в света начело със СССР за отслабване международното напрежение, за мирния изход от редица международни кризи и за запазването на общия мир.

Движението за мир обхвана хора с различна национална, класова, политическа и религиозна принадлежност, в него участваха работници, селяни, някои буржоазни среди, комунисти, социалисти, републиканци, радикали, католици, православни, мюсюлмани и пр. Главната сила на движението обаче бяха и са комунистите. Те организираха стачки и демонстрации в защита на мира, събираха подписи под петиции за мир, излагайки се на полицейски и съдебни преследвания. Без масовите акции и кампании, организирани от комунистите, движението за мир не би имало реална сила.

Не беше лесно за комунистите в капиталистическите страни да организират движение за мир. Империалистите представяха умело своите агресивни планове и блокове за „отбранителни“. Буржоазната дипломация и пропаганда (печат, радио, телевизия, кино), подпомагани от десните социалдемократи и ревизионистите, успя да заблуди широки маси в капиталистическите страни в това, че СССР уж заплашвал Запада с агресия, че Съветският съюз и комунистите в другите страни са виновни за изостреното международно напрежение и за опасността от война. Пълното разобличаване на тази лъжлива пропаганда е трудна задача, която изисква усилия и време. Разрастването на масовото движение за мир през 1948—1955 г. свидетелствува за огромната работа, която комунистите, улеснени от миролюбивата външна политика на СССР, извършиха през тези години за спечелване на заблудените маси за каузата на мира.

Заставайки начело на борбата за мир, комунистическите партии укрепиха и разшириха своето влияние сред народните маси.

Борба за подобряване материалното положение на трудещите се. В началото на следвоенния период буржоазията, която бе изплашена от ръста на работническото движение, направи редица отстъпки на работническата класа и обеща коренни реформи за следващите години. След това, към 1947—1948 г., когато набра сили, буржоазията започна настъпление срещу икономическите придобивки на трудещите се — 8-часовия работен ден, повишените заплати, платения годишен отпуск, социалните осигуровки. На това работническата класа, водена от комунистите, отговори с решителна борба за защита на жизнените си интереси. Борбата се водеше под най-различни форми — събрания, митинги, демонстрации, изпращане на делегации, събиране на подписи под петиции, — но първо място заемаха стачките — традиционно и изпитано пролетарско средство за борба с капиталистите.

Стачното движение, което се разгърна главно след 1947 г., се развиваше вълнообразно, с периоди на приливи и отливи, подем и спадане. Вълнообразният характер на стачното движение се обуславя главно от колебанията в жизненото ниво на трудещите се, което ту спада, ту се повишава. При влошаване на жизнените условия стач-

ното движение се засилва, а при подобряване — спада. Степента на подема и на спадането на стачното движение зависи още и от организираността на работническата класа, от влиянието на комунистите сред трудещите се маси, от способността на компартиите да заобикалят и преодоляват антирабочническите закони и полицейския терор, от уменията им да провалят разколническата дейност на реформистите, които навсякъде всячески спъват разгръщането на стачните и други борби на работническата класа.

Понеже подобряването на жизнените условия, постигано от работническата класа чрез упорити борби, бе винаги временно и нетрайно, а влошаването — постоянна тенденция, следвоенното стачно движение, въпреки колебанията, показваше тенденция към растеж и беше винаги на по-високо ниво, отколкото до Втората световна война. Това се потвърждава от данните за стачното движение в основните капиталистически страни: САЩ, Англия, Франция, Западна Германия, Япония, Канада, Австралия, Швеция, Белгия, Холандия и Аржентина. Така за периода 1930—1939 г. са проведени 67 хил. стачки, в които са участвували 21 млн. стачници и са загубени 240 милиона работни дни. А за периода 1945—1954 г. са проведени 101 хил. стачки със 73 млн. стачници и са загубени 672 милиона работни дни.

Това означава, че в десетте следвоенни години броят на стачките се е увеличил 1.5 пъти, на стачниците — 3.5 пъти, а на загубените работни дни — повече от 2.5 пъти в сравнение с предвоенното десетилетие. В Япония през 1932—1936 г. са стачкували средно годишно по 35,700 души, а през второто следвоенно петилетие (1951—1955 г.) средният годишен брой на стачниците беше 1,224,000 души, или 35 пъти повече. Дори в САЩ, където жизненото равнище е по-високо, отколкото в другите капиталистически страни, а в работническото движение преобладаващо влияние имат реформистите, стачното движение след войната бе по-силно, отколкото в довоенния период. През петте предвоенни години 1936—1940 г. средният годишен брой на стачките беше 2,961, в първото следвоенно петилетие (1946—1950 г.) — 4,109, а през 1951—1955 г. — 4,546

Характерна черта на стачното движение след войната бе неговата масовост. В него се включиха нови слое-

ве от работническата класа, които по-рано бяха пасивни. В общата 24-часова стачка, проведена през ноември 1948 г. в Западна Германия, участваха 9,250,000 души от всичко 11,700,000 работници и служители в страната. В едnodневната стачка на английските машиностроители и корабостроители през декември 1953 г. участваха 1,070,000 души, а 4,250 предприятия прекратиха напълно или частично работата. Стачката на 70,000 локомотивни машинисти и огняри през 1955 г. парализира почти напълно ж.-п. съобщения в Англия. През август 1953 г. във Франция стачкуваха 3 милиона души. На 24 септември и 11 декември 1953 г. и на 16 февруари 1954 г. в Италия бяха проведени общонационални стачки, във всяка от които участваха повече от 5 милиона души от различни клонове на индустрията.

Упоритостта в борбата е друга характерна черта на стачното движение. След войната нарасна продължителността на стачките. В края на 1948 г. няколко стоици хиляди френски миньори стачкуваха два месеца въпреки полицейския терор и обсадното положение. През 1953 г. в Западна Германия избухнаха деветнадесетдневната стачка на строителите от Люнебург, тридесет и пет дневната стачка на работниците от фирмата „Хайдеман“ и други продължителни стачки. През лятото на 1954 г. 200,000 от всичко 236,000 западногермански металици стачкуваха три седмици. Стачката на пристанните работници в Генуа (Италия), обявена през 1955 г., трая четири месеца. През 1955 г. работниците от 40 предприятия на компанията „Вестенхауз“ (САЩ) стачкуваха в продължение на пет месеца.

След войната работническата класа прояви по-голяма гъвкавост в борбата за защита на жизнените си интереси. Това бе твърде характерно за Италия и Япония. През 1949—1950 г. във връзка със засилването в надпреварването на въоръженията в Италия започнаха да се закриват много предприятия, работещи за мирни цели. Хиляди работници биваха изхвърляни на улицата. Тогава работниците заемаха предприятията и организираха сами производството. През октомври 1950 г. дирекцията на заводите „Реджиане“, гр. Реджио Емилия, под прелог, че няма поръчки, заяви, че уволнява 2,100 (от всичко 5,000) работници. В отговор на това работниците заеха заводите и в продължение на една година сами ръко-

водеха производството. През октомври 1951 г. дирекцията отстъпи и отмени уволненията. Безработните в Италия извършиха тъй наречените „обратни стачки“. Под ръководството на профсъюзите те извършваха строителство на пътища, ремонт на обществени сгради, пресушаване на блата и др. общественополезни мероприятия и след това с подкрепата на населението успяваха да принудят общинските съвети да им заплатят извършената работа.

През 1952 г. в Япония бе прокаран реакционен закон за „предотвратяване на подривната дейност“, който забраняваше на работниците от държавните и общинските предприятия да стачкуват. Във връзка с това профсъюзите препоръчваха на работниците нови форми на борба: провеждане на събрания и митинги в работно време, в резултат на което цялата работа в предприятията се прекратяваше за един или 5—6 часа; масово отиване в отпуск. В много предприятия 25—30% от работниците излизаха едновременно в отпуск, което сериозно нарушаваше производствения процес; отказ от извършване на извънредна работа, особено когато в предприятието има срочни поръчки; прекомерно строго съблюдаване и на най-дребните канцеларски правила от служителите. Това водеше до чувствително забавяне на цялата работа.

Изграждането на работническото единство бе характерен факт за по-голямата част от стачките, станали след 1947 г., въпреки съпротивата на десните социалдемократи. Обикновено работниците обобщаваха своите искания и разработваха обща платформа за съвместна борба за осъществяването им. Отначало реформистите отказваха да участвуват, но после, в зависимост от натиска на работниците, сключваха споразумения за единорядно действие с профсъюзите, които не бяха под тяхно влияние, или пък се съгласяваха на паралелни действия в името на общи искания, без формално подписани споразумения. В много случаи при отказ на реформистките водачи социалдемократическите работници сами решаваха да участвуват в стачките заедно с комунистите и безпартийните.

Една част от стачките бяха отбранителни — работниците се съпротивяваха срещу опитите на монополистите да понижат жизнения уровень. Но по-голямата част от стачките имаха настъпателен характер. Работниците

искаха разширяване на профсъюзните права, повишаване на реалната работна заплата, намаляване работния ден и работната седмица, без да се намалява заплата, подобряване жилищните условия, спиране на уволненията и намиране работа на безработните, снижаване на нормите, премахване на изморителните темпове на работа и пр.

Мощното стачно движение отслаби натиска на капиталистите върху работническата класа. Повечето от стачките завършваха с пълен или частичен успех. В Япония през 1951—1954 г. 91—93% от всички трудови конфликти, в това число и стачките, приключиха с пълен или частичен успех. В резултат на стачното движение паричната заплата на френските работници се увеличи за периода 1947—1955 г. 3.6 пъти. През 1955 г. 5,000,000 френски работници получиха увеличение на заплатите, а 1,000,000 престарели трудещи се — увеличение на пенсията. В 1947 г. работната заплата в САЩ бе с 13% по-ниска от 1944 г. Благодарение на стачното движение през 1954 г. тя достигна нивото на 1944 г.

Въпреки тези успехи реалното подобрене на материалното положение на работниците бе минимално или никакво, защото след всяко повишаване на заплатите монополистите веднага увеличаваха цените. През целия следвоенен период реалната работна заплата във всички капиталистически страни е под довоенното ниво.

Значението на стачното движение не се изчерпва само с извоюването на едни или други материални подобрения за трудещите се. Масовите стачни борби спомогнаха за сплотяване на работническата класа, за повишаване нейното класово съзнание — абсолютно необходимо условие за бъдещите решителни борби за унищожаване на капитализма.

През десетте следвоенни години (1945—1955) комунистическото движение в капиталистическите страни постигна големи успехи. Тези успехи бяха най-големи в първите години след войната, когато в обстановката на бурния следвоенен демократичен подем на масите, предизвикан от разгрома на фашизма, числеността и влиянието на комунистите нарастваха с невиджани темпове.

Някои комунистически партии като Френската и Италианската участваха в коалиционните правителства след войната и постигнаха забележителни придобивки в интерес на работническата класа и трудещите се.

В периода на „студената война“, след 1947—1948 г., когато комунистите трябваше да се справят с нарастващите трудности на борбата, растежът на комунистическите партии се позабави, дори в някои страни бе отбелязано намаление на броя на членовете на комунистическите партии и на гласовете, подадени за тях в изборите. Но атаките на фашистките и полуфашистките сили бяха в основному отбити, пролетариатът запази своите най-важни позиции. Влиянието на комунистите сред народните маси в едни страни се запази, а в други дори се разшири. Стачното движение стана по-масово и активно. Организираността и съзнателността на пролетариата нараснаха.

Успехите на комунистическото и работническото движение в капиталистическите страни в следвоенния период са ценен принос в общата борба на демократичните сили в целия свят против империализма и колониализма, за мир, демокрация и социализъм.

Опирайки се на богатия опит на международното работническо движение, на опита на КПСС и на своя собствен опит, комунистическите партии в капиталистическите страни дадоха своя принос и в разработването на някои важни въпроси на марксистко-ленинската теория. Такъв бе напр. въпросът за формите на прехода от капитализма към социализма. Актуалността на този въпрос след войната все по-ясно изпъкваше, тъй като в много страни обективните и субективни условия за победата на социализма бързо узряваха. В пълно съгласие с известното изказване на В. И. Ленин за разнообразните форми на прехода от капитализма към социализма и опирайки се на прогреса на демокрацията и социализма в целия свят, генералният секретар на Френската комунистическа партия Морис Торез заяви в интервю пред английския в. „Таймс“ (18. XI. 1946 г.), че по пътя към социализма френският народ ще използва нови форми и средства, различни от тези на руските болшевики през 1917 г. Дейността на френската компартия тогава даваше да се разбере, че френските комунисти имат предвид възможността за мирен преход към социализма, включо-

ваш използването на парламента. Към подобно схващане се придържаше Италианската комунистическа партия и други партии, които участваха в следвоенните коалиционни правителства.

И след 1947 г., когато комунистите бяха отстранени от правителствата, а буржоазията отново започна да прилага насилни срещу пролетариата, да потъпква демократичните свободи на масите и да ограничава правата на изборните учреждения, идеята за използване на мирни средства, включително и парламента, за преминаване към социализма не беше изоставена. Дейността на Френската комунистическа партия, която се бореше за правителство на демократичното единство с участието на работническата класа и нейната партия, и на Италианската компартия, която се бореше за правителство, способно да проведе на дело записаните в конституцията от 1947 г. дълбоки демократични преобразования, беше в пълно съгласие с признаването на възможността за мирен преход към социализма. Някои комунистически партии в капиталистическите страни (Английската комунистическа партия, Датската компартия, Компартията на САЩ, Канадската работническа прогресивна партия) включиха в следвоенните си програмни документи тезата за възможността за мирен преход към социализма. Така напр. в програмата на Английската комунистическа партия „Пътят на Британия към социализма“, публикувана в началото на 1951 г., се казва: „Британският народ може да превърне капиталистическата демокрация в истинска народна демокрация, като преустрои парламента, възникнал в резултат на историческата борба на Британия за демокрация, в оръдие на демокрацията, в оръдие на волята на огромното мнозинство от британския народ.“¹ Програмата предвижда създаване на „народно правителство на базата на парламент, в който ще влизат истински народни представители.“ Това правителство ще ликвидира политическата власт на капиталистическата класа. Установяването на демократичен парламент и народно правителство може да се постигне — се посочва по-нататък в програмата — чрез създаване на широка коалиция или съюз на всички трудещи се около сплотената работническа класа.

¹ В. „За траен мир, за народна демокрация“, бр. 5, 2. II. 1951 г.

Някои комунистически партии, като напр. френската, изтъкнаха, че след Втората световна война, когато социализмът и демокрацията постигнаха огромни успехи, когато колониалната система бързо се разпада, а империализмът е сериозно отслабнал, войната може да бъде предотвратена. В доклада на ЦК на Френската комунистическа партия пред XII партиен конгрес (1950 г.) се казва: „Някои говорят за фаталната неизбежност на войната. Ние трябва решително да се борим срещу тази лъжлива и вредна теория. *Не, войната не е неизбежна!* От факта, че при условията на капиталистическия режим войната винаги е възможна, съвсем не следва, че народите трябва да се примирят с неизбежността на войната. Днес силите на мира, организирайки се и действувайки в целия свят, са достатъчно големи и достатъчно силни, за да заставят войната да отстъпи.“¹

Тези принципно правилни становища по въпросите на мира и войната и на прехода от капитализма към социализма бяха обобщени и задълбочено разработени от историческия ХХ конгрес на КПСС (1956 г.). Той даде дълбоко научна обосновка на необходимостта от разнообразните форми и средства за преход от капитализма към социализма, както и на възможността да се предотврати войната в съвременната епоха.

Успехите на комунистическото движение в капиталистическите страни след войната щяха да бъдат още по-големи, ако не бяха допуснати в някои комунистически партии огромни грешки предимно от догматичен и сектантски характер, които намаляваха възможностите за разширяване връзките и влиянието на комунистическите партии сред широките народни маси и други слоеве от населението на отделните страни в зависимост от конкретните условия, от измененията в съотношението на силите и т. н.

Догматизмът и сектантството нанесоха особено големи вреди на Гръцката комунистическа партия, чието ръководство в продължение на 10 години (1945—1955 г.) се намираше в ръцете на левосектантската група на Никос Захариадис. Вместо разгръщане на масова работа и активно участие в изборите, както диктуваше обста-

¹ Морис Торез, Избрани доклади и речи (1936—1950 г.), София, 1951 г., стр. 349.

новката след края на Втората световна война, групата на Захариадис, пренебрегвайки настроението на масите, наложи на партията да бойкотира изборите през март 1946 г. и я ориентира към въоръжена борба (1946—1949 г.), която бе зле подготвена и зле проведена. Тази сектантска линия доведе ГКП до поражение през 1949 г. и до сериозно откъсване от масите. Сектантите наложиха на партията тезата, че Гърция стояла непосредствено пред социалистическа революция, а всъщност страната се нуждаеше от демократическа промяна.

Прояви на догматизъм и сектантство имаше в една или друга степен и в други комунистически партии (Германската комунистическа партия, Японската комунистическа партия, Комунистическата партия на САЩ, Бразилската комунистическа партия и др.). Те намериха израз в издигане на лозунги, които не отговарят на желанията на масите; в подценяване на работата на комунистите в реакционните масови организации и реформистките профсъюзи, а също и в изборните учреждения; в недостатъчни усилия за постигане на единство със социалдемократическите работници; в пренебрегване на ежедневната и упорита работа за възпитание на масите; в командуване на масовите организации и стремеж да се ограничи тяхната дейност в тесни партийни рамки; в пропагандиране на марксистките идеи сред масите абстрактно, откъснато от практическите задачи на борбата във всяка отделна страна.

Култът към личността, който се разпространи особено след Втората световна война, представляваше също една слаба страна в работата на комунистическите партии. Култът към личността ограничаваше вътрешнопартийната демокрация, колективното ръководство, творческото развитие на марксизма-ленинизма и намаляваше ролята и активността на партията в масовото движение. Вътре в отделните компартии (с изключение на Гръцката) не се създаде завършен култ към личността в национален мащаб. Но почти във всички партии имаше в различна степен черти и прояви на такъв култ. Външно той се проявяваше в прекомерно възхваляване на качеството на партийните водачи, преувеличаване на тяхната роля в ръководството на партията и масовото движение, като се омаловажаваше в същото време ролята на ръководните партийни органи — ЦК и Политбюро.

Посочените слабости ни най-малко не намаляват успехите, които комунистическите партии в капиталистическите страни постигнаха в следвоенния период. Периодът, през който тези грешки бяха извършени, не беше нито „догматически“, нито „сектантски“, както се опитват да го представят съвременните ревизионисти. Безспорно доказателство за това са забележителните успехи на международното работническо и комунистическо движение в политическата, в икономическата и в идеологическата области на класовата борба против буржоазията.

4. НОВ ПОДЕМ НА РАБОТНИЧЕСКОТО И КОМУНИСТИЧЕСКОТО ДВИЖЕНИЕ В КАПИТАЛИСТИЧЕСКИТЕ СТРАНИ (1956—1959 г.)

През 1956—1959 г. работническото и комунистическото движение в капиталистическите страни се развиваше в обстановка на по-нататъшно отслабване на империализма и голямо засилване на социализма и демократичното движение в целия свят.

Империалистическият лагер претърпя редица международни неуспехи. Англо-френско-израелската агресия срещу Египет (есента на 1956 г.), която имаше за цел да потуши националноосвободителното движение на народите от Близкия Изток, претърпя пълен провал. Благодарение на решителната позиция на Съветския съюз против агресорите и на героичната съпротива на египетския народ, на солидарността на арабските народи и демократичните сили в целия свят агресивните сили бяха заставени да напуснат египетската територия. Позорен провал претърпя и контрареволуционният бунт в Унгария през октомври—ноември 1956 г., с който международният империализъм целеше да нанесе голям удар на социалистическия лагер. Жестоко поражение за империализма и колониализма бе успешната националноосвободителна революция в Ирак от 14 юли 1958 г. Опитите за насилствено потушаване на тази революция и на освободителното движение в Близкия Изток отново излязоха неуспешни. Арабските народи, социалистическите страни и особено решителното предупреждение на Съветския

съюз принудиха англо-американските интервенти безславно да опразнят територията на Ливан и Йордания.

Удари по позициите на империализма и колониализма бяха нанесени и в други пунктове на Африка и Азия, както и в Латинска Америка, където рухването на няколко диктаторски режима и особено победата на Кубинската революция през януари 1959 г. демонстрираха безсилието на американските империалисти да спрат надигащото се националноосвободително движение дори в страни, отдалечени от социалистическия лагер и намиращи се в непосредствена близост със САЩ.

През 1958 г. главните капиталистически страни, и най-вече САЩ, бяха обхванати от нова икономическа криза. Предишните следвоенни кризи през 1949 и 1954 г. засегнаха само САЩ, а общото ниво на капиталистическото производство в света не спадна. Новата криза предизвика през първото полугодие на 1958 г. спадане на производството в целия капиталистически свят с около 5%. По официални данни, които не включват всички категории безработни, през октомври 1957 г. в 8 страни — Англия, Белгия, Италия, Канада, САЩ, Франция, ГФР и Япония — е имало 5,691 хиляди безработни, а към януари 1959 г. — 9,868 хиляди, т. е. около два пъти повече. През 1958 г. спадна реалната работна заплата в САЩ, Англия, Италия и някои други страни, засегнати от кризата.

Икономическата криза изостри всички противоречия на империализма: между трудещите се и монополистите, между отделните капиталистически страни, между развитите капиталистически страни, от една страна, и колониалните и слабо развитите страни, от друга.

За да излезе от трудностите на кризата и за да обуздае породеното от тези трудности народно недоволство, монополистическата буржоазия прибегва все по-често към антидемократични и терористични методи на управление. През 1958—1959 г. в почти всички капиталистически страни реакцията започна ново настъпление срещу икономическите и политическите права на трудещите се. След изборите от 31 март 1958 г. в Канада на власт дойде Консервативната партия — традиционен носител на капиталистическата реакция. На 13 май 1958 г. в Алжир избухна фашистки метеж, който бе използван от френската реакция, за да докара на власт от 1 юни с. г.

реакционния режим на генерал де Гол. След изборите от 11 май 1958 г., в които Единната демократична левица (ЕДА) постигна голям успех, гръцкото правителство започна преследване на демократичния печат и извърши многобройни арести на комунисти и дейци на ЕДА. През юли 1959 г. гръцкото правителство монтира провокационен процес срещу Манолис Глезос — национален герой на Гърция от антифашистката съпротива, организационен секретар на ЕДА, и още 16 демократи и дейци на Гръцката комунистическа партия. На 8 октомври 1958 г. японското правителство внесе в парламента законопроект, който дава неограничени права на полицията да тероризира демократичните организации. В края на 1958 г. и началото на 1959 г. десните партии във Финландия направиха многочислени опити да докарат на власт крайно реакционно правителство.

Надигане на десните сили се наблюдава в Италия, Западна Германия, Англия и други капиталистически страни. Този пристъп на реакцията създава много затруднения на демократичните сили, но той същевременно е израз на слабостта, а не на силата на властващата буржоазия.

Докато капиталистическият свят се заплита в неразрешими противоречия, през 1956—1959 г. световната социалистическа система отбеляза нови крупни успехи. Както преди, така и през тези години икономиката на социалистическите страни продължи да се развива с високи темпове. През 1958—1959 г. тези страни набелязаха още по-високи темпове за развитие на своята икономика. В 1965 г. на тях ще се пада повече от половината от световното промишлено производство.

Големите успехи и засилването на социалистическата система ярко се проявиха в забележителните научно-технически постижения на Съветския съюз. Съветският съюз пръв конструира и успешно изпробва през лятото на 1957 г. междуконтиненталната балистична ракета. Той пусна първия изкуствен спътник на Земята (4 октомври 1957 г.) и първата космическа ракета — спътник на Слънцето (2 януари 1959 г.) По всички научно-технически данни съветските ракети и спътници решително превъзхождат американските.

Успехите на социализма и неуспехите на капитализма се отразиха благоприятно върху развитието на работни-

ческото и комунистическото движение в капиталистическите страни.

В периода 1956—1959 г. станаха важни събития и в самото комунистическо движение. През февруари 1956 г. бе проведен ХХ конгрес на Комунистическата партия на Съветския съюз, който има огромно значение не само за КПСС, но и за цялото международно работническо движение. През ноември 1957 г. в Москва се състояха съвещания на комунистическите и работническите партии, в резултат на които бяха публикувани „Манифест на мира“, подписан от 64 братски партии, и Декларация на компартиите от 12-те социалистически страни. В духа на решенията на ХХ конгрес на КПСС Московската декларация даде задълбочена марксистко-ленинска разработка на въпросите за мира и войната, за формите и основните закономерности на прехода от капитализма към социализма и на други проблеми на съвременното комунистическо движение. От 27 януари до 5 февруари 1959 г. се състоя ХХI конгрес на КПСС, който прие програма за разгърнато строителство на комунизма в СССР.

Решенията на тези конгреси и съвещания бяха одобрени от всички компартии в капиталистическите страни и оказаха извънредно благоприятно влияние върху тяхната борба за запазване на мира и защита на националната независимост, за подобряване материалното положение на трудещите се и за победа на социализма.

ХХ конгрес на КПСС обобщи опита на международното работническо и комунистическо движение, даде нови теоретични постановки по въпросите за запазване на мира, за прехода към социализма, за мирното съвместно съществуване на социализма и капитализма, възстанови и разви по-нататък в условията на строителството на комунизма ленинските методи на ръководство в партията и в народното стопанство, изправи решително някои грешки, допуснати в миналото, изтъкна с пълна сила марксисткото положение за решаващата роля на масите в историята, разкри вредата от чуждия за марксизма култ към личността. Със своята работа ХХ конгрес намери широк отзвук в комунистическите партии от капиталистическите страни, раздвижи цялото работническо движение. В комунистическите партии започна един обновителен процес, същността на който се изразява в решително разширяване на вътрешнопартийната демокра-

ция; във възстановяване и вземане на мерки за строго спазване на ленинските норми на партнен живот; в разработка на нова тактическа линия, съответстваща на съвременната епоха на възход на социализма и упадък на империализма, на конкретните условия за отделните страни или група страни; в изкореняване на намерилите място в практиката на комунистическите партии сектантски методи на работа и ръководство на масите.

Това обновление се извършваше в условията на рязко засилилия се след XX конгрес идеологически и политически натиск на буржоазията върху работническото и комунистическото движение. Смутена от непрекъснатия възход на социализма, от огромното влияние на идеите на комунизма върху трудещите се в цял свят, от големите задачи, които КПСС набеляза на своя XX конгрес за изграждане на комунизма, войнствуващата империалистическа буржоазия реши да използва минали грешки и слабости на комунистическото движение, разкритиковани от XX конгрес на КПСС и от всички комунистически партии, за да разколебае вярата на масите в комунизма, в политиката и идеологията на комунистическите партии. Най-голяма активност в това отношение прояви империалистическата буржоазия на САЩ.

Никога идеологическият натиск на буржоазията върху работническото движение не е бивал толкова силен, колкото в периода непосредствено след XX конгрес на КПСС. Никога преди това книжният пазар на Запад не е бивал толкова богат с антикомунистическа литература, „опровергаваща“ марксизма и „доказваща“ „народния“ и „прогресивния“ характер на капитализма. Особено широки размери прие антикомунистическата кампания по време на унгарските събития през 1956 г., когато клеветите и измислиците на буржоазната пропаганда бяха допълнени с бандитски нападения над комунистическите клубове и съветските посолства. Навсякъде в капиталистическите страни десните социалдемократи активно помагаша на идеолозите на империализма в техния „поход“ против комунизма. С това те още един път доказаха, че са империалистическа агентура в работническото движение. Този натиск на буржоазията предизвика разцъфтяване на ревизионизма в работническото движение. Ревизионизмът, който проповядва отказ от социалистическата революция и диктатурата на пролетариата, от

марксистко-ленинската партия на работническата класа и пролетарския интернационализъм, се прояви под една или друга форма, повече или по-малко във всички комунистически партии на капиталистическите страни. Ревизионистите представяха себе си като хора, които се борят с догматизма и сектанството, като хора, които в духа уж на „творческото развитие“ на марксизма и решенията на XX конгрес на КПСС посочват най-правилния път за ликвидиране последиците от грешките на миналото, дават най-правилните оценки за политическото положение, формулират най-точно задачите на работническото движение в преживявания момент. В действителност ревизионистите биеха по основните принципи на марксизма-ленинизма и препоръчваха фактически отказ от борбата за социализъм, хулеха цялото революционно минало на компартиите, тласкаха ги към саморазпускане и ликвидиране като революционни партии на работническата класа.

По такъв начин ревизионизмът израсна като главна опасност за комунистическото движение. „Като осъждат догматизма — се казва в Московската декларация, — комунистическите партии смятат, че при сегашните условия главна опасност представлява ревизионизмът — с други думи — десният опортюнизъм като проява на буржоазната идеология, която парализира революционната енергия на работническата класа и изисква да се запази или възстанови капитализмът.“¹ Без преодоляването на тази опасност не биха били възможни творческото развитие и прилагане на марксизма-ленинизма и по-нататъшният подем на борбите на работническата класа.

Компартиите в капиталистическите страни дадоха решителен отпор на ревизионизма. Бившият италиански комунистически депутат — Антонио Джолити, който в предконгресната дискусия и на самия VIII партиен конгрес (декември 1956 г.) разви оживена ревизионистична дейност, бе изключен от Италианската комунистическа партия, а ревизионистичните му теории за отказ от диктатурата на пролетариата, от демократическия централизъм и пр., бяха разобличени в партийния печат и особено в книгата на Луиджи Лонго „Ревизионизмът —

¹ Декларация на съвещанието на представители на комунистическите и работническите партии на социалистическите страни, състояло се в Москва от 14 до 16 ноември 1957 г., С., 1958 г., стр. 15.

стар и нов“ (1957 г.). Шестнадесети конгрес на комунистическата партия в САЩ, състоял се през февруари 1957 г., отклони искането на ревизионистичната група начело с Джон Гейтс за ликвидиране на партията и заменянето ѝ с непартийна „асоциация за политически действия“. На пленумите на Националния комитет на Канадската работническа прогресивна партия (КРПП) през май и декември 1956 г. една ревизионистична група начело с Джозеф Солсберг се опита да наложи на партията своята ревизионистична линия: отказ от диктатурата на пролетариата (която уж била „чужда на канадските работници“), разтуряне на партията и заменянето ѝ с близка до социалдемократическата партия политическа асоциация, която да не е „компрометирана във връзки с КПСС“. Тази ликвидаторска платформа бе отхвърлена решително от VI партийен конгрес през април 1957 г. Конгресът гласува „Декларация за партията“, в която потвърди съществуването на КРПП като партия от ленински тип и бламира кандидатите на ревизионистите за ръководните партийни органи. Двадесет и петият извънреден конгрес на Британската комунистическа партия, състоял се през април 1957 г., отхвърли ликвидаторските предложения на ревизионистите Питър Кадоган, Кристофър Хил и Малколм Макюси, насочени против ленинския принцип за демократическия централизъм, дисциплината в партията и партийния контрол над печата. Бразилската комунистическа партия не възприе ревизионистичните предложения партията да се откаже от ръководната си роля на националноосвободителното движение, да даде право на „малцинството да се бори свободно, за да стане мнозинство“, да се разтвори в Народния фронт и дори да се разпусне, като на нейно място бъде създадена партия от типа на Индийския национален конгрес на Неру. През 1957 г. Бразилската компартия проведе широка разяснителна работа и изключи от своите редове Ажилдо Барата (член на ЦК и водач на ревизионистите) и други непоправими ревизионисти. Решителен отпор бе даден на гръцките ревизионисти, групирани около Маркос Вафиядис, които искаха Гръцката комунистическа партия да се откаже от всякаква самостоятелна политическа дейност в Гърция и да призове своите членове да преминат в буржоазните партии, докато получи (чрез редица отстъпки от своите прин-

ципи и програмни цели) право на легално проявление. Френската комунистическа партия разобличи хора като Ж. Ф. Ролан, който искаше партията да се превърне в нещо като дискуссионен клуб, и ренегата Пиер Ерве, който в своята брошура „Революция и фетиши“ прокарва тезата, че дори ако субективните условия за завземане на властта узреят, работническата класа трябва да се откаже от установяване на своя власт, защото това уж означавало атомна война.

Ревизионистичната група в Холандската комунистическа партия се оформи в края на 1957 г. Тя се изказваше против демократическия централизъм и активното участие на партията в профсъюзното движение. През март 1958 г. ревизионистите бяха подкрепени от председателя на партията Вагенар. Но още през следващия месец разширеният пленум на ЦК изключи ръководителите на ревизионистите от партията. Състоялият се през октомври 1958 г. ХІХ конгрес на Холандската компартия премина в дух на сплотяване партийните редове под знамето на марксизма-ленинизма, на пролетарския интернационализъм. Ревизионистите бяха напълно разобличени и на парламентарните избори на 12. III. 1959 г. загубиха депутатските си мандати.

Датските ревизионисти, подкрепяни от председателя на Датската компартия Аксел Ларсен, надигнаха глава след унгарските събития от есента на 1956 г. Те се обявяваха против пролетарския интернационализъм и демократическия централизъм и искаха пълна ревизия на партийната политика. А. Ларсен се опита безуспешно да наложи на партията да признае ревизионистичната програма на Съюза на югославските комунисти. Августовският пленум на ЦК на партията от 1958 г. отхвърли ревизионистичните схващания на Ларсен и неговата група. На ХХ конгрес на Датската компартия, състоял се от 31 октомври до 2 ноември 1958 г., ревизионистите бяха напълно разбити. Аксел Ларсен не се подчини на решенията на конгреса и бе изключен от партията.

Огромна роля в борбата против ревизионизма в световното комунистическо движение, в това число особено в капиталистическите страни, изиграха Московските съвещания. Московското съвещание от 14—16 ноември 1957 г. в частност обобщи опита и на комунистическото движение от капиталистическите страни, направи дълбок

марксистки анализ на съотношението на силите в капиталистическите страни на съвременния етап, убедително посочи революционните резерви на пролетариата в неговите борби против реакцията, за мир, демокрация и социализъм. Московското съвещание обърна сериозно внимание върху работата на комунистите сред масите, върху необходимостта от съвместна работа по редица общи въпроси със социалдемократическите партии, върху необходимостта от изграждането на единни, народни, антифашистки, антиимпериалистически фронтове в отделните страни. Важно място в работата на Московските съвещания бе отделено на въпросите за идеологическата работа на комунистическите партии, за по-нататъшното творческо приложение и развитие на марксизма-ленинизма. Московското съвещание подчерта и разви по-нататък ленинското указание за разнообразието на формите на прехода от капитализма към социализма и въпросите за мирното развитие на социалистическата революция. То определи борбата за мир като първостепенна задача на всички комунистически партии. Московското съвещание даде висока оценка на работата на комунистическите партии и нанесе решителен разгром на ревизионизма. Характеристиката и разобличаването на съвременния ревизионизъм от Московското съвещание е могъщо идейно оръжие за комунистическите партии в борбата им против всякакъв вид опортюнизъм и ревизионизъм.

С особена сила Московското съвещание от 14—16 ноември подчерта ръководната роля на КПСС в световното комунистическо движение. Това не означава, че КПСС ръководи други партии или страни. То изразява безспорното положение, създадено в хода на историческото развитие на социализма, че КПСС е първата партия от нов тип, създадена от великия Ленин, че тя първа разработи идеологическите и тактическите оръжия на пролетариата в съответствие с условията на империализма, първа щурмува капитализма и извърши Великата октомврийска социалистическа революция, показва на световното комунистическо движение как се строи социализмът, провери на собствен опит в изключително трудни условия общите закономерности на строителството на социализма, защити марксизма-ленинизма срещу всевъзможни врагове и днес върви първа сред равните братски комунистически партии към сияйните върхове на комунизма.

Решителният отпор, който даде световното комунистическо движение на ревизионизма, не позволи той да вземе връх в нито една от комунистическите партии. „Комунистическото движение — каза др. Хрущов в доклада си пред XXI конгрес на КПСС — нанесе съкрушителни удари на ревизионизма. Но ревизионизмът не е разгромен докрай. Трябва да се има предвид, че империализмът по всякакъв начин ще се стреми да подкрепя и активизира ревизионистите.“¹ Затова борбата срещу ревизионизма не е слязла от дневен ред.

Отблъсквайки яростните нападки на буржоазията и ревизионистите, комунистическите партии успешно се борят за изработване на основата на общите закономерности на марксизма-ленинизма на политическа линия, отговаряща на сегашното международно положение и специфичните условия на всяка отделна страна, за преодоляване на своите грешки и недостатъци.

Поуките от решенията на XX конгрес на КПСС бяха широко обсъдени на пленуми и конгреси и по време на вътрешнопартийни дискусии, състояли се главно през 1956—1957 г. Първата непосредствена положителна последица от този конгрес бе значителното разширяване на вътрешнопартийната демокрация и повишаване на активността на партийните членове. В комунистическите партии на капиталистическите страни станаха широки и плодотворни дискусии по повод решенията на XX конгрес. Дори партиите, които работят в нелегални условия, намериха начини и форми да проведат вътрешнопартийни обсъждания в широки мащаби. Този творчески кипнеж обуслови правилните политически решения на партийните пленуми и конгреси.

Особен интерес у комунистите от капиталистическите страни предизвикаха въпросът за мирното съвместно съществуване и възможността да се предотвратят войните в съвременната епоха и въпросът за разнообразните форми на прехода към социализма, по-специално посочената от XX конгрес възможност за мирен преход към социализма при определени благоприятни условия.

Всички комунистически партии приеха тезата на XX конгрес на КПСС, че в съвременните условия на огромно

¹ XXI извънреден конгрес на КПСС. Доклад, заключително слово, резолюция, контролни цифри за развитието на народното стопанство на СССР през 1959—1965 г., изказвания, 1959 г., стр. 97.

нарастване силите на социалистическата система, на укрепване силите на мира и отслабване позициите на империализма както в центъра, така и в тила е напълно възможно военните подпалвачи да бъдат обуздани от народните маси, а войната — предотвратена. Те подчертаха необходимостта от засилване бдителността срещу маневрите на империалистите и от решителното подобряване работата на комунистите в движението за мир с цел нови слоеве от работническата класа, от трудещите се, от населението да бъдат включени в масовите акции в защита на световния мир.

Първостепенно място в партийните дискусии за въпросът за разнообразните форми за преминаване към социализма. Изтъкнато бе, че сега социализмът се е превърнал в световна система, намираща се в непрекъснат възход, а идеите на социализма и комунизма завладяват умовете на милиони хора в капиталистическите страни; колониалната система неудържимо се руши, могъществото на империализма е силно подкопано, а неговият престиж в очите на масите пада; в капиталистическите страни комунистическото движение се разшири и укрепил, организираността и съзнателността на работническата класа пораснаха. Всичко това създава извънредно благоприятни условия за засилване на борбата против капиталистите и открива възможност за мирен преход от капитализма към социализма. Сега в икономиката на САЩ, Италия, Франция, Англия, Канада и други високо развити капиталистически страни господствуват по няколко монополистически фамилии. Тази шепа милиардери държи командните постове в правителствата, държавния апарат, полицията, армията и потиска социално и политически не само работническата класа и трудещото се селячество, но и занаятчиите и широки слоеве от дребната и средна буржоазия в градовете. При тези условия „в редица капиталистически страни работническата класа, възглавявана от своя челен отряд, има възможност чрез работнически и народен фронт и чрез други възможни форми за споразумяване и политическо сътрудничество между различни партии и обществени организации да обедини мнозинството от народа, да завоюва гражданската власт без гражданска война и да осигури преминаването на основните средства за производство в ръцете на народа. Като се опира на мнозин-

ството и дава решителен отпор на опортюнистическите елементи, неспособни да се откажат от политиката на съглашателство с капиталистите и помещиците, работническата класа има възможност да нанесе поражение на реакционните противонародни сили, да завоюва здраво мнозинство в парламента, да превърне парламента от оръдие, служещо на класовите интереси на буржоазията, в оръдие, служещо на трудозия народ, да разгръща широка масова борба извън парламента, да сломи съпротивата на реакционните сили и да създаде необходимите условия за мирно осъществяване на социалистическата революция.“¹

Сегашното положение в света също благоприятствува евентуалното мирно развитие на социалистическата революция. Наличието на могъщ социалистически лагер и силно международно комунистическо движение затруднява сериозно военната интервенция на чуждестранния империализъм срещу страната, чийто народ би решил да установи социалистическа власт. А без чужда помощ изолираните вътре в страната реакционни сили трудно биха организирали контрареволуционна гражданска война.

Именно в този смисъл се говори за мирен преход към социализма и в решенията на проведените конгреси на Италианската, Френската, Английската, Белгийската, Канадската, Американската, Финландската, Австрийската и други комунистически партии в капиталистическите страни.

Като посочват възможността за мирен преход към социализма, комунистите в капиталистическите страни не забравят, че буржоазията не желае доброволно да се откаже от властта и от привилегиите си, че тя разполага с добре организиран апарат за насилие, който може да бъде използван срещу работническата класа и трудещите се. Затова те предупреждават, че работническата класа ще използва в борбата си за социализъм и силата на оръжието, ако капиталистическата реакция я принуди към това. „Въпросът за избора между мирните и насилствени средства — се казва в тезисите на XIV конгрес на Френската комунистическа партия (юли

¹ Декларация на съвещанието на представители на комунистическите и работническите партии на социалистическите страни, състояло се в Москва от 14 до 16 ноември 1957 г., стр. 18.

1956 г.) — за ликвидиране диктатурата на капитала, за създаване на по-добро общество ще бъде следователно решен от работническата класа на Франция в зависимост от това, в каква форма буржоазията ще ѝ окаже съпротива.“ Това предупреждение бе направено и в Московската декларация. То имаше голямо значение, тъй като предпазваше комунистическите партии от надценяване на възможностите за мирно развитие на социалистическата революция и от подценяване на въоръжената борба за завземане на властта.

Признаването на възможността за мирна победа на социалистическата революция няма нищо общо със социалдемократическата теория за мирно „врастване“ на капитализма в социализъм. Когато комунистите говорят за мирен преход към социализъм, те имат предвид всемерно разгръщане на класовата борба на работническата класа и трудещите се против буржоазията, за революционно преобразование на капиталистическата икономика в социалистическа. Под „мирен преход към социализъм“ социалдемократите разбират не класова борба срещу буржоазията, а класово сътрудничество с нея, „лоялно управление“ на капиталистическото общество, което според тях само щяло да се развие в социалистическо.

Комунистическите партии в капиталистическите страни приветстваха потвърждаването от XX конгрес на КПСС Лениновата теза, че всички страни ще преминат към социализъм, но формите на този преход ще бъдат разнообразни в зависимост от особеностите в развитието на отделните страни. Те заявиха, че тези революции няма да се отличават принципно от Октомврийската революция, а ще я повтарят в основното и главното, тъй като социалистическата революция и социалистическото строителство се основават на общи закономерности, присъщи на всички страни, които тръгват по пътя на социализма. Компартиите отхвърлиха измислената от буржоазията и от ревизионистите теория за „националния комунизъм“, която, изтъквайки на преден план националните особености, отричайки общите закономерности, т. е. основното в социалистическата революция, води фактически до буржоазен национализъм и шовинизъм, до отказ от борбата за социализъм.

Някои комунистически партии внесоха изменения в своята политика и тактика. Комунистическата партия в Западна Германия изостави сектантския лозунг за революционното събаряне правителството на Аденауер. Сега главните искания на ГКП са: установяване парламентарно-демократичен режим, легализиране на ГКП, амнистия, забрана на есесовските организации и милитаристичната организация „Стоманен шлем“, разпускане на реваншистките пропагандни централи, отказ от въоръжаване западногерманската армия с атомни оръжия, установяване безатомна зона в Централна Европа, създаване конфедерация между двете германски държави и пр.

Пленумът на ЦК на Испанската комунистическа партия, състоял се през август 1956 г., внесе някои изменения в тактиката на партията с цел да се ускори падането на диктатурата на Франко по мирен път. Анализирайки положението в Испания, пленумът отбеляза, че в последните две-три години кризата на франкисткия режим се е рязко изострила и задълбочила, недоволството срещу него се е усилило не само сред работниците и селяните, но и сред големи групи от буржоазията, включително и такива, които по-рано подкрепяха Франко. Всеобщо е желанието за демократическа промяна. Духът на национално разединение и гражданска война, поддържан от режима на Франко, отслабва, докато чувството за гражданска солидарност се развива и укрепва. В тези условия на растяща изолация на франкисткия режим свалянето на фашисткото правителство на генерал Франко може да стане и без нова гражданска война. За да се постигне това, Испанската комунистическа партия издигна нов тактически лозунг: национално примирение между испанците, споразумение между бившите противници в гражданската война (1936—1939 г.) с цел да се събори правителството на Франко и да се демократизира страната по мирен път.

Шести разширен пленум на ЦК на Гръцката комунистическа партия (март 1956 г.) взе мерки за възстановяване на вътрешнопартийната демокрация и сие от ръководството на партията групата на Захариадис, виновна за ненормалното положение в партията и за провеждането дотогава на пагубен левосектантски курс. Пленумът набеляза нов курс, който бе най-пълно раз-

работен в приетата от VII разширен пленум през февруари 1957 г. Програмна декларация на ГКП. Изоставяйки сектантската оценка, че Гърция стояла непосредствено пред социалистическа революция, Програмната декларация поставя като главна цел на партията в сегашния момент осъществяване на националнодемократична промяна, която да се изрази в ликвидиране политическата и икономическа независимост на Гърция от американския империализъм; в демократизиране на политическия режим в страната; в провеждане политика на мир и дружба с всички страни на основата на петте принципа за мирно съвместно съществуване; в осъществяване на икономическа реконструкция и индустриализация на Гърция, в повишаване материалното и културно ниво на народа. Гръцката комунистическа партия се стреми да постигне тези промени чрез изграждане на широк общонационален патриотичен фронт, включващ работници, селяни, занаятчии, интелигенция, патриотични офицери, националната буржоазия и други, т. е. всички, които в една или друга степен са заинтересовани от промяна на сегашния режим в Гърция.

Под влиянието на Московската декларация Бразилската компартия изостави сектантската политика и възприе нов политически курс, който бе изложен в приетата от мартенския пленум на ЦК от 1958 г. „Декларация за политиката на Бразилската комунистическа партия“. Декларацията коригира всички погрешни оценки в партийната програма от 1954 г., които доведоха до това, че партията насочи главния си удар не срещу североамериканския империализъм, а срещу националната реформистка буржоазия в Бразилия. Изхождайки от това, че главното противоречие в страната сега е противоречието между бразилската нация и американския империализъм, декларацията издига лозунга за създаване на единен фронт на националните антиимпериалистически и демократични сили: работническата класа, селячеството, дребната градска буржоазия, а също и националната буржоазия, заинтересована в независимото развитие на страната, и дори част от помещиците, които имат противоречия с американските империалисти поради цените на экспортните стоки и поради конкуренцията на световния пазар. В декларацията се казва още, че в Единния фронт може да вземе участие и тази част от свър-

заната с монополите буржоазия, която съперничи с промишлено-финансовите обединения на САЩ.

Едни или други промени в духа на решенията на XX конгрес на КПСС и на Декларацията на Московското съвещание направиха в своята политика и компартиите в останалите капиталистически страни. Тези промени имаха за цел постигане единството на работническата класа и върху тази основа — изграждане на широк фронт на демократичните сили срещу реакцията, представлявана от монополите и едрите земевладелци.

По такъв начин „Историческите решения на XX конгрес на КПСС не само имат голямо значение за КПСС и за комунистическото строителство в СССР, но и поставиха началото на нов етап на международното комунистическо движение, допринесоха за неговото понататъшно развитие на основата на марксизма-ленинизма“¹.

Когато комунистическите партии решително преодоляваха грешките в своята работа и изработваха нови политически лозунги, буржоазната преса твърдеше, че комунистическото движение преживявало „криза“, и предсказваше неговия „упадък“. Фактите обаче показват, че комунистическото движение в капиталистическите страни навлезе в нов подем. Този подем се изрази в изборните успехи на редица комунистически партии, в засилване на стачното движение, в разширяване борбата за мир и национална независимост.

Голям успех постигна Единната демократична левица (ЕДА), политиката на която се поддържа изцяло от Гръцката комунистическа партия. В парламентарните избори на 11 май 1958 г. тя получи една четвърт от гласовете, излезе на второ място в изборите и увеличи своите депутати от 18 през 1956 г. на 79 в сегашния състав на гръцкия парламент. Значението на този успех изпъква още повече, като се вземе под внимание фактът, че Гръцката компартия претърпя поражение в гражданската война (1946—1949 г.) и сега е принудена да работи в условията на терор и дълбока нелегалност, като поддържа Единната демократична левица (ЕДА). Опитът на гръцкото правителство чрез засиления терор да спре

¹ Декларация на съвещанието на представители на комунистическите и работническите партии на социалистическите страни, състояло се в Москва от 14 до 16 ноември 1957 г., стр. 20.

нарастването на влиянието на компартията и на демократичните сили се провали. Провокационният процес, който то монтира през юли 1959 г. срещу Манолис Глезос и още 16 демократи и дейци на Гръцката комунистическа партия, предизвика буря от протести в целия свят и особено в самата Гърция. Пристъпът на реакцията не доведе до заздравяване на нейните позиции, а, напротив — сплоти опозиционните и демократичните сили и изолира най-реакционните партии.

Парламентарните избори на 25—26 май 1958 г. в Италия донесоха нови успехи на левите сили. Комунистите и социалистите на Нени получиха 36.9% от гласовете и 224 места от парламента срещу 35.3% и 218 места в изборите през 1953 г. Характерен е фактът, че Италианската комунистическа партия успя не само да възстанови известните загуби, които под натиска на реакцията тя претърпя в общинските избори през 1956 г., но и да спечели около 600,000 гласа повече, отколкото в 1953 г.

По време на изборите за финландския Сейм, състояли се на 7—8 юли 1958 г., всички политически партии във Финландия претърпяха загуби на гласове и депутатски места. Само демократическият съюз на финландския народ (ДСФН), ръководен от комунистическата партия, увеличи броя на депутатите си от 43 през 1954 г. на 50. Сега ДСФН има най-голямата парламентарна група в Сейма. Президентът на републиката възложи на депутата от ДСФН Килпи да образува новото правителство на Финландия. Поради отказ на социалдемократите Килпи не можа да състави правителство. Но самият факт, че президентът покани ДСФН да оглави новото правителство, свидетелствува за нарасналото влияние на Финландската комунистическа партия. Нарасналото влияние на партията укрепи демократичните сили, които през декември 1958 г. и януари 1959 г. провалиха опитите на финландската реакция да наложи на страната дясно правителство, подчинено на империалистите от НАТО.

В трудни условия на работа бе поставена Френската комунистическа партия след установяването на диктаторския режим на де Гол (1 юни 1958 г.). Всички партии — от крайната десница до социалистите на Ги Моле — се нахвърлиха срещу комунистическата партия,

целейки нейната политическа изолация. Шовнистическата и колониалистка пропаганда за „национално величие“ на Франция, както и префинената социална демагогия, водени в един глас от буржоазните партии и десните социалисти, спечелиха временно в полза на де Гол известни маси, включително и такива, които преди подкрепяха политиката на компартията. На парламентарните избори през ноември 1958 г. Френската комунистическа партия загуби повече от един милион гласа. Френските комунисти обаче посрещнаха на всеоръжие настъплението на реакцията. Те разясняваха на трудещите се, че голистката политика ще доведе не до „национално величие“ и „социален прогрес“, а до нови лишения за народа. Компартията издигна лозунга за ново учредително събрание, което да приеме нова конституция, гарантираща правата на народа. В резултат на разяснителната работа на компартията, а също и на антинародната политика на правителството, което през декември 1958 г. увеличи цените на продуктите за широко потребление от 12% до 25%, измамените маси започнаха да се опомнят. В общинските избори през март 1959 г. Френската компартия не само че не беше „пометена“, както пророкуваха реакционерите, но възстанови загубените и спечели нови позиции, укрепвайки положението си на най-голяма политическа партия във Франция.

През последните години увеличиха своето влияние и компартиите и демократичните сили в Португалия и Испания, където от десетки години свирепствува фашистка диктатура. В навечерието на президентските избори през юни 1958 г. Португалската комунистическа партия укрепи единдействието си с другите антифашистки сили и организира редица стачки, масови демонстрации и събрания, на които за пръв път от 32-годишното господство на фашизма успя да проведе легална предизборна агитация. Издигнатият през 1956 г. лозунг на Испанската компартия за национално помирение и премахване на диктатурата на Франко по мирен път намери широк отзвук сред различни класи и партии. Под този лозунг започна да се оформя широк фронт на антифашистката опозиция — от работническата класа, селяните, селскостопанските работници до прогресивните интелектуалци и немонополистическата буржоазия.

Първото проявление на този фронт бе „Денят за национално помирение“ — 5 май 1958 г., в който милиони испанци изразиха под различни форми своята опозиция срещу фашистката диктатура.

Укрепва и разширява връзките си с масите и Японската комунистическа партия. По време на голямото протестно движение през октомври—ноември 1958 г. против правителствения законопроект за разширяване правата на полицията компартията застана начело на крупни стачки и демонстрации. През това време тя увеличи своите членове и читателите на партийния вестник „Акахата“.

Компартиите в Англия, САЩ, Дания и Холандия, на които ревизионистите нанесоха значителни щети, полагаат успешни усилия за възстановяване и засилване на влиянието си. През 1958 и 1959 г. се забелязва известно подобряване на позициите на комунистите в профсъюзите на САЩ и Англия, а от началото на 1959 г. — увеличение на числения състав на компартиите в Дания и Англия.

Един от признаците на съвременния подем на работническото движение в капиталистическия свят е разрастването на стачното движение през последните 2—3 години. През 1956 г. за пръв път след войната избухнаха големи стачки в Дания, Норвегия и Финландия. През 1956 г. в САЩ броят на загубените поради стачка работни дни се увеличи със 17% в сравнение с 1955 г. В 1957 г. в САЩ имаше 3,600 стачки с 1,400,000 участници — рекордна цифра за последните години. Броят на стачниците в Италия през 1956 г. беше 1,700,000 души, а в 1957 г. нарасна на 2,100,000. Според данни на Министерството на труда в Япония през 1957 г. в страната е имало 1,680 трудови конфликта, в които са взели участие 2,340,000 души — т. е. повече от която и да било година след войната. Количеството на работните часове, в които стачкуваха работниците, се увеличи през 1957 г. за Франция 3, а за Англия 4 пъти в сравнение с предишната година. През 1957 г. в Западна Германия бяха загубени поради стачки 2,400,000 работни дни — почти толкова, колкото през предишните три години, взети заедно. От 1956 г. стачното движение в Гърция е в непрекъснат подем. В 1955 г. имаше 150,000 стачници, в 1956 г. — 320,000, а в 1957 г. — 500,000.

Главните искания на работниците по време на тези и други стачки, избухнали в капиталистическите страни през 1956—1957 г., бяха насочени против скъпотията, за увеличаване на заплатите, подобряване условията за работа, защита на профсъюзните права, а също и против реакционната политика на правителствата и в защита на мира.

Започналата от края на 1957 г. в САЩ, а след това и в други капиталистически страни икономическа криза увеличи безработицата и влоши материалното положение на трудещите се. Стачната борба се изостри. Към предишните искания стачниците издигнаха особено настоячиво искането да се спре закриването на предприятия и да се прекратят уволненията на работниците.

През 1958 и началото на 1959 г. масово стачно движение имаше в почти всички капиталистически страни.

Според данни на американското министерство на труда в САЩ през 1958 г. е имало 2,200,000 стачници, т. е. с 800,000 повече, отколкото в 1957 г. Канадското Министерство на труда съобщи, че през първите десет месеца на 1958 г. промишлеността в Канада е претърпяла поради стачки 2 пъти по-големи загуби, отколкото за съответния период на 1957 г. След големите стачни борби от 1958 г. по решение на Генералния съвет на профсъюзите в Япония на 14 февруари 1959 г. започна „Пролетното настъпление“ на трудещите се — митинги, демонстрации и стачки по цялата страна за подобряване условията на живот и изменение вътрешната и външната политика на правителството на Киси. На 20 март в митингите и демонстрациите участваха около 4 милиона японски трудещи се.

Между големия брой крупни стачки в другите капиталистически страни трябва да се отбележат: 50,000-та стачка на работниците от автобусния транспорт в Лондон, която започна на 5 май 1958 г. и продължи седем седмици; общата стачка на 27 май 1958 г. във Франция против реакционния метеж в Алжир; юнските стачки от 1958 г. в Португалия против скъпотията и фашисткия режим; 5-дневната обща стачка на работниците и служителите от газовата и електроенергетичната промишленост на Белгия през ноември 1958 г.; тримесечната стачка на 14,800 работници от никелните заводи и рудници в Садбери и Порт-Колборне (Канада) през есен.

та на 1958 г.; стачното и протестно движение от 17 март 1959 г. против скъпотията и войната в Алжир, която обхваща 55 департамента на Франция; общонационалната 24-часова протестна стачка на 18 юни 1959 г. в Испания против правителството на Франко и много други.

Особено масово бе стачното движение в Италия. В края на 1958 г. и началото на 1959 г. в стачките и акциите за увеличение на заплатите и прекратяване на уволненията взеха участие около 8,000,000 италиански трудещи се — работници, държавни чиновници, ратаи и изполичари.

За сегашното стачно движение е характерно усиливащото се единно действие на трудещите се отдолу въпреки забраната на десните профсъюзни ръководители. Значителни успехи в това отношение са постигнати в Италия, Испания, Япония, Португалия, Франция и някои други страни.

Разрастването на стачното движение в капиталистическите страни е пълно опровержение на антинаучните твърдения на ревизионистите за някакво „стихване“ на класовата борба между пролетариата и капиталистите.

Непрекъснатите опити на империалистите да изострят международното напрежение и нарастващата опасност от термоядрена война предизвикаха засилване и разширяване на световното движение за мир. От друга страна, установката на XX конгрес на КПСС за възможността да се избегне войната внесе увереност у трудещите се маси и активизира тяхната борба в защита на мира. По време на трите близкоизточни кризи — Суецката война през 1956 г., подготовката на нападение срещу Сирия в края на 1957 г. и стоварването на американски и английски войски в Ливан и Йордания през юли 1958 г. — капиталистическите страни бяха обхванати от широко протестно движение против провокациите на империалистите от САЩ, Англия и Франция. През 1957—1959 г. се разгърна масово движение против създаването на площадки за американски ракети, против полетите над Европа на американски самолети с атомни бомби, за създаване на безатомна зона в Централна Европа, Балтика и Балканите, за преговори на високо равнище и за установяване на нормални търговски отношения между Изтока и Запада. В Англия въпросите за запазване на мира са в центъра на

профсъюзните събрания. От началото на 1958 г. в Западна Германия започна широко движение против въоръжаването на западногерманската армия с атомно оръжие. За пръв път от 12 години западногерманските работници проведоха политически стачки в защита на мира.

Масово движение против опасността от термоядрена война има в Италия, Гърция, Япония, Дания, Норвегия, Франция и др. страни.

През последните години демократичното и националноосвободително движение в Латинска Америка, в което комунистите играят първостепенна роля, се намира в истински подем. Причините на този подем се съдържат в неразрешените антифеодални и националноосвободителни задачи, които бяха остро поставени на дневен ред от събитията през последните 3—4 години.

Съобразявайки се с положението в своите страни и с международната обстановка, компартиите в Латинска Америка издигат сега следните основни искания: национализиране собствеността на крупните американски компании, конфискуване на едрите поземлени владения и предаване земята на селяните, отказ от военните и другите договори, наложени от САЩ, сближение на страните от Латинска Америка в името на мира и икономическия прогрес, независима и миролюбива външна политика, търговски връзки с всички страни на базата на взаимна изгода, подобряване материалното положение на народа. Борейки се за тези искания, компартиите и националноосвободителното движение в много страни на Латинска Америка постигнаха сериозни успехи.

Създаденият през февруари 1956 г. по инициатива на Чилийската комунистическа партия фронт за народно действие бързо разшири влиянието си сред народа и през август 1958 г. наложи легализирането на комунистическата партия, поставена извън закона през 1948 г. По време на президентските избори в началото на септември 1958 г. фронтът за народно действие се очерта като втора политическа сила в Чили. Той получи 356,000 гласа срещу 150,000 в изборите през 1957 г. Само 30,000 гласа не му достигнаха, за да спечели президентския пост.

През май 1957 г. бе съборен един от най-реакционните режими в Американския континент — тираническото управление на Ръхас Пиниля в Колумбия. Животът

в страната започна да се демократизира. Компартията излезе от нелегалност. На 20 октомври 1957 г. реакционното правителство на Гватемала, установено в резултат на американската интервенция през 1954 г., се опита чрез фалшифицирани президентски избори да узакони фашисткия режим. Демократичните сили начело с работническата класа се вдигнаха на демонстрации и оспориха законността на изборите. Временният президент Гонзалес избяга, а властта премина в ръцете на военната хунта, която анулира президентските избори.

През януари 1958 г. във Венецуела избухна народно въстание, ръководено от „Патриотичната хунта“, в което участвуваше и комунистическата партия. Поставеникът на американските империалисти Перес Хименес бе свален от власт. Новото правителство легализира компартията, отмени всички реакционни закони, издадени в течение на десетилетия, и започна да провежда независима от САЩ политика. Опитите за реакционен преврат през юли и септември 1958 г. бяха смазани от правителството при решителната подкрепа на народа. Новият президент Р. Бетанкур, избран през декември 1958 г., заяви, че ще проведе аграрна реформа и ще води политика на укрепване икономическата и политическата независимост на Венецуела. На парламентарните избори, които се състояха пак през декември 1958 г., Венецуелската комунистическа партия получи 161,000 гласа и увеличи броя на депутатите си от 2 през 1947 г. на 7 в сегашния състав на Палатата на депутатите. Голям успех постигна компартията в столицата Каракас, където излезе на второ място след „Републиканско-демократическия съюз“.

На президентските избори от 23 февруари 1958 г. аржентинският народ се изказа за демократична вътрешна и външна политика. Подкрепен от компартията и демократичните сили, изборите спечели Фрондиси, който излезе с програма за защита на националните богатства и националната промишленост, повишаване заплатите, прекратяване прогонването на селяните арендатори от земите, зачитане на демократичните и профсъюзните права. Макар че след това Фрондиси изостави програмата си, демократичното движение, което го докара на власт, не отслабна, а се засили. На 11 октомври 1958 г. 4 милиона трудещи се стачкуваха 24 часа в

знак на протест против скъпотията. На 19—21 януари 1959 г. всички профсъюзи организираха 48-часова обща стачка против решението на правителството да даде в аренда на частна фирма националния месокомбинат и хладилник „Лисандро де ла Торе“. Целта на тези борби, организирани от компартията, е да се застави правителството на Фрондиси да изпълни предизборната си програма.

В началото на 1957 г. в Бразилия бе образуван парламентарен националистически фронт. Целта на този фронт, който се подкрепя от комунистическата партия, е освобождаване на Бразилия от чуждестранно господство и демократизиране на страната. В условията на нарастващия демократичен подем Бразилската комунистическа партия действа вече фактически легално, макар че формално забраната от 1947 г. още не е вдигната.

Най-големи успехи постигна демократичното и националноосвободително движение в Куба. Тук от 1956 г. започна партизанско движение за сваляне проамериканското правителство на генерал Батиста. Това движение, в което комунистите участваха активно, непрекъснато се разширяваше и засилваше и през януари 1959 г. при пълната подкрепа на общонародното въстание, подготвено и проведено от комунистите, ликвидира режима на Батиста. В първия кабинет, съставен непосредствено след победата на революцията, преобладаваха десни елементи, но той скоро бе заменен с революционното правителство на Фидел Кастро. Държавната власт сега се опира на активната подкрепа преди всичко на работническата класа и селяните, тя се подкрепя също така от дребната буржоазия, както и от националната буржоазия, настроена демократически и антиимпериалистически.

Сега задачата на Народносоциалистическата партия в Куба е да оказва всестранна подкрепа на всяко революционно мероприятие на правителството на Фидел Кастро, насочено против попъзновенията на империалистите от САЩ и раздвижването на реакцията, като същевременно мобилизира масите за провеждане на належащите мероприятия и за осъществяване на последователен докрай демократизъм.

Комунистите в Куба правилно схващат, че решаването на задачите за укрепване и развитие на революцията са

възможни само ако бъде запазено и укрепено единството на силите, с помощта на които беше свален кървавият режим на Батиста.

След победата на революцията в Куба бяха извършени коренни демократични преобразования. Ликвидирани са всички органи на стария държавен апарат, централните и местните административни и съдебни органи, полицейската система, двете палати на Парламента; военното контраразузнаване, „бюрото за борба срещу комунистическа дейност“ и др. Петте партии, които подкрепяха стария режим, са разтурени и забранени. Привържениците на Батиста са арестувани и съдени, а много от тях — разстреляни. Правителството намали наемите за работниците и служителите, снижи цените на лекарствата и таксите за електроенергия и телефон, въведе контрол върху чуждестранната валута и банковите операции, конфискува имуществата на лица, сътрудничили с Батиста, включително и авоарите на 117 компании, обогатили се при стария режим. На 17 май 1959 г. правителството на Ф. Кастро прие закон за провеждане на демократична аграрна реформа, която ще снабди със земя 200,000 селяни.

Народносоциалистическата (комунистическата) партия на Куба излезе от нелегалност и бързо увеличава влиянието си. Тя подкрепя демократичните преобразования на новата власт и настоява в правителството да бъдат включени и непосредствени представители на работниците и селяните.

Кубинската революция е първата действителна революция в Латинска Америка след мексиканската от 1910 г. Тя ще окаже огромно въздействие върху по-нататъшния подем на националноосвободителното движение на латиноамериканските народи.

„Най-важен фактор за съвременния подем на борбата на народите от Латинска Америка против империализма на янките — пише генералният секретар на Чилийската компартия Луис Корвалан — е нарастващата активност на работническата класа, съпроводвана от бурния растеж на комунистическите партии. Затова може да се каже, че революционният процес в Латинска Америка качествено се изменя. Работническата класа започва да се превръща в ръководна сила. Този факт има първостепенно значение за успешната националноосво-

бодителна борба и последователното осъществяване на дълбоки демократични преобразования в интерес на прогресивното развитие на нашите страни.“

Засилването на националноосвободителното движение в Латинска Америка показва, че тази част на света започва да се превръща в активна сила в световната борба за мир, демокрация и социализъм.

Засилване опозицията в социалистическите партии. Нови възможности за осъществяване единството на работническата класа. През последните две-три години недоволството на редовите социалдемократи срещу предателската политика на техните водачи се засили и започна да приема характер на открита опозиция, която вече налага известен отпечатък върху политическите позиции и дейността на социалдемократическите партии. В изборите на 2 януари 1956 г. Френската социалистическа партия (ФСП) излезе с обещание за мирно уреждане на алжирския въпрос. Благодарение на това тя увеличи броя на гласовете си. Обаче съставеното след изборите правителство начело със социалиста Ги Моле продължи войната срещу алжирския народ. Това предизвика недоволството в партийните членове, което на конгреса на социалистическата партия през юли 1956 г. се изрази в рязка критика срещу правителствената политика. По време на конгреса в Тулуза (юли 1957 г.) 45% от членовете на партията се обявиха против следваната от Ги Моле политика по алжирския въпрос. През януари 1958 г. опозицията във ФСП започна да издава свой месечен орган „Социалистическа трибуна“. Противоречията и борбите в партията се засилиха още повече по време на фашисткия метеж в Алжир (май 1958 г.). Десните ръководители начело с Ги Моле подкрепиха кандидата на метежниците за министър-председател де Гол, но 49 (от 95) социалистически депутати, въпреки натиска и заплахите, гласуваха в националното събрание против де Гол. През септември 1958 г. опозицията във ФСП се отдели и се оформи в самостоятелна Автономна социалистическа партия начело с Едуард Депрьо. Новата партия се обяви против сегашния диктаторски режим във Франция, за признаване правата на алжирския народ на независимост, отслабване международното напрежение, признаване Ки-

тайската народна република и отказ от производство на френска атомна бомба.

След изборите за Бундестаг през септември 1957 г. вътрешните борби в Германската социалдемократическа партия се засилиха. Десните настояваха партията да провежда изцяло буржоазна политика, а левията — партията да заеме прогресивни политически позиции и да засили извънпарламентарната си дейност. Под натиска на членската маса и на левията Германската социалдемократическа партия сега се изказва против въоръжаването на Бундесвера с атомно оръжие и създаване безатомна зона в Централна Европа.

Сред масите на Лейбъристката партия в Англия расте недоволството срещу дългогодишната реакционна политика на партийното ръководство. На годишната партийна конференция, открита на 30 септември 1957 г., делегатите говориха главно за необходимостта от разоръжаване и прекратяване на опитите с атомно оръжие. Отчитайки настроението на членската маса, дясното ръководство на Лейбъристката партия започна да лавира — изказа се против изграждането на американски бази за ракети в Англия, за съвещание на високо равнище и разоръжаване. Но то не можа да овладее положението в партията. В нея се създаде значителна опозиционна група „Победа на социализма“, която включва $\frac{1}{4}$ от лейбъристките депутати в Камарата на общините. Тази група иска Англия да се откаже от производството на водородни бомби и настоява партията да води по-енергична борба в защита на мира.

През 1957 г. в Холандия се създаде „Пацифистката социалистическа партия“, която излиза под лозунга „Социализъм без атомна бомба“ и иска излизане на Холандия от НАТО.

Засилване на левите тенденции се забелязва в Белгийската, Японската и други социалистически партии, както и в повечето от реформистките профсъюзи. Сегашните становища на тези организации и партии се различават значително от периода 1949—1955 г., когато те подкрепяха изцяло реакционната вътрешна и агресивна външна политика на буржоазните правителства. Тази промяна е предизвикана от растящото разочарование на социалдемократическите маси от предателската политика на реакционните работнически водачи, от по-

стоянно увеличаващите се стопански, политически и научно-технически успехи на социалистическия лагер, от успехите на миролюбивата външна политика на СССР и провалите на империалистическата политика „от позиция на силата“, тласкаща народите към световна война. Тази промяна се дължи също и на дейността на комунистите, които успяха да включат в борбата за мир и в масовото стачно движение широки работнически и трудещи се маси, намиращи се по-рано извън влиянието на комунистическите партии.

Засилването на левите тенденции в социалистическите партии и в реформистките профсъюзи създава благоприятни условия за осъществяване единството на работническата класа. Наистина сега социалистическите водачи (и десни, и леви) все още се съпротивяват на единодействието с комунистите. Но в условията на разширяващите се масови борби на работническата класа засилващите се леви тенденции ще тласкат все повече социалдемократическите партии и ръководените от тях профсъюзи към единодействие с комунистическите партии и прогресивните профсъюзи. А трябва да се отбележи, че след XX конгрес на КПСС комунистическите партии внасят значително подобрене в своята работа по осъществяване на работническото единство. Тяхната тактика става по-гъвкава, те се отърсват от някои сектантски методи на работа, използват всяка възможност за разширяване на контактите със социалистическите партии, издигат лозунги и искания, достъпни за широките работнически маси. Възприемането на тезата на XX конгрес на КПСС относно възможността за мирен преход към социализма, подчертаването на стремението на комунистите да превърнат тази възможност в действителност, също съдейства за постигане единодействие на работническата класа. Сега противниците на единодействието не могат повече да представят комунистите като хора на насилието и гражданската война и с това да плашат социалдемократическите работници.

XXI конгрес на КПСС и работническото движение в капиталистическите страни. XXI конгрес на КПСС, който прие седемгодишен план (1959—1965 г.) за разгърнато комунистическо строителство в СССР, бе посрещнат с възторг от комунистите и работническата класа в капиталистическите страни. Всички комунистически пар-

ти са единодушни в преценката си, че осъществяването на новия седемгодишен план на Съветския съюз ще има огромно значение за спечелване на нови привърженици на социализма, за широко разгръщане борбите на работническата класа против капиталистическата експлоатация. Ръководителят на Италианската комунистическа партия П. Толиати заяви в приветствието си до делегатите на XXI конгрес: „Новият седемгодишен план за развитие на съветската икономика открива не само пред вас, но и пред работническата класа от целия свят и пред цялото човечество нови перспективи, които правят огромно впечатление и поразяват ума и фантазията на хората. . . Това ваше ново стремително придвижване напред открива също и за нас, в нашата страна, нови перспективи за все по-широко разпространяване влиянието на социализма, на неговите принципи, на неговите практически достижения и на неговия организиран отряд.“

Като обществен строй капитализмът е отживял времето си. Той обаче съществува още поради това, че се опира на индустриалната мощ на САЩ, на превеса на капиталистическата система в световното производство и на съществуващия в най-развитите капиталистически страни висок уровень на производителността на труда и на производството. Империалистите умело използват тези икономически сили и с помощта на своите политици и идеолози, а също с подкрепата на реформистите и ревизионистите, успяват чрез съчетаване методите на насилие и широка демагогия да държат в подчинение народните маси.

Двадесет и първи конгрес на КПСС постави задачата да се достигне превес на социализма над капитализма в световното производство, да се надминат най-развитите капиталистически страни по производителността на обществения труд, да се осигури най-висок уровень на производство и потребление на глава от населението. Решаването на тази задача ще означава, че империализмът ще бъде лишен от „тези икономически подпорни, с помощта на които държавната машина на насилие запазва още капиталистическите производствени отношения в много страни на света“¹.

¹ Сп. „Коммунист“, кн. 2, 1959 г., стр. 36.

В резултат на изпълнението на седемгодишния план на СССР и на плановете на останалите социалистически страни през 1965 г. социалистическата система ще дава повече от половината от световното промишлено производство. Още преди края на седемгодишния план Съветският съюз ще догони развитите капиталистически страни в Европа по производство на потребителни стоки на глава от населението, а към 1965 г. ще настигне САЩ по производство на най-важните видове продоволствие.

Към 1970 г. Съветският съюз ще догони и надмине САЩ по производството в абсолютни размери и на глава от населението. Народите на СССР ще имат най-високото жизнено равнище в света. Това ще бъде световноисторическа победа на социализма над капитализма. Митът за „американския начин на живот“ ще бъде завишаги погребан, а съветският социалистически начин на живот ще спечели умовете и сърцата на масите от целия капиталистически свят. В резултат на всичко това значително ще се ускори целият ход на историческото развитие и движението на човечеството по пътя на социализма и комунизма.

С изпълнението на седемгодишния план доходите на работниците и колхозниците в СССР ще пораснат с 40%, работният ден ще се намали на 5—6 часа при 30—35-часова работна седмица, броят на работниците и служителите ще се увеличи с около 12 милиона души, данъците ще бъдат напълно премахнати. Тези постижения на съветските народи ще повлияят благоприятно върху борбите на трудещите се в капиталистическите страни за по-високи заплати, за намаляване на работния ден, за облекчаване на данъчното бреме и за премахване на безработицата.

По-нататъшното усъвършенствуване и разширяване на съветската демокрация чрез преминаване на редица функции на властта и съдебното дело непосредствено в ръцете на работническите колективи ще стимулира борбата на работниците в капиталистическите страни за запазване и разширяване на демократичните свободи.

Седемгодишният план на Съветския съюз е крупен принос в борбата на народите за защита на мира. Изпълнението на плана — подчертава др. Н. С. Хрушчов в доклада си пред XXI конгрес на КПСС — „ще увеличи икономическия потенциал на СССР до такава степен,

че заедно с увеличаването на икономическия потенциал на всички социалистически страни ще осигури решаващ превес в съотношението на силите на международната арена в полза на мира и по такъв начин ще се създадат нови, още по-благоприятни условия за предотвратяване на световната война, за запазване на мира на земята“. Тази перспектива ще внесе още по-голяма увереност у борците за мир в капиталистическите страни, ще направи тяхната борба против подпалвачите на война още по-активна.

Целият седемгодишен план на Съветския съюз е пропит с дух на миролюбие. Осъществяването на залегналата в него обширна стопанска програма може да стане в условията на запазен и укрепен световен мир. Затова вярата в упорито разпространяваната от буржоазната пропаганда лъжа, че уж Съветският съюз имал агресивни намерения и се стремил към война, сега е подкопана. „Който се стреми към осъществяване на такива икономически планове — писа западногерманският в-к „Вестфалише Рундшау“, — той трябва да бъде действително заинтересован в запазване на всеобщия мир.“ Военноподпалваческата пропаганда срещу Съветския съюз следователно се затруднява, а борбата за мир — улеснява.

Поради всичко това историческият ХХІ конгрес на великата КПСС открива нов етап в международното освободително движение на работническата класа.

Г Л А В А ХХІ

ПОДЕМ НА НАЦИОНАЛНООСВОБОДИТЕЛНАТА БОРБА НА КОЛОНИАЛНИТЕ И ЗАВИСИМИ НАРОДИ И РАЗПАДАНЕ НА КОЛОНИАЛНАТА СИСТЕМА НА ИМПЕРИАЛИЗМА (1945—1959 г.)

Колониалната система на империализма се оформи в края на 19 и началото на 20 век. Тогава капитализмът прерасна в империализъм, а светът се оказа поделен на колонии и „сфери на влияние“ между няколко високо развити империалистически държави. В основата на колониалната система лежат икономическото и политическо заробване, варварското угнетяване и зависимостта на голям брой народи от империалистическите страни (Англия, Франция, Германия, САЩ и др.). В навечерието на Втората световна война колониалната експлоатация обхващаше 63% от населението на земята. В цяла Африка, в по-голямата част на Азия, Латинска Америка и в други слаборазвити райони на света господствуваха чуждестранните империалисти.

В стремежа си за извличане на максимална печалба английските, френските, американските, холандските и други монополисти хищнически ограбват природните богатства на колониалните страни, безмилостно експлоатират труда на местното население, лишавайки го от всякакви икономически и политически права. Огромното болшинство от колониалното население живее в ужасна мизерия — липсват достатъчно храна, облекло, жилища. Селяните са без земя, тъй като последната се намира в ръцете на колонизаторите и продалите се на чуждия поробител местни феодали и селски кулаци. Селскостопанските продукти се купуват няколко пъти по-евтино от

чуждестранните империалисти в сравнение с цените на тези продукти за износ в страните-поборителки. Липсва (или не се прилага съществуващото) работническо законодателство, работи се при удължен работен ден, а надниците на работниците са няколко пъти по-ниски от тези в страните-владетелки.

Чуждестранното империалистическо господство причинява упадък и застой в икономиката на колониалните и полуколониалните страни. Съществуващите в тези страни отживели своето време феодални и полуфеодални производствени отношения не позволяват да се развие местната промишленост, да се издигне икономиката и да се подобри материалното положение на народа. Колонизаторите съзнателно поддържат тези остарели икономически порядки и пречат на създаването на местна индустрия (особено тежка), защото те гледат на колониите като на източник на евтини селскостопански произведения и индустриални суровини. Те отлично разбират, че изграждането на местна, национална индустрия ще доведе до премахване на чуждестранното господство.

За да се осигури възможност на колониалните и зависими народи да тръгнат по пътя на икономическия и социален прогрес, трябва да бъдат премахнати феодализмът и чуждестранното империалистическо господство, т. е. да се извърши националноосвободителна, антиимпериалистическа и антифеодална революция. Извършването на такава революция е смисълът и съдържанието на десетилетната борба на колониалните народи против империалистите и техните местни помагачи — помещиците и съглашателската буржоазия.

Освободителната борба на народите от колониалните и зависимите страни води началото си още от момента на поборването им от империалистите. Истински размах тази борба започна да приема обаче едва след Великата октомврийска социалистическа революция, когато заедно с общата криза на капитализма се постави началото и на кризата в колониалната система на империализма. Октомврийската революция нанесе непоправим удар на империализма, отслаби го и с това създаде благоприятни условия за разгръщане на националноосвободителното движение. Тя показва на угнетените народи, че империализмът не е всесилен, че той може да бъде победен. Самото съществуване и успешно развитие на Съ-

ветския съюз, ликвидирането на национално-колониалния гнет, който съществуваше в царска Русия, и издигането на тези народи до високо развити и равноправни с всички народи на съветската страна — велик приятел на всички угнетени народи, революционизираше масите в колониалните страни.

След Октомврийската революция подем на националноосвободителното движение се наблюдаваше в много страни на Азия и Африка. Иран и Турция бяха обхванати от революции. През 1921 г. победи революцията в Монголия. Под ръководството на Китайската комунистическа партия в Китай се разгърна мощно антиимпериалистическо движение, което разполагаше с освободени територии и значителна военна сила.

В 20-те и 30-те години в по-развитите колонии се създадоха комунистически партии и професионални съюзи. Бързо нарастваше ролята на работническата класа в националноосвободителното движение.

След Втората световна война националноосвободителното движение толкова много се засили, че в колониалната система на империализма започна неудържим процес от разпадане. Колонизаторите са изгонени почти напълно от Азия и сериозно са притеснени в Африка. Навсякъде, където още има колониално господство, земята гори под краката на колонизаторите. За периода от 1945 до 1958 г. повече от 1 милиард и 300 милиона души отхвърлиха колониалния гнет на империалистите и започнаха нов, самостоятелен живот. Повече от 20 бивши колонии станаха независими държави. Сега под колониално потисничество се намират още около 160 милиона души, което прави само 6 процента от населението на земята. Това е ярко доказателство, че колониалната система е пред пълна ликвидация. Фактически това беше нов етап в развитието на националноосвободителното антиколониално и антиимпериалистическо движение на народите в колониите.

Разпадането на колониалната система в последно време е предизвикано от дълбоки причини, свързани с резултатите от Втората световна война. В резултат на разгрома на фашистките страни и възникването на народните демокрации, и особено на азиатските народнодемократични страни, както и на подема на работническото движение в целия свят общата криза на капитализма

се изостри и задълбочи, капиталистическата система като цяло сериозно отслабна. Значително нараснаха и без това дълбоките противоречия между колониите и шепата страни владетелки на колонии (метрополиите). Възможностите на империалистите да потискат с въоръжена сила освободителното движение в колониите рязко се съкратиха, тъй като справедливата борба на поробените народи за независимост се ползува от пълната морална и материална подкрепа на могъщия социалистически лагер. Още по време на войната на системата на колониалната експлоатация бяха нанесени съкрушителни удари — разгромени бяха и престанаха да съществуват италианската и японската колониални империи. Освободителният характер на войната, водена под лозунга за свобода, демокрация и против националното угнетяване, дискредитира колониализма морално-политически. Затова след края на войната колониалните народи, много от които с оръжие в ръка участваха в борбата срещу фашизма, поискаха да бъдат ликвидирани не само фашистките, но и другите форми на колониално заробване на народите, т. е. английските, френските, холандските и други колонии да получат национална независимост.

В основата на всички причини за могъщия подем на националноосвободителното движение е и този факт, че колониализмът, особено на съвременния етап, рязко изостри конфликта между нуждата от развитието на производителните сили, за което е необходима национална независимост (без такава, както показва историческият опит, не е възможно бързото развитие на производителните сили), и господството на чуждестранните монополи, опиращи се на феодаалните отношения и преживелици и задържачи, съхраняващи всичко старо, всеки застой.

Разполагайки с огромни природни богатства и човешки ресурси, колониалните страни се намират на ниско равнище на развитие и в системата на колониализма са обречени и на по-нататъшен застой. Разполагайки с 60 процента от проучените запаси на железни руди в капиталистическия свят, в същото време те дават само към 3 процента от производството на стомана и 4 процента от производството на чугун. На тях обаче се пада почти цялата продукция от суров каучук,

кафе, какао, фурми, почти 90 процента от производството на чай, захарна тръстика, 90 процента от добива на хромови и манганови руди, 46 процента от добива на нефт и т. н.

За да държат в пълна зависимост колониалните страни, империалистическите държави дават едностранчива насока в икономическото развитие на тяхната икономика, израз на крайно несправедливо икономическо разделение на труда. Така например в 1955 г. 76 процента от износа на Бирма беше оризът, в същата година 68.5 на сто от експорта на Гана (тогава още колония) съставляваше какаото, 65 процента от експорта на Филипините съставляваха продуктите на кокосовата палма и захарта. Този процент за Филипините и сега не показва намаление. За отбелязване е също, че например, ако 95 процента от износа на Алжир съставляват суровини, то също 95 процента от вноса съставляват продукти (в това число и хранителни), които са произведени от продукти на алжирското селско стопанство. Колонизаторите продават своите промишлени изделия на значително раздути цени и в същото време купуват и изнасят на безценица суровините от колониалните страни. Този необуздан стремеж на империалистите в осъществяване на максимални печалби се вижда особено убедително от такива факти например, че в 1953 г. един тон от внесените стоки в Тунис струваше 6.2 пъти, а в Алжир 3.6 пъти по-скъпо, отколкото един тон изнесените стоки.

Колонизаторите заграбват най-хубавите и най-плодородни земи, като изгонват по най-разбойнически начин местното население от техните собствени родни земи. Така е сега в Южна Африка, в Уганда, в Кения, в Алжир. Продължава да е така и в редица страни, които извоюваха своята политическа, национална независимост, но икономически още не са ликвидирали остатъците на колониализма. В Индонезия например до 1954 г. на чуждестранните империалисти принадлежаха 96 на сто от крупните плантации.

Чудовищни размери взема експлоатацията на богатствата и на народите на колониалните страни. Зверският характер на колониализма се вижда и от този факт, че народите от колониите са подхвърлени на масово физическо израждане, на гладна смърт, на физи-

ческо унищожение и на затвори и интернирвания за най-незначителни поводи. В Индия например през 1943 г. само в Бенгалия са загинали от глад 3.5 милиона души. Пак в Индия през 1949 г., преди обявяването ѝ за самостоятелна и независима република, националният доход на глава от населението е бил 12 пъти по-малък, отколкото в Англия; в Индонезия той е бил 20 пъти по-малък, отколкото в Холандия.

Трябва да се отбележи и това, че Втората световна война подтикна значително индустриалното развитие на колониите. Числеността и силата на работническата класа нараснаха — факт, който има решаващо значение за политическата зрелост на освободителното движение. През 1947 г. в Индия имаше около 3 милиона промишлени пролетарии, в Мароко през 1952 г. имаше повече от 380 хиляди промишлени и селскостопански работници.

При това трябва да се подчертае, че понякога, в отделни колониални страни, пролетариатът се създаваше и развиваше често преди националната буржоазия. Това се обяснява с факта, че пролетариатът се създаваше най-често в предприятията, принадлежащи на чужденци — пролетариатът от колониалните страни не беше и все още не може да се каже, че е развратен политически от социалдемократическия реформизъм и от опортюнизма. В тези страни социалдемократическите партии нямат голямо влияние сред работниците. С този факт трябва да се обясни и боевият, революционен характер на пролетарната в повечето от колониите.

Всички тези причини обуславяха големия подем на националноосвободителното движение в колониите и разпадането на колониалната система на империализма след Втората световна война.

Като главна ударна сила в съвременното революционно, националноосвободително движение все повече се утвърждава почти във всички колониални страни пролетариатът. Той е най-активният и най-последователен борец против национално-колониалния гнет, за национална независимост. В много страни пролетариатът сплотява около себе си големи маси от останалите трудещи се и угнетени маси, от дребните занаятчии, търговци, интелигенцията и особено огромните маси на селячеството, кръвно заинтересовано от провеждането на анти-

феодални революционни мероприятия, от ликвидирането на феодалния гнет от чуждестранен и местен произход и от получаване на земя. Практиката показва, че пролетариатът в колонията е единствената класа, която най-дълбоко изразява интересите на прогресивното развитие на страната, следователно най-дълбоко изразява и защитава интересите на целия народ.

Успехът на борбата на пролетариата за национална независимост зависи от масовото участие на селяните в тази борба под ръководството на работническата класа. Участието на селяните на страната на пролетариата за последователно революционно разрешаване на задачите на антиколониалната, антиимпериалистическа и антифеодална революция ще зависи от това, доколко работническата класа е укрепила съюза със селяните, доколко влиянието на буржоазията над селяните е изолирано.

Този съюз е обективно обусловен от противоречията, от конфликта между селяните и чуждестранното и местното феодално господство, от премахването на което също кръвно е заинтересован и пролетариатът.

В редица страни като Индия, Египет, Сирия, Мароко, Бирма и др. сериозна обществена сила против колониализма, макар и непоследователна, е националната буржоазия. Докато една част от буржоазията, така наречената компрадурска част от буржоазията, се свързва икономически и политически с чуждестранните експлоататори и играе ролята на посредник в операциите на чуждестранния капитал и местния пазар, то по-голямата, основната част от буржоазията — националната буржоазия, влага своите капитали в производството. Тя е заинтересована от изгонването на чуждестранния капитал, от премахването на всякакви ограничения от икономически и извънекономически характер, налагани на местната промишленост от страна на колониалните власти. На тази почва възникват противоречията между националната буржоазия и колонизаторите. Ето защо националната буржоазия също, като правило, може да участва в националноосвободителната, антиимпериалистическа борба. Борбата на националната буржоазия в освободителното движение не може да се слее с общонародните интереси, макар тя да издига лозунги от такъв характер. Буржоазията ограничава своята борба в

рамките на своите тесни класови интереси — да установи своето класово господство и в икономиката, и в политиката, като отстрани буржоазията от чуждестранен произход.

Най-масово и с висока степен на организираност и политическа съзнателност бе ръководеното от комунистите националноосвободително движение в Китай, Корея и Виетнам. От неговата победа възникнаха Демократичната република Виетнам (1945 г.), Корейската народнодемократична република (1948 г.) и великата Китайска народна република (1949 г.). Победата на Китайската революция е най-ярко проявление на кризата на колониалната система; тя нанесе най-големия след Октомврийската революция удар върху империализма, даде нов тласък на борбата за национална независимост в останалите колониални страни.

След капитулацията на Япония (авг. 1945 г.) в Индия се разгърна масово движение срещу английския империализъм с главни искания — подобряване материалното положение на работниците и селяните и даване независимост на страната. През ноември 1945 г. в Калкута, Делхи, Бомбай и други градове се състояха протестни демонстрации против съдебните репресии, на които английските власти подложиха някои индийски офицери и войници. През февруари 1946 г. индийските военни моряци в Бомбай и други пристанища на Индия вдигнаха въоръжено въстание срещу английския империализъм. Поради призива на партията Индийски национален конгрес и Мюсюлманската лига за слагане на оръжието въоръжената борба бе прекратена, без да се разпространи в цялата страна. Независимо от това въстанието на моряците, което бе подкрепено от работниците и студентите, изплаши английските колонизатори и ги принуди да направят някои отстъпки. Министър-председателят на Англия Клемент Атли заяви в декларация от 15 март 1946 г., че неговото правителство е съгласно да даде на Индия независимост, но в интереса и на Англия, и на Индия е последната да остане в състава на Британската империя като доминион. Междувременно масовото движение се засилваше. През есента на 1946 г. стачкуваха не само работниците от редица промишлени клонове, но и железничарите, пощенските и телеграфните служители и учителите. Заплашеното от

глад селско население в Южна Индия се развълнува и на места вдигна въстания срещу местните помешчици.

Под напора на тези събития на 15 август 1947 г. влезе в сила така нареченият „Закон за независимостта“, според който Индия бе разделена на два доминиона: Индийски съюз и Пакистан. Двата доминиона формално бяха суверенни и равноправни с Англия, но английските империалисти се надяваха, че като разпалват изкуствено религиозната вражда между населението на Индийския съюз и Пакистан и като се опират на солидните си икономически позиции, ще могат да държат индийския народ в политическа и икономическа зависимост и няма да му позволят да се сдобие с пълен национален суверенитет. Събитията обаче се развиваха така, че тласкаха двата доминиона, особено Индийския съюз (от 1950 г. Република Индия), към все по-голяма независимост. Ръководеното от Индийската комунистическа партия масово движение против феодалната реакция — една от опорите на колониализма — прерасна през 1947—1948 г. във въоръжени въстания в редица райони на страната и в разпределение на помешчическата земя между селяните. Макар че бяха потушени от властите, тези въстания показаха решителността на индийските маси да се борят за пълно изкореняване на феодализма и колониализма. Правителството на Неру бе принудено да вземе под внимание засилилите се антифеодални и антиимпериалистически настроения сред широките маси. То започна, макар и бавно, непоследователно, едностранчиво, като се стреми да не засегне дълбоко интересите на феодалите, провеждането на аграрна реформа, насочена към ограничаване на феодално-помешчическата система на владение. *На 26. 1. 1950 г. Индия бе обявена за независима република.* Това бе нова крачка към пълна национална независимост. Макар че остана в Британската империя, Индия започна от година на година да провежда все по-независима политика и да се проявява на международната арена като самостоятелна политическа сила.

Голяма роля в извоюването на независимостта на Индия изигра Индийската комунистическа партия, която след Втората световна война бързо умножи силите си. Комунистите застанаха начело на стачките и ма-

совите акции против компрадорската буржоазия, помещиците и империалистите. За разлика от Индийския национален конгрес (партията на Неру), който колебливо и нерешително се бори против колониализма, комунистическата партия издигна смело искания за пълна национална независимост, демократична аграрна реформа, конфискуване на предприятията на чуждестранните капиталисти, национализиране на основните отрасли от промишлеността, осемчасов работен ден, за миролюбива външна политика, за разширяване на връзките и сътрудничеството със социалистическите страни и пр. Численият ръст на партията и нейните изборни успехи показват, че нейната политика печели непрекъснато нови и нови трудещи се. През 1958 г. компартията в Индия наброяваше 229,000 члена срещу 90,000 през 1948 г. В парламента компартията има втора по големина група след управляващата партия. Индийската комунистическа партия подкрепя миролюбивата външна политика на правителството на Неру. Тя подкрепя също така и всички прогресивни негови мероприятия за укрепване националната независимост на Индия, за нейното икономическо развитие, за нейната индустриализация, като също така го критикува за неговата непоследователност в областта на вътрешнополитическите въпроси. През април 1957 г. комунистическата партия спечели изборите в щата Керала (населяван от 13 милиона жители) и състави свое правителство. В продължение на повече от две години комунистите успешно управляваха щата. Изплашена от успехите на компартията, реакцията в Керала и в останалите щати при помощта на международната реакция през юли 1959 г. свали комунистическото правителство чрез незаконна и антидемократична намеса на централната власт. Тази реакционна мярка предизвика справедливото негодувание на народните маси в цяла Индия и противно на очакванията на реакционерите влиянието на комунистическата партия в масите не бе подкопано. Обратно, тази мярка на правителството на Неру разобличава непоследователността и фалшивостта на демокрацията, проповядвана от партията Индийски национален конгрес.

Големи успехи постигна националноосвободителното движение в Индонезия. До Втората световна война в та-

зи страна господствуваха холандските монополисти. През 1942 г. Индонезия бе окупирана от фашистка Япония. Колониалната експлоатация се засили рязко. Под ръководството на Индонезийската комунистическа партия патриотичните сили в страната започнаха въоръжена борба за изгонване на новите окупатори и за извоюване на национална независимост. Когато под ударите на Съветската армия Япония капитулира, патриотичните сили на индонезийския народ обявиха на 17 август 1945 г. Индонезия за независима република. За президент на републиката бе избран Сукарно. Създадени бяха национално правителство, парламент и други представителни учреждения. Комунистическата партия и другите партии и организации, които при японската окупация бяха забранени, сега станаха легални. Индонезия тръгна по пътя на самостоятелното политическо развитие, разчупвайки веригите на колониалната зависимост. Обаче на индонезийския народ се наложи да води още продължителна и упорита борба за запазване и разширяване на придобитата национална независимост. Международният империализъм полагаше и полага големи усилия да задуши и ликвидира младата република. През 1945—1946 г. англо-холандски войски, а през 1947 — 1949 г. холандската армия водиха военни действия срещу Индонезийската република. Тази империалистическа интервенция срещна въоръжения отпор на индонезийския народ, който одържа победа при подкрепата на свежовното демократично обществено мнение. Голяма роля за мобилизиране на общественото мнение против агресията изигра СССР, който в ООН и вън от нея разобличи действията на англо-холандските империалисти и защити националната независимост на Индонезия. Империалистите бяха принудени да преговарят. На конференцията на „кръглата маса“ в Хага (август — ноември 1949 г.) Холандия се съгласи да признае държавната независимост на Индонезия, но в същото време ѝ наложи заробващи споразумения, насочени към опазване интересите и привилегиите на чуждестранния капитал в Индонезия. Обаче надеждите на империалистите чрез тези споразумения да заробят отново Индонезия не се сбъднаха. Под натиска на масовото антиимпериалистическо движение, ръководено от Индонезийската комунистическа партия, правителството на Индонезия проведе

редица мероприятия за ограничаване ролята на чуждестранния капитал, за развитие на националната икономика и за укрепване независимостта на републиката. През 1953 г. холандското правителство бе принудено да отзове своята военна мисия, наброяваща 900 души, която се използваше дотогава като проводник на холандското влияние в индонезийската армия. В 1954 г. индонезийското правителство реши да ликвидира Холандско-индонезийския съюз, който сериозно накърняваше независимостта на Индонезия. Две години след това Индонезия отказа да изплаща дълговете на Холандия, наложени на Индонезия от конференцията на „кръглата маса“. Със закона от 27 октомври 1958 г. чуждестранният капитал бе лишен от достъп в ж.-п. транспорт, въздушния транспорт, енергетиката, иригационните съоръжения, военната промишленост, добива на важни минерали и в други отрасли на промишлеността.

В областта на външната политика Индонезийската република се застъпва за разрешаване спорните въпроси чрез преговори, за мирно съвместно съществуване и за запазване на световния мир.

Демократичният курс във вътрешната и външната политика на Индонезия се обуславя от нарастващото влияние на прогресивните и антиимпериалистически сили и особено на Индонезийската комунистическа партия. Парламентарните избори през 1955 г. показаха засилване на антиимпериалистическите партии и отслабване на консервативните. Компартията получи 20% от гласовете и 39 депутатски места срещу 17 в предишния парламент. Още по-големи успехи постигна компартията по време на изборите за местни органи на властта, състояли се през 1957—1958 г. За комунистическите кандидати гласуваха 8.3 милиона избиратели срещу 6.2 милиона в парламентарните избори през 1955 г. По броя на получените гласове комунистическата партия излезе на първо място. Сега тя е най-силната политическа партия в страната. Нейният успех се дължи на правилната ѝ политика на сплотяване на всички прогресивни и демократични сили в борбата за пълна национална независимост и демократизиране на страната.

Силни удари по колониалната система на империализма бяха нанесени от народите на Арабския изток.

След свършването на Втората световна война египетският народ поиска изтеглянето на английските войски от Египет и обединението на Египет със Судан в една държава. Но тъй като договорът от 1936 г. с Англия противоречи на тези две основни национални искания, народните маси започнаха упорита борба за неговото отменяване. Обаче министър-председателят Нукраши паша съзнателно избягваше да постави тези искания пред английското правителство. Накрая, когато в Египет започна да назрява опасността от въстание, Нукраши паша връчи на 20 декември 1945 г. нота на Англия. В нея той заяви, че договорът от 1936 г. е остарял, че наличието на чужди войски на египетска територия засяга достойнството на Египет, че е необходимо договорът да се приведе в съответствие с новата обстановка. Но той не настояваше за незабавна евакуация на английските войски, както и за единството на Египет и Судан. Тези страни от нотата бяха подложени на остра критика от египетската общественост. Английското правителство отговори, че историческите принципи, легнали в основата на англо-египетския договор от 1936 г., са „разумни“ и че е необходимо да се укрепи тясното сътрудничество между Египет и Британската империя.

Нотата на Нукраши и отговорът на английското правителство предизвикаха в Египет огромно недоволство. Във всички градове започнаха масови демонстрации. Движението принуди Нукраши паша да подаде оставката си на 16 февруари 1946 г. Но и новият министър-председател Исмаил Сидки паша по нищо в своите убеждения и в своята политика не се отличавахе от предишния. Той продължи репресиите против национално-освободителното движение.

На 21 февруари 1946 г. се проведе обща стачка в знак на протест против английската политика. По всички градове се проведеха многочислени демонстрации. В Кайро английските войски убиха 17 и раниха повече от 300 човека. Демонстрантите громяха щабовете и казармите на английските войски. На 23 февруари по цялата страна се проведе тридневна траурна стачка. На 4 март се проведе нова демонстрация в Кайро, по която стреляха английските войски. През месец март 1946 г. започнаха преговори между Англия и Египет, които продължиха в течение на 7 месеца. Постигна се съглашение, спо-

ред което Англия и Египет образуваха съвет за съвместна отбрана на Египет и Суецкия канал. Египетският народ решително се обяви и против новото съглашение.

През януари 1947 г. египетското правителство постави въпроса за англо-египетския договор в Съвета за сигурност при ООН. СССР енергично подкрепи Египет. Но Съветът за сигурност по вина на американо-английското болшинство не взе никакво решение. Затова египетският народ отново се вдигна на борба против английския империализъм. Започна стачно движение. Селяните разграбваха помещическите земи. Правителството предприе бесни репресии срещу трудещите се. За да отслабят националноосвободителното движение, САЩ и Англия възлякоха Египет във война с Израел — 15 май 1948 г. Поражението на Египет във войната обаче усили движението против империализма и буржоазно-помещическото правителство. През март 1950 г. под натиска на народните маси египетското правителство поиска от Англия да се започнат преговори за изтегляне на войските. Но правителството не успя да се договори с Англия за това. Отказът на Англия да удовлетвори египетското искане усили движението за денонсиране на договора от 1936 г. и за национализация на чуждите концесионни предприятия. Най-после през октомври 1951 г. англо-египетският договор от 1936 г. бе денонсиран.

Следващата победа на националноосвободителното движение в Египет бе свалянето на монархията на 23 юли 1952 г. и провъзгласяването на Египет за република в 1953 г. Образуването на независима Египетска република бе събитие от голямо международно значение, защото Египет престана да бъде опора и стратегическа база на империалистическите държави в района на Близкия и Среден Изток. Новото правителство сключи с Англия съглашение през 1954 г., в което се предвиждаше евакуацията на английските въоръжени сили от зоната на Суецкия канал в течение на 20 месеца и предаването на военните бази и другите съоръжения в ръцете на египтяните. Същевременно египетското правителство издаде закон за аграрна реформа, който ограничи едрото земевладение до 84 хектара. Към края на 1955 г. египетските селяни получиха 297,062 федана* земя. Освен това

* 1 федан е равен на 0.42 хектара.

законът ограничи и размерите на арендата. Беше установен и минимум работна заплата. Макар и ограничена, тази реформа подкопа основите на едрото помешчицко земевладение, а следователно и политическата мощ на помешчиците, които винаги са били опора на чуждото господство в страната.

Египетското правителство взе мерки и за развитието на тежката промишленост. Недалече от Кайро се строи металургичен завод с капацитет 235 х. тона желязо и стомана годишно. Египет търси икономическата помощ на страните от социалистическия лагер. Правителството на Египет сключи редица равноправни търговски сделки със СССР, Китайската народна република, Чехословакия, Полша, Румъния, България и Германската демократична република.

Голяма победа извоюва египетският народ с национализирането на Суецкия канал (26 август 1956 г.), който дотогава се експлоатираше от така наречената „Суецка компания“ с главни акционери Англия и Франция. Опитът на Англия и Франция чрез въоръжена сила да си възвърнат канала претърпя пълен провал поради героичната съпротива на египетския народ и енергичния отпор, който миролюбивите народи и на първо място СССР дадоха на интервентите.

През 1958 г. Египет се обедини със Сирия — бивша френска колония, която извоюва своята независимост непосредствено след Втората световна война. Двете държави образуваха една държава: Обединената арабска република (ОАР). Това бе нов удар върху позициите на империалистите в Близкия Изток.

След Втората световна война се усили борбата на народните маси на Ирак за национална независимост. Ирак формално имаше правителство, но фактически бе колония на Англия, тъй като в това правителство заседаваха агенти на английския империализъм. Пролетариатът, воден от комунистите, се бореше за сплотяване на всички патриотични сили в единен народен антиимпериалистически фронт в името на постигане действителна независимост на страната. Главното искане на иракските патриоти бе отменяване на робския договор с Англия от 1930 г. През януари 1948 г. бе подписан англо-иракски договор, според който територията на Ирак си оставаше база на английските въоръжени сили, ирак-

ското правителство и занапред се лишаваше от правото на самостоятелна външна политика. Договорът от 1948 г. означаваше по-нататъшно закрепване на колониалния режим под формата на оказване на помощ. Неговото подписване предизвика голямо възмущение както в Ирак, така и в другите арабски страни. Няколко месеца през 1948 г. в Ирак продължаваха протестните стачки и демонстрации, в някои градове станаха открити въоръжени вълнения и стълкновения с полицията. Това движение застави правителството на Ирак да заяви, че то се отказва да утвърди договора. Независимо от това англо-американците започнаха усилено строителство на летища и военни пътища на иракска територия. През 1952 г. се проведоха масови демонстрации под лозунгите за изменение на избирателния закон, за скъсване на англо-иракския договор от 1930 г. и за изгонване от страната на англо-американските империалисти. В 1955 г. Ирак бе вмъкнат в скалъпения от английските империалисти агресивен Багдадски пакт, насочен срещу социалистическите страни и националноосвободителното движение в Близкия и Средния Изток. Това още повече засили недоволството срещу продажното правителство на Нури Саид. На 14 юли 1958 г. народът се вдигна на въстание, събори деспотичния режим и обяви страната си за независима република.

Революцията в Ирак през юли 1958 г. откри нова славна страница в историята на арабското освободително движение. Иракската революция подкопа позициите на империалистическите държави в Близкия и Среден Изток, нанесе удар на агресивния Багдадски пакт и разстрои военностратегическите планове на неговите организатори. Патриотичните сили на Ирак високо вдигнаха знамето на арабската солидарност, на което са написани принципите на съвместната борба против колониализма и империализма.

За да облекчи тежкото положение на селяните, правителството на Иракската република издаде скоро след революцията декрет за урегулиране сметките по арендата на земята. Според този декрет реколтата трябва да се дели по равно между земевладелците и арендаторите, докато преди революцията арендаторите получаваха само една девета от събраната реколта. Освен това иракското правителство издаде и закон за поземлена

реформа, според който се предвижда отчуждаване земите на едрите земевладелци до определена норма и разпределението им между селяните. Същевременно законът за поземлената реформа лишава феодалите от тяхната политическа, съдебна и административна власт. Републиканското правителство на Абдел Керим Касем си постави за цел да подобри икономиката на страната, като я издигне на съвременна техническа основа, да повиши националния доход едновременно с подобряването на правното и жизнено положение на населението.

Иракската комунистическа партия, която даде скъпи жертви в борбата срещу реакционния режим и изигра важна роля в юлската революция, бързо разширява своето влияние. Тя е най-силната политическа партия в страната. Под нейно ръководство или влияние се намират почти всички профсъюзи и масови организации на трудещите се. Тя подкрепя републиканското правителство на Касем, критикувайки същевременно някои слаби страни в неговата дейност. Иракската комунистическа партия игра извънредно важна роля при разкриването и ликвидирането на неколkokратните империалистически заговори за сваляне на революционното правителство. Тя дава решителен и резултатен отпор на интригите на империалистите да вбият клин между комунистите и останалите демократи с цел да разбият националното единство на народа и ликвидират неговата република.

След Втората световна война се усили национално-освободителното движение и в Иран. През 1945—1946 г. се разгърна мощно демократично движение в Ирански Азърбайджан, възглавено от азърбайджанската демократическа партия. Образованото тук национално правителство през декември 1945 г. проведе аграрна реформа, като държавата раздаде земите на реакционните помешчици безплатно на селяните. Бяха взети мерки за развитие на промишлеността, търговията и за борба със спекулата, бе установен 8-часов работен ден и др. През април 1946 г. бе подписано съветско-иранско съглашение, което предвиждаше създаването на смесено съветско-иранско дружество за търсене и експлоатиране на нефт в Северен Иран. През май 1946 г. от Иран бяха изтеглени съветските войски. Реакцията след това премина в настъпление срещу демократически Азърбайджан и

Народната партия (марксистко-ленинска партия). С помощта на ирански полицейски войски бе потушено демократическото движение. Демократическите преобразования бяха ликвидирани, бе установен режим на военно-полицейски терор. Хиляди азърбайджанци бяха разстреляни и обесени. Потушено бе националндемократическото движение и в Кюрдистан.

Външната политика на иранското правителство прие ярко изразен антисъветски характер. През 1947 г. то сключи ново ирано-американско военно съглашение, с което американските военни съветници получаваха правото на контрол над иранската армия. Американските колонизатори съставиха така наречения седемгодишен план за развитие на иранската икономика, който имаше за цел запазването аграрния характер на страната. Англо-американското съперничество в Иран се прояви в борбата за господство на иранския пазар и за влияние в иранския държавен апарат. Една от проявите на това съперничество са честите смени на правителствата и убийствата на един или друг политически деец.

Независимо от репресиите демократичните сили в Иран начело с Иранската народна партия продължиха да водят борбата против заробването на Иран от американско-английските империалисти. От края на 1950 г. в Иран се разгърна масово народно движение за национализация на нефтената промишленост. През март 1951 г. меджлисът и сенатът приеха закон за ликвидиране на Англо-иранската нефтена компания. Но през 1953 г. американските империалисти успяха да свалят чрез заговор сравнително демократичното правителство на Мосадък и поставиха под свой контрол не само нефтената промишленост, но и цялостния икономически и политически живот на страната. През лятото на 1954 г. между новото продажно, проимпериалистическо правителство на Иран и международният консорциум бе сключено споразумение за срок от 25 години. Това споразумение предвижда да бъде установен чужд контрол над петролните извори на Иран, над преработването и дласмента на петрол. През есента на 1955 г. Иран се присъедини към Багдадския пакт.

След Втората световна война и във Филипините започна бурен подем на националноосвободителното движение. Този подем принуди американското правителство

на 4 юли 1946 г. да обяви Филипините за суверенна република. Но в същото време американските монополи запазиха своите позиции в икономиката на страната, като лишиха Филипините от самостоятелна търговия, митници, данъци и валутна политика. По силата на друг договор от 1947 г. САЩ поставиха филипинските въоръжени сили под американски контрол и в същото време получиха правото да построят на филипинска територия 23 военни бази. Филипинската икономика се влошава както от ограбването от американските монополи, така и от натрапената ѝ милитаризация.

Филипинското правителство не проведе никакви аграрни преобразования, нито каквито и да било други социални преобразования, които искаше народът. Това правителство започна кърваво настъпление против демократичното движение в страната. Компартията бе обявена въвн от законите, а също така и редица други демократични организации. Репресиите наиссоха големи загуби на демократичното движение. Лошо въоръжените партизански отряди бяха принудени през 1954 г. да се разпръснат на по-малки отряди. Филипинското реакционно правителство въвлече страната в американската интервенция в Корея. През 1954 г. реакцията въпреки волята на народа, въпреки националните интереси на страната вкара Филипините в агресивния военен блок СЕАТО.

Колкото повече се увеличава ограбването на филипинската икономика от американските монополи, толкова повече се усилва недоволството сред народа. То обхваща все по-големи части и от националната буржоазия. Филипинските промишленици-капиталисти все по-настойчиво се противопоставят на особените привилегии на американския капитал. Те искат провеждането на независима външна политика, която да отговаря на националните интереси на Филипините, и установяване на търговски и дипломатически отношения със страните от социалистическия лагер. През април 1956 г. филипинското правителство под натиска на масите поиска преразглеждане на някои от условията на филипино-американските икономически и военни съглашения. През същата година филипинският сенат отклони искането на САЩ да получат правото на владение на земята, на която са разположени американските военни бази.

Изострянето на кризата на колониалната система след Втората световна война се прояви и във френските колонии в Северна Африка — Тунис, Алжир и Мароко. В Тунис се разгърна с голям размах националноосвободително движение. Все по-активна роля в това движение започна да играе работническата класа. Колониалните власти бяха принудени да допуснат легализирането на компартията и на някои други организации, забранени в навечерието на войната. Стремейки се да запазят своето колониално господство, френските империалисти направиха отстъпки. През 1946 г. Тунис се определи като присъединила се държава, чиито отношения с Франция се регулират с договора за протектората. В 1947 г. бе създаден Министерски съвет от туниски министри и френски директори. Но и при тези реформи в ръцете на колониалните власти си оставаха ключовите икономически и политически позиции. Френските колонизатори продължаваха политиката на ограбване, експлоатация и угнетяване на туниския народ. В същото време Тунис стана обект на експанзията и на американските монополи. Наред с борбата за подобряване на жизнените условия на трудещите се работниците от Тунис се бореха и против колониалния режим, против експанзията на американския капитал, за мир. Колониалните власти, както и по-преди, се опитваха да отслабят движението с помощта на частични реформи, а също и с помощта на установяването в страната на жесток терор. За разправа със стачкуващите работници не един път се изпращаха танкове и самолети. Колониалната политика на терор и репресии на френското правителство в Тунис доведе до това, щото през януари 1952 г. туниското правителство се обърна към ООН с оплакване срещу Франция. През юли 1954 г. представителите на 14 арабски и азиатски страни се обърнаха към ООН с молба да се включи туниският въпрос в предварителния дневен ред за 9-та сесия на Общото събрание. Същия месец френското правителство бе принудено да заяви за готовността си да признае тъй наречената вътрешна автономия на Тунис. На 3 юни 1955 г. бе подписано френско-туниското съглашение за предоставяне на Тунис вътрешна автономия. Но туниският народ не прекрати борбата си за национална независимост и наложи на Франция да признае независимостта на Тунис (20. III. 1956 г.). В края на

март 1956 г. в Тунис се състояха избори за учредително събрание, в които всички места получи така нареченият „Национален фронт“ — блок на всички буржоазни партии и групировки.

След Втората световна война и в Мароко бе запазен колониалният гнет на Франция и Испания. В същото време се усили експанзията на империалистите от САЩ в Мароко. Независимо от свършването на военните действия в Мароко останаха американските войски и бяха запазени американските военни бази. Въвличането на Мароко заедно с Франция и нейните колонии в плана „Маршал“ и „Атлантическия пакт“, строителството на редица американски и френски военни бази доведоха до повишаване скъпотията и до рязкото влошаване положението на трудещите се. Нахлуването на американските монополи в Мароко доведе до изострянето на френско-американската борба за извличане на максимални печалби от експлоатацията на евтината колониална работна сила и за пазари. Искането на американските монополи да се отменят всякакви ограничения за американската търговия в Мароко, породил конфликт между Франция и САЩ, който в 1952 г. бе разрешен от Международния съд в полза на САЩ.

През 1946 г. ЦК на Мароканската комунистическа партия в своя манифест призова народните маси към създаване на „Марокански национален фронт за освобождение, за борба за независимост и единство на Мароко“. Този фронт се бореше за отмяна на протектората и на неравноправните договори, за свикване на учредително събрание и образуване на национално правителство. Вторият конгрес на партията през 1949 г. потвърди отново тази програма, като посочи и тясната връзка на борбата за национална независимост с борбата за мир, за подобряване на жизнените условия на трудещите се маси, за демократически права, против плана „Маршал“ и „Атлантическия пакт“ и против експанзията на САЩ. От 1947 г. в Мароко се разгърна широко стачно движение за подобряване условията на труда, против използването на Мароко като плацдарм на подпалвачите на война.

През 1950 г. мароканското правителство поиска от Франция да даде на Мароко пълен суверенитет. Но тези искания бяха отклонени. На следващата година в Ма-

роко се разгърна широко движение на протест срещу изключването на единадесетте марокански члена от мароканския съвет. С цел да разгромят националноосвободителното движение френските власти арестуваха стоици комунисти и националисти, а също пузнаха в действие и въоръжена сила. Тези мерки породиха широко движение за солидарност на народите на Мароко с другите арабски страни. През ноември шест арабски държави се обърнаха към ООН с жалба против агресивните действия на Франция в Мароко. Но тяхното искане бе провалено в Общото събрание на ООН от колонизаторите. През 1952 г. мароканският въпрос отново се разгледа в ООН и пак по същата причина не се реши. Колониалните власти в същото време започнаха репресии против националноосвободителното движение в Мароко. Комунистическата партия и партията на независимостта бяха забранени. В 1953 г. френските империалисти, опирайки се на реакционните феодални елементи, извършиха преврат. През 1953 г., въпреки съпротивата на колониалните държави, Политическият комитет при ООН взе решение да се признае на мароканския народ правото на пълно самоопределение и правото на свободни демократични институти. Но на пленарното заседание на ООН това решение бе отклонено.

В резултат на националноосвободителното движение, което прерасна в редица райони във въоръжено въстание, френското правителство бе принудено да даде съгласието си за създаването на мароканско правителство, което трябваше да се състои само от представители на най-крупната буржоазно-националистическа партия („Истиклал“). На 2 март 1956 г. бе подписана френска мароканска декларация за независимост на Мароко. Същата година бе подписана и испано-мароканска декларация, признаваща суверенитета и териториалното единство на страната.

По време на Втората световна война англо-американските империалисти и техните френски съюзници обещаха да удовлетворят националните искания на населението от Алжир. Но след войната тези обещания не бяха изпълнени. Алжир си остана френска колония, управлявана от реакционни колониални чиновници. Произволите на колониалните власти, репресиите против антиимпериалистическото движение и влошеното икономи-

ческо положение на народа доведоха до крупни народни вълнения в 1945 г.

Американците още след войната се стремяха да наложат свой контрол над икономиката на Алжир. Американските монополи подчиниха френската банка и тръстове, имащи предприятия в Алжир. Алжир бе включен в сферата на „Плана Маршал“. САЩ създадоха тук военни бази.

Още през 1946 г. комунистическата партия издигна програма, в която тясно се свързват въпросите за национално освобождение с борбата за земя и хляб, за удовлетворяване на икономическите искания на работниците, селяните, занаятчиите и дребните търговци. През 1949 г. комунистическата партия постави като своя основна задача създаването на Национален демократичен фронт, обединяващ всички национални партии и прогресивни организации, водещи борба за свобода на Алжир, за освобождение на политическите затворници, против Атлантическия пакт, против използването на алжирците в колониалната война във Виетнам.

През 1954 г. в Алжир започна масово въоръжено движение за независимост. Оттогава и досега продължава националноосвободителната война на алжирския народ. Въпреки многобройните си офанзивни френската армия не успя да сломи волята на алжирските патриоти за постигане на пълна победа и извоюване независимостта на Алжир.

След Втората световна война се засили националноосвободителното движение и в Бирма, Лаос, Камбоджа, Цейлон, Малая, Ливан, Йордания, Судан, Мадагаскар, Кения, Гана и други азиатски и африкански страни.

Безспорен показател за подема на освободителното движение в колониите и за разложението на колониалната система на империализма бяха проведените през последните години конференции на народите и страните от Азия и Африка. Същевременно те бяха израз и на движението за солидарност на народите от Азия и Африка в борбата им против колониализма. От 18 до 24 април 1955 г. се състоя Бандунгската конференция. За пръв път в историята представителите на 29 държави на Азия и Африка се събраха сами да обсъдят общите за тях проблеми. Независимо от различните социално-икономически системи тези страни се обединиха от общото

стремление за освобождение от колониалния гнет на империализма и запазване на мира. В заключителното комюнике на конференцията се подчертава, че „колониализмът във всичките негови проявления представлява зло, което трябва бързо да се пресече“. Важно значение има и декларацията за съдействие на общия мир и международното сътрудничество.

От 26 декември — 1 януари 1958 г. в Кайро се проведе втора конференция на солидарност на страните от Азия и Африка. Бяха представени делегации на 45 страни, в които живее повече от половината население на земята. В единодушно одобрената декларация участниците в Каирската конференция потвърдиха решението на Бандунгската конференция и призоваха народите на света да използват всички възможни средства за постигане на съгласие и взаимно разбиране. Конференцията осъди империализма във всичките негови форми и проявления, изрази пълна поддръжка на справедливата борба на народите на Камерун, Кения, Уганда, Того, Мадагаскар и другите страни за свобода и независимост. Тя се изказа за връщане на Западен Ириан на Индонезия, остров Окинава на Япония и Гоа на Индия. Препоръча да се вземат енергични мерки за обединяването по мирен път на Корея и Виетнам, заклеми войната на френските империалисти в Алжир, поиска възстановяване на законните права на Китайската народна република в ООН, а също така и незабавното приемане на Монголия в ООН.

Заслугата на Каирската конференция се състои в това, че тя сплоти под знамето на борбата с колониализма и за мир народите на Азия и Африка, разви духа на Бандунг.

През април 1958 г. в столицата на Гана — гр. Акра, се проведе конференция на независимите африкански държави. Приетите от конференцията документи отразяват непреодолимия стремеж на африканските народи към свобода и независимост, към мир и напредък, както и силната им омраза към колониализма и расовата дискриминация. Конференцията отдели и много време за обсъждане на алжирския проблем и бъдещето на африканските страни, които се намират още под колониална зависимост. Тя се присъедини безрезервно към принципите на Бандунгската конференция. Африканските стра-

ни взеха редица решения за взаимно сътрудничество в стоаанската, научната, техническата и културната области. Конференцията в Акра показва недвусмислено, че черният континент, който се смяташе за земя на послушни роби, вече се е раздвижил. Високо и организирано прозвуча гласът на събудилата се за нов живот Африка.

През май 1958 г. в Танжер (Северна Африка) се състоя конференция на най-влиятелните партии в трите североафрикански страни — Мароко, Тунис и Алжир. На тази конференция бе потвърдено единството между Мароко, Тунис и Алжир. В заключителната резолюция се заявява, че участващите в нея са проявили пълно единодушие по въпроса за подкрепата на националноосвободителната борба на алжирския народ. Представителите на североафриканските страни поискаха да се прекрати незабавно използването на мароканската и туниската територии от френските войски за агресията им против алжирския народ. Конференцията в Танжер е ново свидетелство за активизирането и сплотяването на противоколониалните сили в Северна Африка. Тя същевременно показва колко безсмислени са усилията на френските колонизатори да сломят националноосвободителното движение на Алжир.

Общият резултат от разпадането на колониалната система се изразява в създаването върху територията на бившите колонии на 22 нови самостоятелни държави. Под колониален гнет останаха само около 160 милиона души. При това по-голямата част от тях (около 150 милиона души) са в Африка.

В зависимост от силата и зрелостта на националноосвободителното движение в отделните страни, както и от редица международни условия, новите държави достигнаха различна степен на политическа независимост. Там, където освободителното движение се намираше под твърдото ръководство на работническата класа и комунистическата партия, народите постигнаха най-големи успехи. Китайската народна република, Корейската народнодемократична република и Демократичната република Виетнам се освободиха не само от колониално, но и от социално робство и тръгнаха по пътя на социализма.

Друга група държави, като Индия, Индонезия, Бирма, Ирак, Обединената арабска република, Тунис, Ма-

роко и др., постигнаха държавна независимост, но икономиката им, независимо от постигнатите успехи в нейното развитие, все още е в зависимост от чуждестранния монополистически капитал. Това обстоятелство прави постигнатата независимост непълна и нетрайна.

Вземайки курс на създаване на национална икономика, на индустриализация, опирайки се на държавния сектор и провеждайки самостоятелна политика, Индия, Обединената арабска република и други страни постигнаха значителни успехи в развитието на тяхното народно стопанство. Продукцията на промишлеността в Индия се увеличи от 1948 година до 1957 година с 66 процента. Производството на продоволствени култури се увеличи от 1951/1952 година до 1956—57 стопанска година с 22.20 процента. Държавните капиталовложения в промишлеността през двата петгодишни стопански планове в Индия ще се увеличат почти 20 пъти, а частните само 1.8 пъти.

В Обединената арабска република капиталовложенията в икономиката на Египет за пет години (1952—1957 г.) са се увеличили от два милиона египетски фунта до 44 милиона фунта. Националният капитал в стопанството на ОАР значително нарасна в последните години. Разширява се подготовката на национални кадри за ръководството на държавата, промишлеността, селското стопанство, културата, ликвидира се неграмотността на населението и т. н.

Заедно с това аграрният въпрос, който е главният въпрос в освободилите се от колониална зависимост страни, все още чака своето пълно разрешение. И в Индия, и в Египет, както и в някои други страни има закон за земяна реформа. Но той, първо, предвижда да останат в ръцете на помещиците крупни землени владения, второ, той предвижда висока цена за заплащането на земята, която селяните ще получат. Тази висока цена за заплащането на земята могат да изплатят само заможните селяни или кулаците. И на трето място, тези реформи се осъществяват крайно бавно, като се запазва висока концентрация на земята. В Индия 5 процента от земевладелците владеят 35—40 процента от земята, а 60 процента от селяните — само 15 процента от земята. От 656,139 федана земя, предназначена за разпределение

между 200 хиляди селяни в Египет, от септември до юли 1956 година са предадени само 261 хил. федана.

Тази аграрна политика на буржоазията в Индия и Египет, както и в някои други страни, обрича селото на мъчителен процес на преход към капитализма.

Не може да не се отбележи, че в Китайската народна република само за 4 години (1949—1953 година) бе напълно ликвидирано помещичкото земевладение. При това селяните бяха освободени от заплащане на получената земя. Под ръководството на комунистическата партия китайските селяни тръгнаха по пътя на социалистическото коопериране, което осигури бързи темпове на развитие на селското стопанство. Ликвидирана бе експлоатацията на селяните и подобро тяхното положение. Само през 1958 година селското стопанство в Китай даде два пъти повече зърнени храни.

За да постигнат пълно освобождение от всякакви остатъци от колониализма, тази група страни — Индия, Индонезия, Бирма, Ирак, ОАР, Тунис, Мароко и други — трябва да ликвидират напълно полуфеодалните производствени отношения, да проведат демократична аграрна реформа, да изградят независима национална икономика, да разширят демократичните свободи и да подобрят материалното положение на трудещите се маси. В името на постигането на тези цели комунистическите партии водят успешна борба за сплотяване на всички демократични и национални сили в единен фронт против империализма и феодализма.

Към третата група новообразувани държави се числят онези, които получиха формална независимост, но които по същество си оставаха икономически и политически здраво свързани с големите империалистически държави. Те са обвързани с тях с редица неравноправни договори, които ограничават независимостта им. Такива страни са Филипините, Южна Корея, Южен Виетнам, Пакистан, Тайланд и др. Историческият опит убедително показва, че народното стопанство на тази група страни поради неравноправните договори с империалистическите държави, които ограничават независимостта им, продължава да бъде задушавано от чуждестранните монополи и те не могат да преодолеят своята икономическа изостаналост. Така е например с Пакистан, който е съседна страна на Индия. Неговото стопанство продължава да е в

състояние на крайна изостаналост, без да показва признаци на оживление на сегашния етап. 90 процента от банковия капитал и 75 процента от експортните операции на Пакистан се контролират от английския капитал. Страната е свързана с редица неравноправни, заробващи договори с империалистическите държави. Според тези договори се предоставят изгодни условия на чуждестранния капитал, което сериозно подкопава развитието на националната икономика. В Пакистан не е дори започната аграрна реформа.

Условията за по-бързото икономическо и политическо развитие на освободилите се от колониална зависимост страни е тяхното решително скъсване с всякакви неравноправни договори с империалистическите държави.

Разпадането на колониалната система на империализма и създаването на голяма група нови държави наложи определен отпечатък върху международните отношения и върху борбата за запазване на мира. Остана в историята онова време, когато няколко империалистически държави се разпореждаха със съдбата на колониалните народи. Народите на колониите се пробудиха и активизираха, те устройват свои конференции и международни срещи и сами се заемат да обсъждат и решават своите собствени проблеми. В ООН се създаде повече или по-малко солидарна група на африкано-азиатските страни, която все по-дейно и по-обединено се бори против домогванията на империалистите и за запазване на световния мир. Положителна роля в международните отношения играе особено Индия, която заедно с Китайската народна република стана инициатор на известните „пет принципа“ („Панча шила“) за мирно съвместно съществуване. Заедно със социалистическите страни миролюбивите държави в Азия и Африка образуват обширна зона на мира — факт, който има огромно значение за борбата против подпалвачите на война. Населението от тази зона представлява граматното мнозинство от населението на земята.

Справедливата борба на колониалните народи за свобода и национална независимост се ползува с пълната подкрепа и солидарност на социалистическия лагер. В ООН, на международни конференции и срещи СССР и другите социалистически страни неизменно отстояват правото на поробените народи на самоопределение и не-

зависимост. Благодарение решаващата помощ на СССР народите на Близкия и Средния Изток успяха да отблъснат англо-френско-израелската агресия срещу Египет през 1956 г., да предотвратят готвеното през 1957 г. нападение срещу Сирия и да провалят англо-американската интервенция в Ливан и Йордания през 1958 г. СССР и останалите социалистически страни поддържат приятелски отношения с много от новообразуваните държави в Азия и Африка и им оказват безкористна икономическа помощ.

Защищавайки справедливата борба на народите от колониалните и зависими страни, както и на тези от тях, които вече са извоювали своята независимост, Н. С. Хрущов даде висока оценка на борците за тяхната национална, политическа и икономическа независимост от империалистите. В своята реч пред ООН от 18 септември той заяви: „Бъдещите поколения високо ще оценят подвига на онези, които възглавяваха борбата за независимост на Индия и Индонезия, на Обединената арабска република и Ирак, на Гана, Гвинея и други държави . . .“

Заедно с това в същата реч той постави въпроса и за оказване помощ на тези страни от всички други страни, членки на ООН. Но особено внимание той отдели на задължението, което имат империалистическите държави към освободилите се от колониално господство страни.

„ . . . Би било законно и справедливо — казва Н. С. Хрущов — чуждите експлоататори да върнат поне част от онези богатства, които са натрупали от експлоатирането на угнетените народи, за да бъдат използвани тези върнати под формата на помощ за слаборазвитите страни средства за развиване на тяхната икономика и култура, за повишаване на жизненото равнище на народите на тези страни.

Съветският съюз е оказвал и ще оказва — продължава др. Хрущов — както преди истинска безкористна помощ на слаборазвитите страни.“¹

¹ Н. С. Хрущов — Нека се разоръжим напълно. Реч, произнесена на 18 септември 1959 г. пред Общото събрание на Организацията на обединените нации. — В-к Работническо дело, 19 септември 1959 г.

Сегашната международна обстановка, която се характеризира с по-нататъшно отслабване на империализма, с гигантските успехи на социалистическия лагер и подема на демократичните сили в света, открива благоприятни условия за още по-успешно разгръщане на националноосвободителното движение и за пълно ликвидиране на колониалната система на империализма.

Изминаха се повече от 111 години, откакто Маркс и Енгелс писаха в „Комунистически манифест“, че един призрак броди из Европа — призракът на комунизма. Така бе в онези години. Днес идеите на комунизма, въплътени във великото и непобедимо дело на световното комунистическо движение, триумфално шествуват надлъж и шир по нашата планета. Няма кът от земното кълбо, където те да не са овладели умовете на най-прогресивните и светли умове на която и да е нация и народ. Идеите на комунизма днес са идеи на милионите хора. Те са велика материална сила, изменяща облика на нашата планета.

Никога досега идеите на марксизма-ленинизма не са се проявявали така силно и величаво, както днес, в епохата на извършващия се преход от капитализма към социализма и комунизма. В наши дни повече от една четвърт от земната суша и близо един милиард население, обединени в могъщия социалистически лагер, оглавявани от великия Съветски съюз, победоносно завършва строителството на социализма и подготвя условията за постепенния преход към комунизма.

Съветският съюз и останалите социалистически страни в Европа и Азия завоюваха за кратък исторически период велики победи. Тяхната икономическа мощ е несъкрусима, а политическото им единство — несломимо. Понастоящем въпросът „кой кого“ във всемирен мащаб е решен окончателно и безвъзвратно в полза на комунизма. Всички пътища сегга водят само към неговите сияйни върхове. Полъхът на източния вятър е обхванал ця-

лата планета. В 83 марксистко-ленински партии са обединени 34 милиона комунисти. Това е такъв челичен отряд, за когото няма препятствия.

Главна черта и основно съдържание на съвременната епоха се състои в прехода от капитализма към социализма. Човечеството е свидетел на небивали досега по своя обхват и дълбочина промени в историческото развитие на редица народи и страни. Тези промени с огромна сила доказват гениалния извод на К. Маркс и Ф. Енгелс, направен още преди повече от 111 години, за неизбежната гибел на стария, капиталистически свят и обективната необходимост от неговата замяна от по-висшия, по-прогресивния, най-хуманния обществен строй — социализма.

Но този преход към комунизма не става в резултат на доброволното слизване на буржоазията от историческата сцена и предоставяне на пролетариата ръководната роля на общественно-историческото развитие. Историята не познава случай една класа да е слизала доброволно от историческата сцена. Обратно, този процес се извършва в резултат на борбата на работническата класа, начело със своя комунистически авангард, сплотила около себе си огромните маси на всички трудещи се и угнетени от империалистическата буржоазия. Острието на тази борба е насочено против бясната съпротива на буржоазията, която се опитва с всички сили и средства да продължи съществуването на капитализма.

Буржоазията и цялата световна реакция не един път се обединяваха и настъпваха срещу комунизма. За този поход те старателно готвеха и настървено привеждаха в действие сложната машина на своята пропаганда и агитация, многобройния и не лошо подготвен апарат на буржоазната държава — църква, полиция, жандармерия, затвори, лагери на смъртта и т. н. Те прилагаха средновековни методи на изтезания, прибягваха до варварски унищожения, проявяваха еничарска жестокост, служиха си с византийска хитрост и фашистки садизъм, но нищо не им помогна, за да „унищожат“ комунизма. За неговото „опровергаване“ се привличаха всевъзможни буржоазни учени и попове. В тяхна помощ се притичваха ренегатите, опортюнистите, ревизионистите от всички разновидности. Днес с тази незавидна роля са се заели десните социалисти, ревизионистите и самонадеяните на-

ционал-комунисти. Всички те, под империалистически диктат, хулят, „доказват“, „оборват“, „опровергават“ и „унищожават“ комунизма. А марксизмът-ленинизмът живее, расте и побеждава. Под неговото победно знаме крачат всички прогресивни хора на нашата планета. Тяхното число непрекъснато расте и крепне.

По времето на Маркс и Енгелс броят на комунистите беше хиляди. Днес комунистите са милиони и тяхната армия непрекъснато расте по силата на обективна закономерност. Идеите на марксизма-ленинизма овладяват умовете на хората, тъй като те най-добре, научно и обосновано от практиката на международния пролетариат и на социалистическото строителство изразяват коренните интереси на огромното болшинство от населението на земята, без оглед на тяхната расова принадлежност.

Отличителна черта на съвременността е, че не само в мащаба на отделни страни, а действително в световен мащаб на равнина на съзнателен исторически творец са се вдигнали широките народни маси. Историята никога досега не е отбелязвала такова гигантско разпространение на други революционни идеи, както идеите на марксизма-ленинизма. В пълно съответствие с това нараства и материалната сила на идеите, овладели масите. Ето защо колкото по-успешно комунистическите партии водят идеологическата борба против буржоазната идеология, колкото по-успешно изолират влиянието на буржоазията над широките народни маси и внасят всред тях революционните идеи на марксизма-ленинизма наред с другите форми на класова борба, толкова по-ускорен може да бъде и прогресивният ход на човечеството по пътя към комунизма.

Големи изменения настъпиха и в организацията и силата на световния пролетариат. Когато Маркс и Енгелс създаваха научния комунизъм, пролетариатът в световен мащаб беше „класа в себе си“, без своя организация и без свой класов мироглед. Днес той е класа „за себе си“, с мощен авангард — марксистко-ленинските партии, със силни и влиятелни профсъюзни организации. Овладявайки огромни маси от работниците, прогресивната част от интелигенцията и част от революционното селячество, марксистко-ленинската теория се е превърнала във велика материална, организираща, насочваща и водеща сила.

Ето защо, както предсказваше великият Ленин, „Победата ще бъде на страната на експлоатираните, защото с тях е животът, с тях е силата на числеността, силата на масата...“¹

Световното работническо движение в нашата епоха води своите борби против капиталистическата експлоатация и гнет под знамето на марксизма-ленинизма, начело с комунистическите и работническите партии. Световният пролетариат се учи от историческия опит на първата ударна бригада — Съветския съюз, който пръв в света превърна в живо дело идеите на марксизма-ленинизма за победата на пролетарската революция, за строителството на социализма и комунизма.

С идеите на марксизма-ленинизма вдъхновено и смело водеха борба против капиталистическата робия и в името на светлото бъдеще на своите народи хиляди и хиляди борци. С тях Димитров идейно победи фашизма в собствената му бърлога. С тях днес народите от 12 страни строят социализма и комунизма, с тях пролетариатът води борба срещу капиталистическата експлоатация и гнет, от тях се вдъхновяват в колониалните и зависими страни борците за национална независимост, за мир, за демокрация и социализъм.

Със знамето на марксизма-ленинизма, с идеите на комунизма международното работническо и комунистическо движение побеждаваше и побеждава. С него то уверено върви напред към пълното тържество на комунизма, помитайки по пътя си всички опити на буржоазията и ревизионистите да попречат на този победен ход.

Близко е времето, когато хората на нашата земя ще заживеят в комунизма във вечен мир и братство, в творчески труд, изпълнени с ентузиазъм и радост. На това дело служи величественият седемгодишен план за развитието на народното стопанство на Съветския съюз, с изпълнението на който съветската страна ще настигне, а в близко време след това завинаги ще остави зад социализма най-високо развитата капиталистическа страна — Съединените американски щати. На това мечтано отдавна от най-светлите умове на човечеството общество и българският народ посвещава своите усилия чрез извършването на икономическия скок в нашата социали-

¹ В. И. Ленин, Съч., т. 26, стр. 400.

стическа родина под мъдрото ръководство на Българската комунистическа партия. С ускорени темпове вървят към комунизма всички останали народи от социалистическия лагер начело със Съветския съюз и неговата комунистическа партия — ума и съвестта на нашата епоха, център и глава на цялото международно работническо и комунистическо движение.

С несломима вяра в комунистическото бъдеще, с неспирна и вдъхновена борба за великото и светло дело на комунизма днес цялото международно работническо движение, ръководено от марксистко-ленинските партии, е обединено от една идея и е устремено към една цел — комунизма.

Неизбежната гибел на капитализма и необходимостта от пълната победа на социализма — такъв е основният извод от цялата история на международното работническо и комунистическо движение.

БЪЛГАРСКАТА КОМУНИСТИЧЕСКА ПАРТИЯ — ВЕРЕН И ПРЕДАН ОТРЯД НА МЕЖДУНАРОДНОТО РАБОТНИЧЕСКО И КОМУНИСТИЧЕСКО ДВИЖЕНИЕ

Българската комунистическа партия, възпитана от Димитър Благоев и Георги Димитров в идеите на марксизма-ленинизма, е неделима част от световното работническо и комунистическо движение, един от неговите верни и предани отряди. В десетилетните битки срещу буржоазията и фашизма, срещу всички и всякакви външни и вътрешни врагове на българското и международното работническо и комунистическо движение, в общия фронт на световния комунизъм против капитализма, в борбата за осъществяване великите и непобедими идеи на комунизма, в защитата на първата страна на социализма — СССР, за укрепване единството на социалистическия лагер начело със Съветския съюз, за развитие и организационна сплотеност на световното комунистическо движение около великата Комунистическа партия на Съветския съюз БКП всякога е стояла здраво на марксистко-ленински позиции. Тя брани единството и сплотеността на комунистическото и работническото движение, възпитава българските комунисти във високи интернационални добродетели: да бъдат верни на марксизма-ленинизма и международната работническа солидарност, да виждат в непоклатимата сплотеност на нашата партия с братските марксистко-ленински партии начело с великата Комунистическа партия на Съветския съюз главното условие за победата над капитализма, за въз-

тържествуването на социализма, да считат като свой висш интернационален и патриотичен дълг да бъдат безгранично верни и предани на КПСС и Съветския съюз, да бъдат бдителни и непримирими към всеки опит да се ревизира провереното от живота марксистко-ленинско учение и да се подкопава единството на международното комунистическо движение. Българската комунистическа партия, партията на Благоев и Димитров, стои на стража на комунизма, в защита на интересите на работническата класа, на интересите на трудещите се, за победата на комунизма в световен мащаб. Това тя е считала и счита основно съдържание и цел на своето съществуване.

Българската комунистическа партия още от зарята на своето създаване е стояла и стои и до днес непоклонно на принципите на пролетарския интернационализъм. Тя винаги неотклонно е била последователно интернационалистическа партия, чужда на всякакъв национализъм. Винаги, във всеки период от своето развитие нашата партия, ръководейки се последователно от марксизма-ленинизма, е разглеждала себе си като един от отрядите в общия фронт на световния комунизъм, против капитализма. Победите и пораженията на международното работническо и комунистическо движение тя е приемала като свои победи и поражения.

Още от самото свое създаване, заявявайки високо, че е част от световната социалдемократия, нашата партия встъпва в редовете на Втория интернационал и до неговото разпадане в началото на Първата световна война заема място сред левията му и е най-близка до болшевишката партия. Тя оказва помощ на стачкуващите работници в Англия, Швеция и редица други страни на Европа. Върху страниците на нейните печатни органи се дава широка информация за борбите на работническата класа и всички угнетени против капитализма в цял свят, разглеждайки ги като общ фронт на борбата на труда против капитала. Широко място сред този вид материали се отделя на борбите на работническата класа в Русия, в която от началото на XX век се премества центърът на световната революция. Основоположникът на Българската комунистическа партия Д. Благоев, който получи първото свое революционно кръщение в руското работническо движение, не само заложи любовта, но и

разви огромния интерес на българските работници към борбите на руския пролетариат, на руското социалдемократическо движение.

На Осмия конгрес през 1901 година тесните социалисти издигат високо глас на подкрепа на руското революционно работническо движение. В решението по този повод се казва: „Конгресът отчете със ставане на крака паметта на ония руски работници и революционери, които паднаха тая година в неравна борба против руския деспотизъм, и прие с акламация следната резолюция:

„VIII национален конгрес на Българската работническа социалдемократическа партия изпраща своя социалистически привет на руските революционери и работен народ, като им пожелава добър изход в борбата против руския монархизъм.“¹

Тесните социалисти оказват неоценима помощ на руските революционери в пренасянето на ленинския вестник „Искра“ през България за Русия, предоставят свои паспорти на руски революционери-социалдемократи в тяхната нелегална борба против руския деспотизъм и капитализъм.

Забележителна проява на интернационалните добродетели в ранните години от развитието на нашата партия е безкомпромисната и последователна борба на тесните социалисти начело с Д. Благоев както срещу българските опортюнисти — общоделците, така и срещу опортюнизма в международната социалдемократия и особено срещу бернщайншанството. Още в тези години те можаха ясно да видят в опортюнизма и особено в десния опортюнизъм грамадна опасност, която застрашава революционното освободително дело на работническата класа. В лицето на общоделството (българския меншеvizъм) те виждаха само разновидност на международния опортюнизъм, на бернщайншанството. Ето защо в редица свои работи те насочваха огъня на своята борба против десния опортюнизъм във Втория интернационал въобще и особено против бернщайншанството. Безславна се оказа мисията на Троцки и Раковски да проведат опортюнистическото решение на ръководството на Втория интернационал за обединение на партията на тесните социалисти с широките социалисти през 1910—1911 г. Вярна на революционния марк-

¹ БКП в резолюции и решения, Изд. БКП, 1957 г., т. I, стр. 133.

сизъм, нашата партия решително отхвърли това решение на Втория интернационал.

Широк отзвук всред българските тесни социалисти намери Първата руска революция. Предани на пролетарския интернационализъм, те я приветствуваха и разгърнаха масова кампания за политическа, идеологическа и материална подкрепа на революцията. В печата, на митинги и събрания те разкриваха кървавия характер на руския царизъм, защитаваха революционното дело на руските работници като свое собствено дело, като дело на световния пролетариат. „Делото на руския пролетариат — пише Г. Георгиев — е дело на работниците от всички страни; когато неговата борба се увенчае с позорното сгромолясване на царизма, това ще бъде тържество на пролетариата от цял свят.“ В подкрепа на руската революция и под лозунгите: „Да живее руската революция! Долу руското самодържавие!“, тесните социалисти организираха митинги, събрания, политически демонстрации против българското реакционно правителство и двореца.

Ръководейки се неотклонно от принципите на пролетарския интернационализъм, нашата партия води активна борба против завоевателните войни на Балканите и става инициатор за създаването на Федерация на социал-демократическите партии от Балканските страни през 1915 г. Тази Федерация изигра голяма роля за сближаването на трудещите се и за развитието на революционното работническо и социалистическо движение в тези страни.

Забележителните качества на нашата партия като верен и предан отряд на международното работническо и комунистическо движение, нейните интернационални добродетели „също ѝ спомогнаха през време на Първата световна война да заеме мъжествена интернационалистическа позиция, да се приближи до болшевизма и след Октомврийската социалистическа революция и създаването на Комунистическия интернационал да тръгне по пътя на своята болшевизация“¹.

Десните социалисти заклеймиха предателството и социалшовинизма на широките социалисти и на ръководителите на Втория интернационал, които позорно из-

¹ Г. Димитров, Съч., т. 14, стр. 226.

мениха на решенията на неговите конгреси против войната и застанаха на страната на своите буржоазни правителства, на позициите на буржоазния национализъм. За високата принципалност и безпределна преданост на нашата партия към пролетарския интернационализъм ярко говори и този факт, че въпреки огромното влияние на Г. В. Плеханов върху тесните социалисти те жестоко осмяха неговите националистически позиции, когато ги призоваваше да подкрепят войната, водена от Съглашението. Същото те направиха и по отношение на Парвус, когато ги призоваваше да подкрепят централните сили. Тесните социалисти, като водеха смело борба против войната, заявяваха, че ще подкрепят само онези сили от световната социалдемокрация, които действително и искрено водят борба против войната. Те подкрепиха декларациите на Цимервалдското обединение, а в Стокхолм окончателно и завинаги застанаха твърдо на страната на Ленин, на болшевиките, по въпросите на войната, мира и революцията.

Още в 1915 година основателят на БКП Д. Благоев посочи като свършен факт разпадането на Втория интернационал в резултат на господстващия в него опортюнизъм и постави въпроса за създаването на нов интернационал, освободен от опортюнизъм, изграден върху революционните принципи на марксизма, върху принципите на пролетарския интернационализъм. Заедно с болшевишката партия и под нейно ръководство единствено партията на тесните социалисти като цяло, без разцепление, като партия съучредител, встъпи в Комунистическия интернационал.

Най-ярък израз и критерий на пролетарския интернационализъм на всяка комунистическа партия е отношението ѝ към Великата октомврийска социалистическа революция и съветската държава. Нашата партия и нашата работническа класа възторжено посрещнаха Октомврийската революция като начало на нова ера в историята на човечеството и като база на световната революция. В нейната победа тя виждаше реализиране на своите и на световното комунистическо движение идеали. Органът на партията „Работнически вестник“ от 2 януари 1918 г. пише: „Из руската революция вее духът на интернационалистическия социализъм, духът на великия основател на социалдемократията — К. Маркс, за-

това победата на руската революция е победа на интернационалния социализъм. Затова българският пролетариат, нашата социалдемократическа партия виждат в успехите на руската революция успехите на собственото си освободително дело.“

Под влияние на Великата октомврийска социалистическа революция и в резултат на своето вътрешно развитие като революционна марксистка партия на своя XXII конгрес, състоял се на 25 май 1919 г., БРСДП (т. с.) потвърди още веднаж скъсването на всякакви връзки с банкрутирания Втори интернационал, обяви своето встъпване в Трети комунистически интернационал и се преименува в комунистическа партия. XXII конгрес на БРСДП (т. с.) стана и първи конгрес на Българската комунистическа партия. Този конгрес откри нов период в развитието на нашата партия, в който бяха обогатени още повече нейните интернационалистически традиции на основата на превъоръжаването ѝ с идеите на ленинизма. Всичко това, както се подчертава в тезисите на ЦК на БКП по случай 40 години от Първия конгрес на БКП, „произтичаше от цялото нейно минало и изразяваше непоколебимата ѝ вяроност към марксизма и пролетарския интернационализъм“.

Българската комунистическа партия взе най-активно участие в разпространяване идеите на ленинизма, в укрепване на Третия комунистически интернационал, в правилното развитие и сплотяване на комунистическото движение около великата Комунистическа партия на Съветския съюз. В работата на Коминтерна като негови изтъкнати функционери взеха участие голям брой български комунисти, а вождът на нашата партия Г. Димитров и В. Коларов бяха негови ръководители.

Георги Димитров разработи по-нататък ленинското учение за тактиката и стратегията на народните, единни и антифашистки фронтове.

Приносът, който направи Г. Димитров в марксистко-ленинското развитие на тези коренни въпроси на международното работническо и комунистическо движение, има и в наше време изключително голямо значение. Опитът на нашата партия в изграждане на единството на антифашистки сили, провеждането на първото в света въоръжено антифашистко народно въстание през септември 1923 г. под ръководството на Г. Димитров и В. Ко-

ларов е ценен принос в теорията и практиката на световното комунистическо движение.

В работата и секциите на Коминтерна представителите на Българската комунистическа партия стояха на здрави позиции. С изключителна преданост към делото на комунизма те подкрепяха мъжествената борба на КПСС срещу „левите“ и десните, срещу троцкистите и националистите в борбата за сплотяване и развитие на Коминтерна.

Под лозунга „Долу ръцете от Русия“ българският пролетариат начело с комунистическата партия взе най-активно участие в борбата против интервенцията в Русия. Не малко българи, възпитани от БКП, се биха в защита на младата съветска република срещу вътрешната контрареволуция и чуждестранната военна интервенция. В нашата флота моряците от крайцера „Надежда“ вдигнаха въоръжен бунт като израз на солидарност с борбата на съветските народи. Заслуга преди всичко на нашата партия е провалянето на плановете на международната реакция Врангеловата армия да използва територията на България за организиране на нови нападения срещу съветската страна. Под натиска на масите демократичното правителство на Ал. Стамболийски пристъпи към изгонване на белогвардейците от страната.

Висок израз на пролетарски интернационализъм е разгърнатата от Българската комунистическа партия през 1921 г. кампания за събиране на помощи в пари и продоволствени продукти за гладуващите селяни от Поволжието в Русия. В отговор на призива на В. И. Ленин към международния пролетариат нашата партия се обърна с апел към българските работници и селяни да окажат „колкото се може по-бърза и по-голяма помощ на гладуващите в Русия“, да се притекат на помощ на оня „велик народ, който пръв развя знамето на революцията“ и изгради „първата крепост за спасяването на човечеството“. Българските трудещи се, отделяйки от своя оскъден залък, изпратиха в Съветския съюз 30 вагона продоволствие и предмети от първа необходимост. В това общо дело на световния пролетариат и на цялата прогресивна общественост в света, като дело на висока хуманност, БКП въвлече и всички демократични и прогресивни среди в нашата страна. Под въздействието на БКП правителството на Земеделския народен съюз

начело с Ал. Стамболийски се присъедини към международната организация за оказване помощ на гладуващите в съветската страна.

Интернационалните добродетели на нашата партия се проявиха и по времето на революцията в Германия — януари 1919 г., в защитата на съветската власт в Унгария и на Баварската съветска република.

Няма международна проява в световното комунистическо движение, която да не е намерила отклик в нашата партия, а чрез нея и в нашата страна. Забележителни са проявите на революционна пролетарска солидарност и на подкрепа от нашата работническа класа, организирани и ръководени от партията по времето на най-голямата в историята на английското работническо движение стачка, която разтърси цяла Англия през 1926 г. Нашата партия и трудещите се в нашата страна издигнаха глас на гневно възмущение и на решителен протест против американската империалистическа буржоазия, която осъди на смърт и изгори на електрическия стол невинните профсъюзни дейатели Сако и Ванцети през 1927 г. Такива протести изразиха БКП и трудещите се у нас и по повод събитията в Китай след 1927 г.

Особено продължителен и упорит характер имаше борбата на българските трудещи се, вдъхновявани от партията за признаване на Съветския съюз от българското правителство и за разрешаване на работническите делегации свободно да посещават Съветския съюз.

Свегъл израз на пролетарския интернационализъм на нашата партия и на нейната ненавист към фашизма, към буржоазния национализъм даде великият син на нашия народ и вожд на партията Георги Димитров. На Лайпцигския процес пред лицето на заплашващата го смърт той смело защити великото дело на Комунистическия интернационал, на световното комунистическо движение. Същевременно той защити националното достойнство на българския народ, честта и достойнството на германската работническа класа и нейната компартия, на могъщата страна на социализма — Съветския съюз и неговата велика партия. Пред цял свят Г. Димитров изрази дълбоките чувства на солидарност на нашия народ към трудещите се от всички страни, към трудещия се германски народ и особено към съветските народи в общата борба против фашизма, за мир и прогрес, за со-

циализъм. Тази смела борба на Г. Димитров против зверския германски фашизъм бе оценена като мъжество и героизъм на нашата работническа класа, на нашата партия.

След процеса името на нашата партия и народ, на неговия най-велик син станаха известни във всички краища на земята. Положението на партията като верен и предан отряд на международното комунистическо и работническо движение укрепна още повече. Под ръководството на Димитров и Коларов старите тесняшки добродетели започнаха да се претопяват в болшевишкия котел. Нашата партия, нейните кадри от горе до долу възприемаха болшевишкия метод и стил на работа. Те започнаха упорита борба за осъществяването на новия ленински курс.

Висока съзнателност и разбиране на дело принципите на пролетарския интернационализъм прояви нашата партия по време на Испанската гражданска война. По инициатива на комунистическите партии пролетариатът от много страни изпрати едни от най-смелите си синове, готови да жертвуват живота си в името на свободата на своите испански братя като доброволци в борбата им срещу франкистите. Като верен отряд на международното работническо и комунистическо движение нашата партия съдействува с всички сили изпращането на български доброволци в Испания за защита на Републиката. В продължение на близо три години над 400 доброволци проливаха кръвта си против фашистките орди на Хитлер, Мусолини и Франко.

Българската комунистическа партия изрази своята солидарност с чехословашките народи, когато бяха окупирани от германо-фашистката армия. Тя организира протестни трибуни и демонстрации по улиците на гр. София и други градове на страната и в аудиториите на Софийския държавен университет.

Българската комунистическа партия смело води борба против подготовката за започването на Втората световна война. Представители на нашата партия участваха във всички международни форуми, на които се издигаше глас против подпалването на войната. Паметна проява на нашата партия беше организирането на Соболевата акция през 1940 г. Когато пламъците на войната обхванаха почти цяла Европа, голяма част от Азия и Африка, а фашистките завоеватели вилнееха, нашата

партия стоеше непоколебимо върху принципите на пролетарския интернационализъм, водейки неотстъпна борба против войната, против фашистката агресия, в защита на Съветския съюз.

Дълбоко интернационалният характер на нашата партия намери забележително проявление в нейната героична борба през периода на Втората световна война и особено след вероломното нападение на фашистка Германия върху Съветския съюз. На другия ден след нападението на хитлеристка Германия срещу Съветския съюз партията призова трудещите се на безпощадна борба против фашизма и взе курс на въоръжена борба. Въпреки всички трудности и кървавия терор през периода 1941 — 9. IX. 1944 г. партията сплотяваше народа около своите революционни лозунги в справедливата борба против фашизма. В нашата страна, във фашисткия тил бе организирана широка подривна и саботажна дейност. Под ръководството на комунистическата партия бе разгърнато мощно партизанско движение. Единствено комунистическата партия в нашата страна водеше последователна борба против разюздания буржоазен национализъм, против участието на българското правителство с германското в окупацията на Гърция и Югославия. Български комунисти и комсомолци водеха разложителна работа в окупационните корпуси, подпомагаха антифашистката борба на гръцкия и югославските народи. Български партизани участваха в партизанското движение в Гърция, Югославия, Чехословакия и други страни и се бореа като за свое собствено дело.

Против борбите на българските патриоти антифашисти, ръководени от Българската комунистическа партия, фашисткото правителство мобилизира четиристотинхилядна армия, полиция и жандармерия. Дейността на БКП, антифашисткото настроение на нашия народ, неговата дълбока любов към Съветския съюз не позволиха на фашисткото правителство да изпрати нито един войник на Източния фронт. Борбата на комунистическата партия от този период беше борба за освобождението на българския народ от империалистическо робство и в същото време тя подпомагаше борбата на народите против фашизма и чуждестранните завоеватели. С това нашата партия изпълняваше своя интернационален дълг към световното комунистическо движение, към неговата пър-

ва ударна бригада — Съветския съюз. Заедно с това тя даваше своя принос в защита на световния прогрес на човечеството в борбата против фашизма, който застрашаваше да върне развитието на човечеството с десетки години назад, да го обрече на застой и най-черна реакция.

След освобождението на нашата страна от фашизма, по инициатива на БКП, изпълнявайки своя интернационален дълг, Българската армия заедно със съветските войски и под тяхно ръководство участва във военните действия за окончателния разгром на хитлеристките армии. Нашите войскове части, давайки свидни жертви, съдействаха на редица градове и села на Югославия и Унгария за тяхното освобождение от фашизма.

Българската комунистическа партия и правителството след Девети септември 1944 г. с всички сили съдействаха за изграждане на братски взаимоотношения, основани на принципите на пролетарския интернационализъм, на братската взаимопомощ между страните, иръгнали по пътя на социализма след Втората световна война и преди всичко със Съветския съюз. Сключените договори за взаимна помощ между социалистическите страни гарантираха тяхната национална независимост и им осигуриха непознати за капитализма темпове на развитие в общия социалистически лагер начело със Съветския съюз, предотвратиха чуждестранната и империалистическа интервенция в тях. Особено голяма роля за отбраната на европейските социалистически страни има Варшавският договор, равноправен член на който е нашата страна.

Солидарността на Българската комунистическа партия и целия трудолюбив народ с борбата на корейския и виетнамския народи за тяхната национална независимост против империалистическите и колонизаторски нашественици и оказаната им скромна помощ бяха нова проява на пролетарския интернационализъм, на неразривните връзки на нашата партия с общия фронт на световното комунистическо движение.

Интернационалистическите позиции на комунистическата партия, на работническата класа и на всички трудещи се в нашата страна бяха ярко проявени в оценката и отношението им към унгарските събития от края на октомври и началото на ноември 1956 година. Те изцяло и непоклатимо взеха страната на революционните сили

в Унгария, водещи борба против унгарската и световна империалистическа реакция, против предателите от типа на Имре Наги, Лошонци и техните привърженици около кръжока „Петьофи“. Нашата партия оцени помощта от Съветската армия, поискана от революционното правителство на Янош Кадар, като изпълнение на висш интернационален дълг към унгарската революция и сама изрази готовност да окаже помощ на унгарските комунисти.

Съвсем справедливо тя оценява становището на ръководителите на СЮК към унгарските събития като становище, което съвпада с интересите на империалистическата контрареволуция и съдействува нейното злокобно дело.

Израз на интернационализма на Българската комунистическа партия и целия народ беше и единодушната защита и подкрепа на Манолис Глезос и неговите другари, жертви на настъплението на гръцката и международна реакция против демократичните свободи и организации на трудещите се. Нашата партия и страна защитиха твърдо египетския народ в борбата му срещу английските и френските нашественици и тяхното оръдие — Израелското реакционно правителство. Солидарността на нашата партия и народа в борбата на героичния иракски народ против империализма за национална независимост и свободно демократично развитие на Ирак бяха и остават светли прояви на пролетарския интернационализъм, на безграничната вяръност към неговите принципи.

Израз на пролетарския интернационализъм е и подкрепата, морална и материална, която дават нашата партия и нашата страна на националноосвободителното движение на потиснатите, зависими и колониални народи. С току-що освободилите се от колониален гнет страни нашата страна, както и другите страни от социалистическия лагер, изгражда отношенията си на равноправни взаимноизгодни условия. Тя изнася в тези страни не само суровни и селскостопански машини, но и съоръжения за тяхната тежка индустрия. В някои от тези страни наши инженери, техници и научни работници помагат за бързото изграждане на тяхната независима от чуждите империалисти национална икономика. Тази политика на БКП свързва още по-дълбоко нашата работни-

ческа класа, нашия народ с международния фронт против империализма.

Българската комунистическа партия участва активно в Московското съвещание на представителите на комунистическите и работнически партии, единодушно одобри и възприе Декларацията на Съвещанието като ръководство за действие в борбата за мир и социализъм, против бесния империалистически натиск и ревизионизма.

Българската комунистическа партия има богати интернационални традиции. Тези традиции са неоценим морален капитал и оръжие срещу буржоазните псалмопевци и предатели от западните централи, срещу домогванията на съвременните ревизионисти, които призовават нашия народ „към собствен път на социализъм“, към „национален комунизъм“ и т. н.; а това според тях означава строителство на социализма без Съветския съюз и другите социалистически страни. Напразни ще останат и внушенията и клеветите на ръководителите на Съюза на югославските комунисти, че другите комунистически партии, в това число и нашата, не приемали техния „творчески път“ на развитие на социализма, разкритикуван от всички братски комунистически и работнически партии и така широко рекламиран от западните централи и буржоазен печат.

Нашата партия счита като свой пръв дълг и ръководно начало с всички сили да се бори за по-нататъшното укрепване единството и сплотеността на социалистическия лагер около своя естествен център и ръководител — Съветския съюз. В сплотеността, сътрудничеството и взаимопомощта на социалистическите страни начело със СССР българските комунисти заедно с всички прогресивни хора в света виждат най-важното условие за рационалното използване предимствата на световната социалистическа система, за нейната победа в съревнованието с капитализма, за изключване на войната като средство за разрешаване на международните въпроси, за запазване и умножаване на социалистическите победи в народнодемократическите страни, в това число и нашата родина.

Историческият опит и на нашата партия по блестящ начин потвърди неотменимия закон, че победата на социализма в отделните страни изисква да се укрепва единството и да се разширява взаимопомощта между социа-

листическите страни, да се развиват интернационалните връзки между комунистическите партии, да се сплотяват все по-тясно около Съветския съюз и неговата комунистическа партия.

Двадесет и първият конгрес на КПСС беше ярка демонстрация не само на колосалната мощ на Съветския съюз, на мъдростта и величието на неговата комунистическа партия, но и на растящата мощ на световното комунистическо движение, на неговата сплотеност около КПСС, на гранитната сила на социалистическия лагер начело със СССР. Историческите решения на XXI извънреден конгрес на КПСС и докладът на Н. С. Хрущов пред конгреса за широко строителство на комунизма в СССР са програма не само за КПСС. Те въоръжиха цялото революционно движение в света с нови важни теоретически положения, вливат в него нови морални сили и несломима вяра в окончателната победа на комунизма над капитализма.

Българските комунисти всякога са се учили и ще се учат от неизчерпаемия извор на мъдрост и опит на КПСС, образец на комунистическите партии в света. Всички наши победи в борбата за социализъм, нашата свобода и щастието да градим нов, заможен живот, всичко, с което българският народ законно се гордее, е неразривно свързано с братската помощ на Съветския съюз. Съдбата на българския народ е завинаги свързана със съдбата на неговия велик брат — съветския народ, съдбата на нашата партия — със съдбата на героичната КПСС. Нашите два народа, нашите две партии са сплотени от обща идеология — марксизма-ленинизма, и от обща единна цел — комунизма, и няма сила, която може да ги раздели.

Седмият конгрес на БКП се превърна във внушителна манифестация на непоколебимото марксистко-ленинско единство на нашата партия, на нейните неразривни връзки с великото семейство на комунистическите партии, на нейната решителна борба против всякакъв ревизионизъм в комунистическото движение. Интернационалните традиции на нашата партия получиха на нейния Седми конгрес висока оценка от представителите на международното комунистическо движение. „Със своята ленинска интернационалистическа политика, със своята вяроност към нашето общо дело — заяви първият

секретар на ЦК на КПСС Н. С. Хрущов — Българската комунистическа партия си спечели дълбоко уважение в международното комунистическо движение, в редовете на всички братски партии.“

Отговаряйки на единодушните оценки на представителите на братските комунистически партии за предаността на нашата партия към принципите на пролетарския интернационализъм, от името на цялата партия др. Т. Живков от трибуната на VII конгрес на партията увери международното работническо и комунистическо движение, че в лицето на Българската комунистическа партия те винаги ще имат „верен и предан отряд на световното комунистическо и работническо движение, който никога, при никакви условия и за нищо на света няма да измени на комунизма“.

Гаранция за това е непоколебимата вярност на Българската комунистическа партия към марксизма-ленинизма, към делото на комунизма, към Съветския съюз и неговата велика комунистическа партия. Залог за това са изключително богатите интернационалистически традиции на нашата партия.

Българската комунистическа партия счита, че с успешното извършване на икономическия скок в развитието на нашата страна ще даде своя скромен принос в мирното икономическо съревнование на социализма с капитализма. Изпълнението на историческите решения на Седмия конгрес на БКП, на пленумите на Централния комитет на нашата партия и на Третата сесия на Народното събрание ще издигне на още по-високо ниво развитието на социализма в нашата страна и ще ни придвижи в недалечно бъдеще към решаването на задачата на комунистическото строителство. Благоприятното влияние на този факт няма да се ограничи само в рамките на нашата страна, а ще се разпространи и върху други страни и преди всичко в онези страни, в които буржоазията е още на власт и в които народите се борят за извоюване и защита на своята национална независимост, против колониализма. По такъв начин българските комунисти и българският народ изпълняват най-добре своя интернационален и патриотичен дълг, дават своя принос във великата битка с капитализма, за тържеството на мира и социализма в целия свят.

СЪДЪРЖАНИЕ

стр.

РАЗДЕЛ I

МЕЖДУНАРОДНОТО РАБОТНИЧЕСКО И КОМУНИСТИЧЕСКО ДВИЖЕНИЕ В ПЕРИОДА НА ПОБЕДАТА И УТВЪРЖДАВАНЕТО НА КАПИТАЛИЗМА

Глава I. Формиране на промишления пролетариат и начало на работническото движение (от края на XVIII в. — началото на 40-те години на XIX в.)	3
1. Работническото движение в Англия от края на XVIII в. до 40-те години на XIX в.	3
2. Работническото движение във Франция в периода от френската буржоазна революция (1789) до 40-те години на XIX в.	19
3. Работническото движение в Германия от края на XVIII в. до 1848 г.	35
Глава II. Възникване на научния комунизъм. Борбата на К. Маркс и Ф. Енгелс за създаване на революционна партия на работническата класа	40
Глава III. Работническото и комунистическото движение в революциите от 1848—1849 г.	63
Глава IV. Международното работническо движение през 50-те и 60-те години на XIX в. Първи интернационал	93
1. Развитието на капитализма и положението на работническата класа от 1850 до 1870 г. Работническото движение през 50-те години	93
2. Подем на работническото движение и основаване на Първия интернационал	99
3. Първият интернационал — ръководител на международното работническо движение	111

РАЗДЕЛ II

МЕЖДУНАРОДНОТО РАБОТНИЧЕСКО И КОМУНИСТИЧЕСКО
ДВИЖЕНИЕ В ПЕРИОДА НА ПРЕРАСТВАНЕТО
НА КАПИТАЛИЗМА В МОНОПОЛИСТИЧЕСКИЯ
СТАДИЙ — ИМПЕРИАЛИЗМА

Глава V. Парижката комуна и нейното значение в историята на международното работническо движение	125
1. Революцията на пролетариата в Париж на 18 март 1871 г. Парижката комуна	125
2. Парижката комуна от 1871 г. — първообраз на диктатура на пролетариата	131
3. Международното работническо движение след Комуната. Историческото значение на Първия интернационал	143
Глава VI. Международното работническо движение в края на XIX в. Създаване на Втория интернационал и неговата дейност през периода 1889—1896 г.	151
1. Международното работническо и социалистическо движение през 70-те и 80-те години на XIX в.	151
2. Основаване на Втория интернационал	168
3. Дейността на Втория интернационал от 1889 до 1896 г.	172
Глава VII. Международното работническо движение през 1896—1904 г. Създаването на болшевишката партия — преломен момент в развитието на международното работническо движение	186
1. Засилване на десния опортюнизъм в международното работническо движение	186
2. Засилване на опортюнизма в дейността на Втория интернационал. Парижки конгрес. (1900)	197
3. Революционната тенденция в международното работническо движение. Възникването на болшевишката партия — повратен момент в международното работническо движение	199
4. Амстердамският конгрес на Втория интернационал (1904)	215
Глава VIII. Международното работническо движение и дейността на Втория интернационал от 1904—1914 г. Борбата на болшевиките начело с В. И. Ленин против опортюнизма на Втория интернационал	221
1. Първата руска буржоазнодемократическа революция (1905—1907) и нейното отражение върху международното работническо движение	221
2. Надмощие на опортюнизма във Втория интернационал. Борбата на В. И. Ленин срещу опортюнизма след руската революция до Първата световна война (1907—1914)	241

Глава IX. Международното работническо движение в годините на Първата световна война. Крахът на Втория интернационал. Борбата на революционните марксисти начело с В. И. Ленин за създаване Трети интернационал (1914—1917)	257
1. Крахът на Втория интернационал	257
2. Международното работническо и социалистическо движение през време на Първата световна война	264
3. Борбата на В. И. Ленин през годините на Първата световна империалистическа война за изграждане на Трети комунистически интернационал	277

РАЗДЕЛ III

МЕЖДУНАРОДНОТО РАБОТНИЧЕСКО И КОМУНИСТИЧЕСКО ДВИЖЕНИЕ В ПЕРИОДА НА ОБЩАТА КРИЗА НА КАПИТАЛИЗМА, ПОБЕДАТА И УТВЪРЖДАВАНЕТО НА СОЦИАЛИЗМА И КОМУНИЗМА

A. Международното работническо и комунистическо движение през първия етап на общата криза на капитализма	295
--	-----

Глава X. Великата октомврийска социалистическа революция и нейното влияние върху развитието на международното работническо и националноосвободително движение (1917—1918 г.) :	295
---	------------

1. Борбата на болшевишката партия за победата на Великата октомврийска социалистическа революция	295
2. Международното значение на Великата октомврийска социалистическа революция и нейното непосредствено влияние върху световното работническо и националноосвободително движение	312

Глава XI. Учредяване на Комунистическия интернационал и неговата роля за създаване и укрепване на комунистическите партии (1919—1923 г.)	337
---	------------

1. Подем на пролетарската революция и създаването на III Комунистически интернационал	337
2. Положението на работническата класа и нейните борби против настъплението на буржоазията в периода на икономическата криза — 1920—1921 г.	383

Глава XII. Комунистическият интернационал и борбата за болшевизация на комунистическите партии в годините на временната стабилизация на капитализма и на индустриализацията на СССР (1924—1928)	404
--	------------

1. Положението в капиталистическия свят и в СССР в годините на временната, частична стабилизация на капитализма	404
2. Комунистическият интернационал и болшевизацията на комунистическите партии. Развитието на пролетарското и националноосвободително революционно движение	414

Глава XIII. Революционният подем на международното работническо и комунистическо движение в годините на световната икономическа криза на капитализма и на широкото настъпление на социализма в СССР (1929—1934 г.)	437
1. Растящата криза на световния капитализъм и по-нататъшният подем на социалистическото строителство в СССР	437
2. Подем на революционното пролетарско движение в капиталистическите страни и на националноосвободителното движение на колониалните народи	450
Глава XIV. Международното работническо и комунистическо движение в годините на победата на социализма в СССР и в навечерието на Втората световна война (1935—1939 г.)	467
1. Седми конгрес на Комунистическия интернационал	467
2. Комунистическият интернационал и комунистическите партии — начало на борбата против настъплението на фашизма и фашистката агресия	481
Глава XV. Международното работническо и комунистическо движение през периода на Втората световна война. Историческото значение на Комунистическия интернационал (1939—1945 г.)	504
1. Причини и характер на Втората световна война. Начало на войната (1939—1941 г.)	504
2. Съветският съюз и комунистическите партии начало на великата антифашистка война за разгром на хитлеристка Германия и съюзниците ѝ	527
Б. Международното работническо и комунистическо движение на втория етап на общата криза на капитализма	549
Глава XVI. Борбата на съветския народ за възстановяване и развитие на народното стопанство в следвоенния период (1945—1953 г.)	567
1. Международната обстановка след Втората световна война. Образуване на двата лагера. СССР начало на социалистическия лагер в борбата за мир, демокрация и социализъм	567
2. Борбата на съветския народ за възстановяване и по-нататъшно развитие на народното стопанство (1945—1950 г.)	573
Глава XVII. Борбата на КПСС за мощен подем в развитието на народното стопанство в СССР, за завършване строителството на социализма (1953—1958 г.)	589
1. Международното положение през периода 1953—1958 г. Борбата на СССР за отслабване на международното напрежение	589

2. Борбата на КПСС за възстановяване на ленинските норми на партиен живот и изправяне на грешките и недостатъците, свързани с култа към личността. Мероприятия за рязък подем на селското стопанство и за технически прогрес в промишлеността	596
3. XX конгрес на КПСС и неговото историческо значение	602
4. Борбата на съветския народ за изпълнение решенията на XX конгрес на КПСС за ускорено решаване икономическите задачи на СССР	612
5. XXI конгрес на КПСС — нов етап на комунистическото строителство в СССР и в развитието на международното работническо и комунистическо движение. Седемгодишният план за развитието на народното стопанство на СССР — съставна част от програмата за разгърнатото строителство на комунистическото общество	624
6. Комунистическото строителство в СССР и някои въпроси на марксистко-ленинската теория	634
Г л а в а X V I I I . Победата на народнодемократичната революция и строителството на социализма в европейските народнодемократични страни (1945—1959 г.)	650
1. Народнодемократичната революция в Централна и Югоизточна Европа	650
2. Нов подем в борбата за построяване на социализма в европейските народнодемократични страни (1956—1958 г.)	678
Г л а в а X I X . Победата на народнодемократичната революция и строителството на социализма в азиатските народнодемократични страни (1945—1949 г.)	709
1. Третата революционна гражданска война и образуването на Китайската народна република (1945—1949 г.)	709
2. Китайската народна република по пътя на прехода от капитализма към социализма	721
3. Борбата на Китайската комунистическа партия против десните в областта на политиката и идеологията. Понататъшното ускорено строителство на социализма .	731
4. Освобождението на Корея и образуването на Корейската народнодемократична република (КНДР) .	742
5. Създаване на Демократична република Виетнам (ДРВ)	751
6. Монголската народна република по пътя на социализма	762
Г л а в а X X . Подем на работническото и комунистическото движение в капиталистическите страни след Втората световна война (1945—1959 г.)	767
1. Условия за разгръщане борбите на работническата класа в капиталистическите страни след Втората световна война	767
2. Борбата на работническата класа за изкореняване на фашизма и провеждане на коренни демократични преобразования (1945—1947 г.)	770

3. Борбата против настъпленето на империалистическата реакция за укрепване на мира, за запазване и разширяване на икономическите и политическите придобивки на трудещите се (1948—1955 г.) 790
4. Нов подем на работническото и комунистическото движение в капиталистическите страни (1956—1959 г.) 812

Г л а в а X X I. Подем на националноосвободителната борба на колонналните и зависими народи и разпадане на колонналната система на империализма (1945—1959 г.) 843

Българската комунистическа партия -- верен и предан отряд на международното работническо и комунистическо движение 878

Редактор: Иван Атанасов
Худож. редактор: Тотю Данов
Техн. редактор: Иван Янков
Коректор: Маргарита Китанова

Дадена в производството на 25. VII. 1959 г. Подп. за печат на Б. Х. 1959 г.

Формат 84×108/32. Печ. коли 56 $\frac{1}{2}$. Лет. коли 83·26. Изд. коли 42·75.

Тираж : 50,000. № 2575. Л. гр. II.

Цена : за книжно тяло 14.95 лв. ; за подвързия 2·30 лв.

Цена : 17.25 лв. | 1955 г.

Държавен полиграфически комбинат „Д. Благоев“
Пор. 544